DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Nabi Yağcı

Elele Özgürlüğe

Elele Özgürlüğe

"Zarlar atıldı geri dönüş yok"

Nabi Yağcı

Söyleşi: Hüseyin Çakır

2. Baskı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

doruk

Elele Özgürlüğe
"Zarlar atıldı geri dönüş yok"

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kapak resminin hikâyesi: Naif bir duvar resmi. Ülkemize dönüşümüzde Hamburg'da bir restoranın duvarına resmedilmiş. Bu fotoğrafı Mehmet Karaca yoldaşın Hamburg'a gittiğinde çekmiş olduğunu kendisinden öğrendim, *Adımlar* dergisi kartpostal olarak basmış. Sol başta M. Theodorakis, benim yanımda Behice Boran, onun yanında Nihat Sargın, Sargın'ın omzunu tutan Nazım Hikmet, onun yanındaki Mustafa Suphi. Yerdeki kilimde Nazım'ın şiiri, "Bir ağaç gibi tek ve hür/ ve bir orman gibi/ kardeşcesine/Bu hasret bizim" Arka planda yürüyen halklar var. Ben zar atıyorum, bir Alman deyimiymiş zarlar atıldı artık dönüş yok anlamında. Bizde de söylenir. Bu kartpostalı ölüm orucumuzda sevgili yoldaşımız İlhan Işıktaş ikimize göndermişti. Sargın da kitabına almış. Naiflik bizim öykümüzün de ruhudur. Göreceğiz... (N. Yağcı)

DORUK / Tarih
Elele Özgürlüğe

Yazar:
Nabi Yağcı

Söyleşi:
Hüseyin Çakır

Yayına Hazırlayan:
Niyazi Koçak

Kapak Tasarımı:
Doruk Can Koçak

Sayfa Tasarımı:
Hülya Temel

© Doruk Yayımcılık 2021
Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösteril

ISBN: 978-975-553-885-3

Baskı: Ağustos 2021

Baskı-Cilt:
Ertem Basım Yayın Dağıtım San. Ltd. Şti
Sertifika No: 48083

doruk

e-posta: info@dorukyayinlari.com
www.dorukyayinlari.com
Sertifika No: 43738

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Elele Özgürlüğe

"Zarlar atıldı geri dönüş yok"

NABİ YAĞCI

Söyleşi
Hüseyin Çakır

doruk

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

NABİ YAĞCI, 1944 yılında Tokat'ın Niksar ilçesinde doğdu. Lise öğrenimi sırasında Yön dergisiyle, solla tanıştı. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okudu. 1960'ların başında, yirmili yaşlarında TİP içinde yer aldı. 1968 öğrenci direnişine katıldı. TİP'in dağılma döneminde Partizan adlı grupla hareket etti. Basın-İş ve Turizm-İş sendikalarında çalıştı. 1974 yılında TKP'li oldu ve ardından TKP Merkez Komitesi üyeliğine seçildi. 1978 yılında TKP Politik Büro üyesi oldu. 1981 yılında yurtdışına çıktı. 1983 yılında TKP Genel Sekreteri oldu. TKP-TİP birleşme kararını Behice Boran'la birlikte açıkladılar. Birleşmenin ardından Nihat Sargın'la birlikte Komünist Partisi'ni yasal olarak kurmak üzere 16 Kasım 1987 günü Türkiye'ye döndüler ve tutuklandılar. 900 gün tutuklu kaldıktan sonra başlattıkları ölüm orucunun ardından tahliye oldular. Haziran 1990'da İçişleri Bakanlığı'na Türkiye Birleşik Komünist Partisi'nin (TBKP) kuruluş dilekçesi verildi. TBKP'nin Ankara'da yapılan yasal Büyük Kongresi'nde Nihat Sargın Genel Başkan, Nabi Yağcı Genel Sekreter seçildi. TBKP Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı ve ikisine de siyaset yasağı getirildi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ağustos 2018'de yitirdiğimiz
sevgili yoldaşım, sevgili dostum
HÜSEYİN ÇAKIR'ın
anısına...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR 15

ÖNSÖZ / Ragıp Zarakolu 17

SUNUŞ / Hüseyin Çakır 23

PEYNİR VE KURTLAR 27
Tarihi Hissetmek 36

1921 - İLK DÖNÜŞ 41
İncisini Bekleyen İstiridyenin Öyküsü 41
Tarlada İzimiz Var 44
Medya Diliyle Tarih 46

1987 - İKİNCİ DÖNÜŞ 49
Politik Göçmenlik Zor Zanaat 49
İntihar Misyonu mu Üstlendiniz? 51
İnadına Demokrasi İnadına Özgürlük 53
Gelmeyin 56
Dışımızdaki Soldan Gelen Tepkiler 60
Geliyoruz 62
Devleti Saran Telaş 64

ÜLKEMİZDEYİZ 67
DAL'dayız (Derin Araştırma Laboratuarı) 68
Derin Sorgu! 74
Ulucanlar Merkez Mahpusanesi 81
Soğuktu Soğuk 82

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kiralık Katil 83
Ankara Hilton! 86
İlk Görüş Günü 87
Açlık Grevleri 91
Vahşi Saldırı 92
Kedim Çakır 95
Sarmaşıklarım 97
Mahpushanede Düşünsel Sancılarım 103
Leninizm Aşılmıştır 104
Berlin Duvarı Yıkılırken 106
Reel Sosyalizm Üzerine 106
Leipzig'de Yaşam 112
Sosyalist Dünya Çökerken Duygularım 115
Çoğulcu Teorik Yöntem 116
Şeyh Bedreddin İle Tanışmam 117
Geçmişte TUDEH (İran Komünist Partisi) İle Tanışmam 119
Kozmik Zaman Algısı 120

SOSYAL TARİH ÜZERİNE 127
Kurtçukların Tarihi Nerede? 128

SÖZLÜ TARİH ÜZERİNE 131
TKP Aşivi ve TÜSTAV 132
Kolektif Sözlü Tarih Örnekleri 135
1) Konca Yazışmaları 135
2)1981 TKP Gölcük Davasında Ortak Savunma ve Marmara Yerel Haber Tanıklıkları. (Sokak Yayın Grubu, Aralık2020) 136
3) İKD Tarihi Üstüne Grup Çalışması 136
4) İGD Sözlü Tarihi 137
5) İLD Sözlü Tarih Çalışması 137
6) "Derinden Gelen Kökler" / DİSK - Maden-İş Tarihi 137
DİSK-TKP İlişki Üzerine 140
Sendikal Mücadele ve Siyaset İlişkisi Üzerine 141
DİSK'in Siyaset Tarzına Bir Eleştiri 142
TKP olarak Temeldeki Yanlışımız 143
UDC çağrısı TKP'nin Kararı Değildi 146
Özel Harp Dairesi'nin Tamimi 149

GEÇMİŞİN ZİHNİMDEKİ İZLERİ 153
Eller 153
Mustafa 155

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sabahçı Kahveleri ... 157
Özgeçmişim 160
Marksizm'le Tanışma ... 164
Vedat'ın Öldürülmesi ... 166
Sarkis Usta ... 169
Merdivenlerdeki Genç ... 173
Kanlı Pazar 178
15-16 Haziran 1970 Büyük İşçi Direnişi ... 180
Sokakta ... 182
Meserret ... 183
Spinoza Günleri ... 191

DGM'DE YARGILAMA BAŞLIYOR ... 193
Destek ve Dayanışma ... 196
Parti Örgütlerimizin Dayanışma Çalışmaları ... 199
Mahkemedeyiz ... 199
Mahkemeye Geliş ... 200
Böyle Duruşma Olmaz ... 201

SAVUNMALARIMIZ ... 215
Sorgu Değil Savunma ... 215
Yurtdışı TBKP Kongresi Hakkında ... 221
İkinci Dalga Dönüşler ... 223
Adımlar Dergisi Çıkıyor ... 225
Dönüşler Devam Ediyor ... 228
Demokrasi Kurultayı ... 228
TBKP Programı Yayımlandı ... 228
Uluslararası Demokratik Hukukçular Birliği'nin Açıklaması ... 229
Yine Polis Saldırısı ... 231
Ya Demokrasi Ya Demagoji ... 232
Başsavcı Demiral'ın Şaşkınlıkları ... 235
10 Eylül - Geçmişten Geleceğe ... 238
Merkez Komitesi Üyeleri Geliyor ... 239

HAVA DÖNDÜ DÖNÜYOR ... 243
İki Önemli Yargı Kararı ... 243
Sorumlular Yüzleşmekten Kaçıyorlar ... 244

KOMÜNİSTLER YERYÜZÜNE ÇIKIYOR ... 249
Yerel Parti Örgütlerimizin Gizlilikten Çıkışları ... 253
Polis Saldırısı ve Çok Sayıda Gözaltı Geliyor ... 254

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Aydınların Geniş Desteği ... 256
TKP Programı Üstüne Yargıçla Tartışmam ... 256
Kürt Sorunu Üstüne Savunmam ... 257
İkinci TBKP Davası ... 257
Bitmeyen Gecem / Çiçek Dönüyor ... 259
Ayşe Çiçek Yağcı Anlatıyor ... 263
Meydan Dayağı ... 273
Sargın ve Ben: "Siyamlı İkizler" ... 276

PARTİDE BUNALIM ... 279
Partiye Uyarı Mektubumuz ... 290
Ölüm Orucu ... 292
Açlık Grevinin Yankıları: Yükselen Dayanışma ... 294
Kadınların Eylemi ... 296
Çocukların Sevgisi ... 297
Grevimizin Diğer Cezaevlerindeki Yankısı ... 299
Partiye İkinci Uyarı Mektubumuz ... 302
Öğrendiklerimiz ... 303
33. Celse ve Tahliye ... 304

DIŞARIDAYIZ ... 309
Ey Dîdâr-ı Hürriyet ... 309
Güneşin Sofrasındayız ... 311
Mevcut TBKP Yönetimi İle Toplantı ... 313
Ver Elini İstanbul ... 313
Haydarpaşa Garına Vardık ... 315
Yoldaşlarımıza Tahliye ... 319

TBKP KURULUŞU İÇİN RESMÎ BAŞVURU ... 321
Tüzel Kişilik Kazanıyoruz ... 322
İzmir'deyiz ... 325
TBKP İl Örgütlerinin Kuruluşu ... 328
TKP 70. Yıl Şenliği ... 330
Muhataplık Atağımız ... 331
Sol ve Marksist Parti Tartışmaları ve SBP ... 334

UZUN KOŞUNUN FİNALİ: YASAL KONGREMİZ ... 337
Ütopyamız Kazandı ... 338
Konuklar Yelpazesinin Tarihselliği ... 338
Genel Başkan Sorunu ... 339
Önemli İki Karar Daha 341

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Tarihin Çöplüğüne Giden Yasa ... 342
"Asrın Davasında" Son Perde ... 345
Medya Diliyle Tarih'ten Bir Özet ... 348

KİMLERDİ YERYÜZÜNE ÇIKAN BU İNSANLAR ... 353
Efsanenin Doğuşu: 1974 Atılım Süreci ... 354
İllegalite (Gizlilik) ve TKP Efsanesi ... 355
Şok Üstüne Şok ... 357
Olmayan İl Komitesinin Sekreteriyim ... 358
İlk Parti Komitelerinin Kuruluşu ... 360

GENELKURMAYIN IŞIKLARI ... 367
TKP'de İdeolojik Kavga: Zayıf Halka ... 369
"(A) Ülkesinde Sağ Sapma" ... 371
Düzenli Geri Çekilme ... 373
Sarnıçta *Atılım* Matbaası ... 382
Atılım Yumurtlayan Tavuklar ... 382
Yeni Örgütsel Yapılanma ... 384
Genelkurmay'ın Gece Işıkları Yandı; Ya bizim Işıklar? ... 385
TKP'ye Doğrudan Saldırı ... 387
Büyük Moral Çöküntü ... 392

EFSANENİN SONU: GERÇEĞE DÖNÜŞ ... 397
Nerede Bir Komünist Varsa TKP Oradadır ... 399
Parti Kimliği ve Gerçek Kimlikler ... 401
İlk adım: Dört MK Üyesinin Türkiye'ye Gidişi ... 402
Kendiliğinden Partiden Kendisi İçin Partiye ... 404

İLK STRATEJİK HAMLE: TKP 5. KONGRESİ ... 409
Kilit Taşları ... 409
1981 MK Toplantısı (Plenumu): Kolektif Özeleştiri ... 413
Genel Sekreter Sorunu 421
1983'de Partide Durum ... 426
Batı Avrupa Parti Örgütlerinin Muhalefeti ... 427
Geniş Katılımlı Kongre Planı ... 432
5. Kongre Toplanıyor ... 434
Kongrenin Tarih Tezi ... 437
TİP İle Birlik Kararı ... 438
İ. Bilen Hakkında ... 441
Kongrenin Etkileri ... 443

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

DIŞA AÇILIYORUZ: GÖRÜNÜR PARTİ OLMAK 457
K. Marx'ın Ölümünün 100. Yılı Toplantısı 458
İlk Dışa Açık Toplantı: Duisburg Salon mitingi! 459
İlk Röportaj: Güneş Gazetesi 463
Atina Basın Toplantısı ve Fır Hattı Meselesi 464
Sol Birlik 469
İsim Değiştirme Sorunu (Bulgaristan'da) 471
TKP Emektar Komünistler Toplantısı 473
Batı Avrupa ve Türkiye Örgütleriyle PB Toplantısı 474

TKP ULUSAL KONFERANSI 475
1986 Ulusal Konferans Tezleri 475
Parti Merkezini Batı'ya Taşıma Projesi 476
Ülkeye Dönüş Ütopyası 477

1986 - İKİNCİ STRATEJİK HAMLE: GİZLİ GELİŞ 483
Çay ve Simit... Ülkemdeyim 483
Türkiye Konferansı Toplanıyor 486
Geri Dönüş 487

TİP-TKP BİRLİK SÜRECİ TAMAMLANIYOR 491
Eşit Haklı Birlik 494
Kayıp Mektup 496
Ortak Komisyon 497
Brüksel Basın Toplantısı 499
Behice Boran'ı yitirdik 500
V. Zagladin ile Görüşme 504
Berlin Toplantısı ve Dönüş Kararı 506

BİZİM KUŞAĞIN MİSYONU: YASALLIK 511
Kazanımlar Kültürü 512
Vesayet İdeolojisi ve "Kanunsuz" Kavel Grevi 514
Demokratik Halk Muhalefeti 519

TERSİNDEN BİR TARİH OKUMASI 523
Tarihte kırılmalar 524
1-Mustafa Suphi'ler 1921'de Dönebilselerdi 524
2-*Görüşler* Dergisi Çıkmaya Devam Edebilseydi 528
3-TİP Bölünmeseydi 530
12 Mart ve Partizan Grubu 533
4-1974 Sonrasında TKP Yasallaşmış Olsaydı 542
5-1990 Sonrasında Kürt Sorunu Çözülebilseydi 544

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TARİHE DERKENAR: DEĞİŞİRKEN DEĞİŞTİRMEK 547
Yasallaşma Mücadelemizin Mahiyeti 547
Mücadele Tarzımızın Karakteristikleri 548
Sivil İtaatsizlik ve Vicdani Ret Eylemi 549
Yenilenme Sürecimiz Üzerine 552
Sekterizmimizle Mücadele 554
Muhataplık Politikamız 556
Deneyimlerimiz Üzerine 562
TBKP Kongre Tezleri ve Yaratığı şok 565
Tezlerimizle Ne Demiştik? 569
Kendimizle Yüzleşemedik 574
Geçmişin Teorisiz pratiği 578
Doktrin ve Teori Arasındaki Dramatik Mesafe 582
Deneyimleri Teorileştirmek 583
Antiemperyalizm Altında Gizlenen Milliyetçilik 585
II. Meşrutiyet Döneminin Fikirsel canlılığı 590
Devlet-Halk Çelişkisi 592
Halkbilim Üzerine 594

TÜRKİYE DEĞİŞİME GEBE ÜLKE 599
Vesayet İdeolojisinin Çözülüşü 599
Politik Gündeme Kürt Sorunu Girdi 604
Devletin Derinine Doğru 604
Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık 606
Bir cinayetin Tarihsel Geri planı 608

TARİHSEL MUTABAKAT ÜZERİNE 615
Medeniyetler Buluşması 619
Bilmemek Suçtur 620
Sondeyiş:" Şiir Sokaktadır." 624

EK: MARX'IN TEMBEL TALEBELERİ 629

KAYNAKÇA 637

AD DİZİNİ 641

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TEŞEKKÜR

Bu çalışma benim için çok zorlu geçti. Hem hatırlama, araştırma, hem yeni bir anlatım tarzı denediğim için yazdıklarımı beğenmeyip defalarca yeniden yazdım ve her seferinde yeniden okuyup, tekrar tekrar redakte eden ve böylece en zor işin üstesinden gelen, ayrıca içerikle ilgili katkıları ve moral desteği nedeniyle sevgili eşim Çiçek'e: yazım süreci boyunca fikri katkıları ve farklı anlatım tarzımla ilgili yüreklendirici değerlendirmesiyle sevgili Ahmet Kardam'a; bu uzun söyleşinin ağırlığını taşımasının yanısıra, kitabın basılması yükünü de omuzlayan sevgili Hüseyin Çakır'a: önerileriyle hem katkı yapan , hem moral destek veren sevgili yoldaşlarıma ve kuşkusuz, bu çalışmama önsöz yazarak beni onurlandıran sevgili Ragıp Zarakolu'na teşekkürlerimle.

Nabi Yağcı
Foça / Aralık 2017

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

Hüseyin Çakır'ın Nabi Yağcı ile yaşamına ilişkin yapmış olduğu nehir söyleşi, sosyalist / komünist hareketin tarihine ilişkin önemli bir katkı.

Nabi Yağcı'nın sosyalist gençlik hareketi içindeki, siyasal ve sendikal alandaki çalışmalarına gençliğinden itibaren tanık oldum. 60'lı yıllarda benden dört yaş büyük olduğu için bir anlamda benim ağabeyim de sayılırdı. Tokatlıydı, anne ve babamın da doğduğu Niksar'da doğmuştu. Ailesi ile dostluklar vardı. Ayrıca Ayşe, Mehmet ve Veysi'nin (Sarısözen) babaları tarafından ve Çerkeslik üzerinden Nabi ile kuzenlikleri söz konusu idi. Bu arada Berdan'ın (Dere) da, sevgili teyzuşunun torunu olduğunu eklesem, umarım çok özele germiş olmam.

Bir yandan sendikalarda çalışırken, bir yandan TİP ve FKF içinde aktifti. Çoğu üniversite öğrencisi ailelerinin yanında ya da yurtlarda kalırken o, arkadaşları ile daire kiraladığı için daha bağımsızdı. İlk ev üniversiteye yakındı, sonra Kadıköy yakasında Ziverbey F.K.Gökay Caddesi'ndeki evinde 1969 yazında MDD'nin FKF yönetimini eli geçirmesinden sonra seminerler yapmıştık.

12 Mart darbesinden sonra bu seminerlere katılanlar, torba bir dava olarak açılan Şadi Alkılıç davasında sanık olacaktı. Bu torba dava içine dahil edilen farklı çevreler TKP ile ilişkilendirilmeye çalışılmış, bu nedenle dava TKP Davası olarak anılmıştı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu seminerlere katılanlar daha sonra *Ant* ve *Partizan* dergilerinin yayın kurullarında ve çevresinde yer alırken, *Aydınlık* dergisi çevresine yönelenler de olacaktı.

Ortak noktaları ise, MDD yaklaşımını desteklememeleri, işçi sınıfına yönelmeleri ve Marksist dünya görüşü üzerinde yoğunlaşmak istemeleri, o bağlamda siyasal analiz yapmaya çalışmalarıydı. Nitekim bu içinde yer aldıkları Cephe hareketindeki 71 darbesi sonrası yaşanan bölünmenin de temelini oluşturacaktı.

Bir yandan da fabrika gazeteleri çıkarmaya başlayan *Partizan* dergisi 15-16 Haziran işçi sınıfı başkaldırısı öncesi ve sırasında aktif bir rol üstlendi. Bu nedenle Veysi Sarısözen sıkıyönetimce tutuklanırken, bizler yakalanmamayı başardık. Bu dönemde Partizan dergisinin yönetimini Nabi, Adil ve benden oluşan üçlü bir kurul üstlendi.

Partizan dergisi çevresi, sosyalist kitlesel örgütlenmenin fabrika gazeteleri çevresinde gerçekleşmesini savunuyor, tek tek büyük fabrikalar özelinde işçi gazeteleri çıkarmayı hedefliyor ve bunun ilk örneklerini de veriyordu. Bu bağlamda 1971 yılı başında Emekçi Basın Birliği de oluşturulmuştu. Bunun yanında yerel basına yönelik bir Anadolu Basın Birliği de kurulmuştu. 12 Mart darbesiyle bu projeler de rafa kalkacaktı.

Şadi Alkılıç davasının sanıklarından biri de ben oldum. 1971 sonbaharında tahliye olduktan sonra, Nabi Yağcı ile Bebek'te gerçekleşen bir buluşmadan sonra *Partizan* dergisi çevresinden çekildim.

12 Mart darbesi sonrası Veysi Sarısözen, Nabi Yağcı, Sıtkı Coşkun ve *Partizan* dergisi çevresinin çoğunluğu yakalanmamayı başardı ve çalışmalarını sürdürdü. Ama daha 12 Mart olmadan "işçi sınıfının temel partisi olan" TKP arayışı başlamıştı. Bu 1971 başlarında çıkan "TİP'in 10. Yılı başlıklı broşürde açıkça ifade edilmişti.

Bu aslında fiilen olmayan TKP arayış ruh halini Nabi Yağcı, nehir söyleşisinde şöyle ifade ediyor: "Türkiye solu

Ücretsiz PDF kitap Arşivi - https://dahaiyi.org

içinde yer alan diğer çevrelerde de yaşanacaktı. Mahir Çayan, Deniz Gezmiş ve İbrahim Kaypakkaya hareketleri de 12 Mart darbe sürecinde devlet tarafından fiilen ezildikleri ve tasfiye edildikleri halde, birkaç yıl içinde bu hareketlerin külleri üzerinde, yığınsal hareketler yükselecekti. Bu dönemde TKP ve onun legal uzantıları büyük bir kitleselleşme yaşayacaktı.

12 Mart sürecinde Nabi Yağcı iki davadan dolayı arandı. Biri Şadi Alkılıç ve Aydınlar Davası iken, diğeri Tersane İşçileri Sendikası Davası idi. İkinci dava da bir torba dava idi. Devlet aklı, bu sendikaya gelenler, buraya uğrayan sendikacılar yanında sosyalist öğrenciler hakkında bir sabotaj davası üretmeye karar vermişti. AKM'de, tersanede yapılan bir gemide çıkan yangın sendikaların üstüne yıkılmaya çalışılmış, bu nedenle sıkıyönetim tarafından gözaltına alınan sendikacılar ve sosyalist gençler ünlü Ziverbey Köşkü'nde korkunç işkencelerden geçirilmişlerdi. Daha sonra hukuken çöken bu davanın sanıkları açtıkları tazminat davalarını kazanacaklardı. 6-7 Eylül olayları nasıl tutuklanan sosyalistlerin üstüne yıkılmaya çalışıldı ise

Bu zor günlerde Partizan dergisi çevresinin çoğunluğunun yakalanmamayı başarması, bir anlamda saygınlık yarattı. Bu, ardından 1971 sonrası dönemde meydana gelen TKP canlanmasında önemli roller üstlenmelerini de getirdi. Bence en anlamlı eylemlerden biri de, fabrika önlerinde, hemen ardından Kızıldere kıyımını protesto eden bir bildiriyi dağıtmalarıydı, Bu belki sembolik bir eylemdi ama bence ilerdeki sosyalist birlik arayışlarında bu anlayışında yeşertici etkileri olacaktı. *Partizan* dergisi, gerek TİP içinde, gerek FKF içinde, taraflardan birine dahil olmayıp sosyalistlerin birliğini savunmuştu.

Nabi Yağcı, 1971 darbesi sırasında da, 1980 darbesi sırasında da sınıf temelli ilişkiler sayesinde hem çalışmalarını sürdürmeyi hem de tutuklanmamayı başardı. Ne zaman tutuklanacağını da bir sivil itaatsizlik eylemi ile kendisi karar verdi ve siyasal sistemi değişime zorladı. TKP'nin Kuruluş ve Tüzük Mesel

Ücretsiz TKP PDF Kitap Arşivi - tkparsivi.wordpress.com

Eski TKP, TC devletinin dinmek bilmeyen baskıları, tutuklama kampanyaları sonucu hayalet bir sürgün örgütüne dönüşmüştü. Bu tarihi partinin Türkiyelileşmesinde Bilen'in parti sekreteri olmasından sonra aktif bir politikayı tercih etmesi ve 68 kuşağı genç sosyalistleri partiye duhul etmesinin büyük rolü oldu. Nabi Yağcı da hep Türkiye alanında kalmayı, orada çalışmayı tercih etti. Yeni kuşağın temsilcisi olarak Bilen'den tarihi partinin yönetimini devraldı. Bu tercihin yapılmasında Veysi Sarısözen'in önemli katkısı olduğunu biliyorum. Tutuklama sonrası dünyadaki sosyalist / komünist hareketin güçlü dayanışmasının yürütülmesinde de önemli çabası oldu.

Hayatı boyunca TCK'nın sadece TKP'ye değil tüm sosyalist hareketlere karşı yönelen ünlü 141/142. maddesinden dolayı arandı, TKP / TİP birleşmesinin sağlanmasından sonra ülkeye dönerek bu maddenin nihayet kalkmasında Nihat Sargın ile birlikte kilit bir rol oynadı.

TCK 141/142. Maddelerinin kalkmasının nedeni Turgut Özal'ın sözde liberalizminin ürünü değil, bu sivil itaatsizlik eyleminin ve bunun uluslararası ve ülke çapında etkili dayanışma eylemleri sayesinde sağlandı. Bunun hikâyesini de bu nehir söyleşide okuyacaksınız.

1974 yılında af kanunu kapsamına 141/142. maddesinin girmesini sabote eden MSP bile, TKP'nin yasallaşması mücadelesi karşısında olumlu tavır alarak, bir yandan da kendi alanını yasallaştırmaya çalıştı. Keşke bu açılım Kürt siyasal hareketinin yasallaşmasını da beraberinde getirebilseydi. Belki siyasal sistemde bugünkü kilitlenmeleri yaşamayacaktık.

Tam tersine, Kürt sorununa ilkeli yaklaşımı TBKP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasına neden olacaktı.

Bugün artık TBKP yok, ne yazık ki sosyalist parti ve grupların birliğine yönelik SBP ve ÖDP gibi projeler de çöktü. Bunda 1989

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Doğu Avrupa dönüşümü ve izleyen SSCB çöküşünün yansıması gözardı edilmemeli. Burada fatura biraz da 12 Eylül darbesinde ağır darbe alan ve yeni yeni toparlanmaya başlayan Türkiye solunun bütününe çıktı, sadece Türkiye komünist hareketine değil.

Nabi Yağcı'nın en önemli katkılarından biri de, TKP ve Komintern Arşivilerinin Hollanda'daki Sosyal Tarih Enstitüsi'nde emin ellere teslimi ve kopyalarının Türkiye'ye aktarılması oldu. Yine ortak çaba ile oluşan TÜSTAV, Türkiye solunun tarihinin yeni kuşaklara aktarılması bakımından son derece önemli bir kurum. Geçmişte Türkiye solu tarihinin akademik incelemesi ile sadece tek bir bilim adamı Mete Tunçay uğraşırken, bugün TÜSTAV'ın peşpeşe çıkardığı derleme ve incelemelerle bu tarihe çok daha vakıfız. Bu alanın öncüsü olan Mete Tunçay ile komünist hareket geleneğinin genç temsilcilerinden Erden Akbulut'un ortak ürünleri de bence çok anlamlı. Keşke bu bağlamda, solun tarihine yönelecek genç araştırmacıların eğitildiği sosyal tarih incelemeleri enstitüsü oluşsaydı.

İyi ki varsın sevgili Nabi. Teşekkürler katkıların ve son derece önemli deneyimlerini bizimle paylaştığın için.

Ragıp Zarakolu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SUNUŞ

Bu söyleşimizin için ilkin taraflarını tanıtayım: Nabi Yağcı, parti adıyla Haydar Kutlu. 1920 de kurulmuş olan Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) ve sonra Türkiye İşçi Partisi (TİP) ile birleşilerek kurulan Türkiye Birleşik Komünist Parti'sinin (TBKP) son Genel Sekreteri. TİP Genel sekreteri Dr. Nihat Sargın ile Nabi Yağcı 16 Kasım 1987'de TİP Genel Başkanı Behice Boran'ın ölümünü izleyen günlerde yasal bir komünist partisi kurma amacıyla Türkiye'ye döndüler. Uçaktan iner inmez polisçe gözaltına alınıp gözleri bağlanarak sorgulandılar, işkence de gördüler. Devlet Güvenlik Mahkemesi "DGM " tarafından tutuklandılar. DGM sivil bir mahkeme değil içinde askerlerin de olduğu, insan hakları hukukuna aykırı özel bir mahkemedir. 2,5 yıl Ankara Ulucanlar Merkez Cezaevinde yattılar. Giriştikleri ölüm orucu sonucunda tahliye oldular. Özgürlüklerine kavuşur kavuşmaz TBKP'yi yasal olarak kurdular. Böylece ülkemizde Cumhuriyet tarihi içinde ilk kez komünist partisi özgür oldu. Ama 9 ay sonra Anayasa Mahkemesi tarafından bu parti kapatıldı. Nihat Sargın ve Nabi Yağcı solun daha geniş birliği için de çalıştılar. TBKP'nin yasal büyük kongresinde alınan kararla Sosyalist Birlik Partisi'nin (SBP) oluşumuna katıldılar. Nihat Sargın 17 Kasım 2010 tarihinde vefat etti. Nabi Yağcı önce Referans sonra Taraf gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1987'de Türkiye'ye iki kişi gelmişti sadece, ama bu geliş Türkiye gündemine bomba gibi düşmüştü. Açılan davaya Kutlu-Sargın davası dendi ve hemen her ay yapılan duruşmalar polis baskısı altında geçti, polis davayı izlemeye gelenlerden pek çok insanı gözaltına aldı. Buna rağmen Kutlu-Sargın tahliye olana dek dayanışma gösterenlerin mahkeme önünde kalabalıklar oluşturmasına mani olamadı polis. Bu dava ve yasallık mücadelesi ulusal ve uluslar arası kamuoyunda çok geniş yankı buldu. İçlerinde Yaşar Kemal, Yunanlı besteci Theodorakis gibi ünlülerin de bulunduğu pek çok kişi, gazeteciler, hukuk ve insan hakları aktivistleri dayanışma için davayı izlemeye geldiler. Ve bu mücadele sonucu Türk Ceza Kanunu'nun faşist Mussolini İtalya'sından alınma ve uzun yıllar demokrasinin üstünde Demokles'in kılıcı gibi sallanan 141, 142 ve 163. maddeleri kaldırıldı ve ardından cezaevlerindeki tüm siyasi tutuklular özgürlüklerine kavuştu. Kutlu-Sargın, insan haklarının çiğnendiği, işkence gördükleri, düşünce ve örgütlenme özgürlüklerinin engellendiği ve uzun tutukluluk nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvurdular. Bu başvuru Türkiye'den AİHM'e ilk başvuruydu ve açtıkları bütün davaları kazanarak Türkiye'yi mahkûm ettiler.

Bana gelince, 1. TİP içinde yer alan akrabalarımla TİP'li oldum ve 12 Mart sonrası Bizim Radyoyu dinleyenlere karışıp Dev-Lis kuruluş çalışmaları içinde yer aldım. TKP Atılım sürecinde Birlik Dayanışa Hareketi içinde oldum ve 12 Eylül sonrasında TKP İstanbul gençlik örgütlerinde çalıştım. Yasallık çalışmalarına ve TBKP'nin kuruluş sürecinde Adımlar Dergisi Yazı Yayın Kurulu ve Yazı İşleri Müdürü olarak katıldım. TBKP 1. Kongresinde Merkez Yönetim Kurulu üyesi oldum. Halen Küyerel Düşünce Enstitüsü ve bu Enstitünün web dergisi ve mail grubunun koordinatörlüğünü yapmaktayım.

Bu söyleşi ilkin 2008 yılında başladı. Ortaya ses kaydedici konuldu üç görüşme yapıldı. O an ifade edilmeyen /edilemeyen

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi | https://hanley.org

bir sorun vardı. Ortada duran ses alıcısı sanki mekanik bir soru cevap soğukluğu yaratıyordu veya o an yanıtını bilmediğimiz bir sorun vardı sanki. Heyecanla başlamıştık ama heyecanımızın ritmi daha üç görüşmede düşmeye başlamıştı. Devam etmedik. Nabi Yağcı Foça'dan İstanbul'a gelecek veya ben Foça'ya gidecek orada bu söyleşiyi sürdürecektik. Son görüşmeden sonra şöyle dedik "zamanımız uygun olduğunda devam ederiz" Ben TİP-TKP Birliği ve TBKP araştırmasına daldım. Nabi Abi'yle telefonla görüşüyoruz, fakat söyleşiden söz etmiyoruz. Gel zaman git zaman 2016'nın Temmuz ayında Nabi Abi beni aradı.

"Hüseyin ben hazırım söyleşiye başlayabiliriz" dedi.

Birkaç saniye sustum.

"Sahi mi " diyebildim.

"Evet, ben hazırım, başlayalım ve Dönüşlerin 30. Yılına yetiştirelim, hatta ben çoktan çalışmaya başladım bile" dedi.

Birkaç ay sonra İstanbul'da buluştuk. 83 soru hazırlamıştım. Nasıl bir yöntemle ile bu çalışmayı yapalım konusunu uzun konuştuk.

Bu söyleşi bir gazetecinin TKP ve TBKP Genel Sekreteri ile söyleşisinin ötesinde bir çalışma. Nabi Abi'nin tanımlamasıyla "sen hem gazeteci şapkanla hem de TKP-TBKP'li şapkanla sorular soracaksın" dedi. Ve bu çalışma böyle yürüdü. İlkin mikrofonu ortadan kaldırdık.

Doğrusu içimde Nabi Abi acaba yine yarıda keser mi kaygısı vardı ama ilerledikçe gördüm ki bu kez ilk söyleşideki yitirilen heyecan bu söyleşide daha en başında yoğun biçimde söyleşimizi kuşatmıştı. Nabi Abi'nin anlatımı alışılmışın dışında bir anlatımdı yani dünün genel sekreteri gibi değil de hareketin sıradan bir neferi gibi. Söyleşimiz ilerledikçe bu anlatım tarzının rastlantı olmadığını anlamaya başladım, çünkü kendisi hem bu tarzı kullanıyor hem de bu tarzın teorik açıklamasını yapıyordu. Öyle sanıyorum ki bu tarz bir tarih anlatımı ve yorumu örneği pek olmayan bir şey.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://kaltey.org

Örneğin Cezaevinde kedisini, sarmaşıklarını anlattığı aynı bölümde Leninizm'in aşılması problemini, reel sosyalizmi de ele alabiliyor ve böylece en karışık problemler sıcak bir atmosfere bürünüyordu. Söyleşi ilerledikçe daha önce hazırlamış olduğum soruların birçoğu bir kenarda kaldı, söyleşi beni de içine çekti, içerden sorular sormaya başladım. Yani onun deyimiyle kendi pratiğimizi yorumlama işine ben de yeni sorularla katıldığımı fark ettim. Böylece çerçevesi önceden hazırlanmış bir söyleşi olmadı, anlatının konusu bizi içine alıp önceden bilinmeyen yerlere götürdü sanki. Köşe başında ne çıkacağını bilmeden bilinmeyen bir kenti keşfeder gibi o akıntı içinde çıktı söyleşi. Son derece doğal biçimde.

Bir ara yine bir kesinti oldu, eyvah dedim! Ama meğerse bu kez Nabi Abi rahatsızlanmış, ciddi bir adale hastalığı nedeniyle yazı yazamaz olmuş, sonra ağır ilaçlarla bastırmış hastalığını ve devam etmiş. Hastalık belki yeniden şiddetlenir kaygısıyla bu kez günde üç beş saat uyuyarak aylarca inanılmaz bir tempoyla çalışmış, aynı zamanda 30. yıla yetiştirmek kaygısıyla.

Bu nehir söyleşi işte böyle ortaya çıktı.

Bu anlatımı özgün kılan farklı bir tarz da var. Kendi anlattığı öykünün, yasallık mücadelesinin aynı zamanda bir de Medya Diliyle Tarih adını verdiği basına yansımalarını gazete kupürleriyle ortaya serdi. Temel tezi olan değişime müdahale bu kupürlerde olanca çıplaklığıyla görülmekte. Oysa yasallık mücadelesi içinde iken bizler o gazeteleri okuyorduk ama bu yansımanın farkında değildik. Deneyim çıkarma denilen şey bunu fark etmek olsa gerek.

Ben bu sunuşta söyleşinin oluşumunu anlattım, kuşkusuz yorum okuyuculara ait olacak.

Hüseyin Çakır

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

PEYNİR VE KURTLAR

Hüseyin Çakır: *Sosyalist, komünist hareketin yakın tarihi üstüne yazanlar olmuş ise de, sizin en tepe yöneticisi olarak bu tarih üstüne söyleyecekleriniz ilginç olacaktır, en azından benim kafamda bu tarihle ilgili sorular var. Sizinle 2008 yılında bir söyleşi için bir araya gelmiş birkaç oturum da yapmıştık ama sonra devam etmediniz, bunu da soracağım. Fakat ilk sorum bir gazeteci sorusu olacak: Biz bu söyleşiyi dönüşlerinizin 30. yılı dolayısıyla yapıyoruz. Bu 30 yılda dünyada ve ülkemizde çok şey değişti acaba dün verdiğiniz mücadelenin bugünün aktüalitesiyle bir bağı var mı sizce?*

Nabi Yağcı- Cezaevinden çıktıktan sonra okumaya, felsefeye meraklı genç bir yoldaşım, Sinan, bana bir kitap hediye etmişti. Adı *Peynir ve Kurtlar*. Daha önce bu kitabın adını duymamıştım. Sorduğun soru yani söyleşimizin bugünün dünyasının aktüel gerçekleriyle ilgisi ne olacak sorusu söyleşiye karar verdiğimden beri benim de kafamda bir değirmen taşı gibi dönüyordu. Bu değirmen taşı bana İtalya'nın bir köyünde yaşayan, köylülerin kendisine Menocchio dedikleri değirmencinin öyküsünü anlatan bu kitabı hatırlattı. Yeniden baktım.

Bu köylü 16. yüzyılda yaşamış. Kitabın yazarı Carlo Ginzburg, İtalya'da Rönesans'ın nasıl doğmuş olduğunu araştıran uzman bir profesör. Engizisyon belgelerini, yargılama tutanaklarını didik didik ederken bu köylünün yargılanmasını ve savunmasını görmüş ve onu kitaplaştırmış. Bu kitap 1975'te basılmış, bir mikrotarih örneği olarak gösterilir. Menocchio'nun görüşleri çok ilginçtir ve

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

alışılmışın dışındadır. Fakat bizi burada ilgilendiren bu değirmencinin kendine kurduğu Tanrı-evren tasarımından çok bu olayı inceleyen Ginzburg'un bu değirmencinin görüşlerinden kalkarak vardığı sonuçlardır.

Engizisyon değirmenciyi işkence altında sorgular ve Katolik Tanrı-evren tasavvurunu inkâr eden, eleştiren bu basit köylünün bu düşüncelere nasıl ulaştığını ortaya çıkarmaya çalışır. Okuduğu kitapları saptar ve kayda geçirir. Ginzburg bu kitapları inceler görür ki değirmencinin geliştirdiği Tanrı-evren tasavvuru bu kitapların içine sığmamaktadır. Değirmencinin bir akıl hocasının olmadığı da yine mahkeme kayıtlarınca sabittir. Değirmenci görüşlerini köylü diliyle ve köy yaşamından çıkmış metaforlarla ortaya koymuştur.

Aynı yıllar içinde başka bir yerde meşhur filozof G. Bruno da Kilisenin görüşlerine aykırı bir evren tasarımı ortaya koyduğu için Engizisyonca yargılanmaktadır. Her ikisinin evren anlayışı inanılmaz biçimde birbirine benzemektedir. "Sonsuz ve yaratıcı evren." Her ikisi de Engizisyonca ölüme mahkûm edilir ve yakılarak öldürülür.

Peynir ve Kurtlar imgesi neyi simgeler? Yaratıcı olanın Melekler olduğunu söyleyen değirmenciye Engizisyon, Melekleri Tanrı'nın yaratıp yaratmadığını sorar, değirmenci soruya bir örnekle yanıt verir: "Melekler Doğanın en mükemmel özünden üretilir, tıpkı kurtların bir peynirden üremesi gibi, ortaya çıktıklarında da Tanrı onları kutsadı ve onlara akıl, irade ve bellek verdi." Kurtcuklar peyniri değiştirerek değerli bir peynir hâline getirirler. Menocchio'ya göre Meleklerden kasıt hayatı değiştiren en alttaki sıradan yaratıcı insanlar, yaratıcı değiştirici her şeydir. Tanrı o her şeyde kendini gösterir.

Ginzburg bu değirmenci olayından kalkarak ilerde kendini açık seçik ortaya koyacak değişimin tohum hâlinde halk kültürü içinde, bazen tek bir kişide mikrotarih olarak bulunduğunu ancak egemen kültürün kurumlaştırma çabası sonucu bu madun

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi https://rantey.org

(alttaki) kültürün görünmezliğe itildiğini söyleyerek yeni bir tarih anlayışına, mikrotarihin gerekliliğine işaret eder. Menocciho'nun evren tasavvuru iki yüzyıl sonra Aydınlanma hümanizmi olarak su üstüne çıkacaktır. Sanılanın aksine Aydınlanma üst kültürün eseri değil, dipten gelip bu kültürü görünmez bağlantılarla etkileyip bir zihniyet devrimi yaratan halk kültürünün içindeki değişimci fikirlerin doğurduğu bir sonuçtur. *Bu fikirler hayatın dolayımsız doğal yorumunun ürünüdürler.* O hâlde ben de diyorum ki, bugünü geleceğe bağlayacak sırlar geçmişin içinde aranmalıdır. Bulabilirseniz bulduklarınız, değil bugünün aktüalitesini, daha ötede geleceği ilgilendirecektir.

Anlatacağım bizim öykümüz de altakilerin, madunların, kurtçukların tarihin seyrine nasıl müdahale ettiği ve değiştirdiğiyle ilgili bir öyküdür. Ne var ki tıpkı Menocciho'nun öyküsü gibi geçtiğimiz 30 yıl bu gerçeğin üstünü örtmüştür. Birkaç akademisyen dışında kimse ilgilenmemiştir bu öyküyle, bir Ginzburg çıkmamıştır bu öykü üstüne giden. "Yerin altından yeryüzüne çıkıp gelen bu insanlar kimlerdi, ne yaptılar; 2,5 yıl içinde 70 yıldır yalnız küfürle anılan bir fikri, bir dünya görüşünü nasıl oldu da meşru kabul ettirebildiler, bu köklü zihniyet değişimini nasıl gerçekleştirdiler; 70 yıldır zincire vurulan partilerini özgür kılıp yasal olarak nasıl kurabildiler? Nasıl oldu da 12 Eylül dikta koşulları altında 1940'lardan bu yana düşünce özgürlünün önünde mahşerin zebanisi gibi duran TCK'nın 141, 142, 163. maddelerini kaldırabildiler" diye soran çıkmadı. Şimdi o iş de bize düşüyor.

Bugün ülkemizde birden fazla komünist partisi var, artık sınıf mücadelesinden, sosyalizmden, komünizmden söz etmek suç değil, bizim gençliğimizde sosyalizm diyemez de toplumculuk derdik. Ama bugünün komünist partilerinin nasıl özgür olduk biz, diye sorduklarını duymadım. Ve nihayet biz de sormadık, dün ne yapmıştık biz demedik. Yapıp geçtik, dönmedik sonra, geçtiğimiz yollara geriye dönüp bakmadık, üstüne düşünmedik. Verdiğimiz

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://tanitey.org

mücadelenin önemini kavrayanlar vardı kuşkusuz. Ama bunlar mevzi kaldı. Verdiğimiz mücadeleyi teorik sonuçlara vardıramadık.

Bu söyleşimde bizim öykümüzü anlatmanın yanı sıra dünkü yasallaşma/özgürleşme pratiğimizin peynirdeki kurtlar gibi oluşan değişimci dinamiğini teorik tezlere dönüştürmek için yaptığım çalışmaların satır başlarını da vermiş olacağım. Dönüşlerimizin 30. yılı ilginç bir zamana denk geliyor.1917 Ekim Bolşevik Devrimi'nin de 100. yıldönümü. Yani üzerine konuşacağımız çok şey var.

Dünkü pratiğimizin güncelliği ile ilgili ikinci söyleyeceğim şey çok daha somuttur. Bugün AKP iktidarı 2000'li yılların ortalarında reformculuktan adım adım gerileyerek devlet partisi hâline geldi ve otoriter bir siyasi rejim kurma ve kurumlaştırma yolunda yürüyor. AKP iktidarı karşısında etkili bir demokratik muhalefetin olmayışı demokrat çevreleri derin bir karamsarlığa sürüklemiş durumda. Biz 30 yıl önce Türkiye'ye dönme kararı verdiğimizde de 12 Eylül dikta rejimine karşı etkili bir demokratik muhalefet yoktu, böyle bir muhalefet var diye ona güvenerek dönmedik, aksine radikal demokratik bir muhalefeti yaratmak üzere dönmüştük ve bu muhalefet doğmuştu da, doğmamış olsaydı özgürlüklerimizi de kazanamazdık. Peki, bunu nasıl başarmıştık? Bu öykümüz işte onu anlatacak.

HÇ- *Daha önce birkaç kez Türkiye'de muhalefet sorunu üstüne tarihî köklere inerek bir çalışma yaptığınızı yazmıştınız. Oradan bakarak bizde öteden beri etkili bir demokratik muhalefetin oluşamamasını neye bağlıyorsunuz? Bunu konuşacağımızı biliyorum ama biraz acelecilik yaparak sormak istedim.*

NY- Evet bunları konuşacağız. Böyle bir muhalefetin ortaya çıkmayışının temel iki nedeni var, biri genel olarak aydınların resmî tarih dışında tarihi bilmemesidir, öyle olunca vesayet ideolojisi içine hapsoluyorsunuz ve halka ulaşamıyorsunuz. Halkın kendi içindeki muhalif ruhu yakalayamıyorsunuz. Resmî ideolojiye göre halk kurtarılacak ve Ecevit'in "Halkın sağ duyusu" bizim klasik,

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://kitap.ey.org

ordodoks sol için de öyledir. Kurtarıcılık bu demektir çünkü. İkinci neden, aynı kökten gelen bir başka sorunla bağlıdır. Bizde "Düşünce Tarihi" tarihin bir kolu olarak ele alınıp işlenmiş değildir. Geçmişte düşünce tarihinin iyi bir örneğini bize Prof. Hilmi Ziya Ülken kazandırmıştı, sonrasında ise büyük bir boşluk var. Edebiyat tarihi üstüne pek çok çalışma var, edebiyat tarihinin düşünce tarihi içinde önemli bir yeri olsa da düşünce tarihi edebiyat tarihinden ibaret değildir. Dahası yalnız sözün değil sesin tarihini yani müziğin tarihini de kapsar. Düşünce tarihi en genel anlamıyla fikir, inanç ve duygu akımlarının nasıl oluştuğuyla ve seyriyle ilgilenir. Yeni yeni bu yönde bir ilginin filizlendiğini de görmüyor değilim. Akademik çalışmalar uç veriyor.

Bizde Osmanlı'dan beri aydınların siyasi değişimlerdeki rolü son derece önemli olmuştur. Hatta ve daha önemlisi yalnız siyasi değil sosyal değişimler üstünde de etkili olmuşlardır. Buna karşın özellikle sol, bu fikir akımlarıyla yakından ilgilenmemiştir. Oysa sanırım Marx'ındı, şu ünlü önermeyi ezbere biliriz, "Fikirler yığınlara mal olduğu zaman maddi güce dönüşür." Marx fikirlerden söz ettiği hâlde biz de içinde sol, yatıp kalkıp sınıf mücadelesi, ideolojik mücadele deyip durmuşuzdur ama bu söylemin içi boştu. Örneğin bugün yine karşımızda İslam ve din problemi var. 1917 Ekim devriminden sonra Türk ve Müslüman Doğu halkları içinde "Müslüman Bolşevizm'i", "İslam sosyalizmi", adlarıyla ortaya çıkan topluluklar, "Cedid" denilen yenilikçi akımlar vardı. Ne diyorlardı ve ne olmuştu onlara?

Halkta farklı fikirler, farklı akımlar içinde ifade edilen, örneğin dinsel söylemler içinde ya da etnik-kültürel tepkilerle ve hatta gündelik popüler ifade biçimleriyle kendini duyuran muhalif ruhu yakalayamaz ve onları düzen karşıtı bir kanala akıtmak gereğini göremezseniz ve böylece "halka rağmen halk için" değil "halkla beraber halk için" diye özetlenebilir olan muhalefet anlayışına varamazsanız o takdirde düzene karşı etkili bir muhalefet hareketinin oluşmasında ısrarcı olmaz ve

Üniversite Kütüphaneleri Arşivi - https://rantey.org

HÇ- *Siz bu sözlerinizle çok geniş ufuklu bir muhalefet anlayışı ortaya koyuyorsunuz oysa ben* ***Solda "Bir"lik Girişimleri ve Sosyalist Birlik Partisi Deneyi*** *kitabını hazırlarken görmüştüm ki solun kendisi kendinden farklı düşünen bir başka sol hareketi düzene karşı bir muhalefet saymıyor ve hatta onu yok sayıyor, neredeyse tarihten silmeye kalkıyor.*

NY- Tamamen doğru. Ne demiş halkımız "Kendi muhtaç bir dede, kalkmış başkasına himmete" Yani muhalifler bir muhalefet hareketi yaratmak üzere birlikte çaba harcayacağına öteki muhalefeti yemeye çalışıyor, yok sayıyor. Sonra da düzen hepsini birden yiyiyor. Tarihte bunun en çarpıcı trajik örneği komünistlerle sosyalistlerin birbirlerini yemesi sonucu Hitler faşizminin iktidara gelmesidir. Bu söyleşimiz boyunca ben de zaten bu körlüğün köklerine inmeye çalışacağım.

HÇ- *İlk soruma bana göre etraflı yanıt aldığımı düşünüyorum, ileride bu konuları açmak kaydıyla. Şimdi birinci şapkamla soracağım. Tarih bilinmiyor dediniz. Ben kendi tarihimi öncelikle bilmek isterim yani 1980'lerin tarihinin gölgede kalmış ayrıntılarına da girecek misiniz?*

NY- Kuşkusuz tarihimizi anlatacağım pratiğimizden çıkan deneylerden söz edeceğim ama dersler biçiminde değil, kimselere ders verecek değilim. Tam da geçmiş olaylar ve olguları anlatarak onlar içinden bakarak konuşacağım ki o pratiğin içinde olanlar kendi yorumlarıyla bu deneylerin ortaya çıkarılmasına katılabilsin. Yalnız 1980'ler değil daha uzaklara gideceğim, esas olarak 1920'lere uzanacağım. Yakın tarihimizi yanı 1960 sonrası tarihimizi ayrıntılara inerek ele alacağım. Hatta bu nedenle bu tarihin dışında olan okurlarıma, gençlere bu bölümler sıkıcı gelebilir, dilerlerse bu bölümleri atlayabilirler.

TKP, Cumhuriyet tarihi boyunca ortaya çıkan sosyalist, komünist hareketlerin ana kaynağıdır. Yanlışları ve doğrularıyla. Bu tarihi anlayabilmek için dün elimizdeki materyaller, belgeler çok yetersizdi bugün ise üstünde araştırma yapılmayı bekleyen oldukça geniş bir malzeme var. Bu tarihi asıl şimdi doğru dürüst görebileceğiz.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rastgele.org

Tekrar altını çizeyim, 30 yıl da bir tarih demektir ve bu tarihi bilmenin malzemeleri biziz.

***HÇ-** Geçmişte neden bu tarihi bilmiyorduk, belgeleri olmadığı için mi?*

NY- Bugünkü belgeler yoktu elbette ama biz olanı da görmedik. Örneğin Mete Tunçay'ın solun tarihi üstüne çıkardığı kitabı vardı. Hatta *Türkiye'de Sol Akımlar (1925-1936) II* kitabı için, Berlin'e gelmişti, TKP arşivinden belgeler vermiş, destek olmuştuk. Ama kendimiz o belgelerden yararlanmayı o tarihte hiç düşünmemiştik. Düşünmemiştik çünkü tarihle ilgimiz yoktu, sol bugün de bana göre tarihle ilgilenmiyor ya da yeterice ilgilenmiyor diyelim.

Meselenin solu aşan boyutu da var. Acaba 1920 TKP'sinin tarihi yalnız solu ilgilendiren bir tarih mi?

Bana göre en önemli soru budur. Bu soru aslında "tarih ne işe yarar" sorusudur. Cumhuriyet'in tarihini anlamak istiyorsanız TKP'in tarihini bilmek şarttır. Eğer resmî tarih içine hapsolmak istemiyorsanız, bir ülkede devletin tarihini muhalefetin tarihi üzerinden eleştirerek okumak gerek. Cumhuriyet'in kuruluşunun hemen başlarında komünistler ve sosyalistler muhalefet olarak neredeyse tek başlarınaydı. Bugün Cumhuriyet'in tarihi i derinliğine bildiğimizi söyleyebilir miyiz? Örneğin Birinci Meclis niye ve nasıl lağvedilmişti? Bu ve bu gibi konularda değerli tarihçilerimizin bize sunduğu zengin bilgiler var artık.

***HÇ-** Bu noktada bir sorum olacak. 2008'de ilk söyleşiye başladığımızda "ben tarih yazmayacak ama yorumlayacağım" demiştiniz, bu söyleşimiz için de böyle mi düşünüyorsunuz?*

NY- Tam öyle düşünüyorum. "Yorumsal tarih" dediğim bir yaklaşımla bakıyorum. Tarih yazımı ile yorumu arasındaki farka sonra değiniriz. Bu fark önemli. Benim 2008'deki söyleşiye ara vermemin temel nedeni de burada.

Çevremde arkadaşlarım sürekli geçmişi yazmamı istiyorlardı. Sevgili yoldaşım Dr. Gökalp Müstecaplıoğlu ile sık görüşürüz, neredeyse her görüşmemizde Aydınlık'ın tutsuna değinir. Hatta

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://t.me/pdfkitap

yıllar önce İstanbul'da bir restoranda yemek yerken masada serili kâğıda bir sözleşme yazmış, yazacağıma dair benden taahhüt almıştı. Sanırım aradan 20 yıla yakın zaman geçti ancak şimdi o taahhüdümü yerine getiriyorum.

Geçmişteki olgu ve olaylar kuşkusuz değişmedi onları dün de anlatabilirdim eğer amacım salt bu olsaydı. Oysa asıl amacım o geçmişi yorumlamaktı.

Yorumlamanın tarihi anlatmaktan çok daha zor olduğunu ve başka fikirsel zenginliklere sahip olmak gerektiğini fark etmiştim, yani genel tarih bilgisi, felsefe, sosyoloji, edebiyat tarihi gibi, yanı sıra İslam tarihini bilmek gibi. Oysa cezaevinden beri bu boşluğu görmüş oraya yönelmiştim ama ilk söyleşimizde görmüştüm ki, yorumlayabilmek için henüz birikimim yeterli değil. O boşluğu hissedince söyleşimizi bırakmıştım.

HÇ- *Bu yaklaşımınız biraz da mükemmeliyetçiliğe kaçmıyor mu?*

NY- Öyle de denebilir, öyle bir yanım da var. Daha çok yetmezlik hissi diyelim buna.

Yapacağım şey olayları anlatmakla yetinmek değil de yorumlamak olunca ifade ediş tarzı, cümleler önem kazanır. O nedenle bu uzun nehir söyleşiyi zaman zaman yüz yüze gelsek de yazışarak yapmak zorundayız. Senin bana sorduğun gibi benim de kendime sorduğum sorular olacak. Söyleşi ortaya çıkınca kitaplaştırmak için yeterli görürsem ve basarsak bu kitapla bağlı bir projem de var. Kitap çıktıktan sonra eğer ikinci baskı yapma imkânı olursa bana gelecek eleştiri, yorum ve katkılarla "Bizim Kitap" adıyla onları da yayımlamayı düşünüyorum.

HÇ- *O boşluğu yine hissederseniz söyleşiyi bırakacak mısınız?*

NY- Hayır. İki nedenle hayır, birincisi yukarıda söylediğim bugünün siyasi ortamının gerektirdiği acil görev nedeniyle bırakmayacağım. İkincisi ise bizim kuşağın artık zamanının kalmayışıyla ilgilidir. 74 yaşındayım ve Tanrı'yla bir sözleşmem de yok.

Gerçekçi PDF Kitap Arşivi - https://marksy.org

HÇ- *Yine bir ara sorum var. Bu boşluk hissinize rağmen geçmiş iki ayrı düzlemde anlatılamaz mıydı?*

NY- Anlatılabilirdi belki ama o anlatıda geçmiş geleceğe dair düşüncelerimize ki bu düşünceler çok belirsiz bir şeydi, yapıştırılmış bir eklenti olarak kalırdı. Yani geçmişi mekanik biçimde anlatmış olurdum ama yorumlamış olmazdım. Böyle bir anlatı o nedenle bana göre değildi. Yeni bir gelecek için o geçmişi günah keçisi yapmak ya da yeniye gözümüzü kapatıp geçmişi bir mumyalar müzesine çevirmek, o müzeye kendimizi hapsetmek olurdu.

HÇ- *Sizin yasal TBKP Kongresi'ndeki konuşmanızda yanlış anımsamıyorsam böyle bir vurgu vardı.*

NY- Doğrudur. Geçmişi mumyalar müzesine çevirmek kendime de o müzenin bekçiliği görevini vermek bana göre değil, bunu yapmayacağım demiştim.

1917 Ekim Devrimi geleneğinden geliyorduk (bilmeyenler için: Ekim 1917'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni kuran Bolşevik Devrimi) fakat o dünya artık yoktu. Kuşkusuz kapitalizm dünya üstünde varlığını sürdürüyordu, kapitalizme karşı mücadele bitmiş değildi ama dünya değişmişti eski yollardan yürünemezdi.

Dünkü dünyamıza ait düşünce sistematiği ve pratiğimiz tekrar edilemezdi. O durumda o pratiğin gelecek için bir anlamı var mıydı ki, biz o pratikten bir anlam çıkaracak veya aynı şey demek olan o pratiğe anlam yükleyecektik? Yani o söyleşiyi niye yapacaktık ya da ben niye yazacaktım?

"Pratiği olmayan sosyalizm" tarafında olanlar için sorun yoktu. Oysa içinden geldiğimiz gelenek Tanrıların ateşini çalma günahını işlemiş, çaldığı ateşi 1917 Ekim Devrimi ile insanların eline vermişti. İnsanlar o ateşi nasıl kullanacaktı, bu önceden bilinemezdi.

Çok ilginçtir ki şimdi, sosyalist düşüncenin, salt bir düşünce pratiği olmaktan çıkıp sosyal/siyasal pratik hâline gelmesi yani reel sosyalizm (bilmeyenler için: o zaman Sovyetler Birliği'ndeki

Üretici21 PDF Kitap Arşivi - https://marksist.org

sosyalizm uygulaması) eleştiriliyor. Haklı eleştiriler var, biz de eleştiriyoruz ama Ekim Devrimi'nin ateşi çalmakla suçlanması haksızlıktı. Bu düşünceye hep karşı çıktım. Ayrıca hiçbir düşünce ya da düşünsel proje (teori) pratiğe vurulduğunda saf hâlini koruyamaz. Tarihe öyle değil de şöyle olsaydı diye bakılabilir, ben de öyle yapacağım ama olmasaydı diye bakılamaz, tarihin ebesi yoktur.

Tanrılara hesap vermek bizim kuşağın omuzlarına bindi. Yıkılmaz sanılan dünyamızın çöküşünü gördük ve bu yetmezmiş gibi bu çöküşün faturasını ödemek de bize düştü. Bizim kuşak, tarihte, tarihin koca bir sayfasının hesabını verme, o anlamda yükünü taşıma sorumluluğuyla yüz yüze gelmiş tek kuşaktır. O hesap da verilmedi ama vermeliyiz.

Fakat Türkiye'de bir şansımız vardı. Sosyalist dünyanın duvarları yıkılırken biz ülkemizde bizi saran duvarları yıkmaya soyunmuştuk, komünistlerin özgürlüğü için, düşünce özgürlüğü, demokrasi ve insan hakları için mücadele veriyorduk, kazanmıştık da sonunda. O nedenle hiçbir zaman geçmişimize yenilmiş orduların çökmüş ruh hâli içinde bakmadım.

Ama geçmişi yorumlamaya soyunmak için bu duygu yetmezdi, bana yetmedi. Bu yetmezliği ilk söyleşimizde duyuyordum. Ne var ki, o eksikliği bir türlü tarif edemiyordum. Bu yüzden söyleşimize ara vermiştim. Ara verdim ama bu boşluk duygusunun üstüne düşünmeyi de sürdürdüm.

Sonunda buldum. Kendi pratiğimiz üzerine eleştirel düşündüğüm zaman aradığım sorunun yanıtını orada yakalamıştım.

Tarihi Hissetmek

İnsan, kalbi teklemeden kalbinin attığını hissetmez, teklediğinde, ritmi bozan boşluklar olduğunda kalbinizin varlığını hissedersiniz.

Bu boşluğu geçmiş pratiğimiz üstüne eleştirel bakarken fark ettim. İster eski, ister yeni şeyler söylemiş olalım belgelerimizde

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi https://rahtey.org

tarihsel perspektif eksikliği vardı, yani o belgelerimizde bu ülkenin tarihiyle, kültürüyle izlerini göremiyordum. Nane, reyhan kokusu yoktu içlerinde. Hep bugün ve belirsiz bir gelecek vardı.

Kendi yazdıklarım da dahil somut güncel olguları o yazıların içinden çıkarıp alsanız geride kalan yazıyı ya da söylemi herhangi bir yabancı solcu da söyleyebilir ya da yazabilirdi. Yani bize özgülüğün, yani tarihin ritmi yoktu, kokusu, tınısı, deyişleri eksikti. Paris Komünü'ne işaret vardı da bizim Anadolu halk isyanlarına dair tek bir işaret yoktu. Üstelik Nâzım'ın *Şeyh Bedrettin Destanı* önümüzde durduğu hâlde.

Halkı kurtarmaktan söz ediyorduk çokça ama o halkın kendisini kurtarmak için verdiği mücadelelerden habersizdik. Biliyor olsaydık, despotik bir devlette (Anadolu Selçuklu devletinden Osmanlı'ya geçiş sürecinde) Babai isyanı gibi bir büyük isyanı gerçekleştirebilmiş bir geçmişe sahip halkı kurtarmaya kalkmaz, tersine o geçmişle bugünü birleştirerek kendi kurtuluş yolumuzu ararduk. Sen daha kendi yasallığını dahi kazanamamışken halkı kurtarmak lafları şimdi bakıyorum da ne büyük haddini bilmezlikmiş. Halk için bir şey yapmak başka bir mesele onu kurtarmaya soyunmak başka...

Bu boşluğu fark ettiğimde bizdeki eksikliğin adını koyabildim: *Tarih hissinin yokluğu.*

Sorunun adını koymak onu kavramlaştırmaktır, kavramlaştırmaksa düşünceyi o kavramın içeriğine teksif eder, yoğunlaştırır. Bende de öyle oldu ve geçmişte öğrenip de zihnimin bir köşesinde kalmış bir bilgi canlanıverdi.

Olay şuydu: Yıllar önce büyük şansım olmuş, 1983 yılında Moskova'da özel bir eğitime gitmiştim, üç aylık bir eğitimdi, felsefe dersini veren hoca ise Hegel uzmanı olarak dünyaca ünlü çok değerli bir profesördü, 80 yaşındaydı.

Derse girdim Napolyon'u anlatmaya başladı, günlerce Napolyon'un seferlerini, yenilgilerini, askerlerin ruh hâllerini,

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rahtey.org

generalleri, sarayı, halkı falan anlatıp durmuştu, çevirmene "ben yanlış mı biliyorum, bu dersi felsefe dersi sanıyordum tarih dersi mi bu" dedim, "hayır tarih dersi değil felsefe dersi" dedi. Nihayet hoca bir gün şu cümleyi söyleyerek tarih anlatımını bitirdi, "Zorunluluk Napolyon'u terk etmişti." Ve ardından Hegel'i anlatmaya girişti. Hegel'in zorunluluk ve özgürlük kategorisini anlatmak için bu uzun tarih anlatımını yapmış. Ama zaten bu son cümleyi söylemese de tarih anlatımından ben Hegel'in zamanın ruhu (geist) dediği şeyin hissini almıştım. Hegel bilinmeden Marx bilinmez denir, ne kadar kitap okumuş olsaydım da o ders olmasaydı Hegel'i anlayamazdım, kuşkusuz derinliğine anladığımı söyleyemem yine de.

Asıl felsefe ile tarih arasındaki bağıntıyı anlamıştım. Hegel için tarihsel düşünce onunla başladı denir. Hocanın bana kazandırdığı buydu, tarihsel düşünmek denen bir şeyin varlığını hissettirmişti ve bunu tarihi anlatarak yapmıştı.

Daha da önemlisi bizim tarihsel materyalizm diye kafamızdaki şeyin içi boş bir şablon olduğunu fark etmiştim. Tarih bilgisine sahip olmadan tarihsel materyalizmden söz etmek bir teoriden değil de bir doktrinden söz etmekti. Tarihsel materyalizm öğretisi sizi tarihi, kendi tarihinizi öğrenmeye yöneltmiyorsa, kışkırtmıyorsa tarihsel materyalizm üzerine bildiğiniz şeylerin bir kıymeti yoktur, ansiklopedik bilgi olmanın ötesine gitmez. İşte seninle ilk söyleşimizde adını koyamadığım, sonradan tanımladığım bu boşluk duygusu, *tarihi hissedemediğimi hissetmiş olmamdan kaynaklanıyordu.*

HÇ- Geçmişte tarih bilinci derdik, tarihi hissetmek derken sanıyorum bundan farklı bir şeyi ima ediyorsunuz?

NY- Çok güzel, iyi bir paralellik kurdun tam da onu söylemek istiyorum. Tarih bilinci değil söylediğim, bilinç sözünden zaten artık hazzetmiyorum, fazla ideolojik, fazla burnu büyük bir ifade bu. Eski alışkanlıkla kalemimin ucundan kaçmış olmasının dışında bilinç sözünü kullanmam, onun yerine farkındalık diyorum.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Tarih hissi aksine henüz farkındalık düzeyine yükselmemiş olanı, sezgisel gerçeği söyler, olgusal gerçek dediğimizden farklı olarak hakikat denilen şeydir bu.

İnsan önce hisseder, sonra hissettiği şey üstüne düşünür, sonra da yazar, çizer ya da söyler; şiir gibi, müzik gibi, resim gibi yani, böyle olmasaydı insanlık tarihinde ne sanat olurdu ne felsefe.

O hâlde geçmiş üstüne ne denli eğilirsek o denli tarih hissine sahip oluruz. Ben de bunu fark ettiğimde zaten daha önce başlamış olduğum tarih ve felsefe çalışmalarıma hız vermiştim.

Tarih hissi farkındalık düzeyine yükseldiğinde hemen karşıma Doğu-Batı problematiğini çıkardı. Bu mesele konusunda bir aydınlığa varmadan geçmişi yorumlamaya kalkmam yine eğreti bir şey olacaktı.

Söyleşimiz hakkında bu uzun girişten sonra artık öykümüzün anlatımına geçelim derim. Öykümüz tarih olarak 1920'lerde başlar, son derece acı verici bir sayfadır bu. Önce o acıyı dile getirmeliyim. Çünkü acılar öğreticidir. O yüzden acının diliyle başlamak istiyorum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1921 - İLK DÖNÜŞ

İncisini Bekleyen İstiridyenin Öyküsü

Mavi derinliklerde bir istiridye, içindeki kum tanesinin inciye dönüşmesini yaşamı boyu bekler ama her istiridye bu şansa sahip olamaz. Anlatacağım öykü Karadeniz'in derinliklerinde incisini bekleyen o istiridyenin öyküsüdür.

Karadeniz, deli dalgalarıyla ünlü deniz. Henüz gece sabaha kavuşmamışken koyu karanlıkta bir tekne tuzağa düşürülür, o tekneye arkadan sinsice yaklaşan başka bir teknedeki cellatlar denize atıp boğarlar onları. Bu cinayet tarihin kaydettiği en iğrenç siyasi cinayetlerden biridir ve arkasında devletin karanlık eli vardır. Öykü böyle başlar.

28-29 Kânunusani yani 28'i 29 Ocak 1921'e bağlayan gece Trabzon'da bıçaklanarak denize atılıp boğulanlar, ülkelerine dönmek üzere gelen Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) kurucusu Mustafa Suphi ve 14 yoldaşıdır. Bağrımıza saplanan 15 kara saplı bıçak. Karadeniz'in karanlık sularına gömülürler. Mustafa Suphi'nin karısı Meryem'e cellatlar kalleşçe el koyarlar, ayırırlar onu, bir daha ondan hiç haber alınamamıştır.

Nâzım Hikmet bize vasiyet etmişti: "28-29 Kânunusani'yi unutmayın." Unutmamak ne demek acaba?

Sinop'ta bir kale, kalede bir mahpus, Karadeniz'in deli dalgalarının kale duvarlarını döven sesini dinler. Mazgal deliklerinden denize bakarken çok iyi bildiği bu öykü düşer aklına. Onu "sarar bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

melankoli" "Dışarıda deli dalgalar / gelir duvarları yalar / beni bu sesler oyalar / aldırma gönül aldırma / görecek günler var daha...

Ama o günü göremeden o da yine kalleşçe bir tuzağın kurbanı olur, bir ormanın derinliklerinde öldürülür. Bir siyasi cinayet daha.

Sinop kalesindeki bu mahpus TKP'li ünlü bir yazar, şair ve hikâyeci Sabahattin Ali'den başkası değildir, halen aramızda olan Filiz Ali'nin sevgili babası.

Siyasi cinayetler sürer gider. Suphi'lerden hemen bir yıl sonra 1922'lerde yine böyle bir cinayete kurban giden Türkiye Sosyalist Fırkası kurucusu Hüseyin Hilmi'den alıp günümüze kadar bu kanlı izi sürüp gelebilirsiniz, Musa Anter'e, Hrant Dink'e, Tahir Elçi'ye ve daha nicelerine uzanan.

Ne de olsa kardeşlerini, hatta çocuklarını boğdurmayı Devlet-ü Âli için matlûb-a muvâfık gören, meşru sayan kirli bir devlet siyaseti geleneği var geride.

Amma... 1987'de yeniden yakılan özgürlük ateşiyle yeni bir sayfa açılmış ve yine bir Ocak ayında 12-13-14 Ocak 1991'de Başkent Ankara'da yasal Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) Büyük Kongresi'yle 1921'de başlayan bu öykü nihayete varmıştır. Bu kez kazananlar komünistlerdi. Mavi derinlikteki istiridye 66 yıl sonra incisine kavuşmuştu nihayet. İşte 28-29 Kânunusani'yi unutmamak, aynı zamanda bu kavuşmayı unutmamak demektir.

Bu toplu katliam yalnızca biz komünistleri ilgilendirmiyor, Milli Kurtuluş mücadelesinin ardından yeni kurulan devletin tarihinde ilk kırılmadır bu. Ortada bir günah var ve bu günahla yüzleşmeyenler Cumhuriyet tarihimizin yazılmamış kitabının gizli anahtarını bulamazlar. Başkaları bir yana öncelikle komünistler, sosyalistler, sol kendisi kendi günahlarıyla yüzleşmelidir.

"Hiçbir olay tarih için kaybolmuş sayılamaz" demiş Walter Benjamin "Ama ancak kefaretini ödemiş bir insanlık geçmişine tümüyle sahip çıkabilir." Biz bu menfur cinayetin nedenlerinin köklerine inmedik, tarihle yüzleşmedik çünkü o tarih içinde kökleri

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Osmanlı'ya kadar uzanan ve yüzleşmemiz gereken başka günahlar vardı, onları görmezden geldik. İşte en azından kendi adıma o kefareti ödeyerek o geçmişe bütünüyle sahip çıkmak istiyorum. Tarihimizi yorumlamaktır bu. Bu yorum bütünüyle bana aittir ve yalnız beni bağlayacaktır.

Söyleşimize başlarken bir Mustafa daha var anmak istediğim. Mustafa Hayrullahoğlu, o da bir cinayete kurban gitti. TKP Gizli MK üyesi ve benim en yakın yardımcım, çok sevdiğim arkadaşım ve yoldaşım. 12 Eylül darbesinde işlenen sayısız cinayetlerden biri de budur. Gayrettepe polis merkezinde öldürülüp gizlice kimsesizler mezarlığına gömülmüştü. Mustafa'ya da tekrar döneceğim.

1944 TKP tevkifatında (tutuklama) Sansaryan Han'ın (Sirkeci'deki Emniyet Müdürlüğü) penceresinden atılarak öldürülen Hasan Basri Alp* (sevgili oğlu Murat Alp de TKP üyesi olarak aramızda oldu), 1981 TKP tutuklamalarında Bursa Emniyet Müdürlüğü'nün tepesinden atılarak öldürülen Ahmet Hilmi Feyzioğlu ve bilinen bilinmeyen tüm yitirdiklerimizi, yalnız bizim cenahtan değil özgürlük mücadelesinde yitirilen bütün canları saygı ve minnetle anarak başlamak istiyorum.

Onları anarken ne yazık ki 2017 yılında ülkemizde hâlâ cezaevlerinde düşünce suçluları, yazarlar, gazeteciler, HDP milletvekilleri var, onları barış, demokrasi ve özgürlük için mücadele verenleri selamlıyorum, yüreğim onlarla beraber.

Ve nihayet bu öyküyü yaratan adı bilinen, bilinmeyen sessiz yaratıcılarını, peynirdeki kurtları anıyorum, yaşayanlar ve yitirdiklerimizle, bu öykünün mimarları onlardır. Onlar, 12 Eylül faşist darbesi altında partimizi var edenlerdir, yurtdışından dönüşümüzde

---

Erden Akbulut'tun kitabımım üstüne, Ragıp Zarakolu'na göndermiş olduğu redaksiyona ilişkin önerilerinden: "Murat Alp'in kendisinin belirttiği ve TÜSTAV'a verdiği annesinin ses kaydında Hasan Basri Alp'in pencereden atılmadığı, atladığı, yani intihar ettiği ifade edilmektedir" diyor. Ayrıca Erden Akbulut'a dikkatli bir okuma yaptığı için teşekkür ederim. Önerilerini dikkate alarak kimi düzeltmeler yapılmış, karışıklık olabilecek yerlere girilmedi.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantev.org

bizi havaalanında karşılayanlar onlardı, mahpusluk ve yargılanma sürecimizde 2,5 yıl bizi sevgiyle kuşatan, bize moral veren onlardı, dışımızda "Yasallıktan vazgeçin davayı kaybettiniz" sesleri yükselmeye başladığında, "Hayır vazgeçmeyeceğiz" diyenler yine onlardı, fiili yasallaşmayı yaratan, yeraltından yeryüzüne ilk çıkanlar, kendilerini ihbar ederek "Biz de komünistiz" diyenler de onlardı, nihayet yasal TBKP Kongresi'yle bu mücadelenin kazanımını taçlandıranlar da onlardır.

Tarlada İzimiz Var

O hâlde tarlada izimiz var.

Ama hasat ve hazan mevsimindeyiz...

Bizim kuşak, 1960'lı yıllar ve sonrasının ayırt etmeksizin tüm sosyalistlerin/ komünistlerin kuşağıdır. Aramızda 1940'lı yılların komünistlerinden de vardı, en son, Hayk Açıkgöz'ün sevgili eşi ve çok sevdiğimiz yoldaşımız Anjel Açıkgöz'ü, (Merih'i) 90 yaşında uğurlamıştık. Sevgili yoldaşımız Vedat Türkali de öyle, o da eski kuşak TKP'li idi. O kuşaktan sanırım kalan pek azdır, olanlara uzun ömürler dilerim. Benim gibi 70'ni aşmış olanlar da azalıyor. Söyleyecek, söylenmemiş sözüm var diyenler artık söylemelidir. Hazan mevsimindeyiz.

Tarlada izi olmayanın hasatta yüzü olmaz, sözümüz yoksa demek olur ki tarlada izimiz de yok. Tarihe geçmiş günahlarımızla yüzleşerek baktığımda o izleri ve onların gerçek değerini daha iyi görür oldum. Aşağıdaki sözlerimi ancak bu arınma duygusuyla söyleyebiliyorum.

Sokrat, "Bir insanın yaşamının değeri yaşamını adadığı değerlerle ölçülür" der. Geriye öyle bakıyor ve o nedenle hoşnutluk duyuyorum. Kim tersini söyleyebilir, daha insanca bir yaşam için mücadeleden gayri hiçbir hesabımız olmadı.

1951 TKP tevkifatında (tutuklamalarında) 25 TKP yöneticisi ve üyesi elleri birbirlerine kelepçelenmiş olarak bir arabaya

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

doldurulup İstanbul'dan Adana Cezaevi'ne, zorlu Toros dağlarını aşarak işkence içinde götürülürken Ruhi Su ki o da içlerindeydi, acılarını bir türkü ile dile getirir

Hasan Dağı, Hasan Dağı
Eğil, eğil, eğil bir bak,
Sıkıyor zincir bileği
Candarmada din iman yok!
Sıkıyor zincir bileği,
Candarmada din iman yok.

Gidiyor kalktı göçümüz
Gülmez ağlamaz içimiz,
İnsan olmaktı suçumuz
Hasan Dağı, insan olmak!
İnsan olmaktı suçumuz,
Hasan Dağı, insan olmak.

Ne var ki hemen en başta söylemek zorundayım, insan olmak için verilen mücadeleler demek olan tarihimizi, tırnaklarımızla kazıdığımız o duvarların tarihini bilmemek gibi utanılası bir cehaletin de sorumlularıyız. "Şanlı tarihimiz" nakaratlarıyla bu cehalet örtülemez.

Bu ülkede toprağımızın altı medeniyetler yatağı iken toprağın üstünde yaşayan bizlerin, sözde münevveranların tarihin dışında, tarihin uzağında olmamız, köksüzlüğümüz en büyük, en can yakan karanlığımızdır.

Klasik laftır ama doğrudur, geçmişi olmayanın geleceği de olmaz, eskisi olmayanın yenisi de olmaz, kendi yarattığı o geçmişin izlerinin değerini bilmeyenler, bu toprakların altında yatan zenginliğin değerini de bilemezler. Böyle yaparak biz de öncekiler gibi tarihin dışında yaşamanın yeniden üretimini yapmış oluyoruz. Bu körlemesine gidişi artık kesmek gerekiyor, bunu yapabiliriz.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://marksy.org

Bunun için evvelemirde kendi yarattığımız öykümüze kendimizin sahip çıkması ve sessizlikle boğulmasına izin vermememiz gerekiyor. Fakat önce kendimiz bilmeliyiz:

Dün yaptığımız şey neydi?

Medya Diliyle Tarih

Bu söyleşimiz boyunca farklı bir anlatım tekniği uygulayacağım. Tarladaki izimizi benim anlatımımdan çok, o izi fotoğraflayarak görsel biçimde vereceğim. Çünkü bizim yasallık mücadelemizin en çarpıcı yanı kamuoyunu ve en başta medyayı ve halkı kazanmamızdır. Solun mücadele pratiği içinde bu hemen hemen tek örnektir. Medya, tarladaki izlerimizi çok çarpıcı biçimde vermiş ve böylece o izler belgelenmiştir. (Geçmişte, Nazım Hikmet hapiste açlık grevine gittiğinde onunla ilgili yapılan, Nazım Hikmete'e Özgürlük kampanyası da önemliydi, onu da hatırlamak gerek).

Cezaevindeyken Nihat Sargın, büyük bir titizlikle basında bizimle ilgili gazete ve dergi kupürlerini kesip, onları kâğıtlara yapıştırıp klasörlerde toplamıştı. Ben de ona yardım etmiştim. Sonra çıktığımızda bu klasörleri yoldaşlarımız 25 ciltlik bir seri içinde kitap hâline getirmişlerdi. Bu ciltleri karıştırmak çok öğreticidir, geldiğimiz ilk günden son güne kamuoyunun fikriyatını nasıl değiştirdiğimizi bir film gibi çok iyi gösteriyor. İlkin yaptığım seçmelerle, söyleşimiz sonucu çıkacak kitaba ek olarak vermeyi düşündüm. Adına da "Medya Diliyle Tarih" demiştim. Ama gördüm ki bunu yaparsam kitabın hacmi çok genişleyecek. Ek olarak vermekten vazgeçtim, bunu başka bir biçimde değerlendirmek üzere bıraktım. Fakat bu söyleşimize oradan yaptığım seçmeleri koyacağım. Örneğin yargılanırken yaptığım savunmaları uzun uzun buraya koymak yerine, medyada yansımalarını koyacağım. Böylccc tarladaki izimiz yadsınamaz biçimde görülür olacaktır.

Nihayet benim yorumlarım gelecek. Yorumlarımı her olay ve olgunun içine gömerek yapacağım. Bu söylesiyle hep birlikte

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

yazdığımız kitap üstüne bir okuma yapacağım, yeniden okuyacağım onu, bu yorumlama demektir.

Her metin, okuyanın prizmasından geçerek anlam yüklenir, bir alt metin oluşur. Benim anlatımım da öyle olacak, kendi öykümün içinde o büyük öykünün anlamını yakalamaya çalışacağım. Klasik kronolojik anlatım içinde olmayacağım, yüreğimin çağırdığı yerlere giderek anlatacağım. O nedenle anlatımı karışık bulabilirsiniz.

Nesnel olmak gibi büyük iddialarda bulunmayacağım, bu saçmadır. Tarihçi bile konusu karşısında nesnel değildir, kendi dünya görüşü, düşünceleri vardır. Nesnel değil ama tarihe karşı, geçmişimize karşı adil olmaya çalışacağım. Vicdanlı olmak yani. Doğanın olmadığı gibi tarihin de bir vicdanı yoktur. "Vicdansız doğanın vicdanı olmak" bu demektir aslında. Ona vicdanı biz yükleriz eğer vicdanlıysak?

Biz tarihe karşı adil olamazsak tarih de bize karşı adil olmayacaktır. Zira tarihi yapan insanlardır. Geçmişi küçültürseniz onunla birlikte siz de küçülürsünüz ama "şanlı tarihimiz" diyerek de kimse tarih üzerinden şan, şöhret kazanamaz.

Bir tarihçi gibi değil, kavga vermiş bir hareketin insanı olarak konuşacağım. Elbette yanlışlarımızdan söz edeceğim ama amacım, geçmişte yazılmış bu kitabın içine konacak "doğrular/yanlışlar" cetveli çıkarmak da olmayacak, bu bakkal hesabı yapmak olur.

Ayrıca yanlışlar her zaman doğrunun resim çerçevesidir. Eğrisiyle doğrusuyla biz bir şey yaptık, neydi o? Bu soru aslında bir sırrı gizliyor, kendi yaptığımız işin dilini çözmek bu sırrı çözmeye bağlı.

***HÇ**- Sır deyince merak ettim şimdi, nedir bu sır?*

NY- Bunu öykümüzün sonunda hep birlikte ortaya çıkaracağız. Fakat bunun için en başta bir sorum olacak, geçmişte hiç sormadığımız bir soru bu. Bu soru ki beni kendi pratiğimizden sol için teorik tezler çıkarmaya yöneltti. Sorum şu:

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Türkiye'ye döneceğimizi açıkladığımızda herkes bize karşıydı. Devlet karşıydı, pasaport almak için gittiğim Batı Berlin Başkonsolosu açıkça başınıza kötü şeyler gelebilir demişti. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, o tarihte Başbakan olan

Turgut Özal bizi "terörist" ilan etmişti. Yasalar bize karşıydı; Anayasa'da komünist partisi kurma yasağı vardı, Türk Ceza Kanunu'ndaki meşhur 141 ve 142. maddeler komünist partisinin yasal kuruluşuna engeldi, medya dönüşümüzden yana değildi, en ilginç olanı dışımızdaki solun hemen hepsi dönüşümüze karşıydı. 12 Eylül faşist darbesini yemiştik, kitlesel gücümüzü yitirmiştik, dönüşümüzde kitlesel destek de umamazdık. O hâlde biz hangi cesaretle dönüşü göze almış ve dönmüştük? İşte dönüşle birlikte verdiğimiz yasallık mücadelesinin gizlediği sır bu sorunun yanıtında gizli.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1987 - İKİNCİ DÖNÜŞ

Politik Göçmenlik Zor Zanaat

Öykümüzün ikinci sayfası 12 Eylül faşist diktasıyla başlar. 12 Eylül 1980 ile 1920 arasındaki mesafe siyasi tarih açısından hiç de uzun değildir. 1920'ler sonrasında da kendi kaderini tayin etmek isteyen halk yeni kurulmakta olan merkezin dışındadır ve bu yeni devlette halklar olarak söz sahibi olmak istemektedir. 1980 öncesinde de yükselen bir halk muhalefeti vardır ve bu muhalefet de kendi kaderini tayin etmek istemektedir, yani bu ülkenin geleceğinde söz sahibi olmak ister. Kimlerdir bunlar: Sosyalistler, komünistler, Kürtler, İslamcılar ve demokratik aydınlar. Bu muhalefet 1920'nin de muhalefetiydi, 1980'de de aynı etnik ve ideolojik muhalefet vardı. 12 Eyül hepsine vurmuştu. Bir kısmını cezaevlerine doldurmuştu, bir kısmı ise yurtdışına politik mülteci olarak çıkmıştı. Yalnız siyasiler değil, sanatçılar, yazarlar da politik mülteci oldular. Cem Karaca, Melike Demirağ, Şanar Yurdataban, Vasıf Öngören, Ataol Behramoğlu, Sümeyra Çakır hemen aklıma gelen isimler. Yanı sıra pek çok sendika ve demokratik toplum örgütleri yöneticileri. Böylece yurtdışında 12 Eylül diktasına karşı hayli geniş bir diyaspora oluştu. Hiç kuşku yok ki herkes ülkesine dönmek istiyordu.

TKP olarak gövdemiz Türkiye'de, merkez ise ağırlıkla yurtdışındaydı. Ülkesinden koparılmış insanlar olarak kişisel özlemlerimiz

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yanı sıra uzun yıllar yurtdışına hapsolmuş yasallık anlamında gün yüzü görmemiş TKP'nin merkezini de artık kendi topraklarına yasal olarak taşıma arzusu giderek içimizde büyüyen bir özlemdi. TKP muhacir parti olmaktan tümüyle çıkmalıydı.

Daha 12 Eylül öncesinde birlik görüşmeleri yaptığımız TİP'in de merkez yöneticileri, başta TİP Genel Başkanı Behice Boran olmak üzere yurtdışındaydılar. Birlik görüşmemiz tekrar başladı, uzun görüşmelerden sonra sonuçlandı. TBKP adı altında TİP ve TKP birleşti. Bu birlik önüne net bir hedef koydu. Birlik, Yasallık ve Yenilenme. Yenilenmenin zaten içindeydik ve o hep sürecekti. TİP-TKP birliği tamamlanmıştı, geriye yasallık hedefi kalmıştı.

Behice Boran ile TİP ve TKP birliğini kurduktan sonra Brüksel'de bir basın toplantısı yaparak bu birliği duyurduk. Bu duyuru ile birlikte birlik kesinleşmiş oldu. Geriye bu kararı taçlandıracak bir kongre yapmak kalmıştı. Ne yazık ki bu basın toplantısından üç gün sonra Boran yoldaşı yitirdik. Kafamda iki formül vardı yasallık için ya Boran yoldaşın cenazesiyle birlikte Türkiye'ye dönecektik ya da hemen ardından. İkinci yolu tercih ettik. Hızla dönüş hazırlıklarına başladık.

HÇ- *TİP-TKP birliği sürecinin ayrıntıları üstünde duracak mısınız? Çünkü siz cezaevindeyken özellikle TİP çevrelerinde birliğin tamamlanmadığını söyleyenler vardı.*

NY- Birlik sürecini söyleşimizin ileriki anlatımında bütün ayrıntılarıyla anlatacağım ama şimdi değil çünkü o ayrıntılar bu kitabı okuyacak herkesi ilgilendirmeyecektir, o yüzden onu sonraya bırakacağım. Fakat şimdiden söylemiş olayım, birlik tamamlanmadı diyenler haklı değillerdir. Behice Boran ile Brüksel'de yaptığımız o basın toplantısında birleşiyoruz demedik, birleştik dedik. Birliğin çözülmemiş hiçbir sorunu kalmamıştı, geriye yalnızca bir kongre yapmak kalmıştı. Kuşkusuz bu birlik tabanda henüz tamamlanmış

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

bir birlik değildi. Bunu zaten peşin olarak söylemiştik. Birliğin tabana doğru yayılmasının zaman alacağını, acele girişimlerin birliğe zarar vereceğini en başta ifade etmiştik. Ama bu konuda acele edilerek yanlış yapılmıştır. Fakat ortaya çıkan sorunlara bakıp birlik olmadı demek gerçeği yansıtmaz. Bana göre solda başarılı bir birlik örneğidir TBKP. Bu konuya yeniden döneceğiz.

***HÇ**- O hâlde dönüş için geriye teknik hazırlık kalmıştı.*

NY- Öyle. Dönüş için benim pasaport sorunum vardı. Batı Berlin Başkonsolosluğu'na başvurdum önce güçlük çıkardı, hatta kibar bir dille ama üstü örtük tehdit de etmişti. Dönersek başımıza kötü şeyler geleceğini ima ederek konuşmuştu. Fakat dayattık sonunda pasaport değil ama bir gidiş belgesi kopardık.

Nihat Sargın'ın pasaport sorunu yoktu dolayısıyla gitmeye artık hazırdık.

İntihar Misyonu mu Üstlendiniz?

Moskova'da yapılacak Ekim Devrimi'nin 70. yılı kutlaması dünya barışı için önemliydi, katılıp öyle dönmeye karar verdik. Kutlamanın bitiminde bir kokteyl verildi. SBKP Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov ile ayaküstü tanıştırıldım yanında dünyaca ünlü Dışişleri Bakanı Andrey Gromiko da vardı. Gromiko, Gorbaçov'un kulağına bir şey fısıldadı, sanırım beni tanıtmıştı. Gorbaçov ile el sıkıştık, "Türkiye'ye dönüş hazırlığı yaptığınızı biliyorum, zor ama onurlu bir görevi yerine getiriyorsunuz, cesaretiniz bizi etkiledi. Yüreğimiz ve dayanışmamız sizinle olacak" dedi.

Ekim Devrimi'nin 70. yıldönümünde yaptığım konuşmayı bitirirken şöyle demiştim: "Ülkemizde koşullar henüz komünistler için demokratik güvenceler sağlamıyor. Ancak her şeyin tam olgunlaşmasını beklemek de gerekmiyor. Bu sürece aktif müdahale edebilmek ve gelişmeyi hızlandırabilmek için TİP ve TKP yönetimleri,

iki partinin genel sekreterlerinin TBKP'nin legal çalışmasını başlatmak üzere ülkeye dönmelerine karar vermiştir. Attığımız bu adımın kolay başarı getireceği hayalinde değiliz. Özgürlüklerimiz için mücadelede ilk adımdır bu. Bütün demokrasi ve ilerleme yanlısı güçlerin demokrasi ve özgürlük mücadelemize destek vereceklerine inanıyoruz. Hepinize TİP ve TKP adına saygılar sunarım."

Kutlamayı izlemek için Türkiye'den gelen gazeteciler de vardı. Cengiz Çandar ve Mehmet Ali Birand bizimle görüşme talep ettiler, döneceğimiz artık ilan edilmişti, onlar da biliyorlardı. Sıcak bir sohbet oldu. Birand geçmişte Mustafa Suphi'lerin trajik dönüşlerini, katledilişlerini anımsatarak bize "İntihar misyonu mu üstlendiniz?" dedi. Biz döndüğümüzde bu görüşmeyi köşesinde yazmıştı. Biz de tarihin aynı olmadığını anlattık. Ardından "Niye şimdi dönüyorsunuz, daha uygun koşullarda değil de 12 Eylül koşulları içinde?" diye sordu. Bu soruya bizden önce Cengiz Çandar şöyle bir yanıt vermişti "Şimdi değilse ne zaman? Uygun koşullar ne zaman gelecek?" Biz de öyle düşündüğümüzü söyledik.

Döneceğimizin artık kesinleştiğini anlayan yerli ve yabancı medyanın bizimle ilgisi tepe yapmıştı. Haksız sayılmazlardı, medya için bulunmaz bir konu idik, iki komünist yalınkılıç ülkelerine dönüyor, biz komünist partisini yasal olarak kurmaya gidiyoruz diyorlardı, ülkede ise devlet "istemezük, gelmeyin, gelirseniz fena yaparız ha" diyordu, yani turistik bir gezi değildi bu. Doğrusu medyanın bu ilgisi bizim için de bulunmaz nimetti. Ben de, Sargın da bu fırsatı iyi değerlendirdik. Alman basınından *Stern* dergisi dahil pek çok büyük dergi ve gazeteyle röportajlar yaptım. Nihayet Sargın ile Berlin'de bir basın toplantısı düzenledik. Sorular, sorular... En çok sorulan soru "Gerçekten gidecek misiniz?"

Dönüş öncesi yoldaşlarla veda toplantıları yaptık, bizi uğurlamak için gece düzenlediler. Sargın, Düsseldorf'da yapılan toplantıya katıldı, ben Berlin dışına çıkamadığım için oraya gidemedim

ama bir mesaj gönderdim. Biz de dönüş toplantısını Batı Berlin'de yaptık. Yoldaşlarım bir kol saati hediye etmişlerdi hep kullandım, sonra bozuldu ama hâlâ saklarım.

İnadına Demokrasi İnadına Özgürlük

Düsseldorf mesajımdan bir parça:

"Yoldaşlar, dostlar, kardeşlerim,

Bu toplantınıza ulaşmak, sizlerle kucaklaşmak için son dakikaya kadar çok çaba harcadım. Ne var ki, konsolosluktan bana verilen belge buna imkân vermedi. Üzgünüm. Size şu kısacık mesajla seslenmek istiyorum. Ülkemize dönüyoruz. Bu dönüş bir mücadeledir. Mücadelemiz özgürlük mücadelesidir. Çağlar boyu insanlığın nice acılar, dökülen nice kanlar pahasına verdiği özgürlük mücadelesinin mütevazı bir devamıdır. 65. yıldönümü konuşmasında şöyle demiştim: 'Partimiz üzerindeki 65 yıllık yasak zinciri ağırdır ama paslı ve çürüktür. Bu zinciri parçalayacağımız günler uzak değildir.' Yine aynı konuşmamda partimizi her şeyi ile halkımıza açtığımızı, açıklığa sıkıca bağlı kalacağımızı ifade etmiştim... Batı Avrupa'nın demokratik kamuoyunun desteğini son derecede önemli buluyoruz. Ama biz, halkımızın demokratik vicdanına güveniyoruz. Biz, yükselen demokrasi, özgürlük fikirlerinin büyük gücüne güveniyoruz. Ülke ve ülke dışında işçi, emekçi, Türk ve Kürt halkına güveniyoruz. Biz, soldaki dostlarımıza güveniyoruz. Biz sizlere güveniyoruz.

Sizler de bize güvenin. Ülkeye dönüşümüz yalnız TİP ve TKP'nin özgürlüklerini elde etmek için değildir. Her şeyden önce halkımızın iş, ekmek, özgürlük mücadelesinin başarıya varması içindir. Ülkemizde temiz demokrasi rüzgârlarının esmesi, kimsenin düşünceleri ve inançlarından dolayı baskı altında kalmaması içindir. Politik görüşlerimiz farklı da olsa, diğer devrimci sol güçlerin kendi görüşleri i özgürce savunabilmeleri içindir. Dönüşümüz

politik göçmenlerin ülkeye pişmanlık belgesi imzalar gibi değil, onurlu, başı dik dönüşleri içindir.

Özgürlük öyledir ki, onun azı çoğu olmaz. Bu mücadelenin zamanı olmaz. Bu mücadelenin uygun yeri olmaz. Özgürlük mücadelesi verenler, kendileriyle birlikte yürüyenler var mı diye arkalarına da bakmazlar. Haklı olduğumuzu bilmek yeterlidir. Haklıyız. Biz özgür düşünce hakkımızı savunuyoruz. Başka deyişle, insan olma hakkımızı, insanlık onurumuzu savunuyoruz. Eğer özgürce düşünemiyorsam, düşüncelerimi özgürce açıklayamıyorsam, kendimi nasıl bir insan olarak hissedebilirim?

Öyle ise birtakım çağdışı ceza yasaları ile baskı, terör, tehditle demokrasi, özgürlük mücadelesi durdurulamaz. 141, 142 ve 163. maddeler mutlaka kalkacak, ülkemize demokrasi, özgürlük gelecektir... Şunu çok iyi biliyoruz: Bugün Türkiye'nin, Türk ve Kürt halkının ihtiyacı yalnızca, yasal çalışma hakkına sahip bir komünist partisinin var olmasında değil, yasal çalışma hakkına sahip güçlü bir komünist partisinin var olmasındadır.

Bu nedenle biz, demokratik Türkiye için birlik, yasallık, kitleselllik yolunda yürüyoruz. Behice Boran yoldaşımıza, işçi sınıfımıza, emekçi halkımıza verdiğimiz sözü yerine getiriyoruz.

Bu parlak ışığa doğru umutla, inançla yürüyün. Kararlılıkla yürüyün. Birlikte elele, omuz omuza yürüyün. Gelecek bizimdir.

Özgürlük mücadelesi yenilemez.

Düşünceler zincire vurulamaz.

Komünistler susturulamaz.

Yaşasın aydınlık düşüncenin gücü!

Yaşasın Türk ve Kürt halkının, demokrasi güçlerinin birliği!

Yaşasın demokratik Türkiye!

Yaşasın barış, demokrasi, ulusal bağımsızlık ve sosyalizm mücadelemiz."

Nihayet dönüş günü geliyor, geceyi Batı Berlin'de bir yoldaşımızın evinde dostlarla geçiriyoruz. Soldan sağa Ertan Uyar, Filiz Kardam, Ahmet Kardam, Çiçek, ben, Tacettin Dağcı'nın eşi Elisabeth, Tacettin Dağcı ve İdil Laçin.

Sonra Çiçek'le baş başa mum ışığında şarap içiyoruz. Bir daha ne zaman görüşeceğiz, hiç belli değil, içimizde hüzün var ama belli etmiyoruz, görüşememek gibi bir düşünceyi aklımıza hiç getirmiyoruz. Çabuk olmayacak görüşmemiz bunun ikimiz de farkındayız, çabuk olmayacak ama arası ne kadar uzun olacak? Bilmiyoruz.

Kahvaltı.

Sonrasında kalabalık bir dostlar grubu ve Çiçek beni havaalanından uğurluyor. Elimdeki seyahat belgesi ile başka bir ülkeye geçemediğim için Sargın ile Münih havaalanında transit geçişte buluşuyor ve Türkiye'ye gitmek üzere aynı uçağa biniyoruz. Ve tabii kalabalık bir grubun eşliğinde, gazeteciler, televizyoncular, bizimle dayanışma gösteren kardeş partilerin temsilcileri, insan hakları savunucularıyla birlikte. Ve bir de görevli olduğu her hâlinden belli olan iki sözde "sade vatandaş" ile.

Veda, Batı Berlin havaalanında yoldaşlarla.

Gelmeyin

Avrupa Birliği'nin kapısını çalan Özal "Türkiye'ye demokrasi" getiriyoruz diyordu, Avrupa'da güçlü bir dayanışma örgütlemiştik, Paris'te kurduğumuz, Mehmet Karaca'nın koordine ettiği iyi çalışan bir dayanışma komitemiz vardı, Özal'ı Türkiye'de düşünce, inanç ve örgütlenme özgürlüğünün olmaması nedeniyle sıkıştırıyorduk, Özal topu ileriye atıyordu. Fakat her Avrupa çıkışında daha fazla sıkışıyordu. Bu nokta artık rejimin yumuşak karnıydı bizim için, bunu görüyorduk. En çok sorulan soru "Niye seçimler öncesi geliyorsunuz?" sorusuydu. SHP, bu sorunun arkasına

İtalyan Panaroma dergisine demeç verdi

Özal: Komünist partisine daha çok zaman var

ROMA (Cumhuriyet) — Başbakan Turgut Özal, İtalyan haftalık siyasi ve aktüalite dergisi "Panorama" muhabirinin kendisi ile yaptığı söyleşide, Komünist Parti'nin yasallaşmasının "mümkün olduğunu" söyledi.

Panorama muhabirinin, "Komünist Parti'nin yasallaştırılmasını düşünüyor musunuz?" şeklindeki sorusuna, "Bu mümkün. Fakat bu kaçınılmaz olarak uzun bir zamanlama gerektiriyor. Her şeyden önce bunun için anayasal bir değişiklik gerekiyor.

bu yıl tarım açığından ve perakende fiyatlarda bir artış var. Fakat öte yandan, 12 aydır üç seçime yaptık. Tabii bu ekonomiyi olumsuz yönde etkiledi. Üstelik yurtdışındaki fiyatlar, yurtiçindeki çok daha yüksek. AT'ye girmek istiyorsak bunlara adapte olmamız gerek" yanıtını verdi. AT'ye üyelik konusundaki soruya da Özal, "Topluluğun bütçe, tarım ve farklı ekonomilerin aralarında dengelenmesi gibi sorunları var. Tabii tüm bunlar topluluğun Türkiye'ye genişlemesini geciktiriyor. Her halükarda

Cumhuriyet, 13 Kasım 1987.

İKAZ EDİYORUZ

TKP

Vatan hainlerinin Türkiye'de yeri yok

Başbakanlık'tan TKP'ye suç duyurusu

"Gelişleri tertiptir"

ANKARA, (Tercüman)- Başbakanlık Basın Müşavirliği yarın Türkiye'ye gelmeleri beklenen TKP' liderleri, Nihat Sargın ve Haydar Kutlu ile ilgili bir açıklama yaparak, aim vermeden haklarında suç duyurusunda bulundu.

Türkiye'nin 29 Kasım'da bir seçime gitmekte olduğu hatırlatılan duyuruda, bu seçimlerden sonra da genelde Avrupa'da, özelde ise Avrupa Parlamentosu'nda, Türkiye'deki demokrasi konusunda ileri sürülmekte, olan

TİP) kanunî nitelik taşımadığı ifade edilen Başbakanlık Basın Müşavirliği açıklamasında, bu örgüt mensupları aleyhine 1980 öncesinde çok sayıda dâvâ açıldığına ve hükme bağlandığı hatırlatılarak, "şu anda da bu örgütlerle ilgili bazı dâvâların DGM'lerde görülmekte olduğu kaydedildi.

Açıklamada, açılmış ve hükme bağlanmış söz konusu dâvâlarda, bâzı iki illegal parti mensupları hakkında "Silâhlanmak, silâhları eyleme bilgisine sevketmek, bir

larının oyunucu, polis tarafından gözaltına alınacak ve sorgulandıktan sonra, DGM 'lerde'ada da sorgulanmaya sevkedileceklerdir. Bu yaklaşım tutuklanıp, tutuklanmayacaklarının DGM kararı vereceklir."

Başbakanlık Basın Müşavirliği açıklamasında, "Avrupa'daki bazı çevrelerin tavrının etkileri bu seçimlerin tam demokratik bir şekilde yapılmakta olan genel seçimlerin meşruiyetine büyük şekilde gölge düşürmesi, mânâsını değildir" dive tamamladı.

Tercüman, 15 Kasım 1987.

gizlenerek tutum almaktan kaçınıyordu. Biz de açıklamıştık, çimler partilerin iktidara geldiklerinde neler yapacaklarını, vaatlerinin neler olduğunu halka açıkladıkları bir platformdur. Komünist partisinin özgürlüğünden yanaysanız bunu söylersiniz, böylece halkın desteğini almış olarak konuşursunuz size bu şansı veriyoruz" demiştik. Dönmemizden önce ANAP çevrelerinden

"referandum yapılsın" lafı edilmişti, gazeteciler bana sormuşlardı, yanıtım şöyleydi "Düşünce, inanç ve örgütlenme özgürlüğü bir oylamanın konusu olamaz, 141, 142, 163 yasaya konurken halka mı sorulmuştu? Ama ille de referandum derseniz, bundan kaçmayız ancak referandumdan önce bize makul süre verilmeli, Türkiye'ye döndüğümüzde düşüncelerimizi halkımıza anlatabilmeliyiz fakat o durumda bu yasaklar ne olacak, geçici olarak rafa mı kaldıracaksınız?" demiştim. Şimdi gösterilen tepkilere bakalım.

Yabancı parlamenterler, polisle tartıştı

Ve Evren: 'TKP kurulamaz,

Gergin dönüş:

İstenmeyen 2 konuğun izleri bağlandı

Çankaya tavrı:

"Komünist partiye şartlar müsait değil"

Hürriyet, 17 Kasım, 1987.

Bravo Evren'e!

NAZLI ILICAK

Bütün liderler, oyununa olumsuz tesir edebilir endişesiyle Türkiye Komünist Partili Haydar Kutlu ve Nihat Sargın'ın ülkemize gelişlerini büyük bir sessizlikle karşıladılar.

ran, 1 Mayıs'larda kızıl bayraklar taşıyanlar vardır. Ecevit ise 12 Eylül'den önce bu maddelerin kalkması için az mücadele vermedi.

Şimdi tüs... Çünkü hem İnönü, hem Ecevit daha ılımlı kanat-

Tercüman, 18 Kasım 1987.

"LEGALLEŞME" VE TKP

Taha AKYOL

Sovyet beşincikolu TKP, Türkiye'ye "legalleşme" ve "demokratik özgürlükler" için geldiğini ilân etti. TKP'nin şakşakçılarını bir kenara bırakırsak, demokratlık adına TKP'ye müsamahayla bakanlar, hattâ bu mevzuda "sessizayı" demokratlık sananlar da vardır.

değildir, proletarya diktatörlüğüdür. "Legalleşme" yani "meşrû çalışma" TKP için bir ilke değil, bir "taktik"tir.

Aslında bütün mesele TKP'nin bir Sovyet kuruluşu olmasından ve Leninizm'e fanatikçe bağlanmasından

Tercüman, 19 Kasım 1987.

İnönü: "Gelişleri tuhaf"

SOSYAL DEMOKRAT Halkçı Parti Genel Başkanı Erdal İnönü, Türkiye'nin seçim ortamında olduğunu bildirdi. TKP ve TİP Genel Sekreterleri'nin Türkiye'ye gelişiyle ilgili soruya verdiği yanıtta, "SHP olarak genel seçime giriyoruz. Seçim sırasında siyasî partiler önce kendi parti çalışmalarıyla, parti sorunlarıyla ilgilenirler. " dedi.

İnönü, komünist liderlerin Türkiye'ye seçim ortamında geliş nedenlerini anlayamadığını da belirterek, "Bu geliş tarihi bana biraz tuhaf görünüyor" diye konuştu.

İnönü, Haydar Kutlu ve Nihat Sargın'ın gözaltına alınmalarıyla ilgili olarak da şöyle konuştu:

"Bugünkü şartlar içinde beklenen bîrşeydi. Bugünkü yasaların bu ilâdaların yorumlanmasıyla uygulanmasından böyle bir sonuç beklenİyordu. Şimdi mahkeme sanıyorun tutuklanma ya da tutuklanmamaya karar verecek. Mahkemenin davranışını göreceğiz. Onu bekliyoruz.

İnönü, Kutlu ve Sargın'ın gözlerinin bağlanarak gözaltına alınmaları konusunda bir soruyu yanıtlarken de, "Türkiye'deki vatandaşlarımızın pek çok kötü uygulamalara uğradıklarını görüyorum. Bunlara hepsine karşıyız." dedi.

Türk-İş, TBKP'ye karşı

TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Emin Kul, TİP ve TKP genel sekreterlerinin yurtdışı gelişi ile ilgili olarak yaptığı açıklamada "Türk-İş'in komünizme ve faşizme karşı olduğunu" belirtti ve "Türkiye üzerine yurtdışından bazı cereyanlar estirilmek istenİyor" dedi.

TOLEYİS Sendikası tarafından düzenlenen eğitim seminerinde konuşan Emin Kul, Haydar Kutlu ve Nihat Sargin'in Türkiye'ye gelişleri konusuna dolaylı olarak değindi ve şunları söyledi:

"Ülkemiz üzerine yurtdışından bazı cereyanlar estirilmek istenmektedir. Bugünün özelliği dolayısıyla ifade etmek isterim ki, Türk-İş Ana Tüzüğü'nde ve ilkelerinde cehaletle, sefaletle mücadele etmeyi ön plana aldığı gibi, komünizm ve faşizme mücadele etmeyi de ön planı almıştır ve bunu ilkeleştirmiştir Dolayısıyla fikir özgürlüğü adı altında hür fikri boğmak niyetinde olanlara, Türk-İş yardımcı olmak veya onları teşvik etmek durumunda değildir. Demokrasiye inanmayanlara, demokratik araç ve yollardan faydalanıp, sahada demokrasiyi çökertmek isteyenlere Türk-İş yeşil ışık yakmak durumunda değildir.

Güneş, 22 Kasım 1987.

İnönü "TKP ile uğraşacak hiç vaktim yok" dedi

SHP lideri İnönü, "TKP'lilere yardım eder misin?" sorusuna "Siz aklınızı mı kaçırdınız? Şimdi, kendi partimizi zafere götürecek şekilde çalışıyorum" karşılığını verdi

Sabah, 24 Kasım 1987.

Demirel Bursa'da basın toplantısı yaptı

'TKP KURULAMAZ'

DYP Genel Başkanı, Kutlu ve Sargın'ın gelişleriyle ilgili olarak "Bugün Türkiye'ye yöneticilere puan kazandırmak için gelmişlerse doğrudur" dedi

BÜLENT ERANDAÇ

BURSA/SAKARYA/GÜNEŞ

DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel, iktidarın

Güneş, 22 Kasım 1987.

Dışımızdaki Soldan Gelen Tepkiler

TÖB-DER ve TSİP başkanlarından açıklama

'Güvencesiz dönmeyiz'

Mehmet CANBOLAT

" FRANKFURT

TÖB-DER Başkanı Gültekin Gazioğlu ile TSİP Genel Başkanı Ahmet Kaçmaz, "Yakında döneceğiz" şeklindeki iddialara karşı, "İstediğimiz koşullar oluşmadığı sürece dönüşümüz söz konusu değil" dediler.

Haydar Kutlu ve Nihat Sargın' dan sonra en kısa sürede Türkiye'ye dönüş yapacakları iddiaları üzerine görüştüğümüz Gazioğlu ve Kaçmaz, zamanlamanın söz konusu olmadığını söylediler ve güvence verilmediği sürece "dönmek" diye bir niyetleri olmadığını kaydettiler. "YURTTAŞLIK HAKKIM"

● TÖB-DER Genel Başkanı Gültekin Gazioğlu, "Yurttaşlıktan çıkarıldığımız nasıl Resmi Gazete'de yayınlandıysa, bu uygulamanın da şimdi kaldırıldığı yayınlansın, o zaman dönelim" dedi

Gültekin Gazioğlu

Ahmet Kaçmaz

kanunu Halit Çelenk'in verdiği bilgiye göre, lehte veya aleyhte bir karar çıkmadı henüz. Yurttaşlık çıkartmadı. Bu ideri bir kararda." ÖZAL'IN ÇAĞRISI GÖSTERMELİK

nen her vatandaşımız komünist değildir. Olması da gerekmez. O nedenle Türkiye'de komünist partinin kurulması için dönüş yapmak da tartışma konusu olamaz. Çünkü mevcut olmayan koşulları kimsenin da olsa zorlamak yerine, mevcut imkânlardan yararlanarak geniş tabanlı bir hareketi bulundurmak daha doğrusu bence, geniş kitlelerin desteğini alamadan bu iş olmaz. O nedenle komünist partisi adı altında iş yapmak yerine geniş tabanlı halkı bünyesinde barındıran bir hareketten yanayız.

Açıkça söylemek gerekirse, ben şahsen, şu koşullarda dönüp içeri girmek ve hiçbir şey yapamamaktansa, dönmemeyi tercih ederim. Tamamen serbest olabileceğimi so-

Milliyet, 6 Kasım 1987.

TKP'nin de içinde bulunduğu Sol Birlik de dönüşümüze karşıydı.

TSİP (Türkiye sosyalist İşçi Partisi) Genel Başkanı Ahmet Kaçmaz'ın açıklaması bu açıdan çok tipiktir. 6 Kasım 1987 tarihli *Milliyet* gazetesinde kendisiyle yapılan röportajda şöyle diyor; "Kutlu Sargın gibi hemen dönecek olursam hapse atılacağım. O arkadaşlar şimdilik kurulması bile tartışmalı ve belki de mümkün olmayan bir partiyi oluşturmak için dönecekler. Hapse girmeyi de belki göze alıyorlar. Oysa ben hapse girmeyi değil özgür ve artık

TKP'nin Londra kanadından büyük suçlama

'Kutlu ve Sargın hain'

• Mevlüt ÇOLAKOĞLU

TKP-B de, Kutlu ve Sargın'ı suçlayarak, Türkiye'de silahlı eylemlere girişeceklerini açıkladı

'İşçi mücadelesini saptırdılar'

Milliyet, 13 Kasım 1987.

TKP-B'den suçlama

'Şeytanlar'

• Ahmet SEVER
• BRÜKSEL

"Komünist partisi kurulması yarar getirmez"

Aşırı sol dönüşe karşı

• Bülent ZARİF • BONN

Milliyet, 14 Kasım 1987

şartları oluşmuş geniş tabanlı bir siyasi hareketi güçlendirmek istiyorum... Mevcut olmayan koşulları imkânsız da olsa zorlamak yerine mevcut imkânlardan yararlanarak geniş tabanlı bir hareketi hızlandırmak daha doğrusu bence, geniş kitlelerin desteğini almadan bu iş olmaz. Açıkça söylemek gerekirse ben şahsen şu koşullarda dönüp içeri girmek ve hiçbir şey yapmamaktansa dönmemeyi tercih ederim. Tamamen serbest olabileceğimi anladığım anda dönmek söz konusu olur." Bir yanıyla samimi idi bu açıklaması, hapse girmeyi göze alamam diyor, kim ne diyebilir? Fakat cümlesinin devamı sorunlu.

Özgürlüğümüzü kimse bize vermeyecekti, özgür olacağımız koşulları başkaları yaratacaksa bizim sol olarak varoluşumuzun anlamı ne? "Geniş kitlelerden destek almak" ise kitlelerin seni

görmesi, tanımasıyla ancak mümkün olabilir. Hepsinden önemli ise Türkiye 12 Eylül rejiminden demokrasiye geçmenin eşiğinde duruyordu, buraya müdahale olağan zamanlardaki olağan politikalarla olamazdı.

Dışımızdaki solun bizim gibi düşünmelerini bekliyor değildik, kimseye siz de dönün de dememiştik ama insan hiç değilse karşı ajitasyon yapmamalarını bekliyor. Bu tehditler ve karşımızdaki "gelmeyin" duvarına karşı yine basına yansıyan benim ve Sargın'ın açıklamaları oldu.

TKP GENEL SEKRETERİ İŞLEMLERİN GECİKTİRİLDİĞİNİ SÖYLEDİ

Kutlu: "Mutlaka döneceğiz"

TKP Genel Sekreteri, Kıbrıs Rum kesiminde yayınlanan bir gazeteye yaptığı açıklamada, kendisine pasaport verileceği konusunda vaazte bulunduğunu ve pasaport alamamasına haklı olarak Türkiye'ye başka yollardan döneceklerini öne sürdü.

LEFKOŞA, AA

YURT dışında faaliyet gösteren TKP'nin Genel Sekreteri Haydar Kutlu, kapatılan TİP'in Genel Sekreteri Nihat Sargın'la birlikte "Ne pahasına olursa olsun", Türkiye'ye döneceğini söyledi. Moskova'da bulunan Haydar Kutlu, Kıbrıs'ın Rum kesiminde yayınlanan Haravgi gazetesine verdiği demeçte, "Kendilerine pasaport verileceği konusunda vaazte bulunduğunuzu, ancak işlemlerin geciktirildiğini" iddia etti.

Haravgi gazetesinin haberine göre, Haydar Kutlu, kendilerine pasaport verilmemesi halinde "Türkiye'ye başka yollardan girmeye çalışacaklarını" da iddia etti.

"FRANKFURTER RUNDSCHAU"

YAZI YAYINLADI

Öte yandan Almanya'nın günlük gazetelerinden "Frankfurter Rundschau", Türkiye'de legal olmak isteyen yasa dışı Türkiye Komünist Partisi ile ilgili olarak Türkiye'deki gelişmelerin ışığı altında yayınladığı uzun bir yazıda, Türkiye'ye dönecek olan Haydar Kutlu ve Nihat Sargın'ın bilinçli bir cezaya çarptırılmayacaklarını belirtti.

TKP Genel Sekreteri:

Ne pahasına olursa olsun Türkiye'ye döneceğim

LEFKOŞA (AA) — Yurtdışında faaliyet gösteren TKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu, kapatılan TİP'in Genel Sekreteri Nihat Sargın'la birlikte "ne pahasına olursa olsun" Türkiye'ye döneceğini söyledi.

Haydar Kutlu, kendilerine pasaport verilmemesi halinde "Türkiye'ye başka yollardan girmeye çalışacaklarını" da iddia etti.

Milliyet, 10 Kasım 1987.

Geliyoruz

Gelmeyin diyorlar ama geliyoruz işte. Bizimle dayanışma gösteren Avrupalı dostlarımız, parlamenterler, yerli, yabancı gazetecilerle birlikte uçaktayız. Gazeteciler için bulunmaz bir haber kaynağıyız, köpek insanı değil, insan köpeği ısırdığında haber olur ya işte biz de öyle bir olaydık, öyle değil mi? Flaş patlamaları da, sorular da uçak yere inene dek bitmemişti. Yorgundum, uyumak istiyordum ama ne mümkün!

***HÇ**- Tipik bir gazeteci sorusu sorayım. Uçakta kaygılı mıydınız?*

NY- Heyecanlıydık kuşkusuz ama kaygılı değildik çünkü gözaltına alınacağımız açıktı bunu bile bile geliyorduk. Telaşlı da değildik, çok ilginçtir ki telaşlı olan devlet ve hükümetti. Bu telaşı mahkemede yaptığım savunmamda da anlatmıştım oraya sonra geliriz fakat bu telaşı gösteren bir kupür ve bir de karikatür var, onu da verelim.

Nihat Sargın ve ben uçakta, aynı koltuktayız ama 2,5 yıl aynı koğuşu paylaşacağımızı bilmiyoruz henüz.

Uçağın tekerlekleri toprağımıza değdiğinde, artık yurdumdayım, bu kez bir yıl önce girdiğim gibi gizli değil açık olarak, özgür olarak giriyorum ülkeme. Özgürlük aslında bir iç duygudur, hapishanede bile olsanız kendinizi özgür hissedebilirsiniz. Ben de öyle hissediyordum, yurtdışında fizik anlamda özgürdüm ama kendimi özgür hissetmiyordum oysa uçağın tekerlekleri yere değdiğinde hissettiğim ilk duygu buydu, özgürdüm ve bunu kendi irademle ülkeme dönerek kendim kazanmıştım, kimsecikler elimden alamazdı. Aklıma düşen ilk düşünce ise, artık illegalitenin (gizliliğin) bittiği düşüncesi olmuştu. Politik yaşamımın 16 yılını kapsayan illegal mücadele sayfasına tekerleklerin yere değmesiyle son noktayı koymuş oluyordum. Bir efsanenin sonuydu bu. Yeni bir sayfa açılıyordu hayat hikâyemde ve hikâyemizde, bakalım o sayfaya neler yazılacaktı?

Devleti Saran Telaş

Uçağın tekerleri piste değerken, devletin kara kaplı "Tahrir" defteri in kapağı açılıyor ve yazılıyor: "Geldiler."

Perde arkası

Her köşede Kutlu ve Sargın konuşuluyor.

Başkentte cadı kazanı

Ankara kulisleri, şu sorularla çalkalanıyor: Kutlu ve Sargın, hükümetle anlaşmış mıydı? Özal, bu "dönüş" öncesinde niçin "zehir zemberek" bir açıklama yapmıştı? Evren, tavır koymak için neden "geliş günü"nü beklemişti? Ve; iddialar, iddialar...

● 17. sayfada

Başkentte cadı kazanı

ANKARA, (Hürriyet)- "Türkiye Birleşik Komünist Partisi" (TBKP) adı altında birleşen iki sol örgütün liderleri, dün başkentte "Batı desteğinde ilk günlerini" geçirirken, kulislerde söylentiler de alıp yürüdü.

Büyük bir bölümü doğrulanmayan bu söylentiler, Haydar Kutlu ve Nihat Sargın'ın dönüşü konusuna ister istemez esrarengiz bir hava da verdi. Başkent kulislerinde dün sorulan sorular şunları:

● İki liderin Türkiye'ye dönüşü konusunda, hükümetle yasadışı örgütler arasında sürdürülen Adnan Kahveci'ye bu soru sorulduğunda ise gayet rahatlıkla şu cevabı veriyordu: "Ben Londra'ya giderken, yanımda Nazlı Ilıcak da vardı. Beraber gittik, beraber döndük. Allah'tan göstereceğim şahitlerim var. Yoksa bu iş, üzerimde kalacaktı."

Bu söylentiler, son zamanlarda ANAP yöneticilerini sinirlendirmeye başlamıştı. Tam bu sırada Le Monde Gazetesi'nde, "Özal, Komünist Parti'nin Legalleşmesine Taraftar Görünüyor" başlıklı bir yazı yayınlanınca Başba-

ANLAŞMA İHTİMALİ ZAYIF

Anlaşma söylentisine temel oluşturan noktalardan biri de, birleşen iki örgütün aktıkları yeni isimdi. Bu söylentiye göre, Türkiye'deki çevreler TKP adına alerjikti. Ayrıca, bu adda bir partiyi kamuoyuna kabul ettirmek de, kolay değildi. O yüzden, "Türkiye Birleşik Komünist Partisi" adı, bu işi kolaylaştırabilirdi.

Ancak, Ankara'daki iyi haber alan kaynaklar, böyle bir anlaşma ihtimalinin yok sayılacak kadar az olduğu konusunda birleşiyorlar. Hükümetin böyle bir anlaşmaya yanaşmasının, "mantıklı sayılmayacağını" söyleyorlar. Buna karşılık, bir başka varsayım üzerinde bazı tereddütler bulunuyor. Buna göre, hükümet ve ANAP'a ait bazı liberal kişilerin, batıdaki konuşmalarında bu konu açıldığında, "ılımlı bir yaklaşım" sergilemeleri nedeniyle dönüş için elverişli bir izlenim vermiş olabilecekleri belirtiliyor. Bu kişilerin de Avrupa'ya dönüşlerinde bu izlenimlerini TKP ve TİP çevrelerine aktararak, bu konuda dolaylı bir temas kurulmasını sağlamış olabilecekleri söyleniyor.

CUMHURBAŞKANI NEDEN DEVREYE GİRDİ?

Başkentte, dün üzerinde en çok durulan konulardan biri

Hürriyet, 18 Kasım 1987.

● Kutlu ve Sargın'ı karşılamaya izin yok

Başkentte yoğun önlemler

● Kutlu ve Sargın bugün Ankara'da

TKP alarmı

(Peynirdeki kurtçuklara benzemiyor muyuz? -N.Y.)
Milliyet, 16 Kasım 1987.

Barbarları Beklerken

Neyi bekliyoruz toplanmış pazar yerine
Bugün barbarlar geliyormuş buraya.
Neden hiç kıpırtı yok senatoda?
Senatörler neden yasa yapmadan oturuyorlar?
Çünkü barbarlar geliyormuş bugün
Senatörler neden yasa yapsınlar?
Barbarlar geldi mi bir kez, yasaları onlar yapacaklar.
(...)
Neden bu beklenmedik şaşkınlık, bu kargaşa?
(Nasıl da asıldı yüzü herkesin!)
Neden böyle hızla boşalıyor sokaklarla alanlar
Neden herkes dalgın dönüyor evine?
Çünkü hava karardı, barbarlar gelmedi,
Ve sınır boyundan gelen habercilere göre,
Barbarlar diye kimseler yokmuş artık.
Peki biz ne yapacağız şimdi barbarlar olmadan?
Bir çeşit çözümdü onlar sorunlarımıza,

Konstantin Kavafis
Çeviri: Cevat Çapan

ÜLKEMİZDEYİZ

Kutlu ve Sargın, gözaltında

SARGIN

KUTLU

UÇAKTAN EMNİYETE TİP Genel Sekreteri Nihat Sargın ile TKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu, dün saat 15.30 da Ankara Esenboğa Havaalanı'na indiler. Liderlerinde yabancı parlamenterler ve gazetecilerin de bulunduğu Sargın ve Kutlu, alandan polisler tarafından alınarak doğruca Emniyet Müdürlüğü'ne götürülüp özel bir bölüme konuldular.

Yabancı parlamenterler, polisle tartıştı

Gergin dönüş:

İstenmeyen 2 konuğun gözleri bağlandı

- TKP ve TİP genel sekreterleri Haydar Kutlu ile Nihat Sargın, dün geldikleri Esenboğa Havaalanı'nda gözaltına alındı. Yabancı parlamenterler ile polis arasında sert tartışmalar oldu.
- Ayrı araçlara bindirilmelerine direnen Kutlu ve Sargın, Emniyet Müdürlüğü'ne götürüldü. İkisinin de gözlerinin bantlandığı görüldü.

13. sayfada

Hürriyet, 17 Kasım 1987.

DAL'dayız (Derin Araştırma Laboratuarı)

Uçağın kapıları açılır açılmaz polisler büyük bir telaşla içeriye doluştular, bizimle birlikte dayanışma için gelen yabancı dostlar önce polisle bizim aramızda bir barikat kurarak bizi vermek istemediler, ben arkadan yapmamalarını, bunun hem gereksiz hem faydasız olduğunu anlatmaya çalıştım, nitekim kurdukları barikatı polisler yardılar ve uçağın merdivenlerinin bitiminde beni aldılar, yanımda Yunanistan Komünist Partisi milletvekili olan benim de iyi tanıdığım Korakas vardı, onu Sargın sanıp benimle birlikte polis otosuna koydular. Ben itiraz ettim "yanlış yapıyorsunuz, Sargın o değil" diye. Telaşlandılar bağırmaya başladılar, "Sargın değilmiş bu, Sargın nerede" diye, o denli telaşlıydılar. Kendimi tutamadım sesli biçimde güldüm, polisin biri dönüp bana baktı, gülmeme şaşırmıştı.

Sargın'la beni bir minibüse koyup olağanüstü bir hızla bir uçak hangarına götürdüler, bu arada etraftaki varillere çarptılar. Hangarda bizi ayırdılar, iki ayrı polis otosuna bindirdiler. Sargın ile görüşmemiz ancak 16 gün sonra olacaktı.

Polis otosunda iki yanımda çam yarması iki polis kollarıma sıkı sıkı yapışmış durumda gidiyoruz, sanki kuş olup uçacakmışım gibi. Nefes alıp verişlerinden çok heyecanlı olduklarını anlıyorum, benden heyecanlılar, biraz rahat bırakmalarını istiyorum, hiç konuşmuyor, istiflerini bozmuyorlar. Bir ara önde oturan polis telsize cevap veriyor, "evet amirim, köprüyü geçince operasyon yapacağız", öne eğiliyor, bir gazeteye sarılı rulo hâlinde sopaya benzer bir şey alıyor eline. Polis arabası içinde operasyon ne olabilir diye düşünüyorum, ilk kez ne olduğunu kestiremediğim kötü bir duygu gölge gibi geçiyor içimden. Köprü altından geçerken öndeki polis ruloyu açıyor, meğer gözbağı varmış içinde, operasyon ise gözlerimi bağlamakmış. Rahatlıyorum.

Araba olağanüstü hızla seyrediyor ve nihayet duruyoruz. Siren

seslerinden bir polis merkezine geldiğimizi anlıyorum. Ankara Emniyeti Birinci Şube imiş. (İşkence merkezi olarak ünlenen DAL [Derin Araştırma Laboratuarı], isim harika değil mi?) Kollarımdaki polisler, sanki İstanbul'u kuşatan Fatih'in leventleri, kuşatmalarını hiç gevşetmeden beni arabadan çıkarıyorlar. Rutubetli, benzin kokulu bir yerden geçtiğimizi hissediyorum, garaj burası diyorum. Sonra dolaşma başlıyor, ikide bir kafamı sert biçimde öne eğip sanki alçak bir yere giriyormuşum gibi koşar adım yürütüyorlar. Bir süre dolaşıyoruz böyle. Sonra bir odaya getiriyorlar, ayakkabılarımın bağcıkları çıkarılıyor, cepler boşaltılıyor. Rutin işlem diyorum içimden ama polislerin tavrı, gözlerimin sürekli bağlı olması pek de rutin bir işlemden geçmeyeceğimi söylüyor bana.

Rutin doktor kontrolünden geçiriyorlar, ben kalbimde ritim bozukluğu olduğunu söylüyorum, laf olsun diye nabzıma bakıyorlar, sağlam diye yazıyorlar. Sevinmeli miyim?

Uzun günler geçireceğim sorgu odasındayım. Gözlerim bağlı. Bir masanın başına oturtuluyorum. Yalnızca oturuyorum, ne gelen var ne giden, bir nöbetçinin olduğunu hareketinin çıkardığı sesten anlıyorum, odada gidip geliyor. Kapı gıcırtıları, sandalye sesleri duyuyorum yalnızca. Öylece saatler geçiyor. Seslerin kesilmesinden akşam olduğunu anlıyorum. Yine gelen giden yok. Sanki beni unutmuşlar gibi. Gardiyan polise soruyorum hiç yanıt vermiyor. Avukatımla görüşme talep ediyorum, diyorum yine yanıt yok.

Zaten günlerdir koşturmaktan uykusuzum, uçakta da uyuyamamıştım, gerginim uyku bastırıyor. Başımı masaya koyup uyumak istiyorum, gardiyan gelip başımı masadan kaldırıyor. Elindeki anahtarlığı şakırdatıp beni uyutmamak için gürültü çıkarıyor. Kolluklu bir sandalyede oturuyorum, yana düşmeyeyim diye koymuşlar. Birkaç kez masaya başım düşüyor, yine gardiyan tepemde. İlerleyen saatlerde nöbet değişimi oluyor, tuvalete gitmek istediğimi söylüyorum, neyse ki ona yanıt alıyorum, gözüm bağlı götürülüyorum.

Artık belli ki polis sorgusu olağan biçimde sürmeyecek, zihni kilitleme yöntemine başlamalıyım, diyorum.

67 ilin emniyet müdürleri uyarıldı, avukatlar DGM Savcısı'na suçlu

Kutlu ve Sargın'a 24 saat sorgu

Basın bizi takipte (***Milliyet***, 18 Kasım 1987).

HÇ- Zihni kilitlemek mi?

NY- Evet. Zihni kilitlemek en fazla ilgi duyduğunuz bir konuya ama çok sınırlı bir konuya düşüncenizi odaklamak, ondan başka bir şey düşünmemek demek. Eğer dikkatinizi tek bir noktaya başarılı biçimde odaklarsanız dışarıya dönmeniz, dıştan gelecek bir tepkiye ânında yanıt verme refleksiniz zayıflar. Bu dıştan gelen bir soru ise ilkin soruyu anlayamazsınız bile. Anlamak için zihninizin açılmasını beklersiniz, bu da size düşünme zamanı kazandırır. Fakat söylendiği gibi kolay bir şey olmadığını deneyledim. Son zamanlarda üzerinde durduğum Marksist teoride eksik olan devlet sorununun neden eksik kalmış olduğu sorusunu düşünmeye başladım (tam yeri değil mi!) ama kafama başka konular üşüşüyordu. Ancak üç beş gün sonra biraz biraz başarabildim. Hatta sorgucular kızmaya başlamışlardı, "düşüne düşene cevap veriyorsun" diye ama artık kendiliğinden öyle oluyordu, soruyu anlamak için gerçekten düşünmem gerekiyordu, hatta bazen soruyu tekrarlatıyordum.

HÇ- Nihat Sargın 900 Gün'de poliste ifade verip vermeme konusunda farklı düşündüğünüzü yazmış, bu fark konusunu açar mısın?

NY- Öyle uzun boylu konuştuğumuz bir mesele değil bu. Poliste ifade verip vermeme meselesini Sargın ile dönüş sırasında ayaküstü

konuşabilmiştik, o vermeyelim diyordu, bense legale çıkacak bir parti olarak bir şey gizliyoruz havası vermeyelim, bunu kullanırlar, baskıyla vermek durumunda kalırsak da onlar kazanmış olur, o nedenle ben ifade vermeyi doğru görüyorum demiştim. Daha fazla konuşamamıştık. İstediğimiz gibi davranacaktık. Sonuçta o da ben de ifade vermiştik. Fakat ikimizin de ifadesini kullanamadılar. O kadar ki polisteki ifadelerimiz tamamlanmış, ifadeler emniyet tarafından savcılığa gönderilmişti, bizi de aldılar savcılığa götüreceğiz diye, sonra emniyete geri getirdiler. Savcı Nusret Demiral bu ifadeleri yetersiz bulmuş olacak ki bizi savcılığa kabul edip savcılık ifadesi almak istemedi, gözaltı süremizi uzattı. Tabii böyle olduğunu biz çıkınca avukatlarımızdan öğrendik.

***HÇ**- Bu arada Emniyette yeni bir baskı mı uyguladılar?*

NY- Hayır. İşkenceden sonra yeni bir baskı olmadı. Bence iki nedeni var bunun; birincisi, biz içerideyken avukat arkadaşlarımız olağanüstü çaba harcadılar, savcılığı sıkıştırdılar, basın da hız kesmeden davamızla ilgileniyordu. Emniyette baskı, kötü muamele yapıldığı nedeniyle hükümet üstünde de baskılar vardı, yerli ve yabancı kamuoyuna baskı görmediğimizi göstermek için bir senaryo düzenledi savcılık. Bir gün bizi emniyette iyi döşenmiş bir odaya aldılar, artık çıkıyorsunuz diyerek. Avukatlarımıza pijama istediğimizi söyleyerek pijama almışlar, bize de avukatlarımızın gönderdiğini söylediler, biz de giydik. Bir sabah başka bir yere götürdüler, yarın çıkacaksınız, avukatlarınız temiz pijama gönderdi tıraş olabilirsin dediler, oldum, bir başka odaya aldılar. Getirildiğim odada 16 gün sonra Sargın ile karşılaştık. O da tıraş olmuş giyinmişti. Tepemizde yine gardiyanlar vardı, birbirimizle konuşma yasağı koymuşlardı. Biz yine de konuştuk. İşkence yapılıp yapılmadığını sordum, evet dedi. Gece uyurken flaş patlamasıyla uyandım bir polis fotoğrafımızı çekiyordu. Ne olduğunu anlayana kadar işini bitirdi. Sonradan öğreniyoruz, DGM savcısı ve Emniyet Birinci Şube

Müdürü bu fotoğrafları basına dağıtmış, "misafir olarak ağırlandığımızı, gayet iyi koşullarda olduğumuzu ve hatta her gün banyo yaptığımızı" beyan etmişler. Oda kapısının camı boyalıydı, baktım onu kazıyorlar, Sargın'a bizi bu kıyafetle birilerine gösterecekler, iyi olduğumuzu kanıtlamak için herhalde dedim ve ben oturduğum sandalyeyi kapı dibine çektim, görünmeyeyim diye. Gelenler Avrupa Parlamentosu'ndan Luc Beyer De Riyke imiş, tabii bunu sonradan öğrenecektik. Ertesi gün artık gidiyorsunuz dediler elbiselerimizi giydik ama yine kandırmışlardı bizi. Aynalı oda olarak bilinen sorgu odasına aldılar, videolu sorgu yapmak için.

İkinci neden ise bu davayı çok sanıklı dava yapmak istemiş DGM savcısı, bunu ifadem üstünden sağlayamayınca, daha önce TKP davasından yargılanıp çıkmış arkadaşlarımdan gelişigüzel seçerek davaya katmışlardı, bunu yapabilmek için anlaşılan biraz zamana ihtiyacı vardı bay savcının.

***HÇ**- En çok hangi konular üstünde durdular?*

NY- En önce şunu söyleyeyim, hazırlıksızdılar. Bunu kendileri de açıkça itiraf ettiler. "Geleceğiz diye açıklama yaptığınızda biz inanmadık, hükümeti sıkıştırmak için politika yapıyorlar dedik" dediler. Gerçekten hazırlıksızdılar, ilkin dereden tepeden soruyorlardı, ilerleyen zamanda daha sistematik sorular sormaya başladılar. Dereden tepeden sorular içinde en çok sorulan soru niye geldiğimiz sorusuydu, ne yapmak istiyorduk? Dışarıdan bakan için, bu soru saçma gelebilir ama bir komünist partisinin Türkiye'de legal olarak varlığı meselesinin bir polis kafasının alamayacağı bir şey olduğunu anlamaya başlamıştım. "Ben komünistim" demek bile onlara tuhaf geliyordu, aynı şeyi daha sonra yargılanırken mahkeme heyetinde de müşahede etmiş ve söylemiştim de. Çünkü komünist olmak onlara göre hem küfür hem suçtu, şimdiye kadar hep suçlamak için kullanılırdı, şimdi birisi kalkmış ben komünistim diyordu.

Komünistler olarak devletin bu refleksini iyi anlamak gerek. Topluma da sirayet etmiş bir antikomünist devlet ideolojisidir bu. Biz kendimizi haklı ve doğru görüyoruz ama onlar için biz anormal yaratıklardık.

Bu noktada bir anekdot aklıma geldi, çok uygun düşüyor.

Bir adam akıl hastası olarak Bakırköy Akıl Hastanesi'ne yatırılır, adamcağız kendini insan değil de darı tanesi sanmaktadır, uzun tedavilerden sonra nihayet kendinin darı değil de insan olduğunu kabul eder. Artık taburcu edilecektir, iyileşmiştir, doktor kapıya kadar uğurlar, tam kapıdan çıkarken adam karşısında tavukları görür ve geriye sıçrar. Doktor sorar "hani artık darı değil insanım diyordun, ne oldu?" Adam "doktor, doktor ben biliyorum ama ya tavuklar bilmiyorsa" der.

Doğrusu eğer kendi isteğimiz ve kararımızla dönmüş olmasaydık tavuklara insan olduğumuzu bu denli kolay anlatamazdık.

Şurası kesindi, benden TKP ile ilgili bilgi almaktan çok, beni kamuoyunda karalamaya dönük cümleler almak isteyeceklerdi. Sorular sistematik hâle gelince bunu hemen anladım. Beni açmaza almak istiyorlardı, "legale çıkacağız ama geride illegal örgüt bırakacağız" şeklinde bir ifade almaya uğraştılar. Örneğin "Herkesin senin gibi düşünmediğini biliyoruz, legale çıkmak istemeyenler var, kim onlar" gibi. O nedenle örgüt bilgilerini gizlediğim havasını vermeye çalıştılar. Çıktığımızda DGM Savcısı Demiral'ın basının "neden hâlâ poliste sorgulanıyorlar" diye sıkıştırması karşısında "İfade vermiyorlar ki çıkaralım" dediğini okumuştum.

Ben, örgüt yapımızın şemasını zaten yayınladınız bilmediğiniz bir şey yok dedim, olsun bir daha tekrar edin dediler, ben kendi el yazımla yazarım, sözlü vermem dedim. Daha önce *Tercüman*'da çıkmış örgüt yapısını yazdım. Kızdılar, yırttılar yeniden yazmamı istediler, yeniden yazdım. Yine beğenmediler, bu kez de ben yazdığımı yırttım.

Bunun üzerine ilkin duvara dikme cezası verdiler, iki gardiyan kollarımdan tutarak yüzüm duvara dönük olarak duvara ayakta dayadılar. Uykusuzluk nedeniyle ayakta zaten zor duruyordum, kafam duvara çarpıyordu, çökecek olduğumda ise gardiyanlar zorla tekrar beni duvara dayıyorlardı. O hâlde ne kadar kaldığımı bilmiyorum, zaten zaman kavramını yitirmiştim. Ardından gelen artık...

Derin Sorgu!

HÇ- *Zor olacaksa anlatmayın.*

NY- Hayır zor olmaz, ne o zaman ne de sonra işkencenin bende psikolojik travma yaratmasına izin vermedim, bu iki kez işkencecilerin kazanması demek olurdu. Konuşmaktan kaçınmadım. Kuşkusuz hiç iz bırakmadığını söylemek istemiyorum, fiziksel izlerini de hâlâ taşıyorum. İki omzumda da sinir ezilmesi var, tedavisi mümkün olmayan. Ayrıca 16 gün uykusuz tutulmak da işkenceydi.

İlkin soğuk bir yerde çırılçıplak soyup tazyikli soğuk su sıktılar, ben yere kapaklandım, yerdeyken de tutmaya devam ettiler. Daha sonra kaldırıp ellerimi çuval gibi bir şeyle arkadan bağladılar ve o çok bilinen Filistin askısı denilen askıyla tavana çektiler. Bu arada bileklerime ve cinsel organıma elektrik verdiler, iki kez bu seansı tekrarladılar. Bileklerimde yanık oluştu, gidermek için günlerce pis kokulu bir ilaç sürdüler. Bir kez de artık sonun geldi seni pencereden atacağız, intihar etti diyeceğiz dediler, bir yere çıkardılar yüzüme kuvvetli bir rüzgâr geliyordu, ilkin gerçekten pencereye çıkardıklarını sandım ama sonra rüzgârın şiddetinden ve düzenli gelişinden bunun bir vantilatörden geldiğini anladım, sakinleştim.

HÇ- *Peki bunları yaparken istedikleri neydi, söyle işkence yapmayalım diyorlar mıydı?*

NY- İlginç olan da bu, açıkça bir şey istemiyorlardı, yalnızca bizim

istediğimiz ifadeyi vereceksin diyorlardı. Yani bir şey öğrenmekten çok, yukarıda değindiğim gibi politik olarak beni karalayacak bir ifade almak istiyorlardı. "Buradan kahraman olarak çıkartmayacağız seni", sinirlendiklerinde sıkça söyledikleri buydu. Sanırım polis sorgusunun asıl amacı, dayandığı strateji beni konuşmuş, çözülmüş birisi veya silah külah işlerine karışmış veya hâlâ illegal çalışmalara devam eden birisi olarak kamuoyu önünde teşhir etmekti. Örneğin basına "Kutlu konuştu, itiraf etti" veya "Konuşmuyor, illegal örgütü koruyor" diyecekleri tarzda ifadeler vermeye zorluyorlardı. Nitekim ellerinde hiçbir şey yokken bile bu tür haberler yapıldı. DGM Savcısı Demiral "Konuşmuyorlar" açıklaması yaptı, öte uçta "Kutlu itiraf etti Türkiye'de konferans yapmışlar" diye yazıldı oysa bu konferansı radyolarımızdan kendimiz çok önce açıklamıştık zaten.

Bazı olaylar yeni aydınlandı

KUTLU 86'da da gizlice geldi

1986'DA GELMİŞ:

Güneş, 20 Aralık 1987

Veya "TKP Çorum'da silah kullanmış" gibisinden açıklama yapmalarına imkân verecek tarzda ifade vermeye zorluyorlardı. Örneğin "Çorum'da zordaydınız biz biliyoruz can güvenliği için oraya silah gönderdiniz, haksız değildiniz öyle değil mi?" gibisinden provokatif sorulardı. Bu soruya evet, meşru müdafaa

hâlindeydik gibi bir yanıt versem onu hemen zapta geçireceklerdi, böylece onların istediğini vermiş olacaktım, ertesi gün "Kutlu itiraf etti Çorum'a silah göndermişler" diye yazacaklardı. Ben soruyu reddettim, gerçek de öyle değildi, silah falan göndermiş değildik. Elimizde silah da yoktu zaten. Bana o tarihte tutuklanmış olan ve işkence altında ifade verenlerin ifadelerini getirdiler. Reddedersen onları yeniden tutuklayıp yeniden ifade alacağız dediler, blöf yapıyorlardı. Bense bunun hukuken mümkün olmadığını, yargılanıp beraat etmiş olduklarını söyledim, polis ifadelerini değil niye mahkemedeki ifadelerini getirmiyorsunuz dedim. Buna rağmen polisten çıkıp cezaevine geldiğimde avukat arkadaşlarımızın biriktirmiş olduğu gazetelerden *Tercüman* gazetesinde aşağıdaki uydurma haberi okumuştum.

Kutlu'nun polisteki itirafları TKP soruşturmasının genişletilmesine yolaçtı

'Çorum olayları,nda TKP parmağı

TKP soruşturması, Çorum olaylarına bazı sözlü TKP'lilerin de karıştıklarını ortaya çıkardı. İddialara göre sözlükler "savunma" için kullanılmış

Soruşturmadan

Emin Pazarcı'nın haberi 10. sayfada

Tercüman, 24 Aralık 1987

Bu silah ve şiddet meselesine çok önem verdiklerini bir başka sorguda da anlamıştım. Bir gün sorgucular değişmişti. Konuşmalarından bu yeni gelenlerin MİT'ten olabileceğini anladım, sola vâkıftılar. Benimle teorik meseleleri konuşmaya başladılar, sosyalizme barışçı geçişi, proletarya diktatörlüğünü tartışmaya

giriştiler. Zayıf Halka tezi de tartışmaya açtıkları konu oldu. İstesem bu sorguyu reddedebilirdim, sorguyla alakalı değildi bu mesele ama reddetmedim, dedim ya mesele tavuklara insan olduğumuzu anlatmaktı. Ben Şili'de sosyalist Allende iktidarının barışçı yollardan gelip sonra nasıl Pinochet darbesiyle yıkıldığını ve nasıl bir zulüm düzeni kurulduğunu anlattım ve mesele bitti. Söyleyecekleri bir şey kalmamıştı. Bir ara provokatif bir soru sordum, "Sol konusunda iyi yetişmiş olduğunuzu anlıyorum sanki bir sol hareket içindeymişsiniz gibi konulara çok vâkıfsınız, neden sol örgütlerde değil de poliste sorgucusunuz" dediğimde ilginç bir yanıt aldım "olmadığımızı nereden biliyorsun" dedi birisi, kılçık atıyorlardı ve sorguyu bitirdiler.

Fakat kanımca bunlar önemli değildi esas olarak en tepeden gelen direktifi uyguladılar, yani her durumda işkence yapacaklardı. Cuntaya, Evren'e polise ağır laflarımız vardı. Ağır laflar deyince bir şey daha aklıma geldi. Sorgumda *Atılım* gazetemizde polisler için kullanılan aşağılayıcı sözcükleri alt alta yazmışlardı, hepsini birden okuyunca tuhaf bir tablo çıkıyor, ağır hakaret. İçimden amma da sallamışız diye geçirdim. Legalite ile illegalite arasındaki fark işte. Orada istediğiniz gibi üfürebiliyorsunuz. Burada ise koşullar ayağınızı yere bastırıyor. Yasalar var falan. Bugün de aynı lafları eder misin diye sordular, ben o lafları durup dururken söylemedik dedim, Mustafa Hayrullahoğlu'nu hatırlattım, bu sözleri bugün de tekrar edip etmeyeceğimi sorgumun en sonunda söyleyeceğim dedim. Daha sonra işkenceye götürdüler, ertesi günkü sorguda "bana polislerle ilgili bir soru sormuştunuz, ben sonra yanıtlayacağımı söylemiştim, o soruyu yine soruyor musunuz" dedim. Çıt yoktu, devam ettim "az bile söylemişim" yine çıt yok.

İşkencenin bir nedeni de ardımızdan dönecekler üstünde caydırıcı etki yaratmaktı. Gerçi siz işkence yaptılar diyeceksiniz ama dünyanın gözü üzerinde olan size kimse inanmayacak demişlerdi. Bize işkence yapanı ise emniyetten çıkarılırken sesinden tanımıştık,

sonradan öğrendik meşhur işkenceci İbrahim Dedeoğlu imiş. Hakkında sayısız şikâyet vardı, sonradan kaybettiler onu, yurtdışına kaçırdıkları, estetik ameliyat yapıldığı haberleri çıktı basında.

1986'da Türkiye'ye illegal girişim ve ulusal konferansa katılmam da sık sordukları soruydu. Ben Çorlu'da yaptığımızı söyledim, oraya kendi isteğimle gözüm bağlı götürüldüğümü o nedenle yerini bilmediğimi ekledim. Çadır ne renkteydi diye sordular. Daha sonra ileriki günlerde aynı soruyu yine sordular, çelişki yakalamak için. İşkenceden sonra, bakın en başta, beni zorlarsanız yalan söylersem bunun sorumlusu siz olursunuz demiştim. "Çorlu'daki toplantımız çadırda değil bir depoda yapılmıştı ama yerini bilmediğim doğrudur" dedim. Sustular. Çıktıktan sonra öğrenmiştim, Çorlu'da sempatizan çevremizden bazılarını partili diye gözaltına almışlar ama bir şey bulamamışlar, bizim Çorlu'lu yoldaşlar konferans burada oldu diye gururlandık demişlerdi. Bense kusura bakmayın ama Çorlu'da olmadı deyince biraz canları sıkılmıştı.

Yine sık sık üzerinde durdukları konu hükümetteki adamımızın kim olduğuydu. Yani gizli ilişki varmış gibi soruyorlardı. Böyle bir şey yoktu kuşkusuz. Ben "keşke öyle bir şey olsaydı, o zaman ben burada bu tarz bir sorguda olmazdım" dedim. Sıkça Adnan Kahveci üzerinde durdular. "Bunun gizli bir şey olmadığını avukatlarımızın görüştüğünü" söyledim.

Sovyetler Birliği'yle, DDR ile ilişkilerimiz üzerinde durdular. Fakat şunu fark ettim, diplomatik bir dikkatle soruyorlardı. Öbür sorulardaki gibi savrukça sormuyorlar, belli ki yukarıdan gelen hazır sorulardı bunlar.

Bu arada geceleri işkence çığlıkları duyuyordum. Bir ara Sargın'nın sesini duydum acı bir bağırıştı. Sorguculara "Sargın'ı görmeden hiçbir ifade vermeyeceğim, müdürünüzü istiyorum" dedim. Sonra yine Sargın'ın sesini duydum, yine ifade vermeyi reddettim. Bir süre sonra konuşmasından üstleri olduğu belli olan birisi geldi (sonradan karşılaştık, sesinden tanıdım, 1. Şube Müdürüydü)

son derece kibar konuşuyordu, kendisine "uykusuz bırakılmamın, gözüm bağlı sorgulanmamın işkence olduğunu, avukatımı istediğimi" söyledim. "Ben kendi isteğimle geldim, bu baskı niye, neden korkuyorsunuz da gözümü bağlıyorsunuz" dedim. Bana, bunun "rutin uygulama" olduğunu söyledi ve "yazılı ifademi verir vermez savcılığa çıkarılacaksınız" dedi. "Sargın'ı görmeden ifade vermem" dedim. "Sargın ifadesini verdi, hatta el yazısıyla yazamadığını söyledi, daktilo istedi verdik" dedi (Burası doğruydu, karşılaştığımızda Sargın doğrulamıştı). "Sen yazılı ifade vermediğin için onu da bekletiyoruz" dedi. Sargın'ın ifadesinden birkaç şey aktardı, anladım ki Sargın iyi, ifade de vermiş. "İstiyorsan sana da daktilo versinler" diye ekledi. "İstemem el yazımla yazarım" dedim, daktilo ile yazılanları değiştirebilirlerdi zira ayrıca "zaten yazdım ama sorgucular beğenmedi" dedim. "Tamam" dedi, "sen yaz kabul edecekler." Müdür giderken "Merak etmeyin, Sargın'ı göreceksiniz, hem o kadar çok göreceksiniz ki birbirinizin gırtlağına sarılacaksınız" dedi, kibar konuşması değişmişti birden. Bu söz kafama takılmıştı anlam verememiştim. Çok sonra anladım, tutuklanmamızdan bir süre sonra *Tercüman* gazetesinde "Sargın ile Kutlu kavga ediyorlar" diye uyduruk bir haber çıktı. Demek ki bunu bekliyorlardı ama biz onların beklentisini boşuna çıkardık. Bize "Siyamlı ikizler" dendi.

Bir şey daha var, sorgumun en başında söylemiştim "Biz legal olarak komünist partisini kurmaya geldik, saklı gizli bir şeyimiz yok, her soruya o nedenle rahatça cevap verebilirim ama beni kendi istediğiniz yanıtlara zorlarsanız yalan söylerim ama söylediklerimin hangisi doğru hangisi yalan anlayamayacaksınız eğer yalan söylememi istemiyorsanız beni zorlamayın" demiştim. Küfürle bir karşılık almıştım, gözüm bağlıydı ayağa kalktım "işkence yapacaksanız yapın ama küfretmeyin" dedim. Gerçekten de küfür kesildi, şu anlamda kesildi özel olarak bana yönelik küfür kesildi ama sorgucu polislerin ağzı bozuktu olağan konuşmaları da küfürlüydü. Bir de büyük konuşmuştum, işkence mi istiyorsun, iyi o hâlde yaparız demişler içlerinden.

Tabii bir de örgüt şeması istiyorlardı, ben "zaten biliyorsunuz, tutuklamalar sonucu zaten basında da çıktı" dedim ama ısrarlıydılar, basından çıkan şemayı tekrarladım. Yalnız, zorlandığımı, işkence gördüğümü mahkemede gösterebilmek için parti üyesi diye çok önce ölmüş iki adı verdim, biri Harun Karadeniz idi, diğeri solcu bir yayınevi sahibi. Savcı bunların hepsini üye listesine dahil etmiş ve haklarında dava açmıştı. Mahkemede bunları gösterdim. Büyük sessizlik...

Sorgu sırasında bir gün önce bir çay verdiler, sorgu öncesinde sonrasında da veriyorlardı fakat bu kez tadı kötü gelmişti, hepsini içmeden bıraktım, sonra baldırımda bir iğne batması acısı duydum, ilaç verdiler diye düşündüm, birisinin ayağıyla ayağımın üstüne bastırdığını hissettim, bir süre sonra konuşamaz hâle geldim, kendimden geçmiştim, her zaman kaldığım masaya oturttuklarını belli belirsiz fark ediyordum, çayırlar görüyordum ve bir de Çiçek'i görmüştüm, başka bir şey hatırlamıyordum. Sabah tuvalete götürüldüğümde, gözlerimi açmışlardı ayağıma giydirdikleri beyaz hastane ayakkabısına baktım üstünde ayak izi vardı. Demek dün sorguda olanlar hayalimin beni kandırması değil gerçekti, gerçekten ilaç vermişlerdi dedim. Sonra Sargın ile karşılaştığımızda aynı şeyleri o da anlatınca emin olduk, ilaç vermişlerdi. Ama yeni bir şey de öğrenmiş değillerdi. Zaten sorularını anlamakta zorlanıyordum zihnimdeki kilit nedeniyle, bir de ilaç gelince konuşamaz hâle gelmiştim. Yani polis açısından ters tepmişti ilaç.

Sonunda ifadem tamamlandı, ben de kendi el yazımla kendi ifademi yazıp verdim ve 16 gün sonra ilk kez daracık bir hücrede ayağımı ancak duvara dayayarak uyuyabildim. O bile güzeldi.

Dava açıldığında iddianame ekinde Sargın'ın polis ifadesi vardı ama benimkisi yoktu, ben mahkemeye talepte bulundum, polis ifademin ve videolu sorgunun kasetlerinin dava dosyasına konulması için ama koymadılar. Çünkü davamızı çok sanıklı bir dava hâline getirmek istemişlerdi oysa davamıza kattıkları isimler daha önce

zaten TKP davasında yargılanmış yoldaşlardı. Savcı istese yüz kişi daha katabilirdi. Bu isimleri nasıl seçtiğini izah edemeyeceği için benim polis ifademi dava dosyasına koymamıştı. Sanki illegal TKP, ben ve bu davaya kattıkları yoldaşlardan ibaretmiş ve polis bu yeni gizli örgütü ortaya çıkarmış gibi. Esasen biz poliste sorgulanırken *Tercüman* gazetesinde yüzlerce TKP tutuklaması yapılıyor diye haberler çıkmış. Kamuoyu önünde iki kişiden ibaret bir "örgüt" davası onlar için komik olacaktı. Neresinden baksanız iler tutar yanı yok kısacası.

Sonunda DGM Savcılarının önüne çıktık. Tutuklama kararı önceden verilmişti, laf olsun diye alel usul bir sorgulama yaptılar, sonra tutuklama kararı verdiler. Geri Emniyet'e götürüldük. Sabaha karşı, ön kapıda nöbet tutan gazetecileri atlatmak için Ankara Emniyeti'nin arka kapısından Ankara Ulucanlar Merkez Cezaevi'ne bırakıldık. Türkiye'ye gelişimizin ilk sayfası böylece yazılmış oldu. Şimdi ikinci sayfaya geçmiştik.

Ulucanlar Merkez Mahpusanesi

Mapusane çeşmesi
Yandan akıyor yandan
Mapusluk bir şey değil
Ayrılık var bir yandan...

Kapı altında rutin işlemden geçtik (Cezaevlerinde ilk giriş bölmesine verilen ad) saçlarımız kesildi, daha doğrusu benimki kesildi, Sargın'ın saçı yoktu zaten. Yola koyulduk. Garip bir yere çıkmıştık, ölgün sokak lambaları altında köy yoluna benzer yerlerden geçiyorduk, etrafımdaki yapılar da sıvaları dökük, tek katlı köy evlerini andırıyordu, tek eksiği köpek sesleriydi. Bizden başka kimsecikler yoktu ortalıkta, nasıl olsun ki sabaha karşı gelmiştik cezaevine, arada bir öksürük, iç çekme sesleri geliyordu ufak pencerelerden. İki büyük demir kapıyı geçtik ve karanlık bir dehlize

girdik. Uzun bir koridordu burası, en tepede kırık camlar görünüyordu ve en uçta yanmadığı belli bir koca soba duruyordu. Yine demir bir kapıyı açtılar.

Burası müşahede koğuşu imiş, sıra sıra yan yana dizili karanlık hücrelerden oluşuyor. Ne de olsa Sargın cezaevi konusunda kıdemliydi, benimse ilk deneyimim. Sargın'a sordum, "Müşahede lafını biliyorum ama buradaki anlamı ne?" Bana "Delilerin, azılı katillerin konulduğu yer" dedi. Peki, biz hangi kategoriye giriyoruz dedim, herhalde deli kategorisine, poliste gardiyanlar bana ha bire "deli misiniz siz, Almanya bırakılıp gelinir mi" diye soruyorlardı ya.

Soğuktu Soğuk

Bu hücreyi her hatırlayışımda hâlâ ürperirim, soğuktan. Ankara'nın soğuk Aralık ayı, her taraf buz kesmiş, camları kırık bir koğuş ve camları kırık bir hücre. İçinde iki kişilik bir demir ranza var. Elimi yatağa sürüyorum rutubetten sırılsıklam. Pis bir yastık. Saçım kesilmiş bir de onun verdiği üşüme var. İkimiz de belirgin biçimde titriyoruz. Demir kapı üstümüze kapandı, kilit içinde demir anahtar döndü. İçeride bir de tuvalet var, pislik içinde. İlk işim yastığı alıp camı kırık pencereye tıkamak oldu. O arada koca bir fare kaçtı pencereden. Soğuktu soğuk. Aklıma Ahmet Arif geldi, "Demir kapı, kör pencere / Yastığım, ranzam / zincirim...

Uykusuzuz, uyumak gerek ama bu soğukta ve yatak sırılsıklam durumdayken nasıl uyuyacaktık? Sargın elbisesiyle yatağa uzanmıştı ama tirtir titriyordu. Benim de ondan aşağı kalır hâlim yoktu. Demir kapıyı yumrukladım, bir süre sonra kapının üstündeki delik açıldı, bir gardiyanın gözleri gözüktü. Sargın hasta olacak dedim, bize sıcak ne olursa ver, sıcak su bile olabilir. Bir de eski de olsa gazete veya okuyacak bir şey ver. Gazete yasak, dedi gitti. Aradan epeyce bir zaman geçtikten sonra ben yine kapıyı yumrukladım, bu kez uykulu gözlerle bir başka gardiyanın yüzü belirdi delikte.

Aynı şeyleri ona da söyledim, ne olursa olsun bir şey okumak istiyorum, bir de içecek sıcak bir su dedim. Bir şey söylemeden deliğin sürgüsünü çekip gitti. Biraz sonra iki bardak sıcak çayla geldi, anlaşılan bu iyi gardiyandı. Hayat iksiri gibi geldi ikimize bu çay. Çayın hayatıma ikinci girişiydi bu. Birincisi 1986'da Türkiye'ye illegal gidişimde Emirgân'da içtiğim çaydı. Babam da çayı çok severdi, evde semaver yaz kış her zaman hazır olurdu, ben de bildim bileli çayı severim.

Kiralık Katil

Çayı içerken bitişik hücreden bir ses geldi, gardiyana sesleniyordu, adını da biliyordu, bende kitap var vereyim, dedi. Biraz sonra gardiyan kitabı bana getirdi, hem de ne kitap! Agatha Christie'nin bir polisiye romanı. Baktım Cezaevi Kitaplığı damgası vardı üzerinde. Agatha Christie çok sevdiğim bir polisiye yazardı eskiden. Seslenerek teşekkür ettim hücre komşuma. Kitaba yumuldum. Çay biraz içimizi ısıtmıştı, uzun süredir gözlerim okumayı unutmuş olacak ki üç beş sayfadan sonra gözkapaklarım düştü. Uyumuşuz.

Sabah oldu nihayet, "Sabah olur, geceler tulû-i haşre kadar sürmez."

Demir kapının kilidi şangırtıyla açıldı, gardiyan havalandırma dedi, çıktık. Ne havalandırması, o uzun, soğuk kapalı koridordaydık, dipte duran sobanın başında iki gardiyan vardı ve taa uzaktan yanan sobanın kokusunu alıyordum, kömür kokusunu. Gardiyan seslendi, gelin ısının diye. Demeseydi bile soba bizi çekiyordu kendine. Koşar gibi gittik, neredeyse içine düşecektik sobanın. O kadar ki Sargın'ın pardösüsü sobaya yapışmış, az kalsın yanıyordu. Gardiyan uyardı, "çok ısınmayın sonra hücrede daha çok üşürsünüz" dedi, bir adım geriledik.

O ara yan hücrenin de kapısını açtılar, gencecik bir delikanlıyı getirdiler. Ben iki elimle eli i sıkarak teşekkür ettim. Çok şaşırdı.

Bir şey söylemedi. Ben, Agatha Christie'yi ne kadar çok sevdiğimi söyledim. "Ben ikinizin haberlerini dinledim, tanıyorum sizi dedi, bende başka kitaplar da var isterseniz vereyim." Çok sevinirim dedim. Gardiyanlar baktılar ki sohbet uzayacak, burada birbirinizle konuşmak yasak dediler ve çocuğu tekrar hücresine götürdüler, bizi de. Ben gardiyana sordum o ara, kim bu çocuk, suçu neymiş dedim. "Kiralık katil o" dedi "hatta imzasını atmak için burnunu keser öldürdüklerinin" Küçük dilimi yutacaktım çünkü temiz yüzlü bir gençti hiç de kiralık katile benzemiyordu. İçimden gardiyana inanmadım. Arada bir iki kez daha havalandırmada selamlaştık. İnanılır gibi değil, roman gibi, kiralık katilden polisiye roman alıyorum, elini sıkıyorum, o da bizi tanıdığını söylüyor. Şu hayat ne zengin...

Dışarıdan sevgili avukatlarımız bize yatak, yorgan ve pijama gönderdiler, artık biraz daha ısınabilecektik.

Bir süre sonra bizi 2,5 yıl kalacağımız "evimize" 10. koğuşa götürdüler. Ama o çocuğun hâlâ orada olduğunu öğrenmiştim gardiyanlardan. Arada Turgut Özal'a suikast düzenleyen Kartal Demirağ da müşahede koğuşuna konulmuştu. Mahkemeye götürülürken jandarmalar arasında bizim koğuşun önünden geçerdi fakat kiralık katil olduğu söylenen o genci bir daha hiç göremedim.

Karşımızda Dev-Yol, Dev-Sol nedeniyle tutuklanmış olanların koğuşu vardı (4. koğuş), görüşür, konuşurduk. Bir yıl sonraydı 4. koğuşun temsilcisi acele görüşmek istiyorum diye bir not göndermişti, görüştük, bana "Sizin için bir suikast hazırlıyorlar, içeriye bir silah da sokmuşlar, haberiniz olsun" dedi. Bu haberi kimden aldığını sordum, bana müşahede koğuşundaki o kiralık katili söyledi, ona teklif etmişler kabul etmemiş, bize haber uçurdu dedi. Şaşkınlık içinde kaldım, kim bilir neler teklif etmiş olmalılar bu çocuğa, buna rağmen nasıl olur da reddeder dedim içimden.

Bu olayı basına, bizim çevremize duyurmamaya karar verdik, zira başka teşebbüslere özendirici olabilir, eşeğin aklına karpuz

kabuğu düşürebilirdi, yalnızca bir avukatımız üzerinden hükümete, Adnan Kahveci'ye duyurduk. Önlem almazlarsa basına duyuracağımızı söyledik. O sırada Alaattin Çakıcı da bu cezaevindeydi ve epeyce ülkücü tutuklu da vardı.

Havalandırmada, onlardan pencereden küfredenler de oluyordu. Bir gün baktık hepsini başka cezaevlerine götürüyorlar. Bu genç de nakledilmişti, demek ki bu ihbar doğruymuş dedim. Cezaevi bizim güvenliğimiz için özel önlem almaya kalktı, herkesle birlikte havalandırmaya çıkmayacak, yalnız müşahede koğuşunun havalandırmasına çıkabilecektik, avukat görüşmelerimiz de ayrı yapılacaktı. Aslında bu önlemler tecrit anlamına geliyordu. Kabul etmedik, eğer kararlarını değiştirmezlerse havalandırmaya da, avukat görüşmelerine de çıkmayacağımızı söyledik. Etkili oldu ve eski yaşantımıza döndük yeniden.

Bu kiralık katil gencin olayı çok etkilemişti beni ama etkisi çok sonra ortaya çıkacaktı, o telaşlı günler içinde bir süre sonra bu olayı unutmuştum. Gerçi tahliyemizden sonra gazetecilerle konuşurken bu çocuktan söz etmiştim ama suikast olayından söz etmemiştik. Yine aynı kaygıyla yani eşeğin aklına karpuz kabuğu düşürmeyelim diye. Ve bir de o çocuğa bir şeyler yapmasınlar diye. Sonra da koşturmalarımız arasında unuttum bu olayı.

Benim sokağa çıkışım olarak adlandırdığım yaşamımın yeni bir sayfasını açtığım günlerde, ileride hatırlayacak ve bu olayın insanı tanımak açısından anlamını kavrayacaktım. Adını bile bilmediğim, hayatımızı borçlu olduğumuz bu genç şimdi yaşıyor mu nerededir hiç bilmiyorum. Ama beni insan denen o meçhul üstüne basmakalıp düşüncelerden kurtarmıştı. Tasavvufu öğrenmeye giriştiğimde "kötüyü sevmek" diye bir fikirle karşılaşmıştım, hemen aklıma o genç geldi ve fikri anlamakta hiç zorlanmadım. Yıllar sonra Spinoza'nın *Ethica*'sına daldığımda, anlamamda yine bu çocuğun bende yaratmış olduğu ışık yardımcı olmuştu.

Ankara Hilton!

Öyle deniyordu bizim 10. koğuşa, Hilton. Bu ada bakarak bizim lüks bir koğuşta kaldığımızı yazanlar bile olmuştu. Oysa bu koğuşta çok ünlüler kalmış olduğu için bu ad kinaye olarak takılmış yoksa diğer koğuşlara göre hiçbir fevkaladeliği olmayan bir yerdi 10. koğuş. Sargın ile benim tek lüksümüz bu koğuşta uzun süre iki kişi olarak kalmamızdır, başka koğuşlarda, tutuklamaların yoğunluğuna bağlı olarak bazen yatacak yer bulunmadığı oluyordu.

En güzel köşemiz, çalışma masamız.

Nihayet avukatlarımızla ilk görüşmemizi yapabilecektik, aslında avukatlarımız bize yalnız hukuk desteği veriyor değillerdi, onlar dışarıya açılan nefes borularımızdı, ayrıca dışarıdan karşılanabilecek ihtiyaçlarımızı karşılıyor, kitap, dergi getiriyorlardı. En önemlisi avukat görüşmelerinde sohbet edebiliyor, dışarının nabzını tutabiliyorduk. Onlara çok şey borçluyuz. Dışarıda bizimle dayanışma eylemlerinde de son derece aktif rol aldılar. Pek çoğu zaten yoldaşımız ya da aktif sempatizandı. Yani gönül bağımız vardı.

İlk Görüş Günü

İple çekiyorduk, ailelerimizle görüşecektik çünkü. Ablam Sabiha Şahiner ki polis görmekten ödü kopar, üstelik de hasta olmasına rağmen o soğukta dışarıda saatlerce beklemiş, itilip kakılmıştı. Yıllar yılı ne görüşebilmiş ne de haberleşebilmiştik. Kayınvalidem Kübra Tuncer ve ablam Nihal Tuncer de ta İzmir'den kalkıp gelmişlerdi. Kayınvalidem yaşlıydı, 80 yaşındaydı, dizlerinden rahatsızdı, zor yürüyordu ona rağmen gelmişlerdi. Hiçbir görüşme gününü kaçırmadılar, bazen görüştürülmüyor, geri dönüyorlardı, bizi hiç yalnız bırakmadılar. Sargın'ın da ablaları sürekli geldiler, onları da çok sevmiştim.

Yeğenlerim de geldiler açık görüş günü sarılıp hasret giderdik.

Bu arada ilginç bir olay oldu, görüşmeye gelenlerden bazıları (x) sigarası getirip bana verilmek üzere gardiyanlara bırakmışlar, koğuşa gelince bana verdi gardiyan, şaşırdım (Reklamı yapıyor görünmemek için sigaranın adını vermiyorum). Niye herkes anlaşmış gibi aynı sigarayı getirmişti? Daha sonra avukat arkadaşlardan da aynı sigara gelince "ne oluyor" dedim, dışarıda herkes sözleşmiş gibi aynı sigarayı gönderiyor. Anlattılar işin sırrı çözüldü. Yukarıda, uçaktayken Sargın ile ile yan yana çekilmiş bir fotoğraf koymuştum ya, o fotoğrafta elimde sigara reklamı yapar gibi (x) sigara paketi görünüyor. Bu fotoğraf bazı gazetelerde çıkınca benim bu sigarayı içtiğimi sanmış herkes. Adına da genel sekreter sigarası koymuşlar. "Yapmayın" dedim "o tamamen rastlantı, ben DDR'den geliyorum, orada o sigara ne arasın" Üstelik ona param yetmez. Neyse kesildi sonra. O fotoğrafı seçmemin esprisi de işte bu hoş hikâyedir. Yoksa o resmi seçmemin amacı sigara reklamı yapmak değil! Fotoğrafta paketteki adı gizleyelim.

HÇ- *O şirketten reklam parası isteseniz koparırdınız!*

NY- Çok haklısın ama bende o kafa nerede!

***HÇ**- 10. koğuşta geçmişte siyasi ünlüler kalmış deniyordu, kimler kalmış bu koğuşta?*

NY- Burası yani Ulucanlar Ceza ve Tutukevi, şimdi bir müzeye dönüştürülmüş durumda, merak edenler gidip görebilir, orada yatanların bilgileri de var. Şu anda hemen aklıma gelen Nâzım Hikmet, Yılmaz Güney, Osman Bölükbaşı, Metin Toker falan. Çiçek'le birlikte gidip kaldığımız yerleri fotoğrafladık. Ama bizim yattığımız hâliyle hiç alakası yok, hapishaneyi modernize etmişler, bir restorasyon "şaheseri!" Çatlak yer betonlarını fayansla değiştirmişler. Bizim koğuşun iç odası biraz benziyor. Hapishanenin en kötü bölümü olan kadınlar koğuşunu tümüyle yıkmışlar yerine kafeterya yapmışlar. Bu cezaevinde kalanlar listesine baktık mafya babalarının, meşhur kabadayıların isimleri, resimleri var ama Sargın ve benim, Çiçek'in, bizim yoldaşların adları yok. Niye yok diye müze yöneticilerine sormak gereğini duymadım kuşkusuz. Bu cezaevinde infaz edilenlerin listesini çerçeveleyip asmışlar, bir de idam sehpasını sergilemişler. İnfaz listesinde Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan da var.

30 yıl önce. Ankara Merkez Kapalı Cezaevi

27 yıl sonra ranzamla beraberim, geçmişe gidiyorum.

Her şeyden önce bu cezaevinin bulunduğu mahal insanda çok garip duygular uyandırıyordu. Etrafında evlerin olduğu, kentin merkezinde bir cezaevi. Satıcıların, mahalle arasında top koşturan çocukların, pencereden pencereye dedikodu yapan kadınların sesleri gelirdi, sanki iki ayrı dünya birbirini görmeden iç içe yaşıyormuş duygusu uyandırırdı bende. Sanal bir dünya gibi.

Duvarlar nem içindeydi ve hatta çok yağmur yağdığında alttan su sızıntısı oluyordu. Sargın'a 4. koğuş burada olsa ertesi sabah tek kişi kalmaz burada dedim. Niye deyince, bu nemli duvar bende bile delip kaçma dürtüsü uyandırıyor demiştim, gülüşmüştük. Bir de kömür sobası vardı, ters rüzgâr estiğinde geri tepiyor içeriye duman doluyordu, zehirlenme tehlikesi beliriyordu, öylesi günlerde nöbetleşe uyuyorduk.

Bir duvarla bölünmüş koridor gibi bir yerde kilitli bir oda ve yanında tuvalet vardı. Bir sabah yüzümü yıkamak için elimi sabuna tam atıyordum ki koca bir farenin sabunu kemirdiğini gördüm. Cezaevi yönetimine söyledik, tuvalet alaturka tuvaletti, o yüzden lağım fareleri çıkabiliyordu, içine bir deveboynu konulunca farelerden kurtulduk.

On beş günde bir hamam günümüz vardı, doğrusu büyük bir ayrıcalığa sahiptik, güvenlik nedeniyle yıkanmaya bizi yalnız götürüyorlardı, diğer mahkûmların günlerinin dışındaki günlerde gidiyorduk hamama. Kubbesindeki pencere camı kırıktı, içeriye kar giriyordu ama yine de bol sıcak su keyif veriyordu insana. Aralarda koğuşumuzdaki tuvalette bir teneke içinde su ısıtarak banyo yapabiliyorduk. Çamaşırlarımızı da böyle yıkıyorduk.

HÇ- Bir de kalp spazmı geçirmiştiniz.

NY- Evet, tam yeridir çünkü bir hamam dönüşü havlularımı koğuşun ortasına gerdiğimiz ipe asıyordum ki birden dünya kardı, yarı baygın hâlde kendimi Sargın'ın ranzasına attım, nabzım 150'ye çıkmış, aklımda yanlış kalmadıysa. Sargın, boyun damarlarıma masaj yaparak kurtardı beni. Hemen idareye bildirdik, birkaç saat sonra doktor geldi, ertesi sabah hastaneye sevk yazdı, bir ilaç verdi. Sabah saatlerce kapı altında bekletildim, sonra ellerim zincirli hapishane otobüsüyle hastaneye götürüldüm, burada da diğer tutuklu hastalarla birlikte bir saate yakın ayakta bekledikten sonra sıra bana geldi, bir türlü elektro çekilemiyordu çünkü alet kızıyormuş, gazyağıyla mı çalışıyor bu alet dedim. Bu hastaneyi ilk ve son gidişim oldu. Dönünce Sargın'a bir daha gitmem dedim, sağlam adam hastane yolunda kalp krizinden gider.

HÇ- Sabah sayımına çıkıyor muydunuz?

NY- Başlangıçta evet, sabahın altısında demir kapımız açılır ve dışarı çıkardık, iki kişiyi sayarlardı, bazen de koğuşta arama yaparlardı. Bir süre sonra iki kişiyi ha bire saymak onlara da saçma gelmiş olacak ki artık pencereden içeri bakıp giderlerdi.

HÇ- Diğer tutuklularla ilişkileriniz olur muydu?

NY- 4. koğuştakilerle yani solcu siyasi tutuklular koğuşuyla daha sık olurdu. Onların havalandırmaları koğuşun içindeydi, büyük bir sahaları vardı, hatta futbol oynarlardı. Kapıları açık olduğunda dışarı çıktıklarında bizim koğuşa ziyaretimize gelirlerdi, sol üstüne sohbetlerimiz olurdu. Çok ilginçti, genç çocuklardı bunlar, ağır cezalar isteniyordu fakat solun tarihinden habersizdiler. Komünist partisi deyince anlıyorlardı biraz ama örneğin TİP'ten tümüyle habersizdiler. Kendi yayın organlarında dönüşümüzle ilgili olumsuz yorumlar nedeniyle bizi oportünist olarak görüyorlardı ama sohbet edince bu düşünceleri en azından kırılıyordu.

Açlık Grevleri

HÇ- *4. koğuş ile birlikte açlık grevleriniz olmuştu, basına da yansımıştı.*

NY- Evet, cezaevine geldiğimiz günlerde Türkiye çapında cezaevlerinde "tektip"e karşı protesto eylemleri yapılıyordu. Tektip yani mahkûm elbisesi giyme zorunluluğu. Bizde de bu protesto eylemini 4. koğuş başlatmıştı, biz de katılmıştık açlık grevine. Bizim katıldığımızı duyunca 4. koğuştakiler çok şaşırmışlardı, oportünistler de devrimci eylem yapıyorlarmış meğerse diye. Bu eylemden sonra aranız çok sıcaklaşmıştı. Daha sonra iki açlık grevi daha yaşanmıştı ve hepsine biz de katılmıştık. Grev bir süre devam ederdi, sonra cezaevi müdürü beni çağırırdı çünkü ben iki kişilik koğuşumuzun temsilcisiydim, şunlara söyleyin, aranız iyi artık bitirsinler derdi, ben de koğuş temsilcisiyle konuşurdum, onlar da zaten artık sona yaklaşmış olurlardı, müdüriyetle pazarlık olur birkaç talepleri kabul edilir ve grev biterdi.

Merkez Kapalı Cezaevi 4. koğuştan bir grup gençle.

HÇ- *Neden bu kadar sık açlık grevi yapılıyordu?*

NY- Evet bu nokta ilginçtir. Bizim cezaevi aynı zamanda tutukeviydi yani yargılanmaları sürerken burada kalırlar sonra dava bitince ya beraat eder çıkarlar veya ceza almışlarsa başka cezaevlerine nakledilirlerdi. Yani 4. koğuş hep yenilenirdi, her yeni gelen solcu gençler de mutlaka bir "eylem koymak" isterlerdi. Çıkınca anlatacaklar ya, bir eylem nedeni bulmak cezaevi koşullarında hiç de zor olmazdı. Ya yayın yasağı nedeniyle ya yemekleri protesto etmek için eylem konulurdu. Bir seferinde de yine beni çağırdıklarında müdüre "Yahu" dedim "bu çocukların istediklerini bir seferde verseniz olmaz mı?" Müdür bana "yine yaptıklarında ne vereceğim" deyince durumu anlamıştım. 4. koğuşun temsilcisine şaka yollu takılmıştım, "sizin yüzünüzden açlık grevi yapa yapa öleceğiz yahu burada, her yeni gelen mutlaka bir kez açlık grevi yapıyor." Hatta bir gün Sargın bana "git onlara söyle benden bu kadar, yine açlık grevi yaparlarsa yokum" dedi, ben de aynı düşünüyorum dedim, ikimiz adına gidip söyledim. Saygılı bir gülümsemeleri oldu ama şunu da ekledi "siz katılınca basın yazıyor" Doğruydu dedikleri. Hepsi de zeki pırıl pırıl gençlerdi.

Vahşi Saldırı

Fakat bir açlık grevi daha olmuştu ki nedeni çok dehşet vericiydi. Basına da geniş ölçüde yansımıştı, o greve kimseyi beklemeden biz başlamıştık. Bir gün akşam sayımdan sonra herkes tekrar içeri sokuldu, kapılar kilitlendi, bir şey olacaktı, belliydi, hava kötü kokuyordu. Bir süre sonra koşar adım mavi bereli özel bir jandarma timi bizim pencerenin önünde dizildi, 4. koğuşun kapısı açıldı ve içeriye koşar adımlarla daldılar, az sonra içeriden dehşetli feryatlar yükselmeye başladı. Feryatlar, küfürler birbirine karışmıştı. Aradan ne kadar zaman geçti bilemiyorum, gecenin geç vaktine kadar saatlerce bu feryatlar sürdü. Jandarmalar sürüye sürüye yaralı gençleri çıkarmaya başladılar. Hepsi kan içindeydiler, baygın olanlar vardı. Penceremizin önünden geçenleri görüyorduk. Kürt

olduğu şivesinden belli bir er sürükleyerek götürdüğü yaralı genci bir yandan copluyor, bir yandan da "vatani böleceginiz ha" diyordu. Şoke olmuştuk, koğuşumuzun kapısı kilitliydi, ben elime sobanın küreğini almış pencere demirlerine vurarak protesto ediyordum, askerlere de vurmayın diye bağırıyordum, askerlerden biri copunu sallayarak size de geleceğiz dedi. Sargın kolumdan tutarak beni pencereden geriye çekti. Ağır yaralılar vardı, belki de ölenler olmuştur diye düşünüyordum, durum o denli vahşiceydi. Saatlerce bu saldırı sürmüştü zira. Sonra öğreniyoruz, tutuklu Dr. Cüneyt Kafkas ağır yaralı olarak Numune Hastanesine kaldırılmış, cezaevi revirinde de çok sayıda yaralı varmış, dayak yetmezmiş gibi 15 yaralı da hücrelere kapatılmış.

Ertesi sabah ikimiz de bu durumu protesto için 4. koğuşu beklemeden açlık grevine başladık. 4. koğuş da açlık grevi kararı aldı. Sargın ve ben Müdüriyet'e bir dilekçe yazarak gördüklerimizi anlatıp jandarmanın bu operasyonunda tanık olarak dinlenmemizi ve davacı olduğumuzu söyledik. Avukat görüşmemizde olayı dışarı yansıttık çünkü 4. koğuşun dışarıyla bağı kesilmişti. Ayrıca avukatlarımız aracılığıyla da suç duyurusunda bulunduk.

Ankara Merkez Cezaevi'nde 57 tutuklu açlık grevinde

Cezaevinde toplu dayak

Ankara Merkez Cezaevi'nde görevli özel jandarma timinin önceki gece siyasi tutukluların bulunduğu 4. koğuşa girerek 57 kişiyi sıra dayağına çektiği ileri sürüldü. Dayak olayı nedeniyle 1 tutuklunun hastaneye, 3 tutuklunun da revire kaldırıldığı bildirildi.

Cumhuriyet, 3 Mart 1989.

Jandarmanın bu saldırısı basına geniş ölçüde yansımıştı. İnsan hakları kuruluşları, demokratik örgütler, SHP harekete geçtiler.

Dışarıdan da açlık grevimizi desteklemek için açlık grevleri yapıldı. Olayın uluslararası tepkileri de oldu.

Açlık grevimiz oldukça uzun sürmüştü, sanırım 13 gün ve sonunda müdüriyetle görüşmeler başladı. Cezaevi Müdüriyeti ile Sargın ve benim de olduğum görüşmeler sonunda grevi bitirdik ama Ankara Cumhuriyet Savcısı ile görüşmek koşuluyla.

Savcı geldi, 4. koğuşun temsilcisi ve bir de bizim koğuşu temsilen ben vardım. Önce 4. koğuşun temsilcisi konuştu bir talep listesiyle gelmişti, istekleri cezaevinin koşullarıyla ilgiliydi. Bunları dinleyen savcının çok rahatladığını fark ettim. Kendisine bunların hepsinin düzeltileceği sözünü verdi, mesele bitmişti sanki bana bir şey sormak gereğini bile duymadı, zira jandarma dayağının muhatabı ben değildim ona göre. Meseleyi çözmüş olmanın rahatlığıyla gitmek üzere ayağa kalkınca ben müdahale ettim, beni dinlemediniz, biz 4. koğuştan ayrı olarak şikâyet dilekçesi vermiştik, bizim açımızdan mesele bitmiş değildir, bu dayak kararını alan ve uygulayan askerî sorumlu kimse o kişi hakkında dava açılmadan Sargın ve ben şikâyet dilekçemizi geri almayız dedim. Savcının çok bozulduğu her hâlinden belliydi, geri yerine oturdu, "zaten biz tahkikat açtık emin olabilirsiniz" dedi. Bunu somut görmeden şikâyetimizden vazgeçmeyeceğimizi söyledim ve görüşme tatsız bitti. Çıkışta 4. koğuşun temsilcisi gence çıkıştım, "ne yapıyorsunuz siz, dayak yedik bari hiç değilse kitap, kalem, kâğıt koparalım diye mi düşünüyorsunuz, neden size dayak atanlardan hukuk önünde hesap sormuyorsunuz oysa tek bir taleple gelmeliydiniz o da hesap sormak olmalıydı" dedim. Aldığım yanıt çok ilginç oldu, "Biz burjuva yasalarına güvenmeyiz..." Donup kaldım bir şey diyemedim ama üzüldüm, içimden yazık dedim bu gençlere, hem bunca işkenceyi göze alıyorlar, ağır hapis cezaları alacaklar ama politik mücadeleden habersizler. Gerçi sonra onlar da davacı olmuşlardı. Sonuçta aylar sonra da olsa dayak olayından sorumlu yüzbaşı görevinden alındı.

Dayağa soruşturma

Mavi bereli bir jandarma timi tarafından gerçekleştirilen toplu dayak olayında yaralanan 2 tutuklu, adli tıp doktorlarının istemine rağmen hastaneye kaldırılmadı.

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) — Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nde bulunan siyasi tutuklulara toplu dayak atılması olayı için soruşturma başlattı. Cezaevi yönetimi, adli tıp doktoru tarafından hastaneye kaldırılması istenen başvurulacağını bildirdi.

Cezaevinin güvenliği ile bir ilgilerinin bulunmamasına karşın bir hafta önceden getirtilerek, hazır bulundurulan mavi bereli bir jandarma timi tarafından gerçekleştirilen toplu dayak olayında yaralanan ve Numune Hastanesi Dayak yiyen tutukluların 23 avukatı dün bir araya gelerek, olayı değerlendirdiler ve önce savcılığa başvurdular. Avukatlar, daha sonra ortak bir protesto metni de hazırlayarak, TBMM Başkanı Yıldırım Akbulut, Başbakan Turgut Özal, İçişleri Bakanı Mustafa Kalemli ve Adalet Bakanı Mehmet Topaç'a gönderdiler. Ortak metinde, "Bizler insanlık dışı işkence uygulamasını protesto ediyor, sorumluların bulunarak cezalandırılmalarını istiyoruz" denildi.

Milliyet, 4 Mart 1989.

Sargın ile bir konuşmamızda bu solcu gençlerin hâline üzüldüğümü söyledim, TİP'ten bile habersizler, politik mücadele nedir bilmiyorlar ama bunun sorumlusu bizleriz, solun bir tarihi bile yok ortada, anlatmıyoruz ki bilsinler demiştim.

Kedim Çakır

Bu dayak hadisesinin ertesi günü koğuş kapıları açılınca bir yavru kedi bizim koğuşun ortasında bitiverdi, çok mu çok sevimli bir kedicik. Zaten ben kediciyimdir, çok severim kedileri. Hemen "Nihat abi, bu kediyi kovmayalım, besleyelim" dedim, ilkin onunla uğraşamayız, besleyemeyiz, etrafı pisler falan dedi ben ısrar ettim, sonuçta kedi koğuşumuzda kaldı, sonra o da sevdi kediciği. Meğerse 4. koğuşta annesi varmış, bu jandarma dayağından sonra bu kedicik öylesine korkmuş ki kapı açılır açılmaz kendini dışarı bize atmış. Arada bir askerler koğuş aramalarına gelirlerdi, bıçak vs var mı diye, bu kedicik askerleri görünce ranzanın altına girer, onlar gidene kadar hiç çıkmaz, devamlı titrerdi ancak sevip okşadıktan sonra kendini toparlardı. Koğuşta yeri vardı, geceleri orada uyurdu, sabah ben kalkıp, yatağımı düzelttikten sonra zıplar yatağıma çıkar benim yerime kurulup mırıl mırıl uyurdu. Benim için bir mucize gibiydi bu kedi. Bazen o küçücük koğuşta saklambaç

bile oynardım onunla. Müthiş rahatlatırdı beni, duruşmalardan sonra koğuşuma dönüşü dört gözle beklerdim, onu seveceğim diye. Zaten döndüğümüzde koğuşun penceresinde bizi beklerken görürdük. Tahliye olduğumda koğuşta kalan yoldaşlara emanet etmiştim onu, çıkarken içeride bırakmayın yanınıza alın demiştim. Onlar tahliye olurken kedim de tahliye olmuştu. Fakat henüz bir evim yoktu, bir başkasına emaneten vermiştim ama sonra kaybolduğunu öğrendim, çok üzülmüştüm, koğuş arkadaşımı, dört duvar arasındaki sevincimi kaybetmiştim.

Bizim koğuşta; Şeref Yıldız, Nihat Sargın, Mehmet Bozışık, kucağımda Çakır'la ben ve Ahmet Kardam.

Bu anlattıklarım modern cezaevlerini tanıyanlara, mesela F Tipi Cezaevlerini, tuhaf gelebilir, laubali bir cezaevi diye düşünürler. "Modern" hapishanelerde bu anlattıklarımı yaşamak hiç mümkün değildir. Bizim cezaevi çok eski, harap bir yerdi ama sosyal ilişkiler mümkündü, bir köy gibiydi, yani modern hapishanelere göre çok daha "insani(!)" Oysa tecrit uygulanan modern cezaevlerinde sosyal ilişkiler en aza indirilmiştir. Asıl işkence, asıl ceza budur. İnsan tecrit koşullarında ekmekten çok bir başka insanla ilişki kurmaya, dertleşmeye ihtiyaç duyar. Kedi görmek ne kelime, insan yüzü göremezsiniz.

Sarmaşıklarım

Ankara Merkez Kapalı Cezaevi

Bahar gelmişti. Mahpushanede de olsanız bahar gelir. Hatta dışarıdakinden daha da duyarlı oluyor insan, gecenin indiğini, yazın bittiğini, sonbaharı, gelmekte olan kışı daha iyi hissediyor, farkında oluyor. Vücudunuzda dışarıdayken hiç hissetmediğiniz ağrıları da duyar hâle geliyorsunuz. En ufak dokunuşta en ince sesi veren bir keman gibisiniz.

Bir sabah pencerenin üstüne gözüm takıldı, camın üstündeki havalandırma arasından bir sarmaşık içeri girmiş ve oracıkta mor, beyaz bir de çiçek açmış. Sanki pencerede değil içimde açılmıştı o çiçek, harikaydı. Bir süre bakakalmıştım. Dışarıda pencere dibinde sarmaşıkları çoğaltmış, sulamış büyütmüştüm. Sonbaharda

tohumlarını almış baharda tekrar dikmiştim. Sanki sarmaşık pencereden girerek, çiçeğini bana sunuyor, teşekkür ediyordu. Çiçeklerini kitap arasında kurutup tahliye olduğumda Çiçek için yazdığım "Görülmemiş mektuplar" içine koymuş yanıma almıştım, halen dururlar. Çiçek yani karım. Çiçeği Çiçeğe vermiştim.

***HÇ-** Neden görülmemiş mektuplar?*

NY- Anladım, böyle deyip açıklanmayınca tuhaf kaçıyor, yani sanki dünyanın görmediği türden mektuplar gibi, öyle değil. Dışarıya bir mektup yazarsanız Cezaevi Müdüriyeti bunları okur adresine öyle postalar, dışarıdan gelen mektuplar da aynı işlemden geçer ve üzerlerine "görülmüştür" damgası basılır. Ben Çiçek'e yazıp da öyle bir işlemden geçmesini istemediğim, yazıp da göndermediğim o mektupların adını "görülmemiş mektuplar" koymuştum.

Koğuşta bir de TV'miz vardı, ilki renksizdi ama dışarıdaki yoldaşlar olmaz dediler ve bize bir renkli TV gönderdiler. Bir gün ranzamda uzanmış yarı uykulu TV'yi izliyordum, birden iğne batırılmış gibi dikildim, TV'de eski evlerle ilgili bir belgesel vardı ve benim çocukluğumun geçtiği ev karşımda duruyordu, elimde olmadan bağırmıştım "aaa bu benim odam" diye. Çocukluğum üstüne hiç düşünmemiştim o âna dek, çocukluğumun geçtiği evi görmem hafızamı geriye doğru canlandırdı. Babam üstüne düşünmeye başladım ve sonra onu hem *Gökkuşağı* dergimizin benimle röportajında hem de *Babalar ve Oğullar* kitabında anlattım.

***HÇ-** O ev halen duruyor mu?*

NY- Cezaevinden çıktıktan bir süre sonra gittim ama evi öyle harap görünce ağladım ve geldiğime pişman oldum. Devlet evi tarihî evler kategorisi içine sokmuştu, o nedenle de tek çivi çaktırmıyordu ama kendisi de restore etmiyordu, para yokmuş. Çok sonra Tokat'ta çok ciddi restorasyon çalışmaları yapıldı çünkü gerçekten çok değerli binalar vardı ama bizim ev o şansa sahip olamadı,

başvurmadığımız yer kalmamıştı. Zaten ev artık bizim de değildi, babam hissemizi ağabeyimi üniversitede okutabilmek için amcam tarafına satmıştı. Yani o evde kiracı gibiydik. Evin benim çocukken yattığım odanın tavanı enfesti, renkleri yeni yapılmış gibi canlıydı. Oysa hiç restore edilmemişti, sonra öğrendim ki evdeki bekçiyi öldürüp o tavanı söküp götürmüşler. Evin Gazi Osman Paşa tarafından yapıldığı söylenir.

HÇ- *Resmi varsa kullanabiliriz burada.*

NY- Var, kullanabiliriz.

Çocukken altında uyuduğum renkli muhteşem tavan.

HÇ- *Siz DGM'de yargılanırken* ***Cumhuriyet*** *gazetesinde yazan Mustafa Ekmekçi bir yazısında sizin uzak uzak dedeniniz Gazi Osman Paşa olduğunu yazmıştı, o yazıyı hatırlıyor musunuz?*

NY- Hatırlamaz mıyım, her duruşmamıza gelirdi Ekmekçi, kaç kez bana not göndermişti bunu yazmama izin ver diye, ben hep hayır demiştim fakat o kadar çok ısrar etti ki ve yalnız seni yazmayacağım demişti bir notunda, ben de tamam yazabilirsin demiştim. Fakat bunu nereden öğrendi bir türlü sorma fırsatım olmamıştı,

sonra da yitirdik Ekmekçi'yi. Nihat abi sözünü ettiğin yazıyı kitabına koymuştu, orada var, tekrar etmeyeyim.

HÇ- *Tekrar cezaevine dönelim, siyasi olmayan diğer tutuklularla da ilişki kurabiliyor muydunuz?*

NY- Evet. Siyasi olmayan diğer tutuklularla da görüşmelerimiz oluyordu, ilkin çekingendiler ama yavaş yavaş komünistlerin de kendileri gibi insan tipinde olduğunu gördüklerinden bizimle sohbete yanaşanlar oldu. Esasen onların dilinde 4. koğuş "anarşistler" koğuşu, bizim koğuşun adı ise "düşünce suçluları koğuşu" idi. Nihat Abi'nin doktor olduğunu öğrenenler gelmeye başlamıştı, oram buram ağrıyor diye.

4. koğuştan gençlerle havalandırmada volta atıp sohbet ederken bir gün siyasi olmayan bir tutuklu da bize katılmıştı, 4. koğuştaki gence "siz aptalsınız" dedi, "biz de devletin dibini oyuyoruz, siz de ama biz para koparıyoruz siz dayak yiyorsunuz." Bunu diyen o sırada çok gündemde olan çek senet meselelerinden içeri düşmüş biriydi. Daha sonra kendisiyle sohbetlerim oldu, çok zeki birine benziyordu. "Burası sahte çek senet meselesi için bir okul" dedi, "burada nasıl yapıldığını öğreniyor herkes, hatta sahte mühür bile öğretiliyor." Gerçekten çek senet mafyasının sistemini öğrendim ondan gördüm ki medyaya yansıyanlar buzdağının tepesi bile değil. Dahası arkasında bizzat gizli devlet teşviki var. Bana serigraf tekniğiyle sahte mühür yapmayı detayı ile anlattı, ne de olsa günlerimiz boldu, ben hiç ses etmeden dinledim, o senin dediğini ben yıllar önce yaptım dedim içimden ama sahte çek için değil illegal bildiri basmak için.

Başka bir gün ufak tefek bir genç geldi, siyasi olmayan koğuşlardan birinden geliyordu, bize yalvardı ne olur beni meydancı olarak alın diye. Meydancı koğuşun hizmetlerini yapan, sobasını yakan, kantinden alışverişini yapan bunun karşılığında üç beş kuruş alan tutukluya verilen addır. Bizim ihtiyacımız yok dedik, biz iki kişiyiz zaten. Abi olsun dedi, bizim koğuşta her gün uyurken

benim gözlüğümü çalıyorlar, gözlüksüz hiç göremiyorum, sonra bana satıyorlar, artık baş edemiyorum. Onun üzerine tamam dedik, gerçekte meydancılık da yaptırmadık, zaten idare izin de vermezdi ama bizim meydancımız olduğu duyulunca artık gözlüklerini çalmayı bırakmışlardı. Biz bu cezaevinin duayeni idik, orada bizden daha uzun kalan yoktu. Geçerken karşılaştığımız tutuklular benden yaşlı da olsa selam verirdi.

***HÇ**- Sormak gereksiz belki ama yemek işini nasıl çözüyordunuz?*

NY- Mercimek çorbası ile pilav hoşumuza gidiyordu. Kuru fasulyeyi oldum olası severim zaten ama içine koydukları yağ mazot gibi bir şeydi, tanelerini süzüp yıkayıp yeniden kendimiz pişirirdik. Bunu daha çok ben yapardım, zira Sargın için bir elma yanında yoğurt, peynir yeterli olabiliyordu, bunları da yanımızdaki bakkaldan alabiliyorduk. Bakkal lafın gelişi, uyduruk bir kantin vardı. Doğrusu bu menü bana hiç de yemek gibi gelmiyordu, o nedenle gelen yemekleri yeniden pişirirdim ama Sargın da öyle olunca hoşlanarak yerdi. Sabah kahvaltısını ise daha çok o hazırlardı çünkü benden önce uyanırdı ve çayı koymuş olurdu ben kalkıncaya kadar, bense eski alışkanlığımla gece geç vakte kadar çalışırdım. Bir de öğleden sonra çay keyfimiz vardı, bazen bu keyfimize bizimle tanışmak isteyen başka tutukluların da katıldığı olurdu. Cezaevinin en kıdemlisi biz olduğumuzdan gardiyanlar göz yumuyorlardı bu tip sohbetlerimize. Hatta içten içe bize sempati beslediklerini de seziyorduk.

Kışın durum kötüleşiyordu, içeride bir kömür sobası vardı, limitli kömür veriyorlardı, ilk kışımızda diğer tutuklular bizi uyarmışlardı, her zaman vermezler onun için kömür zulalayın diye, öyle de yapmıştık. Gerçekten de en soğuk günlerde kömür vermediler. Sırf domuzluk olsun diye bazen arama yapıp koğuşlardaki zulalanmış kömürlerimizi alırlardı.

***HÇ**- Dışarıyla haberleşmeniz nasıldı, istediğiniz kitapları içeri sokuyorlar mıydı?*

NY- Avukat arkadaşlarımız bu konuda çok yardımcı oluyorlardı. Sol ile ilgili kitapları sokmuyorlardı ama genel olarak kitap girişine izin vardı. Bir süre sonra sol ile olanları da vermeye başlamışlardı. Ben dışarıya yazı gönderebiliyordum, kuşkusuz açık biçimde değil. Artık cezaevinin duayeni olmuştuk, birçok şeye idare göz yumuyordu.

Ankara Merkez Kapalı Cezaevi Kütüphanemiz!

***HÇ-** Hapishane koşullarında düşünsel çalışmalar için bol zaman vardı, öyle değil mi?*

NY- Hem de nasıl, yaşamımın hiçbir döneminde böylesi serbest zamanım olmamıştı. Hapishanelere okul denmesi boşuna değil. Burada en önemli şey nedir biliyor musun? Tecrit olmaktır. Egemenler seni sosyal ve siyasal çevreden tecrit etmek için oraya atıyorlar ama dış dünyadan tecrit olmanın bir avantajı da var;

gündelik olayların dışına çıkıyorsunuz, evet, gazete okuyor, haberleri dinliyorsunuz ama dışarıda olduğunuzdan yine de farklısınız, yalnızsınız, tek başınasınız. En önemlisi kendinizi dinliyorsunuz, sanki bedeninizin bütün hücrelerindeki akışı fark ediyorsunuz, geçmişte hiç hissetmediğiniz ağrıları, sızıları duyduğunuz gibi düşüncelerinizdeki, ruhunuzdaki kıvrımları da fark ediyorsunuz. Tecrit koşulları soyut düşünme yetinizi uyandırıyor.

Mahpushanede Düşünsel Sancılarım

"Bir ben var bir de benden içerü" var. Benden içerü olan düşünce ve ruh dünyam. İşte bu ikinci beni fark etmeye başlıyorsunuz, o ikinci ben sanki içinizden sıyrılıyor ve ayrı bir kişiymişçesine karşınıza geçiyor ve sizinle konuşmaya başlıyor. Sen kimsin diye soruyor. Duygu ve zihin sorgulaması aynı anda sürüyor. Duygularınız aklınızın sizi kandırmasına izin vermiyor. Kendinizden kaçamıyorsunuz.

Daha Türkiye'ye dönmezden önce, çağ değişimi, Türkiye'nin tarihsel gelişmesinin kendine özgülükleri ve din meselesi kafamdaki problemlerin en önemlisiydi benim için. *Yol Amaç* dergimize yazdığım yazıda bu probleme işaret etmiştim, Lenin'in bir sözünden kalkarak. Demişti ki "Doğulu komünistler Marksist teoriyi kendi dillerine çevirmelidirler" Biz çeviri sözünü "tercüme" diye anladık, ha bire tercüme yaptık diye kendimizle dalga geçmiştim.

Diğer yandan uzun yıllar hep örgütçülük yapmıştım, partimin pratik sorunlarıyla bire bir uğraşmıştım şimdi cezaevi koşullarında bu yük sırtımda eski ağırlığıyla yoktu. Dışarıyı örgütsel anlamda içeriden yönetmek gibi bir saçmalık da yapmadım, dışarıda bu işleri yetkinlikle götürecek yoldaşlar vardı. Pratikle ilgili sorunlardan azade olmak teorik meselelere yoğunlaşmamı kolaylaştırmıştı. Pek çok şeyi sıfırdan yeniden ele almaya giriştim.

Fakat en önemlisi artık öğrenmek istediklerim kendim içindi, başkalarının kafasını açmak veya partimizin politik hattını geliştirmek, aydınlatmak falan değildi. Kendi sorularım ve kendi

yanıtlarımın peşindeydim. Geçmişimi ise şöyle özetliyordum "sorusuz yanıtlar, yanıtsız sorular"

Leninizm Aşılmıştır

Çağ meselesinde yeni bir çağa girdiğimizi artık bugünü emperyalizm çağı diye açıklayamayacağımızı söylüyorduk. Ama bildirilerimizde, yazılarda hâlâ "Marksizm-Leninizm ve proletarya enternasyonalizmi" klişesi kullanılıyordu, bunun böyle gidemeyeceğini görüyordum. Tanım tam yapılmalıydı. Bana göre emperyalizm çağının Marksizm'i olarak tanımlanan Leninizm artık aşılmıştı ve bunu söylemek lazımdı, söylemeden yeni adına yapılan analizler yama gibi kalacaktı. "Leninizm artık bitti"yi yazıp yazmama konusunda sıkıntılı günler geçirdim, zira dediğim gibi parti içinde hâlâ bu söyleniyordu. Böyle bir tespit parti içinde tartışılmadan da parti kararı olarak açıklanamazdı. Partimizin o anki koşullarında böylesi merkezî bir tartışmayı sağlıklı sonlandıracak durumda da değildik. Yenilenme üstüne, işçi sınıfının tarihsel rolü üstüne zaten tartışılıyordu, TİP-TKP birleşmesi henüz tam hazmedilmiş değildi. O nedenle bir parti kararı değil ama kendi görüşüm olarak Leninizm bitti demeye karar verdim ve böyle bir yazıyı yazdım. Kolay olmadı, vardığım bu sonucu açıklayıp açıklamamakta çok sıkıntı çektim, çok volta attım.

Hatırlatmak isterim bu yazıyı yazdığımda henüz Berlin Duvarı yıkılmış, Sovyetler Birliği dağılmış değildi. Bu düşüncemi bir notla yurtdışına parti merkezine ilettim, Sovyet ve Alman yoldaşların da görüşünü almak istedim. Bizim yoldaşlardan Alman yoldaşların bu görüşüme sıcak bakmadıkları notunu aldım. Bunu beklemiyor değildim ama yine de beni tedirgin etti.

HÇ- *Sovyetler ne demişlerdi?*

NY- Gelen notta onlarla ilgili bir şey yoktu.

Ve nihayet o yazımı yazdım.

Tahmin edileceği gibi arı kovanına çomağı sokmuş oldum, bizim solda tartışma çıktı. Elbette bunu bekliyordum, tartışma çıkması sürpriz olmadı benim için, ayrıca istediğim de buydu.

***HÇ-** Yasal TBKP Kongre konuşmanızda "bugün sosyalistler Leninizm'i utangaç biçimde terk ettiler" demiştiniz, hatırlıyor musunuz?*

NY- Evet hatırlıyorum, ayrıca bir yazımda da yazmıştım, gerçekten de öyle olmuştu, dün Marksizm-Leninizm diyenler sonra bu klişeden "Leninizm"i düşürdüler artık yalnızca Marksizm demeye başladılar. Doğru yaptılar ama neden öyle yaptıklarını da açıklamadılar, buna rağmen Leninizm bitti düşüncemi eleştirmeye devam ettiler. Utangaç terk dediğim buydu. Semeri bana vurdular. Olsun, duman doğru çıksın da.

***HÇ-** Parti proletarya diktatörlüğünü bırakmıştı, sizin mahkemedeki konuşmanızda proletarya diktatörlüğünü savunmanız da kafalarda sorular doğurmuştu, bu kez de yenilikçilerden eleştiri almıştınız, bu konuyu açar mısınız, niye savunmuştunuz?*

NY- Yerinde bir soru ama ben bugün için savunmadım, beni eleştirenler şunu unutuyorlardı; ben bir yandan kendi düşüncelerimin, bugün partimin politik hattının, görüşlerinin savunusunu yapıyordum ama öte yandan TKP'nin tarihsel savunusunu yapmayı da kendime görev saymıştım. Yani mahkemede kurulu düzenin TKP'yi, daha genel olarak komünist hareketi suçlamalarına, kara çalmalarına topluca yanıt vermem sorumluluğumdu. TKP'nin hem bugününü hem dününü bir bütün olarak savunmalıydım. Dün TKP proletarya diktatörlüğü ilkesinin en keskin yandaşıydı. Fakat doğrusu komünizmin yargılandığı mahkeme kürsüsünde, üstelik bir burjuva diktatörlüğü beni yargılıyorken proletarya diktatörlüğünün eleştirisini yapmak ayrıca içime sinmezdi, o ayrı meseleydi, Şili'de barışçı yollarla iktidara gelen sosyalistlere karşı nasıl CIA destekli kanlı darbe yapılmış olduğunu örnekleyerek savunmuştum.

Kaldı ki yeni programımızı da savunmuştum ki onda proletarya diktatörlüğü yoktu, asıl savunduğum oydu.

Berlin Duvarı Yıkılırken

Deri değiştirmemin en acılı kısmı şimdi başlıyordu. Bir yandan ayda bir süren duruşmalara gidiyoruz, orada ben sosyalist düşüncelerimi, Marksizm-Leninizm'i, Demokratik Almanya'yı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni savcının kara çalmalarına karşı savunuyorum, öte yandan duruşma bitip koğuşumuza döndüğümüzde Macaristan ve sonra da Demokratik Almanya'da muhalefet hareketlerinin yükselişini izliyorum. Gidişat duvarların yıkılmasına doğruydu.

Dün yıkılmaz sandığımız bir dünya, dünyamız gözümün önünde yıkılıyordu, biz ise etrafımızı saran duvarları yıkıp özgür olma mücadelesi veriyorduk. Çok dramatik bir durumdu bu. Demokratik Almanya'daki sistem çöküyordu, aklım oradaki yoldaşlarlaydı, karım da halen oradaydı. Artık yönümüzü belirleyeceğimiz bir Kâbe de yoktu. Sözün bütün anlamıyla kendimi tek başıma hissediyordum. Doğruyu hakikati bulma açısından. Öte yandan büyük bir şansa da sahiptim; Marksizm, Sosyalizm bir yana her şeyden önce 12 Eylül dikta rejimine karşı özgürlük ve demokrasi mücadelesi veriyorduk ve bu mücadele neresinden bakarsanız bakın haklılığında kuşku olmayan bir mücadeleydi. Kişisel olarak da kendi özgürlüğümün kavgası içindeydim. Bunlar sosyalist sistem çöküyorken diri kalmamı sağlıyor ve ruh sağlığımı koruyordu. Haklı bir mücadele içinde olmanın verdiği güven ve dirilik beni geçmişin reddi değil onu eleştirerek yeniden değerlendirmeye yöneltiyordu. Şimdi eleştiri ve sorularım artık beni korkutmuyordu.

Reel Sosyalizm Üzerine

***HÇ**- Buradan reel sosyalizmle ilgili düşüncelerinize geçsek, nasıl değerlendiriyorsunuz, kimine göre sosyalizm idi kimine göre değil, "Marx'ın düşüncesi böyle değildi" gibi, niye çöktü?*

NY- Lenin'in Marx'ın görüşlerini revize ettiği bilinen gerçek. Marx'ın proleter devrimini doğudan değil Batı'dan, Avrupa'dan yani kapitalizmin en gelişkin olduğu noktadan beklediği de biliniyor. Ama eğer Ekim Devrimi'nde Marx yaşıyor olsaydı Paris Komünü ile ilgili söylediklerinden kalkarsak söyleyebilirim ki, "Niye yaptınız" demezdi.

Kapitalist özel mülkiyetin olmadığı durum sosyalizm ise eğer elbette reel sosyalizm, sosyalizmdi. Bu kadar kestirme bakıyorum. Hatta bunu şöyle söylüyorum sosyalizmin reeliydi. Çarlık Rusyası koşullarında ortaya çıkan devrimin aldığı biçimdi. Kimilerine göre erken doğmuş, sorunlar o yüzdenmiş, öyle de söylenebilir başka bir bağlamda ben de söylemiştim ama tarihin ebesi yok, çocuğun ne zaman doğacağına karar verecek bir ebe yoktur. Kendimizi tarihin yerine koyamayız. Ama bu demek değildir ki eleştirmeyeceğiz fakat eleştirilerimiz anakronik yani tarih dışı olmamalı.

Önce sosyalizmi bir yana koyalım, Çarlık Rusya'sı gibi otokratik ve ekonomik bakımdan geri bir ülkede bir devrim olmuştur, bunun adına ne derseniz deyin. Bu devrim bu geri ülkeyi kısa zamanda "kalkındırmıştı" Bunun tersini söyleyen kimse yok. Fakat reel sosyalizmi eleştirirken dikkate alan da yok.

O zamanın dünyasının iki hedefi vardı; kalkınma ve modernleşme. Bu sermaye birikimi demekti. Batı kendi tarihsel gelişimi içinde bunu keşifler yoluyla, Amerika kıtasını ve Afrika'yı sömürerek ve içeride ise vahşi kapitalizm yani zorunlu tasarruf yoluyla yapmıştı ve sermaye, bilgi ve teknoloji birikimi içeride sanayi devrimini doğurmuştu. Doğu kendi sermaye birikimini nasıl yapacaktı? Kendi sömürge iken başka ülkeleri sömürge yapma şansına sahip değildi. Elbette iç sömürü vardı ama bu rant ekonomisinin sonucuydu ve angaryaya dayanıyordu, sanayileşmeyi getirecek bir sermaye birikimi oluşamıyordu. Bu durumda kalkınma, modernleşme için devlete dayanma tek yoldu. Fakat bu yol iki yön içeriyordu; ya zora dayalı kalkınma yani vahşi kapitalizm yoluyla, devlet

eliyle sanayi burjuvazisi yaratma, bizde 1930'larda olduğu gibi ya da... 1917 Ekim Devrimi'nin yolu yani gönüllü kalkınmacılık, gönüllü tasarruf. Burada zor mülkiyet üstünedir, toprakların, büyük işletmelerin kamulaştırılması. Başlangıçta hem kamu mülkiyetinin olduğu kolhozlar hem devlet mülkiyetinin olduğu sovhozlar vardı. Ne var ki bu bir deneydi ve küçük özel mülkiyetin kaldırılmasının yanlışlığı görülerek Lenin zamanında NEP uygulamasıyla pazar ekonomisine dönülmüştü. Fakat savaş sırasında kurulan savaş ekonomisiyle sıkı devlet merkezci ekonomiye geçildi ve Stalin bu modeli kalıcılaştırdı. Gelişmenin bu yönde olması zorunlu değildi. NEP devam edebilirdi, bu demokrasinin de gelişmesini getirebilirdi. Sosyalist piyasa işlerlik kazanabilirdi. Bağlı olarak demokrasi geliştirilebilirdi. Ünlü teorisyen Varga'nın piyasanın gerekliliği üstüne tartışmaları vardı, Stalin bu tartışmaları yasaklamıştı. Bu konuda Ek'teki "Marx'ın tembel talebeleri" yazıma bakılabilir. O yazıda sonradan eksik olduğunu gördüğüm bir nokta var. Savaş ekonomisine ve dolayısıyla sert merkezî planlamaya geçilince artık kolhozlarla sovhozlar ayrımının fazlaca bir anlamı kalmamıştı, kamu mülkiyetinin yerini devlet mülkiyeti almıştı.

Nihayet bürokrasi meselesi var ki reel sosyalizmin çöküşünde birinci derecede rol oynadı. Devlet demek bürokrasi demektir, bürokrasi bir anlamda yönetici sınıf oldu.

Kapitalist dünya ile silahlanma yarışını da hesaba katmak gerekiyor. Ortaya çıplak bir gerçek çıkmıştır, sosyalizm ancak barış ile birlikte var olabilir.

Tek parti yönetimi, geçiş evresi için gerekli bulunsa da bana göre zorunlu değildi. Zaten Gorbaçov'un da en ciddi hatası çok partili rejime geçmemekti, geçilebilseydi muhtemelen Sovyetler çökmeyebilirdi.

Bütün bunları dikkate almadan reel sosyalizme yöneltilen toptancı eleştiriler bana konjonktürel görünüyor. Sovyetler değil miydi Nazi belasını dünyadan defeden, o zaman sosyalizm iyi idi de

bugün niye o sosyalizm kötü görülüyor? Eleştirmek ayrı şey, insan hakları, özgürlükler ve demokrasi üstüne ben de keskin biçimde eleştiriyorum. Birileri diyebilir ki bizim sosyalizmimiz öyle olmayacak. Eyvallah, kurun sosyalizminizi görelim. Ben de biliyorum ki eğer sosyalizm gelecekse, bu sosyalizm özgürlükçü olacak, reel sosyalizmin tekrarı olmayacak. Ama reel sosyalizm bize neyin yapılması neyin yapılmaması gerektiğini gösteren bir laboratuvar oldu, her şey bir yana bu yönüyle çok değerli.

Örneğin kamu mülkiyeti ile devlet mülkiyeti ayrımını yapmak reel sosyalizm deneyinin bir sonucudur.

Bugünün yaşam tarzını oluşturan tüketim toplumu kültürüyle bakarak reel sosyalizmi eleştirmek de yanlıştır.

Sovyetler çökmezden önce insan hakları hukukuna "ekonomik hak eşitliği" girmişti, çöktükten sonra ise bırakalım ekonomik hak eşitliğini, Batı'da daha önce verilen sosyal haklar da geri alınmıştır.

Bu tartışmalarda benim kestirme bir formülüm var, diyorum ki eğer Sovyetler Birliği ve dünya sosyalist sistemi yıkıldığında dünya güllük gülistanlık olmuş olsaydı o zaman reel sosyalizmin dünyaya gelmesi yanlıştı derdim. Oysa bugünün dünyası ortada ve ben eminim ki Sovyetler olsaydı dünya daha dengeli olurdu, örneğin Ortadoğu böyle olmazdı.

Bir de tek ülkede sosyalizm meselesi var ki devasa bir konu. Kanımca etrafı duvarlarla çevrili bir sosyalizm kendi duvarlarını yıkmadan zaten yaşayamazdı. Buna da işaret edip geçelim.

***HÇ**- Mihail Gorbaçov'un Sovyetler Birliği'nde giriştiği Prestroyka ve Glasnost politikalarına nasıl bakıyorsunuz, bir yanlış var mıydı, eleştiriniz var mı?*

NY- Bu politikaları doğru ama gecikilmiş politikalar olarak görüyorum. Eleştirim var tabii. En önemlisi tek parti yönetimini kaldırma hedefi öne konmamıştı. Konmuş olsaydı, muhalefeti kendi yanına alarak aşağıdan bir hareket gerçekleştirmek mümkün

olabilirdi. Oysa eski bürokratik devlet kurumları eliyle reforma girişti Gorbaçov ve dolayısıyla kendi halkı içinde inandırıcı olamadı. Çünkü halk zaten bürokrasiden şikâyetçiydi.

HÇ- Bir muhalefet hareketi var mıydı?

NY- Yasal örgütlü muhalefet yoktu ama örtük olarak var olduğu biliniyordu, dinsel kurumlar, Kiliseler etrafında vardı, fakat benim sözünü ettiğim o değil sokaktaki halkın hoşnutsuzluğudur, halk en çok bürokrasiden ve bir de arz yetmezliğinden şikâyetçiydi. Ne varki yöneticiler açık bir muhalefet ve bağlı olarak bir kamuoyu yokluğu nedeniyle bu muhalefetin derinliğinin farkına varamadılar.

İkincisi diğer sosyalist ülkelerle özellikle Demokratik Almanya ile mutabakat içinde bu reformlara girişmeliydi. Oysa DDR, Gorbaçov reformlarına karşı bir tutum almıştı. Bunları çok ciddi yanlışlar olarak görüyorum. Bu yanlışların sonucu olarak sistem tam da kendini yenileme noktasında çöktü.

HÇ- Peki, bu sistem kendini yenileyebilir miydi?

NY- Tarihte olmaz diye bir şey yok, koşulları varsa olurdu. Eğer Gorbaçov reformları devrimci bir karekterde olmuş olsaydı bence olurdu. Devrimci yani alttan gelen, halk desteğiyle gelen ve ilkin bürokrasiyi ortadan kaldıran bir devrimci dönüşümle olabilirdi. Bu olabilirliği kafadan söylemiyorum. Sosyalizm çöktükten sonra bu halklar kapitalizmle tanışınca özgürce yaptıkları değerlendirme sonucu vardıkları yer "demokratik sosyalizm" idi. Yani dünkü sosyal sistemi istiyorlardı ama demokrasiyle birlikte.

HÇ- Bir soru kalıyor, sosyalizmin geleceği üstüne bir şey söylemediniz, sosyalizmin bir geleceği var mı?

NY- Aslında söylemiş oldum, yenilenme sürecimiz konusuna gelince yine söyleyeceğim fakat şimdi kısa bir şey söyleyeyim. Sosyalizm tarihin zorunluluğu nedeniyle olmayacak, insanlar isterlerse olacak. Ben istiyorum, seni bilmem, sen de istiyorsan o da

istiyorsa olacak demektir. Mesele neden sosyalizmi isteyeceğimizde. Dünyamızda kapitalizmin doğurduğu eşitsizlik, sömürü azalmıyor tersine artıyor dün sosyalizmi neden istiyorsak bugün de kanımca aynı nedenler geçerli. Ama yolu değişti.

HÇ- *Geleceğin sosyalizmiyle ilgili dünkü gibi, örneğin üretim araçlarını devletleştirilmesi gibi programatik bir şey söyleyebiliyor musunuz?*

NY- Hayır söyleyemiyoruz ve söylemek de gerekmiyor, geleceği programlama mantığı dünün yanlışlarından biriydi. Yine kâğıt üzerinde program çizmeye kalkmak dünkü yanlışı aynen tekrar olur veya gelecek sosyalizm için bir program koyamıyoruz diye sosyalizm öldü demek de aynı dünkü yanlış mantığı kullanmak demektir. Yani gelecek üzerine ipotek koymak, gelecek üstünde tekelcilik. Bence sosyalizmin nasıl olacağına geleceğin özgür insanları karar verecektir, onlar adına biz değil. Biz demokrasi mücadelesiyle özgür insanın doğacağı koşullar için mücadele etmeliyiz ama sosyalizmi istediğimizi de söylemekten geri durmaksızın. Geleceğin sosyalizmi üstüne düşünmeyelim demek istemiyorum, işte tam da bunun için reel sosyalizm deneyi önümüzde tek deney olarak müthiş değerlidir. Bence önyargısız olarak iki nokta üstünde durmak gerekli piyasa ve demokrasi. Yani reel sosyalizmde olmayan iki şey.

HÇ- *Peki Marksist teoride demokrasi proletarya diktatörlüğüyle özdeşleştiriliyordu, neden demokrasi olmadı o hâlde?*

NY- Yerinde bir soru. Bu sorunun bence yanıtı Marx'da yok. Çünkü bugünkü demokrasi fikri Marx'ın zamanında gelişmiş olarak var değildi. Demokrasi fikri orta sınıfların gelişmesine paralel gelişti. Örneğin Marx'ın zamanında kamuoyu diye bir politik kavram ve ona denk gelen sosyolojik ve siyasi olgu yoktu. Zaten reel sosyalizmde demokrasinin gelişememesi teorinin değişen zamana göre yenilenememesinin bir sonucudur. Reel sosyalizmde de bir kamuoyu yoktu. Üstelik reel sosyalizm demokrasi kültürünün gelişkin

olmadığı otokratik Çarlık yönetiminin üstüne geldi. Şimdilik bu kadar olsun, teori bahsine geleceğiz zaten.

Leipzig'de Yaşam

HÇ- *O hâlde reel sosyalizmde yaşam nasıldı diye sorayım, Leipzig'de kişisel yaşantınız nasıldı, ekonomik sıkıntı veya başka tür bir sıkıntınız var mıydı? Kısaca hayatınız nasıldı?*

NY- Önce bilmeyenler için açıklayalım, Leipzig Demokratik Almanya'nın (DDR) Berlin'den sonra ikinci büyük kenti, tarihî bir kent. TKP'nin merkezi de buradaydı. Bu kentte 6,5 yıl yaşamıştık. Çiçek benden sonra döndüğü için 8,5 yıl yaşamış oldu. Sevmiştik bu kenti.

Ekonomik sıkıntımız yoktu, Batı'da politik göçmenler yaşayabilmek için nasıl parasal yardım alıyorlarsa biz de alıyorduk. Bir DDR vatandaşının mağazalarda olup da alamayacağı bir mal yoktu, ekonomik eşitlik vardı çünkü. Bizler de aynı durumdaydık. Konut sorunu yoktu, özellikle DDR'de son yıllarda modern konut yapımına hız verilmişti. Sağlık sorunu yoktu parasızdı, eğitim sorunu yoktu parasızdı. İşsiz kalma sorunu yoktu ve en önemlisi her şey çocuklara göre düzenleniyordu. Şaka yollu "proletarya diktatörlüğü değil çocuklar diktatörlüğü var" denirdi.

Bize gelince, benim ve benden dolayı Çiçek'in özel bir sıkıntımız vardı, bana iki koruma vermişlerdi, onlar aynı zamanda bana ayrılan arabanın da şoförü ve koruyucularıydılar. Onların bilgisi dışında hareket etmemi istemiyorlardı, Çiçek bana göre daha rahattı, alışveriş için çıkabiliyordu. Aslında ben de çıkıyordum, öyle baskı altında falan değildik ama yine de böyle bir yaşam sıkıyordu bizi. Her akşam partideki mesaimiz bitince beni eve getirip bırakıyorlardı. Çiçek'le benim bisikletlerimiz vardı. Beni bıraktıklarında biz bisikletlerimize atlayıp yakındaki büyük bir orman içinden geçip yeşillikler içindeki göle gidip keyif yapıyorduk. Bu kaçamak en büyük zevkimizdi. Fakat bir süre sonra öğrendiler, gideceğiniz zaman

bize haber verin, ne zaman isterseniz geliriz ama bir şey olursa bizden hesap sorarlar dediler. Üzüldük çünkü korumacılarımızla arkadaş gibiydik. Ama öyle de yaşayamazdık, biz yine korumasız olarak evden çıkmaya devam ettik. Sanırım onlar da bu durumu biliyorlardı ama bir daha üstelemediler.

Sovyetler Birliği'ni, Bulgaristan'ı ve Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ni (DDR), Macaristan ve Çekoslovakya'yı tanımıştım. Ama en fazla üç ülkeyi Sovyetler, DDR ve Bulgaristan'ı tanıdım. Sürekli kaldığım yer olduğu için esas olarak DDR'i. Şimdi eski sosyalist ülkeleri kapkaranlık göstermek moda. Öyle değildi. Kuşkusuz Batı'daki lüks yaşam yoktu. Mercedes arabalar yoktu ama hemen hemen herkesin bir arabası vardı. Evler metrekare olarak küçüktü ama herkesin bir evi vardı. Temel gıda maddelerini, ekmek, yağ, peynir, et, süt vs bunları herkes rahatlıkla alabiliyordu ve biz orada kaldığımız sürece hiçbir gıda maddesine zam gelmedi. Aç yoktu, dilenen yoktu, sokaklarda yatıp kalkan kimse yoktu. Ama şu da vardı (bunu anlamakta zorlanıyorduk) merkezî planlama yüzünden bazen çarşaf bolluğu olurdu, nevresim bulamazdınız, ertesi yıl tersi olurdu.

Eski apartmanlar dış görünüşleriyle bakımsızdı ama dairelerin içi yeni eşyalarla döşeli süslü ve renkliydi çünkü binaların dışı devlete aitti ve plana göre sıra geldiğinde bakımı yapılıyordu.

Özellikle TV'den rahatsızdık her gün "Honecker yoldaşı" ve DDR'ın başarılarını ve başarıyla tamamlanan planların sonuçlarını seyrediyorduk. Filmlerin çoğu hep savaş ve kahramanlık filmleriydi. Yani propaganda kokuyordu. Hele polisiye filmleri inanılmazdı, gerilim yok kötü adama saatlerce nasihat verilen filmler.

Hiç unutmuyorum, sinemada Jack Lemmon'un Şili'deki Pinochet katliamını anlatan *Kayıp* filmini izliyorduk, salonda Doğu Alman gençlerinin yanı sıra Vietnam'dan çalışmaya gelmiş gençler de vardı. Film arasında tartışıyorlardı, bizimkiler de tartışmaya katıldılar. DDR gençleri "bunlar gerçek olamaz, bu film propaganda

filmi" diyorlar biz ise şiddetle itiraz ediyorduk filmin gerçekleri anlattığı konusunda.

Soğuk kış günlerinde gençlerin gece kulüpleri önünde kuyruk olduklarını görürdük, içeriden üç kişi çıkacak da üç kişi girecek. Düşünürdüm mademki gece kulübü yasak değil neden çok sayıda açmazlar da gençleri bu soğukta titretirler diye. Yine planlama çıkıyor karşımıza.

DDR'i tanıtmak için bir gezi düzenlemişlerdi, gittiğimiz kentlerin, kooperatiflerin parti yöneticileri karşılıyor, gezdiriyor bilgi veriyorlardı. Bir iki böyle geçti, farkına vardım ki hepsi sanki aynı metni okuyorlardı, birinde artık dayanamadım "Hep başarıları anlatıyorsunuz, hiç mi sorununuz yok, biz komünistiz, sağcı bir partinin üyeleri değiliz, yanlışları, eksikleri kullanacak değiliz, aksine reel sosyalizmin pratiğini görmek istiyoruz" demiştim, parti sekreteri susmuş yanımızda bizimle beraber dolaşan Werner'e bakmıştı ne diyeyim diye, "O da Kutlu yoldaş haklı hep aynı şeyleri anlatıyorsunuz, sorunlardan da söz edin, yok mu sorunlarımız" dedi. Ondan sonra parti sekreteri hayata döndü, sorunları anlatmaya başladı, çalışanların tembelliğinden, yaratıcı olmayışlarından falan söz etti. Ben gençleri sordum, onlarla sorunlarınız var mı dedim, evet dedi, onları tutamıyoruz, hepsi de büyük kentlere gitmek istiyorlar oysa burada spor yapacakları, eğlenecekleri çok şeyler var dedi. O zaman sordum, burada gençlerin gideceği bir kulüp var mı dedim, şaşırdı ne alaka diye baktı yüzüme, ben de Berlin'deki manzarayı anlattım. Ayrıldığımızda Werner bana bunu hiç düşünmemiştim dedi.

Duvarlar yıkılırken TV'den izliyorum, gençler en öndeydiler!

Katı merkezî planlama yalnızca ekonomiyi değil yöneticileri de katılaştırıyor, donduruyor ve bunun sonucu bürokrasi her alana bir virüs gibi yayılıyor. O nedenle hem reel sosyalizmi eleştirip hem de piyasa sorununu tartışmaya sunmamı eleştirenler, gerçekte neyi eleştirdiklerinin farkında değiller.

Sosyalist Dünya Çökerken Duygularım

HÇ- Siz henüz cezaevindeyken sosyalist dünyada çözülmeler başlamıştı, sizi içeride nasıl etkilemişti?

NY- Anlatılması çok zor. Etrafımdaki duvarlar boğuyordu beni. İlkin ihanete uğramışım gibi bir duygu belli belirsiz sarmıştı beni ama çabuk toparladım, beni bu dört duvara tıkan çökmekte olan dünya değildi. Neyi savunuyorum demedim hiç ama acı duydum. Sosyalizm bitti, sosyalizm yanlışmış zaten diyebilirdim. Çökmekte olan dünyanın insanları, gençleri kapitalizmi tanımıyorlardı oysa beni saran duvarlar kapitalizmin mücessem hâliydi.

Bizim devlet kindar olduğu için akıllı manevralar yapamıyor. Sosyalist dünya çökerken bize "Dünyanız çöktü, artık bizim için tehlike değilsiniz, buyurun çıkın" deselerdi işimiz çok zor olurdu.

Sosyalist ülkelerle ilgili değerlendirmemi yukarıda söyledim, onların içinde orası bir cehennemdi ben görememişim gibi bir laf yoktur. Ama reel sosyalizmdeki yanlışlar daha önce kafamda olan sosyalizm modelini, örneğin devletçi ekonomik modeli eleştirmemi doğurdu, sosyalizmi reddetmeyi değil. Bu modelin eleştirisi ise beni kendi düşünce tarzımı eleştiriye yöneltti. Bunu yenilenme bahsine gelince açarız.

Fakat artık duvara dayanmıştım, ben kimim nasıl düşünürüm sorusuna varmam demekti duvara dayanmak. Yapılacak şey artık aydınlıktı benim için; beni ben yapan bu toprakların tarihini, kültürünü, değerlerini öğrenmek. Tek sözcükle, öğrenmek. O nedenle söylediğim gibi genel olarak tarihe, felsefeye daldım. Bu çalışmamın yanı sıra, Marksizm'e eleştirici yaklaşırken Marksizm'i eleştiren ama dün bizim göz ardı ettiğimiz Batı kaynaklı eleştirileri de dünkü önyargımı bir kenara atarak okumaya koyuldum. Bütün bunları dışarıda olsam yapacak zamanı bulamazdım. Fakat asıl çıktıktan sonra sürdü bu çabam.

Çoğulcu Teorik Yöntem

Pratikte tuttuğum yol düşünsel yolumu da aydınlattı. Marksizm'i hangi konumdan olursa olsun, ister yine Marksist konumdan ya da tamamıyla karşı konumdan, liberal konumlardan yapılan eleştirileri okuyordum ve farkına varmadan eklektisizmi keşfettim. Eleştirici düşüncenin en azından araştırma safhasında eklektik olmak zorunda olduğunu, bunun sanılanın aksine sağlıklı bir analiz yöntemi olduğunu fark ettim. Farklılıkları, çelişkileri yan yana koyuyordum, aralarına öncelik sonralık veya değer ölçüsü koymadan ve en önemlisi çelişkileri bir senteze vardırmak gibi bir çaba göstermeden.

Böyle yaptığımda önümdeki resimlerden farklı bir üçüncü resmin kafamda canlanmaya başladığını fark ettim. Başka deyişle klasik şemayı yani tez, antitez, sentez klişesini terk etmiştim. Sentez dediğimiz kâğıt üstünde bizim yaptığımızdı ve bu saçmaydı. Böylece teorik çoğulculuk adını verdiğimiz bir metodoloji yakalamıştım. Çok sonra tahliye olup çıktığımda hazırladığımız TBKP tezlerinde bu konuyu tez olarak yazdım, ilk tez buydu.

Kısaca analizde ele aldığınız konunun özelliğine göre Marksist teoriyi de kullanabilirdim, diğer sosyolojik teorileri de örneğin Weberci tezleri de. Hatta dinsel teorileri de, teolojiyi de.

HÇ- *Fakat sonrasında şöyle bir problem çıkmıyor muydu veya soru, hangisi doğru gibi?*

NY- Bu soru her biri için de geçerli olarak hep vardı zaten olmaz mı? Fakat şöyle değil, hangisini seçsem gibi bakmıyordum. Benim bir problemim var, her biri o konu hakkında ne diyor diye bakıyordum. Yani beni onlar yönetmiyor ben onlardan yararlanıyordum, sonuçta kendi düşüncem oluşuyordu.

Şeyh Bedreddin ile Tanışmam

Bu arada DGM Savcısı'nın hazırladığı iddianame bana savcının isteği hilafına önemli bir konuda müthiş yardım etti. İddianameyi hazırlayanlar nereden akıllarına düşürmüşlerse Şeyh Bedreddin'den söz etmişler, komünistlerin köklerinin bu "gerici, mürteci" şeyhe dayandığını yazmışlardı. Nâzım Hikmet'i tanımış olan herkes onun *Şeyh Bedreddin Destanı*'nı bilir, bizde biliyorduk ama hepsi o kadar. Bedreddin'i tanımıyorduk, fikirlerini bilmiyorduk. Köklerimizi ona dayandırmak gibi bir tarih perspektifine asla sahip değildik. Batı'nın sol tarihini az çok bilirdik, ütopik sosyalistlere kadar ama kendi isyan tarihimizden, sosyal mücadeleler tarihinden habersizdik. Yukarıda söylediğim gibi bu dramatik boşluğu, kopukluğu zaten içeri düşmeden önce de fark etmeye başlamıştım, iddianame bu boşluk üstüne dikkatimi yoğunlaştırmamı sağladı. Savcıya cevap verecektim ama önce Bedreddin'i bilmeliydim. Avukatlarımdan yardım istedim, *Varidat*'ı bulmalarını ve ne kadar bulabiliyorlarsa Bedreddin üzerine yazılmış eserleri getirmelerini istedim. Aslında pek fazla bir şey bulabilmiş de değillerdi ama olanlar başlangıç için bana yetti. Bedrettin, tasavvuf ve din, İslam üstüne okumalarım esas olarak cezaevinden çıktıktan sonra devam etti. Bu arada savunmamda (sorgu) savcıya hak ettiği yanıtı da verdim kuşkusuz.

Bu düşünsel açılımlarım bana şunu göstermişti; Batı düşüncesini eleştirmeden bu toprakların insanı olarak kendi düşünsel özgüllüğümüzü, kültürümüzü keşfetmem mümkün olamayacaktı. Tıpkı Marksizm'e eleştirici yaklaşmadaki metot meselesi burada da ortaya çıkıyordu.

Düşünce tarzım yetiştiğim eğitim sisteminin ağır etkileri altındaydı. Bu sistem kısaca söylemek gerekirse Batıcı-modernist-pozitivist felsefe ve düşünce tarzının hegemonyası altındaydı. Bu hegemonyayı kırmadan kendi topraklarıma özgü yanları bulup çıkarmam mümkün değildi ama bu olmadan da Batı düşüncesini

eleştiremezdim. İkincisi Batı kültürüne vakıf olmadan Batı kültürünü eleştirmek nasıl mümkün olacaktı, oryantalistlerin Doğu'ya bakarken düştükleri yanlışı ben Batı'ya bakarken yapmış olmayacak mıydım? Çözümü Batı düşüncesinin yine Batılı düşünürlerce eleştirilerini incelemekte buldum. Bu yolda karşınıza Spinoza, Nietzche, Heidegger çıkar öncelikle. Benim de öyle oldu. Batı tasavvufu üstüne araştırdığınızda da yine Spinoza ile yolunuz kesişir. Nietzche üstünde uzun boylu durmadım ama Spinoza hayran olduğum bir filozof olarak hâlâ üzerinde çalıştığım bir düşünürdür. Onunla ayrıca hiç beklemediğim bir yerde yine karşılaşacaktım.

Cezaevinden çıktıktan sonraki günlerden birinde, Kocaeli'nde yapılacak Nâzım Hikmet'i anma toplantısında konuşmacılardan biri olacaktım. Hazırlanırken *Şeyh Bedreddin Destanı*'nı yeniden okudum, okurken daha önce dikkatimden kaçmış bir cümleyle karşılaştım. Nâzım "Şeyh Bedreddin'in materyalizmiyle Spinoza'nın materyalizmini karşılaştırmak isterdim, belki daha ileride yaparım bunu" diye yazmıştı, neredeyse sandalyemden düşecektim, heyecanlanmıştım. Birincisi, Nâzım'ın Spinoza ile ilgilenmiş olduğunu anlamış ve onunla aramda bu konuda bir paralellik görmüştüm, ikincisi Nâzım'ın Spinoza'yı materyalist görüyor olmasıydı. Nâzım'ın bizim kuşaktan çok daha geniş baktığını gördüm. Bizim kuşak solcuları Tanrı'dan söz eden birini materyalist olarak görmez. Bu kişinin nasıl bir Tanrı anlayışına sahip olduğu hiç önemli değildir onun için. Metafizik düşünce tarzını din ve hurafelerden ibaret gördüğü için incelemeye değer bulmaz. Dini de aynı nedenle sosyal bir vakıa olarak ele almaz.

HÇ- *Türkiye sol düşüncesinde dine karşı olmak, solcu ve modern-modernist olmanın gereği kabul edilirdi. Siz nasıl bunu aştınız?*

NY- Uzun bir yoldu bu benim için. Ama geçmişte bir karşılaşmam olmuştu ki, bende din konusundaki düşüncemin değişimini tetikleyen bu oldu.

Geçmişte TUDEH (İran Komünist Partisi) ile Tanışmam

Din konusunda dogmatik yaklaşımı terk etmemde TUDEH (İran Komünist Partisi) ile tanışmam önemli bir yer tutar. Demokratik Almanya'da TUDEH'li komünistler de bizim gibi politik göçmendi. İranlı politik göçmenler içinde İran'da Humeyni rejimine karşı mücadele eden iki grup vardı, TUDEH'liler ve silahlı mücadele yanlısı Halkın Mücahitleri taraftarları. Demokratik Almanlar bu iki grubun birleşmesini doğru görüyorlar, bu yönde düşünce empoze ediyorlardı. O günlerde TİP ile birlik görüşmelerimiz sürüyordu, bizden bu deneyi bu iki gruba aktarmamızı rica ettiler ve bizleri buluşturdular. Birkaç uzun görüşmemiz oldu. Bu görüşmelerden ayrı olarak TUDEH'in en üst yöneticisi durumunda olan bir yoldaşla ikili uzun sohbetlerim oldu. Sonuçta düşünceleri değişen onlar değil ben olmuştum. İran devrimine dışarıdan bakanlar gibi ben de başlangıçta TUDEH partisinin dindarlarla, Humeyni rejimiyle ittifak kurmasını yanlış görenlerdendim ama İran'ı tanımıyordum. Bu görüşmelerden İran toplumu ve rejimi hakkında çok somut bilgilere sahip olmuştum. Bu bilgilenme sonucu anladım ki TUDEH'in Humeyni ile ittifak kurmaktan başka seçeneği yoktu. "Böyle bir ittifakın riskli olduğunu biliyorduk kuşkusuz ama eğer devrimin dışında kalsaydık dayandığımız kitleyi kaybederdik, halk hareketinin dışında kalırdık" dediler. TUDEH'in güçlü, kitlesel bir parti olduğunu ve Humeyni ile aynı kitleye seslendiğini öğrenmiş oldum. Böylece din meselesinin teorik bir meseleden ibaret olmadığının ayırdına vardım. Bu andan itibaren din, sosyal bir olgudur tekerlemesinin ötesine geçen, tarih içinde somut incelenmesi gereken bir mesele olarak kafamda başköşeye oturdu.

Tasavvufla ilgilenmem de kaçınılmaz olarak beni İslam tarihini incelemeye itiyordu. Bu konuda ancak cezaevinden çıktıktan çok sonra çaba harcayacaktım. Zor bir işti bu, halen sürmekte.

HÇ- *Hapishanenin düşüncelerinizde bir devrim yarattığı söylenebilir mi?*

HÇ- Evet, söyleyebilirim. Bir özet yapmak gerekirse benim düşünce dünyamın kalıpları esas olarak cezaevi sürecinde kırıldı ve hayata beni yakınlaştıran düşünce filizleri de bu süreçte büyüdü. Kafamdaki temel soru, tarihsel gelişimi Batı'nınkinden farklı olan bir ülkenin komünisti olarak benim düşünce tarzım ne olabilir, Batılı bir komünistin düşünce tarzından farkım olmalı mı? Anadolu insanı olarak benim düşünce ve davranış tarzım nasıldır sorularıydı. Bu soruların yanıtı beni Anadolu tarihini, kültürünü, siyasi coğrafyasını öğrenmeye heyecanla itti.

Öykümün anlatımında henüz cezaevindeyiz ama ben anlatımımda bir ileriye sıçrama yapıp 1990'lı yıllar ve sonrasındaki düşünce değişimime geleceğim.

Sonra yeniden cezaevine döneceğiz. Başka deyişle cezaevinde yaşadığım şokla değişen düşüncelerimin tarihini vereceğim.

Kozmik Zaman Algısı

Fuzuli'nin miydi şimdi anımsamıyorum ama kafamda ta lise yıllarından kalmış bir dize var, bu dize "Nice turfa münecim" diye başlar, nice turfa yani nice yeniyetme müneccim gökte yıldız ararken önündeki çukuru görmez der.

İnsan geleceğini arar, gözü geleceğindedir, öyle olduğu içindir ki falcılık, müneccimlik her çağda gözde meslekler oldu, bugün de öyledir. Ama biz ne falcı ne de müneccimiz. Bizler hayatı, dünyayı daha insanca bir yaşam için değiştirmek isteyen Marksist gelenek içinden gelenleriz, bugün geleceğe dair düşüncelerimiz ne olursa olsun.

İlk söyleşimizi yaptığımız tarihte hepimizin dikkati geçmişte değil gelecekte idi, tarih kimsenin ilgi alanında değildi, öyle ki sorumluluk bana düştüğü için TKP'nin belgelerini toplamaya

uğraşıyordum. TÜSTAV'ı (Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı) kurmuştuk ama vakfa destek bulamıyordum. Üç bilemedin dört kişi olarak vakıftaki belgelere bekçilik ediyorduk. Vakfın önemini anlatmak için pek çok yerde toplantılar yapmış ve hatta Almanya'ya dahi gitmiştim. Mesajım "tarihinize sahip çıkın" idi. Bu hâl üç beş sene sürdü sanırım.

İlgisizlikleri anlıyordum, haksız sayılmazlardı çünkü pek çoğunun sorusu, neredeyse ömürlerini verdikleri siyasi geçmişlerinin bir geleceği olup olmadığıyla ilgili idi, aslında ben de öyle idim.

Öğrenmek istedikleri gerçekte geçmişin bilinmeyenleri değildi, böylesi bir sır yoktu, üstü kapalı olarak sorulan o geçmişle gelecek arasındaki bağdı. Eğer geçmişi "şanlı tarihimiz" olarak anlatacaksam mesele yoktu, o tarih şanını kendinden menkul olarak ileriye de taşırdı. Ama çoktan bu "şanlı tarih" anlatımlarının eleştirisini kendi içimizde yapmıştık.

Dolayısıyla geçmişin gelecekle bağını kurmadan geçmişi yorumlamaya soyunmak anlamsız bir iş olacaktı. İşte ilk söyleşimizde o bağı henüz kuramamıştım, anlatımımda bir boşluk hissediyordum ama adını koyamıyordum o boşluğun, o nedenle bırakmıştım söyleşimizi.

Değişimden çok söz etmekle birlikte sol olarak değişimi başlıbaşına teorik bir sorun olarak görmediğimizi fark etmiştim. Daha sonra da bu konuya döneceğim. Değişim kavramını hep bir bağlam içinde kullanmıştık, demokratik değişim, sosyalist değişim, devrimci değişim gibi. Bağlamlarından soyutlayarak değişimi ele aldığımda, işte o zaman geçmişi gelecekle bağlayan sihirli halkayı da yakalamış olduğumu hissettim, üzerinde çalıştım ve artık bir tezim vardı: "Değişim ve Değişimin dinamikleri."

HÇ- *Bu konuda geçmişte Küyerel'de "Değişim ve Değişimin Dinamikleri" başlığı altında bir sunum yapmıştınız.*

NY- Evet iyi hatırlıyorum.

Bu halkayı yakaladığımda kafamdaki tarihsel zaman algısı da değişti. Modernizmin lineer, düzgüsel, ardışık zaman algısından kurtuldum, döngüsel zamanı kavradım. Kozmik zaman algısıydı bu. Gelen kış öncekinden farklıydı ama kıştı, gelen yaz öncekinden farklıydı ama yazdı. Yani tarih boyu koşullar değişiyordu ama temel sorun aynı kalıyordu; "koşullara", "zaman" adı verilmişti hepsi bu.

Değişmeyen sorun ise insanın özgürleşmesi sorunuydu ve insanlık tarihi özgürlük için mücadelelerin tarihinden ibaretti. Aslolan bu değişmezin, mutlak tarihin içinde değiştirdikleriydi, zamana hükmetmesiydi. Böyle bakınca kölelerin özgürlük mücadelesiyle, bizim yasallık mücadelemiz arasında bir mahiyet farkı kalmıyordu gözümde. Kısacası geçmişi geleceğe bağlamak saplantısından kurtulmuştum. Aksine geleceğin sırrını geçmiş içinde aramaktı doğru olanı.

Bu ara halkayı yakaladığım zaman, başta sorduğum dünya değişti, bizim geçmiş pratiğimiz neye yarayacak sorusu anlamını yitirdi. Aynı zamanda Ekim Devrimi pratiği ve bizim yasallaşma pratiğimiz, benim için geleceği içinde arayacağım çok değerli bir laboratuvar malzemesi olarak göründü ve bu beni heyecanlandırdı.

Bizde tarih yazımı ve anlatımı siyasi tarih üstünedir. Sosyal mücadelelerden söz edildiği yerde bile bunlar siyasi mücadelelerin türevi olarak ele alınır.

Sosyal mücadeleler de kuşkusuz ki siyasi boyut içerir ama her iki mücadelenin mantığı farklıdır. Beni ilgilendiren de bu mantık farkıdır.

***HÇ**- Yani sosyal mücadelelerin mantığını siyasi mücadelelerden ayırt etmiştiniz, yasallık mücadelesiyle bağını nasıl kuruyorsunuz?*

NY- Bu ayrımı yasallık mücadelemizin pratiği içinden çıkarıyorum. Siyasi mücadeleler dar iktidar odaklı mücadelelerdir oysa sosyal mücadeleler, mücadele eden kitleler adını öyle koymasalar da

düzen karşıtı muhalefet odaklıdır, yani doğrudan iktidar olmayı hedeflemez. Ben de zaten yıllar önce muhalefet sorunu üstüne, tarihî köklere inerek çalıştığım sıralarda bu ayrımı fark etmeye başlamıştım. Sol hep iktidar odaklı stratejilere hapsolmuştu ve bu nedenle de başarısızdı zira gücü iktidar olmaya yetmezdi. Oysa bizim gibi bir ülkede muhalefet için hem çok neden vardır hem de çok geniş bir çevre. O hâlde solun yapması gereken, muhalefeti örmek, bir araya gelemeyenleri getirmek olmalıydı. Böylece karşı iktidar odağını yaratmış olacaktı.

Fakat muhalefeti örme işi salt çağrılarla tepeden olacak iş değildir, eski usul cepheler kurmaktan söz etmiyorum. Bu tür çağrılar hiçbir zaman başarılı olamamıştır. Sol kendi etrafına çağırmamalıdır, kendisinin de içinde olacağı platformların yaratılmasına çalışmalıdır. En önemlisi sokağın desteği gerekir.

Tarihsel bir analiz yapmak ve buradan bir öngörü çıkarmak gerekiyor. Tarihsel muhalefet odaklarıyla konjonktürel muhalefeti ayırmak gerek.

Değişim nosyonunun önemi o zaman kafamda şekillenmişti. Muhalefet hedefi ne olursa olsun değişim ister.

Değişim kuşkusuz hep kullanılan bir sözcüktü ben bulmadım ama hiçbir zaman başlıbaşına *teorik bir mesele* yapılmamıştı. Söylediğim gibi *hep bağlantıları öne çıkarılmıştı.* Demokratik değişim, devrimci değişim, sosyalist değişim gibi. Buralarda vurgu değişime değil, demokrasiye, devrime, sosyalizme yapılmıştı. Zaman içinde fark ettim ki değişim, kendisine bağlanan amaçlardan bağımsız olarak başlıbaşına ele alınıp incelenmesi gereken önemde bir meseledir. Buna da değinmiştim ama yine değinmek gereğini duyuyorum.

Değişimi merkeze aldığımız zaman onun bağlandığı amaç ikincil kalır. O zaman tuhaf bir sihir ortaya çıkıyor. Geçmiş, bugün, gelecek hepsi eriyor. Zaman ve mekân siliniyor, geriye insanların

"değiştirme" eylemleri kalıyor. Böyle bakınca yukarıda söylediğim gibi dünün köle isyanlarıyla bizim yasallık için mücadelemizi aynı şey olarak görmeye başladım. Bunu fark ettiğim noktada tarih salt siyasi tarih olmaktan çıktı, sosyal mücadeleler tarihi ve düşünce tarihi oldu. Gördüm ki ikisi de bizde hakkıyla yazılmış değil. Büyük bir boşluk var. O hâlde dedim bizim yasallık mücadelemize bu iki kriterin ışığında bakmalıyım.

Söyleşimizin boyunca çok gerekmedikçe siyasi analizlere girmeyeceğim, siyasi değişimleri sosyal mücadelelerin içinde görmeye çalışacağım. Böylece *değişimin dinamiklerini* yakalamak mümkün olacaktır. Diğeri ise siyasi analiz gibi kesinliği her zaman tartışmalı olan bir gözlükle sosyal mücadelelere bakmaktı ki bizim sol olarak Ortodoks düşünme tarzımızdı bu. Önce uzun bir dünya analizi ve sonra ondan kısa olmayan bir Türkiye analizi yapar sonra ne diyeceksek derdik. Doğrusu dişe dokunur bir şey demezdik.

Sosyalizmin, komünizmin, solun geleceği ne olursa olsun değişim için mücadele insanın ontolojik varoluşu demektir ve bütün zamanlarda geçerlidir. *Çünkü insan içine doğduğu verili çevreyle yetinmeyen, onu değiştiren canlı türüdür. Eğer kendi pratiğimizi bu gözle yorumlayabilirsek bu yorum gelecek kuşakları da ilgilendirecektir.*

İkincisi, değişim pratiğinin içi boş değildir kuşkusuz, her zaman somut bir içeriğe sahiptir; insan çevresini daha insanca bir yaşama kavuşmak ve kendi potansiyellerini özgürleştirebilmek için değiştirir. Dolayısıyla daha iyi bir yaşam isteği, emeğin ve düşüncenin özgürlüğü, adalet ve eşitlik değişimin değişmez içeriğini oluşturur. Zorunluluk dünyasından özgürlük dünyasına geçene dek.

HÇ- *Yani komünizm demek istiyorsunuz.*

NY- Onu diyorum ama biliyorum ki bugün komünizm sözcüğü dünkü gibi itibarlı bir sözcük değil, hatta bu söyleşide "yoldaş" sözcüğünü kullanıyorum, onun da dilimizden düştüğünün farkındayım. Ama aldırmayacak kullanacağım.

Özgürlük dünyasında değişim kuşkusuz durmayacak ama nasıl olacağını o dünyayı henüz bilmeyen bizlerin söylemesi olanaklı değildir.

Pratiğimizi bu kez değişim paradigmasını (ana modelini) temel alarak yeniden incelemeye, üzerinde yeniden düşünmeye başladım. Zamanla şunu gördüm, ortada bir pratik yani bir deney vardı, bu pratik, dünyayı tasvir etmekle yetinmeyip onu değiştirmeyi şiar edinmiş bir pratikti ve Ekim Devrimi dünyayı değiştirmişti. İkincisi bizim Türkiye'ye dönüşlerle başlayan yasallaşma/özgürleşme pratiğimiz vardı, bu pratik bu söyleşi boyunca anlatacağım gibi çok açık bir değişim dalgası yaratmıştı ve sonucu başarılıydı. Komünistler ve komünist partisi özgür olmuştu, yalnız kendimiz özgür olmakla kalmamış o tarih için düşünce, inanç ve örgütlenme özgürlüğü önündeki en önemli engeli, meşhur TCK'nın 141, 142 ve 163. maddelerini kaldırarak, söyleşimizin devamında açıklayacağım gibi sonradan geriye gidilmiş olsa da tarihimizde çok ender olan özgür düşünce ortamının doğmasını tetiklemiştik.

Yani doğru soru dün biz ne yaptık sorusu da değil dün biz neleri değiştirebildik sorusu olmalıydı. O hâlde dünümüze yaptıklarımızdan kalkarak değil, laflarımızdan da değil, laflarımızın ve yaptığımız şeylerin doğurduğu etkilerden kalkarak bakmalıydım. Yani duvardaki tırnak izlerimizi takip etmeliydim.

İşte o nedenle anlatımımı medyaya yansıyan izlerimizle birlikte yapıyorum. Medya duvardaki tırnak izlerimizi çok iyi vermişti çünkü.

SOSYAL TARİH ÜZERİNE

Tarihi yapan insandır ama insanlar kendi yaptıkları tarihe sahip çıkmadıkça ne bugünlerine ne de geleceklerine sahip çıkamayacaklar.

Neden söyleşi biçimini seçtiğimle ilgili son bir nokta var, bu da tarih anlayışıyla ilgilidir. Klasik tarih anlayışından farklı yeni bir tarih anlayışı giderek hâkim anlayış hâline geliyor. Bu sosyal tarih anlayışıdır. Batı tarihçileri bu tarih anlayışının kökenini İbn Haldun'da bulurlar. Kısaca insanı ilgilendiren her bir konuyu tarihin materyali olarak gören tarih anlayışıdır bu. Bu anlayış tarih bilimini antropolojiye yakınlaştırmıştır.

Sosyal tarih anlayışı büyük olayların, büyük liderlerin, büyük devletlerin esas alındığı klasik tarihten farklı olarak bireyi, toplulukları, halkları ve onların yaşam tarzlarını ilgilendiren konuları esas alır ki, bunun içinde coğrafya, iklim koşulları, inançlar vs de vardır. Bir kilim dokur gibi her günkü pratikleriyle yaşamı dokuyan, değiştiren insanların pratiklerini esas alır. Başka bir ifadeyle alttakilerin tarihini, alttakilerin gözüyle anlatan bir tarih.

İlginçtir ki, sosyalist hareketlerin kendi tarih yazımları da klasik tarih anlatımı dışına çıkamamıştır oysa asıl onlar alttakilerin tarihini ortaya çıkarmalıydılar, onlar da büyük hareketlerin, liderlerin, büyük devrimlerin anlatımının dışına çıkamadılar. Büyük Paris Komünü, Büyük Ekim Devrimi, Büyük Marx, Büyük Lenin, "Şanlı Parti" gibi. Hep "büyükler" Bu tarih anlayışına "anıtsal tarih anlayışı" da deniyor.

Tarihe bakın o heybetli anıtları gözünüzün önüne getirin. Mısır Piramitleri mesela. Muhteşemdirler ama onlara bakanlar o eseri inşa ederken ölen binlerce köleyi hiç akla getirmez. Uzağa gitmeyin Efes antik kentine bakın. Daha yeni Afrodisyas'ı ikinci kez gezdim. Muhteşemdi, mermeri işleme sanatının ve mimarinin ihtişamı vardır oralarda ama orada bir başka şey daha vardır, köleler. Bu kentleri inşa ederken kentin dışında kerpiç evlerde yaşamışlardı. Antik kentler bugün de oradadır ama o kerpiç evlerin izi bile yoktur. Mısır Piramitlerini, bu antik kentleri yaratan insan düşüncesinin büyüklüğüne, sanatsal ifade gücüne, dehaya, teknik bilgiye hayran kalmamak mümkün değil ama o geçmiş bundan mı ibarettir?

Kurtçukların Tarihi Nerede?

Alttakiler tarihten çok devrimci romanların konusu yapıldı. Ekim Devrimi'nin alttakilerin tarihini örneğin Gorki'nin *Ana* romanında okursunuz ya da *Ve Çeliğe Su Verildi*'de veya *Moskova Önlerinde* adlı romanlarda ama tarih yazımında alttakiler yoktur, SBKP (Sovyetler Birliği Komünist Partisi) tarih yazımlarında da onları göremezsiniz, yalnızca onlar adına konuşanlar vardır. Resmî parti tarihleri. İşte böyle bir şey yapmak istemedim.

Bazı gazeteci dostlarım benimle geçmiş üzerine bu tarz nehir söyleşi yapmak istemişlerdi, kabul etmemiştim, zira soruyu soracak olanın bizim tarihimizi bilmesi gerekirdi. Senin ayrıca özel olarak bu konuda çalışman, çalışmalarını kitaplaştırman benim işimi kolaylaştırdı. İyi bir çalışma yaptın. Senin ortaya çıkardığın iki kitap içindeki belgeler benim söyleyeceklerimin bir bakıma belgeleridir. Nihat Sargın'ın *900 Gün*'ü de belgeler açısından benim için kaynak kitap olacak oraya atıf yapacağım, söyleşimizi belgelerle boğmayacağım.

Kendi yaşadıkları üstüne yazanlar oldu, gözden kaçırdıklarım olabilir ama hepsini dikkatle okudum, yararlandım da, tanıklık açısından önemli buldum ama daha çok insanımız yazmalı. Böyle

düşündüğüm için çevremde herkesi kendi hikâyesini anlatması için teşvik ettim.

HÇ- *Evet bir tanesini gördüm basımına yardımcı olmuştum Cemal Azmi Poyraz'ın* ***Koş Cemal Koş*** *kitabı, orada sizin kendisini nasıl teşvik ettiğinizi yazmıştı.*

NY- Evet. Doğrusu Cemal'i yazmaya çok zorladım çünkü kendisinden dinlediğim hikâyesi çok ilginçti ve anlatımı da çok samimiydi.

Ayrıca birçok yoldaş kendi öykülerini anlatan veya kendi öykülerinden kalkarak tarihe tanıklık yapan kitaplaştırmalar yaptılar. Bunları yeni yazımlara teşvik olması babında sıralayacağım. Atladıklarım, göremediğim olduklarım vardır elbette:

Metin Gür, *TKP'nin Avrupa Yılları;* Doğan Görsev, *12 Eylül Anıları;* Gün Benderli, *Su Başında Durmuşum;* Hayk Açıkgöz, *Anadolulu Bir Komünist;* Vartan İhmalyan, *Bir Yaşam Öyküsü;* Müslüm Üzülmez, *Yoldaş Koçero,** Atilla Tanılkan, *Gayrettepe Selimiye Metris;* Şeref Yıldız, *Fırtınada Yürüyüş;* Fevzi Karadeniz, *1) Başım Gözüm Üstüne, 2) Yaralı Zamanlar;* Feridun Gürgöz, *Saat Geri Dönmüyor;* Süleyman Karakaş, *Kırık Döngü;* Ömer Ağın, *Alev, Duvar ve TKP;* Enver Sezgin, *Batman Bolşoy;* Suat Şükrü Kundakçı,

---

Müslüm Üzülmez'den bana gelen nottan: "Benim Yoldaş Koçero kitabımda sayfa 203 te Ali Haydar Üzülmez'in (kardeşim) anlatımıyla aynen şunları yazmışım:

"Bu cezaevindeki günlerimle ilgili özet olarak şunları belirtmekte yarar vardır. Cezaevinde siyasi tutuklu ve mahkûmlarla çok sıcak, samimi ve dürüst ilişkilerim oldu. 21 gün açlık grevi yaptık. Geçmişte Kurtuluş hareketinde üst düzeyde etkin olan ve önemli çalışmalar yapan Mustafa Kemal Kaçaroğlu ve Teslim Töre'nin oğlu Hasan Töre ile sıcak ilişkiler kurdum. Hasan kendisini artık TKP'li olarak kabul etmeye başlamıştı. En önemlisi Kutlu-Sargın Türkiye'ye geldiklerinde onları cezaevinde ben karşıladım. Kutlu ile daha önceden Demokratik Almanya'da ve SSCB'de tanışmıştık. Kendilerine 'Cezaevi, Türkiye ve Parti Çalışmaları' hakkında rapor yazıp verdim. Gardiyanlarla kendilerini tanıştırdım. 7 aya yakın Ankara'da kaldıktan sonra Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemesince tutuklanma kararım olduğu için, tekrar Diyarbakır 5 No.luya döndüm. Ve 24 Şubat 1988'de 5 No.ludan tahliye edildim."

Bir Ömür Bir Sohbet; Mustafa Satış, *Örgü;* Sait Almış Mehmet İnanç Turan, *Kasabalılar;* Sait Almış, *Firari Hayat;* Nihat Akseymen, *Irmak Gibi Mektuplar;* Ali Bulut, *Sıcak Sarı Kan Kırmızı;* Fatih Binbay, *Renklerden Kızılı Seçtim;* Mehmet Çelik, *Dünden Damlalar;* Halil Güven, *Zaman Zindan İçinde;* Cemal Poyraz, *Koş Cemal Koş;* Hüseyin Çakır, 1) *Solda "Bir"lik Girişimleri ve Sosyalist Birlik Partisi Deneyimi, 2) TİP ve TKP Birliği;* Yüksel Selek, *Özgürlüğün Peşinde: Yaşadım Diyebilmek İçin;* Hüseyin Şengül, *Sovyet Deneyimi ve Arayış;* Rüştü Apaydın, *Gündüz Karanlığında.*

Bu arada bizim saflarımızdan çıkıp tarih çalışmaları yapan yoldaşları görmek de beni çok sevindiriyor. Örneğin Emel Akal'ın İttihat Terakki üstüne yaptığı önemli çalışmaları, Ahmet Kardam'ın son derece titiz bir çalışmayla çıkardığı 1)Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan üstüne Kürt tarihinin derinine inen iki ciltlik çalışması, 2)Ahmet Kardam; Mustafa Suphi/ Karanlıktan Aydınlığa; Zakarya Mildanoğlu'nun Ermeni Basını ve kültürü üstüne kitaplaştırdığı belgesel araştırmaları, Ayşe Hür'ün tarihin örtük kalmış ilginç sayfalarını tanıtan çalışmaları, Mehmet Taş'ın ırkçılık üstüne incelemesi, Selçuk Uzun'un tarihin belirli kesitlerinin bilinmeyen ayrıntılarına inen makaleleri. Talat Ulusoy'un İzmir'in gizli tarihi üstüne yaptığı çalışmalar, yayınladığı makaleler. Naciye Babalık'ın *Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi*'ni de ekleyebiliriz.

SÖZLÜ TARİH ÜZERİNE

HÇ- Tarih hissi önemli bir mesele onu hemen geçmeyelim ama ben tarih yazmak istemiyorum demiştiniz, şimdi de yineliyorsunuz. Neden?

NY- Birden fazla neden var burada. Tarihi yazmak deyince ben tarihçilerin yaptığı işi anlıyorum. Bu ciddi bir iştir. Yani belgeler üzerinden tarihi anlatmak. Belgeler olmadan kuşkusuz tarih yazımı olmaz o nedenle belgeleri ortaya çıkarmak, derlemek önemli bir çalışma. Vakfımız bunu yapıyor, sen de bunu yaptın, başka arkadaşlarımız da yaptı. Bu çalışmaları elbette değerli buluyorum. Ama yeterli bulmuyorum. Bu tarihin içinden gelenler kendi yaşadıkları pratiği yorumlamalılar, belgeler tarih hissi edinmek için önemli ama yetersizdir. Tarihi gerçek yönleriyle vermekte de yetersiz.

İkincisi bizim tarihimiz 1920'lerden başlayan tarih, ağırlıkla illegal hareketin tarihidir. İllegaldeki yani gizlilikteki bir hareketin bütünsel bir fotoğrafını vermek tepeden mümkün değildir, ben örneğin bir fabrika komitesinin tarihini anlatamam çünkü bilemem, isim isim tanıyamam. Eğer tarih yazacak olsaydım, tarih diye yazdığım şey o fabrika komitesinin çalışmalarını anlatmıyorsa yetersizdir. Yalnız alttan anlatmak de yetmez çünkü onlar da fotoğrafın bütününü göremezler. İkincisi illegal harekette belgeler son derece azdır olanlar ise parti kararları vb resmî belgelerdir, oradan ruhsuz şeyler çıkar.

Yanlış anlaşılmamalı tarihi belgelemeyi son derece önemsiyorum, hele illegal hareketin tarihinin belgelerini bulmak çok değerli bir çalışma ve ben de bunu yaptım ama bana yaz diyenlere hep şunu söyledim "ben kolektif bir tarih anlatımı için bir kurum yaratmaya çalışıyorum bu çabama destek veri

TKP Arşivi ve TÜSTAV

Henüz Türkiye'ye dönmezden önce Moskova'da bulunan TKP arşivini görmek istemiştim. Gösterdiler ama bu arşiv Komintern arşivi içinde dağınık olarak duruyordu yani TKP arşivi diye tek parça bir arşiv yoktu. Komintern arşivi içinden ayıklayarak TKP arşivini çıkarmak gerekiyordu. Sovyet yoldaşlarla bu çalışmayı birlikte yapmak üstüne prensipte anlaştık. Ancak dönüşümüze yakın bir tarihte olmuştu bu görüşme, o nedenle başlayamamıştık. Daha o tarihte bir tarih vakfı kurmak fikrimiz vardı. Bunları döndükten sonra gerçekleştirebildik. Diğer yandan TİP (Türkiye İşçi Partisi) legal parti olduğu hâlde onun da o tarihte toplu bir arşivi yoktu. Kişilerin elindeki arşiv malzemelerini topladılar ve diğer bir tarih kurumu olan Tarih Vakfı'na verdiler.

HÇ- *O tarihte TÜSTAV kurulmuştu, neden oraya vermediler?*

NY- Bunu onlar açıklamalılar. Fakat ben nerede olursa olsun solun belgelerinin toplanmasını olumlu bulurum, o çalışmayı da olumlu görmüştüm.

Yasal TBKP kurulur kurulmaz hemen bir vakıf kurma işine soyunduk. Ben, Ahmet Kardam ve Abdurrahman Atalay'ın teknik anlamda kurucu olduğu Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı'nı (TÜSTAV) kurduk. Son derece kısıtlı mali olanaklarla.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Moskova'ya gitmiştim, gidiş amacım hem TKP'nin Komintern arşivi içindeki arşivini almak hem de DDR yani Demokratik Almanya yıkılırken parti merkezimizden Moskova'ya nakledilmiş olan belgeleri ve malzemelerimizi kurtarmaktı. Geçmişteki Genel Sekreter sıfatım nedeniyle böyle bir talepte bulunmaya yetkim vardı, nitekim hazırladığım dosyalarla başvurduğum tarih kurumu beni yetkili kabul etti. Ancak bu belgeler bu kurumda değildi, araştıracaklarını söylediler. Aynı zamanda Komintern arşivinde çalışarak TKP belgelerini bulup ayırmak işini yapmamıza izin de verdiler. Rusça bildiği için Bilal Şen ile bu

çalışmaya giriştik, benim kalma sürem bitince o devam etti. Şunu da eklemeliyim, bu çalışmaları yaptığımız sırada o tarihte SBKP (Sovyetler Birliği Komünist Partisi) yargılanmaktaydı.

Şarkiyat Enstitüsü'nde çalışan ve bu belgeler için bize yardımcı olan beni önceden tanıyan bir arşiv uzmanının odasındaydım, Bilal de vardı, içeriye birden üç kişi daldı. Rusça otoriter bir sesle bir şeyler söylüyorlardı, bize yardımcı olan bayan arşivcinin yüzü bembeyaz olmuştu. Gelenler gittikten sonra bana dönüp, "Bunlar gizli polisti, Rusya arşivlerini başkalarına verip vermediğimizi araştırmak için soruşturma açılmış benim ifademe başvuracaklarmış. Sen hangi cesaretle geldin Moskova'ya" dedi bana. Fakat ona rağmen bize yardımcı olmuştu. O yoldaş olmasaydı bu arşivleri bulamazdık, hangi dosyalara bakacağımızı o gösteriyordu.

Dahası Moskova'dan döndükten hemen sonra Rusya'da *Noveye Vremya* dergisi, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin diğer komünist partilere yardım ettiği nedeniyle soruşturulduğu haberlerini veriyor, listeler yayınlıyordu, içinde Behice Boran'ın da adı geçiyordu. Boran, Moskova'da tedavi görmüştü tedavi masraflarını yardım diye göstermişlerdi. Bu haberleri Moskova'dan aktaran bir Türk gazetecisi üzerinden bizim medya bunları mal bulmuş gibi tefrika etmeye başlamıştı. Bizim çevreleri tedirginlik sarmıştı, acaba Türkiye'de yeniden komünistlerin üstüne mi gidilecekti? Oysa hesabını veremeyeceğimiz bir şeyin olmadığını gayet iyi biliyordum. Hemen İstanbul Sepetçiler Kasrı'nda bir basın toplantısı yapmış, basındaki iddiaların hepsine yanıt vermiş, bu iddiaları çürütmüştüm. Demem o ki öylesi karışık bir ortamda Moskova'da TKP arşivlerini kurtarmaya uğraşıyordum.

Moskova'ya gitmezden önce Hollanda Sosyal Tarih Enstitüsü (USTE) ile bir sözleşme yapmıştık Tepebaşı'ndaki tarihî Pera Palas oteli lobisinde. Tarihçi Erich Zürcher, USTE'nin Türkiye bölümü direktörüydü, o ve USTE'nin genel direktörüyle birlikte imza attık.

Bu sözleşmeye göre bu arşivlerin filme çekilmesi ve Hollanda'ya nakli işini USTE üstlenecekti, öyle oldu ve yaklaşık 40 bin sayfalık

bir külliyatı TKP Komintern arşivi olarak kazandık, bir kopyasını da çıkarıp bize vermeyi taahhüt etmişti USTE, onu da yaptılar.

HÇ- *Bir de Federal Almanya'da Duisburg'da TKP belgeleri vardı, öyle değil mi?*

NY- Evet, bir TIR dolusu arşiv belgeleriydi bunlar, Erich Zurcher ile birlikte Almanya'ya geçip bu belgeleri saptadık, sonra USTE'nin desteği, Hamdi Maskar yoldaşın çabalarıyla onları da USTE'ye getirdik. Şimdi oradalar. İki kez Hollanda'ya giderek iki ay süre ile bu belgelerin tasnifi için çalıştım. Ayrıca söyleyeyim, USTE'de yalnız bizim değil Türkiye sol hareketinin başka arşivleri de var.

TÜSTAV, senedinde yazdığı gibi işçi ve komünist hareketin TKP, TİP ve TBKP'nin yazılı, sözlü, görsel belgelerini toplamak, koruma altına almak ve dışarıya açmak üzere kuruldu. Şu anda önemli bir arşiv birikmiş durumda. Bu arşivlere dayalı olarak ciddi bir yayım faaliyeti de yapıldı, önemli kitaplar basıldı. Bunları önemsiyorum.

HÇ- *TKP Komintern arşivlerinin kazanılmasıyla geçmişe ait bilinmeyenlerle ilgili bir açılım oldu mu, yani yeni bilgilere sahip olduk mu?*

NY- Kuşkusuz yeni bilgilere sahip olduk ama bunların toplam dökümünü verecek durumda değilim, bunu TÜSTAV'da çalışan arkadaşlarımız, özellikle de tarihçiler yapabilirler ama ben kendi bilgilerim içinde bir örnek verebilirim. TKP Viyana Konferansı ile ilgili kulaktan dolma bilgiler vardı, TKP içindeki muhalefetle ilgili ama bir belge yoktu. Sinan Dervişoğlu'nun çevirisiyle "Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyana Konferansı" adı altında, TÜSTAV yayınıyla çok önemli belgeler gün ışığına çıktı. Şahsen ben yararlandım. Ayrıca Mustafa Suphi'lerin öldürülmesinde ajan parmağı da yine Komintern belgeleriyle daha fazla açıklık kazandı.

Sinan Dervişoğlu'nun değindiğim çalışmasında benim için özel öneme sahip olan husus TKP içinde bir kırılma noktası daha yakalamamdır. Bu konuya "Tarihte kırılma noktaları" bahsinde yeniden döneceğim.

Mustafa Suphi'lerin öldürülmesin ilişkin de yeni bilgiler çıktı bu arşivden. Suphi üstüne konuşurken buna da değineceğim.

Fakat en önemli eksik sözlü tarih çalışmaları konusundadır. Hiç yapılmadı değil ama çok eksik. Ayrıca TÜSTAV'ın dayandığı bizim kamuoyu kimlerle sözlü tarih yapılmış olduğunu bilmeliydi. Tarihe diğer kişilerle ilgili yanlış kayıt düşülmemesi için.

Sonradan kitaplaştırılmış iyi sözlü tarih örnekleri de var, örneğin Erden Akbulut'un Nail Çakırhan ile yaptığı ve TÜSTAV yayınlarından çıkan sözlü tarih çalışması gibi.

Maalesef ısrarlı çabama rağmen kapsamlı bir proje olarak sözlü tarih vakfın gündemine girmeyince bir başka yola başvurmuştum. Yıllar önce internet ortamında herkesi "tarihe tanıklığa" çağırdım. İlkin kendim başladım, bir dizi anlatımım oldu, amacım bu tanıklıkları bir kurul aracılığıyla derleyip "Bizim Kitap" adı altında basmaktı. Katılanlar da oldu ama tanıklığın yerini kavga, tanıkların yerini savcılar alınca insanlar anlatma heyecanını yitirdiler ve bu projem de suya düştü. Bir ara "Arkadaş sohbetleri" adı altında bir çalışma yaptık fena olmadı ama yetersizdi, devam da etmedi zaten. Bunun üzerine son çare benim sözlü tarih yapmamdı ve seninle başlamıştık.

Kolektif Sözlü Tarih Örnekleri

1) Konca Yazışmaları

Kendi pratiğimiz üstüne yapılmış bir örnek ve hatta bana göre kolektif sözlü tarih çalışmasının benim bilebildiğim bizdeki tek örneği durumunda olan bir çalışma var, TKP Marmara yöre komitesindeki yoldaşların TKP tutuklamaları sonrasını, cezaevi ve dışındaki çalışmalarını anlatan internet ortamında yaptıkları sözlü tarih anlatımıdır bu. Sonra TÜSTAV'da kitaplaştırmışlardı. Derleyenler: A. Bülent Karataş, Erdoğan Alçınkaya, Eşref Çakar, Gazi Başyurt, Hasan Öztürk, Hüseyin Gençer, Mehmet Ali Alçınkaya, Müştak

Müstecaplıoğlu, Necati Kur, Nevzat Cingirt, Özgür Gündoğan, Sezai Ceylan. Kitabın önsözünde derleyenler şöyle demişler: Eşref Çakar 1 Mart 2003'de TÜSTAV elektronik posta grubunda Konca anılarını anlatmaya başladı. Bunu e-posta grubuna gönderilen 1981 TKP operasyonu ve Konca Tutukevi'ndeki yaşamımızla ilgili iletiler izledi. Eşref'in, e-posta grubunda yaptığı çağrıya uyduk; 'Eşref'i kıramadık, başladık yazmaya. Yazmalıydık. Değilse kimi sanılar, gerçek olgularmış gibi duracaktı ortalık yerde. Hatırlama ve algılama farklılıkları vardı... anlatımlar oldukça gergin başladı. İletilerin sayısı arttıkça gerilim düştü. Hafızalar canlandı. Katılım ve ilgi artı."

2) 1981 TKP Gölcük Davasında Ortak Savunma ve Marmara Yerel Haber Tanıklıkları

Yayına Hazırlayanlar: Ali Kiremitçi-Atılay Saygı-Bülent Karataş-Erdoğan Alçınkaya- Eşref Çakar-Faik Bostancı- Gazi Başyurt-Hasan Turanlı-Kemal Vardal-Mehmet Ali Alçınkaya-Mehmet Kurnaz-Mustafa Yurtsever-Muzaffer Duymaz-Necati Kur-Nevzat Cingirt-Özgür Gündoğan-Servet Çalışkan-Şevki Çelikçi.

Bu kolektif sözlü tarih çalışmasını birkaç yönden son derece önemli buluyorum. Birincisi 12 Eylül faşizmine karşı direniş ruhunu her bir tanıklık içinde somut ortaya sermesi açısından, ikinci olarak bugün ve geleceğe farklı bakışları olanlar da içinde hep birlikte, geçmişin bu mücadele deneyiminin tarihe geçirilmesinde birlikte davranmaları açısından altı çizilmesi gereken bir örnek oluşturuyor.

3) İKD Tarihi Üstüne Grup Çalışması

İleri Kadınlar Derneği (İKD) içinde faaliyet götürmüş bir grup İKD'li geçmişteki faaliyetlerini yorumlayan ve İKD'nin çalışmalarını anlatan bir çalışma yapmışlardı. *Ve Hep Birlikte Koştuk / Bir İKD Vardı* adıyla kitaplaştırdılar. Bu çalışma da önemlidir. Hazırlayanlar:

Saadet Arıkan, Selma Atabek, Semra Çarkçıoğlu, Gönül Dinçer, Yıldız İnanç, Zülal Kılıç, Naran Özkan, Yüksel Selek, Şeyda Talu, Tezer Toksarı, Semra Ulusoy, Nurhan Ercan.

4) İGD Sözlü Tarih Çalışması

İnternet ortamında Konca Yazışmaları örneğinde bir çalışmayı da İlerici Gençler Derneği (İGD) çevresi yapmıştı ancak kitaplaştırılmadı, bu çalışma TÜSTAV arşivine konuldu.

5) İLD Sözlü Tarih Çalışması

Bir grup İLD'li TÜSTAV arşivine konulmak üzere sözlü tarih çalışması yaptı.

6)"Derinden Gelen Kökler" / DİSK - Maden-İş Tarihi

Hayli uzun süren titiz bir araştırma ve soruşturma sonucu DİSK'e bağlı Maden-İş Sendikası ve işçi sınıfı mücadelesinin tarihini veren bir çalışma da bitmiş ve iki cilt hâlinde basılmış. Kanımca çok değerli bir çalışma bu. Kitabın Önsözünde Mehmet Karaca ve "Kitabın Hikâyesi" bölümünde Maden-İş Tarihi Çalışma Grubu, bu fikrin daha öncelere ait olsa da 8 Mayıs 2008'de yapılan 20 kişilik ilk toplantıyla başlayan seyrini ve çalışmaya katkı verenleri anlatıyorlar.

Alttakilerin tarihi nerede diye sorduğum sırada elime *DİSK Maden-İş Tarihi* geçti, iki cildi de hızla karıştırdım, sonra işte dedim alttakilerin anlatımı ve alttakilerin gözüyle tarih anlatımı örneği. Bu söyleşim neredeyse bitmişti, dönüp araya *Maden-İş Tarihi* üstüne düşüncelerimi koydum, önemli bulmuştum çünkü. Yer yer yararlandım da bu çalışmadan.

DİSK Maden-İş Tarihi kuşkusuz işçi sınıfının tarihi üstüne ilk çalışma değil, bir dizi çalışma yapılmış ve yayımlanmıştı. Ama bu yayınların içinde *DİSK-Maden-İş Tarihi*'nin özel bir yerinin olacağını düşünüyorum çünkü (a) Kolektif bir çalışma olması, (b)

Sözlü tarih biçimini de kullanması, (c) Belgelere dayanması ve (d) Yorumlamayı da içeriyor olması nedeniyle kanımca dikkatleri üstüne çekecek önemde bir çalışma. En önemlisi yalnız işçi sınıfının tarihi değil ama alttakilerin gözüyle uzak ve yakın tarihin, Cumhuriyet'in sosyal tarih anlayışıyla anlatımıdır, o nedenle bana göre ayırt edici bir öneme sahip olacaktır.

Yeri gelmişken gördüğüm bir eksikliğe değinmek isterim. Aybar/Aren-Boran bölünmesinde DİSK yönetiminin oynadığı rolün eleştirisini göremedim. O dönemi içinden yaşamış biri olarak bana göre DİSK yönetiminin tutumu TİP'in bölünmesini hızlandırmıştı. Oysa DİSK ağırlığını tek yanlı olarak M. Ali Aybar'dan yana kullanmayıp TİP'in bütünlüğünü korumak için kullansaydı sonuç çok farklı olurdu.

9 Aralık 1968'de yapılan TİP 3. Büyük Kongresi'nde bölünme artık resmen ilan edilmişti. Bu kongrede Çetin Altan divan başkanıydı, bense o zamanın deyimiyle divan kâtibiydim. Bazı sendikacıların oylamalarda Aybar lehine usulsüzlük yaptığını fark etmiş, bunu bir notla Çetin Altan'a iletmiştim. Altan inceleyip haklı olduğumu görünce oylamayı yeniletmiş ve sonuç gerçekten farklı çıkmıştı. Fakat bu konuda bir açıklama yapmamıştı, ben de hiç konuşmamıştım. Ancak bu kongrede olan bitenler ve bu usulsüzlük canını çok sıkmıştı. Ertesi gün gazetedeki yazısında kongre ve TİP'in yönetici kadrolarının tümünü hedef alan çok ağır eleştirici ve iğneleyici bir yazı yazmış, herkes çok şaşırmıştı. Hatta bu kongreden sonra toplanan MYK'da Altan'ın partiden atılması ve bu istemin GYK'ya önerilmesi kararı alınmıştı. Nihat Sargın *TİP'li Yıllar II* kitabında Altan'ın bu yazısını olduğu gibi koymuş ve altına şunları yazmış: "(Daha sonraki bir konuşmasında Altan'ın) yukarıdaki yazıyı yazmasını... üç turlu seçimin söz verildiği hâlde bir türlü değiştirilmemiş olmasına ve bu arada içine *oylar çalınıyor mu yoksa* kuşkusunun düşmesine vb bağlayacaktır."

Bu anlattığım bütün içinde önemsiz görülebilir ama ileride TİP'in bölünmesinin ne denli ciddi bir kayıp olduğunun üstünde önemle duracağım. Bir sendikaya "sendikalizm" eleştirisi yapmak olmaz ama bir siyasi partideki sendikacılar "sendikalizm" ile eleştirilebilirler ki değindiğim yanlışın gerisinde bu vardı.

Nitekim Aziz Çelik'in Sina Pamukçu ile yaptığı söyleşide Pamukçu bu sendikalist müdahalelere değiniyor. Sina Pamukçu 1954'ten 12 Eylül askerî darbesine kadar sendikaların içinde bir uzman olarak fiilen çalışmıştı. Avukattı ama sendikalarda eğitim ve uluslararası ilişkiler alanında faaliyet götürüyordu. Aynı zamanda TİP'in de aktif üyesiydi. Dolayısıyla bu alanlardaki gelişmelerin mutfağını bilen bir tanıktır. Söz konusu söyleşinin ilgili bölümü şöyle:

Aziz Çelik- "Sendikacılar grubunun TİP içinde özerk olduğu, özel bir ağırlığı olduğu söylenebilir mi?"

Sina Pamukçu- "Aybar başkanlığa seçildikten sonra sanıyorum Kemal Türkler rahat bir nefes aldı; ama yine de direksiyonu hepten elden bırakma yanlısı değildi. Sendikacıların çalışmaları seçimlere yakın yoğunlaşır, çok kez işçi kotasına istediklerini seçtirdikten sonra biraz geri çekilirler ama yine de orada olduklarını duyururlar."

Aziz Çelik- "İşçi ve aydın kotasını öngören TİP tüzüğünün 53. maddesi nasıl ortaya çıktı, sizce yararlı oldu mu, sendikacıların TİP üzerinde kontrolü açısından yararlı oldu mu?"

Sina Pamukçu- "Sanıyorum 53. madde Aybar'ın kendine özgü bir inancının sonucu ortaya çıktı. Doğal olarak sendikacıları da çok hoşnut etti. Bazı aydınlar bu yüzden TİP'ten ayrıldılar. Bence bu (ayrım) yapmacık bir şeydi sendikacıların rahatlıkla yönetimde kalmalarından başka bir yararı olmadı" (Aziz Çelik, *Sina Pamukçu ile Sendikalı Yıllar*, Sosyal Tarih Yayınları, 2010, s. 121, 129).

DİSK-TKP İlişkisi Üzerine

Bu ilişkiler üstüne çok şey söylendi, eleştiriler yapıldı, bunlar içinde haklı olanlar var ama spekülasyonlar da var. Bu konuyu bilgilerim dahilinde aydınlatmak istiyorum.

DİSK kurulduğundan beri 1960 sonrası hızla gelişen vahşi kapitalizmin gözünde bir dikendi. Bu dikeni söküp atmak için sermaye sahipleri ve iktidarlarca sayısız deneme yapıldı.

DİSK ne yönden bakarsanız bakın bir fenomendir. Üç bakış açısı vardır: Sendikacıların DİSK olgusuna bakışı, solun DİSK'e bakışı ve DİSK'in dayandığı işçi tabanının yani alttakilerin DİSK'e bakışı.

Hangi pencereden baktığınıza göre DİSK farklı görünür. Dar sendikacılık açısından bakanlar DİSK'i siyasi mücadeleye bulaşmış veya fazla bulaşmış, aynı zamanda sola da fazla bulaşmış bulurlar. Sol açısından bakarsanız DİSK işçi sınıfının öncülüğü için kaçınılmaz bir mücadele ve rekabet alanıdır. Taban açısından ise DİSK işçilerin gerçek çıkarlarını savunan yani işçiyi satmayan ve aynı zamanda onların örtük ya da açık düzene muhalif duygularını da yansıtan sendikal bir örgütlenmedir. Öyle olmasaydı 15-16 Haziran direnişi, 1976 DGM direnişi, 1 Mayıs'lar olabilir miydi? Örtük veya açık düzen karşıtı bir muhalif duygunun uyanmasında DİSK' in izlediği politikaların etkililiğinin yanı sıra fabrikalarda, işçi semtlerinde çalışan sol örgütlerin de asla reddedilemez rolleri vardı. Kuşkusuz olumsuz rol oynayanları unutuyor değilim.

Ben DİSK'e tepedeki gelişmeleri bilerek ama esas olarak alttan bakıyorum. TKP İstanbul parti örgütü olarak en yoğun çalışmamızı DİSK özellikle Maden-İş tabanında daha doğru deyişle sendikaların da örgütlenmeye çalıştığı fabrikalarda, işçi tabanında yapıyorduk. Çünkü şiarımız "fabrikalar kalemizdir" şiarıydı. Bir yandan partiyi örgütlerken DİSK'in olmadığı işyerlerini de DİSK'e örgütlemek için çaba harcıyorduk. O nedenle DİSK'teki sorunları hem tepeden hem tabandan biliyorum. Üstelik özgeçmişimi verirken

sendikalarda bilfiil çalışmış olduğumu anlatmıştım. Ayrıca 1960 sonrasında TİP içindeki Aybar-sendikacılar / Aren-Boran kavgalarının da tanığıyım. O nedenle bu kısa yorumumu bu deney birikiminden hareketle yapıyorum.

Tartışmalara ilk elde DİSK-siyaset ilişkisini eleştirenleri dışlayarak bakıyorum. DİSK'i böyle eleştirenler DİSK'in kurucularının en başta sendikal mücadeleyle birlikte siyasi mücadele de vermeyi seçmiş olduklarını unutuyorlar. Kemal Türkler başta olmak üzere Türkiye İşçi Partisini (TİP) kuranlar onlardı. 12 sendikacı. Yani DİSK'in mayasında siyaset vardı. Bunu beğenirsiniz beğenmezsiniz ama bu olguydu. DİSK üstüne konuşulacaksa bu durumu veri olarak almak gerek.

Sendikal Mücadele ve Siyaset İlişkisi Üzerine

İlginç bir değişim-dönüşüm vardır burada, Osmanlı'dan bu yana alınırsa ilkin sosyalistler/komünistler işçi sınıfının sendikal örgütlenmeleri için çalışmışlar bir bakıma onları yoktan var etmişlerdi. Özellikle gayrimüslimlerin ve en başta Ermeni solcularının bu alandaki çalışmaları ilk örneklerdir. Öncesini geçelim Dr. Şefik Hüsnü'nün kurduğu Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi ve Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun kurduğu Türkiye Sosyalist Partisi sendikalaşma alanında son derece önemli çalışmalar yaptılar, pek çok sendikanın kuruluşuna önayak oldular. Daha sonra işçi sınıfı hareketi bu çabaların karşılığını verdi ve siyasi alana kendileri olarak çıkıp 12 sendikacı sosyalist bir partinin temeli i attılar. TİP'i kurdular.

İki sendika aktivisti devrimci işçi önderinin portresini bilmek bu alandaki gelişmelerin ruhunu anlamak için çok öğretici olacaktır. Biri Üzeyir Kuran diğeri Hüsamettin Dinç. Kısaca değinelim.

Üzeyir Kuran: 1891 yılında doğmuş, Kosovalı, Selanik Sanatlar Okulu'nda makine ve montaj öğrenimi görmüş, Macarca öğrenmiş, Balkan Harbi'nden sonra ailesiyle birlikte Türkiye'ye göçmüş

ve işçilik hayatına başlamış. Başarılı olduğu için Almanya'ya staja gönderilmiş, burada Sovyet Devrimi'nin Alman işçileri üstündeki etkisini görmüş. Döndükten sonra Şark Şimendifer Şirketi'nde ustabaşı olmuş, ilk örgütlenmeye burada girişmiş, işçilerden bir cemiyet kurmuş, işgal altındaki İstanbul'da bu cemiyet eliyle başarılı bir grev örgütlemiş, 1928'de Tramvay Grevi'nin de önderidir. Nihayet Maden-İş'i doğuran sendika sayılan Demir-İş Sendikası'na girip '50'li yıllarda başkan olmuş. Hemen ardından Demokrat İşçi Partisi'ni kurmuş. Sonra Maden-İş'te görev alıyor ve 1961'de TİP'in kuruluşuna aktif katılıyor. Herkesin saygı duyduğu bir işçi ve sendika lideri ama aynı zamanda siyasi mücadele içinde bir sosyalist. Saraçhane mitinginde konuşuyor, aynı zamanda güçlü bir hatip. 76 yaşında grev çadırındadır ve 77 yaşında ölür.

Hüsamettin Dinç: Üzeyir Kuran ile birlikte Demir-İş sendikasındadır, Kuran Başkan o ise Genel Sekreter olur. Hüsamettin Dinç gençlik yıllarından beri TKP üyesidir. 1946'da Dr. Şefik Hüsnü'nün partisinin etkinliğinde Ankara'da Ağır Madeni Eşya Sanayi Sendikası'nı kurar.

Üzeyir Kuran ve Hüsamettin Dinç Demokrat İşçi Partisi üyeleri olarak Demir-İş yönetim kuruluna girerler (*Bu bilgiler* Derinden Gelen Kökler*'den alınmıştır*).

Bu iki örneği şunun için verdim, bizim sendikal mücadele tarihimiz sendikal mücadelelerin siyasi mücadelelerle iç içe girerek doğmuş olduğunu gösteriyor. DİSK'e TİP ve TKP'nin musallat olduğu tarzındaki görüşler bizdeki sendikal hareketin geleneği açısından bakıldığında yerinde değildir. Bu ilişkide eleştireceğimiz çok şey var ama bu değil.

DİSK'in Siyaset Tarzına Bir Eleştiri

DİSK-siyaset ilişkisinde eleştirilmesi gereken şey DİSK'in siyaset yapmış olması değildir, fakat siyaset yapma tarzında bana göre eleştirilecek yanlar vardır. Örneğin Mehmet Ali Aybar dönemindeki

TİP ile DİSK ilişkileri üzerine eleştirel bir gözle baktığımda gördüğüm yanlışı yukarıda söylemiştim. Yani Aybar'dan yana ağırlık koyarak TİP'in bölünmesinde maalesef olumsuz rolleri olmuştu. Bu sendikalizm yanlışıydı. Siyaset tarzındaki bir başka yanlış ise şudur: DİSK o tarihlerde MDD'cilere TİP'in MDD hareketine karşı kullandığı dille ve aynı keskinlikte saldırıyordu. Karşı olmalı, eleştirmeliydi kuşkusuz ama kendi diliyle. TİP dışındaki sola karşı da TİP'in kullandığı ayrımcı dili aynen kullanıyordu. Bu dil TİP için geçerli olabilirdi ama DİSK için değil. O zamanlar bunlar bizim hoşumuza gidiyordu ama şimdi dönüp baktığımda yanlış görüyorum.

1974 affı sonrasında kurulan 2. TİP ve TSİP ile ilgili olarak DİSK, "bu oluşumlarla ilişkimiz yoktur" açıklaması yapmıştı. Bu da yanlıştı. Bu açıklama karşı tutum almak anlamına geliyordu. Oysa DİSK içinde bu partilerden sendikacılar, işçi temsilcileri de vardı. Bu tepkilerin gerisinde sendikacıların Aybar döneminden kalma takıntıları vardır.

TKP Olarak Temeldeki Yanlışımız

***HÇ**- TKP'nin DİSK'i yönettiği çokça söyleniyordu, hatta bundan militanlar olarak hoşnut da oluyorduk, doğru muydu bu?*

NY- TKP'nin DİSK'i yönettiği algısını doğuran iki neden var, birincisi çok temel bir yanlışımızla ilgilidir. Bu yanlış, illegal bir parti olarak TKP'nin yalnız sendikalarda değil diğer demokratik yığın örgütlerinde örgütlenme stratejisiyle ilgilidir. Gizli bir parti için yığın örgütlerinin yönetim kademelerinde komiteler kurmak yanlıştı. Tek tek parti üyeleri olabilirdi hatta ideal olanı onun dahi olmamasıdır ancak aktif sempatizanlar olmalıydı. Hatta fabrika içindeki sendika temsilcileri için de geçerlidir bu dediğim. Bir fabrikada partinin fabrika komitesi içinde dahi fabrikadaki sendika temsilcileri olmamalıydı.

Bu içiçe geçme durumu hem yığın örgütü hem parti için iki yönlü sakıncalar doğuran bir durumdur. Birincisi o yığın örgütü için polis saldırısına karşı riskli bir nokta yaratılmış oluyordu. İkincisi o yığın örgütünün yaptığı yanlışları da parti üstlenmiş oluyor. Üçüncüsü bu demokratik örgüte ya da fabrikalardaki sendikal örgütlenmeye saldırı geldiğinde doğrudan parti üyeleri kaybedilmiş oluyordu, bunu yaşamıştık. Ayrıca o demokratik örgütün yönetim biriminin içinde bir parti komitesinin olması yönetim kargaşası doğurur, o parti komitesi dışarıdan hiçbir direktif almasa dahi. Yukarıda söylediklerim o tarihlerde bizim hiç bilmediğimiz bir konuydu, gerçek illegal partinin nasıl örgütlenmesi gerektiğini ancak 12 Eylül'de yurtdışına çıktıktan sonra öğrenebildim. Bunu sonra anlatacağım. Yani bu söylediklerim o tarihlerde bizim için lükstü. Biz yasal bir parti gibi örgütleniyorduk.

Demokratik bir yığın örgütünün içinde özellikle tepe yönetimi içinde parti komitesinin olması yalnız DİSK içinde değil örneğin İKD, İGD gibi örgütlerde de yanlıştı. Aynı konular iki kez konuşuluyordu, hem o örgütün yönetim kurulunda hem de o yönetim kurulu içindeki parti komitesinde. Düşünün, bir parti komitesi en az üz kişiden oluşur. Bir yığın örgütünün yürütme kurulu da yaklaşık beş kişidir. Beş kişinin üçü ayrı toplantıda yönetimde konuşacakları sorunları konuşuyor, sonra yönetim kurulunda bir kez daha konuşuyor. Böyle bir durum dışarıdan o örgüte partinin bir direktifi olmadığı hâlde direktif veriliyormuş algısını kaçınılamaz olarak yaratır, açıklığı yok eder.

DİSK'i TKP'nin yönettiği algısını yaratan ikinci yanlış, sendikaların basınında kullanılan dil daha doğrusu jargonla ilgilidir. Yani TKP'nin bir bildirisi ile DİSK'in bildirisi dili itibariyle (diğer örgütler için de geçerli) aynı olmamalıydı. Örneğin ileri demokrasi, ulusal demokratik cephe gibi. İlle de cephe çağırısı yapılacaksa DİSK ulusal demokratik cephe lafı yerine demokratik cephe diyebilirdi.

Bu konuyla ilgili olarak Maden-İş'in 1977'de yapılan 22. Genel

Kurulu'nun kararlarına eleştirel bakmak bir fikir verir. *Kökler* kitabında bu kararlar verilmiş ve eleştirel bir yorum da yapılmış. Örneğin 10 numaralı karar ilginçtir, o kararda özetle "Troçkizm, goşizm ve anarşizm gibi işçi sınıfı savaşımıyla ilgisi olmayan her türlü ters ve sapık akımlarla (...) hayatın her alanında güçlü bir mücadele yürütmeyi (Maden-İş) vazgeçilmez bir görevi bilir" denmektedir. Bu karar hem kullandığı terminoloji hem içeriği olarak yanlıştı. Böyle bir görev tanımı bir sendika için ve hatta diğer demokratik kitle örgütleri için de yapılamazdı, yapılmamalıydı. Bu yanlış çift taraflıdır, hem TKP olarak bizlerin hem o demokratik yığın örgütlerinin yöneticilerinin.

Maden-İş'i TKP'nin yönettiğine dair tevatür ilkin Maden-İş'in dinamik kadrolarının yönetime geldiği 1974'deki kongresiyle ilgili olarak çıkmıştı. Oysa o tarihte TKP Türkiye'de örgütlü bir güce henüz sahip değildi. Ne DİSK içinde ne de Maden-İş'te TKP'li hiçbir profesyonel kadro yoktu. DİSK'in 5. Genel Kurulu'nda İbrahim Güzelce Genel Sekreter seçildikten sonra DİSK'e uzman kadrolar alınma kararı doğrultusunda bir arayışa girmişti. İlkin Fransa'dan sendikal deneyimleri olduğu nedeniyle Hüsnü Dilli ve Nejat Firuz alınmıştı ki TKP ile bir bağları yoktu. Aydın Meriç ise DİSK'in avukatı Müşür Kaya Canbolat'ın önerisi ile DİSK'e girmişti, Müşür Kaya'nın da TKP ile bir ilgisi yoktu. 1975'te TKP'li ilk uzman kadro olarak tek ben vardım, Turizm-İş Sendikası'nda çalışıyordum. TKP'ye girdikten sonra ilk örgütlenme yükü bana bindiğinde yetişemez olunca kendi isteğimle 1975 yılında sendikadan ayrılmıştım. Sendika yönetimine Sıtkı Coşkun'u yerime önerdim kabul ettiler. Sonra da Berdan Dere bu sendikaya girdi. Daha sonra Aydın Meriç üstünden alınan uzman kadroların birçoğu TKP üyesiydi ama hepsi de değil. Uzman kadrolar DİSK'in etkinliğinde önemli rol oynadılar. Yapılan yanlışlarla beraber. Fakat bu yanlışlar kişisel hatalardan kaynaklanmıyordu, o günkü kafamız öyleydi, bu hataları ancak bugün görüyoruz ve söylüyoruz.

Bir de gözden kaçan bir gerçek var. 1974'ü belirleyen iki atılım vardı: Genç kadroların TKP'ye girmesiyle ortaya çıkan 1974 TKP atılımı ve yine genç kadroların yönetime girdiği 1974 Maden-İş Sendikası'nın atılımı. Bu iki atılım birbirinden bağımsızdı, birbiriyle hiç ilişkisi yoktu ve ortaya çıkan iki cazibe merkezi birbirini çekmişti. Bunun kimse farkında değil. Maden-İş'in atılımı uzman kadrolara da ihtiyacı ortaya çıkarmıştı. TKP-DİSK, Maden-İş ilişkilerine bir de bu gözle bakmak gerek. Her şeyin, bir yerlerde birilerinin kararıyla kotarılmış olduğunu sanmak yanlıştır.

UDC Çağrısı TKP'nin Kararı Değildi

UDC (Ulusal Demokratik Cephe) çağrısı, üzerinde çok konuşulan bir konuydu o nedenle üstünde durmak istiyorum. Kesin bir dille söyleyebilirim ki UDC kararı DİSK'in kendisinin almış olduğu bir karardı. Tersi olsaydı yani TKP'nin kararı olmuş olsaydı ülkedeki PB üyesi olarak bunu ilkin benim bilmem gerekirdi. Bu kararı Yöre ve İl komitelerimize indirmemiz gerekirdi. Ayrıca, eğer böyle bir karar PB'de tartışılıyor olsaydı önce ben karşı çıkardım, tek taraflı cephe açıklaması olmaz, böyle bir cephenin oluşma koşulları yok diye. DİSK cephe çağrısı yaptı diye kimse koştura koştura gelmeyecekti, gelmedi de zaten. Tersine DİSK'in aldığı bu karar TKP'yi bağlamıştır. TKP radyolarıyla, *Atılım* ile bu kararı destekleyen açıklamalar yapmıştır, biz halka UDC'ye gir diyen bildiriler dağıtıyorduk, halk olmayan bir şeye nasıl girecekti? Saçmalık.

Bazı partili sendikacıların bireysel yanlışları da partiye mal edilmişti. Bunun en tipik örneği o sıralar çok konuşulan Maden-İş yönetiminden Mehmet Ertürk olayıdır. Bu problemi adım adım izlemiş biri olarak bu konuya değinmek gereğini duyuyor hem de bilinmeyen bir noktayı burada açıklamak istiyorum.

Mehmet Ertürk'ün yaptıkları parti kararıyla yapılan işler olarak görülüyordu. Oysa öyle değildi ve çok uğraştırmıştı bizi. Kendi başına bir güvenlik örgütü kurmaya kalkmış, hatta faşistlerle bir

silahlı çatışma içine girmişti ve eleştirmiştik. Çevresinde bir ekibi de vardı. Anlamaya başlamıştık ki Maden-İş içinde liderliğe oynuyor, nitekim o sıralarda yapılan Maden-İş Genel Kurulu'nda darbe yapmaya kalkmıştı. Bu olay da partiye mal edilmişti. Tepeden gelen parti uyarılarını dinlemiyordu. Bir süre sonra sendikal faaliyetten birdenbire geri çekildi. Bunun nedenini o sıralar kimse anlamamıştı oysa durup dururken çekilmezdi, mesele şuydu; Mehmet Ertürk'ün çevresi içinde olan ve Ertürk'ün de partili olarak tahmin ettiği yoldaşlar yoluyla tabandan kesin dille ve sert bir uyarı yapmış sendikadan çekilmesini istemiştik. O zaman işin ciddiyetini kavramış ve çekilmişti, sonra da Fransa'ya gitmişti.

Ertürk olayı da yukarıda dediğimi doğrular, yani tepe yöneticilerinin partilenmelerinin yanlışlığını. Onun yanlışına ister istemez müdahale etmek durumunda kalıyorsunuz, aslında bu da sendikaya bir müdahale demektir.

TKP için asıl eleştirilmesi gereken husus DİSK içinde TİP ile kavgadır. TİP'in de bu kavgada sorumluluğu elbette vardı ama asıl sorumluluk güçlü taraf olarak bizdeydi, kavgayı DİSK'e zarar verecek boyutlara taşımamalıydık. Bir yerde durmasını, uzlaşma aramasını bilmeliydik. Aynı işkolundaki sendikaları birleştirme adı altında Kimya-İş'e karşı yürütülen sekter politikalar, alternatif sendikaların kurulması, Bursa Maden-İş örneğinde olduğu gibi kadro operasyonları yapmak yanlış şeylerdi.

Ne var ki bütün bunlar da partinin merkezî kararıyla olan şeyler değildi çünkü daha sonra açık biçimde anlatacağım gibi parti merkezi ülkedeki parti örgütlerini yönetebiliyor değildi. Çoğu şeyler kişilerin inisiyatifleriyle gerçekleşiyordu. Aydın Meriç'in yurtdışına çıkmazdan önce yaptığı şeyler partinin örgütlü kararıyla yapılmış şeyler de değildi çünkü o tarihlerde TKP İl Komitesi yeni kurulmuştu, sendika bürosu da henüz oluşmamıştı.

DGM direnişi kararının da TKP ile bir ilgisi yoktur, tamamıyla DİSK'in kendi inisiyatifiyle aldığı karardır. Bu kararın alınmasında

TKP'li yoldaşlar bireysel olarak aktif olmuş olabilirler bunu bilmiyorum ama bu da eleştirilecek bir mesele değildir, eğer DGM direnişine yanlış diye bakmıyorsanız.

1 Mayıs alanlarında "İşçi sınıfı partisine özgürlük", "TKP aramızda" pankartlarının açılması ise kuşkusuz bizim kararımızla oldu. Fakat enternasyonal marşının çalınması üstüne bir kararımız yoktu, spontan bir olaydı o, ya da DİSK içinde alınmış bir karardı bunu bilmiyorum. Şunu da unutmamak gerekir, aydınlar, sanatçılar büyük bir coşku içinde her biri bir katkı yapıyordu, onları kimse örgütlüyor değildi. O nedenle bütün bu yaratıcı faaliyetlerin gerisinde TKP aramak bu insanlara da haksızlık oluyor, onların içinde TKP'li olan da olmayan da vardı. Şöyle de diyebilirim, aslında TKP'yi biraz da TKP karşıtları efsaneleştirmiştir.

En ciddi hata TKP ve TİP kavgasıydı dedim, ne var ki bu kavga asıl DİSK dışında gidiyordu. TİP'in *Yürüyüş* dergisi, özellikle Yalçın Küçük DİSK yönetimini ve TKP'yi boy hedefi yapmıştı. Haksız yakıştırmalar yapıyordu, tahrik ediyordu. CHP'li sendikacılar DİSK'e TKP'li oldu diye saldırırken Yalçın Küçük ise DİSK'i CHP'lileştirdiler diye DİSK yönetimine saldırıyordu, TKP'ye bir yandan "radyocular antenciler", "durarak gerileyenler", "dışarıdaki parti" diye saldırıyor, öte yandan da DİSK'i ele geçirdiler diyordu.1 Mayıs '76'yı son derece küçümseyen kötü bir yazı yazmıştı. O tarihte bizler 1 Mayıs'ı gün ışığına, meydanlara taşımışken TİP alternatif salon toplantısı yapmıştı. Ben de bu olaydan çıkarak *Ürün* dergisinde takma bir isimle "Büyükler ve Küçükler ya da TİP'ten Seçmeler" başlığı altında hayli sert bir yazı yazmıştım.

Özetle, TKP ile ilgili olarak sekterizm eleştirisine boydan boya hak veriyorum ama hem 1 Mayıslardan övgüyle söz etmek hem de DİSK'te TKP olmasaydı demeye getirmek bana göre anlaşılır değildir. 1 Mayıslar, DGM direnişi kuşkusuz sendika yönetimlerinin kararı ve büyük desteği altında gerçekleşmişti ama esas olarak tabandan örgütlenmiştir bunları unutmamak gerek. O örgütlenmelerde hiç kuşku yok ki TKP'nin çok ciddi payı vardır.

İyi hatırlıyorum, 1978'de MESS'e (Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası) karşı Maden-İş'in 8,5 ay süren Büyük Grevi'nde tabanda çok sıkıntılar yaşamıştık. Grevin çok uzadığı, para sorunlarının çok ciddi hâle geldiği günlerde grevcilerin moralini ayakta tutmak için parti örgütlerimiz olağanüstü çaba harcamışlardı. TKP İl Komitesi olarak o günlerde bu grevi korumaya çalışmaktan öte bir çalışmamız yoktu, neredeyse 24 saat bu meseleyle uğraşıyorduk. Üstelik tepede bazı sendika yöneticileriyle de sorunlar yaşıyorduk, grev yerlerine gelmekten çekinen sendikacılar vardı. Biz ise onlar adına aşağıda işçilere mazeret uyduruyorduk.

İşçi sınıfının öncülüğü teziniz varsa kuşkusuz en önce fabrikalarda ve sendikalarda etkili olmaya çalışacaktınız. Bu yalnız TKP için değil, bu tezi savunan diğer sol hareketler için de geçerlidir. O tarihte görüşlerimiz böyleydi. Kaldı ki TKP yalnız DİSK'te değil öğretmen hareketi, kadın hareketi, gençlik hareketi içinde de etkinlik sağlamıştı, neden DİSK'te olmayacaktı?

Bu noktada akla gelebilecek bir eleştiri DİSK'teki TKP damgasının daha sonra CHP operasyonuna neden olduğudur.

Yani Genel-İş'in DİSK'e katılması sonrasında Abdullah Baştürk'ün Kemal Türkler'i tasfiye etmesi operasyonu. Bir ölçüde bu eleştiriye hak versem de bu operasyonun gerisinde olanları bilince bu eleştiriyi yüzeysel buluyorum. *Maden-İş Tarihi*'nde bu olayın da ayrıntılı açıklaması var. Orada daha önce bilmediğim bir bilgiye de ulaştım.

Özel Harp Dairesi'nin Tamimi

Daha önce DİSK'te çalışmış sonra 1977'de Türk-İş'e geçip Bayram Meral'in danışmanı olan, şu anda da *Aydınlık*'ta yazan Yıldırım Koç, DİSK tarihi üzerine bir kitap yazmış. Bu kitapta anlatıldığına göre 13 Şubat 1967'de DİSK kurulduktan bir hafta sonra Genelkurmay'a bağlı Özel Harp Dairesi kendi birimlerine "gizlidir" damgası taşıyan bir tamim gönderiyor, bu tamimde "geçmişte

TİP'i kuran sendikacılar şimdi DİSK diye bir sendikal örgüt kurdular, bu kuruluşun içinde ve sendikalarında 'bağımız olan' kişiler varsa bildirin, yoksa bilgi edinmeye çalışın" deniyor. Anlaşılıyor ki Genelkurmay'a bağlı Özel Harp Dairesi'nin "bağı olan" sendikal elemanları varmış! Sonra ben de değineceğim, basında bu Özel Harp Dairesi'nin adı "Gladiyo" olarak geçecekti. Bizde derin devlet yok diyenlerin kulağını çınlatırım.

Türk-İş yönetimi Özel Harp Dairesi'nin bu tamiminden sonra toplantı üstüne toplantı yaparak DİSK'e karşı önlemleri görüşüyor. Bu toplantılardan sonra Abdullah Baştürk'ün de içinde olduğu beş kişilik bir komite kuruluyor ve sonra illerde de bu komiteye bağlı birimler oluşturuluyor. Yani DİSK içindeki Baştürk operasyonu TKP'ye tepki nedeniyle doğmuş basit bir olay değildir. Burada Ecevit'in rolüne de değinmek gerekir ama uzar, dileyen *Derinden Gelen Kökler*'e bakabilir.

Kısaca demem o ki, devleti unutarak DİSK ve TKP ilişkisi üstüne yapılan yorumlar yerli yerine oturmaz. O nedenle tarih yazımı ile tarih yorumu arasındaki ilişki bizim ülkede son derece çetrefillidir.

***HÇ**- Tarih yazımı ile tarihin yorumu arasındaki ayrımı biraz daha açabilir miyiz?*

NY- Aslında ikisi arasına duvar çekmek gibi bir düşüncem yok. Kuşkusuz her tarih yazımı yorumu da içerir ama ben tarih yorumuna vurgu yapabilmek ve önemini gösterebilmek için bu ayrımı biraz sivriltiyorum.

Tarih yazımı tarihçilere bırakılmalıdır dedim ama öte yandan bir siyasi hareketin tarihçilere bırakılamayacak kadar önemli bir yanı vardır, o da bu hareketin pratiğinin yorumudur.

Zira o hareketin içinde olan birisi o hareketin pratiğini bizzat yaşamış olarak psikolojik boyutları da içeren, sezgilerine de kulak veren en kapsayıcı yorumlama imkânına sahiptir. En kapsayıcı diyorum, en doğru demiyorum, bu yorumlar doğru olmayabilir, aynı

pratiği başkaları da başka yorumlayabilirler ama verimli olan da budur. Aynı pratiği ya da olguyu olabildiğince çok insanın yorumlaması. Böylece o pratik, tarih anlatımının ötesinde deneye dönüştürülmüş olur. Çünkü yorumlayanların her biri o tarihin aktörleridir.

Dikkat edersen burada tarihçinin yapamayacağı ya da yapmak zorunda olmadığı bir şeyden söz ediyorum ki aksine bizim yapmakla mükellef olduğumuz şeydir bu, *yani kendi pratiğimizi yorumlayarak onu bir deneyim hâline getirmek.*

Gelecek kuşaklar için belgeler tek başına onlara tarih hissi veremez, asıl önemli olan "deneyim" aktarımlarıdır. Belgeler elbette önemsiz değildir ama onlar bulunabilir fakat eğer o hareketi yorumlamakla yükümlü olanlar bu dünyadan göçüp gitmişlerse onların deneyimini geride kalanlar çıkaramazlar. O nedenle sözlü tarih yöntemi önemlidir.

Tarih hissiyle ilgili son bir şey söyleyip bu bahsi kapatalım. Bu hissinizi uyarmak için bir yol da şudur: Gözünüzü kapatıp geçmişe gittiğinizde, önünüze gelen ilk görüntülerle, fotoğraflarla hissetmeleriniz arasında yakın ilgi vardır. Bu görüntüler zihninizdeki sizin kendi tarihiniz demektir. Deneyin göreceksiniz.

HÇ- *Görüyorum ki önce olguları, pratiği veriyor sonra onun altında yatan teorik meselelere giriyorsunuz. Hayli derine indik. Bir toparlama yaparak devam etmek iyi olurdu?*

NY- Evet bir toparlama iyi olur. Yasallık için verdiğimiz mücadele pratiğinin üzerine düşündüm, oradan çıkan deneyler beni teorik tezlere götürdü. Tarih anlayışı üzerine düşünmeye yöneltti ve Sosyal tarih anlayışını öne çıkardım. Sosyal tarih konsepti ile tarihe bakmak ise adım adım bir yere getirdi bizi, önce *alttakilerin tarihi - alttan tarih* anlatımıyla karşılaştık, oradan günümüzde gittikçe önemi artan *sözlü tarih* biçimini ve metodunu gördük ve oradan son bir durağa, kerteye geliyoruz. Subjektif, *bireysel tarihe* yani her birimizin kişisel tarihine. Buna geçmişin, yaşadığımız

pratiğin içimizde tarihleşmesi diyorum, o nedenle sübjektif tarih dedim. Bu artık ete kemiğe bürünmüş, canlı tarihtir. Ne var ki bizler bunun farkında olmayız genellikle. Ama onu canlandırabiliriz, tarih hissimizi canlandırmanın bir yolu da budur. Bunun için yalnızca gözünüzü kapatıp geçmişe gitmeniz yeterlidir. Zihniniz sizi nereye götürüyor, geçmişin hangi görüntülerini öne çıkarıyorsa o görüntüler tarihin sizdeki izleridir. Sizin tarihinizdir. Deneyin göreceksiniz. Bu yol bizi daha soyut, daha yüksek teorik sonuçlara taşıyacaktır. Microtarih anlayışına. Mademki tarihi yapan biziz, peyniri değiştiren kurtçuklarız o hâlde her birimizin kişisel tarihi içinde kendi değişimimizi ve değiştirdiklerimizi görmeliyiz.

GEÇMİŞİN ZİHNİMDEKİ İZLERİ

HÇ- Siz gözünüzü kapattığınızda hangi fotoğraf karelerini görüyorsunuz?

NY- Bunu yaptım zaten, öykünün anlatıcısı ben olduğuma göre bunu yapmalıydım. Çok ilginçtir ki zihnimde gördüğüm bir fotoğrafın anlamını tam tamına veren gerçek bir fotoğraf yakaladım. Onu anlatımını koyuyorum, gerçek fotoğrafı ise iki kez tekrar etmemek için tahliyemiz bölümünde koyacağım. Ama okurlarım o sayfaya gidip aşağıda söylediklerimi okumazdan önce o fotoğrafa bakmasını dilerim. O bölümün başlığı "Dışarıdayız"

Eller

Tahliye ânımızdaki görüntü sıklıkla aklıma düşer.

Bize doğru uzanan eller, yakalamak isteyen, dokunmak isteyen eller.

Geçmiş için gözümü yumduğumda zihnimde beliren ilk görüntü, ilk imge demir kapıların özgürlüğe açılmasıyla birlikte ilk ışığımızın arkasında gördüğüm şey, ışığın vurduğu sayısız elin kutsal bir ayindeymişcesine göğe uzanıp bize yöneldiğidir. Bizim ellerimiz de onlara.

Dışarıdayız, ilk geldiğimiz gün bizi yutan o demir kapının önü, iki ayrı dünya, görüldüğü gibi arkamdaki pencereden görünen gerideki karanlık, önüm ise pırıl pırıl aydınlık, kapının hemen dibinde birbirine kenetlenmiş eller kapıya inat kazandığımızı duyuruyor, 2,5 yıl sonra gelen kazanım... Kucaklaşmalar, sarılıp öpüşmelerle birlikte...

Büyük bir kalabalık, yoldaşlarımız ellerinde çiçeklerle bizi bekliyorlardı, biz de onları...

Herkes sarılıp öpmek istiyordu, biz de herkese sarılıp öpmek istiyorduk. Bu hâl uzun süre bitmedi, sanki birbirimizden hiç ayrılmak istemiyorduk, ayrılırsak kapacaklardı sanki. Demir kapının önünde, elele, yürek yüreğeydik, o duvarlara inat, zulme inat hep birlikte kazandığımızı oracıkta ilan ediyorduk. Yoldaşlarımız bize, biz yoldaşlarımıza güvenmiş ve kazanmıştık. Alnımızın teriyle kazanmıştık, kim tersini söyleyebilir ki? Bu kucaklaşmalar anamızın ak sütü gibi helaldi bize.

Biliyor musun bu fotoğraf, bu kare nasıl yakalanmış böyle diyorum, bakmaya doyamıyorum. Her şey anlamını çiçek açar gibi bir karede bu kadar mı güzel sergiler. O eller, elimi tutan, birbirinin bileğine sarılmış eller, yüzü görünen görünmeyen ah o eller... İstiridye içindeki kumu inciye dönüştüren eller o eller işte... Tahliyemizin anlatımına geldiğimde bu sözlerimi orada da aynen tekar edeceğim.

Şu an yine hem o kapının önündeyim, hem de burada. Kozmik zaman işte...

Vay canına diyorum: 1987'deki dönüşümüz üstünden 30 yıl geçmiş! Her şey bana dün gibi geliyor oysa. Yurtdışına giderken 37 yaşındaydım, TKP'ye 30 yaşımda girmiştim, 39 yaşımda Genel Sekreter oldum. Döndüğümde 42 yaşımdaydım. Şimdi 73 yaşımdayım.

TKP'ye girişimle Nihat Sargın ile birlikte Türkiye'ye dönüşüm arasında 13 yıl var. Bu 13 yıl içinde neler yapmışız; TKP'yi ülkede ayağa kaldırdık, 12 Eylül diktasına direndik, ağır yaralı partiyi toparladık, 51 yıldır yapılamayan TKP 5. Kongresi'ni topladık, Türkiye İşçi Partisi (TİP) ile birleştik, Nihat Sargın ile birlikte ülkeye döndük, 2,5 yıl hapis yattık, yargılandık, çıktık ilk yasal Komünist partisini, TBKP'yi kurduk, solun en geniş birliğinin oluşumu için çalıştık, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı'nı (TÜSTAV) kurduk.

TCK'nın 141, 142, 163. maddelerini kaldırdık, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde devleti mahkûm eden ilk davanın sahibi biz olduk, bütün bu süreç boyunca kendimizi düşünsel olarak yenilemeye giriştik...

Yani hep koştuk, hep koştuk ama koşarken de hep düşündük. Bizim kuşak koşarken düşünenler kuşağıdır desek yeridir. Çok hızlı bir koşu bu, nefes nefese ama öncesi de var koşunun. Zihnim daha gerilere gidiyor 1960 sonrasına. Yani özgürlük duygusunu ilk tattığım gençliğime.

Mustafa

Zihnime düşen ikinci görüntü Mustafa Hayrullahoğlu'dur (Deniz Yoldaş), onu Türkiye'ye uğurlarken son kez kucaklaşmamızın görüntüsü hafızamda. O yüzden onun bir fotoğrafını koymak istemiyorum.

Mustafa benim hem yoldaşım, hem dostum olan, benden sonra İstanbul İl Sekreteri ve aynı zamanda TKP'nin gizli Merkez Komitesi (MK) üyesi olan Mustafa Hayrullahoğlu'nu yani Deniz yoldaşı hiç unutmuyorum.

Onu daha TKP öncesinden, birinci TİP döneminden yani 1960'lı yıllardan tanırım, o tarihlerde aynı evi paylaşmıştık. Mustafa evlendikten sonra ise sevgili eşi yoldaşım Aynur Hayrullahoğlu ile birlikte aile dostumuz olmuşlardı.

Hayatı, içtiği cigaranın dumanında, son derece incelmiş damak zevkinde yakalayabilen, insanı yüreğinde görerek hayatı seven bu güzel insan, poliste hayatı pahasına direnmeseydi bugün bu tarih başka türlü yazılırdı. Eğer yasallık mücadelemizi kazanamasaydık Mustafa üstüne konuşma hakkını da gücünü de kendimde bulamazdım. O da incisine kavuştu.

Soyut, idealize edilmiş bir parti aşkı değildi onunki çünkü klasik partili hiç olmadı. Elbette partisi için direndi, canını verdi ama onu yakından tanıyan biri olarak iyi biliyorum ki parti onun için

inandığı bir gelecek ideali ve sevdiği insanlar demekti. O sevdiklerini ve kendi yoğun emeği olan parti örgütlerini korudu. Onu yakından tanıyanların da tanıklıklarını biliyorum, okudum, o hiçbir zaman formel partili ve parti yöneticisi gibi davranmadı.

Partiye girmeden önce ne ise, partili olduğu ve üst yönetime geldiği zaman da oydu. Buyurgan hiç olmadı, anlatmaktan çok anlamayı, başkalarını dinlemeyi tercih ederdi. O nedenle Mustafa'yı devrimci romanlardaki klasik kahraman tipine indirgemek ona haksızlıktır. Ben aile geleneğini de bilerek "komünist derviş" diyorum ona. Söyleşime onu anarak başlamak istemem yalnızca bir saygı ve sevgi gereği değildir, onu tam da bugünün ihtiyacı olan insancıl bir sosyalist, komünist, solcu, devrimci ve bir insan olarak gördüğümdendir. Yeri geldikçe Mustafa'ya yine değineceğim.

Bak, bizim Nihat Sargın ile birlikte dönüşümüzün tarihi 16 Kasım'dır, bu tarih neyi hatırlatıyor?

***HÇ-** Mustafa'nın polis işkencesinde katledilişinin tarihi.*

NY- Evet.

***HÇ-** Dönüş tarihiniz bir rastlantı mı yoksa bilerek mi seçildi?*

NY- İkisi de. Bizim dönüşümüzün teknik ayrıntılarını düzenleyen yoldaşlar bana dönüş biletleri için iki tarih önermişlerdi, biri 16 Kasım'dı. Ben kuşkusuz hemen onu tercih etmiştim. Ama tercih nedenimi açıklamamıştım, dönerken de basına açıklamadım çünkü "intikam için geliyorlar" yaygarası koparılırdı. Belki de bu tarihi öneren yoldaş da bunu bilerek yapmış ama söylememişti, kim bilir? Fakat kim ne derse desin tarihin işkencecilerden, zalimlerden intikamıydı bu. O nedenle dönüşümüzün 16 Kasım tarihinde oluşunu rastlantı olarak görmek kabulümdür. Ne yazık ki, bütün çabamız, birçok koldan araştırmamıza karşın Mustafa'nın yakalanışı üstündeki sır perdesini kaldıramadık. Bu durum canımı çok yakıyor.

Tahliyemizle gelen özgürlük duygusu zihnimde Mustafa'nın da içinde olduğu ilk gençlik yıllarımda tattığım özgürlük duygusunun görüntülerine götürüyor beni.

Sabahçı Kahveleri

Mustafa'nın görüntüsünün ardından, gençlik yıllarımıza kayıyor zihnim. Yenikapı'daki sabahçı kahvelerinin görüntüsü düşüyor, o kahvelerin bende derin bir izi vardır. Özellikle soğuk kış günlerinde evlerinde yakacağı olmayan benim gibi öğrenci gençlerin geldiği yerdi. Karşımızda koskoca, masmavi deniz, kıyısında ahbap olduğumuz balıkçılar. Bir gözüm okuduğum kitapta bir gözüm çok sevdiğim denizde, zihnim ise yeni bir dünyayı sosyalizmi, felsefeyi, sanatı keşfetmenin heyecanı içinde kıpır kıpır, ruhumda ise delişmen gençliğimin tutuşturduğu bir şeyler yapma tutkusu alev alev.

Geceleri bu kahveler kalabalıklaşırdı, sanat ve sosyalizm tartışırdık. Gündüz üniversitede gençlik eylemleri, akşam TİP (Türkiye İşçi Partisi) Fatih ilçesinde siyaset, sonra akşam sabahçı kahvelerine koşup, sanat, siyaset, sosyalizm tartışmaları ama öncelikle sanat. Arada bir de Kumkapı'nın salaş meyhaneleri.

HÇ- *Bu sabahçı kahvelerinde sanat tartışmalarınız ilginç bir kare, bu kareyi biraz büyütebilir misiniz?*

NY- 1960 sonrası bizim kuşak içinde pek çok genç sosyalist mücadeleye sanat üzerinden gelmişti, ben de öyleydim. Bunda belki de Marksist yayınların o tarihte yasaklı oluşu bir nedendi. O sıralar *Yeni Dergi*, Cemal Süreya'nın *Papirüs*'ü, *Varlık* dergisi gibi dergiler bizim aramızda çok okunurdu. Marksist olmazdan önce Varoluş felsefesini tanıdım. Camus'yü, Kafka'yı, Sartre'ı falan. Sanıyorum aramızda amatör olarak şiir yazmayan yok gibiydi. Yenikapı tartışmalarımız içinden sonra meşhur olan birçok sanatçı çıkmıştı. Ali Özgentürk, Kemal Sunal, Savaş Yurttaş şu anda aklıma gelenler.

Yaşar Kemal ile de ilk tanışmam Beyoğlu'nda daha çok sanatçıların gittiği bir meyhanede olmuştu. İlk karşılaşmamız pek de hoş olmamıştı, benim gençlik densizliğim yüzünden, "neden yalnızca köylü romanları yazıyorsunuz" dediğimde o gür sesiyle gürlemiş bir "hastir..." çekmişti, meğerse o sıralar bunu diyen çokmuş, nereden bileyim? Ama sonra TİP'de beraber olduk. Parti aidatlarını almak için evine ben giderdim, sevmişti beni, sohbet ederdi, bir keresinde bir şarap ikram etmişti, bir Macar şarabıydı, o zaman anladım ki bizim içtiğimiz şaraplar şarap değilmiş. Biz 60 kuruş muydu ne, şimdi hatırlamıyorum, Güzel Marmara şarabı içerdik, o da kırk yılda bir. DGM'de yargılanırken Yaşar Abi de yanı başımızdaydı.

***HÇ-** Sizin kuşağınızda sanat ve siyaset iç içe yani.*

NY- Tamamen öyle. Mesela Ruhi Su aklıma geliyor. Ruhi Su hayatını kazanabilmek için bir ara Beyoğlu'nda ucuz bir kulüpte müzik yaptı, sarhoşlar oyun havaları isterler, çalmayınca kavga çıkarırlardı (belki de polis yapıyordu). Bunu bildiğimizden aramızda para toplar üç beş genç sırayla o kulübe müşteri olarak gider sarhoşlara müdahale ederdik ama Ruhi abi bunu bilmezdi.

O tarihlerde pandomim (sözsüz oyun) sanatı henüz bizde yeni yeni tanınıyorken bizim üç erkek iki kızdan oluşan bir pandomim grubumuz vardı. Haydarpaşa Lisesi gibi büyük liselerin tiyatro sahnelerine çıktık. Bazı öğrenci yurtlarında da oynadık, mesela Çemberlitaş Kız Yurdu'nda gösteri yapmıştık da Çiçek de izlemişti, tanışıyorduk ama henüz yakınlaşmış değildik.

***HÇ-** Sanat üstüne neleri tartışırdınız?*

NY- Bak, aslında sanat çevresinin de elitleri vardı. *Yeni Dergi*'nin, *Papirüs*'ün mutfağını oluştururlardı, Edip Cansever'ler, Cemal Süreya'lar, Özdemir Asaf'lar gibi. Taşradan gelmiş sanata meraklı bir genç olarak onlarla bir tanışma denemem oldu ama başarısızdım çünkü onlar bana göre çok birikimli insanlardı, benim yerim değil buralar demiştim.

Tartışmalar daha çok onların arasında olur bize döküntüleri gelirdi. Fakat sonucu fark etmiyordu, tartışmaların esası en kaba biçimiyle sanat sanat için mi yoksa toplum için mi tartışmasıydı. Burada ilginç bir nokta vardır; henüz sosyalizm lafları pek fazla edilemiyordu, onun yerine toplumculuk diyorduk, fakat dil bilenlerin toplumsal gerçekçilik derken aslında sosyalist gerçekçiliği kastettiklerini çok sonra anlamıştık fakat aşağıya öyle yansımıyor ortaya tuhaf bir tartışma çıkıyordu. Örneğin Orhan Veli ve Garip hareketi toplumsal gerçekçi miydi, bireyci miydi gibi.

HÇ- *Siz hangi taraftaydınız?*

NY- Kuşkusuz toplumsal gerçekçi tarafta fakat söz konusu Orhan Veli olunca ona bireyci denmesine kafam yatmıyordu çünkü Orhan Veli konusunda lise öğrenimime dayanan özel bir geçmişim vardı ve onun şiirlerini seviyordum. Bu sorunun kendisinin yanlış olduğunu anlamak için biraz daha zaman geçmesi gerekiyordu.

HÇ- *Orhan Veli'nin aklınıza gelen bir dizesi var mı?*

NY- Herkesin bildiği "Bir de rakı şişesinde balık olsam" dizesidir, bu dizenin de bir hikâyesi vardır bende. Ciğercinin kedisi aklıma geliyor ama çıkaramadım şimdi. Eğer yanlış hatırlamıyorsam şu dize geliyor aklıma; "Sarhoş oldum da / seni hatırladım yine / sol elim / acemi elim."

HÇ- *Lisedeyken şair Orhan Veli'yi sevdim dediniz lise anısına da gidelim mi?*

NY- Söyleşimizi yayıyoruz ama olsun, zaten söyleşi biçimini bunun için seçmedik mi? Liseyi Isparta'da okudum, ağabeyim DSİ'de ziraat mühendisiydi, oraya tayin olmuştu ben de onun yanındaydım. O zamanlar Isparta'da Nurculuk yaygındı, Saidi Nursi yaşıyordu, sürgündü. Öğretmenlerimiz içinde de Nurcu çoktu. Edebiyat öğretmenimiz Nurcu muydu bilmiyorum ama sağcıydı. Edebiyat

dersinde Nâzım için "vatan haini" demişti, ben de koşup şehir kütüphanesinde Nâzım aramış bulamamıştım ama bulmayı kafama koymuştum. Orhan Veli'ye "şiire küfrü sokan şair" demişti, ben yine şehir kütüphanesine koşmuştum ama bu sefer bulmuştum. "Bir de rakı şişesinde balık olsam" dediği için küfür demişti hocam ama ben çok sevmiştim Orhan Veli'yi. İntikamımı da aldım. Bitirme sınavlarından doğrudan geçenlere mezuniyet töreninde konuşma yaptırıyorlardı ve ben de bitiren iki kişiden biriydim. Konuşmamı Orhan Veli üstüne yaptım ve "rakı şişesinde balık olsam" dizesiyle bitirdim. Edebiyat hocamız en öndeydi yüzü sinirden kıpkırmızı olmuştu. Zaten Isparta'da çıkan haftalık bir gazeteye takma isimle yazılar yazıyordum, yani illegaliteye daha o zamanlar bulaşmışım. Nâzım Hikmet'i tanımam da o yıllardadır. Ağabeyim ilericiydi ve *YÖN* dergisi Isparta'da da bulunurdu, o da alırdı. Benim sol ile Nâzım ile tanışmam *YÖN* ile olmuştur.

HÇ- *Gençliğinize gittiniz, tam burada kendinizi tanıtmak için bir otobiyografi vermek yerinde olur, ne dersiniz?*

NY- Yapalım.

Özgeçmişim

1944 Tokat/Niksar doğumluyum, orta hâlli bir ailenin en küçüğüyüm; ilkokulu Tokat'ta, ortaokulu Erzincan'da, liseyi Isparta'da bitirdim. 1962'de taşralı bir delikanlı olarak her bir köşesi keşfetmemi bekleyen okyanus gibi bir kente İstanbul'a bir damla gibi düştüm, İstanbul Hukuk Fakültesi öğrencisi oldum. Kızlı erkekli bir gençlik "sosyetesi" içinde buldum kendimi ama uyuşamadım onlarla, zengin çocuklarıydılar bense cep delik cepken delik, onlarla âşık atamazdım, ayrıca havaları da hoşuma gitmemişti, dilleri bile yabancıydı, yapay geliyordu bana.

Üniversitedeki gençlik eylemleri içine daldım, o tarihlerde kavga ilericiler/gericiler ayrımına dayanıyordu, ben liseden beri kendimi ilerici cenaha koymuştum. Çetin Altan'ı, İlhan Selçuk'u okurdum.

Farkına varmadan ilericilikten sosyalistliğe terfi ettim. İstanbul Hukuk Fakültesi Fikir Kulübü kurucusu ve ilk başkanı oldum. Benden sonra Ertuğrul Günay başkan olmuştu. İstanbul'da hemen her gençlik eylemi içinde yer aldım, 1964'te 20 yaşımda Türkiye İşçi Partisi (TİP) üyesiydim. Üye olur olmaz hemen sonrasında yapılan kongrede TİP Fatih İlçe Yönetim Kurulu'na seçildim. Fatih yöresinde propaganda için kahve sohbet toplantıları organize etme işi bana verilmişti. Ben ki öylesi mahalle kahvelerine alışık değildim, çok terlediğimi hatırlıyorum.

***HÇ-** Kahve sohbet toplantıları nasıl bir şeydi?*

NY- Çok ilginç bir deneydir. Seçtiğimiz bir kahveye önce sıradan insanlar olarak giderdik, kendi aramızdan biri TİP'e muhalif olur tartışma yapıp etrafın ilgisini çekmeye çalışırdık. Fakat bir iki deneyden sonra bu biçimi bıraktık çünkü pişpirik oynayanlar ilgilenmiyordu bizimle. Bir de rol icabı TİP'e karşı çıkmayı beceremiyorduk. Sonra doğrudan yolu seçtik, "Biz TİP'lileriz biraz bizi dinler misiniz" diyorduk, bu daha iyi idi ama bu kez de polisle başımız belaya giriyordu. İşte böyle bir şey.

Delişmendik. Bir keresinde TİP Fatih ilçesinden üç kafadar Çatalca köylerinden birine TİP propagandası için gittik. Ne bize git diyen olmuştu ne de gel diyen vardı. Köylülere uzanmak istiyorduk.

Bir orman köyüne vardık. Kahveye kurulduk, kereste tüccarlarına verdik veriştirdik, biraz sonra ensesi kalın biri geldi, belli ki onlardan biriydi ama bizimle laf yarıştıramayacağını anlayınca öfkeyle kahveden kaçtı. Onun kaçışına köylüler kıskıs gülüyorlardı, belli ki bizi sevmişlerdi. Karanlık basmıştı hiç farkında değiliz, çıktık kahveden, kahve kapısında yaşlıca bir köylü geldi, elini omzuma

koyup "oğlum" dedi, "siz en doğruyu söylüyorsunuz ama bu köylü size oy vermez" neden dayı dedim "sizi hökümat yapmazlar da ondan, oyumuz boşa gider" dedi. Bir şey demedim ama içimden "bu dayı henüz bilinçlenmemiş" diye geçirdim! Hay Allah hangimiz bilinçliydik acaba o mu ben mi? Çocukluk işte.

Karanlık ve ıssız orman yolundan aşağıya doğru üç kafadar yürüyoruz, kamyonların geçtiği büyük köye gidiyoruz. Yanımızda orman idaresinin jipi belirdi, götüreyim sizi dedi bindik. Götüre götüre jandarma karakolunun önüne götürdü, kapıda jandarmalar süngü takmış bizi bekliyorlar. Karakol komutanına niye bizi aldığını sorduk, hakkınızda Yunan casusu ihbarı var dedi. Hoppala komünizm propagandasını anlardım da casusluk nereden çıktı şimdi?

O günlerde yine Kıbrıs meselesi alevlenmişti, radyolarda gazetelerde "Kıbrıs bizim canımız, feda olsun kanımız" nakaratları vardı. Köy ağası ne yapsın bula bula ihbar için bunu bulmuş. Biz TİP kimliklerimizi gösterdik, o sıralar anayasa taşırdık cebimizde, açıp bizim siyasi haklarımızı gösteren maddesini de okuduk. Anlaşılan bizi çoluk çocuk gördüğü için bıraktı komutan, bu kısa pantolonlulardan casus mu olur demiştir.

Biz çıktık karakoldan baktık karşıda kahve var, köylüler toplaşmış, kahvenin camına yapışmış bizi merakla izliyorlar, kahve ve kalabalık gördük ya kaçırır mıyız, buraya da dalalım dedik. Bir izzet bir ikram, çay üstüne çay ısmarlayanlar, karakoldan çıktık kahraman olmuştuk. Bir ajtasyon da orada çektik, kaçar mı? Bu kez kahvenin camına yapışıp bizi dinleyenler jandarma erleriydi. Bir odun kamyonu geldi tepesinde bağrımızı rüzgâra verip döndük İstanbul'a ama kahramanlığımızı yalnız biz biliyorduk çünkü karakola düştüğümüz için ne işiniz vardı oralarda derler diye söylemeye çekinmiştik.

O zamanlar işler böyleydi...

İşçi hareketleri içinde oldum, İstanbul'da Demir Döküm, Singer, Sungurlar, Gamak fabrikalarında grevci ve işgalci işçilerle beraberdim, grev çadırlarında sabahladığım da oldu. Polise ilk düşmem Cibali Tütün Fabrikası işçilerine TİP bildirisi dağıtırken olmuştu. Meşhur Cibali Karakolu'ydu düştüğüm karakol, henüz 21 yaşındayım, hiç unutmuyorum, komisere "bu bildiriler resmî bildiridir, TİP'den bana zimmetlidir, sayarak alacaksınız" demiştim de adamcağız önce tek tek saymaya kalkmış sonra ayılmış, hepsine el koyup "haydi çek git, bir daha buralarda görmeyim seni" demişti.

O zaman işler böyleydi...

Bir başka gün, gece yarısı yazıya çıkmış İstanbul Üniversitesi merkez binası giriş kapısı önüne boydan boya "NATO'ya Hayır" yazmıştık, tam bitirirken bekçi gelmişti (o zamanlar gece bekçileri vardı, Orhan Kemal'in Bekçi Murtaza'sı gibi) ne yapıyorsunuz dedi, biz "Valilik emriyle yazı yazıyoruz, bunun başında dur, kimse basmasın" deyip kovaları alıp sıvışmıştık. Sabah merakımdan erkenden gelip baktım, yazı olduğu gibi duruyordu.

O zaman işler böyleydi...

1968 olaylarında, üniversite işgalinde aktiftim, güvenlik komitesi içindeydim. Kanlı Pazar'da canımı zor kurtardım, 15-16 Haziran Büyük İşçi Direnişi'nde yürüyüş kolundaydım. Okuyabilmek için bir keresinde işportacılık bile yaptım, ağabeyim destek oluyordu ama yetmiyordu. Sendikalarda çalıştım TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası), DİSK'e bağlı Basın-İş ve sonra Turizm-İş. 12 Mart'ta polisçe arananlar arasındaydım, duvar afişlerinde arananların fotoğrafları içinde ben de vardım, onların içinde hatırladığım, Sıtkı Coşkun ve Gönül Dinçer'in de olduğudur. 12 Eylül'de de arandım. 1964'ten 1974'de kadar TİP üyesiydim. 1974'ten sonra TKP üyesi oldum. Gerisini zaten konuşmaktayız. Özgeçmişim böyle bir şey. Bu arada şu özgeçmiş lafına bozulduğumu da araya sıkıştırayım, yani ne demek özgeçmiş, geçmişimizi havanda dövüp özünü mü çıkarıyoruz? Keşke çıkarabilsek.

Marksizm'le Tanışma

HÇ- *Marksizm ile nasıl tanışmıştınız?*

NY- 1960'larda Marksizm ile ilgili hemen her şey yasaktı. Sonra hızlı bir çeviri furyası geldi, Lenin'in kitapları çevrildi. Biz daha Marx'ı bilemeden Lenin okumaya başlamıştık. Ancak çeviri sorunu vardı. Lenin'in *İki Taktik* kitabı bir yıl arayla iki kez çevrilmişti. İlk çeviri MDD tezini destekler tarzda yapılmıştı ama elbette iyi dil bilen ve orijinalinden okuyanlar bu tahrifatı fark etmişlerdi, biz fark edemezdik. Haydi, bakalım çık işin içinden çıkabilirsen, Lenin kimin görüşünü destekliyor? Sefalet bir durum.

Elimizde SBKP (Sovyetler Birliği Komünist Partisi) tarihiyle ilgili tek bir kitap vardı , onu bize getiren de kim biliyor musun? Sarkis Usta, ona ayrıca geleceğim. TKP tarihini ya da bizde sol hareketin tarihini sakın sorma, o tarihte topluca bilgileneceğimiz bir kaynak yoktu çünkü.

Aramızda iyi dil bilen bir tek Ragıp Zarakolu vardı, başının etini yemiştik, Marksizm ile ilgili bul bir şeyler de çevir, öğrenelim diye. Daha sonra Mete Tunçay yazdı da solun tarihi üstüne bir şeyler öğrenebildik. Solun tarihi, hep söylerim bizde "...mış mışlar" tarihi olmuştur. Bir de bu nedenle tarih yazımına soyunmadım. Bir "mış da benden" olmasın diye. Kurum yaratmak gerek deyip durdum, biz o kuruma veri verelim, belge koyalım, anlatalım hem bugünün hem geleceğin tarihçileri de yazsınlar diye.

İşte bu hâldeyken, neyin ne olduğunu anlayamadan büyüklerimiz önümüze bir tartışma attılar. Sosyalist devrim mi, milli demokratik devrim mi (MDD)? Sokaklarda, miting meydanlarında bölünüyorduk, "Bağımsız Türkiye" sloganını atanlar bir tarafta, "Sosyalist Türkiye" diye bağıran gençler öte tarafta (dikkat edin gerçekte demokrasinin adı yok, her ne kadar "gerçekten demokratik Türkiye" sloganları atılıyor olsa da).

Böylece ilk bölünmeler başladı. Düşünebiliyor musun, Türkiye'de hâkim üretim tarzının feodal mi yoksa kapitalist mi olduğu tartışmasında bölünüyor ve birbirinizi dövüyorsunuz, bir taraf devrimci oluyor öbür taraf oportünist... olacak şey mi bu? Böyle bir tartışma soğukkanlı analizleri gerektirirken gençlik içinde ayrışmaya kavgaya neden oluyor? Yalnızca gençlik içinde kalsa neyse.

O tarihlerde daha sonra düşündüğümde yüzümü kızartan bir olay oldu. Devrimci Eğitim Şurası diye bir şey yapmıştık, bu çalıştay çerçevesinde o da eski bir TKP'li olan (o tarihte bilmiyordum) değerli bir sosyolog Mübeccel Kıray "ATÜT (Asya Tipi Üretim Tarzı)" üstüne bize bilimsel bir tebliğ sundu. Salonda kadıncağızı bir yuhalamadığımız kaldı, neredeyse konuşturmadık. Çünkü TİP ATÜT'e karşıydı. Ne cehalet...

O ara Küba devriminin esintileri, Che dalgası da vuruyor bizim kıyılara, hayranız Che'ye, ardından Vietnam, Ho Amca, "Bir iki üç daha fazla Vietnam." Ardından kırlardan mı şehirlere, şehirlerden mi kırlara gitsek tartışması zuhur ediyor, gerilla hayranlığı yani. Doğan Özgüden'in *ANT* dergisi, kapağı kurşun delikli Mariguhella'nın *Şehir Gerillası* kitabını çıkartıyor. Kitapta gerilla taktikleri anlatılıyor. Sokaklarda ara nağme Plevne Türküsü'nden bozma "Olur mu böyle olur mu / Kardeş kardeşi vurur mu?", "Dağ başını duman almış, yürüyelim arkadaşlar" da eşlik ediyor. "Ordu gençlik elele milli cephede" bizden karşı yanıt "İşçi gençlik elele demokratik cephede"

Bu nağmelerden bir senfoni çıkar mıydı? Çıkmazdı, çıkmadı. Kakafoni çıktı... Orkestra şefleri de zaten ellerindeki çubuklarla birbirleriyle kavga ediyor, kılıç kalkan oynuyorlardı.

Gözümü kapattığım zaman bu dönemi resimleyen bir imaj beliriyor zihnimde "kumda oynayan çocuklar"

Vedat'ın Öldürülmesi

Zihnime düşen görüntülerden biri de arkadaşım Vedat Demircioğlu'nun öldürülmesidir. Bizim kuşaktan toprağa ilk düşenimizdi, benim de çok yakın arkadaşım.

Amerikan Donanması'nın 6. Filo'su İstanbul'a gelip Boğaza demir attığında karaya çıkan askerlere karşı protesto eylemleri yapıyorduk. Bunlardan birinde İstanbul Teknik Üniversitesi Öğrenci Lokali'nde ertesi günkü eylem için toplanmıştık. Ancak polis saldırdı. İTÜ yurduna sabaha karşı yapılan baskın sonucu TİP üyesi Vedat Demircioğlu ağır yaralandı, günlerce komada kaldıktan sonra öldü. Hastanede başucundaydım, ölünce öfkeyle sokaklara dökülmüştük, bir avuç gençtik.

Vedat'ın ölüm haberi gelir gelmez Aksaray'dan Cağaloğlu'ndaki İstanbul Valiliği önüne kadar yürüyerek izinsiz gösteri yapmıştık, amacımız valiyi, polisi protesto etmekti. Vilayet binasına geldiğimizde polis, frukolar (toplum polisine öyle diyorduk) bizi sarmıştı, en arkadan Deniz Gezmiş ve arkadaşları geliyordu. Onlar arkamızdan polise taş atmaya başladılar biz arada kaldık, ben de yürüyüşün sorumlusu olarak öndeyim, ne yapalım diye bir an düşündük. Aklıma Avrupa'daki öğrenci eylemlerinden bir fotoğraf kalmıştı, yere oturalım dedim. Sayımız azdı çünkü, çatışamazdık. Polis memuru yakınımdaydı telsizle amirine şaşkın bir hâlde soruyordu, "bunlar yere oturdu şimdi ne yapalım amirim." Beş dakika böyle geçtikten sonra bizleri yerden kollarımıza girip, ayaklarımızdan tutup sürüyerek toplamaya başladılar. Daha sonra Denizler bizim bu eylemimize "Bıldırcın harekâtı" adını takmışlardı. Eh görüntü uygundu doğrusu.

TİP "ilk şehidimiz" demişti Vedat için, bizim kuşağın ilk yere düşeniydi Vedat. İlk yaramızı almanın hem şaşkınlığı hem öfkesi içindeydik.

Vedat'ın ölümü üstüne Ruhi Su, sözleri kendine ait bir marş yapmış ve bizlerden de amatör bir koro kurmuştu, içinde ben de vardım (yalnızca bu marş için bir koro) ilk dizeleri şöyleydi;

Bir sabah uykusunda
Demircioğlu Vedat'ı
Coplarla yumruklarla
Vurdular öldürdüler

Gencecik çocuklardı
Belki siz de gördünüz

Ellerinde panktartlar
Yolda yürüyorlardı
Özgürlük istiyorlar
Özgürlük diyorlardı
Gencecik çocuklardı
Belki sizde gördünüz.

Evet, baştan aşağıya heyecan, dünyayı keşfe ve fethe çıkmış, özgürlük ateşiyle yanan baştan aşağıya çocuktuk.

Geçenlerde bir arkadaş sohbetinde bu konuları konuşuyorduk, kalemi kuvvetli, sohbeti tatlı bir yazar dostum kendi hikâyesini anlattı ki tam bu kumda oynayanlar imajına denkti. Henüz 19 yaşında bir derginin güzellik yarışmasında erkek güzeli seçilmiş, boy boy fotoğraflar ama öte yandan devrimci bir örgütün içinde. 12 Mart'ta pat diye içeri almışlar, işkence, dayak ve hapis. İçeride kıvranıyormuş aman benim o dergideki resmimi kimse görmesin, devrimciliğime halel gelmesin diye.

Sosyalizm, komünizm ya da Kemalizm henüz kulaktan dolma bildiğimiz şeylerdi. Bu "derin" mevzular sonra gelecekti fakat geldiğinde ne yazık ki bölünüp parçalanacaktık.

Ne var ki 12 Mart 1971'de omzu kalabalıkların askerî müdahalesi bir gecede bizi büyüttü. Bir gecede devlet bizleri baş düşman ilan etti. Duvarlara içinde benim de resmim olan "Arananlar" afişleri yapıştırıldı. Teslim olmadık. İlk kez illegal dünya ile tanıştık. Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan idam cezasıyla yargılanmaya başladılar, sonrasında tarihe kara leke düştü, idam edildiler. Nurhak Dağları'nda Sinan Cemgil, Kızıldere'de Mahir Çayan ve arkadaşları Denizleri kurtarmaya soyundu, öldürüldüler, İbrahim Kaypakkaya köylüleri örgütlemeye girişti, yakalanıp işkence ile katledildi. Binlerce insan Ziverbey köşkünde işkenceden geçti. Kısacası büyümüştük artık. Koca devlet bu bir avuç çocuktan(!) korkmuştu, vazgeçenlerimiz olduysa da vazgeçmedik devam ettik.

İşte aşağıdaki ol hikâye yüreklerinden ve inanmışlıklarından başka bir şeyleri olmayan, yel değirmenleriyle dövüşen 1960 sonrası kuşağının hikâyesidir.

Fakat hemen eklemeliyim, acılı sonuçları olsa da ben o günleri, sabahçı kahvelerindeki sohbetleri, gündüz eylem akşam tartışma... o çok yoğun günleri, ayları, yılları, şu an heyecanla anıyorum, sadece heyecan da değil, bak şöyle söyleyeyim, sanki o günlerde ayrı bir dünyadaymışım da sonra bugünkü başka bir dünyaya gelmişim ama o dünya hâlâ oradaymış gibi, o dünyamızı çok özlüyorum, çok. İlk aşk, ilk göz ağrısı gibi.

***HÇ-** Hayat aynı zamanda politika ötesinde de yaşanıyor. Kişisel aşklar, gönül maceraları da vardı herhalde?*

NY- Olmaz mı, gençtik, fakat şunu söyleyeyim, 1960 sonrası gelen '70 kuşağı kadın erkek ilişkisinde bizim kadar rahat değildi, sıkılı yumruklar yürekleri de sıkıyordu, keskin devrimcilik gönül maceralarını küçük burjuvalık olarak görür olmuştu. Hiç hoşlanmadığım "bacım" lafı çıktı. Sanata ilgi de yavaş yavaş geriye çekilmişti.

***HÇ-** Gençlik döneminizde sizin üzerinizde iz bırakan insanlar oldu mu?*

NY- Oldu. Bu sorun zihnimde bir başka görüntüyü canlandırdı. Biri bir marangoz ustasıdır, biraz önce değinmiştim, diğeri ise bir profesör. İlginç değil mi? Marangoz ustası ve bir de akademisyen. Sanki iki ayrı dünya. Marangoz ustası Ermeni Sarkis Çerkezyan profesör ise iktisat profesörü İdris Küçükömer.

Fakat esas olarak bende derin iz bırakan Sarkis Usta'dır. Ustamla hem çok zaman ve hem de çok şey paylaştım, bu açıdan Küçükömer ile kıyaslayamam, o ayrı bir kategoridir, uzaktan iz bırakmıştır, Küçükömer ile çok zaman geçirmiş değilim maalesef.

Sarkis Usta

YAŞAM

9 Ağustos 2005 Salı

90'lık 'Sarkis Yoldaş'

Tehcirde çölde doğdu. TKP'nin yayın organı Atılım'ı yıllarca marangozhanesinde bastı. Şimdi 90'ında. İki kadeh rakısını içip sigarasını tüttürüyor ve hâlâ sosyalist

Zaman Mekân ve İnsan

CELAL BAŞLANGIÇ

Kendini marangozluktan emekli eden Sarkis Çerkezyan, Kumkapı'daki evinde, Ermenicedan çeviriler yapıyor. Şu sıralarda 1900'lerin başında Osmanlı'da var olan Ermeni okullarıyla ilgili bir çalışmanın içinde.

Radikal, 9 Ağustos 2005.

Gençler olarak TİP Eminönü İlçesi'nde toplaşırdık, Sarkis Usta da bu ilçe üyesiydi. Tam bir bilge, hayat adamı, acıları bal eylemei, sıkıntıya neşe katmasını iyi bilirdi. Geçmişle, tarihle ilgili çok önemli şeyler anlatır ama asla öğretmenlik taslamazdı. Şanslıydım,

Ermeni sorununu kitaplardan değil birinci ağızdan öğrenmiştim (o tarihte kitaplarda da yoktu zaten). 6-7 Eylül olaylarının gerçek yüzünü ondan öğrenmiştim. Onun evinin kapısına kadar da gelmişler ama mahalleli korumuş onları.

Kumkapı'da marangoz atölyesi vardı, sık giderdim, çaydanlığı her zaman kaynardı, tahta, talaş kokusunu da severdim ayrıca, çayı koyar "Bak Nabi..." diye söze başlar, anlattığı hikâyeler acılıdır ama bittiğinde muhakkak o çınlayan gülüşünü patlatırdı. Devlet meselesini hiç de teorik laflarla süslemeksizin somut olayların anlatımıyla ben ondan öğrenmiştim, daha doğrusu sezmiştim. Devlet dendi mi tüyleri diken diken olurdu.

Evlerine de giderdik, eşi annemiz gibiydi, Agavni Yenge. Hepimiz ona böyle derdik. Hrant Dink'in manevi annesi, yalnız onun değil onun gibi yetim Ermeni çocuklarının anası, karnımızı doyururdu muhakkak.

HÇ- *Araya gireyim ben de Halil Kural'la giderdim, biz Usta'ya Sarkis Baba, eşine Agavni Ana derdik, bizi de çok doyurdu ve üstümüzü başımızı yıkadı.*

NY- Sarkis usta anılarını yazdı iyi ki, kitabının adı her şeyi anlatır: *Bu Dünya Hepimize Yeter.*

Bizi hiç bırakmadı. 12 Mart'ta kaçarken bile gizli yerimizi bir arkadaşımızı konuşturup bulmuş, çat kapı eve çıkıp gelmişti. Ben kapıda şaşkın bakarken usta "Yahu çocuklar sizi merak ettim, ne halt ediyorsunuz" demişti. Sarılıp sarmalaşmıştık. Gelsin demli çaylar.

Herkes İstanbul'daki Sovyetler Birliği Konsolosluğu'nun önünden geçmeye korkardı, MİT geçenleri filme alıyormuş tevatürü yaygındı. O ise içeri girip

Lenin'in kötü çevrilmiş Türkçe kitaplarını alır bize getirirdi. Daha sonra TKP içinde de beraber olmuştuk.

Bize gizli belgelerimizi saklamak için gizli gözlü, sehpalar, masalar yapmıştı. Mühendis bir yoldaş vardı, gizli gözlü bir masa

yapmasını istemiş ustadan, kendince bir çizim yapıp vermiş ustaya. Usta çizimi beğenmeyip bir kenara koymuş, kendi kafasına göre yapmış masayı. Sonra bizim mühendis masayı almaya gelmiş, masayı evirmiş çevirmiş ama gizli gözü açacak mekanizmayı bir türlü bulamamış ve açamamış. Sarkis Usta bu olayı tadını çıkara çıkara anlatırdı. Onun yaptığı bir sehpayı TÜSTAV'a (Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı) vermiştim. Sosyal tarih böyle bir şey. Yukarıdaki kupürde resmin sağ dibinde görülen sehpa kendi yaptığı gizli gözlü sehpadır. Okuduğu şey ise Osmanlı'da Ermeni okulları üstüne kendi yaptığı araştırmadır, bana da epeyce anlatmıştı, her zaman olduğu gibi "Bak Nabi..." diye başlayarak.

Arada bir Tepebaşı'ndaki Sağlık Ocağı'na ilaç yazdırmak için gelirdi, orada eski TİP'li bir doktor dostumuz vardı Usta'yı kollardı hep, Usta oradan çıkar ve mutlaka Meserret'e uğrar, karşılıklı iki tek atar laflardık.

Sarkis Usta kendi mahallesinden, Kumkapı'dan hiç ayrılmadı, Kumkapı esnafının da ustasıydı. Ölene dek, Ermeni kilisesinin evinde kaldı, ufacık bir evdi. Agavni Yenge öldükten sonra başta Jale Mildanoğlu olmak üzere onu seven dostları onu hiç yalnız bırakmadılar, evini biraz onarmışlardı ama o bundan pek de hazzetmemişti. Agavni Yenge'yi yitirdiğinden beri o evdeki anılarına dokunulsun istemiyordu, istiyordu ki mutfaktaki bulaşıklar bile onun bıraktığı gibi dursun orada.

Son günleri için Jale şöyle demişti, "artık ölmek istiyordu, yatağında yüzünü duvara döndü, verdiğimiz yemekleri de kabul etmiyordu."

Cenaze töreni hayli kalabalıktı.

Politik hayattan talebeleri, çırakları, Ermeni cemaati, mahalleli Arap, Kürt komşuları, elinde büyüyen çocuklar, gençler, orta yaşlılar, yaşlılar.

Ah ustam.

Meserret'te Ustam ortada, Zakarya Mildanoğlu ile birlikte.

Ermeni sorunu ve Kürt sorununu da aynı zamanlarda keşfetmiştim. TİP Eminönü İlçesi'nin altında Devrimci Doğu Kültür Ocakları vardı, onlarla iç içeydik. Necmettin Büyükkaya'yı hatırlıyorum, 12 Eylül'de Diyarbakır cezaevinde öldürülen. TİP içinde zaten Kürt kökenli arkadaşlarımız hayli fazlaydı.

Prof. İdris Küçükömer'e gelince, o da TİP üyesiydi ve biz gençler fırsat buldukça üniversitedeki odasına gider sohbet ederdik. Her gidişimizde önce telefonunun fişini çekerdi güvenlik için. Meşhur MİT ajanı Mahir Kaynak asistanıydı, MİT'ten olduğu sonradan açığa çıkmıştı. Madanoğlu cuntasını yakalatmış ve MİT onu davanın tanığı yapmıştı. Küçükömer'in fikirlerinden çok, farklı düşünüyor olmasıydı beni etkileyen, fikirlerini o tarihlerde anlayabildiğimi söyleyemem. Fakat sezgisel midir bilemiyorum Doğu-Batı sentezi yaklaşımı beni çekiyordu. Bir gün üniversitede ayağında meslastik (dindarların giydiği) başında modern bir bere, ağzında pipo ile görmüştüm çok hoşuma gitmişti bu hâli. Çatlak profesör diye dalga geçenler de vardı, o kadar akıllılar arasında çatlak olmak bir marifetti kuşkusuz. Cuntacılığa, askere açıkça karşı çıkıyordu. Özgün düşünebilen az sayıda aydınlarımızdandı. O yüzden de çok saldırıya uğramıştı. Bilirsin bizde farklı düşüneni kurt kapar.

Hep tarih hissinden söz ettim buraya dek ama o yetmez bu his üstüne düşünmeye sıra geldi şimdi. Yani dedim ya sel gider kum kalır, kumda altını bulmak için kumu eleyecek eleğe ihtiyaç vardır. Bu elek tarih nosyonudur. Yani nasıl bir tarih anlayışıyla dünü eleyeceğiz? Bu nosyon tarih felsefesi içinden çıkarılabilir ancak.

Ne var ki burada da büyük bir boşluk içindeydik. Böyle bir tarih felsefemiz hatta felsefemiz yoktu. Bana göre yeni yeni kıpırdanmalar olsa da bugün de halen zayıf.

***HÇ**- Felsefeye ilgi giderek arttı ama.*

NY- Kesinlikle doğru ve çok sevindirici ama ben felsefeci yok demedim filozof yok diyorum. Bana göre Cumhuriyet sonrası için bildiğim tek filozof Prof. Takiyettin Mengüçoğlu'dur. Özgün düşünceleri vardır ve uluslararası felsefe literatürüne geçmiştir. Ontolojik temellerde felsefi antropoloji görüşüyle insan felsefesine katkı yapmıştır. Ama kaç kişi biliyor bunu? Ayrıca burada vurgum genel felsefeye değil tarih felsefesinedir.

Merdivenlerdeki Genç

Zihnimde beliren bir başka görüntü, bir başka fotoğraf karesi ise 1968'de üniversite işgallerinin başladığı güne aittir. Bir tarihsel kırılmanın fotoğrafıdır bu.

İstanbul Üniversitesi Merkez Binası'nın devasa geniş merdivenleri ve o merdivenlere fırlayıp çıkan, bizim bildiğimiz ama onu dinleyen kalabalığın henüz adını bilmediği bir genç konuşuyor, "işgali başlatıyoruz" diyor...

Tarih içinde öyle kırılma noktaları vardır ki onların kırılma olduğunu gösteren bir belge bulamazsınız, eğer anlatanı olmamışsa ya da kendi pratiğinize eleştirel gözle bakıp yorumlamazsanız.

Örneğin TİP'in çöküşü bana göre sosyalist hareketin bir kırılma noktasıdır ve büyük kayıptır. Bunun nasıl olduğunun belgesi yoktur. Bana göre kritik nokta TİP'in gençliği kaybetmesiydi. Kanımca bu kritik kopuş Mehmet Ali Aybar'ın ve TİP yönetiminin basit gibi görünen ama gerçekte hiç de basit olmayan bir değerlendirme hatası yapmasının sonucunda oldu.

Hadise şudur:

Paris '68'nin rüzgârları bize kadar gelmişti, üniversite gençliği içinde bir heyecan dalgası yaratmıştı ve bu dalga yükseliyordu. Üniversiteleri boykot ve işgal etme fikri kendiliğinden herkesin kafasındaydı. Hatta Ankara'da boykot başlamıştı bile. O tarihlerde biz Fikir Kulüpleri Federasyon'u (FKF) İstanbul Sekreterliği olarak İstanbul'da hemen hemen bütün fakültelerde hâkimdik, boykot ve işgali biz başlatmaya karar verdik. İşgal patlamak üzereydi, boykota çağıran bildirimizi de hazırlamıştık ama biz partiliydik, TİP üyesiydik, izin almalıydık. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ile görüşmeye gittik,

***HÇ-** Kimler vardı görüşmeye gittiğinizde?*

NY- İstanbul FKF Sekreteri Veysi Sarısözen idi, o vardı, ben vardım, Enver Nalbantoğlu vardı sanırım, Fahri Aral da galiba vardı, iyi hatırlamıyorum.

Mehmet Ali Aybar bizi dinledi, kesin ve kararlı bir ses tonuyla "Asla olmaz" dedi, "faşizm gelir, işgal yanlıştır." Kuşkusuz neden yanlış olduğunu uzun uzun anlattı. Biz çıktık, ertesi sabah İstanbul Üniversitesi Merkez Binası'nın bahçesinde bir köşede bildirilerimizi yaktık, iyi hatırlıyorum, hırsımızdan ağlıyorduk. Biraz sonra o genç ve arkadaşları geldiler, bizden çok azdılar, genç o merdivenlere çıktı "İşgali başlatıyoruz arkadaşlar" dedi. O anda tarihin seyri değişmişti ve bana göre TİP gençliği orada, o merdivenlerde kaybetmişti ve artık çözülmeye doğru gidecekti. Adı henüz bilinmeyen o genç ise o merdivenlerde artık Deniz Gezmiş olarak doğacaktı.

Olaylar gelişip yayılınca, etkili bir eylem hâlini alınca TİP'in bu olaylarla ilgili resmî yorumu ise farklı oldu. Bu eylemleri olumluyordu bu yorumlar ama iş işten çoktan geçmişti.

Resmî parti belgelerini okursanız oradan bu kırılmayı asla çıkaramazsınız. Bu düşüncemi test için yeniden TİP belgelerine baktım. "Yükseköğrenim gençliğimizin boykot hareketleri" üzerine bir rapor var. Bu dediğimi doğruluyor yani orada bu dediğim kırılmayı

göremiyorsunuz, her şey düzgünmüş, TİP başından beri o eylemlerden yanaymış gibi. Nihat Sargın'ın *TİP'li Yıllar II,* sayfa 639'a bakılabilir.

Biz buna rağmen FKF İstanbul Sekreterliği olarak üniversiteler içinde gücümüzü koruyorduk, İşgal Konseyi içine Veysi Sarısözen sonradan girmişti, İktisat Fakültesi Talebe Cemiyeti Başkanı, İktisatlılar Fikir Kulübü üyesi Toygun Eraslan da İşgal Konseyi üyesi ve İşgal Komitesi sözcüsü idi. Ben işgalin güvenlik komitesi içindeydim.

1968 İşgal Komitesi üyelerinden İstanbul Üniversitesi öğrencisi FKF'lilerden bir grup öğrenci, ayaktakiler: Hatırlayabildiklerim, soldan ikinci Enver Nalbantoğlu, üçüncü Tamer Bamyacı, dördüncü benim; oturanlar soldan ikinci Reşat Özsoğuk, üçüncü Ertuğrul Yeşilova; ortada yalnızca başı görünen Cihan Şenoğuz; Haziran 1968.

Sabaha kadar nöbetteydik. Gece Denizler Kriminoloji Enstitüsü'nün kapısını kırıp işe yaramaz silahları almışlardı, üniversite bahçesinde marşlar söyleyip yürüyüş yapıyorlardı. Dedim ya kumda oynayarak başladı her şey diye.

HÇ- *Tekrar Mehmet Ali Aybar'a ve TİP'e dönersek '68 gençlik olaylarıyla ilgili bir yorum da onların arkasında bir cunta hareketi olduğu ve gençlerin kışkırtıldığı yorumudur, bu yoruma katılır mısınız?*

NY- Ortada kışkırtılacak bir durum olmadan kışkırtma sonuç almaz. Oysa o günlerde kabaran bir gençlik aktivitesi vardı, anti-Amerikan bir kabarmaydı bu. Bunu sen kanalize edemezsen elbette birileri kendi amaçları için kanalize edeceklerdi. Bu meseleyi Hasan Cemal yazılarında ve *Tanklarla Uyananlar* kitabında çok iyi anlatmıştır.

Bütün bunlara rağmen sol hareket içinde Mehmet Ali Aybar'ın hakkı verilerek değerlendirilmediğini düşünüyorum. Türkiye'ye özgü bir yol arayışı da kanımca değerliydi. Genel düşünsel çizgisi itibariyle daha çok Avrupa komünizmi çizgisindeydi, "güler yüzlü sosyalizm" bu anlama geliyordu. Fransa'da Abidin Dino ile yakın ilişkisi vardı, sanırım onun üzerinden de Avrupa komünizmi fikirlerinden etkilenmeleri olmuştu. Dahası bana göre birinci TİP modeli bir siyasi örgütlenme solda Türkiye koşullarına daha yakın bir modeldi.

HÇ- *Deniz Gezmiş'ten söz ettiniz yakından tanır mıydınız?*

NY- Elbette üniversiteden arkadaştık, hem de TİP'ten. Benim Beyazıt'ta Küllük'ün hemen yakınında üç arkadaşla kaldığım bir evim vardı, üniversite önünde polisle her çatışmadan sonra kaçıp bizim eve gelirdik, Deniz de birkaç kez gelmişti. Bir seferinde sivil polis üniversite önünde herhangi bir eylemde yokken Deniz'i, beni, Sıtkı Coşkun'u ve Alptekin'i gözdağı vermek için alıp meşhur Sansaryan Hanı'na atmıştı, müteferrikaya (Sansaryan Hanı 1940'larda komünistlere yapılan işkenceleriyle, tabutluklarıyla ünlü, yakın zamana kadar İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün bulunduğu Sirkeci'deki meşhur handır).

İçeride en az 20 kişi var, sigara dumanından göz gözü görmüyor, tuvalet taşmış, içeride yoğun bir idrar kokusu var, gözlerimizin yaşarmasına uzun süre engel olamadık, sonra alıştık.

HÇ- Müteferrikanın anlamını vermek iyi olur, nedir müteferrika?

NY- Müteferrikanın polisteki anlamı, polisin topladığı her çeşit şüphelinin atıldığı Emniyet'in zemin katı, yani hırsız, yankesici, esrar satıcısı falan. Siyasiler buraya atılmazdı, yukarıda 5. katta Birinci Şube denilen yere götürülürdü. Bir de zeminde işkencehanesi vardı. Gözdağı için bizi müteferrikaya atmışlardı sanırım.

Biz oturacak bir yer bulmuşuz, Deniz ile tartışıyorum, ne tartışıyoruz dersin, devrim stratejisi falan mı? Hayır. Deniz diyor ki, "Komünizmde şiir olmayacak", "niye" diyorum, "şiir bastırılmış duyguların ifadesidir, o zaman özgürlük olacak, duygular bastırılmayacak, şiir olmayacak ama roman olacak", ben de karşı çıkıyordum. Belki de dalgasına, öylesine söylemişti. Aklına geleni söylerdi. Düşünebiliyor musun şiiri nerede tartışıyoruz. Dedim ya çocuğuz diye.

Biz bunları konuşurken bir gürültü koptu, irkıyım bir polis adamın birini yatırmış kafasını tuvaletin kuburuna sokuyor, dördümüz de atıldık polisin üstüne, polis şaşırdı, biz öyle yapınca kalabalık da homurdanmaya başladı, polis geri çekilip çıktı. Gel zaman git zaman ben Beyoğlu'nda sinema bileti kuyruğundayım, birisi yanıma yanaştı, "boşuna bekleme birazdan bilet bitecek sana sıra gelmez ben vereyim" dedi, yok dedim "ben öğrenci bileti alacağım", "yanlış anladın" dedi "bileti satmıyorum sana parasız veriyorum" Meğer polisten kurtardığımız adammış, bilet karaborsacısıymış, onun hatırına aldım bileti.

Benzer bir olay daha aklıma düşüyor, yaz günü, FKF İstanbul sekreterliğinde kimsecikler yok, ben ve birkaç kişiden gayri. TİP üyesi bir arkadaş vardı, seyyar satıcıları örgütlemiş bir de dernek kurmuştu, onlardan birkaçını da bizim lokale getirmişti. Onlardan biri telaşla girdi içeriye, "Zabıtalar polisle birlikte Topkapı'da sebze nakliye ambarını çevirdi, bizim seyyar arabalarımızın hepsini toplamak istiyorlar. Direniyoruz ama yalnızız, yardım edin" dedi. Edelim de nasıl edelim, kimse yok. Ben gelirim dedim, gittik. Gerçekten de

en az otuz kırk seyyar satıcı arabalarıyla orada, zabıta ve polis de onları çevirmiş. Beni kargatulumba karpuz yüklü bir kamyonun üstüne çıkardılar, bir nutuk irat edeyim diye. Ben de emekçilerden girerek, sömürücülerden çıkarak bir nutuk irat ettim oracıkta, bitirirken gençliğin onların yanında olduğunu, toplandıklarını, birazdan burada olacaklarını eklemeyi ihmal etmedim. Baktım seyyarlar bahçıvan bıçaklarını çıkarıp polislere doğru kol kola giriyorlar. Bu durum karşısında zabıta ve polis çekildi. Seyyarlar kazanmıştı.

Gel zaman git zaman TİP Fatih ilçesinden çıkarak (Aksaray'da) gece evime gidiyorum, yolda üzüm satan bir seyyar gördüm. Bir kilo üzüm ver dedim, parasını uzattım almadı. Neden dedim o olayı anlattı, bir de sarıldı bana. İnsana verilebilecek en güzel madalya bu olsa gerek.

Benim yolgeçen hanı olan o evde *İbrahim Kaypakkaya* ve arkadaşları da bir süre kalmışlardı çünkü solculuk nedeniyle kaldıkları yurttan atılmışlardı. Liste de uzar gider, hikâyeler de evimin hikâyesini burada keselim istersen.

Kanlı Pazar

***HÇ-** 1968'leri anlatıyordunuz.*

NY- Evet. Vedat Demircioğlu'nun öldürülmesinin ardından Amerikan 6. Filosu'na karşı büyük bir eylem planlanmıştı, DİSK'in, TİP'in ve gençlik örgütlerinin birlikte düzenlediği bir eylemdi bu. Beyazıt Meydanı'nda toplanıp Taksim'e kadar yürünecekti. Gerçekten muazzam bir kalabalık toplanmıştı, ben de yürüyüşün organizatörleri içindeydim. Kortejin başı Gümüşsuyu'na vardığında gerisi henüz Tophane'deydi o denli yığınsal, büyük bir yürüyüştü.

Biz Taksim'e girdiğimizde Taksim Parkı'nın bütünüyle sağcı İslamcı bir grup tarafından işgal edilmiş olduğunu gördük. Halbuki bu eylemimiz izinli bir eylemdi, normal olarak polisin onları dağıtması gerekirdi. Zaten daha Gümüşsuyu'na gelmeden bize

saldırı olacağı, Taksim'de hazırlık yapıldığı haberi gelmişti. Bunun üzerine güvenlikçiler olarak en önde bir öncü kol oluşturmuştuk. Ama yanımızda hiçbir şey yoktu, pankart sopalarından başka. Biz Taksim'e girince daha önce ara sokaklara gizlenen polisler korteje saldırıp Gümüşsuyu önünde korteji bölmüştü. Bu arada ses bombaları atılmaya başlandı, ortalık karıştı ve Gezi'de toplanan saldırganlar saldırıya geçtiler. Biz Taksim'de sıkışıp kalmıştık. İyi bir tuzak kurulmuştu doğrusu. Karşımızdakilerin elinde bıçaklar, şişler, satırlar vardı. Bir satır burnumun ucundan geçmişti. Bu sağcı grupla birlikte polis de bize saldırmıştı. Yürüyüşe katılan iki kişi ölmüş, pek çok insan yaralanmış, polisçe tutuklanmıştı. Civardaki esnaflardan bazıları bizi dükkânlarına alarak kurtarmışlardı. Daha sonra polis buraları da basmaya başlayınca kaçmıştık.

Bu olayın adı tarihimize bu isimle geçen meşhur Kanlı Pazar'dır. Tarih 16 Şubat 1969.

Yine Ruhi Su bu olayı da ağıta dönüştürmüştü.

ellerinde pankartlar
gidiyor bu çocuklar
kalkın ayağa, kalkın
gidiyor bu çocuklar

bu pazar, kanlı Pazar
dert yazar, derman yazar
kalkın ayağa, kalkın
gidiyor bu çocuklar

bu meydan kanlı meydan
ok fırladı yaydan
kalkın ayağa, kalkın
biz şehirden, siz köyden

(*Derinden Gelen Kökler*'den aldım)

15-16 Haziran 1970 Büyük İşçi Direnişi

Zihnime düşen geçmişe ait fotoğraf karelerinden biri de 15-16 Haziran'dır. Uzun anlatmak icap eder fakat ben çok kısa tutacağım, çok ayrıntılı biçimde *Maden-İş Tarihi*'nde tanıklıklarla birlikte anlatılmış, oraya bakılabilir. Ben yalnızca benim de içinde olduğum iki fotoğraf karesinden söz edeceğim. O tarihlerde DİSK'e bağlı Basın-İş yani matbaa işçileri sendikasında eğitimci ve teşkilatlanma görevlisi olarak çalışıyordum, Ehliiman Tuncer Genel Başkan, İbrahim Atılal Genel Sekreter. 12 Mart darbesinde aranana kadar bu sendikada sanıyorum 4 yıl çalıştım.

DİSK'i tasfiye etmeyi, işçilerin toplu sözleşme haklarını kullanmalarına kısıtlamalar getirmeyi amaçlayan bir yasa tasarısına karşı yapılmıştı bu büyük direniş. DİSK aylarca tabanını hazırlamış, işçileri yasa konusunda bilgilendirmiş hatta Anayasal Direniş Komiteleri kurmuştu. Direniş kararının alındığı temsilciler toplantısına ben de Basın-İş'ten katılmıştım. Benim için çarpıcı olan Kemal Türkler'in konuşmasının sonunda kullandığı şu cümlelerdi, doğrusu cüretkârlığına hem şaşırmış hem çok takdir etmiştim: "Belediye otobüslerine, vapurlara topluca binmeniz gerekirse (yürüyüş sırasında) para vermeyeceksiniz, arkadaşlarımız gözaltına alınırsa onları karakoldan alacağız."

Direniş Sungurlar fabrikasında başladı. Sungurlar işçileriyle Demir Döküm fabrikasındaki işçiler birleştiler, çevredeki diğer fabrikaların işçilerini de yürüyüşe kattılar, gerisi kartopu gibi büyüyerek koca bir sel oldu, akıp gitti. İstanbul'un, her yerinde pek çok fabrikada şarteller indi, işçiler de sokağa indiler. Yalnız İstanbul'da değil Düzce, İzmit gibi sanayi merkezlerinde de direniş ve yürüyüşler yapıldı. Kadıköy dışında polisle bir çatışma olmadı.

Matbaa işçilerinden bir grupla yürüyüş koluna Çemberlitaş'tan katılmıştım, önde TİP'den bir grup genç arkadaş da vardı. Yürüyüş

kolu Cağaloğlu'na yöneldiğinde Vilayet'e giden yolun tanklarla kapatılmış olduğunu gördük. Biz kendi aramızda ne yapalım yan yola mı sapalım diye konuşurken baktım bizim yanımızdan işçiler akıp tankların üstüne çıkıyor, askerleri kucaklayıp tankları aşıyor, bazıları da tankın üstünde askerle itişip kakışıyor. Benim unutamadığım sahne biz aramızda yol tartışırken işçilerin yolu bulmasıydı. Böylece Eminönü'ne geldik fakat Galata Köprüsü açılmıştı, karşıya geçemedik. *Maden-İş Tarihi*'nden bu direnişi tekrar okurken TİP'den iyi tanıdığım, bizim ilçeden işçi Nurten Arıcan'ın tanıklığını gördüm, meğer tankların üstüne çıkanlar içinde o da varmış, bunu öğrenmek çok hoşuma gitti. Direniş iki gün sürmüştü. Ardından 16 Haziran'da sıkıyönetim ilan edildi, sendikacılar ve pek çok sendika temsilcisi gözaltına alındı. Ben ve birkaç arkadaş o gece evlerimize gitmedik, İrvem Keskinoğlu'nun evinde kalmıştık. Daha sonra TKP'ye birlikte girdiğimiz yoldaşlarımızdandı, Leipzig'de de birlikte çalışmıştık.

Bu direniş "büyük" adını hak eder, solun direnişi yorumlamasını ise sonra ele alacağım.

Şimdi toparlarsak Aybar öngörüsünde siyasi bakımdan haksız sayılmazdı. Olayların akışı hızlandı, grevler, fabrika işgalleri, üniversitelerin işgali, Kanlı Pazar ve 15-16 Haziran. Devletin bu gidişe tepki vereceği açıktı, nitekim ardından 12 Mart askerî müdahalesi geldi. Fakat ne oldu, korkunun ecele faydası olmadı, hepimizin üstüne çullandılar, TİP de kapatıldı. Faşizm gelir korkusu TİP'i korumaya yetmediği gibi gençliği yitirmesine neden oldu. Gerçi Aybar TİP'in kapatılmasını 4. Büyük Kongre'de alınan Kürtlerle ilgili karara bağlar. Aybar, Boran'ı bu karar nedeniyle partiyi kapattırmakla suçlamıştı. Fakat benim kanıma göre 12 Mart TİP'e her durumda vuracaktı. Bana göre bu kongrede Kürt sorunuyla ilgili alınan karar son derece önemli tarihî bir karardı. Bunu TİP'i kapattıran karar olarak nitelemeyi, bu kararın tarihsel önemini göz ardı etmesi nedeniyle yanlış buluyorum.

TİP'de yer eden faşizm gelir korkusunun yarattığı kırılma benim için çok öğreticidir. Sosyal mücadeleler yalnız siyasi hesaplar üstüne oturamaz. Aybar'ın ve TİP'in siyasi öngörüsü doğruydu ama sosyal mücadele öngörüsü yanlıştı. Kafamın bir köşesinde bu ders hep kalmıştı çünkü biz partili gençleri TİP frenlemişti, buna rağmen doğru bildiklerimizi yapıyorduk, üniversite işgaline TİP'in kararına rağmen katılmak gibi. Ama gençlik hareketi içinde TİP nedeniyle ideolojik ve moral saldırı altındaydık, bunun yarattığı baskı altındaydık ama TİP yönetimi bunun hiç farkında değildi. İçinde bu ezikliği duyanlar dışımızdaki Dev-Genç cazibesine kapılıyor yavaş yavaş bizim safları terk ediyorlardı. Hiç unutmuyorum, yediğimiz içtiğimiz ayrı gitmeyen daha dün FKF içinde beraber kararlar aldığımız bir arkadaşımla ertesi gün birlikte kafa çekerken müthiş sıkıntılıydı, "canım siz de..." demeye başlamıştı ki sözünü kestim, "anladım sen de gideceksin ama dürüstçe git, içinde yemek yediğin kabın içine etmeden" demiş ve kalkmıştım. Bir daha da görüşmemiştik. O deney bana gürültüye pabuç bırakmamayı öğretmiş, bizi pişirmişti ama aynı zamanda geriye baktığımda o yaşananlardan sosyal mücadelenin mantığının farkını göremediğimiz dersini çıkarıyorum şimdilerde. Tarih hissi böyle bir şey işte.

Sokakta

Gözümü kapattığımda zihnimde canlanan bir başka fotoğraf daha önce anlatmış olduğum kiralık katil genç oluyor.

Cezaevinden çıktıktan sonra teorik-pratik sorunlara kitaplarda yanıt aramaktan yorulmuştum. Hep yanıtsız sorular veya sorusuz yanıtlar vardı karşımda. Bir gün kitapları fırlatıp çalışma odamın kapısını çarpıp sokağa atmıştım kendimi. Yaşamımın sokak sayfası dediğim sayfa açılacaktı önüme. Bunu sokaklarda gezmek diye anlamayın, kendimi bir misyonun taşıyıcısı olma duygusundan kurtarıp sıradanlaştırmaktı, sokaktaki herhangi biri olmaktı. Özgürleşmekti. Bunun kişisel iç özgürleşmem olduğunu çok sonra

anlayacaktım. O nedenle birinci karede kafamda beliren imgeyle bu ikinci kare arasındaki bağıntı özgürlük duygusu üzerindendir.

Sokak günlerimden birinde Sultanahmet parkında bir bankta oturmuştum. Karşımdaki ulu çınarı gözlüyordum, altında oturanlar vardı, fark ettim ki çınarı görüyorum ama altındaki insanları görmüyorum, bakıyordum ama görmüyordum. Bunu fark ettiğim anda aklım cezaevine gitti ve birden kiralık katil o genci hatırlayıverdim. Bu genci hatırlamam aradığım kayıp halkayı bulmama yardım etti. Ani patlayan bir şimşeğin aydınlatması gibi.

Cezaevinden çıktığımda bizim hayatımızı kurtaran o genci unutmuştum. Hayatımızı kurtarmışken nasıl unuturdum? Neden unutmuştum? Çünkü çınarı görüyor ama altındaki insanları görmüyordum o âna dek. Çünkü büyük davamız vardı!

Etiyle kanıyla canlı, somut insanı, tekil varlık olarak insanı görmeme yardım eden bir başka sokak sayfası Meserret olmuştu. Bu düşüncenin devamı olan Spinoza ile tanışmam da o sırada olmuştu, "iyiyi herkes sever marifet kötüyü sevebilmekte."

HÇ- *Burada duralım biraz, Meserret'i açmanız üstüne çok şey söylenmişti?*

Meserret

NY- *Uzun hikâyedir ama kısaca duralım üstünde.*

Geçim sorunumuz vardı. Çiçek ve ben tahliye olduktan sonra 1996 yılında Meserret Kültür Kulübü'nü açtık. Aslında bizim üstümüzde kaldı, sevgili Ertan Uyar, Feridun Gürgöz ile birlikte böyle bir yer açmayı planlamıştık, biz Tepebaşı'nda bir yer bulmuştuk ama sonra ikisi in de mazereti çıktı, iş bize kaldı.

HÇ- *Neden böyle bir yer açmayı planlamıştınız?*

NY- Birincisi geçim sorunuydu. İçeriden çıkınca ben işsizdim. Burada kendisinden söz edilmesini istemediği için adını

anmayacağım, zaten ortada görünmeyi de sevmeyen, yalnız bize değil herkese karşı da gönlü cömert, büyüdüğü toprakları unutmayıp elini oraya da uzatan bir yoldaşımızın unutamayacağımız desteğini anmalıyım, desteğini hep sürdürmüştü. Ama kendimizi kendimiz düze çıkarmalıydık.

Ben iş aradığımda hep kibar bir "Hayır" ile karşılaşıyordum, "Bu iş size göre değil."

Çiçek, Lâleli'de tekstil işi yapan bir yoldaşımızın işyerinde çalıştı. Kumaş kesiyor, atölyeden gelen malları katlayıp jelatinliyordu. Sabah 7'de evden çıkıyor akşam 8-9'da eve çok yorgun geliyordu. Bu durum canımı sıkıyordu. O ara bende çok özel bir yeri olan ve çok erken yitirdiğimiz sevgili dostum Ertan Uyar Almanya'dan Türkiye'ye dönmeyi planlıyordu, o da işsizdi. Hem iş sorununu çözmek hem de bizim çevrenin birbiri i kolay bulabileceği hoş bir mekân yaratma fikri doğmuştu. İkimizin de kafasında Almanya'da olan bu tür kahveler örneği vardı. İnsanlar oralarda buluşur, gazeteleri , kitaplarını okur, sohbet ederlerdi. Çiçek de bu düşünceyi benimsiyor ama onun ayağı bizden daha çok yere bastığı için bunu kıvıramayacağımızı düşünüyordu, çok da istekli değildi, haklıydı da, haklı da çıkmıştı. Sevgili Feridun da (Gürgöz) bu projeye katılınca yine bir maceraya atılmış olduk. Ama dediğim gibi onların mazereti çıkmıştı, henüz burayı açmadan önce bırakmışlardı ama biz yeri kiralamıştık bir kez.

Hiç tecrübemiz olmayan bir işti çok zorlandık, burada can dostum Zakarya Mildanoğlu'nu anmadan geçemem. Onun hem maddi hem manevi çok desteği oldu bize.

Meserret başlıbaşına anlatılacak hoş bir hikâyedir ama ticari ve işletme yanıyla hiç hoş değil, fakat borçlanarak da olsa 8,5 yıl ayakta kalmamızı, sonrasında da emekli olmamızı sağladı. Polisin ticari baskısının da etkisiyle sonuçta iflas ettik ve ağırlıklı olarak resmî borçlarımızın ödenmesi karşılığında devrettik, maddi olarak İstanbul'da yaşayamayacağımızı anlayınca bir ay içinde pılımızı pırtımızı toplayıp Foça'ya göçtük. Aynı sürede ikimizin de emekliliği geldi ve öyle yırttık. Meserret olmasaydı emekli de olamayacaktık. Meserret'i ayakta tutabilmek için borçlandığımız yoldaşlarımız, dostlarımız da oldu, öyle sürdürebildik. Ne yazık ki elimiz hiç bollanmadı. Bağkur üzerinden yarım emekliyiz. Neyse ki sevgili dostumuz Zakar sayesinde İstanbul'da girdiğimiz bir kooperatif evini sattık da burada bir evimiz olabildi. Meserret'teki sıkıntılarımızı görüp bizi bu işten kurtarmaya çalışan başta sevgili dostumuz Dr. Şükrü Güner olmak üzere candan arkadaşlarımıza teşekkür borçluyuz.

HÇ- *Bu arada sizin Bodrum'da beş yıldızlı oteliniz olduğu dedikodusu çok yapılmıştı o sıralar.*

NY- Evet buna benzer çok dedikodu vardı. En son duyduğum dedikodu Dikili'de bir sitede evimizin olduğu, imza toplamaya gelen birini, artık bu gibi işlerle uğraşmadığımı söyleyerek kapıdan geri çevirmem, kapıyı yüzüne kapatmam. Doğrusu kuyruklu yalanın bu kadarı olur oysa değil Dikili, Foça'ya gelinceye dek İstanbul dışında hiçbir yerde oturmadık. Dikili'de misafir olarak bile kalmadık.

Meserret dedikoduları kesmişti, gelip gördü herkes nasıl yaşadığımızı ama yine de dedikodunun sonu gelmedi, biz böyleyiz ne yapacaksın! Çok duydum, başkalarına hep boş verin elin ağzı torba değil ki büzesin diyordum ama samimi olarak burada şunu

söylemeliyim, bizi yaralamadı değil, çok insafsızcaydı bu yalanlar. Çiçek, boş ver bunlara değinme, değmez dedi ama ben değineceğim artık, belki birilerine değer de vicdanlarıyla hesaplaşırlar diye. Siyasi saldırıları anlıyordum ama bunları değil, bu ölçüde yalanı değil.

Hatta ya *Nokta* dergisi ya da *Tempo* bilemiyorum şimdi, Meserret'i açmazdan önceydi, bir gün benimle röportaj yapmak istediler "ama evinizde" dediler, kabul ettim geldiler. Kapıdan girince şaşırdıklarını hissettim, odalarınızı görebilir miyiz deyince niçin geldiklerini anladım, aldırmayıp gösterdik. Bu ev sizin mi dediler kiracı olduğumuzu söyledik, arabanız var mı, yazlığınız var mı dediler ikisi de yoktu, artık işin rengi anlaşılmıştı. Benimle konuşan samimi biriydi, benim niyetlerini anladığımı anlayınca ki anlaşılmaması imkânsızdı, o açıldı, "çok lüks bir evinizin olduğu, lüks bir arabanızın olduğu, otel işlettiğiniz söylendi bize, sizden çok özür diliyorum" dedi. Ayrıca Çiçek'in Lâleli'de çalıştığını da öğrenmişlerdi bu arada. Sonra dergi çıktı, kapak manşeti "Kutlu beş parasız kaldı" diyordu, çok canım sıkıldı, telefonu açıp o gazeteciyi buldum, ben size böyle mi söyledim, Çiçek'in çalıştığını da biliyorsunuz, söyledim size üstelik dedim. Özür diledi, "manşeti ben atmadım" dedi. İşte böyle. İnsan insanın kurdudur.

HÇ- *TBKP vardı, parti Genel Sekreterisiniz partinin maddi desteği olmuyor muydu?*

NY- Cezaevinden çıkıp İstanbul'a gelince evimizi kendimiz arayıp bulduk, kiraladık ama kira ödemeleri ve içinin eşyalarının alınmasında partinin desteği oldu, yanılmıyorsam bu destek iki üç ay sürmüştü, hepsi o kadar. Partinin parası olsa kendi keline sürerdi. Sargın ile birlikte yurt gezilerine çıktığımızda arabası olan yoldaşlar yardımcı olmuşlardı yani partinin bir arabası bile yoktu.

O sıra dışarıdan dönenler, yeraltından çıkanlar içinde işsiz çoktu, bir biz değildik yani, parti hangi birine yetişsin. Parasal açıdan

Parti dediğimiz işi gücü iyi olup yardım edebilecek olan yoldaşlarımızdı zaten. Çiçek'in çalışmasına kendi işyerlerinde imkân sağlayan yoldaşlarımız da yardımcı olmuştu sağ olsunlar.

HÇ- Partinin mali sorunları için çalışan bir birimi vardı bildiğim kadarıyla.

NY- Evet vardı. Son derece becerikli bir yoldaşımız vardı, kendi girişimleriyle partiye büyük destek olmuştu, öyle olmasaydı herhalde şimdi çok zengin biri olurdu.

Cezaevinden çıkıp İstanbul'a geldiğimde önce bir avukat arkadaşımın evinde kalmıştım, sonra da onun evinde. Eşi de partiliydi, kendimize ev ararken çok yardımcı olmuştu. Çiçek de ben de her ikisini de çok sevmiştik. Kendisiyle konuştuğumda mali birim içinde sorunlar çıktığını anladım, birim dağılmıştı. Sonra işleri bozulmuş aile olarak çok sıkıntılı günler geçirmişlerdi. Partinin adı duyulmayan ama sessizce partiyi yüklenen yoldaşlarımızdan biriydi.

Partiye maddi destek olan yalnız o değildi, başka yoldaşlarımız da oldu, inşaat işleri yapan bir yoldaşımın da katkılarını iyi biliyorum. Başkaları da vardı. Gelir getirici işi olan pek çok yoldaş partinin mali sorunlarının çözümü için katkı yaptı.

Meserret'i açarken geride duran bir düşüncem de vardı, evimin önünde simitçiler, ayakkabı boyacıları, hıyar satıcıları olsun istemedim, herkesin ortasında olayım, polis ne yaptığımı bilmek istiyorsa gelip görsün istedim. Yediklerinin, içtiklerinin parasını vermek koşuluyla. Geldiler de, gizli polisten söz ediyorum.

HÇ- Nasıl geldiler?

NY- Bir gün gecenin geç bir saatinde bir çift geldi, kalabalık yoktu, bir masaya oturdular. Âşık bir çift gibi görünüyorlardı ama baktım gözleri etrafta, kulakları da masalarda. Dikkatimi çekti uzaktan gözlemeye başladım, ben onların tarafına bakınca birbirlerine yanaşıyorlar, sonra gene etrafla ilgileniyorlardı, artık anlamıştım kim

olduklarını. Biraz sonra adam yanıma geldi, sizi uzaktan tanıyoruz masamıza gelir misiniz, sohbet edelim dedi. Ben de hayhay dedim. Gittim, burayı nasıl açtığımızdan, parayı nereden bulduğumuzdan falan girerek, siyasi konulara kadar geldi, ben hepsine yanıt verdim, ardından solcu ayaklarına yatarak kışkırtıcı şeyler söylemeye başladı, bu ülkede demokrasiye güvenilmez, sizin illegal geçmişiniz var, bu çok önemlidir falan gibi. Ben darbe bile olsa içeri girerim ama illegale geçmem, o hikâye çoktan bitti dedim. Giderek sinirlenmeye başladı, Sovyetlere döndü, solculuğunu unuttu bu sefer, para alıp almadığımız meselelerine girdi, ben soğukkanlı yanıtlar verdikçe sinirlendi, en sonunda gerçek düşüncelerinizi söylemiyorsunuz dedi. Ben eğer yine gelirseniz daha uzun konuşuruz, beni daha iyi tanırsınız dedim ama burası bir kültür kulübüdür, sanatsal faaliyetlerimiz olur, bana adınızı ve telefonunuzu verirseniz sizi bilgilendiririz, gelir katılırsınız deyip bir boş kâğıt bıraktım masalarına. Sonra hiç ilgilenmedim. Kalkıp gittiler. Bıraktığım kâğıt kuşkusuz bomboştu. Benim farkına varmadığım başka gelenler de olmuştur.

Bir başka gün Meserret'e resmî bir polis gelip Şişli Emniyet Amiri'nin beni karakola davet ettiğini söylüyor, ben yoktum gelince söylediler. Merak ettim gittim. Gayet kibar karşıladı, sizi ben değil Şişli Bölgesi Emniyet Müdürümüz davet etti ancak acil işi çıktı, on dakika sonra gelecek, bizden sizi ağırlamamı istedi dedi. Bir çay içtim. Şişli Emniyet Müdürü geldi gençten biriydi, beni alıp en üst kattaki bürosuna çıkardı. Bana, "sizi tanımak istedim, ben geçmişte TKP masasında sizin partinizi takip eden biriyim, hatta Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdiğimde TKP üstüne bir tez yazmak istemiştim ama olmadı" dedikten sonra, "merak ettiğim bir konu var, sizden bunu öğrenmek istedim" dedi. "Biz TKP'nin teröre bulaşmadığını biliyorduk ama TKP'den yargılananlar teröre bulaşanlardan daha fazla ceza aldılar, niye öyle oldu?" diye sordu. Ben "bunu benim bildiğim kadar sizin de bilmeniz gerek, mademki SBF'de okudunuz. Siz TKP'den değil Sovyetler Birliği'nden korkuyordunuz,

biz de o çizgide olan bir partiydik, mesele bundan ibarettir" dedim. Ayrılırken "sonra da sohbet etmek isterdim sizinle, başınız sıkışırsa lütfen beni arayın" dedi ve kartını verdi. Kartını aldım, "ben bir vatandaşım, karakola davet edildiğim için geldim sohbet için değil" dedim. Kahve için teşekkür edip ayrıldım.

Bir süre sonra başım gerçekten sıkışmıştı hem de aynı karakolda ama onu aramadım.

HÇ- *Neden Meserret adını koydunuz? Meserret ne demek?*

NY- Meserret sevinç demek. Edebiyattaki kullanımıyla sevinçle buluşma anlamını da yüklenmiş bir sözcüktür.

Dünü arıyordum, sezgisel biçimde, yeni evet ama geçmişi bilmeden yeninin yüzeysel kalacağını hissediyordum. Gençliğimde Asmalımescit'teki kahveye, şimdi adını unuttum, takılırdım. Çünkü zamanın kalburüstü yazarları, şairleri gelirdi, onları görmek, dinlemek isterdim. Orhan Kemal, Özdemir Asaf, Can Yücel falan gelirlerdi. Bir de Sirkeci'de Cağaloğlu'na çıkarken sol tarafta köşe başında Meserret Oteli ve kahvesi vardı, Yaşar Kemal'in, Orhan Kemal'in takıldığı. Oralardaki havayı severdim. Meserret adını o nedenle koymuştuk, hatta Naji Çakırhan anılarında Tan Matbaası baskınında damdan kaçarak Meserret Oteli'ne geçtiğini anlatır. Meserret'te de geçmişte izlediğim o tür hoşsohbetler olsun istemiştim, masalara kitaplar dergiler koymuştuk. Amatör ressamların resimlerini de sergiliyorduk.

Hiç unutmam, o sıralar gazetelerde çok röportajlarım çıkardı. Alarko Holding'in sahiplerinden İshak Alaton onları takip etmiş ve *Milliyet*'te benimle röportaj yapan gazeteciyi aramış, benimle tanışmak istediğini söylemiş, Meserret'e geldi ağırladık, sohbet ettik, bir ara gözü resim sergisine takıldı, "bunlar satılıyor mu?" dedi. "Evet" dedim, "Peki satıştan yüzde alıyor musunuz?" dedi. Şaşırdım hiç aklıma gelmemişti, "Hayır" dedim "onlar amatör sanatçılar neden yüzde alayım?" "Hah" demişti "Ne olacak komünist işte, sevgiyle

işi karıştırıyor, sen batarsın" dedi. Dediği doğru çıktı, battık sonunda ama 8,5 sene yine de ayakta kalabilmiştik. Borçlanarak da olsa. Resimler meselesi hiçbir şey değil, çalışanlarımızı da ortak yaptık, Robert Oven gibi, battık sonunda. Ama yalnız bu nedenle değil, işletmeciliği bilmiyorduk, daha da önemlisi işletme sermayesi olmadan işe başlamıştık.

***HÇ-** İshak Alaton ile birlikte Hulki Cevizoğlu'nun **Ceviz Kabuğu** programına çıkmıştınız.*

NY- Ha evet, çıkmıştık çok ilginç olmuştu ve çok yankılanmıştı; düşünsenize ilk kez koca bir holdingin patronuyla bir komünist yan yana konuşuyor. Alaton ile sonra çok iyi dost olduk, Alarko Holding'in Ortaköy'deki binasında çok sohbetlerimiz oldu. Bana göre iyi bir Batılı Marksist idi, ayrıca iyi bir insandı. İşçilikten gelmeydi. Hatta beni kendilerinin düşünce grubu içine davet etmişti bir kez, tartışmalarını dinlemiştim, demokrasi açısından hep iyimser yorumlar yapıyorlardı. Bana fikrimi sorduklarında "askerden hiç söz etmiyorsunuz, sizlerin ışık dediğiniz şey üzerimize gelen bir tren de olabilir" demiştim. 28 Şubat postmodern darbesinden sonra Alaton bu sözümü hatırlatıp hak vermişti.

Meserret'e dönelim, beklediğim "hoşsohbetler" olmadı maalesef, yavaş yavaş kitapları, dergileri masalardan kaldırdık, katı politik tartışmalar oluyordu. Ekonomik sıkıntı sonucu Meserret meyhaneye dönüşmüştü ama bunu reddetmedim tam tersine üzerimdeki misyon etiketini atmak için benim açımdan bulunmaz bir araçtı. Meyhaneci olmuştum. Ama hayır öyle olmadı. İç dünyamın değişmesinde çok önemli oldu bu deneme ama dışarısı için ben yine misyonerdim. Kiminle karşılaşsam ilk sorusu dünyanın hâli ne olacak, Türkiye'nin hâli ne olacak sorusu oluyordu, kimse insan ne olacak, sen ne olacaksın diye sormuyordu. Üstelik onları çok iyi anlıyordum. Düşünebiliyor musun, neredeyse her gece aynı sorular ama tıpkısının aynısı, ben bana ilk kez soruluyormuş gibi

her soranı yanıtlıyordum, başka çarem yoktu, hamama giren terler. Güya meyhaneciydim ama kimse öyle görmüyordu beni. Bir röportajımda gazeteci "Meyhaneci oldu diyorlar, ne diyorsun" demişti ben de Ömer Hayyam'a atıfta bulunduktan sonra "Buyursun gelsinler meyhaneci olarak felsefe tartışmaya bekliyorum onları" diye yanıtlamıştım.

Sıkıntılarımız yanı sıra hoş geçen günlerimiz de çoktu. Sabahı karşılayana dek süren hoşsohbetler vardı unutamadığım. Sevgili dostum Hasan Demirbüker ta İzmir'den kalkıp gelirdi. Felsefeye, sözcüklere, hayata dair aklıma gelen her konuda zaman zaman ciddi, zaman zaman uçuk kaçık sohbetlerimizi hatırlıyorum. Önceden tanımadığımız, müşteri olarak gelmiş insanlar içinde de güzel arkadaşlıklarımız oldu.

Meserret'te günbatımı kelimenin tam anlamıyla harikuladedir, romanlara konu olmuştur, bu manzarayı seyretmeye Çiçek de ben de hiç doyamadık, sırf günbatımını seyretmek için gelen dostlarımız vardı onlarla da balkon sohbetlerimiz güzeldi. Çalışanlarımız da hiçbir zaman "eleman" olmamıştı bizim için, paralarımızı olduğu gibi acı tatlı her şeyi paylaşırdık. Hâlâ arayanlar, hâl hatır soranlar var.

Spinoza Günleri

O günler Baruch Spinoza'yı keşfedip büyülendiğim günlerdi.

HÇ- Felesefi derinliklere dalmak mı?

NY- Arayış diyelim, garip bir büyüydü bu, *Ethica*'yı ilk elime aldığımda üç sayfadan öteye gidememiş bırakmıştım ama yine de beni çeken bir şey vardı, tekrar tekrar döndüm ona. Sanki o beni bırakmıyordu. Nihayet "causa sui" nin (kendinde neden) sırrını çözdüğümde artık Baruch, kendisi için olduğu gibi benim için de Benedictus olmuştu ve artık Benedictus Spinoza'nın fikirlerindeki "sevinçli bir özgürlük" duygusunun yediveren gülleri gibi açtığı

çiçekli bahçesindeydim. Çok ilginç bir tesadüf idi ki Meserret de sevinç, sevinçli buluşma anlamına geliyordu.

Dr. Halûk Sunat ve eşi Semra çok iyi dostlarımız olmuştu. Bir süre sonra Halûk'u da Spinoza bahçesine davet ettim, o ve Selçuk Özdoğan dostumuzun da katılmasıyla Spinoza günlerimiz başladı. Her hafta bir araya gelip *Ethica* üstüne gezintilere başladık, Halûk da benim gibi usul usul bu büyüye kapıldı, Freud üzerine derine inen incelemeleri vardı, o nedenle Spinoza'yla buluşması zor olmadı. Sonra Spinoza üstüne iki kitap yazdı (*Spinoza ve Psikanaliz ve Hayat* Yirmi Dört Yayınları. 2008 ve *Psikanalitik Duyarlıklı Bakışla Spinoza ve Felsefesi*, Bağlam Yayınları, 2014). İlk kitabının Önsözünde şunları söylüyor: ***"(...) Spinoza okumalarıma başlamışım. Başlamışım dediğim sevgili Nabi (Yağcı) Abi tarafından ayartılmışız -ben ve sevgili kardeşim Selçuk (Özdoğan). (...) Meserret'te (Nabi Abi'nin hayırlara vesile olması niyetine düzenlediği, Haliç'e bakan o sevinçli mekânda) günleri batıra batıra, ardından rakıları devire devire Spinoza çekeliyoruz- çarşambaları."***

Meserret bahsini istersen böylece, Spinoza ile bitirmiş olalım. "Sırf kendi tabiatının zorunluluğu ile varolan ve etkinliği yalnız kendisiyle gerektirilmiş bulunan şeye hür diyorum."

DGM'DE YARGILAMA BAŞLIYOR

DURUŞMADA — Avukatlarının polis tarafından aranmak istenmesi üzerine Haydar Kutlu ve Nihat Sargın "savunma haklarının engellendiğini" belirtiler. (Fotoğraf: Rıza Özer)

Kutlu ve Sargın, DGM'deki duruşmada savcının tutumunu eleştirdiler

Savunmaya baskı

Ankara DGM çevresinde çok sıkı önlem alan polis, savunma avukatlarının üzerini aramak istedi. Emri veren savcının suç işlediğini belirten avukatlar, uygulamaya tutanaklarla tespit etti. Avukatlar, duruşma başladıktan sonra, aranmadan içeri girebildiler. **7. Sayfada**

Cumhuriyet, 18 Haziran 1983

***HÇ-** İddianame elinize uzun bir süre sonra geçmişti, kamuoyunda niye bu kadar uzadığı da konu olmuştu. Ayrıca savcının sizin için istediği cezalar daha iddianame açıklanmadan basına yansımıştı, astronomik cezalardı bunlar. Bu da kafalarda soru yaratmıştı. Acaba ifadelerinizde ne vardı ki bu kadar çok ceza isteniyordu. Gerçi avukatlar üzerinden ifadelerinizi öğrenmiştik ama kamuoyu bilmiyordu. İddianame elinize geçince ne düşünmüştünüz, beklemediğiniz, sizi şaşırtan bir şey var mıydı?*

NY- Dediğin gibi uzun süre sonra, gözaltına alınmamızdan dört ay sonra nihayet iddianame elimize gelebilmişti, gerçekten de herkes neyle suçlanacağımızı merakla bekliyordu. Bunca gürültü koparan, işkence akılsızlığına varana dek her tür baskıyı deneyen DGM Başsavcısı Nusret Demiral'ın elinde ne vardı, bizi neyle ve nasıl suçlayacaktı, kamuoyu merakla bu soruyu sormakta ve bizim gibi onlar da savcının iddialarının açıklanmasını beklemekteydi. Acaba işkence altında da olsa siyasi bakımdan bizi destekleyenleri zora sokacak ifadelerimiz mi vardı? Gerçi avukatlarımız aracılığıyla, cezaevine gelir gelmez herkesin rahat olmasını söylemiş ifadelerimizi anlatmıştık ama nihayetinde bunlar bizim sözlerimizdi. Biz gözaltındayken *Tercüman* gazetesinin yaptığı asılsız yayınlar kafaları bulandırmıştı.

İddianameyi okuduğumuzda bizi şaşırtan bir şey yoktu ama hem içeriği hem dili açısından seviye düşüklüğüne canımız sıkılmıştı çünkü nihayet bu iddianame bizimle ilgiliydi, insan ciddi bir şey bekliyor. Türkçesi bozuk, ne dediği anlaşılmıyor ama ifade tarzı savcının ya da bu iddianameyi kaleme alanların kıvranmalarını çok iyi yansıtıyordu. Çünkü ellerinde bizi suçlayacak düşüncelerimizden başka hiçbir kanıt yoktu. Ne silah külah ne eylem, hiçbir şey. Üstelik illegal örgütü ortaya çıkarma suçlamasını da eskiden olduğu gibi göğüslerini gere gere yapamıyorlardı çünkü ellerindeki en önemli silahı almıştık. Ülkeye kendi ayağımızla gelmişiz legal olmak istiyoruz demişiz. İşleri zordu zor.

Her yanı dökülen bu iddianamenin en önemli tarafı istemeden de olsa Cumhurbaşkanı'nın Başbakan'ın biz gelmezden önce kamuoyunu hazırlamak, bizi caydırmak için ortaya attıkları "bunlar teröristtir" yalanını çürütmesiydi, o kadar ki biz bu yalanları çürütmek için özel bir çaba harcamadık. Bizim dönüş kararımızın kesin olduğu anlaşıldığında Özal adına son derece düzeyi düşük bir açıklama yapılmıştı ve bize 1980 darbesi öncesinde silahlanmak, Çorum'a silah sevkiyatında bulunmak, ülkeyi bölücü eylemler yapmak vs gibi suçlamalarda bulunulmuştu. 12 Eylül savcılarının düzmece iddialarını gerekçe yapan bir saldırıydı bu. Fakat ters tepmişti, kendini yargı yerine koyduğu nedeniyle basında eleştirilmişti Özal. İşte iddianamede bu yollu bizi suçlayan tek bir satır yoktu. Bu yönüyle iddianamenin hakkını teslim etmeliyim.

Fakat öte yandan hakkımızda istenen cezalar astronomikti, hatta idam cezası da istemişti savcı. İdamı bir kenara koyalım ama istenen cezalar her birimiz için 66 yılı buluyordu ki bu zaten müebbet demekti. Bu da medyada ters tepti ve hatta karikatürlere bile konu oldu.

Gırgır, 20 Mart 1988.

O nedenle bu iddianame üstüne konuşmayacağım, zaten savunmalarımız kitap olarak *Sorgu* adıyla Amaç Yayınevi tarafından basılmıştı. Sargın *900 Gün* kitabında hukuki yönden etraflıca vermişti. Bakılabilir.

İddianame ciddi değildi ama verdiğimiz hukuk mücadelesi fevkalade ciddiydi çünkü bizim karşımızda devletin meşru nizamını koruyan faşist hukuk düzeni ve onu koruyan yasaları vardı ki, temelleri 1940'larda atılmıştı. Yani Mussolini İtalya'sından 1936'da Türk Ceza Kanunu'na alınmış olan meşhur 141, 142. maddeler ve 12 Eylül faşizminin hukuku vardı. Ve bu hukuka dayanan siyaseti.

Gerçek bir hukuk savaşı verdik, burada bu davada savunmanlığımızı yapan avukat arkadaşlarımızın rolü tarihiydi. Onlar da bizim mahkemede yaptığımız gibi yalnız iddianameyle kendilerini sınırlamayarak kamuoyu önünde antidemokratik hukuk düzeninin ipliğini pazara çıkarmak için ellerinden geleni yaptılar.

Siyasi olarak da ülkede, o somut durumda demokrasinin nabzı bizim davamızda atıyordu, neredeyse her gün bizle ilgili bir haber medyaya düşüyordu. Medya belki de ilk kez ve hatta son kez de diyebilirim, devletle karşı karşıya gelmiş bir davanın üstünü örtmeye gizlemeye çalışmadı. Birkaç istisna dışında pek çok saygın köşe yazarı davamızı yansız değerlendirdiler. Bunun başlıca nedeni haklılığımızdı.

Dava henüz başlamadan önce hukukçu arkadaşlarımızın uyarısı üstüne, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu'na bireysel başvuru hakkımızı kullandık. Böylece Türkiye'den bu hakkı kullanan ve sonucunda devleti mahkûm eden de ilk biz olduk.

***HÇ-** Üç konuda şikâyette bulunmuştunuz değil mi?*

NY- Hep öyle biliniyor ama aslında dört konuda. İşkence, uzun tutukluluk hâli, düşünce özgürlüğü ve daha sonra da TBKP'nin kapatılması üstüne. Hepsini de kazanmıştık.

Destek ve Dayanışma

Hukuk mücadelemizin yanı sıra davamızın önemli bir başka özelliği, destek ve dayanışma eylemleridir. Bu konu, üzerinde başlıbaşına durulması gereken önemdedir. Şuna dikkat çekmek isterim; bu dayanışma açıklamaları önce örgütlü çevrelerden gelirken giderek kamuoyundan ve bireylerden gelmeye doğru yükseldi.

***HÇ**- Aradan 30 yıl geçti, bugünden geçmişe bakanlar veya hatırlayan bazıları o günlerdeki ulusal ve uluslararası dayanışma ve desteği görmek istemiyorlar, o nedenle dayanışma eylemlerini detaylı verebilir misiniz?*

NY- Dayanışmaların hepsini vermek ayrı bir kitap oluşturur. Fakat bizim mücadelemizin bu eylemler çok karakteristik yanını oluşturuyor. O nedenle sınırlı kalsa da vereceğim. İlk dayanışma eylemlerini nokta nokta şöyle sıralayacak sonra da yeri geldikçe başkalarını da vereceğim:

Dönüşümüzün daha üçüncü gününde Avrupa Parlamentosu Türk hükümetine Türkiye'nin AET'ye aday üyelik anlaşmasıyla bağlı olduğunu hatırlatarak, hükümetin bizim adil yargılanmadığımız ve işkence iddiaları için müdahale etmesi gerektiğini söyleyen bir uyarıda bulunmuştu.

Uluslararası Af Örgütü Sargın ve benim için "Acil Eylem" çağrısında bulundu.

Avrupa Parlamentosu milletvekillerinden 100 milletvekili Avrupa Parlamentosu'nun hakkımızda aldığı kararı hatırlatarak serbest bırakılmamızı isteyen bir açıklama yaptı.

İspanya Komünist Partisi'nin düzenlediği festivale katılan 22 komünist partisinden, daha sonra Fransız Komünist Partisi'nin 26. Kongresi'ne katılan 72 komünist partisinden dayanışma mesajları geldi.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi işkence nedeniyle bu durumu, altında Türk hükümetinin de imzası olan Helsinki Nihai Belgesinin ihlali olarak gördüğünü açıkladı.

Atina'da bizimle dayanışma gösterisi yapıldı.

Sosyalist Enternasyonal Başkanı SHP ve DSP'yi bu dava nedeniyle sessiz kalmakla eleştirdi.

İngiltere'de bizimle dayanışma gecesi yapıldı.

Bonn'da Türkiye Büyükelçiliği önünde 24 saatlik uyarı nöbeti tutuldu.

Uluslararası Af Örgütü ikimizi haziran ayının tutuklusu ilan etti.

-Dünyanın tanıdığı Müzisyen Mikis Theodorakis "Kutlu-Sargın'a Özgürlük Uluslararası Komitesi"ni kurdu.

Gençler "Demokrasi İçin Dayanışma Çağrısı" yayımladı.

Aziz Nesin, Demirtaş Ceyhun, Bekir Yıldız, Vedat Türkali, Emin Galip Sandalcı, Adnan Özyalçıner, Ergin Cinmen ceza kanununun bazı maddelerinin kaldırılması ve işkence nedeniyle Yeni Dilekçe kampanyası başlattılar ve imzacılar hızla arttı. Bu çağrı çok önemli bir etki yaratmıştı:

*Sayın **Haydar KUTLU** ve **Dr. Nihat SARGIN**'ın derhal serbest bırakılarak siyasi faaliyetlerini tamamen özgür ve yasal olarak yürütebilmelerine olanak verilmesini istiyoruz.*

***Haydar KUTLU** ve **Nihat SARGIN**'ın tüm düşüncelerini paylaşmasak bile, onlar ile birlikte;*

- Tüm düşünce akımları için demokratik hak ve özgürlüklerin kullanımının önündeki bütün engellerin kalkmasını,

- Düşüncelerinden dolayı tutuklu olanlara genel af çıkarılmasını ve bu nedenle yürütülen soruşturmalara son verilmesini,

- Siyasi göçmenlerin ülkelerine dönme ve politik faaliyetlerini sürdürme özgürlüğünü,

- Her türlü işkence uygulamasına son verilmesini ve sorumluların cezalandırılmasını,

- Ölüm cezalarının kaldırılmasını istiyoruz".

Altında siyasi parti ve sivil toplum örgütlerinin imzaları:

"Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu, Fransa İnsan Hakları Örgütü, Fransa Yargıçlar Sendikası, Fransa Avukatlar Sendikası, Fransa Demokrat Hukukçular Örgütü, Uluslararası Demokrat Hukukçular Örgütü, Demokrasi ve Özgürlükler İçin Avrupa Yargıçlar Örgütü, Avrupa Demokrat Avukatlar Örgütü, Afrika İnsan ve Hakları Örgütü, Fransa Türkiye Derneği, Genel İş Konfederasyonu, Ulusal Eğitim Federasyonu, Fransız Komünist Partisi, Birleşik Sosyalist Parti, Radikal Sol Parti, CIMADE Yardım Kurumu, Türkiye'nin Demokratikleşmesine Katkı Komitesi, Özgürlük ve Kalkınma Komitesi"

Le Monde/Cumhuriyet

Parti Örgütlerimizin Dayanışma Çalışmaları

İstanbul'da TBKP MK Sekreterliği adı altında 20 kadar yöneticinin aktif çalıştığı organ ile İstabul İl Komitesi ülkedeki bütün dayanışmayı fiilen örgütlüyordu. Oluşturulan heyetler Demirel'e kadar bütün parti liderlerini, gazete yöneticilerini, köşe yazarlarını ve kitle ögrgütlerinni yöneticilerini düzenli ziyaret ettiler. Yurtdışında da Mehmet Karaca'nın koordinasyonunuda bütün ülkelerde ilişkiler kuruldu, Avrupa Parlamentosundan hükümetlere, siyasi partilere vs. vs. kadar. Türkiye'de Adımlar'da günlük bülten çıkıyordu, yurtdışında da İngilizce ve Almanca bültenler Berlin ve Londra'dan dağılıyordu.

Temel parti örgütlerimizin bölgelerinde dayanışma için gösterdikleri çabalar ses çıkarrmadığı için pek bilinmez oysa son derece önemliydi. Tahliyemize kadar her celsede mahkeme önünde toplanan dayanışma etkinliklerinin polisin baskılarına rağmen kesintisiz sürmesi kamuoyu için olduğu kadar yargılanma sürecimizde mahkeme heyeti üstünde dahi etkili olmuştu. Bu yığınsallığın gerisinde kuşkusuz partimizin örgütlü çalışması vardı. Dayanışma çalışmalarının örgütlenmesi konusunda maalesef yapılmış sözlü tarih çalışmaları yok. En etraflı anlatım yine *Konca Yazışmaları* kitabı içinde var. Önce seçip vermek istedim ama seçemedim. Kitabı hatırlatmakla yetineyim dedim.

Mahkemedeyiz

Hakkımızda açılan dava Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) adı verilen, tabii hâkim ilkesine aykırı yarı askerî özel bir mahkemede başladı. Bu mahkeme, içinde askerî yargıçların da olduğu bir mahkemeydi. Savcılık makamı da öyleydi, sivil asker karması.

16 Kasım 1987'de gözaltına alınmıştık, 5 Aralık 1987'de tutuklandık, iddianame ancak 8 Mart 1988'de tarafımıza tebliğ edilebildi. Duruşmanın başlangıç tarihi ise 8 Haziran 1988'dir yani gözaltına

Mahkemenin önü.

alınmamızın üstünden 7 ay geçtikten sonra hâkim karşısına çıkabildik. 4 Mayıs 1990'da ise tahliye olduk yani 2,5 yıl sonra. 4 Mayıs 1990 gününe yani tahliye tarihimize kadar, her ay bir oturum olmak üzere 33 oturum yapıldı ve tahliyeden sonra tutuksuz olarak devam etti.

Mahkemeye Geliş

İlk duruşma 6 Haziran 1988
Nihat Sargın getiriliyor

Bizi ellerimiz kelepçeli olarak cezaevi arabasına aldılar. DGM binasına yaklaştığımızda önce bir uğultu geldi yaklaştıkça sloganlar atıldığını duyduk. Büyük bir kalabalığın bizi karşıladığını anladık. Tam olarak ne olduğunu ertesi gün gazetelerden öğrenecektik. Gerçi içeri girince anlamıştık durumu, o denli kalabalık bir izleyici kitlesi vardı ki içeri giremiyorlardı.

Duruşma salonunun onları alması mümkün değildi. Bizi kalabalığın dışından, DGM'nin arka kapısından içeri aldılar, ellerimizdeki kelepçeleri kimse görmeden aceleyle çıkardılar ve salona buyur edildik.

İlk duruşma 6 Haziran 1988 ben.

Böyle Duruşma Olmaz

Duruşmalar tam da bize yakışır(!) biçimde başladı. Dışarıda büyük bir kalabalık, dostlarımız ve onları çembere alan polis barikatları ve içeride bu durumu protesto eden bizler ve avukatlarımız. Duruşmalarımızın nasıl bir seyir izleyeceği bu ilk duruşmanın ortamında belli olmuştu. Hep böyle gidecekti, polis baskısı, davamızı izlemek için içeri girmeye çalışıp giremeyenler, içeride bizim protestolarımız.

İddianameye uzun boylu değinmeyeceğim, dileyenler Nihat Sargın'ın *900 Gün* kitabında ve ikimizin savunmalarını içeren *Sorgu* kitabında bulabilir. İlginç olan şudur ki, Cumhurbaşkanı,

Kutlu-Şargın Davası'nda, yerli-yabancı basın ve gözlemciler ile sanıklardan ortak ses:
'BÖYLE DURUŞMA OLMAZ,
Hürriyet
40 YIL

İçeri giremeyenler, Mehmet Ali Aybar, Yaşar Kemal, Theodorakis, Mustafa Ekmekçi ve içeride biz protesto ediyoruz.

Hürriyet, 9 Haziran 1988.

Başbakan bize "terörist" derken iddianame bizim terörle ilgimizin olmadığını fikir suçu işlediğimizi söylüyordu. Aynı nedenle var gücüyle komünist/sosyalist hareketin tarihine de cahilce el atarak ideolojik olarak bizi mahkûm etmeye uğraşıyordu. Nafile bir çaba. İddianamenin 300 sayfaya yaklaşan hacmi bu nedenledir. Dili bir felaketti. Kanıt olarak TKP yayınları ve benim konuşmalarım vardı, hepsi bu. Nitekim, savunmamın hemen başında (hukuk diliyle buna sorgu deniyor), "bu kadar sayfaya ne gerek vardı, ben komünist olduğumu, TKP üyeliğimi, Genel Sekreterliğimi reddetmiyorum ki, mevcut 141, 142'ye göre ben suç işlemiş bulunuyorum, bir cümle yeterdi" demiştim. "Fakat bunu yapamazdı savcı çünkü fikri suçlamak gibi bir açmazı vardı, o nedenle ideolojik olarak bizi mahkûm etmeye çalıştığı için sayfalar dolusu yazmak zorunda kalmıştır" demiştim. Gerçekten de savcının da mahkemenin de işleri zordu, şimdiye kadar birilerini yakalarlar, onun komünist olduğunu ispatlamaya çalışırlardı mahkûm edebilmek için. Oysa şimdi biri çıkıyor, evet ben komünistim, TKP Genel Sekreteriyim diyor.

Onlar için atsan atılmaz satsan satılmaz durumu. Bütün dünya bizi izliyor, Türkiye'yi izliyor. Türkiye'ye ayak bastığımız andan itibaren diyebilirim ki neredeyse her gün basında yer almıştık, özellikle mahkeme başladıktan sonra.

İddianameden açıkça anlaşılıyordu ki bizi iki temel nedene bağlı olarak mahkûm etmek istiyorlardı, komünist parti kurmak istememiz ve Kürt halkının özgürlüğünü savunmamız.

Kutlu ve Sargın davası mahkeme salonuna sığmadı

ZAFER İŞARETİ YAPTI: TKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu ile TİP Genel Sekreteri Nihat Sargın'ın Ankara DGM'deki duruşmalarına başlandı. Kutlu ile Sargın'ın duruşma boyunca sık sık konuştukları görülürken, DGM hakimi "sanıklar istemiyor" gerekçesiyle fotoğraf çekilmesine izin vermedi. Bunun üzerine avukatlar ve sanıklar resim çektirmek istediklerini söylediler. Sanıkların duruşma boyunca sakin oldukları gözlenirken, Haydar Kutlu birara zafer işareti yaptı.

PROTESTOLU DURUŞMA

YARGILANMALARINA Ankara DGM'de başlanan TBKP Genel Sekreterleri, Haydar Kutlu ile Nihat Sargın'ın duruşmasını izlemek isteyen avukat, gazeteci, yabancı gözlemci ve sanatçı ile çok sayıda kişi yer darlığı nedeniyle mahkeme salonuna giremedi. Gazetecilerin içeri alınmak istenmemesi üzerine tartışmalar çıktı

ANKARA (GÜNEŞ)

THEODORAKİS'LE: Kutlu ve Sargın'ın dünkü duruşmasına Yunanlı besteci Theodorakis de katıldı. Yunanlı sanatçı duruşmadan sonra Haydar Kutlu'nun yanına yaklaşarak el sıkıştı ve hal hatır sordu.

Güneş, 9 Haziran 1988.

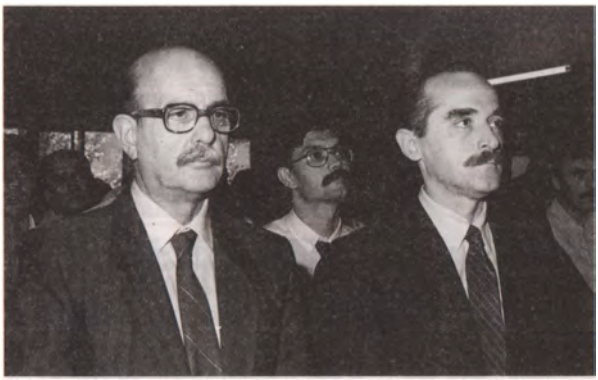

Mahkeme heyeti yerini aldı, başlıyoruz...Nihat Sargın ve ben, arkada solda Mehmet Alçınkaya, Musa Kasa, ortada Cihan Şenoğuz.

HÇ- *Sizin dışınızda 14 kişi daha davaya dahil edilmişti. İfadenizde de yoktu bu isimler, o hâlde niye böyle bir şey yapmıştı Savcılık?*

NY- Kanımca bizim dönüşümüz devlet içinde iki farklı tutuma neden olmuştu. Darbeci generaller bize karşı şiddet yanlısı idiler, buna karşın böyle bir tavır Turgut Özal'ın Avrupa'ya açılma politikalarına tersti. Henüz dava başlamadan önce sağ basında "Kutlu itiraf etti yüzlerce yeni TKP tutuklamaları başladı" türünden haberler çıkmıştı. Askerlerin niyeti "Gizli örgütü ortaya çıkardık" kampanyası açarak gelişimizle demokrasi yönünde ortaya çıkan havayı dağıtmaktı. Fakat kendi isteğimizle gelişimiz bu oyunu bozuyordu. Bunu yapamayınca iki kişilik dava olmaktan çıkarıp bir örgüt davası hâline getirebilmek için 14 arkadaşımızı kattılar. Aralarında savunma avukatımız Rasim Öz de vardı. Hatta duruşma başladığında beş arkadaşımızı daha kattıklarını gördük ki onların ismi iddianamede bile yoktu. Bu arkadaşlarımız dayanışma gösterilerinden gözaltına alınan Aziz Çelik, Arif Kaptan, Hüseyin Baş, İsmet İnanoğlu, Hüseyin Akpınar'dı (Aziz Çelik 4 koğuşa getirildiğinde

tanışmıştık, işkence görmüştü, yanlış hatırlamıyorsam kulağı zedelenmişti, çok üzülmüştüm). Avukatlarımız itiraz ettiler. Mahkeme Başkanı usul konusunda titiz bir yargıçtı. İtirazı dikkate aldı ve ikinci duruşmada bu arkadaşların dosyasına görevsizlik kararı vererek bizden ayırdı.

Savcının davamıza kattığı yoldaşlarımızla. (Nihat Sargın ve ben, arka sırada solda Atilla Coşkun, ortada Av. Rasim Öz, sağda Adil Demirci, üçüncü sırada Mehmet Salmanoğlu ve Musa Kasa.

Kısacası iktidar da savcılık da polis de şaşkındı, acemice şeyler yaptılar. Ben de savunmamda (sorgu) bu hâli yakaladım ve ifade ettim.

İlk cümlelerim şöyleydi:

"Bu iddianamede, hukuki temellerden yoksun ve kanıtsız iddialardan önce dikkatimi çeken ilk şey, onda egemen olan ruh hâlidir. Bu ruh hâli dönüşümüzden beri etrafımızdaki ruh hâli in aynıdır. Ülkemize ayak bastığımızdan bu yana devlet yönetimi şaşkınlık içinde soğukkanlılığını yitirmiş gözüküyor. Etrafımızı saran bunca telaş niyedir?

Herkesi sağduyuya, soğukkanlılığa davet ediyorum.

Şu iddianame şaşkınlık içinde ne dediğini bilmiyor. Şaşkınlık o kerteye yükselmiştir ki benim için 'yakalandığı 16 Kasım 1987' diyor. Yani ben kendi isteğimle ülkeye dönmüş değilim de yakalanmışım. Böyle olması için neler vermezlerdi kim bilir?... Bu durumun tek bir açıklaması vardır; telaşın yarattığı şaşkınlık." "Davamızın ayırt edici yanı bu davanın açılmasını bizim istemiş, davayı bizim harekete geçirmiş olduğumuz gerçeğidir." Bu davaya başından beri "çok sanıklı gizli örgüt davası" havası verilmek istendi. Emniyette bana açık söylendi "Döneceğinize ihtimal vermiyorduk ancak uçağa bindiğiniz haberi bize ulaşınca emin olduk" dendi. "Ben bir komünistim, Öyle sanıyorum ki bu sözüm kulağınıza her zaman duymaya alışık olduğunuz bir söz olarak çarpmıyor. Fakat sen komünistsin sözü bizde oldukça sık duyulur. Üstelik sen komünistsin denilen insanların çoğu gerçekte komünist de değildir. Gerçekte komünizme inananlar ise komünist olduklarını söyleyemezler... Oynanan oyun çok açık değil mi?"

Sorgumun devamında ilk kez kendi ayağımla gelip, ben komünistim deyince bu oyunun bozulduğunu anlatıyorum.

Elimize kelepçe takılarak getirilmeye itiraz ediyorum. Kelepçeleri, zinciri mahkeme salonuna girmeden önce arabada çıkarırlardı basından kaçırmak için ama yine de basın yakalamıştı.

Cezaevi arabasının iç kapısındayım.

Şöyle diyorum; "Sayın Yargıçlar, buraya ellerimiz kelepçeli, zincirli getirildik. Bu durumu kendimiz için ve tüm politik tutuklular için protesto ediyorum. Fakat bu uygulamaya şaşıyor değilim, İki yüz küsur yıl önce, Kant 'eller dışa uzanmış beyindir' demişti."

Duruşma salonundayım.

Duruşmaları tek tek anlatmayacağım, ilginç duruşmaların üstünde duracağım ve dayanışma ve protesto eylemlerine yer vereceğim.

500 avukat savunmamızı üstlenmişti, bu sayı giderek daha da artacak sona doğru 1.000'e yaklaşacaktı. Şimdiye dek görülmüş bir durum değildi bu. Daha polisteyken avukatlarımızın hukuk savaşı başlamıştı, duruşmalar boyunca hep sürdü, hem DGM savcılarının hem hükümetin bu durumdan canı çok sıkılmıştı. Ayrıca cezaevindeyken bizim dünyaya açılan penceremiz oldular. Sürekli görüşme yaptılar bizimle. Pratik ihtiyaçlarımızı karşılamak için de çırpındılar, avukatlık ötesinde bize dost desteği verdiler. Hepsini şükranla anıyorum.

Müdafilerimizden bir grup.

Müdafilerimizin hukuk savaşından o denli rahatsız oldular ki iki avukatımızı gözaltına aldılar, biri i de davamıza sanık olarak kattılar.

Bizimle kişisel olarak dayanışma gösterenler dışında, Barolar Birliği, İnsan Hakları Derneği, Türk Tabipler Birliği gibi sivil toplum kuruluşları da bildirileri, basın açıklamaları, bültenleriyle Meclisi ve hükümeti sürekli sıkıştırdılar.

Bütün bu dayanışma etkinlikleri yurtdışında da yankı buluyordu, daha davamız başlamadan önce Avrupa Parlamentosu bizim serbest bırakılmamız için Türk Hükümetine çağrı yaptı, bu çağrı yanıtsız kalınca da bu kez karar alarak hükümeti eleştirdi. Ayrıca değişik ülkelerden 100 parlamenter "Demokrasi için Kutlu ve Sargın'la Dayanışma" çağrısı başlığıyla hükümete yönelik bir çağrı yaptı. Yargılanmamızın hükümetin demokrasiye dönüyoruz açıklamalarıyla çeliştiğini vurgulayarak serbest bırakılmamızı ve düşünce özgürlüğü önündeki engellerin kaldırılmasını istedi.

Duruşmamızın başlamasından hemen önce, daha önce belirttiğim gibi Uluslararası Af Örgütü ikimizi "Haziran ayı tutukluları" olarak ilan etti ve serbest bırakılmamızı isteyerek herkes bizimle dayanışma için Başbakan Özal'a mektup yazma çağrısı yaptı.

Nihayet ilk duruşmamızın hemen öncesinde Aziz Nesin, Vedat Türkali, Demirtaş Ceyhun'un çağrısıyla "Demokrasi için Dayanışma Çağrısı" yayımladılar. Onunla da kalmayıp ardından bir çay bahçesinde bir panel, aynı yerde gece sanatçıların da katıldığı şölen düzenlediler. Ardından gençlerin "Gençliğin Demokrasi İçin Dayanışma Çağrısı" geldi. Duruşma sabahı gazetelerde yine Avrupa'dan pek çok sivil toplum örgütünün ortak çağrısı yer aldı.

Bu örgütlerden, komünist, sosyalist partilerden ve uluslararası basından pek çok kişi duruşmaya gözlemci olarak katılmak üzere Ankara'ya gelmişti.

İlk duruşma işte böylesine yüksek bir dayanışma ve ilgi ortamında başladı. Artık bundan böyle kamuoyu önünde ikimiz "Siyam ikizleri" gibi olacaktık, her seferinde adımız sanki tek kişiymişiz gibi birlikte söylenecekti, davamızın adı da Kutlu-Sargın davası olacaktı. İlginçtir hapishanede siyasi olmayan mahkûmlar bile ikimize "düşünce suçluları" diyordu. Yani "düşünce suçu" meselesini kamuoyuna mal edebilmiştik.

Hatta bizim ölüm orucumuz sırasındaydı sanırım, bir TV muhabiri Beyoğlu'nda sokak röportajı yapıyordu, bir balıkçı tezgâhında satıcıya bizleri hatırlatarak sormuştu "düşünce suçu olabilir mi" diye, Karadenizli bir balıkçıydı "İnsan paluk mudur tabii ki düşünecek, düşündüğünü de söyleyecek, suç olur mu?" demişti.

Açıkçası bu konuda iktidarın akılsızlığı da bize yardım etmişti çünkü her duruşmamız polis baskısıyla olaylı geçiyor ve böylece medya için bulunmaz bir haber kaynağı oluyorduk. Doğrusu Sargın da ben de mahkemede yaptığımız konuşmalarda basını dikkate alan cümlelerimizle basını iyi değerlendirdiğimizi söyleyebilirim. Zaten savunmamız mahkemeye değil kamuoyunaydı. Mahkeme heyetini değil kamuoyunu kazanmaya çalışıyorduk.

Duruşmamızın ilk celsesi, salonun yetmezliği hakkında avukatlarımız, basın ve bizim itirazlarımızla başladı, daha geniş bir salon istiyorduk.

Güneş, 9 Haziran 1988. Müdafilerimizden, önde solda Halit Çelenk, yanında Veli Devecioğlu , arkada solda Bahri Bayram Belen yanında Hasan Ürel, konuşan Erşen Sansal, arkada Ergin Cinmen.

Bu arada salona girip bize ayrılan yere oturunca hem davaya dahil edilen diğer yoldaşlarımız, hem izleyiciler arasından bizimle, el sıkışmak, kucaklaşmak isteyenlerin hücumuna uğradık. Mahkeme başkanının uyarıları kâr etmedi, bu sıcak karşılama bir süre sürdü. O arada salona girebilen Mehmet Ali Aybar da elimizi sıktı, zaten avukatımızdı. Mahkeme heyeti duruşmaya ara bir süre vermek zorunda kaldı.

Dostlarımızın sevgi seli mahkeme salonunun düzeni i bozdu.

İçeri giremeyen ünlü isimler vardı, Mikis Theodorakis gibi. Kendisi Yunan-Türk Dostluk Derneği başkanıydı aynı zamanda. Onunla birkaç kez yurtdışında sohbetim olmuştu. Sonuncusu Atina'da basın toplantısı sonrasındaydı. Birlikte uzun bir yemek sohbetiydi bu. İçeriye giremeyenler arasında Yaşar Kemal de vardı. İçeri alınmayan yerli ve yabancı gazeteciler DGM kapısı önünde fotoğraf makinelerini caddenin ortasına koyarak bir protesto eylemi yaptılar.

Müziğini sevdiğim ve insan hakları için gösterdiği duyarlılığını her zaman takdir ettiğim Joan Baez İstanbul'a konser için gelmiş, oradan bize bir mesaj göndermişti. Şöyle diyordu: "Bugün bütün düşüncelerim ve yüreğimle sizin yanınızdayım. Duruşmanızı izlemek üzere Ankara'ya gelemediğim için çok üzgünüm. Yeryüzünün özgür düşünen tüm insanlarının desteği bugün sizinledir. Sevgiler."

Basında, kamuoyunda bir ilgi yaratmış olduğumuzu görüyorduk ama bu ilginin bu denli dinamik bir güce dönüşmüş olduğunu ilk kez o an anlamıştım. İçimden "kazandık" dedim. İnsanlar hakkımızda olumlu şeyler yazabilir, söyleyebilirdi ama işini gücünü bırakıp üstelik polis baskısının olacağını, gelenlerin fişleneceğini bile bile bunca insanın kalkıp davamızı izlemeye gelmeleri, gösterdikleri bu olağanüstü fedakârlık, bize gönülden destek vermeleri vicdanları kazanmış olduğumuzu gösteriyordu.

Bu durumu savunmamın en başında mahkeme önünde dile getirmiştim: "Duruşmamızın ilk gününde işçi ve emekçi halkımız, aydınlarımız, gençlerimiz ve kadınlarımız davamızın özü olan demokrasiye sahip çıkma kararlılığını bir kez daha gösterdiler. Demokrasi ve özgürlük isteği bütün caydırıcı çabalara rağmen mahkemenin kapısına dayandı. Basınımızda bu istek gerçek boyutlarıyla yansıdı. Demokrasi kavgasının merkezinde yer alan düşünce, örgütlenme ve politik eylem özgürlüğünün simgelendiği TBKP, politik görüşleri farklı da olsa geniş bir çevrenin gönüllerinde yasallığın ilk gününü yaşadı. Evet, yargı önüne çıkmamızla birlikte o gün TBKP kamu

vicdanında yasallaştı... Halkımızın dertlerinden, tasalarından uzakta, tarih bilincinin izine bile rastlanmayan şu iddianameye, artık çoktan fosilleşmiş yasaların karanlık, küflü zindanına hapsolmuş şu iddianameye acıyarak bakıyorum. Düşünceden ve düşünenlerden korkanlara acıyorum."

***HÇ-** 16 Kasım 1987'de yola çıktığımızda böyle bir sonuç alınacağını düşünüyor muydunuz?*

NY- Ben de tam oraya gelmiştim, yerimde otururken geriye gittim, dönüş günlerine, böyle bir tabloyu hayal etmek mümkün değildi. Sezgisel olarak sonuçta kazanacağımızı düşünüyordum ama bu somut tabloyu hayal etmek elbette mümkün değildi. Düşün, bizim sol çevreler bile hem dönüşümüze karşıydılar hem de kazanamayacağımızı söylüyorlardı. Kendimizden başka bizi yüreklendiren kimse yoktu. İçeriden iktidarın tehditleri geliyordu gelmememiz için. Basında gelişimizi destekleyen pek az kalem vardı.

Dönüşümüz üstünden henüz yedi ay geçmişti, daha ilk duruşmamızda davamızın etrafında demokrasi ve insan hakları rüzgârı etkili biçimde esmeye başlamıştı. Nitekim birinci duruşmanın ertesinde basında duruşma haberleri yanı sıra TCK'nın 141, 142. maddelerinin kaldırılması gerektiği görüşleri de yer almaya başlamıştı.

Bu atmosfer karşısında savcılık makamının moralinin çok ciddi biçimde bozulduğunu duruşma sırasında gözlemlemiştim. Savcı Ülkü Coşkun'un iddianameyi okurken demoralize olduğu belli oluyordu, gelişigüzel birkaç bölüm okudu yalnızca.

O gün duruşma bitmişti ama hareketlilik bitmemişti. Duruşmamızı izlemeye gelenler gece düzenlenen dayanışma yemeğinde beraber olmuş, Theodorakis ve Livaneli müzik yapmışlar, konuşmalar yapılmış, bunlar *Milliyet*, *Hürriyet* gibi büyük gazetelere de yansımıştı.

Bu arada ANAP Büyük Kongresi'nde ANAP Genel Başkanı ve Başbakan Turgut Özal'a bir suikast yapıldı, parmağından

yaralanarak kurtuldu. Hemen o saatlerde Mustafa Taşar bir açıklama yaparak "Bu TKP'nin işidir, hesabını soracağız" diye açıklama yaptı oysa yakalanan suikastçı Kartal Demirağ'ın eski bir ülkücü olduğu ortaya çıktı.

Her duruşmamız DGM'ye giden sokakların kesildiği, çatılara keskin nişancı polislerin yerleştirildiği polis terörü ortamında geçti. Duruşma salonuna her seferinde sınırlı sayıda izleyici alındı. Ankara dışından otobüslerle davamızı izlemeye, bize destek vermeye gelen yoldaşlarımızın otobüsleri, değil DGM'ye yaklaşmak Ankara'ya sokulmuyordu. Gelenler içinden gözaltına alınanlar oluyordu. Üniversitelerde, yurtlarda bizimle dayanışma gösterdiği için gençler gözaltına alınıyordu. Kısacası her duruşma olaylı geçiyordu. Fakat haklarını teslim etmeliyim, basın 12 Eylül koşullarına rağmen davayı haber olarak oldukça objektif verdi.

SAVUNMALARIMIZ

Yargı süreci ile ilgili teknik bir açıklama yapmalıyım. İddianame okunduktan sonra sanığın iddianamedeki suçlamalara karşı yargıcın soracağı sorulara verilen yanıtlara "sorgu" denir, savunma değil. Savunma yargılama bittikten, savcı esas hakkında mütalaasını verdikten sonra sanığın son sözlerine denir.

Sorgu Değil Savunma

Biz bu yargılama prosedürünü bozmaya karar verdik. Sorgu değil savunma yapacaktık, yani söyleyeceklerimizi sona bırakmadan en başta söyleyecektik. Çünkü belliydi ki davayı uzatacaklardı o durumda kamuoyu ilgisi düşebilir, söyleyeceklerimiz basına yansımayabilirdi oysa davamızın başında ilgi yüksekti. Bu politik bir davaydı ve biz de politik savunma yapacaktık.

İddianameye

Savunmamı uzun uzun vermek yerine basındaki yansımaları vermekle yetineceğim:

TBKP Genel Sekreterlerinin sorgusu Ankara DGM'de 23C gün sonra başladı

Haydar Kutlu: Ben bir komünistim

Cumhuriyet, 5 Temmuz 1988

"Ben bir komünistim; bu ülkede doğmuş olmasaydım komünist olduğum için yargılanmayacaktım ama bu ülkede doğmuş olduğuma memnunum.

Kutlu, demokrasinin süs çiçeği olmayacaklarını söyleyerek "Demokrasinin bize ihtiyacı var. Gelişimizle şaşkınlık içine düşen devlet yetkililerine şunu söylemek isterim; Telaşa gerek yok. Davamızın konusu barış, demokrasi ve insan haklarıdır, iş, ekmek, özgürlüktür."

TBKP davasında savunma:

Kutlu: "Demokrasinin süs çiçeği değiliz"

Hürriyet, 5 Temmuz 1988.

Kutlu: Partim için hesap vermeye hazırım

Cumhuriyet, 6 Temmuz 1988.

Programımızdaki hedeflerimizden, örneğin Kürt sorununu savunmaktan vazgeçmeyeceğimizi söylüyorum. Sırf bir de komünist partisi olsun diye gelmedik diyorum.

"Ben partim için her türlü hesabı vermeye hazırım, partimin yasal çalışma özgürlüğünü elde etmesi için bir bedel ödemek gerekiyorsa ve bu bedel benim özgürlüğümün elimden alınmasına ve hatta daha ağır sonuçlara yol açsa da buna hazırım. Çünkü partim bunu çoktan hak etmiştir."

Haydar Kutlu'nun savunmasından

"12 Eylül'ün arkasında ABD var"

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) — TKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu Ankara DGM'de yaptığı savunmasında, "12 Eylul öncesinde terör şokuyla toplumsal muhalefetin geriletildiğini" ve "12 maz mıydı? Oysa plan hatası yoktu, gelecek düşünülmüştü. Bir gün bile olsun demokrasi için direnme gereği doğsun istenmedi."

12 Eylül ile TCY'nin 146. maddesinin çiğnendiğini ifade eden

yoruz. Ülke derin bir bunalım olmadan hiçbir güç bir darbe gerçekleştiremez. ABD'nin rolü bu ortamdan yararlanmaktır. Bu nedenle darbeyi yalnız ABD'nin rolüyle açıklamak doğru değildir. 12

Cumhuriyet, 23 Temmuz 1988.

TKP GENEL SEKRETERİ HAYDAR KUTLU'NUN SAVUNMASINDAN

'1982 Anayasası tek şeflik esasına dayalı'

Rejim arayışı "Türkiye, cumhuriyetten bu yana politik rejim arayışı içinde olmuştur. 12 Mart ve 12 Eylül'e kadar her şeye rağmen parlamenter demokratik cumhuriyetin temeli zayıf da olsa korunabilmişti. İlk kez 12 Eylül ile bu ülkeler kenara atıldı. 12 Eylül demokratik rejim bakımından cumhuriyet öncesine dönmüştür."

İrkçılığı tanetliyoruz "Yurtseverliz, ama ırkçılığı şiddetle tanetliyoruz. Biz aynı zamanda etnik enternasyonalistiz. Kendimiği dünya halklarının ve insanlığın bir parçası, dünya emek ordusunun bir neferi sayıyoruz. Biz, bir başka ulusu esen ulusun ezgar olamayacağını söylüyoruz. Kürt halkının eşitmesini kınıyoruz."

Cumhuriyet, 23 Temmuz 1988.

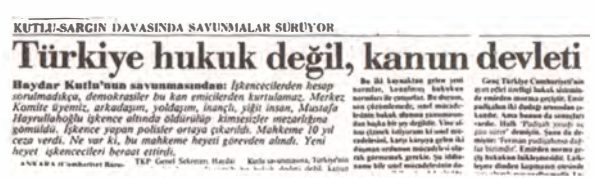

KUTLU-SARGIN DAVASINDA SAVUNMALAR SÜRÜYOR

Türkiye hukuk değil, kanun devleti

Haydar Kutlu'nun savunmasından: *İşkencecilerden hesap sorulmadıkça, demokrasiler bu kan emicilerden kurtulamaz. Merkez Komite üyemiz, arkadaşım, yoldaşım, inançlı, yiğit insan, Mustafa Hayrullahoğlu işkence altında öldürülüp kimsesizler mezarlığına gömüldü. İşkence yapan polisler ortaya çıkarılıp. Mahkeme 10 yıl ceza verdi. Ne var ki, bu mahkeme heyeti görevden alındı. Yeni heyet işkenceyi beraat ettirdi.*

Cumhuriyet, 2 Ağustos 1988.

TKP Genel Sekreteri Kutlu, Türkiye'nin genel panoramasını çizdi

Susmak, suça ortak olmaktır

İçinde bulunulan durumdan ülkeyi kurtarabilecek sosyal, politik güçlerin susturulduğuna değinen Haydar Kutlu, "Hayır, susmamak gerekiyor" dedi.

—2—

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) — Ankara DGM'de yargılanmakta bulunan 12 kişilik bir grup...

Cumhuriyet, 3 Ağustos 1988.

"İşkencecilerden hesap sorulmadıkça demokrasiler bu kan emicilerden kurtulamaz. MK üyemiz, arkadaşım, yoldaşım, inançlı ve yiğit insan Mustafa Hayrullahoğlu işkence altında öldürülüp kimsesizler mezarlığına gömüldü. İşkenceyi yapan polisler ortaya çıkarıldı. Mahkeme 10'ar yıl ceza verdi. Ne var ki bu mahkeme heyeti görevinden alındı. Yenisi işkencecileri beraat ettirdi...

Dozu ne olursa olsun işkence insanlık onuru ile bağdaşmaz. Ülkemde Ortaçağ yöntemlerinin hâlâ geçerli olmasından dolayı utanç duyuyorum."

***HÇ**- Savunma üstüne bir işbölümü yapmış mıydınız, dışarıda öyle bir izlenim vardı, Sargın ağırlıkla hukuki yön üzerinde siz siyasi yön üzerinde konuşmuştunuz.*

NY- Kuşkusuz savunmamızı nasıl bir strateji üstüne oturtmak gerektiği üstüne konuştuk ama işbölümü yapmadık, bu kendiliğinden öyle oldu, Sargın hukuk konusunda, yargılama konusunda deneyliydi, hatta bizim avukatlarımıza kök söktürüyordu. O kendi doğallığı, ben kendi doğallığım içinde hazırlandık. Ara savunmalarda da birbirimizin söylediklerini tekrar etmemek için birbirimize atıflar yapıyorduk. Bence birbirini tamamlayan iki savunma çıktı ortaya. Sargın'ın savunması detaylı bir hukuk savunması olduğu için buraya alamıyorum. Yine de kısa birkaç alıntı yapmadan geçemeyeceğim.

Benim savunmam bitince Sargın savunmasına başladı.

İddianameye yanıt. Nihat Sargın

Sargın girişte şunları söylemişti: "16 Kasım 1987'de gözaltına alınışımızdan yaklaşık üç hafta sonra yargıç karşısına çıkabildik; dört ay sonra iddianame hazırlandı, yedi ay sonra duruşma başladı; davanın ikinci sırasında sorguma geçilmesi için neredeyse dokuz ay geçmesi gerekti. koğuşta iddianameyi bir kere okuyup bitirdikten sonra ilk izlenimlerimizi birbirimize aktarırken Nabi arkadaşımla aynı ruh hâlini paylaştığımızı gördük. Biraz buruk, biraz kırık gibiydik galiba. Uygulanması istenen cezaların ağırlığı veya çokluğu yüzünden değil tabii, onlar bizi güldürmüştü ancak... ileri sürülen gerekçelerin hafifliği ve onlardan da hafif bir biçimde kaleme alınmış olmasından dolayı. Herhalde daha ciddi daha ağırlıklı bir iddianame bekliyor olmalıydık... Dış görünüşü hâlâ ne

kadar flu, bulutlu olursa olsun gerçekte çağdışı 141 ve 142. maddeler ve benzerlerinin tutundukları son mevzi de öylesine küçülmüş daralmıştır artık, doğal olarak o çizginin o mevziin savunucuları da (Bu o kadar böyledir ki 141 ve 142. maddelerle ilgili olarak Adalet Bakanlığının görevlendirdiği Resmî Komisyon adına yapılan açıklamada, hazırlanan tasarıda ilk kez cezaların yarı yarıya indirildiğinden söz açılmakta, bununla kalmayıp kaldırılması hâlinde dahi bir boşluk doğmayacağı altı çizilerek belirtilmektedir). İddianame de akıl almaz ve kaçınılmaz hafifliğiyle dolaylı biçimde bu gerçeği yansıtmaktadır."

TİP GENEL SEKRETERİNİN SORGUSU SÜRÜYOR

Sargın: Ceza Yasası çağdışı

Savcılık ifadesini alan Ülkü Coşkun'un, dergilerinin hazırlayıcısı olarak sayılan 5 kişinin kendileri mi olduğunu ısrarla sorduğunu söyleyen Nihat Sargın, "Bunu 'evet' diye yanıtlamamdan dolayı, her sayının

Cumhuriyet, 20 Ağustos 1988.

Ardından tutuksuz yargılanan 14 arkadaşımızın sorguları (savunmaları) yapıldı. Hepsi de bu davaya katılmalarının kasıtlı olduğunu, gerekçesiz olarak davaya dahil edildiklerini, savcının amacının iki kişilik bu davayı çok sanıklı dava hâline getirmek istemesi olduğunu söyleyip TBKP'nin özgürlüğünü savundular. Kendi davalarının bu davadan ayrılmasını talep ettiler.

***HÇ**- Sizin duruşmalarınız sürerken 1989'da Moskova'da TİP-TKP Birleşme Kongresi yapılmıştı yani TBKP'nin 1. Kongresi. Bu kongrenin yurtdışında illegal toplanmış olmasını bildiğim kadarıyla doğru bulmuyordunuz, öyle değil mi?*

Yurtdışı TBKP Kongresi Hakkında

NY- Evet doğru bulmuyordum. Yurtdışında illegal bir kongreyle TİP ve TKP'nin birleşmesini doğru bulmadığımı dönüşlerimizi anlatırken de söylemiştim. Hele Türkiye'ye dönmüşüz ve mahkemede yasal komünist partisini kurmak için geldiğimizi söylüyor, buna izin vermediği için hükümeti eleştiriyoruz, diğer yandan polisteki sorgumu da anlatmıştım, legal olsak da bizim illegal hareketi sürdüreceğimizi ifade veya ima eden cümleler almaya çalışmışlardı. Neresinden baksanız yurtdışında bir kongre yapmak külliyen yanlıştı. Kamuoyunda kazandığımız meşruiyeti gölgeleyebileceği gibi mahkemedeki savunmamızı da zayıflatabilirdi. Bana göre acil bir gereklilik de yoktu, zaten tek parti gibi çalışıyorduk.

Cezaevinden gönderdiğim bir notla o kongreyi doğru bulmadığımı bildirmiştim, Sargın ise ikircimliydi, bu birleşmenin bazı sorunları çözebileceğini düşünüyordu ve zaten dönüşümüzden önce de ilkin birleşme kongresi yapıp sonra dönmek taraftarıydı. Dışarıya bu konuda nasıl bir mesaj ilettiğini hiçbir zaman sormadım kendisine. Fakat tahliyemizden sonra kongre ile ilgili yoldaşlardan bilgi istediğimde benim yanıtımın kendilerine ulaşmadığını öğrendim, çok şaşırmıştım. Fakat Erdal Talu "geldiğini hatırlıyorum" demişti. Kısacası bir karışıklık olduğu anlaşılıyor. Bu kongreyi TİP'li arkadaşların istediğini ve meselenin bir güven sorununa dönüştüğünü o nedenle TKP tarafının kongre yapmayı kabul etmek zorunda kaldığını öğrenmiştim. Tahliyemizden sonra Sargın'ın "düğün ne zaman" diye sorarak kongre toplanmasını onaylamış olduğunu söyleyenler olmuştu, eğer onaylamışsa sanırım o da aynı kaygıyla ikimizin arasındaki ilişkiye zarar gelmemesi için bana bunu söylememiştir.

Bizim tutukluluk hâlimizin uzun sürmesinin giderek parti de moral düşüşü yaratmış olduğunu ve bir perspektif kaybına yol

açtığını öğrendim. Aslında bunu içeriden de sezinliyorduk. Çünkü Türkiye'de komünist partisinin yasallığını imkânsız görenler vardı ve alternatif olarak sol birlik önerisi yapıyorlardı. Bunların başında TSİP geliyordu. Dergilerinde açıkça yazıyorlardı da. Esasen bizim dönüşlerimize de karşı olmuşlardı. Temel düşünceleri 141, 142'nin verili koşullarında bir sol partiydi. Biz ise bu koşulları değiştirmek için gelmiştik.

Aklıma *İncil*'den bir parça geldi. Hz. İsa der ki "Ey insanlar, Hz. Musa yasak koymasaydı sizler günahkâr olmayacaktınız, ben yasakları kaldırmaya geldim" Hz. Muhammet ise telifçidir, yani topluma yasak koyar ama aynı zamanda bunlara uyum konusunda toplumda mutabakat arar. 141, 142 varken sol parti kuralım demek bizim hem bu ruhani hem de dünyevi geleneğe pek uygundu doğrusu!

Fakat şuna emindim, biz içerideyken, tutukluyken özellikle TKP kadroları, bilhassa Türkiye'deki TKP'liler böyle bir projeye yatmazlardı çünkü bu yoldaşları tanıyordum, TKP'in ve TİP'in önemli kadrolarının katılmadığı durumda ise bizi dışlayan bir sol birlik projesi başarılı olamazdı. Bu anlamda fazlaca tedirgin değildim.

Olaylar düşündüğüm gibi gelişti.

TKP'nin 6. Kongresi Prag'da yapılmış ve sonra TİP'in Kongresi'nin yapıldığı Moskova'ya Birleşme Kongresi'nin delegeleri gitmiş ve burada Yurtdışı TBKP'nin Birleşme Kongresi toplanmış. Şeref Yıldız, bu kongreyi de anlattığı *Fırtınada Yürüyüş* kitabında kongreden bir not başlığı altında aslında benim için şaşırtıcı olmayan bir not düşmüş, şöyle diyor: TSİP Genel Başkanı Ahmet Kaçmaz toplantı arasında koluna girerek şöyle demiş "Kutlu ve Sargın'ın ülkeye dönüş eylemi yanlış. Komünist partisinin yasallaşma, 141 ve 142'nin kalkma olanağı yok. Gelin birlikte sol bir parti kuralım. Kutlu ve Sargın 15-20 yıl hapis yatmaya razı olacaklardır. Bu onların yanlışlarının sonucudur" Şeref ne yanıt verdiğini

yazmamış olsaydı bile gözüm kapalı yanıtını bilirdim. Kibarca terslemiş.

Bir kez daha solun, sözde ya da hayalci devrimciliğiyle, reel politikada devrimcilik arasındaki sıkışmışlığı karşıma çıkıyordu. Oysa reel politikada devrimci olmadıkça solun adam olacağı yoktu. Hayalcilikle ütopyayı ayırmadan solun etkili olması hayaldi. Biz bir ütopya ile Türkiye'ye gelmiş ve ütopyamızı gerçeğe dönüştürmüştük.

TBKP Yurtdışı Kongresi'nden sonra ikinci yanlış adım atılmış, hızla alt örgütlerin birleştirilmesine gidilmişti. Oysa Boran ile bir prensip anlaşmamız vardı, hem güvenlik nedeniyle hem de TİP'in her kademe için eşit sayıda üye vermesi mümkün olmadığı için aşağıya doğru örgütlerin birleştirilmesinde acele edilmeyecekti. Bu prensibe de uyulmadı. Bunun sonucu alt örgütlerde yönetim ve mücadele anlayışları açısından sorunlar çıktı.

Nitekim kongre kararına rağmen MK üyelerinin dönmesi sorun yaratmış, tartışmalar çıkmıştı yani kongre hiçbir şeyi çözmemişti. Fakat MK üyelerinin dönmesinden önce bir grup yoldaş dönmüşlerdi.

Savunmalarımızın devamına geçmeden önce yeni gelişmelere kısaca değinelim.

İkinci Dalga Dönüşler

Duruşmalarımız sürerken Aralık 1988'de İlerici Kadınlar Derneği (İKD) Genel Başkanı Beria Onger, İKD MYK üyesi Yüksel Selek, İlerici Gençler Derneği (İGD) MYK üyesi Haluk Tan İpekçi, TMMOB Makine Mühendisleri Odası İstanbul Şube Başkanı Nurettin Yalçın, DİSK YK üyesi Murat Tokmak, Maden-İş Genel Başkan Vekili Ekrem Aydın ve Bank-Sen YK üyesi Turhan Ata ile Genel- İş Marmara Bölge Temsilcisi Nafiz Bostancı Türkiye'ye döndüler.

Bu dönüşler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 40. yıldönümüne denk getirilmişti.

Dönenler içinde Yüksel Selek, Haluk Tan İpekçi ve Nurettin Yalçın dışındakiler "yurttaşlıktan çıkarıldıkları için" ülkelerine girmelerine müsaade edilmedi ve geldikleri uçakla geri gönderildiler. Diğer üç yoldaşımız gözaltına alındı. Birkaç gün sonra serbest bırakıldılar. Haluk Tan İpekçi Ankara'da işkence görmüş diğerleri görmemişti.

Ülkeye sokulmayanlar bu durumu bir bildiriyle protesto ettiler. Yeniden döneceklerini söylediler. Bir kez daha devletin ikiyüzlülüğü ortaya çıkmıştı. Bu insanlar bir yandan "kaçak" ilan ediliyor, yurttaşlıktan çıkarılıyordu. Çok ilginç bir durumdu bu. İnsanlar eğer suçumuz varsa yargılanmak istiyoruz diyorlar yargılanma hakkı bile tanınmıyor. Bu gelişler de boşuna olmadı, kamuoyu bu ikiyüzlülüğü gördü.

Bu olayın ardından Avrupa Parlamentosu karar alarak sınır dışı edilen siyasi mültecilerin ülkelerine kabul edilmesi ve kendilerine savunma hakkı verilmesini karar altına aldı ve Türkiye Hükümeti'ne bildirdi.

Bu dönüşler ve gelenlerin bir kısmının geri çevrilmesi olayı da kamuoyu meşruiyetimizi güçlendiren bir adım oldu. Herkes, suçlu olsalar biz yargılanmak istiyoruz derler mi diye düşünür oldu, olayın cezaevi içinde de yankılanması böyleydi.

Dönen sekiz yoldaşın eylemi sırasında Theodorakis bir çağrı yayımladı,"uygarlıkların kavşağında yer alan Türkiye'de insan haklarının hâlâ çiğnenmekte olduğunu" söyleyerek bizlerin serbest bırakılmasını istiyordu. Bu çağrıya uluslararası tanınmış pek çok yazar, sanatçı, siyasetçi katılmıştı. Henri Alleg, Bibi Anderson, John Bowden, Bruno Kreisky, Harold Pinter, Yannis Ritsos, Claude Sautet gibi.

Adımlar Dergisi Çıkıyor

Partiye dönük gözaltılar ve tutuklamalar süregitsin biz fiili durumlar yaratmaktan geri durmuyorduk. Yurtdışında yapılan Birleşme kongresi'nden önce TKP olarak *Alınteri* ve *Gökkuşağı* dergilerini çıkarıyorduk. *Alınteri* siyasi ağırlıkta iken *Gökkuşağı* dergisi sevgili Ali Taygun'un sanatçı duyarlılığıyla çizgi attığı kültürel ağırlıklı bir dergiydi. Ali Taygun'u şahsen tahliyemizden sonra tanıdım, sevecen kişiliğinin yanı sıra bana göre gerçek bir entelektüeldi. Bizde entelektüel sözü elitist anlamında yanlış kullanılır oysa bu sözcüğün ilk kez kullanılışı Ortaçağ sonlarına rastlar. Bilgisini halk için kullanan aydınlar için kullanılırdı. Militan bir entelektüeldi sevgili Ali Taygun. Onu da çok erken yitirdik.

Maalesef Birleşme Kongresi sonrası yönetim içindeki sorunlar yüzünden o güzelim *Gökkuşağı* dergisi kapatıldı. *Gökkuşağı* cezaevinden beni ve Sargın'ı uzun uzun tanıtan bir röportajlar da yayınlamıştı. *Yeni Açılım* çıktı, *Adımlar* çıktı. 1989'u bulmuştuk, 2 yılımızı doldurmuştuk, yeni yılda *Adımlar* dergisiyle yine bir adım atmıştık. Böylece legal alanda görüşlerimizi daha etkin biçimde duyurma imkânına kavuşmuş oluyorduk. *Adımlar* demokrasi isteyen herkese açık bir dergiydi. Temel fikri "Komünist partisi toplumsal bir gereksinimdir" idi. Hemen ardından aynı fikri başlık yapan gençlerin yüzlerce imza ile *Cumhuriyet* gazetesinde yayımladıkları bildiri geldi. Bildiride yeni çıkan *Adımlar* dergisinin destekçisi olacaklarını açıklıyorlardı. Fakat daha sonra parti içi bunalımın nedenlerinden biri olmuştu *Adımlar*. *Adımlar*'ın politikası üstüne TİP kanadıyla görüş farklılıkları çıkmıştı. Öyle de olsa önemli bir işlevi olmuştu bu derginin.

***HÇ- Adımlar** ile ilgili çıkan tartışmayı yakından biliyorum çünkü içindeydim, kitabımda çok kısaca anlatmıştım.*

NY- İstersen kısaca burada da tekrarlayalım, söz sende olsun.

İçerideyken de biliyorduk, kitabından da okumuştum. Bu kez soruyu ben sana sorayım, neydi bu tartışma?

***HÇ**- Benim anlatımım yaşadığım zamanın olgularının bende bıraktığı iz ve düşünceler olacaktır.*

Özetle: TBKP ortak yönetimi yayın organı çıkartılması kararı aldı ve 1 Ocak 1989'da ilk sayı çıktı. Ortak parti yönetimi dergi için iki partiden birer politik sorumlu belirledi. TİP ve TKP'lilerden yayına hazırlayan yayın kurulu oluşturuldu. Politik sorumlular ayrı toplanıyorlar mıydı bilmiyorum, fakat her iki sorumlu kendi partilerindeki sorumlularıyla görüşüyorlardı. Yayına hazırlayan ve yayın kurulu her sayı öncesinde politik sorumlularla toplanıyordu.

Bir şeyin altını çizmek gerekiyor. Yayına hazırlayan TKP ve TİP'li arkadaşlar aynı zamanda mesai arkadaşıydı ancak parti kimliklerimizi bir biçimde koruyorduk arada bir mesafe olduğu hissediliyordu. TİP-TKP kökenli arkadaş sözünü kim çıkarttı ise, bu söz bu mesafenin korunmasını diri tuttu. ***Adımlar*** şubelerinde iki partiden temsilcilerin olması pratikte merkeze gelenler önce TKP'li ise TKP ile sarmaş dolaş oluyor, TİP'li arkadaşlara "merhaba" diyor, TİP'liler için de durum aynıydı.

Birlik sürecinin psikolojik ortamı ve "köken"ciliğin sorunların çözümüne yardımcı olmadığı gibi, körüklediğini düşünüyorum.

Konuya dönersem: "Nasıl bir dergi/gazete" tartışması hazırlık döneminde başladı ve dergi çıktıktan sonra da devam etti. Ve birlik sürecinde yaşanan farklı bakış açıları yasallaşma ve sol parti tartışmaları açık tartışma olarak gündeme gelmiyorsa da "hangi yazılar, söyleşiler öncelikli yer almalı" konusunda iki bakış açısı ve görüşü vardı. a) TBKP'nin Birlik-Yasallık-Yenilenme politikalarını iki parti üyeleri ve çevresine ve demokrat ve sol kamuoyuna taşıma, demokrat ve sol çevrelere de sayfalarını açan bir dergi olmayı esas alan içerikte bir yayın olmalı. Dergi klasik Komünist Parti Bülteni

gibi olmamalı, yenilenme görüşü çerçevesinde "gerçeğin tekelinin kimsede olmadığı" görüşü doğrultusunda bir dil kullanılmalı... TBKP'nin güncel ve günlük çalışmaları ve Kutlu-Sargın'la dayanışmanın ulusal ve uluslararası alanda yükseltilmesine katkı vermeli. Bu görüşü TKP'den katılanların çoğu savundu. b) ***Adımlar***'ın, demokrat, sol aydınlara açık, ***Nokta, Tempo*** gibi popüler ve tüm kamuoyuna seslenebilir dergi olması öneriliyordu.

Bu tartışmaların sonunda TİP kökeninden önce Yayın Yönetmeni (Umur Coşkun) sonra Yazı İşleri Müdürü (Semih Gümüş) ve Yayına Hazırlayan arkadaşlar birer birer ayrıldılar. Zülfü Dicleli'nin Genel Yayın Yönetmeliğinde yayına devam edildi.

Öte yandan TKP ve TİP'lilerin örgütlü olduğu iller ve ilçelerde Adımlar Büroları açılıyor, bu bürolar yarı legal TBKP örgütleri gibi çalışıyordu. Kutlu-Sargın dava-duruşma çalışmaları bu bürolar yoluyla yapılıyordu. Ayrıca gazeteci kökenli Yalçın Ergündoğan, Gündüz Mutluay ve Süleyman Yeşildağ ve benim katılımımla neredeyse günlük "Adımlar Haber Bülteni" yayınlamaya başladı.

Bülten çoğaltıp Adımlar bürolarına, haber ajansları, gazete haber merkezlerine gönderiyorduk. Gazeteler Bülteni kaynak gösterip haber yapmaya başlayınca Bülten "Adımlar Haber Ajansı" adını alıverdi. Gazeteler, haberlerimizi haber ajansı statüsünde değerlendirerek, yayınlarında kaynak göstermeyi sürdürdü. Bu daha sonra TBKP Haber Bülteni olarak devam etti.

TBKP'nin yasal kuruluşu başladığında ***Adımlar*** Büro temsilcileri TBKP kurucuları oldular, temsilcilik mekânlarının çoğu TBKP il, ilçe örgütü oldu. Tarihsel durum ve politik realite bunu dayatmıştı. Yukarıda söylenen, "***Adımlar*** bir ekibin eline geçti" bakışı yerine, reel politik ve TBKP gerçekliğini savunanların yönetiminde çıkmaya devam etti denmesi, yasallaşma TBKP gerçekliğine daha uygun olacaktır.

Ben aradan çekileyim devam edelim.

Dönüşler Devam Ediyor

NY- Dönüşlere devam edelim. Maden-İş üyesi Cemal Bulut, Genel-Der Adana temsilcisi Ahmet Türkmen, Maden-İş temsilcisi Ufuk Erdoğan, Tekstil-İş Beyoğlu Şube yöneticisi Celal Güney, İGD Karadeniz Bölge sorumlusu ve GYK üyesi Gencer Uçar ve İGD Kadıköy yöneticisi Vehbi Özer döndüler. Dönenler arasında yalnızca Gencer Uçar gözaltına alındı, serbest bırakılıp tekrar alındı.

Demokrasi Kurultayı

O günlerdeki politik gelişmeler içinde bu kurultayın özel bir yeri vardı. Kurultay 29-30 Nisan günü Ankara'da toplandı. Aziz Nesin açılış konuşmasını yaptı, ardından, SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel, Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan, Sosyalist Partisi Genel Başkanı Ferit İlsever, kapatılan DİSK'in Genel Başkanı Abdullah Baştürk, Türk-İş Eğitim Sekreteri Mustafa Başoğlu, Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu Genel Başkan Vekili Cemal Tercan ve İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı Nevzat Helvacı konuştular. Kapanış konuşmasını kapatılan Barış Derneği Başkanı Mahmut Dikerdem yapmıştı.

Kurultay'a biz de cezaevinden kutlama telgrafı göndermiştik, basından öğrendiğimize göre ciddi alkış almıştı.

Kurultay'ın sonunda "Eksiksiz Demokrasi İçin Ulusal Mutabakat" başlığı altında sonuç bildirgesi yayımlandı.

TBKP Programı Yayımlandı

Mahkemede TBKP programı dava konusu iken, biz de onu savunuyorken dışarıda bu programı arkadaşlarımız basarak son derece önemli bir iş yaptılar. Kuşkusuz ardından toplatma kararı çıktı. Olsun. Bize özgü mücadele biçimi dediğim şeyi doğrulayan bir örnek olmuştu.

Uluslararası Demokratik Hukukçular Birliği'nin (UDHB) açıklaması

Parti içinde sıkıntılı hava sürerken diğer yandan bizimle dayanışma çabaları da artıyordu.

UDHB'de 5 uzmandan oluşan bir heyet davamızı inceleyip bir mütalaa çıkarmışlardı. Bazı önemli gördüğüm noktaları özetle vereceğim:

1- Türkiye'nin adli ve siyasi mercileri (Sargın ve Kutlu'nun) düşünce özgürlüğünü, sadece barışçı biçimleri kullandıkları için Türkiye Anayasasının 13. ve 14. Maddelerini kullanamazlar.

2- Yukarıda ayrıntılı olarak yorumlanmış olan TCK'nın maddeleri (141-142) Avrupa Sözleşmesi'nin 9. 10. ve 11. Maddelerine uyumlu kılınmak üzere değiştirilmeli ya da kaldırılmalıdır.

3- Kutlu Sargın ve öteki sanıklara yönelik iddianame Avrupa Sözleşmesi'ni ve Avrupa Topluluğu'nun demokratik devletlerinin genel ilkelerini ihlal etmektedir.

4- Bay Kutlu ve Bay Sargın'ın yaşadıkları keyfi gözaltı, Türkiye Anayasası'nın 19. Maddesine ve Avrupa Sözleşmesi'nin 5. Maddesine aykırıdır.

5- Kutlu Sargın ve öteki kişilerin davalarına bakan mahkemenin bileşimi, her sanığın tarafsız hâkimlerce adil bir şekilde yargılanması hakkı ilkelerini tehlikeye sokmaktadır. Ankara'daki gibi Devlet Güvenlik Mahkemeleri hem Avrupa Topluluğu'nun demokratik devletlerinin gereklerine ve yapılarına, hem de insan hakları üzerine Avrupa Sözleşmesi'nin gereklerine ve yapılarına uygun değildir.

6- Türk Devleti ve onun adli ve siyasi mercileri mutlaka ve bir an önce işkence uygulamalarına son vermelidir.

7- Türk Devleti'nin barışçı faaliyetleriyle tanınmış siyasi militanlar için idam cezası istemeye devam etmesi bütünüyle anlaşılmaz, kabul edilemez bir durumdur.

UDHP bu saptamaları yaptığı mütalaasının sonunda bizlerin derhal salıverilmemizi talep etmektedir.

Bu mütalaa avukatlarımıza iletilmişti, onlar da mahkemeye sundular.

Bu gelişmeler üstüne DGM'yi tartışma gündemine yeniden soktuk. Mahkemeye bir dilekçe vererek görevsizlik kararı vermelerini istemiştim. Devlet Güvenlik Mahkemeleri çok canlar yakmıştı, genç kuşakların bu mahkeme konusunda bilgileri olsun diye bu dilekçemden birkaç alıntı yapacağım:

"DGM'lerin kuruluş yasasına göre DGM'nin kuruluş gerekçesi kısa hâliyle söylenirse 'devlet güvenliği' aleyhine işlenen suçlara bakmaktır. DGM'nin mutlak görevli olduğu hâllerde 'devlet güvenliği' ilişkisinin var olup olmadığı dahi yasaya göre incelenemeyecektir.

'Devlet güvenliği' kavramı belirsizliği nedeniyle yoğun eleştirilere uğramıştır. Bu kavramın tanımının yapılmamış olması nedeniyle suçun kanuni unsurlarının belirlenmemiş olduğu ve bu durumun 'kanunsuz suç ve ceza olmaz' prensibine aykırı olduğu belirtilmektedir. Devlet güvenliği kavramı Yargıtay'da da tartışma konusu olmuştur.

TCK'nın 141 ve 142. maddeleri DGM'lerin mutlak görevi kapsamına alınmasıyla bu maddelere kanun koyucu tarafından yer verilmemiş olduğu hâlde yeni bir unsur eklenmiş oluyor. Böylece bu maddeler daha da ağırlaştırılmış olmakta...

Ama bugünlerde ülkemizde Cumhurbaşkanı, Başbakan, milletvekilleri, en üst yargı organlarındaki hukukçular, 'komünist partisi kurulmalı' dediler... (Biz ise hâlâ yargılanıyoruz, eğer komünist partisi kurmak suç ise, kurulmalı diyenler de suç işlemiş olmuyorlar mı, yok komünist olmak suç değilse biz niye hâlâ yargılanıyoruz. Kamuoyu anketleri yapılıyor yüzde 38 kurulsun diyor.) Ülkelerine dönmek için çaba harcayan sekiz yürekli yurtsever mi Türkiye'yi dışa karşı kötü göstermiştir yoksa onlardan beşini sınır dışı edenler, dönenlerden birine işkence yapanlar mı?

Kendi yurttaşlarını vatandaşlıktan atacaksın, sonra Irak'tan gelen Kürtleri kabul ettik diye Türkiye'de yapılan bütün insan hakları ihlallerinin üstünün örtüleceğini sanacaksın. Irak'tan gelen insanların Kürt olduğunu telaffuz etmekten kaçınacak, Türkiye'de Kürt halkı vardır demeyi bölücülük sayacak, en son Doğu ve Güneydoğu operasyonlarında görüldüğü gibi bu halk üstünde terör estireceksin... olmaz böyle bir şey... devlete egemen olan yurttaşı tebaa görme zihniyeti değişmedikçe bu uygulamaların önü alınamaz. Demokrasi yasalar değil, yaşam tarzı sorunudur. Tüccar kafasıyla demokrasi getirilemez.

Heyetinizden uluslararası sözleşmeleri dikkate almanızı talep etmekteyim. İkinci talebim bu davanın aslına rücu etmesidir. Davamızın iki kişilik bir dava olduğunu, sorgular ortaya koymuştur. Üçüncü talebim açıkladığım üzere görevsizlik kararı vermenizdir. Bu davanın konusunu oluşturan sorunun çözüm yeri TBMM'dir. Oysa bu sorumluluk şu anda heyetinize terk edilmiştir. Takdir heyetinizindir."

Takdir belliydi, talebim kabul edilmedi.

Yine Polis Saldırısı

Şubat ayında 16. duruşma sırasında yine izleyicilere polis saldırmış ve gözaltına alınanlar olmuştu. Ertesi günkü *Cumhuriyet* gazetesi bu olayı şöyle duyurmuştu: "1 yıl 3 ay 7 günden bu yana tutuklu olarak yargılanan Kutlu ve Sargın'ın dün yapılan 16. duruşması olaylı geçti. Ankara'ya çeşitli illerden gelen 250 kadar izleyici polisin önerisi üzerine önce DGM merdivenlerine oturarak duruşma saatinin gelmesini beklemeye başladı. Saat 8.30'da polisler bu kişilere müdahale ederek "neden oturduklarını" sordu, oturmamıza siz izin verdiniz diyerek kalkmamakta direnen izleyicileri polis coplayarak barikatın arkasına doğru dağıtmaya başladı. Bu coplama olayında Süleyman Kara, Selahattin Sabırlı, Remzi Öztürk, Salih Artaç, Hasan Toprak, Namık Kemal Güney, Hatice Ceylan,

Serap Yılmaz, Ali Çorul, Rafet Maniş çeşitli yerlerinden ciddi şekilde yaralandılar. Yaralananlar Adli Tıp Kurumu'nca saptanması için C. Savcılığına başvurdular. Olayın mağdurları dövülmelerine ilişkin emrin DGM Savcısı Nusret Demiral tarafından verildiğini öne sürdüler."

Olay diğer gazetelerde de yer aldı: *Hürriyet:* Kutlu-Sargın davasını izleyenlere dayak; *Güneş:* Kutlu-Sargın davasında polis copu.

Bu olayda gözaltına alınıp işkence gören Kemal Işıktaş *Adımlar*'a bu polis saldırısını anlatırken şunları söylüyor: "Telsizden duyulan bir emirle DGM Savcısı Nusret Demiral'ın 'Dağıtın, uzaklaştırın' emrini verdiğini duyduk. Bunun üzerine polis rastgele vurmaya başladı. Ön sırada bayanlar vardı, yere düşenlere de sadistçe vurdular."

Bu olay üstüne izlemeye gelip coplanan 165 izleyici, durumu bir tutanakla saptayıp davayı izlemelerinin önlenmesinin aleniyet ilkesini ihlal ettiğini, bu durumun mahkemece önlenmesi gerektiğini talep ettiler. Bu polis saldırısını duruşma sırasında öğrenince hemen söz alıp protesto ettim. Ardından bu tutanağı avukatlarımızdan Münir Derçin mahkeme heyetine sundu.

Mahkeme, şikâyetlerin DGM Savcılığına bir müzekkere yazılarak iletilmesine gerek görülmediğini çünkü daha önce böyle bir müzekkere yazılmış olduğuna karar verdi, yani dikkate almadı.

Ya Demokrasi Ya demagoji

Bu arada hakkımda başka illerde de davalar açılmıştı, Malatya DGM *Atılım* ile komünizm propagandası yapma suçu işlemiş olduğum için açmıştı bu davayı. Düşünün *Atılım* Türkiye'nin her yerinde bulunabilir ve her bir *Atılım* nüshası için bana dava açıyorlar. Toplasan bunun cezasını çekmek öbür dünyada bile bitmez.

Bu dava ile ilgili olarak Ankara DGM'de ifadem alınacak alt tarafı ama olağanüstü güvenlik alıyorlar yine. Jandarma yetmiyor, özel polis timi eşlik ediyor. Yine ellerim kelepçeli ve tektip cezaevi elbisesiyle getiriliyorum, henüz açlık grevleriyle tektipi kaldırabilmiş

değildik. Ben de DGM girişinde, o günlerde demokrasiye geçiyoruz diye demeç veren Özal'ı bağırarak protesto ediyorum.

TKP lideri Haydar Kutlu DGM'ye girerken bağırdı

"Ya demokrasi, ya demagoji"

Malatya DGM Savcılığının yurda sokulması yasaklanan Atılım dergisinin sorumusu olduğu gerekçesiyle açtığı dava nedeniyle ifade veren Haydar Kutlu çıkarken, "Tekrar ediyorum, işkence görüldü" diye bağırdı

ANKARA, ÖZEL

TKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu'nun ifadeye çağrılmasına DGM Savcılığı tarafından açılan davayla ilgili olarak dün Ankara DGM'de ifadesi alındı.

Haydar Kutlu, DGM binasına girerken, "Ya demokrasi, ya demagoji" ve yalan", çıkarken de, "Tekrar ediyorum, işkence görüldü" diye bağırdı.

Saat 11.15 sıralarında Haydar Kutlu'yu taşıyan otomobil arabası yanlarında Sivasi Polis ve Çevik Kuvvet otoları eşliğinde Ankara DGM binasının kapısına getirildi. Alt jandarma ve bir astsubayın otomobil içinde olduğu görüldü. Mezarlıkane kapısında jandarma ve polislerin aldığı güvenlik çemberi içinde çift demirli kapılarını kilidi açılarak silleri kalkıştı olarak Haydar Kutlu, arabadan indirildi. Haydar Kutlu'nun sağlığının kötü olduğu görülen otomobil ek üç otomobil olduğu gözlendi. Haydar Kutlu, jandarmalar arasında mezarlıkaneye sokulurken, gazetecilere dönerek, "Ya demokrasi, ya demagoji ve yalan" diye bağırdı.

"Bugün boyunca Yaşar Nabi Yalçın'ına Malatya DGM Savcılığı tarafından açılan davayla ilgili olarak ifadesi alındı.

"Dünyanın her yerinde, hatırlıyorsunuz. Dünyanın her yerinde, hatırlıyorsunuz. Dünyanın başlangıcında bir Malatya DGM'nin yetkili olmadığını tartışa ilettik. Daha sonra Savcı Tevfik Hazar, bu konuda kararını Malatya DGM'ne tarafından verdiğini söyleyerek sorgusu geçiştirdiği için. Biz de yetkisizlik konusu kararı bağlandıktan sonra sorgusu geçirmeyi talep etik. Ancak talebimiz reddedildi."

Avukat İşmail, daha sonra Haydar Kutlu (Yaşar Nabi Yalçın'ın verdiği ifadeyi şöyle özetledi:

"Yalın: TKP'nin Genel Sekreteri olduğunu, örgütsel

Milliyet, 5 Ocak 1988.

Batı'da dostlarımız sesimizi duymuş sesimize ses vermişlerdi.

Ama sonra Malatya DGM bu davadan beraat kararı verdi. Arada böyle hoşluklar da oluyor.

Hakkımda açılmış bir başka dava ise 1982 Anayasası'na Hayır demiş olduğum için açılmış olan davaydı. Beni bu nedenle yargılarlarken o günlerde Özal bu anayasa değişmeli diye konuşuyordu.

Hemen her duruşmada polis davamızı izlemek isteyen kalabalığı taciz ediyordu. Kalabalıkları önlemek için göz korkutmaya çalışıyordu. Bir seferinde polisler saldırıya geçip tekme tokat ve coplarla saldırıp 23 kişiyi gözaltına aldılar, alınanlar işkence gördüler. Fakat yine de kalabalıkların toplanmasına engel olamadı polis. Ardından halay çeken 20 kişiyi gözaltına aldılar. Yine kalabalıklar davamıza destek için geldiler. Bu baskı ve şiddet basına yansıyor ve hükümet zor durumda kalıyordu.

Duruşmaların birinde polis baskısı had safhaya çıkmıştı. DGM'nin bulunduğu yere çok uzak olan sokaklardan başlayarak polis barikatları kurulmuştu. O barikatlardan kimseyi geçirmiyorlardı yani artık duruşmaya kimseyi sokmama ve mahkeme önünde kalabalıkları önleme kararı almıştı polis. O kadar ki avukatlardan da salona giremeyenler olmuştu. Avukatımız Halit Çelenk bu durumu mahkeme heyetine duyurarak önlem alınmasını istedi ve bir de Savcılık hakkında şikâyet dilekçesi sundu. Fakat mahkeme bu dilekçedeki talepleri kabul etmedi. Bunun üzerine avukatların hepsi salonu terk ettiler. Sorgu sırası gelen arkadaşlar da sorgu vermeyerek protestoya katıldılar. Duruşma protestolarla bitti.

Protestoların devamı dışarıda oldu. Avukatlar, Barolar Birliği salonunda basın toplantısı yaptılar, yabancı gazetecilerin de olduğu toplantıya kalabalıklar da katılmıştı. Avukatımız Halit Çelenk yaşananları gazetecilere anlattı. Basın bu olaya ilgi gösterdi. *Hürriyet* gazetesi olayı şöyle verdi "TBKP'ye panzerli duruşma: TBKP yöneticilerinin dün yapılan duruşmasında olağanüstü güvenlik önlemleri alındı. 500'e yakın sivil ve resmî polisin yanı sıra iki panzer ve iki su sıkıcı aracın da bulunduğu davada, özel harekât timine mensup polislerin de olduğu görüldü. Emniyet yetkilileri önlemleri Savcı Nusret Demiral'ın talimatına bağladılar, izleyicilerin duruşmaya alınmaması üzerine savunma avukatları aleniyet ilkesinin bozulduğu gerekçesiyle duruşmayı terk ettiler."

Savcı Nusret Demiral'ın bize gösterilen dayanışmadan, basının ilgisinden dolayı gittikçe sinirlendiği ve soğukkanlılığını yitirdiği anlaşılıyordu. Yabancı gazeteciler sık sık kendisine başvurup bu baskıları soruyorlardı. Yalnız gazeteciler değil Avrupa Parlamentosu da hem savcıya hem hükümete soru üstüne soru gönderiyor, durumu eleştiriyordu.

Başsavcı Demiral'ın Şaşkınlıkları

Bir gün beni cezaevinden alıp hakkında soruşturma var diye Nusret Demiral'ın DGM'deki odasına çıkardılar. Önündeki kâğıtları karıştırıyor, benimle ilgilenmez görünüyor, ayakta bekliyorum. Ama beni karşısında gördüğü için sinirlendiğini hissediyorum. Nihayet kafasını kaldırıp bana bakıyor, sakin görünmeye çalışarak, "mahkemede yaptığın sorguda savcılık makamına hakaret ve konuşmanda komünizm propagandası yaptığın için soruşturma açıldı" diyor ve yüzüme bakmadan bir yazı uzatıyor. Yazıyı okudum, baktım ki o konuyla ilgisi yok, arkadaşlar benim eski yazılarımı ve radyo konuşmalarımı kitaplaştırmışlar, *Yazılarım Konuşmalarım* adıyla yayımlamışlardı, açılan soruşturma bu kitap üzerineydi. Demiral gelen yazıyı bile okumamış. Ama aynı zamanda anladım ki, mahkemede yaptığım savunma nedeniyle suç duyurusunda bulunmuş ama gelen yazı onunla ilgili değildi.

-"Siz" dedim "gelen bu yazıyı okudunuz mu?" gözlüğünün üstünden önce şaşırarak baktı, sonra kendini toparlayıp sertçe;

-"Soruyu ben soracağım siz değil, siz ifade vereceksiniz" dedi. Ben artık işin zevkini çıkarıyordum, onun için uzattım konuşmamı,

-"Elbette biliyorum ama ne hakkında ifade vereceğimi bilmiyorum" dedim. Suratıma yine şaşkınlıkla baktı, sonra yine toparlandı, bu sefer kızgınlıkla,

-"Okumanız yazmanız yok mu, elinizdeki tebligatı okumadınız mı?"

Artık uzatmadım, elimdeki kâğıdı kendisine sertçe uzattım,

-"Burada başka şey yazıyor, asıl okumayan sizsiniz" dedim.

Hızla alıp baktı, yüzü sarıdan beyaza döndü, kalktı ve koşar gibi odadan çıktı. Ben hâlâ ayakta bekliyorum. Biraz sonra bir başka savcı geldi, yer gösterdi oturdum ve ifademi aldı.

Demiral ile ilgili bir başka komik olay daha var. Biz içerideyken yurtdışında yapılan TBKP Kongresi Sargın'ı Genel Başkan, beni Genel Sekreter seçmişti, Demokratik Almanya Devlet Başkanı ve Komünist Partisi Genel Sekreteri Erich Honecker cezaevine telgraf çekerek bizi kutlamıştı. Biz de yanıt vermek istedik, komünist sıfatını yazdık diye cezaevi yönetimi kabul etmedi, sıfatı kaldırıp yalnızca Erich Honecker dedik, yine kabul edilmedi. Ama bir süre sonra hakkımızda bu telgraf nedeniyle "komünizm propagandası yapmaktan" Demiral soruşturma açtı. Düşünebiliyor musunuz, biz zaten komünistiz diyoruz, o nedenle yargılanıyoruz, öbür tarafta da bir komünist partisinin genel sekreteri var, birbirimize komünizm propagandası yapıyoruz!!! Bu durum aslında bu davanın nasıl bir açmaz içinde olduğunu, çürümüş olduğunu gösteren göstergelerden biridir. Bu komiklik *Tercüman* gazetesinde de yer almıştı.

Mahkemede komünizm propagandası

KUTLU: "Ben komünistim"

ANKARA, (Tercüman)- DGM'de yargılanmasına devam edilen yasa dışı TKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu, sorgulamasında "Ben komünistim" dedi ve mahkemede komünizm propagandası yaptı.

Yasadışı TKP ve TİP genel sekreterleri Haydar Kutlu ve Nihat Sargın ile diğer sanıkların yargılamalarına DGM'de dün devam edildi. Saat 09.30'da başlayan duruşmaya

Marksizm'e övgü

DGM'de yargılanan Haydar Kutlu ve Nihat Sargın'ın dün sorgulamasına geçildi. Mahkemede "Marksizm'i" öven Kutlu, "Türkiye'nin demokrasiye, demokrasinin komünist partisine ihtiyacı var" dedi

basında da bu rastlan gerçek boyutlarıyla yansıdığı görüşüne savunan Kutlu, sözlerine şöyle sordu da:

"TBKP, politik görüşleri farklı da olsa geniş bir çevre-

gibi çırpınıyor, kurtulmak istiyor. Kurtarın onları, yalvarıyor." dedi.

Kutlu, iddianamede komünizm ve marksizm hakkında yanlış bilgiler bulunduğunu belirterek, bilgi verme adı altın-

Tercüman, 5 Temmuz 1988.

HÇ- Bu arada davalar sürerken "Bizim Radyo" yayınına son verilmişti.

NY- Evet son verdik, daha önce biz dönerken "TKP'nin Sesi"nin yayınına son vermiştik. Çünkü legale çıkma kararlılığımızı herkesin görmesini istiyorduk. Bu gidişin dönüşü yoktu zira.

Ağustos duruşması ilginçti çünkü TBKP Program tasarısı duruşmanın

gündemine gelmişti nihayet. Mahkeme tasarıyı okudu. Bitince ben söz almıştım, özetle şöyle demiştim: "İddia ediyorum ki, ülkemizde köklü bir zihniyet değişikliği olmaksızın, çağdaş, modern politikalar üretilmeksizin sorunlar çözülemeyecektir. Radikal bir demokratik yenilenme programı uygulanmaksızın bunalımlar aşılamayacaktır.. TBKP Programı kendini yenileyebilen bir düşüncenin ürünü olarak toplumu yenileyebilme kapasitesine sahip bir programdır... Bir parti programı ülke sorunlarının çözümünde halka kendi çözüm yolunu gösterir, onun desteğini ister. Başka deyişle bir politik partinin programını yargılayacak merci mahkemeler değil, halkın kendisi olmalıdır. Bilindiği gibi, iddianamede TBKP programına herhangi bir suç atımı yoktu... Her ne kadar TBKP Programı dava dosyasına lehte delil olarak konulmuş değilse de bu belge lehte delil durumundadır."

TBKP Programı böylece meşruiyete kavuşmuş ve kamuoyu önüne çıkmış oluyordu.

Benden sonra Sargın da konuşmuş, o da aynı argümanları dile getirmişti.

Barış ve Ulusal Demokrasi Alternatif Programı da dava dosyasına konulmuştu. Okunduktan sonra Mahkeme Başkanı Vehbi Benli benim ne diyeceğimi sormuştu, ben de bir giriş yaptıktan sonra sormuştum, "bu belge dosyaya niye kondu, suç unsuru mu var, benim neyi aydınlatmamı istiyorsunuz? Mahkemenin beni aydınlatmasını istiyorum" demiştim, Mahkeme Başkanı "usulen okuyoruz, aydınlatmada bulunamayız" deyince itiraz etmiştim, "bu belge konusundaki suçlamayı bilmek istiyorum, bilmezsem neye yanıt

vereceğim, bu belge dosyaya niye girmiştir, açıklanmasını istiyorum" demiştim ama talebim kabul edilmemişti. Bunun üzerine avukatlarımız söz almak istediler ama verilmedi.

***HÇ-** Yani okunan bu belgede suç olup olmadığına dair savcı bir açıklamada bulunmadı mı?*

NY- Hayır, bulunmadı. Fakat o oturumun savcısı başka bir savcıydı, yalnızca davanın sonunda esas hakkında mütalaada bu belgeler değerlendirilecektir demekle yetindi. Fakat tahliye talebi için Avukat Necla Fertan söz aldığında, tahliye talebinde bulunduktan sonra benim açtığım tartışmaya girmiş ve şöyle demişti "Sayın Savcının bugün 'sanığa isnat edilen suçun delili olsun olmasın biz her vesikayı dosyaya koyarız' şeklindeki beyanı yasal değildir. C. Savcılığı iddiasının kanıtını dosyaya koymak zorundadır, onun kanıt olup olmadığının takdiri mahkemeye aittir. Bu itibarla hangi delilin hangi sebeple dosyaya konduğunu açıklamak zorundadır"

Çok açık ki savcılık TBKP programını suçlayamamıştı.

Dava dosyasına neden konulmuş olduğu belli olmayan, suç isnat edilmemiş belgeler meselesini daha sonraki bir oturumda yine tartışma konusu yapmıştık.

Bu kez TKP Programıydı söz konusu olan ve dönüşlerimizin de ikinci yılına girmiştik. Bu celse de ilgi çekicidir.

TKP Programı okunduktan sonra onun üstüne uzun bir konuşma yapmıştım. Yazılı bir metin de sunmuştum. Bunla yayınlanmış olduğu için burada tekrarlamayacağım.

10 Eylül - Geçmişten Geleceğe

TKP'nin kuruluşu olan 10 Eylül'ün 69. yıldönümünde yoldaşlar bizimle dayanışma için "Geçmişten Geleceğe" adıyla Açık Hava Tiyatrosu'nda bir toplantı düzenlemek istemişlerdi. Valilik izin vermeyince Spor Sergi Sarayı'nda yapılmıştı bu toplantı. Polis baskıları

sürerken bu tür demokratik eylemlere destek veren yürekli insanları saygı için hepsinin isimlerini vermek istiyorum: Pek çok konuk katılmıştı, hepsini saymak imkânsız ancak şu isimleri sayabiliriz; Sıdıka Su, Zihni Anadol, İdris Erdinç, Alp Selek, Zübeyir Aydar, Ziya Yılmaz, Şaban Erik, Abidin Nesimi, Şaban Yıldız, Gencay Gürsoy, Zeki Okçuoğlu, Sabahat Türkler, Yusuf Kurçenli, Uğur Kökten, Hüsnü Okçuoğlu, İsa Çelik, Ahmet Bilge, Celile Toyon, Tuncer Cücenoğlu, Ataol Behramoğlu, Can Yücel, Sadun Aren, Aziz Nesin, Şahabettin Bakırsan, Çağatay Anadol, Halil Berktay, Ruhi Su Dostlar Korosu.

Ama bu toplantı aynı zamanda sol parti tartışmalarının da platformu olmuştu. Öyle olacağını bildiğimizden toplantıya bir mesaj gönderdik. Yasal komünist partisini kurma hedefimizden asla vazgeçmeyeceğimizi ama daha geniş sol parti hedefini de savunduğumuzu açıkladık.

Merkez Komitesi Üyeleri Geliyor

TBKP Merkez Komitesi Türkiye'ye taşınıyor

BONN ATINA... Güneş-Türkiye Birleşik Komünist Partisi...

Hayrettin KALYONCU Aris ABACI

Türkiye'ye dönecek olan 15 politik mahkum Pazar...

Güneş, 21 Eylül 1989.

TBKP Mart 1989 MK toplantısında MK üyelerinin ülkeye dönmeleri meselesi sancılı tartışmalara yol açmış. Sonuçta Şeref Yıldız, Erdal Talu, 89 yaşına rağmen Mehmet Bozışık ve hakkında 7,5 yıl kesinleşmiş cezası olduğu hâlde Ahmet Kardam dönme kararı alıyorlar. Zülfü Dicleli ve Selim Mahmutoğlu da Leipzig'den Türkiye'ye dönüyorlar.

Onlar dönmezden önce Sadun Aren bir basın toplantısıyla, DİK (Demokrasi İzleme Kurulu) sekreterliği olarak hükümet nezdinde girişimlerde bulunduklarını ancak bir sonuç alamadıklarını açıkladı. Bu açıklamada, döneceklerin görecekleri muameleden kaygı duyduklarını, bu nedenle kamuoyunu duyarlılığa davet ettiklerini söylüyor ve kendilerinin de dönecek olanları karşılayacaklarını açıklıyordu.

Avukat Ergin Cinmen de döneceklerle birlikteydi ayrıca Fransa eski Genelkurmay Başkanı ve İnsan Hakları Derneği yöneticisi Amiral Anton Sanguinetti, Fransız Komünist Partisi'nden senatör Charles Lederman ve Prof. Albert Jagnor da dönenlerle dayanışma için birlikteydi.

Atatürk Hava Limanında ise karşılayıcılar içinde Aziz Nesin, Demirtaş Ceyhun, Kemal Anadol, Veli Aksoy, Hüsnü Okçuoğlu, Veli Yıldırım, Ekin Dikmen, Sedat Doğan, Tevfik Koçak ve Dikili Belediye Başkanı Osman Özgüven, Aliağa Belediye Başkanı Hakkı Ülkü de vardı.

'Hesap soracağım'

• Ercüment İŞLEYEN

İSTANBUL Emniyet Müdürlüğü'nde gözaltında iken 1982 yılında ölen Mustafa Hayrullahoğlu'nun karısı Aynur Hayrullahoğlu, önceki gece Frankfurt'tan 7 yıllık göçmenlik hukuku ile birlikte Türkiye'ye döndü. Hayrullahoğlu, "Kocamın işkence ile öldürülüşünü hiçbir zaman unutmadım. Yedi yıldır yurt dışında hep bugünleri düşündüm. Kocamı öldürenlerden hesap soracağım" dedi.

Aynur Hayrullahoğlu ile İstanbul'daki ilk gününde Maltepe'de bir çay bahçesinde buluşup konuştuk. 1982 yılında Türkiye'den kaçan ve Hollanda'da poli-

Politik göçmen Aynur Hayrullahoğlu, arkadaşımız Ercüment İşleyen'e gözaltındayken ölen eşinin "işkence sonucu can verdiğini" söylüyor.

Güneş, 24 Eylül 1989.

Gelenler gözaltına alındılar; Alaiddin Taş İstanbul'da ikinci duruşmasında tahliye oldu, Talât Ulusoy İstanbul DGM'de tahliye

oldu. Aynur Hayrullahoğlu ise serbest kaldı. Serbest kalır kalmaz ilk sözü hesap soracağım olmuştu ve sordu da. Cuntanın başı Kenan Evren'i, demokrasi güçleri yargı önüne çıkarmayı başardığında davaya müdahil olmak için uğraştı ve oldu da, hatta tanıklık da yaptı.

Erdal Talu İstanbul DGM'de yargılanmak üzere tutuklandı. Mehmet Bozışık, Ahmet Kardam, Şeref Yıldız tutuklanarak bizim Ankara Hilton'a konuldular. Sabaha karşı getirildiler. Böylece bizim koğuş iki kişiden beşe çıktı. Şenlendik.

Bu üç yoldaşımız Ankara Emniyeti'nde iken avukatların görüşme talepleri hükümetin Başbakanlık Genelgesine rağmen DGM Başsavcısı Demiral tarafından geri çevrilmiş. Bunun üzerine avukat arkadaşlarımız Erşen Sansal ve Hasan Ürel'in yaptığı suç duyurusu Adalet Bakanı Sungurlu tarafından işleme konulmuş. Gözaltı süresi olan 48 saatin aşılması üzerine hem Avrupa'da hem içeride büyük bir dayanışma eylemi doğdu ve hükümet sıkıştırıldı. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu acil müdahale mektubu çıkardı. İngiliz senatörü Richard Belfe, Özal ile görüştü. Emniyet Müdürlüğü'ne faks ve telefonlar yağdı ve 13 gün sonra ancak cezaevine konulabildiler.

Biz geleceklerini bildiğimiz için hazırlık yapmıştık. Ufak koğuşumuza bir ranza daha koydurmuş, yatak yorgan gibi şeyleri tedarik etmiştik. Gelişleri hem bizi sevindirmiş hem sorunlar yaşayan partimiz için moral yükseltici etki yaratmıştı. Demli çayımız hazırdı, sohbet koyuydu, dışarıda yaşanan gelişmeleri ayrıntılarıyla onlardan öğreniyorduk. Sonraki günlerde bu sorunların çaresi üstüne de çok kafa yorduk, içinden geldikleri için Şeref'in ve Ahmet'in partinin nabzını tutmamız açısından anlattıkları önemli olmuştu bizim için.

Birlikte yaptığımız sohbetlerde partiyi toparlayabilmek için bir legal kongre toplamak fikrinde mutabık kaldık. Ancak bu bir prensipti henüz olgunlaşmış bir fikir değildi. Ben Sargın ile bu konuyu etraflıca konuşmak ve sonra bir sonuca varmak istedim. Daha

sonra Ahmet Kardam, Şeref Yıldız ve Mehmet Bozışık İstanbul'a nakledildiler. Ardından bize kongre konusunda Erdal'ın da katıldığı üçlü bir mektup yazdılar. Biz de desteklediğimizi belirten bir yanıt yazdık. Ancak bu kongrenin iyi hazırlık gerektirdiğini, bu yapılmaz ise sonucun daha da kötü olabileceğini belirttik.

Bu kararın doğru olduğunu düşünmekle birlikte uygulanmasının kolay olmayacağını, karşı çıkışlar nedeniyle yeni bir ayrışma yaşanmasından endişe ediyordum. Bu nedenle kafamda başka bir formül yeşeriyordu. Açlık grevi. O nedenle kongre meselesi üstüne daha fazla düşünme ihtiyacı duydum. Sanırım Sargın da kaygılıydı ki o da tekrar gündeme getirmedi.

HAVA DÖNDÜ DÖNÜYOR

İki Önemli Yargı Kararı

Kamuoyunun yanı sıra yargı dünyasında da hava lehimize değişmeye başlamıştı. İlginç iki yargı kararına tanık olmuştuk. Biri Ankara DGM'nin 27 politik göçmen hakkında verdiği toplu beraat kararıdır. DGM Başsavcı Yardımcısı Kemal Ayhan şu mütalaada bulunmuş, mahkeme de aynı gerekçelerle beraat kararı vermişti. Şöyle ki: "Yukarıda ayrı ayrı tarih ve sayıları yazılı iddianameler ile açılan kamu davaları birleştirilmek suretiyle Mahkemenin 1988/33 Esas numarası üzerinden yargılamaları yapılmış, 15.08.1989 tarihli duruşmada iddia makamı esas hakkında görüşünü ileri sürmüş ve bu görüşünde: Türkiye'deki sıkıyönetim uygulamasının halkın büyük çoğunluğunu etkilemeye devam ettiği, uzun süreli gözaltı uygulamasının devam ettiği, düşünce suçlarından hüküm giyen kişilerin af edilmeleri hususunda hiçbir gelişme olmadığı, Anayasanın 14 ve 87. maddeleri yürürlükte kaldığı sürece bunun mümkün olamayacağı, işkence ve insanlık dışı işlemleri önlemek için gerekli somut önlemlerin alınması gerektiği, çok sanıklı davalarda savunma hakkının yeterince olmadığı, Türkiye'nin bu karanlık dönemden bir an önce demokratikleşme süresine girmesinin temini için Avrupa Konseyi Danışma Meclisi'nden bir karar çıkmasının beklendiği ve istendiği, bu türlü bir bildiride atılı suçun unsurlarının bulunmadığı ve sanıkların özel kasıtlarının da bulunmadığı nedeniyle 26 sanık hakkında beraat kararı verilmesi, öldüğü anlaşılan sanıklardan Enver Türkoğlu hakkında ise TCK'nın 96. maddesi uyarınca davanın düşürülmesine karar verilmesi istenmiştir."

İkinci ilginç mahkeme kararı, yurtdışından dönen Tektaş Ağaoğlu, Hasan Hüseyin Çebi, Ekrem Çakıroğlu ile ilgilidir. İst. 6. Ağır Ceza Mahkemesi sorgulamadan sonra onları serbest bıraktı. Hem değişimi göstermesi hem örnek olması açısından bu karardan birkaç cümle koyalım.

"Fikir ve düşünce suçlarının toplumun ulaştığı sosyal, kültürel ve çağdaş seviye itibariyle ceza yaptırımına konu edilmemesi gerektiği yolunda yaygın ve etkin bir ortamın doğduğu, bu düşünce ve görüş değişiminin en yetkin kurum ve kişilerce de benimsenir ve açıklanır olduğu (...) toplumda vaki olan ve yasal düzenlemelere yansıma eğilimi gösteren bu tür görüş değişikliklerinin ceza yargıçlarınca gözetilmemesinin haklı sayılamayacağı, aksi hâlde yargı erkinin toplum dinamizminin gerisinde kalarak sosyal yapıya uyumsuz bir kurum durumuna düşeceği görüş ve düşüncesiyle sanık Tektaş Ağaoğlu'nun bihakkın tahliyesine..."

Fakat Nusret Demiral direniyordu, tutukluluğumuz avukatlarımızın üst üste yaptıkları tahliye taleplerine rağmen üç cümle ile reddediliyordu. Ne var ki Demiral'ın etrafındaki çember ise gitgide daralıyordu, çareyi kaçmakta buldu.

Şimdi anlatacağım gelişmeler bunu çarpıcı olarak gösterecek.

Sorumlular Yüzleşmekten Kaçıyorlar

Yasal gözaltı süresinin aşılarak 16 gün gözlerimiz bağlı olarak tutulmamız, kimse ile görüştürülmememiz, avukatlarımızla görüşmeye izin verilmemesi, işkence görmemiz nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurarak bu hukuk dışı uygulamanın ve işkencenin sorumlularıyla yüzleştirilmemizi talep ettik. Bu talebimiz üzerine bu komisyon "derinliğine soruşturma" yapmak üzere üç yargıcı Türkiye'ye gönderdi. Yargıçlar, Sargın ve benimle cezaevinde ayrı ayrı görüştüler. Son derece detaylı sorular sordular. Yenimahalle savcılığıyla ve bizi muayene eden doktorlarla da görüşmüşler fakat Demiral görüşmeden kaçmış.

Güneş, 6 Ocak 1990.

Adalet Bakanı Sungurlu'nun "Belki herkes ifade vermediği için savcıya 'bravo' der ama biz bir anlamda beynelmilel akdimizi yerine getiremedik" dediğini gazeteler yazmıştı.

Avrupa Parlamentosu Demiral'ın ifadesini mutlaka almak için daha sonra bu yargıçlar heyetini yeniden gönderdi. Yalnız onun değil emniyet müdürü ve şikâyetçi olduğumuz işkencecilerin ifadelerini de almak üzere.

Ankara 1. Ağır Ceza Mahkemesi salonunda ben, Sargın, avukatlarımız, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun görevlendirdiği yargıçlar huzurunda bizim talebimiz üzerine o tarihte Ankara Emniyet Birinci Şube Müdürü olan Hasan Eryılmaz ile yüzleşmemiz gerçekleşti. Hasan Eryılmaz yalaka bir tavır içinde bize gülücükler dağıtıyordu, yüz vermedik. Bu yüzleşmeydi ve top bizdeydi. Eryılmaz "Bu iki arkadaş dünyanın ilgiyle izlediği saygın kişilerdi, kendi istekleriyle gelmişlerdi, biz onlara misafir muamelesi yaptık, hatta her gün banyo yapıyor, tıraş oluyorlardı, işkence iddiaları doğru değildir" diye konuştu, fakat daha önce işkence iddialarıyla ilgili basına açıklama yapmış "tazyikli su işkencesi yaptığımız söyleniyor oysa onların Emniyette bulunduğu süre içinde binada sular kesikti, yüz yıkamak için bile su bulamıyorduk" açıklaması vardı.

Bu çelişkisini yakalayıp yargıçlar heyeti aracılığıyla bu iki ifade arasındaki çelişkiye işaret ederek, hangi sözünüz yalan, birincisi mi ikincisi mi diye sordum. Birdenbire kıpkırmızı oldu. O gün DGM Savcısı Nusret Demiral ve polis şefleriyle de yüzleşecektik ama gelmediler, yine kaçtılar.

Yargıçlar yine soruşturmalarını tamamlayamadan dönmüşlerdi, fakat bu durum artık hükümeti iyiden iyiye sıkıştırıyordu. Devlet Bakanı Kamuran İnan, Demiral için "Sayın Savcı da bu prosedüre alışacak, sonunda uyacaktır, çaresi yoktur" diye konuştu. Adalet Bakanı Sungurlu, Demiral için soruşturma açacaklarını söyledi.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi üyesi Türk Yargıç Prof. Feyyaz Gölcüklü "Demek ki toplum olarak Avrupa'ya tam hazır değiliz. Bunu içine sindiremeyen kişiler var" demiş ve bu durumu "kabadayılık" olarak nitelemişti.

Adımlar dergisi Demiral'ı kapak yapıp altına "Ankara'nı Rambosu" diye yazmıştı. Bu kapak hakkında dava açıldı tabii ki.

Fakat baskılar etkili oldu ve sonuçta işkenceci polis İbrahim Dedeoğlu, Kenan Al, Kemal Dönmez, Ankara Emniyet Müdürü Mehmet Ağar ile birlikte ifade vermek üzere Strasburg'a gitmek zorunda kaldılar.

TBKP liderlerini sorgulayan polisler ifade için Strasbourg'a gittiler

Kutlu-Sargın'ın sorguçuları pes etti

ANKARA, (UBA)- Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Heyeti'ne Türkiye'de if ade ver meyi reddeden üç polis sonunda sorguya evet diyerek, ifade vermek üzere komisyonun bulunduğu Strasbourg'a gittiler.

Ankara Emniyet Müdürü Mehmet Ağar'ın da beraberinde gittiği sorgu timinde başkomiser İbrahim Dedeoğlu ile polis memurları Kenan Al ve Kemal Dönmez bulunuyor.

TBKP liderleri Haydar Kutlu ve Nihat Sargın'ın yaptığı bireysel başvuru üzerine başlatılan soruşturma kapsamında sorgulanacak olan Türk polisleri gözaltında işkence yapmakla suçlanıyorlar.

Emniyet yetkililerinden edinilen bilgiye göre geçtiğimiz Ekim ayın- "güvenliklerinin ihlâlinde [illegible] gerekçesiyle ifade vermeyi reddeder. polisler, Pazar günü Ankara Emniyet Müdürü Mehmet Ağar ile birlikte Strasbourg'a hareket ettiler. DGM Başsavcısı'yla birlikte ifade vermeyerek, Türkiye'de Bakanlar arasında da gerginliğe neden o. 'sorgu timi'nin İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu'nun girişimleriyle ikna edildiği öğrenildi. Avrupalı yargıçlara seslerinin kaydedilmesi ve çapraz olarak sorgulanmaları nedeniyle ifade vermeyeceklerini açıklayan sorgucuların "Videolu sorguya evet" dedikleri bildirildi.

Dışişleri Bakanlığı yetkililerince Türkiye'yi dışarıda zor durumda bırakacağı hukuk çevrelerince de [illegible]lerin yurtdışına gidişleri [illegible]amıyor

[illegible]n a işkence iddialarını soruşturan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun başkomiser Dedeoğlu'yla polis memurları Al ve Dönmez'i de dinlemeleriyle dosya önemli ölçüde tamamlanmış olacak. Geçen yıl Ekim ayında Türkiye'ye geldiklerinde Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube'de incelemelerde bulunarak, ifadelere başvuran, ikinci gelişlerinde ise Siyasi Şube eski Müdürü Hasan Eryılmaz'ı Kutlu-Sargın'la yüzleştiren yargıçların raporu, Mayıs ayındaki komisyon toplantısına sunulacak. Türkiye'nin Avrupa'yla ilişkileri açısından önem verilen sorun-

Güneş, 17 Ocak 990

Bir başka yabancı heyet de işkence nedeniyle geldi. Danimarka İşkence Rehabilitasyon Merkezi'nden uzmanlar Ankara'ya geldiler ve bizim tutuklu bulunduğumuz cezaevine gelerek Sargın ve benimle ayrı ayrı görüştüler. Dönüşümüzden itibaren yaşadıklarımızı neredeyse saniye saniye kaydettiler. Son derece ayrıntılı sorular sordular. Tarafsız bir sorgulama nasıl yapılır doğrusu onlardan öğrendik diyebilirim. Bu görüşmede iki nokta benim için ilginçti. İşkence olayını öylesine incelikli sordular ki sanki yapıldığına inanmıyorlarmış da direniyorlarmış gibi. Bana Filistin askısındayken vücudumun aldığı şekli sordular, dik mi duruyordum, yere paralel miydim. Şaşırdım hiç düşünmemiştim nasıl durduğumu, üstelik insan o hâldeyken nasıl durduğunu nasıl fark edebilir? Hatırlamaya çalıştım, sanırım o ânı tekrar yaşatmak istemişlerdi bana, gerilmiş olmalıyım ki yargıçlardan biri masadaki sürahiden bir bardak su doldurup uzattı, ben gerek yok dedim ve hatırladığım şekli tarif ettim, dik de değil, paralel de değil deyip ayağa kalkıp aldığım şekli gösterdim, karnım içeri çekilmiş bir hâldi bu. Birbirlerine bakıp tamam der gibi başlarını salladılar ve artık işkence ile ilgili soru sormadılar.

İkinci ilginç konu şuydu; benim aspirine alerjim vardır, içersem boğazım şişiyor ve hastanelik oluyorum, DAL'daki sorguda istedikleri ifadeyi vermeyince işkenceye alacaklarını artık anlamıştım, başım çok şiddetli ağrıyor ifade veremem, bir aspirin bulun dedim, ifade vereceğimi düşünüp bir aspirin verdiler, gözüm bağlı idi, içtim yarım saat içinde etkisini gösterirdi hiçbir şey olmadı, acaba başka bir ilaç mı verdiler diye düşündüm, bir tane daha verin bu dindirmedi dedim, bizde başka yok ama Sargın'ın çantasında köpürenlerden var onu verelim dediler, getirdiler. Suyun sesinden anladım ki doğru söylüyorlar, içtim yine bir şey olmadı, bu arada aspirine içimden sövüp sayıyordum, ihtiyacım yokken hasta ediyorsun, kırk yılda bir ihtiyacım oldu işe yaramadın diye. Sonuçta başarılı olmadı operasyonum, hasta olamamıştım. Bu olayı da anlatmıştım,

kahkahalarla güldüler, aşırı stres nedeniyle vücudumun salgıladığı adrenalin hormonunun antialerjik etki yaratmış olduğunu söyleyip aspirin alerjinizin geçtiğini sanmayın sakın dediler.

İçişleri: El üstünde tuttuk. DYP: Yapılmıştır. SHP: Araştırılmalı

İşkence tartışması büyüyor

Söz, 11 Aralık 1987.

KOMÜNİSTLER YERYÜZÜNE ÇIKIYOR

Dönüşlerimizin ikinci yılına girdiğimizde artık hava açık biçimde bizden yana değişmişti, bunu medyadan izlemek mümkün. Ayrıca demokrasi üstüne tartışmalar da yoğunlaştı. 141, 142, 163'ün kaldırılması üstüne bir kampanya başladı.

Adımlar dergisi 13-18 Kasım 1989 arasını "Özgürlüğe Doğru" haftası ilan etti. Yalnız Türkiye'de değil yurtdışında da etkinlikler oldu. Örneğin Federal Almanya'da Gelsenkirchen'de "Demokrasi ve Özgürlük Şenliği" yapıldı, buraya Avrupa'nın diğer yerlerinden gelenler de katıldı. Konuşmalar yapıldı, Brüksel Kürt Enstitüsü Başkanı Perwin, Vedat Türkali, Murat Belge, Bülent Uluer, Ali Taygun, Umur Coşkun konuştular. Edip Akbayram, Sadık Gürbüz, Serkan, Şivan Perwer sanatçı olarak katıldı. Son derece coşkulu bir şölen havasında geçtiğini basından okumuştuk.

Ertesi gün bu haftanın açılış kokteyli İstanbul Mülkiyeliler Birliği Kuruçeşme Lokali'nde yapıldı, çok sayıda gazete ve gazeteciler katılmıştı. Basına yansıyan isimler şöyleydi: Mehmet Kemal, Şükran Ketenci, Füsun Özbilgen, Osman Saffet Arolat, Necati Doğru, Emin Tanrıyar, Koray Düzgören, Ercan Yasa, Enver Aytekin, Tunca Aslan, Ender Helvacıoğlu, Esmahan Akkuş, Atilla Akar, Ayça Atikoğul, Atilla Birkiye, Adnan Özyalçıner, Sennur Sezer, Rasih Nuri İleri, İdris Erdinç, Şahabettin Bakırsan, *Adımlar* yönetici ve çalışanları.

Bu kokteylin basına yansıması son derece dikkat çekicidir:

Milliyet "TBKP'nin kokteylli gecesi" başlığıyla verdiği haberde "Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) üyeleri dün gece

düzenlenen kokteylde bir araya geldiler" deniyordu. En çarpıcı olanı ise *Cumhuriyet* gazetesinden Füsun Özbilgen'in haberiydi: "Türk komünistleri legale çıktı."

Bu arada bir başka ilginç gelişme devlet televizyonunda yaşanmıştı: Ertuğrul Özkök'ün yönettiği programda "Düşünce ve İnanç Özgürlükleri" konulu bir açıkoturum yapılmıştı, katılanlar da çok ilginçti. ANAP'tan Devlet Bakanı Mehmet Keçeciler, SHP'den Hasan Fehmi Güneş, DYP'den Köksal Toptan, Boğaziçi Üniversitesi'nden Kamu Yönetimi Bölüm Başkanı Üstün Ergüder katılmış ve hepsi de TCK'nın 141, 142 ve 163. maddelerinin kalkmasında birleşmişlerdi. Ama ilginçlik bununla bitmiyordu, DGM Savcısı Demiral bir hafta sonra bu program için soruşturma başlatmıştı.

***HÇ-** Bu soruşturmadan bir şey çıkmış mıydı?*

NY- Hatırlamıyorum şimdi ama galiba çıkmamıştı.

Nihayet SHP de hareketlendi TCK'nın 141, 142 ve 163. maddelerinin kaldırılması için yasa teklifini Meclis Başkanlığı'na verdi.

Hükümet her taraftan sıkıştırılıyordu, iktidar düşünce suçlularına para cezası getirmek fikrini öne attı ise de bu zavallı fikir destek bulmadı. Hatta karikatür konusu olmuştu.

Güneş, 22 Kasım 1989.

Özgürlük Haftası bir panelle bitirildi. Mülkiyeliler Birliği'ni Kuruçeşme Lokali'nde "Demokrasinin Olmazsa Olmaz Koşulları"

panelinde konuşmacılar bu maddelerin kalkmasının olmazsa olmaz olduğunu ilan ettiler.

Gazeteler ve dergilerde düşünce suçları ve davamızla ilgili peş peşe yazı ve makaleler çıkmaya başladı. Hükümet hukukçularla bu maddeleri konuşmak için görüşmeler yapmaya başladı. Hükümet içinde bu konuda görüş ayrılıklarının çıktığı haberleri basında yer almaya başladı.

Yalnızca düşünce suçları değil, 12 Eylül darbesinin eleştirileri de yükseliyordu. Daha önce söylenemeyen şeyler söylenir oluyordu. *Cumhuriyet* son on yılın bilançosunu verdi "On yılda 550.000 kişi gözaltına alındı, askerî mahkemelerde 6.553 sanığın idamı istendi, 50 kişi idam edildi, 171 kişinin işkence sonucu öldüğü kanıtlandı, kuşkulu ölümlerin sayısı 300'ü geçti. Halen 644 cezaevinde 52 bin tutuklu ve hükümlü bulunuyor. 14.000 kişi yurttaşlıktan çıkarıldı"

Yasal parti kurmak için Marksistlere birlik çağrısı yapıldı

TBKP 'yeraltı'ndan çıktı

Cumhuriyet, 9 Aralık 1989.

HÇ- *Kamuoyu desteği yükselerek devam ederken komünist olduğunu açıklamalar başlamıştı. Bu sizi nasıl etkiledi, ne düşündünüz?*

NY- Tamam artık iş rayına oturdu dedik. Kamuoyunu kazanmaya başlamışık fakat hükümet ayak sürümeye devam ediyordu, hükümeti daha da sıkıştıracak bir şey yapmak gerekiyordu. Dışarıdaki yoldaşlarla haberleştik ve TBKP yöneticilerinin açık kimlikleriyle ortaya çıkması projesini doğru bulduk, destekledik.

8 Aralık günü Çağdaş Gazeteciler Derneği'nde TBKP yöneticileri bir basın toplantısı yaparak illegal faaliyete kesin olarak son verdiklerini açıkladılar. Bildiride "TBKP'liler bugünden itibaren her yerde ve her düzeyde kamuoyunun önüne çıkarak amaç ve politikalarını açıklayacak, tartışmalara açık politik kimlikleriyle katılacaklardır" deniyordu.

Toplantıyı düzenleyen TBKP yöneticilerinin açık adları bildiride yer alıyordu. Şöyle:

"Toygun Eraslan, Abdurrahman Atalay, Zülfü Dicleli, Selim Mahmutoğlu, Umur Coşkun, Adnan Sel, Vedat Pekel, Fuat Vardal, Selma Atabek, Nurettin Pirim, Peyami Arık, İlhan Alkan, Semih Gümüş, Halûk Tan İpekçi, Yüksel Selek, Mebuse Cinmen, Ömer Ağın, Yusuf Kıtık, Ali Fırat, Bülent Karataş, Mehmet Demirci, Hacı Ali Işık, Doğan Özkan, Ömer Albaz, M. Ali Pekmez, Salih Şimşek, Mustafa Erdoğan, M. Emin Guşa, Emin Turan, Muhteşem Özdamar, Menderes Meletli, Nihat Okal, Ziya Yavuzeş, Nezih Kazankaya, Zakarya Mildanoğlu, Tekin Uçar, Saffet Ersanlı, Celâl A. Kanat, Serhat Baysan, Şefik Çalık, Atilla Tanılkan, Rasim Öz, Şahabettin Bakırsan, Rasih Nuri İleri, İdris Erdinç, Nurettin Yalçın, Gencer Uçar, Fikret Demir, Fahrettin Filiz, Alâattin Taş, Talât Ulusoy"

Bu açıklamadan sonra bildiriyi okuyan Umur Coşkun ve eşi Nermi Coşkun gözaltına alındı.

Mete Akyol, gün ışığına çıkan TBKP'nin sözcüsü Zülfü Dicleli ile konuştu

'Sis perdesini kaldırdık'

BAKÜ'de 1920 yılında kurulan Türkiye Komünist Partisi ile Türkiye'de 1961 yılında kurulup, 1980 yılında kapatılan Türkiye İşçi Partisi'nin "sıfırdan üyeleri", aralarındaki yerler ve yıllar ayrılığına karşın Birleşme Kongresi'nde "üçüncü bir parti" yaparak 1987 yılında Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni kurdular, kimi TKP'li, kimi TİP'li, fakat tümü "Türkiyeli" komünistler, "ayrışa, gayrışa" buraklar, "bir çatı altında" toplandılar.

Genel başkanı ve genel sekreteri şimdi cezaevinde "Kapalı tutulan" Türkiye Birleşik Komünist Partisi, kendisinde "öncü bir parti" iyeleri ise önceki gün bu kapalılıklarına kendi kendilerip ve verdiler ve...

"İşte biz de varız ve de buradayız" diyerek, tüm kimlikleri ve beraberleriyle hem kamuoyunun, hem siyaset tarihçilerinin ve hem de siyasi polisin gözleri önüne çıktılar.

ti. Macarlar şimdi, demokratikleşme sağlamak, çoğulculuğu ve halkın kazanımını sağlamak için reform yapıyorlar. Komünist adındaki vazgeçmeleri, halkın bu süreçte katılımını içindir."

"Ya bizde?"

"Bizde ise uzun yıllardır komünizm yasağı, genel olarak düşünce özgürlüğünün, çoğulculuğu, açık politik tartışmayı olanaksız kılmıştır ve bu özelliğiyle de demokratikleşme önünde bir engel oluşturmuştur. Bu tabu, demokratikleşme için yıkılmalıydı. İşte biz, bunu gerçekleştirmeye çalışıyoruz."

* * *

Türkiye'deki "yeni sol"un sözcüsü Zülfü Dicleli, bir "yeni komünist" olarak, Avrupa Topluluğu'na bir çift "yeni gözlük" ile bakıyor.

"Biz, Türkiye'deki solcular, Türkiye'nin AT'ye, o zamanki adıyla Ortak Pazar'a girmesine eskiden karşıydık ama, şimdi böyle

Güneş,10 Aralık 1989.

Yerüstüne çıkma eylemi gazetelerde çok geniş yer aldı, çok yankılandı, etkili bir çıkış oldu.

Hürriyet: "Türk Komünistleri 67 yıl sonra yer üstüne çıktı"

Güneş: "Türk komünistlerinin polissiz ilk günü"

Tercüman: "Yer yüzüne çıktılar"

Zaman: "Yasallaşmak istiyoruz"

Yerel Parti Örgütlerimizin Gizlilikten Çıkışları

Fakat aynı günlerde TBKP'liler Beykoz'da yemek düzenlemiş, yemekte "TBKP Beykoz Örgütü" yazılı çelenk yer almış, yemeğe DSP ve SHP ilçe başkanları da katılmış. Ama bu çelenk nedeniyle yine gözaltılar olmuştu.

TBKP yöneticisi ve üyesi olarak açıklamalar ardı ardına geliyordu. Kocaeli'nden de geldi bir açıklama. Açıklayanlar: Bülent Karataş, Cengiz Özer, Çetin Alpdündar, Erdoğan Alçınkaya, Gazi Başyurt, Hayrettin Çönge, Hikmet Açıkgöz, Hüseyin Gencer, İbrahim İşyar, Kemal Şimşek, Mahir Yeğin, Nevzat Cingirt, Nuri Oğuz, Selma Cingirt, Sezai Ceylan, Süleyman Fırat, Şükrü Kurtuluş.

İstanbul Üniversitesinden "TBKP'li öğrenciler"in açıklaması geldi.

Sakarya *Adımlar* temsilciliğinden Kemal Vardar da 9 TBKP'li adına açıklama yaptı.

Bursa'da TBKP'liler tanışma kokteyli düzenlediler. Basın Açıklamasını Osman Özdemir yaptı. Kendisiyle birlikte, Özcan Pekşen, A. Osman Şen, Ahmet Demir, Muhittin Korucu, Seyit Aydın, Halil Savaş, Meliha Demir, Bünyamin Temel, Rahim Dede, Orhan Vural, Zekeriye Çölok, Nihat Yılmaz, Yener Ceylan, Hasan Demirdöven, Kemalettin Kaymaraz, Ayhan Saral, Hüseyin Yıldırım, Remzi Aladağlı, Hasan Kayakurt, Kenan Iğlı, Aykut Kural, Necmettin Ortancaoğlu, Halil Şen, Gültekin Atmaca, Şener Arıöz, Alaaatin Keskin, Şahip Koç, Özkan Sever, Hamit Daldakuş, Orhan

Vatansever, Cafer Argun, Ahmet Karagöz basın açıklamasında imzaları olanlardı.

Polis Saldırısı ve Çok Sayıda Gözaltı Geliyor

TBKP'nin son iki ayı

300 gözaltı

18 tutuklu

Baykal: Olayları tasvip etmiyorum. Böyle bir dönemde, bunlar ilkel tavır.

Anadol: Bu uygulamalar son bulmadıkça demokrasinin varlığından söz edilemez.

Haber Merkezi — Türkiye Birleşik Komünist Partisi'nin (TBKP) "illegalliğe" çıkıp "yasal çalışma" kararı almasından sonra sürdürdükleri girişimler, gözaltılarla sonuçlanmaya devam ediyor. Yasal çalışma kararının açıklandığı 8 Aralık 1989 tarihinden bu yana...

en büyüğü önceki gün İstanbul Siyasi Şube Polisi'nin yaklaşık 100 kişiyi toplamasıyla yaşandı. Böylece TBKP'lilerin, 8 aralıkta Çağdaş Gazeteciler Derneği İstanbul Şubesi Lokali'nde düzenledikleri ilk basın toplantısından bu yana gözaltına alınanların sayısı 300'ü

Cumhuriyet, 12 Şubat 1990.

Zonguldak'ta 30 TBKP'li bundan böyle legal çalışma yapacakları açıklaması yaptılar. Ancak gözaltına alındılar fakat sonra hepsi de serbest bırakıldılar.

Aynı gün Eskişehirli 15 TBKP'li yoldaş aynı açıklamada bulundu. Süleyman Karataş basın açıklamasını okudu. Orada da gözaltına alınanlar oldu.

İzmir'de TBKP Ege Bölgesi yerel yöneticileri açıklama yaptılar. Polis bu toplantıyı basarak izleyiciler dahil herkesi gözaltına aldı. Vedat Pekel, Selim Uyurkulak, Savaş Al, Gür Hazer ve Nihat Okal TCK 142'den tutuklandı.

Aynı günlerde Ankara'da 13 kişi TBKP'li olarak basın toplantısı yaptı. Bu toplantı da basıldı izleyiciler dahil 40 kişi gözaltına alındı.

29 TBKP'li gözaltında

İzmir'de TBKP yöneticilerinin yaptığı basın toplantısını basan polis 63 kişiyi gözaltına aldı. İzleyici durumundaki 34 kişi salıverildi, 29 TBKP yöneticisi ise DGM'ye verilecek. 11. Sayfada

İZMİR'den HİKMET ÇETİNKAYA

Masal Ülkesi

İZMİR — Bir gece yarısı evlerini polisler basıyor insanların. Evlerinden alıyor insanlar gözlerine sarıp götürüyorlar. Bir gün, iki gün, üç gün ne haber alınıyor nis de hangi gemiyle götürüldüğünden bilinmiyor.

Yakınları polisa başvuruyorlar. Aldatan yani bulunur.

— Bir soruşturma için götürüne vardı...

Bir hafta sonra DGM'ye gönderiliyor bir yazı.

(devamı Sa. 11, Sü. 2'de)

TBKP'LİLER — Eşe Bölgesi yöneticileri ile toplantıyı izleyenler gözaltına alındı. (Fotoğraf: Zafer Aksoy)

Cumhuriyet, 9 Ocak 1990.

Adımlar Ankara bürosuna polis baskını oldu, Ankara temsilcisi Özcan Keskeç, Atilla Aşut, Hıfzullah Çakıpçıkay ve 80 kişi gözaltına alındı.

Komünistlerin bu art arda çıkışları sırasında o günlerden hafızamda kalmış güzel bir hikâyecik var; Bakırköy'de davul zurna ekibi refakatinde kendilerini ihbar ederek, biz de TBKP'liyiz, komünistiz diyerek açıklama yapanları polis davul zurna ekibiyle birlikte gözaltına almış. Polis açıklama yapanları serbest bırakmış, bizimkiler çıkmış ama bakmışlar davulcuyla zurnacı hâlâ içeride, beklemişler bir süre sonra onlar da çıkmış. Sormuşlar sizi ne diye içeride tuttular diye, davulcuyla zurnacının yanıt şöyle: "Baktık, komünistiz, TBKP'liyiz diyenleri serbest bırakıyorlar, biz de öyle dedik, haydi oradan yalancılar deyip bir de dövdüler bizi."

Bu arada Türkiye'yi karıştıran iki önemli siyasi cinayet işlenmişti. Muammer Aksoy ve ardından Çetin Emeç cinayeti. Terör yeniden tırmanıyordu. Faili meçhuller artmaya başladı, özellikle Kürtler içinde. Hükümet AB'ye doğru açılım yapmaya uğraştığı sırada. Biz ise özgürlük kavgasını aralıksız sürdürüyorduk. Hem mahkeme salonunda hem dışarıda. Aydın kamuoyu gitgide etkinleşmekteydi.

Aydınların Geniş Desteği

Aydınlar değişik zamanlarda bize ve demokrasiye sahip çıkan tepkiler göstermişlerdi fakat dönüşümüzün ikinci yılında ve bu yoğun tutuklamaların ardından çok sayıda aydının imzaladığı çağrı çok önemliydi.

141-142'nin kaldırılması için artık kamuoyunda ve parlamentoda güçlü bir eğilimin olduğuna işaretle "TBKP yöneticileri Nihat Sargın ve Haydar Kutlu'nun tutukluluk durumlarının sürmesi kamuoyu vicdanında ve hukuk sisteminde derin yara açmaktadır" denilerek, "bu durumun bir an önce sona ermesi istemimizi ilgililere duyuruyoruz" deniyordu. Bu açıklamanın altında bu ülkenin yüz akı, demokrat neredeyse bütün aydınların adı vardı. Bu bildirinin önemli yanı buydu.

HÇ- *Dışarıda bunlar olurken mahkemenin gündeminde ne vardı?*

TKP Programı Üstüne Yargıçla Tartışmam

NY- Mahkeme heyeti TKP Programını birkaç oturum boyunca okudu. Bitince söz aldım çünkü bu programın dava dosyasına niye girdiğine dair iddianamede bir açıklık yoktu, yani içinde suç unsuru mu vardı, yoksa niye konulmuştu, bunu önceki duruşmada sormuş yanıt alamamıştım, o nedenle tartışmayı sürdürdüm. Mahkeme heyetinden yanıt istedim. Benim ardımdan Sargın da söz aldı "Bir delilin tartışılıp değerlendirilebilmesi için, okunan bir belgenin bize isnat edilen suç veya suçlardan hangisinin delili olduğunun iddia makamınca açıklanması ve bizim de bu açıklamaya göre beyanda bulunmamız gerekir" dedi. Mahkeme başkanı savcıya söz verdi, savcı yine yanıtsız bıraktı sorularımızı. Ben yine söz aldım ve bu durumu "keyfilik" olarak protesto ettim. Ardından avukatımız Turgut Kazan da savcının cevap vermek mecburiyetinde olduğunu söyleyen bir itirazda bulundu.

Savcılık keyfi hazırlanmış iddianame nedeniyle artık köşeye sıkışmıştı. Sıkıştırmıştık.

Kürt Sorunu Üstüne Savunmam

Önemli oturumlardan biri de Kürt sorununun konu olduğu oturumdur (32. Oturum). Bu oturumda Sol Birlik'in ortak açıklaması okundu. Özetlemeler yapılarak bildirideki Kürtlerle ilgili bölüm okunmuştu. 14 sayfalık uzun bir konuşmayla Kürt sorununu anlattım. Konuşmamın girişinde "mademki böyle seçme yaparak Kürt sorununu öne çıkardınız, tartışmak istiyorsunuz o hâlde tartışacağız, beni dinleyiniz dedim ve tarihinden başlayarak konuyu açtım. Konuşmam uzundu kesmek istediler ama kendi iddialarına yanıt verdiğimi göstererek buna imkân vermedim ve bitirirken "Biz, Türk ve Kürt halkının, Türkiye'nin toprak bütünlüğü içinde özgürce, yan yana gönüllü yaşamasını istiyoruz. Dilini, kültürünü özgürce geliştirebilmesini istiyoruz. Politik yaşama, ülkenin yönetimine Kürt ulusal kimlikleriyle katılmalarını istiyoruz. Bunlar suçsa, suç işlemeye devam edeceğim; ta ki, Kürt halkı özgür olana dek. Bunun için yasakların kalkması ve bütün tabuların yıkılmasını savunuyorum. Bunları savunmak ve bu uğurda mücadele etmek suçsa elimde olmayarak suç işlemeye devam edeceğim. Ülkeye dönerek başlattığımız özgürlük mücadelesini sonuna kadar götürmek sorumluluğumuzdur. Ve biz bunu ne pahasına olursa olsun yapacağız. Cezaevi duvarlarının buna engel olacağını düşünenler yanıldıklarını göreceklerdir."

İkinci TBKP Davası

Komünistlerin "ben de TBKP'liyim, ben de komünistim" diyerek kendilerini ihbar etme açıklamalarından biri de Ankara'da yapılmış, 88 kişi gözaltına alınmıştı. Bu açıklamayı yapanlardan 10 yoldaşımızı tutuklayıp bizim kaldığımız cezaevine getirdiler,

idareye başvurarak bizim koğuşa verilmelerini istedik,10. koğuşa verildiler. Böylece iki kişilik koğuşumuz şenlenmişti, her birini yakından tanımış ve sevmiştim. Çiçek de bu davaya dahil edilmişti.

Şubat 1990. 10. Koğuşun penceresi önünde 2.TBKP davası tutuklularıyla birlikte. Bekir Benli, Mehmet Ali Polat, Hasan Öztürk, Nihat Sargın, Mehmet Temizer, Şaban Çelik, (ikinci sırada) Erdal Şentürk, Muzaffer Gülçimen, ben, Abdullah Aksu, Nevzat Deringöl, (çömelen) Paşa Erbay.

Hasan Öztürk sonra bastıracağı tiyatro çalışmasını parça parça okumuştu bana, düşüncelerimi söylemiştim. Ne yazık ki tam en verimli olacağı çağda yitirdik onu, edebiyat dalında ödüller almıştı. Bizim Müşküle Köyü muhtarımız sevgili Fevzi Kavuğu kitaplaştırmıştı. İçerideyken yemek işi de onun üstündeydi, peşkiri omzuna atar ocağın başına geçerdi. Birbirimizi çok sevmiştik, oğullarını da tanımıştım, ne zaman karşılaşacak olsak, benim için cebine koymuş olduğu puroyu vermeyi hiç ihmal etmezdi. Özlüyorum onu. Yalnız onu değil o grup içinden başka yoldaşları da yitirdik.

Bitmeyen Gecem / Çiçek Dönüyor

Bir gün avukatlarımızdan bir not geldi, "Eşiniz Çiçek Yağcı dönüyor, yarın Türkiye'ye geliyor" diyordu notta. Oysa polisten çıktıktan sonra avukatlarım aracılığıyla Çiçek'e haber göndermiştim henüz gelme diye. Alman yoldaşlar da gitmesine karşı çıkmışlar ama o gelmekte ısrar etmiş. Henüz gelme demiştim zira onun gelmek isteyeceğini biliyordum, sorgulama bittikten sonra çıkarken polisler "sen bize istediklerimizi söylemedin, karın da dönecek, nasıl olsa elimize düşecek" demişlerdi.

Almanlar onu hemen dönmemesi için zorla ikna edebilmişler. Avukatlarımız geldiğinde tutuklanmaz diyorlardı, zira TBKP yöneticileri dışarıda açık kimlikleriyle artık ortadaydılar, "ben de TBKP üyesiyim" diye kendini ihbar edenler de serbest bırakılmıştı. Eşim parti yöneticisi değildi, o nedenle tutuklanmayacağını düşünüyordu avukat arkadaşlar, bense aynı kanıda değildim. Nitekim tahmin ettiğim gibi oldu.

Geleceği günü bilmeseydim daha kolay olacaktı ama öğrenmiştim. İstanbul'a gelmişti, İstanbul'da savcılık serbest bırakmıştı ama Ankara DGM Savcısı'nın gözaltına alınması istemi nedeniyle İstanbul'da 3 gün gözaltında tutulup Ankara Emniyeti'ne getirilmişti. Sabah ne olduğunu anlayabilecektim, yol boyu eziyet ederler mi, içeride işkence yaparlar mı, polisin o sözü aklımdan hiç çıkmıyordu, benim için en uzun gece başlamıştı. Nihat Abi sıkıntımı sezmişti, bana yatıştırıcı şeyler söylese de faydası yoktu, hayatımın en sıkıntılı gecesini yaşayacağımı da biliyorduk.

Geceyi Çiçek'le birlikte kurduğumuz hayat ve mücadele arkadaşlığının olağanüstü güzel fotoğraf karelerini hayalimde yeniden canlandırarak geçirdim. Bu fotoğraf kareleri bir ölçüde içimdeki endişe dalgalarını geriye itiyordu ama her fotoğraf karesinden sonra bu dalga yeniden geri geliyordu. Poliste şu an ne oluyor, ona da işkence yapıyorlar mıydı? Bize yapılan bizden bir şey öğrenmek için değildi, söylemiştim, intikam duyguları vardı kaygılarımı arttıran buydu.

Onu DAL'da bir hafta tuttular. Bitmeyecek gibi görünen uzun günler nihayet sona erdi. Geldiğinden 10 gün sonra onu da cezaevine getirdiler. Sabah olur olmaz, gardiyanla kadınlar koğuşuna not gönderdim, "Hoş geldin, nasılsın, bir şey yaptılar mı?" diye. Gardiyana da sıkı sıkı tembihledim yanıtını hemen al bana getir diye. Çiçek iyi olduğunu söyleyen notu gönderdi ama onu görmeden içim rahat etmeyecekti. Gardiyan beni çağırdı, "karın geldi görüşme iznin var" dedi, uçarak gittim, sarıldık birbirimize uzun süre, ilk sorum bir şey yaptılar mı oldu, hayır yapmamışlardı. Mutluydum.

O sıralar çek senet meselelerinden yatan meşhur işadamı Kemal Horzum da tutuklu olarak bu cezaevindeydi, biz Çiçek'le kucaklaştığımızda o da kapı altındaymış, gardiyanlar daha sonra bana "sizi öyle görünce ağladı Horzum" demişlerdi. Eh, mafya ağlamaz diye bir şey yok, o da sonuç olarak insan değil mi?

Hapishane bahçesinde, ben, Çiçek, Av. Nezahat Gündoğmuş ve Sargın.

Çiçek kadınlar koğuşuna kondu. Hemen ilk ihtiyaçları için battaniye vs gönderdim. Daha sonra o da bize tatlı yapmış göndermişti.

İroni gibi ama Çiçek'in tutuklanması bir bakıma iyi de oldu, dışarıda olsaydı on beş günde bir görüşecektik oysa avukat görüşmelerinde avukatlarımız ikimizi birden çağırdıkları için neredeyse her gün görüşme imkânımız oluyordu.

Herkes ilk celsede onun tahliye olacağını bekliyordu. Hayır, öyle olmadı. Çok ilginçtir ki biz tahliye olduk o içeride kaldı. Bu da tahliye sevincimi gölgelemişti.

Görüş gününde Çiçek'i beklerken.

Çiçek de 18 Mayıs'ta nihayet tahliye oldu ve onu kapıda karşılayanlar arasındaydım, mutlulukla...

***HÇ**- Çiçekle nasıl tanışmıştınız, artık bunu sormam farz oldu.*

NY- Çiçek'le güzel beraberliğimiz TİP ve gençlik hareketi (FKF) içinde başlamıştı. Yakınlaşmamız o tarihlerde sanat filmlerinin gösterildiği Sinamatek'te *Bisiklet Hırsızları* filmini birlikte izlediğimizde olmuştu. 12 Mart'ta kaçak yaşamı 4 yıl aynı çatı altında paylaşmıştık, 12 Eylül'de politik göçmenliği birlikte göğüsledik nihayet hapishane yaşamında da aynı "çatı" altındaydık. Her yerde beraber oluşumuzla ilgili komik bir anımız da var. Cezaevinden çıktıktan sonra yine birlikte sürdürdüğümüz ama ağırlıkla onun üstlendiği Tepebaşı'ndaki Meserret Kültür Kulübü/Restoran'ı işletmesi çok zordu, geç vakitlere kadar orada olmak zorundaydık, evimiz ise Anadolu yakasındaydı ve her gece sabaha karşı eve gitmek işkence gibiydi. Giderken dolmuşta uyuklardık, o nedenle işyerimize yakın bir ev kiralamak için bir emlakçı ile görüştük, bize bir ev

gösterecekti. Bir Cumartesi günü Galatasaray Lisesi önünde randevulaştık, oraya gelince gördük ki Cumartesi anneleri için kalabalık toplanmıştı, fakat etrafta her zamankinden farklı bir polis önlemi vardı. Ben Çiçek'e sen biraz geride dur, ben emlakçıyı arayayım dedim, ayrıldık. Ben bakınırken aniden koluma iki polis girdi ve beni ara sokaktaki polis otobüsüne götürmeye başladılar. Ben bağırdım burada emlakçımla buluşmam var, ne diye götürüyorsunuz diye. O sırada orada *Cumhuriyet* gazetesi muhabiri varmış, benim bu itirazımı duymuş, ertesi gün bunu gazetesinde yazdı. Bunun üzerine yorumlar yapıldı, gösteriye katıldım demedi de emlakçı bekliyorum dedi diye. Polis otosuna bindiğimde aklım Çiçek'te idi, şimdi beni arayıp bulamayacak diyordum, o tarihte cep telefonumuz da yoktu. Ben öyle düşünürken bir de ne göreyim, Çiçek'i de iki kadın polis otobüse sokuyor. O da aynı endişelerle benim merak edeceğimi düşünmüş. O nedenle birbirimizi polis otobüsünde görünce çok sevindik. Yine yan yanaydık. Çünkü o beni dışarıda çok aramış ve merak etmeye başlamış. Diğer göstericilerle birlikte Terörle Mücadele Şubesi'ne götürüldük. İfademiz alınırken polis işimi sordu ben biraz da dalgasına lokantacıyım dedim, yazdı ama bilgisayardaki güvenlik bilgilerimize bakınca yüzü asıldı, dalga mı geçiyorsun benimle dedi, yok dedim kartımı gösterdim. Dört beş saat kaldıktan sonra yine birlikte evimize döndük.

Dolu dolu geçen bir birlikte yaşam ve birlikte yaşlanmak harika bir şey.

Daha önce söylediğim gibi cezaevinden çıktıktan, normal hayata karıştıktan sonra maddi yaşamımızı sağlamada Çiçek belirleyici oldu, ağır işlerde de çalıştı, ben ise iş bulamıyordum. Çiçek çalışırken ev işlerini yemek de dahil becerebildiğim kadarıyla ben yapıyordum. Çünkü eve çok yorgun dönüyordu. Bazen telefon açıp soruyordum "Ispanak pişirirken soğan konuyor mu" diye. Birlikte Meserret'i işletene kadar öyle gitti. Meserret'te de işin ağırlığı onun üstündeydi, maliye işleri de dahil. Hele mali konularda ben tam bir beceriksizdim.

Çiçek dıştan sakin görünen biridir, öne çıkmayı sevmez ve gerçekçiliği ve sükûnetiyle ve ince duyarlılığı ve fikirsel donanımlarıyla ayağımın yere basmasında her zaman etkili oldu. Yazılarımda redaktörlük yaparken de bu özelliğiyle bana düşünsel katkı yapmıştır. Ona çok şey borçluyum. Hayat arkadaşı lafını severim, gerçekten birbirimizin iyi hayat arkadaşı olduk.

***HÇ**- Yıldız Sargın da o günlerde dönmüştü değil mi?*

NY- Evet.

Tahliye olup İstanbul'a gelince Nihat Abilerin Boğaz'daki yalısında sanırım on gün misafir olmuştuk. Boğaza sıfır ahşap bir yalıydı, aileden kalma. Ama bakımı olağanüstü masraflı olan bir yalıydı, eşyalar da eski tipti ki ben bayılırdım, eskimiş ahşap mobilyaların kendine has bir kokusu olur. Sonra burayı sattılar. Sanırım çok hisseli bir yalıydı. Orada kaldığımız sürece Yıldız Hanım'ı yakından tanıma fırsatı bulmuştum, çok sıcakkanlı hoşsohbet bir insandı, kaynaşmıştık.

Yıldız Hanım (Sargın) ve Çiçek yurtdışında çeşitli çevrelerden bizimle dayanışma sağlamak için bir araya gelmiş bazı etkinliklerde bulunmuşlardı.

***HÇ**- Hazır yanımızdayken Çiçek'e hapishane anılarını ve dayanışma etkinliklerini soralım, hatta sizin dönüşünüzden alalım.*

Ayşe Çiçek Yağcı Anlatıyor

Çiçek Yağcı- Nabi'yi Berlin'den uğurlarken kaygılarım vardı ama tuhaftır tekrar buluşamama ihtimali gibi bir düşünce kafamdan hiç geçmemişti, o günle ilgili söyleyeceğim en ilginç olan şey bu. Tuhaftı bu psikolojim, normalde insan böyle bir gidişin ardından böyle bir kaygı duyar. Fakat çok sonra Nabi ile konuştuğumuzda onda da aynı duygunun olduğunu görmüştüm. Yalnızca ne kadar sonra tekrar buluşacağız sorusu varmış ikimizde de.

Belki de dönüşe önceden psikolojik olarak kendimi hazırlamıştım çünkü Behice Boran yoldaş öldükten sonra Nabi Brüksel'den bana kurye üzerinden acil bir mesaj göndermişti. Notunda hemen Werner'e telefon etmemi ve ona "mobilizasyon" kelimesini söylememi istiyordu. Telefon ettiğimde Werner çok şaşırdı ve "aynen bu kelimeyi mi kullanmış ve başka bir şey yazmıyor mu" diye tekrar tekrar sordu ve sonunda "anladım" dedi. Ben kelimenin sözcük anlamından yani (harekete geçme) yola çıkarak bunu "Türkiye'ye dönmek" diye kendimce yorumlamıştım.

HÇ- Bu sözcüğün hikâyesini sorsam?

NY- Bu Werner ile yalnız ikimizin bildiği aramızdaki bir şifreydi. "Döneceğiz, mobilize ol, harekete geç" anlamında. Ben Türkiye'ye 1986'da illegal giderken kararlaştırmıştık. Moskova'ya gidecek ve onlar da olur diyorlarsa oradan telefonla bu sözcüğü kullanacaktım. Fakat sonra ben Moskova'ya gitmedim, Almanlar gideceğimi bildirmişlerdi onlara, yani gerek kalmamıştı. Şifre o şifreydi. Boran'ın ölümünden sonra Moskova'ya acilen gidecektim ama zaman yoktu, belki de Türkiye'de cenaze töreni yapılırken dönecektik, bu belli değildi. O nedenle SED ile acilen bu konuyu konuş anlamınaydı. Nitekim Werner de partiyle görüşüp hızla sonuç almıştı, dönecektim. Tahmin ediyorum ben Moskova'ya gitmeden SED Moskova'ya görüşünü bildirmişti.

ÇY- Nabi birkaç gün sonra Leipzig'e döndü. Ama bana önce bir şey söylemedi. Ben mutfakta yemek yapıyordum o da devamlı volta atıyordu. Hâlinde bir tuhaflık vardı. Bir şey söyleyecek ama nereden başlayayım gibi bir hâl. Ben de heyecanlıydım ama bir şey söylemiyordum. Ortada önemli bir şey olduğu belliydi. Ama dayanamadım ve tahmin ettiğim şeyi, "Türkiye'ye mi döneceksin" diye soruverdim, çok şaşırdı "nereden biliyorsun" dedi. Söylediğin kelimeden anladım dedim ve bu arada farkında olmadan yemeğin içine tuzu doldurmuşum, tabii hiç yiyemedik, dökmek zorunda kaldım.

Benim de niyetim fazla gecikmeden Türkiye'ye dönmekti. Ama önce onlardan haber almak istiyordum. Aradan 16 gün geçmesine rağmen ne olduklarına dair hiçbir haber alınamamıştı.

Gözaltı bittikten sonra Cumhuriyet Başsavcısı Nusret Demiral'ın odasında Nabi ve Sargın'a eşleriyle birkaç dakikalık telefonda konuşma izni vermişler. Bana ilk söylediği şey "ben iyiyim, hemen gelme" oldu. Kendisine giderken en kısa zamanda benim de döneceğimi söylemiştim. Niye böyle söylediğini daha sonra anlayacaktım. Aradan yedi sekiz ay geçtikten sonra artık gitmek istediğimi söyledim. Bizim yoldaşlar bir sakınca olmadığını söylediler ama Alman yoldaşlar benimle özel olarak konuşarak gitmemin Nabi için iyi olmayacağını anlatarak beni ikna etmeye çalıştılar ve gidişim ancak iki sene sonra gerçekleşebildi.

***HÇ**- Bu arada dayanışma için görüşmeleriniz olmuştu*

ÇY- Bunların bir kısmını Yıldız Hanım'la gerçekleştirdik. İngiltere'de *Guardian* gazetesi ile röportaj yaptım. Devamlı dayanışma gösteren Uluslararası Af Örgütü (International Amnesty) ile görüştüm. Yıldız Hanım geldikten sonra birlikte İngiltere Parlamentosu'ndaki partilerin milletvekilleri ile görüştük. Sonra da birlikte Belçika'ya geçtik.

Yıldız Sargın ve Çiçek Yağcı İngiliz parlamenterleriyle.

Çiçek ve Yıldız Sargın dayanışma için Londra'da.

Bu arada sanırım Yıldız Hanım rahatsızlanmıştı, onun için ben tek başıma devam ettim. Hollanda'ya geçerek PB üyesi Erdal Talu yoldaşla birlikte Hollanda Parlamentosu'ndaki milletvekillerini ziyaret ettik. Fransa'ya geçerek Avrupa Parlamentosu Başkanı ile özel bir görüşme yaptım. Parlamentodaki diğer ülkelerin milletvekilleri ile de görüştüm. Ve Theodorakis ile Paris'teki evinde ortak bir basın toplantısı yaptık.

Çiçek, Theodorakis ile basın toplantısında

Theodorakis sanki eski dostmuşuz gibi çok samimi davrandı, birlikte çay içtik, dava ile ilgili, Nabi ve Nihat abi in sağlıkları ile ilgili sorular sordu.

Tüm görüşmelerimizde ilgiyle karşılandık ve şunu apaçık gördük ki, hemen hemen hepsi geniş bilgi sahibiydiler ve davayı yakından takip ediyorlardı. Daha sonra Berlin'de Şili ile dayanışma toplantısında konuşmuştum.

Çiçek, Şili ile dayanışma toplantısında konuşurken

Yıldız Sargın Almanya'da bir dayanışma toplantısında konuşurken.

HÇ- *Bu arada DDR'de muhalefet gösterileri yapılıyordu değil mi? Berlin Duvarı yıkıldığında Doğu Almanya'da mıydınız?*

ÇY- Evet. Çok sıkıntılı günlerdi. Sisteme muhalif olanlar gruplar hâlinde Batı'ya geçmeye başlamışlardı. Her çarşamba günü alanlarda bir eylem gerçekleştiriyorlardı. Her yere bildiriler, pusulalar bırakıyorlardı. Hastanelerde doktorlar azaldı. Kreşlerde öğretmenler azaldı. Öyle vurma, kırma, yağma gibi durumlar yoktu ama herkes de bir tedirginlik vardı. Batı'ya geçenlerin çoğu Batı'nın kendilerine hemen kucak açacağını ve sevinçle karşılayacağını sanıyordu. İlk günlerde hava öyleydi ama sonra hızla değişti. Batı'daki halk tam tersine çoğu yerde kötü davranıyor, sanki ekmekleri ellerinden alınacakmış gibi tepki gösteriyordu. Zaten Batı'da işsizlik vardı şimdi daha da artacaktı, ayrıca Batı'ya gidenlerin çoğu kalifiye işçilerdi. Daha sonra sağ siyasetçiler işsizliğin artmasının nedenlerinden biri olarak Doğu Almanya'dan gelenleri neden göstermeye başladılar.

Dipten gelen dalgalar suyu nasıl bulandırırsa öyle bir durum vardı. Olan biteni hüzünle seyrediyordun. İnsan yaşamında birçok acı durumlarla karşılaşır, bir ailenin yıkılışını görür, bir evin yıkılışını görür, bir mahallenin, bir köyün yok oluşunu görür ama bir devletin yavaş yavaş içten yıkılışını görmek hele hele halkının refahını sağlamak için yanlışları olsa bile elindeki her olanağı kullanmış bir devletin yıkılışını görmenin nasıl bir his olduğunu anlatabilmek çok zor. Ama sonunda yok olmuş olsa da sosyalizmin pratiğini görmek, onu yaşamış olmaktan hâlâ çok mutluyum. Evet, çok eksikleri, çok eleştirilecek yanları vardı ama şu hissi, güveni duymak yani "yarın ne olacağım" endişesi duymamak paha biçilmez bir histi. Zaten sosyalizmin ana hedefi de buydu. Belki Doğu Almanya'da halk bunun farkında değildi, doğal bir şey olarak görüyorlardı. Sahip oldukları şeylerin dünyanın her yerinde var olduğunu sanıyorlardı ama biz kapitalist bir ülkeden geldiğimiz için bunların değerini çok iyi anlamıştık. Bunu onlara söylediğimizde "niye buna şaşırıyorsunuz zaten bu devletin görevi" deyip kapitalizmle ilgili anlattıklarımıza bu sefer onlar şaşıyor ve bize inanmaz gözlerle bakıyorlardı.

HÇ- *Dönüş yolculuğunuz nasıl oldu? Yolculuk sözünü şaka yollu söylüyorum.*

ÇY- Sargın ve Kutlu'nun dönüşünden ancak 2 yıl sonra artık Türkiye'ye dönebilecektim. Pasaport için konsolosluğa başvurdum. Aradan bir müddet geçti ses yok, tekrar gittik, bana pasaport değil ama Türkiye'ye giriş izni veren bir belge verebileceklerini söylediler. Bugün yarın diye oyalama taktiklerinden sonra aradan yine bir müddet geçti. Daha önce gazeteciler giderken haber vermemi istemişlerdi. Bu kez ben "eğer daha oyalarsanız gideceğimi bütün gazetelere haber veririm ama ben kimseye haber vermeden sessizce gitmek istiyorum" dedim. Bunun üzerine ertesi gün belgeyi hemen aldım ve yanımda çok sevdiğimiz Müjgan Arpat arkadaşımla birlikte yola çıktım.

İstanbul'a vardığımızda pasaport kontrol noktasında genç biri oturuyordu, belli ki daha deneyimsiz. Ben elimdeki belgeyi uzatınca ve bilgisayarda da benim ismimi görünce ne yapacağını şaşırdı, eli ayağına dolaştı, bir bana bir bilgisayara bakıyordu. Ben şefini çağırmasını ve ne yapılması gerektiğini onun bileceğini söyledim. Ne yapacaklarını karar verinceye kadar uzun süre beklettiler ve nihayet beni götürmeye bir polis geldi. Beni karşılamaya birçok yoldaşımın yanı sıra 8,5 senedir görmediğim ve hiç haberleşemediğim ağabeyim Akın'ı ve yeğenim Altuğ'u karşımda buldum. Öyle sevindim ki ne yapacağımı şaşırdım, sarılayım mı sarılmayayım mı tereddütte kaldım çünkü yeğenim daha Tıp Fakültesi talebesiydi ve benimle yakınlığından dolayı başına bir iş gelebilirdi. Bu arada polisler de beni karakola götürmek için kolumdan çekiştiriyordu. Onlar da karakola kadar geldiler ve ancak orada sarılıp kucaklaşabildik. Ama hiç konuşamadık, herkes benim salıverileceğimi beklerken, beni alıp Gayrettepe'deki Emniyet'e götürdüler.

Emniyet'e gelince çantamdaki her şeyi ortaya döktüler. Yanımda yüz mü yoksa iki yüz mü hatırlamıyorum Batı Alman markı vardı. Bu kadarcık parayla mı geldin diye de hayret ettiler.

Emniyette beni hücreye atmadılar, polislerin oturduğu odalardan birinde oturdum, hatta Yunanistan'dan gelip aşağıda hücrede tuttukları Gülenay yoldaşı da benim yanıma getirdiler. Orada ilk kez tanıştık, çok sevmiştim, ne yazık ki çok sonra kanserden kaybedecektik onu.

İlk sorgumu TKP masasından sorumlu Komiser Âdem yaptı. Bana hiç tanımadığım isimler sordular. Ben parti yöneticisi olmadığımı, sıradan bir üye olduğumu bunun için bir şey bilmediğimi söyledim. Belli ki önceden kararlaştırılmıştı herhalde, hiçbir kötü muamelede bulunmadılar. "Şimdi" dedi Âdem, "dışarıya çıktığınız zaman bana işkence yaptılar dersiniz" dedi. Ben de "yaparsanız yaptılar derim, yapmazsanız yapmadılar derim niye yalan söyleyeyim" dedim. Ama yine sonunda ufak da olsa tehdidini savurdu, "sen eğer bir okulda öğretmenlik yaparsan ve benim çocuğumda orada okuyorsa seni orada yaşatmam" dedi. Orada işkence görmedim ama bütün gece aşağıda veya yan odalarda işkence görenlerin seslerini duyuyorduk. Avukatlarımızla da görüşemiyorduk ama onlar bize her gün yemek gönderiyorlardı. O koşullarda yemek yiyecek durumda olmadığımız için polislere veriyorduk.

Bu arada ben İlerici Kadınlar Derneği (İKD) yöneticisi olduğum için beraatla sonuçlanan bu davada ifademi alıp dosyayı kapatmak istiyorlardı. İstanbul Adliyesi'nde bir hâkime kendi odasında ifademi verdim ve dosyamı kapattılar. Yaşlıca bir hâkimdi ve "bana şanslıymışsınız, kocanız izin vermiş böyle çalışmalara" dedi. Ben de, "biz evlenmeden önce de ben bu mücadelenin içindeydim böyle tanıştık zaten" dedim. "Olur mu Çiçek Hanım kocanız izin vermese yapabilir miydiniz" dedi. Sesimi çıkarmadım o yaşlı adama ne anlatabilirdim ki.

İKD davasından beraat ettim ama yine salıvermediler, Ankara Emniyeti'ne götüreceklerini söylediler. Sonradan avukat arkadaşlardan öğreniyorum, Ankara DGM Başsavcısı istemiş getirilmemi. Belli ki Nabi' in eşi olduğum içindi bütün bunlar.

***HÇ-** TKP içinde nerelerde görev yapmıştınız?*

ÇY- 1975 yılında TKP üyesi olmuştum, o tarihte İnşaat Mühendisleri Odası'nda profesyoneleleman olarak çalışıyordum. İlk parti çalışmam oradaydı. Çalışanları varolan sendikadan DİSK'e bağlı Sosyal-İş'e geçirmiş ve sendika temsilcisi olmuştum. Fakat sendika çalışanların taleplerini karşılamada pasif kalıyordu, bu tutumu eleştirince Sosyal-İş'in sendika temsilciliğinden alındım.

Türkiye'de iken TKP Merkez Kadın Komitesi üyesiydim. İKD Merkez Yönetim Kurulu üyesi, ayrıca İKD'nin yayın organı *Kadınların Sesi*' in sorumlusu ve buradaki TKP komite sekreteriydim.

Yurtdışında ise radyolar için yazı kurulunda çalıştım. Ayrıca PB yazmanlığı yaptım. TKP yöneticiliği görevim yoktu. Ama buna rağmen Türkiye'ye dönüşte TKP yöneticileri serbest olduğu hâlde, beni yine serbest bırakmadılar.

İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde üç gün kaldıktan sonra yanımızda iki polisle uçakla Ankara'ya gittik. Tabii uçak paralarını bizim avukatlar vermişti. Ankara Emniyeti'nde DAL dedikleri yerde küçük bir odada gece gündüz yanımızda olan kadın polislerle birlikte 7 gün kaldık. Burada da tekrar ifademi aldılar. Gece yarısı gözlerimizi bağlayıp bodrumda inşaat hâlinde gibi görünen koridorlardan geçirip sorguya götürüyorlardı. Yine aynı soruları soruyorlar ve yine geceleri alt kattan gelen işkence bağırmalarını dinliyorduk. Bir haftanın sonunda savcı Ülkü Coşkun'un karşısına çıktık.

Şunu fark ediyordum polisler bana sürekli iyi eğitim almışsın, yabancı dil de biliyorsun, iyi para kazanabilirdin, ne diye bu işlere girdin sorusunu sıklıkla soruyorlardı ve bu soruyu samimi olarak soruyorlardı.

Devam edeyim. Polisler sakin yanıtlarıma çok şaşırıyorlardı. Savcı Ülkü Coşkun'un sorgumun başında sert görünen bir ifadesi vardı, ben konuştukça yüzünün gevşediğini fark ediyordum ama

aynı zamanda şaşkın bir ifade de vardı yüzünde, bağırmak istiyor yapamıyordu. Ama sonuç olarak tutuklandım.

İfadelerimiz alındıktan sonra Gülenay ile beni bir arabaya koydular. Bana Ulucanlar Cezaevi'ne götüreceklerini, Gülenay'ı ise ertesi gün başka bir şey için ifadesi alınacak diyerek tekrar Emniyet'e götüreceklerini söylediler. İşte bu olacak şey değildi. Çok kötü, sıkıntılı, bir gece başlıyordu. Gülenay'ı niye tekrar geri götürüyorlar, ona ne yapacaklardı? Gülenay nasıl bir durumda olacaktı? Başına bir şey gelecek miydi? Nasıl sabah oldu bilmiyorum. Ertesi gün avukatlarımız geldiğinde öğrendim ki ona bir şey yapmamışlar ve serbest bırakmışlar.

Cezaevinde kadınlar için ayrı bir siyasi koğuş yoktu, adli tutuklularla birlikte kalınıyordu. Cinayet işleyenler, hırsızlık yapanlar, dolandırıcılar, zina yapanlar (o zaman zina suç sayılıyordu, en çok da zina yapanlar gelirdi). Ayrıca Dev-Yol ve Dev-Sol'dan çok genç arkadaşlar vardı (yaşları 18-22 civarı). Koğuşa geldiğim ilk gece baktım bu arkadaşlar bana bir yatak hazırlamışlar (geleceğimi daha önceden gardiyanlar söylemiş herhalde) ayrıca bir leğen de su ısıtmışlardı. Ocak ayı olduğu için soba yanıyordu ve ben on gün mantom sırtımda aynı kıyafetleydim. O pis, farelerin bile bulunmak istemeyecekleri müşahede koğuşunda az da olsa ben de kalmıştım. Bütün bunlar bana çöl ortasında ikram edilen buzlu su gibi gelmişti. Genç arkadaşların bu ince düşünceliliğini, iyiliklerini hiçbir zaman unutamam. Hepsine tekrar teşekkür ediyorum.

Sabah olunca bizim alışverişlerimizi yapan erkek gardiyan Nabi'den bana bir pusula getirdi. Pusulada "hoş geldin, iyi misin, sana bir şey yaptılar mı?" diye soruyor, bana nevresim, ceket göndereceğini yazıyordu. Ben de sonra onlara tatlı yapıp gönderdim.

Koğuştaki bu genç arkadaşlarla bir ekiptik. Yemekleri birlikte pişirir (gelen yemeği yıkar tekrar pişirirdik) birlikte yer temizliği yapardık. Hepsi çok iyi niyetli ve inanmış genç kızlardı. Aynı Nabi'nin 4. koğuştaki gençler için söylediği gibi ağır işkencelerden geçmişlerdi ama dünyada ve dünyayı bırak Türkiye'de olup bitenlerden habersizdiler. Televizyondan Bahriye Üçok'un öldürüldüğü haberi

verildiği zaman çok sevinmişlerdi ama kim olduğunu bilmeden, kimin öldürdüğünü bilmeden. Benim üzüldüğümü görünce kim olduğunu sordular. Arada anlayamadıkları veya bilmedikleri şeyleri de bana sorarlardı, holding nedir, tekel nedir, bürokrasi nedir gibi... Bu arkadaşlarla aramda hiçbir sorun olmadı, yaşça kendilerinden de çok büyük olduğum için bana her zaman saygı gösterdiler. Bir keresinde gardiyanlarla birbirlerine girmişlerdi.

Meydan Dayağı

Gardiyanlardan biri birisinin saçından epeyce kalın bir tutam çekip koparmış, kızı sıkıştırmış fena hâlde dövüyordu, koştuk gittik kızcağız "Çiçek abla kurtar beni" diye bağırıyordu. Sonra benim dışımda siyasi olanları bahçeye çıkarıp, kapıyı da kilitleyip dövmeye devam ettiler. Doğrusu çok kötü olmuştum, kızcağız benden yardım istiyor ama ben kilitli kapının öte yanında kapıyı yumruklayıp açın diye bağırıyordum.

ANKARA MERKEZ KAPALI CEZAEVİ

Kadın tutuklulara meydan dayağı

Gardiyanlar tarafından dövülen ve yerlerde sürüklenen üç kadın tutuklu açlık grevine başladı. Aynı koğuşta kalan TBKP liderlerinden Haydar Kutlu'nun eşi Ayşe Çiçek Yağcı da destek amacıyla açlık grevine başladı.

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) — Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nde, gardiyanlar tarafından dövülen ve yerlerde sürüklenen üç kadın tutuklu açlık grevine başladı. Aynı koğuşta kalan TBKP liderlerinden Haydar Kutlu'nun eşi Ayşe Çiçek Yağcı da destek amacıyla iki gün süreyle açlık grevine başladı.

Dayak olayının çarşamba günü meydana geldiği öğrenildi. Olayın, Menekşe Sarıkaya adlı kadın gardiyanın, odasındaki sobanın ya-

gardiyanlar tarafından dövüldükleri, yerlerde sürüklendikleri kaydedildi. Üç tutuklu kadının da vücutlarında çizik ve morluklar olduğu, Kulak'ın sağ göz altının morardığı, görüşe giden Avukat Hüsnü Öndül tarafından da saptandı. Tutukluların, adli tabipliğe sevk edilmeleri yönündeki dilekçelerine henüz cezaevi yönetiminee bir yanıt verilmediği de öğrenildi. Bu olay üzerine, üç kadın tutuklu, süresiz açlık grevine başladılar.

İnsan Hakları Derneği Ankara

Cumhuriyet, 2 Mart 1990.

Ertesi gün protesto için açlık grevine başladılar. Ben de destek olarak açlık grevine başladım. Diğer yandan ise gardiyanlar, biz böyle yapmak istemiyoruz ama bunlar bize çok saldırıp küfrediyorlar. "Onları buraya getiren biz değiliz ki

dedikten sonra hep halkımız halkımız deyip duruyorlar, biz de halk değil miyiz, niye bizim isteklerimizi de savunmuyorlar, biz bütün gün hapishanedeyiz, az para alıyoruz zor geçiniyoruz Çiçek abla" diye bana dert yanmışlardı. Ters ters bakmakla yetindim.

Yine bir gün baktık, türbanlı üç dört genç kız getirdiler. Sanırım bildiri dağıtırlarken veya protesto gösterisi yaparken yakalanmışlar. Birbirlerinden ayrılmıyorlar, ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Önce karınlarını doyurduk, sıkılmamalarını, böyle bir ortamda insanların başına her şeyin gelebileceğini, kötü bir şey yapmadıklarını, burada bulunmaktan utanmamalarını söyledik. Namaz kılmak istiyorlar kılamıyorlardı çünkü kimse dikkat etmeden önlerinden geçip duruyordu. Roman arkadaşları çocuklarıyla kaldıkları odadan çıkardım ve onlara gelip burada namazınızı rahatlıkla kılın dedim. Bundan sonra rahatladılar ve bizimle kaynaştılar. Üç dört gün sonra da serbest bırakıldılar.

Bunlardan başka hırsızlıktan gelen Roman arkadaşlar vardı. Hırsızlığı nasıl yaptıklarını anlatır dururlar, birbirleriyle kavga ederler tıpkı filmlerde olduğu gibi müzik duydular mı da oynamaya başlarlardı.

NY- *Evet, bizim koğuştan şarkı türkü seslerini duyardık, kadınlar koğuşu yine eğleniyor derdik.*

ÇY- Bir keresinde onlardan biri yanıma gelerek kendilerine okuma yazma öğretmeye gelen öğretmenin kalemini nasıl çaldığını, öğretmenin nasıl aranıp durduğunu anlatıp gülüyordu. Çok sevimli iki de çocukları vardı. Biri oğlan biri kız, iki üç yaşlarında. Biri bir dizimde diğeri öbür dizimde yemeklerini hep benim yedirmemi isterlerdi. Sonra gider çöp tenekesini karıştırırlar içlerinde yiyecek bir

şey varsa yerler sonra yine kucağıma gelirlerdi. Yapmayın, çöpleri karıştırmayın, yemeyin desem de önce dinlerler sonra yine yaparlardı. Üstümdeki hırka artık iyiden iyiye çöp kokmaya başlamıştı.

Cinayetten yatan bar sahibi bir kadın vardı. Poliste işkenceden kurtulmak için bayılma numarası yapmış ve tam 15 saat hiç kıpırdamamış. Polisler de elimizde kalır korkusuyla kendisine dokunamamışlar. Herkes, solcu kızlar da çok kaba davranırlardı ona. Ben ise Ayşe Hanım derdim, sabahları günaydın derdim, hatırını sorardım. Katil olup olmadığını bilmiyorum ama bir insandı karşımdaki. Onun için beni çok severdi, ziyaretine gelen çocuklarına ben burada yalnız değilim Çiçek Hanım benim arkadaşım derdi. Ben gündüz uyursam bütün koğuşu gürültü yapmayın diye sustururdu.

Ben cezaevinde 4,5 ay kaldım. Her gün avukat görüşünde hafta sonları hariç Nabi ile görüşürdük. Ayrıca ayda bir mi onbeş günde bir mi bir saatlik eş görüşmesi vardı. Ben dışarıda olsaydım ancak 15 günde bir görüşebilirdik.

Nabi ve Nihat Abi'nin tahliye oldukları gün de benim için farklıydı. Geldiler, toparlandılar, bu arada uzun süre Nabi'nin askerlik işinin halledilmesini bekledik. Artık cezaevinden çıkacakları için beni koğuşa götürmediler, orada beklememe izin verdiler. Onları uğurladıktan sonra koğuşa döndüm. Ranzama çıkacaktım ki bir anda zaman durur gibi oldu. Böyle bir hissi insan hayatında ya hiç duymaz ya da ancak belki bir kere hisseder. Bu his Nabi'nin gitmesiyle yalnız kalma üzüntüsünün yanı sıra cezaevinde olmuş olmanın ilk defa farkına varmış olmaktan kaynaklandı sanırım. Nabi ile aynı çatı altındayken sanki cezaevinde değildim. Ben de onların tahliyelerinden sonraki duruşmada 18 Mayıs'ta tahliye olup çıktım. Arada Nabi ile kadınlar görüşme gününde tel örgüler arkasında yine görüştük.

***HÇ**- Kadınlar koğuşundan tekrar 10. koğuşa dönelim. Nihat Sargın ile 2,5 yıl iki kişilik koğuşta yaşadınız, onun hakkında ne dersiniz, tartışmalarınız, sorunlarınız oluyor muydu?*

Sargın ve Ben: "Siyamlı ikizler"

NY- Birbirine âşık bir çifti bile böyle bir tecrit odasına koysanız sorun çıkar. Ama bizde çıkmadı. Çünkü dışarıdaki partinin birliğinin bize bağlı olduğunu ikimizde iliklerimize kadar hissediyorduk. Ben hapishane tecrübesine sahip değildim, şimdi kazanıyordum, o ise tecrübeliydi ve tecrübesiyle yardımcı oldu bana. Gençtim bir de ona göre. Gardiyanların kabalığına kızar terslerdim onları ilk zamanlarda, o ise frenlerdi beni. Tek sıkıntım ağırlıkla hep hukuk konuşmasıydı, avukat görüşmelerinde de onlarla hukuk konuşurdu uzun uzun, bana konuşacak zaman kalmazdı, bir gün artık dayanamayıp "Nihat Abi yeter artık hukuk, biraz da dışarıda ne olup ne bitiyor onları konuşmak istiyorum ama hukuk konuşmaları yüzünden başka şey konuşamıyoruz" demiş ama bunu sertçe söylemiştim. Ondan sonra benim avukatlarla konuşmama müdahale etmemişti. Görüş günü kalabalık değilse ayrı ayrı görüşürdük. Fakat o sert söyleyişime üzülmüştüm sonra.

Gerçekten de aramızda bir abi kardeş ilişkisi vardı. Yaş günlerimizi, yılbaşlarını sofra donatıp kutlardık. Kalp spazmı geçirdiğimde bana ilk müdahaleyi o yapmıştı, boyun damarlarıma bastırarak.

HÇ- *Teorik sorunlar üzerine tartışır mıydınız?*

NY- Hayır.

Bir şey daha var. Bunu söylemeliyim. Henüz iki partinin Yurtdışı Birleşme Kongresi olmazdan önce bana avukat arkadaşlar aracılığıyla dışarıdan yani TKP'den çok rapor gelirdi, ona ise TİP'ten gelmezdi, Behice Boran'ın liderliğinden sonra TİP içinde Sargın'ı otorite görmekte zorlananlar vardı. O nedenle uzun süre Sargın yalnız bırakılmıştı. Bana gelen raporlar önemliydi ama ona bundan söz etmek de yakışık almayacaktı, bunun üzerine haber gönderdim bana gelen raporları iki isme hitaben yazın diye. Böylece mesele çözülmüştü. Ama sanırım o bu durumun farkındaydı. Oysa bana göre Sargın o yaşına rağmen Türkiye'ye dönme kararıyla TİP içinde

otorite kazanmıştı, bu yeterliydi. Kazandığı bu otorite tahliye olduktan sonra görülür oldu. Artık TİP içinde Sargın'ın otoritesini tartışan kalmamıştı. Hiçbir zaman açık söylemedi ama TİP çevresine karşı bir kırgınlığı vardı.

HÇ- *TBKP yasal kongresinde başkanlığı bırakmak istemesinde bu kırgınlık bir neden olabilir mi?*

NY- Kanımca olabilir ama bir neden daha var, tezlerimizde ifadesini bulan yeni düşüncelere sanırım angaje olmak da istememişti. Bunu sezmiştim ama son derece anlayışla karşılamıştım çünkü bu konularda genel hatlarıyla yenilenmeden yana olmakla birlikte bir iddiası yoktu, iddiasının olmadığı bir konuda angaje olmayı istememesi bence anlaşılabilir bir yaklaşımdı. TBKP'nin yasallığıyla kendi üstüne düşeni yerine getirdiğini düşünüyordu. O nedenle bu tutumunu saygıyla karşıladım. Fakat bana göre kongrede, ilk yasal kongremizde parti başkanlığını bırakacağını açıklaması yerinde yapılmış bir açıklama olmamıştı, erken bir karardı, o nedenle geri alması için çaba harcamıştım. O da almıştı zaten.

HÇ- *TÜSTAV içindeki tartışmalarda tutumu nedeniyle eleştiri almıştı, bunu nasıl açıklamak gerek.*

NY- Bu konu için TÜSTAV içindeki sorunları konuşmak gerek ama bu söyleşimizin dışında. Ben de Sargın'ın tutumunu onaylamamıştım ama ona karşı aşırı eleştirilere de açıkça karşı çıkmıştım. Birlikte verdiğimiz mücadeleyi gölgeleyecek hiçbir eleştiriyi haklı bile olsa kabul etmedim. O mücadelenin yanında TÜSTAV'da çıkan sorun benim için her zaman ikincil bir meseleydi, öyle baktım. O sorunda eleştirilmesi gerekenler Sargın'dan önce başkalarıdır.

Nihat Abi'yi 17 Kasım 2010 tarihinde 83 yaşında yitirdik. Önce Yıldız Hanım'ı yitirmiştik, Yıldız Hanım hastaydı evinde ziyaret ettik. Nihat Abi, Yıldız Hanım'la çok ihtimamla ilgileniyordu. Onu kaybettikten bir süre sonra, o da hastalandı. Hastanede ziyaretine gittik Çiçek'le ama yoğun bakımdaydı göremedik. Sonra

evindeyken ziyaretine gittim ama artık kendinde değildi. Nihat Sargın da Behice Boran gibi görevini tamamlamış olarak uzun mücadeleyle dolu yaşamını noktalamıştı. Hayli kalabalık olan cenaze töreninde bir konuşma yaparak yoldaşımı ve koğuşdaşımı uğurladım.

Nihat Sargın yasallaşma mücadelemizde bence son derece belirleyici bir rol oynamıştır. TİP içinde TKP geleneğinden geliyordu. Yasal komünist partisini kurma amacında hiçbir ikircimi olmamıştı. Öte yandan 1940'lı TKP kuşağının aşırı ihtiyatlılığını da taşıyordu. Onun ihtiyatlı yanıyla benim delişmen yanım birbirini tamamlamıştı diyebilirim. Yasal komünist partisi hedefinden vazgeçmemizi söyleyen kendi arkadaşlarıydı ama tahliyeden sonra yaptığımız toplantı da onlara kesin dille Hayır demesi beni çok etkilemişti. Yeni tezler konusunda da ihtiyatlı tutumunu sürdürmüştü. Yenilenmeye karşı değildi ama angaje de olmamıştı. Onu anladığım için bu konuları konuşmuyordum o da aynı nedenle benimle bu konuda konuşmuyordu. Yasallık mücadelesinin sonuç almasında ikimizin uyumu kesin söyleyebilirim ki sonucu tayin eden etmen olmuştur.

Kısaca Nihat Sargın yasallaşma mücadelemizde yüklendiği misyonu eksiksiz yerine getirmiştir.

"***Siyamlı İkizler***", Ankara Merkez Kapalı Cezaevi

PARTİDE BUNALIM

Önce de değinmiştim ama tekrarında zarar yok, solun kadim hastalığı somut gerçekten kopuşu ve bunun sonucu içe kapanmasıdır. TKP olarak 5. Kongre ve sonrasında TİP-TKP birleşmesiyle doğan TBKP oluşumuyla içe kapanma hastalığını yenmiş, dönüşlerle birlikte artık o defteri kapatmış, dışa dönmüştük.

Ama şimdi 1989-90 yıllarında ortaya çıkan parti içi bunalımla TBKP yeniden içe dönüyordu. Tam da dağın zirvesine varmaya bir adım kalmışken. Esasen parti içinde doğan bu bunalım dışımızdaki soldan taşınmıştı ama içimizde de hastalığın yeniden üremesine müsait bir ortam oluşmuştu.

Önce dışımızdaki soldan gelen etkileri anımsayalım. Daha dönüş kararımızı açıkladığımız anda bu çevreler dönüşe karşıydılar, bu karşıtlığı sergilemiştim. Bu tutum sonuna kadar, biz tahliye olup kazanana dek hiç değişmemişti. Kazandığımızda da dönüp biz yanlışmışız demediler, yalnızca sustular.

12 Eylül rejiminden demokrasiye geçiş noktasında dışımızdaki solun demokratik muhalefet yaratma gibi bir projeleri yoktu, öne sürülen tek hedef yasal bir sosyalist parti kurmaktı. Bir kitap okudum hayatım değişti, bir parti kurduk hayat değişti gibisinden; hâlâ atı arabanın arkasına koşuyorlardı. O kadar ki düşünce, inanç ve örgütlenme özgürlüğü önündeki engelleri kaldırmak bile parti kurmanın arkasına konuyordu. Önce bir parti kurulacak, o parti bu hedefler için mücadele edecek. Oysa kamuoyunda artık bu maddeler mahküm olmuştu ve cezaevlerinde düşünce, inanç

ve örgütlenme özgürlüğünü yasaklayan bu maddeler yüzünden hapsedilen yüzlerce insan vardı, bu dalgayı arkaya alarak, dalganın gücüyle etkili bir muhalefet yaratmak ve onun içinde partiyi oluşturmak gibi bir düşünce yoktu, yine parti için parti kurmak yolunu, artık yanlışlığı pazara çıkmış bu yolu izliyorlardı.

Bu yanlış yaklaşım özellikle TSİP çevresinde hâkimdi. TSİP Genel Başkanı bizim için "Yanlış hesap yaptılar, maalesef daha yatacaklar, biz kendi yolumuza gidelim, şu anda komünist partisi kurulamaz, 141-142 kalkamaz, bu maddeler ileride kalkabilir" diyordu. Bu görüşler özellikle TİP kanadında yankı bulmaya başlamış ve bu kanat üstünden TBKP içine de sızmıştı. Parti içi sorunlar, sol parti kurma girişimlerindeki tartışmalar kanımca bizim tutukluluğumuzun uzamasına da neden oluyordu, 141-142. maddelerin kaldırılması üstündeki basıncı azaltıyordu.

TİP içinde daha en başta TKP ile birleşmeye karşı çıkanlar vardı, ne var ki o tarihlerde Behice Boran'ın otoritesi bu muhalefeti bastırıyordu, onun ölümünden sonra ise Nihat Sargın'ı TİP'te otorite olarak görmediler. Bu çevre Özcan Keskeç ve Varlık Özmenek'in başını çektiği çevreydi. Kısaca TİP içinde ülkedekiler ve yurtdışı farklılaşması vardı. Birlik görüşmeleri sürecinde bu fark konusunda bilgilenmem de olmuştu. Ama TİP'li yoldaşlar bu konularda son derece ketumdular, fakat artık bunlar üzerine konuşulmalıydı.

TİP ve TKP kadroları arasında deney farkından gelen sorunların olması doğaldı, çıkan bunalımda bu fark da bir faktördür.

Bazı alanlarda sorunlar yaşandı bazıları aşıldı, bazıları kendilerini geri çektiler.

Tahliyemizden sonra mevcut seçilmiş yönetimle yaptığımız o toplantıda onlara TBKP'nin yasal kuruluşuna evet deyip demediklerini sormuştuk, Özcan Keskeç de içinde bu arkadaşlar yasal kuruluş için resmen başvuru yapmamıza "hayır" demişlerdi. Biz de, o hâlde artık bir yönetim yok, dönerken partilerimizin aldığı

karara bağlıyız, komünist partisinin kuruluşu için yasal başvuruyu yapacağız demiştik.

TBKP içindeki bu çevre TSİP ile görüş birliği içindeydi. Böylece o kanaldan TBKP içinde bir çatlak yaratmışlardı.

TİP içinde daha birleşmeden önce doğan bu muhalif tutumlar üstüne şimdiye dek hiçbir açıklayıcı yazı görmüş değilim oysa herkes bu durumu biliyordu. Bunlar açıklanmak zorunda.

Aslına bakılırsa 1989-90 yıllarında yurtiçinde ortaya çıkan bu bunalımın nedenlerini çözmek için yurtdışında yapılan illegal birleşme kongresine kadar gitmek gerek.

Erdal Talu, parti içindeki sorunları anlatırken bu konuya işaret etmiş ve önemli bulduğum şu açıklamaları yapmıştı:

"Böyle bir mektup bize ulaşmıştı (benim illegal kongreye karşı olduğumu söylediğim mektubum -N.Y.). Zaten TKP kökenli PB üyeleri olarak illegal kongreye karşı idik (...) Anlatmak istediğim Türkiye'de Aziz Nesin etrafında başlatılan 'yasal sosyalist parti kurma girişiminin' hız kazanmaya başlaması ve Özcan Keskeç ve Varlık Özmenek gibi TİP yöneticilerinin, bu girişime son derece angaje, aktif çaba içinde oldukları, 'Genel sekreterleri ülkeye göndermekle hata yapıldığı, bu yanlış politikanın 141-142 duvarına çarparak sonuçsuz kalmaya mahkûm olduğu' yolundaki sözler, bizi o tarihlerde ağırlıkla TİP çevrelerinde duymaya başladığımız ama bizim cenahta da yankı bulan, destek çıkılan (Veysi gibi) yorumlardı. Bu yorumların o dönemde etkili olmaya başladığını ve başlattığımız mücadele ile 141, 142'yi tarihe gömmeyi başaramayacağımıza dair kuşkunun yayıldığını görüyorduk (...) bugüne kadar TİP içinde TKP ile birliğe karşı olanların varlığına işaret eden tek bir satır okumadığımız için, doğrusu 'kayıt' düşmek gereğini hissettim. Sonunda TİP yöneticilerinin ısrarlı tavırları karşısında geri adım atmak ve kongrelerin toplanmasını kabul etmek zorunda kaldık"

(bu anlatı Ahmet Kardam'ın moderatörlüğünü yaptığı, 2003'te kurulan "Arkadaş Sohbetleri" mail grubundan alındı).

Partide bunalım doğuran bu çatlak önemli sonuçlar doğurmayabilirdi eğer TBKP yönetimi "kararsızlığa" düşmüş olmasaydı. Zira ne dönüş kararlarımızda, ne illegal birleşme kongresi kararlarında, ne de daha sonra toplanan TBKP MK kararlarında, Sargın ve benim yargı önündeki savunmalarımızda kısaca hiçbir yerde yasallıktan vazgeçebileceğimize dair hiçbir karar ya da işaret yoktu. Fakat buna rağmen kongre kararı başta olmak üzere alınan bu kararlara uyulmuyordu. Karar üstüne karar alınıyor ama hiçbiri hayata geçmiyordu.

Öte yandan TBKP'ye dışımızdaki çevrelerden yasallıktan vazgeçin ültimatomu veriliyor, kurulacak yasal sosyalist partide Sargın-Kutlu olmasın deniyordu (hatta bunu Aziz Nesin'in dile getirdiği söyleniyordu) ama parti yönetimi bu ültimatomu tartışmaksızın geri çevirmesi gerekirken bunu yapmamıştı. Sargın ve ben zaten kurulacak bu partide yönetici görevleri almamak kararındaydık ama bunu kimse bilmiyordu. Dahası dönmeden önce parti yasala çıktıktan sonra genel sekreterlik görevimi bırakacağımı kendi çevrem içinde açıklamıştım çünkü ölene kadar genel sekreterliğe karşıydım. Tahliye olduktan sonra Sargın'la birlikte Aziz Nesin'i bizimle dayanışma için gösterdiği çabalara teşekkür etmek için ziyaret etmiştik. Aziz Nesin, biz o konuda hiçbir şey söylemediğimiz hâlde, "ikinizin kurulacak partide olmamanız üstüne ben bir şey söylemedim" dedi. Mesele bizim için zaten önemli değildi, hiç üzerinde durmadık.

Parti yönetimimize yanlış bir uzlaşı anlayışı hâkim olmuştu, uzlaşı için uzlaşı. Uzlaşı neredeyse tek ilke hâline gelmişti ve bu yaklaşım yenilikçiliğin gereği olarak görülüyor, yeni denilen parti anlayışına bağlanıyordu.

***HÇ**- Erden Akbulut'un "Arkadaş Mektupları"nda yer alan TİP kaynaklarından aktardığına göre dönüş kararınızın önceden parti örgütlerinde*

tartışılmamış olduğu, o nedenle parti üyelerinin hazır olmadığı eleştirisi yer alıyor. "Boran'ın, TSİP'in de birlikte yer alması gerektiğini söylüyorlar ve Türkiye'ye gelip TBKP kurulması diye bir sorun yoktu diyorlar." Benim ***TİP-TKP Birliği*** *kitabında TİP yöneticileri "sonradan bazı TKP'lilerden öğrendiğim, TKP örgütlerinin dönüşe karşı çıktığı, 'biz buna hazır değiliz' dediği hatta TKP PB'suna TKP örgütlerinin görüşlerinin getirilmedi, hem TİP hem TKP örgütleri hazır değildi" diyor. Bu değerlendirme için ne diyorsunuz?*

NY- Birinci olarak Boran'ın da katıldığı TİP-TSİP-TKP birlik görüşmelerinde bir süre sonra TSİP'e ilk itirazı yapan Boran idi, biz değil, biz Boran'ın bu itirazını haklı bulmuştuk ve katılmıştık. İkincisi biz yasal bir komünist partisinin kuruluşu içinde yine de TSİP'i gördüğümüzü döndükten sonra açıklamıştık. Boran'ın ölümünden önce gayet açık ki yarın TBKP Türkiye'ye dönecek diye bir mevzu yoktu çünkü böyle bir şey o tarihte gündemde değildi. Fakat Boran yoldaşın dönme konusunda ne denli istekli olduğunu biliyoruz. Ayrıca üstü örtülü Sargın eleştirisidir bu ve Sargın'a haksızlıktır.

Gelelim ülkeden dönüşe karşı çıkıldığı, buna hazır değiliz dendiği meselesine.

Ben daha önce "Tanıklıklarımda", "Türkiye'den dönüşe hazır olmadıklarına dair görüş gelmişti" diye kendim açıklamıştım zaten. O nedenle bunu hangi TİP'li arkadaş söylediyse onun tanıklığına gerek yok. Fakat "dönüşe karşıydılar" lafı yanlış. Böyle bir şey yoktu. "Hazır değiliz" denmişti ve bunu açıkladım, o tarihte yoldaşlarıma da söyledim. Fakat bunu "Türkiye örgütlerinin tümünün görüşü" diye sunmak birinci yanlış. Türkiye'deki örgütlü yapımız tek merkezden yönetilen bir yapı değildi ki legal bir parti gibi ânında görüş oluşsun. İkincisi "hazır olmak" ne demekti? Ne yapılırsa örgütlerimiz hazır olmuş olacaktı? Bu soruya yanıt veren kimse yok. Biz dönmezden önce basında döneceğimiz günlerce önce çıkmıştı.

Avrupa'da toplantılar yapmıştık. Bırakın parti içinde, PB'de tartışmayı herkese açık tartışma ortamı vardı. Dönüş yanlış diye düşünenler için Türkiye'den de olsa görüşlerini açıkça söyleyecekleri platformlar vardı. Buralarda bu sözleri o zamanlar hiç duymadık, çok sonra söylüyorlar. Biz daha kolay olduğu hâlde, Avrupa'daki parti örgütlerinde bile gedilsin-gidilmesin oylaması yapmadık ki Türkiye için yapalım. Türkiye'den gelen "hazır değiliz" görüşünü ise son derece doğal karşılamıştık, böyle bir şeye önceden hazır olunamazdı zaten. Esasen başka partilerin legale çıkış deneylerinden bu tür tepkilerin olacağını öngörmüştük.

Parti örgütlerinde dönüş gününü tartışmaya açmadığımız doğrudur ama yukarıda değinmiş olduğum gibi böyle bir şey yapmak dönüşü imkânsız kılardı. Fakat legale çıkışı tartışmadığımız doğru değildir. 1986'da benim illegal Türkiye'ye gidişim vardı ortada. Dönüş ânını tartışmamıştık yalnızca. O nedenle sonradan Sargın da, ben de dönüşümüzün "iradi" bir eylem olduğunu söylemiştik ki bu doğru tutumdu.

Bu eleştirilerin gerçeğe uygun düşmediği şuradan da bellidir; biz döndükten sonra parti içinde heyecan ve destek ilk günden itibaren hep sürmüştü. Kafa karışıklığı tabanda değil yönetim içinde bazı partililerdeydi. Yönetimden bizim açlık grevimize dahi karşı çıkanlar olmuştu. Kendilerine danışmadan karar aldığımızı söyleyenler vardı. Doğrudur danışmadık. Kişisel özgürlüğümüz için aldığımız karardı açlık grevi, bugün de olsa kimseye danışmam.

Yönetimdeki yoldaşların işleri hiç kolay değildi, bunu anlıyordum, her kafadan bir ses çıkıyordu ve her birine yanıt vermek zorundaydılar, doğrusu onların yerinde olmak istemezdim.

Şunu görmeye başlamıştım; geçmişteki monolitik parti anlayışını eleştirmekle, yeni adına örgütsüzlüğe övgü birbirine karıştırılıyordu. Oysa bırakalım meselenin teorik boyutunu, bu fikirleri hangi ülkede ve hangi koşullarda tartıştığımız unutuluyordu.

Sanki Avrupa soluyduk. Oysa devletle ve hatta derin devletle kıran kırana bir mücadelenin içindeydik, özgürlüklerimizi ya kazanacaktık ya kazanacaktık. Böylesi kıran kırana giden bir mücadele ciddi ve sağlam bir örgütlenme olmadan nasıl kazanılabilirdi? Dün dogmatik görüşlerimiz nedeniyle somut durumun somut tahlili yapamadığımızı söylemiştik ama şimdi o eski yanlıştan çıktık, yeni düşünüyoruz derken yine somut durumu analiz edemiyordu parti yönetimimiz. Kuşkusuz hepsini kastetmiyorum.

Ortaya büyük bir paradoks çıkmıştı; somut durum artık rakamlarla ifade edilebilecek ölçüde somuttu. Rakamlar komünist partisinin yasallığı ve 141, 142 ve 163'ün kaldırılması lehine kamuoyundaki gelişmeleri açık ortaya koyuyordu, yani kazanıyorduk. Buna karşın parti yönetimi ve yakın çevresini karamsarlık ve bunun doğurduğu kararsızlık hâli sarmıştı, büyük paradoks dediğim buydu.

Kamuoyu anketlerine bakmak bu dediğimi çok açık doğrular.

İnterstrateji yani Stratejik Araştırmalar ve Planlama Ltd. Şirketi'nin yalnız *Güneş*'te kısmen yayınlanmak üzere yaptığı son kamuoyu yoklamaları, halkın, Türk Ceza Kanunu'nun 141, 142 ve 163. maddeler konusunda hızlı bir bilinçlenme içinde bulunduğunu gösteriyor.

	Nisan 1989 (%)	Aralık 1989 (%)
İzin verilsin	34.16	40,15
İzin verilmesin	60.61	46.32
Fikrim yok	15.24	13.53

Piar Araştırma Şirketinde bir kamuoyu anketi yayınlamıştı, orada da rakamlar aynıydı. *Sabah* gazetesinde bu araştırma üstüne Güngör Mengi şöyle yazmıştı:

Halk daha ilerde..

Cumhurbaşkanı Evren'in açıklamalarından sonra komünist partisi yasağının kaldırılması tartışmaları yeniden yoğunlaştı.

Bu konudaki tartışmaların sonunda bir halk oylaması görünüyor. Yani "Komünist partisi kurulmalı mı?" sorusunun cevabını halk verecek. O nedenle sorunun ciddi olarak tartışmaya açıldığı noktada halkın ne düşündüğü önem taşıyacak..

Gazeteniz **SABAH** bu amaçla **PİAR**'a bir kamuoyu araştırması yaptırdı. Araştırmanın sonuçlarını bugünkü gazetemizde ayrıntılı olarak bulacaksınız.

Bize göre "Evet"lerin yüzde 31,3 düzeyinde bulunması, bu yasaktan kurtulmayı demokrasinin gereği sayanlar adına umut verici bir başlangıçtır.

Yıllardan beri insanların birbirlerine "gomonist" diye hakaret ettikleri, beğenmedikleri tipleri cehennem yerine "Moskova'ya" göndermeyi yeğlediği bir ülkede yüzde 31, çok ileri bir aşamadır.

Komünist partisinin, işçi sınıfı diktatörlüğü kurmak yoluyla demokrasiye son verme amacını asla güdemeyeceği anlaşılacağı için.. Ve iktidar partisi de kendi seçmenini aynı yönde ikna etmeye çalışacağı için referanduma kadar "Evet"lerin çoğunluğa geçmesi mümkündür.

PİAR'ın anketi, halktaki demokrasi şuurunun pek çok politikacıdan daha gelişmiş olduğunu kanıtladı. Az şey değil..

Güngör Mengi

Sabah 30 Kasım 1988

Daha sonraki rakamlar:

Kamuoyunun Ceza Kanunu'nun 141-142 ve 163'üncü madde konusundaki görüşleri netleşiyor

141-142 ve 163 kalksın

Geçen Mayıs ayından bu yana 141-142 ve 163'üncü maddelerin ne olduğunu bilenlerin ve kalkmasını isteyenlerin sayısında büyük artış var. Komünist ve dinci partilerin kurulmasından yana olanların oranında artış gözlemleniyor.

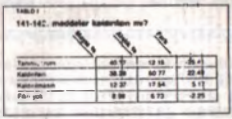

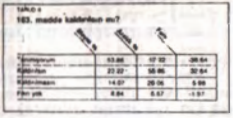

Güneş, 5 Şubat 1990.

Bu somut kamuoyu göstergeleri parti yönetiminin içine düşmüş olduğu büyük paradoksu göstermeye yeter. Göstergeler kamuoyunu kazanma eğrimizin yükseldiğini gösterirken parti yönetimi ve çevresi içinde tersine moral eğilimde düşüş vardı.

***HÇ**- Parti yönetimi bu kamuoyu anketlerini görmemiş olmaları düşünülemez, ona rağmen moral düşüşü nasıl açıklamak lazım?*

NY- Aslında söyledim, parti yönetimi bir yandan "komünist partisinin yasallaşmasından vazgeçin" diyenlerin, öte parti tabanının buna "militan hayır" deyişi arasında sıkışmıştı. Geniş ilişki ağını koparmamaya çalışıyorlardı ve bu doğruydu. Ama öte yandan parti içinde artık komünizmi bitti niye komünist partinin yasallığında ısrar ediyoruz diyen az sayıda da olsa partililer de vardı. Bu etkiler altında parti yönetimi bunalmıştı.

Bu durum giderek yönetim ile parti tabanı arasında sorunlara yol açtı. Parti tabanı açıkça yönetime başkaldırır hâle gelmişti. Yönetim ise bu duruma "eski kafalılık, eski parti anlayışı" diyerek tepki veriyordu. Bu ise yanlıştı. Eski parti yaşamlarında ne zaman parti tabanının başkaldırdığı görülmüştü ki? Tabandan gelen tepkilere karşı daha hassas olmak gerekliydi çünkü haklıydılar. Tahliye olduktan sonra bana şöyle diyenler olmuştu: "Partide aparatçikleri biterecek misin?" Aparatçik Sovyet partisinin kontrol hücrelerine verilen isimdi. Parti aparatından olan, denetleyici komiteler anlamında. Bunu söyleyen parti içinde ultra yenilikçi bir yoldaşımızdı, kendisine "partide aparatçikler yok ama o dediklerin sayesinde buradasın" yanıtını vermiştim. Çünkü bunu soranın kastettiği şeyin partinin örgütlü tabanı, daha geniş anlamda örgütlülük olduğunu biliyordum. Bu tür eleştirilerde daha çok Berdan Dere ve Yusuf Kıtiki yoldaşlar hedef alınıyordu. Bu da yanlıştı. Bunları söylerken taban örgütlerinde hiç yanlış olmadığını söylüyor değilim. Tepedeki hassas dengeyi yeterince dikkate almıyorlardı. Yasala çıkınca bozulan bu dengeleri yeniden kurmak zorundaydık.

Tahliye öncesine dönelim, kafamda beliren fikir şuydu; hem yenilenme çizgisinde ideolojik olarak ortada duruyorduk, hem de legalite ile illegalite arasında. Bu arafta, ortada duruş bunalımın kaynağıydı. Komünist parti isminde ısrarımız nedeniyle bizi eski kafalı gören ultra yenilikçilerin hiç de yeni olmadıklarını göstermek gerekiyordu. Ki onlar (TSİP çevresi ve onlar gibi düşünenler) Leninizm konusunda suskundular, o konuda açık konuşmuyorlardı. Bizde de hâlâ Marksizm-Leninizm kalıbı kullanılıyordu. Yukarıda değindiğim için tekrar açmayacağım, bunun için "Leninizm aşılmıştır" yazısını yazmaya karar verdim ve yazdım. Buradaki temel fikir çağın değiştiğiydi, emperyalist saldırılar hâlâ vardı ama artık emperyalizm diye tarif edilen çağ aşılmış, kapitalizmin küresel çağına girilmişti, o nedenle dünyaya yeni bir pencereden bakılmalıydı.

Fakat öte yandan aynı yazımda, örgüt konusunda ise yeni adına yapılan savruk düşünceleri eleştiriyordum. Leninist parti modelinin yanlış anlaşıldığını, Lenin'den sonra Leninist partilerin hiç olmadığını anlatıyor, Stalinist partiyle karıştırıldığını söylüyordum. İçinde farklılığa tahammülü olmayan monolitik parti modeli Stalinist parti modelidir diyor ve örgütsüzlüğe övgü düzen gevşek düşüncelere karşı çıkıyordum.

Avrupa'ya bakarak misyon tanımı yapmak da doğru değildi, misyon kavramını reddetmeyi de yanlış görüyordum. Türkiye, demokrasinin olduğu bir Avrupa ülkesi değildi.

"Geniş parti" adı altında TBKP'yi dışlayarak bir sonuca varmaya uğraşanlar ise tartıştıkça parçalanıyorlardı. Yani orada da bir kaos vardı. Kuruçeşme Toplantılarında yapılan bitip tükenmez tartışmalarla birlik potansiyeli tüketiliyordu. Bir ucu SHP'ye öbür ucu Marksistlere uzanan sol parti tartışmaları gidiyordu. SHP içinde DSP'nin ayrı parti oluşunun yarattığı sancılar vardı. Sosyal demokratlar kendi aralarında birliği tartışıyorlar, ayrı bir sosyal demokrat parti gerekli diyenler de, diğer yandan Marksistlerle birlikte çok geniş bir sol parti gerekli diyenler ve nihayet Marksist yasal sol parti

diyenler de vardı. Yani herkes birlikten söz ediyor, çok laf ediliyor ama ortada 12 Eylül diktasına karşı politik mücadele hedefiyle bağlanan bir birlik perspektifi yoktu.

Kuşkusuz geri planda sosyalist dünyanın çökmesi moralleri bozan, kafaları karıştıran son derece güçlü bir etmendi.

Fakat hâlâ anlamakta zorlanırım, dışımızdaki bu geniş sol hareket hem kendi içinde anlaşamıyor, hem de yasal komünist partisi hedefimiz sanki bu birliğe engelmiş gibi tutum alınıyor, biz suçlanıyorduk ve 141-142, sanki yalnız bizi ilgilendiriyordu. Şöyle diyenler vardı, gazetede okumuştum, "Onlar yalnız partileri için mücadele ediyorlar, biz Türkiye'nin sorunları için geniş bir sosyalist parti kuracağız." Okuyunca pes demiştim, sokaktaki sıradan insanlar anlamıştı bizi ama bu arkadaşlar anlamıyorlardı. Gerçekte anlamıyor da değillerdi, gerisinde TKP karşıtlığı yatıyordu, ağzınızla kuş tutsanız olmaz diyenler vardı.

Bize "ilk seçimlere yetişecek geniş bir yasal sol parti kurma" şartını dayatıyorlardı. Bu ülkede yaşıyor olmasak böyle bir partinin seçimlerde zafer kazanacağına inanabilirdik. Söylemiştik, biz engel değiliz buyurun kurun.

Sargın ile parti içindeki bunalımı kuşkusuz konuşuyorduk. O da çok rahatsızdı. Çözüm konusunda aynı şeyleri düşündüğümüzü görmek beni rahatlatmıştı.

O günlerde Ahmet Kardam ve Şeref Yıldız, Ankara'da bizim koğuştaydılar. Onlar da dışarıdaki durum konusunda bize çok yararlı bilgiler aktarmışlardı. Partideki bunalımı enine boyuna konuştuk. Sonra İstanbul'a Bayrampaşa Cezaevi'ne nakledilmişlerdi, Erdal da oradaydı (Talu), bize üçlü olarak iki mektup yazdılar, biz de yanıtımızı yazdık. Aynı görüşteydik, bunalımın nedenleri ve çözümü konusunda farklı düşünmüyorduk, yönetimin izlenecek politika konusundaki kararsızlığı temel nedendi. Bunalımdan çıkış için kongre toplamak fikrinde mutabıktık ama bu kolay değildi, titiz bir ön çalışmayı gerektiriyordu. Bu kongre bir hesaplaşma kongresi

olmamalı ama kötü bir uzlaşma kongresi de olmamalıydı, partiye net bir politik perspektif kazandırmalıydı.

Ne var ki böyle bir projenin "amaları" da vardı. Bu kongre Türkiye'de toplanacaktı, polisin buna izin vermeyeceği kesindi ve dolayısıyla sağlıklı tartışmaların yapılabilme olanağı çok zayıftı. Geniş bir tutuklama olursa ürkek olanlar daha da ürkek olacaklardı. Fakat o koşullarda olağan çözümler içinde bundan başka bir çözüm de akla gelmiyordu.

Kimsenin aklına gelmeyen bir çözüm vardı, Sargın ve benim düşündüğümüz.

Partiye Uyarı Mektubumuz

Ama ondan bir adım öncesinde bir başka şey yaptık. Parti yönetimine ve parti içinde de dağıtılacak sert bir uyarı mektubu çıkardık. Şimdi bakıyorum da gereksiz yere çok uzun yazmışız, mektubun birkaç noktasına değinmekle yetineceğim, şu noktalar üstünde durmuştuk:

TBKP MK toplantısında TBKP sözcülerinin ortaya çıkması kararı alınmış, bu karar doğrultusunda partinin temel örgütlerinde sözcüler ortaya çıkmış olduğu hâlde, parti yönetimi içinden sözcülerin çıkmamasını eleştiriyoruz (Bu mektuptan önce temel parti örgütlerinde parti sözcüleri ortaya çıkmaya başlayınca, onları kutlayan bir mektup göndermiştik).

Adımlar gazetesinin o günlerdeki çizgisini eleştirerek, bu gazete yasallık mücadelesinde bir silahımız olması için çıktığı hâlde komünist partisi ve TBKP adının bile esirgenerek kullanılmasına tepki gösteriyoruz. Biz cezaevinde komünizm adı için direnirken, gazetelerde de bu ad kullanılırken, *Nokta, Tempo* gibi dergi olacağız diyen *Adımlar*'ın TBKP adını anmakta bile gösterdiği bu ürkek tutumu kınadık.

Parti yönetiminin kararsızlığının doğurduğu durumu partinin politikasında rota sapması solarak değerlendiriyor, "kesin

olarak eski kararlara dönülmeli, 'Birlik olmadan yasallık kazanılamaz' düşüncesinin yanlışlığı karar altına alınmalıdır, yasallığı kazanana kadar TBKP varlığını koruyacaktır, yasalda kurulacak parti komünist adını taşıyacaktır. Bizim dışımızda başka adla parti girişimleri olduğu durumlarda dahi bu doğrultudan vazgeçilmesi söz konusu değildir" dedik

Eleştirilerimiz yanında önerilerimizi de yapıyoruz. Kurucular hareketini öneriyoruz yani yine fiili durumlar yaratarak adım atmaya devam, kurucular hareketinin başlamasıyla artık illegalitenin sona erdiği açıkça ilan edilmelidir dedik.

Kurulacak partinin adında komünizm olması kaydıyla TBKP adını almasının şart olmadığını da ekledik.

Yönetime güvenin tekrar kazanılması için yeni bir bileşimde yönetim oluşturulmasını önerdik.

HAYDAR KUTLU-NİHAT SARGIN:

"Komünist adını tartışmayız"

TBKP'NİN CEZAEVİNDEKİ YÖNETİCİLERİ HAYDAR KUTLU İLE NİHAT SARGIN'DAN DEKLARASYONCULARA YANIT: "KOMÜNİST PARTİSİNİN ÖZGÜRLÜĞÜ KAZANILMADAN, DEĞİL PARTİMİZİ FESHETMEK, KOMÜNİST ADINI BİLE TARTIŞMA KONUSU YAPMAMIZ MÜMKÜN DEĞİLDİR."

Çözümünde ifadesini bulan parti içi demokrasi anlayışı, farklı görüşlere özgürlük tanıyor. Bu özgürlük ortamı dışlan kaotik bir manzara ve bunalım görüntüsü verebilir. Gerçekten de bir bunalım yaşıyoruz, kaotik bir ortam var, ama bunun neden, henüz farklı görüşlerin ortak parti ilkesini ve politikası doğuracak bir konsensusu yaratmamış olmasıdır. Gerçekten yeni parti içi demokrasi yürütü ile ve ilkesi evresini yaşıyor. Parti içi özgürlük ortamı kaotik durumu aşarak, olgun parti içi demokrasiye henüz dönüşememiştir. Bunun sancısını yaşıyoruz ancak

Tempo dergisi, 24 Mart 1990.

***HÇ**- Mektubunuz etkili oldu mu?*

NY- Bu mektubu gönderirken ikimiz de çok umutlu değildik. Bizim görüşlerimiz duruşmalar boyunca biliniyordu eğer bunlar etkili olsaydı yönetim içinde kafa karışıklıkları doğmazdı. O nedenle daha etkili çözüm üstüne daha bu mektubu gönderirken düşünmeye başlamıştık.

Mektup beklemediğimiz ölçüde etkili oldu. TBKP Merkez Yönetimi 21 Mart 1990'da parti örgütlerine bir "kararlılık" genelgesi göndererek, "Yasallık kazanılana kadar TBKP varlığını koruyacaktır" açıklaması yaptı. Fakat bir genelgeyle

bunalımın çözülemeyeceğinin de farkındaydık. Çünkü 10 Şubat 1990'da Şişli *Adımlar* Temsilciliği Lokali'nde parti il örgütleri toplantısı yapılmıştı. Bu toplantıda parti bunalımı görüşülecek ve parti sözcülüğü sorunu çözülecekti. Toplantıyı polis bastı ve 100 kişiyi gözaltına aldı, basında büyük tepki doğdu ve serbest bırakıldılar ama parti yönetiminden de istifalar oldu.

Parti yönetimi ve örgütlerine yazdığımız mektupta dediğimiz gibi yerinden oynattığımız çürük dişi çekip alma noktasındaydık, acılar bu oynamanın sonucuydu ama o dişi sökemez isek iltihaplanacaktı. İkincisi, dışarıda garip bir durum vardı, hükümet bu maddeler kaldırılacak diyordu, açıkça kaldırılmasın diyen kalmamıştı ama bir türlü adım atılmıyordu. Sanki herkes bir yerlerde bir şeyin olmasını bekler gibiydi, Godot bekleniyordu, buraya da müdahale gerekliydi.

Gördük ki iş bize düşmüştü, iki problemi de birden çözmeli, yerinden oynamış o dişi tek hamleyle sökmeliydik. Yani kimsenin düşünmediği şeyi yapmalıydık. Ve öyle de yaptık.

Ölüm Orucu

Cumhuriyet, 24 Nisan 1990.

HÇ- *Ölüm orucuna nasıl karar verdiniz, yapalım yapmayalım gibi bir tereddüt geçirdiniz mi, Sargın ile aranızda bu konuyu tartıştınız mı?*

NY- Sargın ile yasallık mücadelemiz bir tıkanma noktasına gelirse ne yapabileceğimizi zaman zaman konuşurduk, artık bir şey yapıp durumu değiştirmek zorunlu hâle gelmişti. Oturup yeniden düşündük, aslında fazlaca da düşünmedik, elimizde açlık grevinden başka bir silah da yoktu. Karar verdik tahliye olana dek sürecek bir açlık grevine başlayacaktık ki böyle bir grevin adı "ölüm orucu" olabilirdi ancak. Asla yapalım yapmayalım tartışması olmadı. Hatta zamanlamasında bile aynı görüşte olduk.

Bu karar tamamıyla kişiseldi, o nedenle dışarıdaki arkadaşlarımıza bildirmeden kendimiz karar alacaktık oysa daha önce önemli kararlarımızı dışarıya duyurur onların fikirlerini alırdık, onlar da aynı şeyi yapar bize sorarlardı. Fakat bu kez farklı olacaktı çünkü ölüm orucu kararı bir organ kararı olamazdı. Sargın ile ölüm orucu kararımızı koğuşumuzdaki diğer arkadaşlarımıza açtığımızda onlar kaygılarını dile getirmişlerdi ama gerekçelerimizi dinlediklerinde doğru buldular. Açlık grevimiz boyunca onların moral destekleri çok önemli oldu.

Kararımızı dışarıdaki arkadaşlarımıza duyurduğumuzda yönetici düzeyde tepki gösterenler, emrivaki yaptığımızı, kendilerine danışmadığımızı söyleyenler de oldu, biraz önce söylediğim gibi ama onun dışında destek gördük. Evet, bu da bir iradi karardı.

6 Nisan 1990 günü açlık grevine başladık ve bir bildiriyle kamuoyuna amacımızı açıkladık. Basın açıklamamızda siyasi durum ve davamız hakkında bilgi veriliyor ve özetle "Başladığımız ölüm orucu, 141-142-163. maddelere ilişkin düzenlemelerle Komünist Partisi üzerindeki yasak kalkıncaya veya kalkacağının açık işaretleri ortaya çıkıncaya kadar ve/veya daha uygun koşullarda mücadele olanaklarına sahip olacağımız tahliyemize kadar kesintisiz sürecektir" diyorduk. Dışarıda başkalarının açlık grevine gitmelerini istemediğimizi de ekliyorduk

Açlık Grevinin Yankıları: Yükselen Dayanışma

Açlık grevimiz basında geniş yer buldu ve kamuoyunun dikkatini çekti. Hatırlayabildiğim kadarıyla aşırı sağcı birkaç kişi dışında grevimizi haksız bulan olmadı. Adalet Bakanı Oltan Sungurlu "Temennimiz sağlık durumlarının bozulmamasıdır Bundan endişe ediyoruz" demişti.

Uluslararası Af Örgütü Acil Eylem çağrısı yaptı ve uluslararası dayanışma istedi. Beklediğimiz şey oluyordu, kamuoyunun dikkatini yeniden davamıza çekmeye başlamıştık.

Bu arada parti örgütlerimiz de hareketlendi "komünistler kendilerini ihbar ediyor" eylemi başladı, Sargın ve Kutlu suçluysa biz de suç işliyoruz bizi de tutuklayın diyorlardı. Hemen her yöreden yoldaşlar ortaya çıkmaya başladılar. Dahası Ankara'ya gelip DGM önünde "bizi de tutuklayın" protestosu yapmak üzere değişik illerden otobüslerle geldiler ancak polis Ankara'ya girmelerini engelledi.

200 TBKP'li kendilerini ihbar etmeye gitti

Ölüm orucunda dün altıncı gününü dolduran Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) liderleri Nihat Sargın ve Haydar Kutlu ile aynı "suçu" işledikleri belirten 200 kadar TBKP'li, kendilerini Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) Savcısı'na "ihbar etmek" için, dün gece Ankara'ya gitti. Eminönü'ndeki İstanbul Ticaret Odası (İTO) önünden saat 21.30'da hareket eden TBKP'liler meşaleler yakılıp halaylar çekilerek uğurlandılar. 10. sayfad

Güneş, 12 Nisan 1990.

Bunun üzerine bu kez Ankara DGM'ye, Savcı Nusret Demiral'a hitaben kitlesel telgraf çekmeler başladı. Bu kez de polis çekenleri korkutmak için telgraf çekerken kimlik tespiti zorunluluğunu getirdi.

Polis, gözaltı operasyonlarını Ankara'da da sürdürdü

TBKP'lilere rahat yok

Bağlevah 1. sayfada

Görevliler, DGM'nin yazılı bir

Gözaltına alınan 11 parti yöneticinin adları şöyle: Havan Özülük (SÖZCÜ), Nevzat

valdemokrat Halkçı Parti (SHP) üyesi ve SHP Yenimahalle belediye başkan adayı Mehmet Ferhi Ete-

losu'nun İngiliz İşçi Partili üyesi Richard Balfe, Parlamento Başkanlığı'na verdiği bir karar tasarı-

Güneş, 14 Ocak 1990.

Bir yandan polis saldırıları, gözaltı ve tutuklamalar sürüyor öte yandan çok ilginç biçimde açlık grevimizde günler geçtikçe destek de artıyordu. Harika bir destek sinema sanatçılarından geldi. Sinema dünyasının neredeyse bütün insanlarının açıklanan bildiride imzaları vardı: Tarık Akan, Onat Kutlar, Genco Erkal, Nur Sürer, Şerif Gören, Halil Ergün, Atıf Yılmaz, Ali Özgentürk, Şahin Kaygun, Yusuf Kurtçenli, Perihan Savaş, Aytaç Arman, Gülsen Tuncer, Barış Pirhasan, Hale Soygazi, Rutkay Aziz, İlyas Salman, Talat Bulut, Şahika Tekand, Ali Poyrazoğlu, Yavuzer Çetinkaya, Ömer Lütfi Akat, Zeki Ökten, Necla Nazır, Menderes Samancılar, Murat Soydan, Ahmet Kaya ve daha pek çok sanatçı adı vardı bildiride.

Yazarlar dönüşümlü açlık grevine başladılar, Mehmet Ali Aybar ve Erdal Atabek de katıldı.

SHP adına Hikmet Çetin'e bizimle ilgili olarak hükümetle görüşme görevi verildi.

Yunanistan Komünist Partisi bir dayanışma çağrısı yaptı.

Türk-İş desteğini açıkladı.

TÜSİAD yemeğine katılan Cumhurbaşkanı Özal'a sevgili dostum İshak Alaton bir soru yöneltmiş; "Siyasi liberalizm ne zaman gelecek, 141, 142, 163. maddeleri kastediyorum", Özal yanıt olarak "Ben de zamanı ın geldiğine inanıyorum ama parlamento bunları

kaldırır mı, hafifletir mi bilemem ama zamanı gelmiştir" demiş. Daha sonraları Alaton ile ikili sohbetimizde yine o yemekte bir ara Özal'ı yalnız yakaladığını ve ona "Artık herkes bu maddelerin kalkmasını istiyor, niye kaldırmıyorsunuz?" diye sorduğunu, Özal'ın "İshak, Cumhurbaşkanıyım diye her şeyi yapabildiğimi mi sanıyorsun" yanıtını verdiğini anlatmıştı.

Kadınların Eylemi

Kadınlar siyah giysi eylemi yaptılar. "Bir imza ver / bir adım at / bir türkü söyle yaşasınlar." Çağrıyı yapanlar arasında Yıldız Sargın, Mina Urgan, Sıdıka Su, Reha İsvan, Sabahat Türkler, Aynur Hayrullahoğlu, Handan Selçuk, Füsun Erbulak, Tezer Eraslan, Saadet Arıkan, Zehra Şenoğuz, Şener Macit, Bediz Sel, Filiz Ağın, Işıl Özgentürk, Bilgesu Eranus, Hale Soygazi ve başkaları...

SİYAH GİYSİLİLERİN GÖSTERİSİ — ...Sargın'ın serbest bırakılması için gösteri yaptılar. Gösterilerden sonra dağılan grup-...

Kadınlar Kutlu-Sargın için yürüdü

Ankara Merkez Cezaevi'nde ... | Gösteri yapan grubun dağılması | SHP Parti Meclisi'nde konuşan Genel ...

Cumhuriyet, 15 Nisan 1990.

Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan ve Süleyman Demirel de destek açıklamaları yaptılar.

Çağdaş Gazeteciler Derneği, Helsinki Watch, Özal'a başvurarak serbest bırakılmamızı istedi.

PEN Yazarlar Derneği genel kurulunda, serbest bırakılmamız için hükümete bir yazı gönderilmesine karar verdi. Bu yazının altında imzası olanlar; Adalet Ağaoğlu, Mehmet Ali Aybar, Hayati Asıl Yazıcı, Recep Bilginer, Hüsamettin Bozok, Demirtaş Ceyhun, Aziz Çalışlar, Arif Damar, Özdemir İnce, Alpay Kabacalı, Fethi Naci, Yaşar Kemal, Şükran Kurdakul, Nezihe Meriç, Zeynep Oral, Erdal Öz, Ali Sirmen, Hıfzı Topuz, Naim Tirali, Sevgi Sanlı, Osman Şahin, Salim Şengil, Sadun Tanju, Tarık Zafer Tunaya, Müzehher Va-nû, Bekir Yıldız.

Çocukların Sevgisi

Şenlikli protesto ve destek; 23 Nisan Çocuk Bayramı'nda Sultanahmet Parkı'nda balonlu, uçurtmalı bir gösteri düzenlendi. Çocukların ellerinde "Kutlu-Sargın Amcalara özgürlük" pankartları vardı. Polis yine saldırdı, copladı, uçurtmaları parçaladı.

Uçurtma şenliği, Sultan Ahmet Parkı

Açlık grevi sırasında duvarlara yapıştırılanla

Duvar yazıları.

İlginç bir haber de şuydu, Yunanistan KP'sinin yayın organı *Rizospastis*'in çağrısıyla Adalet Bakanlığı'na çekilen mesajlar nedeniyle teleks tıkanınca bakanlık teleksini Yunanistan'a kapatmış.

Cezaevine gelip bizi ziyaret etmek isteyenler o denli çoğalmıştı ki cezaevi müdürlüğü bu görüşmeler için ayrı bir oda tahsis etti. SHP'den, Refah Partisi'nden bir heyet ziyaretimize geldi; Dayanışma heyeti olarak Aziz Nesin, Prof. Cahit Talas ve İHD Genel Sekreteri Akın Birdal geldiler, Adalet Bakanından özel izin alarak. Aziz Nesin, bize "Vazgeçin demiyoruz ama erteleyin diyoruz, zamanını siz belirleyin, 141, 142'nin kaldırılması hedefini üstleniyoruz, daha geniş bir hareket yaratmak üzere bir ay, iki ay grevi bırakmanızı talep ediyoruz" dedi. Onlardan sonra kalabalık bir avukat grubu da ziyaretimize geldi.

Protesto ve dayanışma eylemlerinin hepsini vermem mümkün değil, seçme yaparak verdim.

Gözlemlediğim ilginç bir başka gelişme oldu. Protesto ve dayanışma açıklamaları giderek bireysel tepkilere kadar inmişti, bu durum tam anlamıyla bir vicdan hareketi doğduğunu gösteriyordu.

Zonguldak'ta Kutlu ve Sargın için kampanya

■ Açlık grevinde 18'inci günü tamamlayan Komünist Partisi liderleri Haydar Kutlu ve Nihat Sargın için Zonguldak'ın en işlek caddesinde imza kampanyası başlatıldı. Kutlu ve Sargın'ın serbest bırakılmasını isteyen her görüşteki vatandaş imza verirken polis kampanyacılara müdahalede bulunmadı. ● (Bülent ALTUNBAŞ'ın haberi 11. sayfada)

Zonguldak'ta Kutlu- Sargın için kampanya

Bülent ALTUNBAŞ

ZONGULDAK- Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) liderleri Haydar Kutlu ve Nihat Sargın için Zonguldak'ta imza kampanyası açıldı. Kutlu ve Sargın'ın serbest bırakılması için açılan kampanyaya her görüşten yüzlerce vatandaş katıldı.

Tahliye edilmelerini protesto için açlık grevine başlayan iki lider, eylemde 18'inci günü tamamlıdılar. **Kutlu ve Sargın'ın** sağlık durumlarının ciddi olduğu bildirildi.

Türkiye genelinde sürdürdükleri imza kampan-

Sabah, 24 Nisan 1990.

Grevimizin Diğer Cezaevlerindeki Yankısı

Kaldığımız cezaevinde grevimizin yankı bulması çok normaldi, cezaevinin duayenleriydik, rahatlıkla söyleyebilirim ki siyasi olmayan tutukluların ve hatta gardiyanların bile sempatisini kazanmıştık artık o nedenle bizim açlık grevi yapıyor olmamız cezaevini de hareketlendirmişti, herkesin 20 gün boyunca gündemiydik. 4. koğuştaki solcu gençler her gün ziyaretimize geliyorlardı. Fakat acaba diğer cezaevlerinde grevimiz nasıl bir etki yaratıyordu? Bu konuda Ahmet Kardam'ın aşağıdaki tanıklığı bir fikir veriyor:

"(...) Kutlu ve Sargın ölüm orucuna başladıklarında Cihan ben Bayrampaşa Cezaevindeydik. Ben kendi izlenimimi

düşüncelerimi söylemek istiyorum (...) Bayrampaşa bütün Türkiye solunun, onun her türlü renginin içeride olduğu bir yerdi. Ölüm orucu yaratacağı sonuçlar itibariyle bizi elbette çok heyecanlandırıyordu. Ama bizim dışımızdaki siyasi parti ve hareketlerin temsilcisi ve mensuplarını bizden fazla heyecanlandırıyor, ilgilendiriyordu. Haberler başladığında televizyonlara kilitlendiklerini görmek gerekirdi. Bütün cezaevi nefesini tutmuş sonucunu bekliyordu. Eylem başarıya ulaşıp tahliye sağlandığında yarattığı etki de izlenmeye değerdi. Yıllarca içerde yatıyorlardı, sayısız açlık grevleri yapmışlar, çok acı çekmişler, sağlıklarını yaşamlarını ortaya koymuşlar ama kazandıkları hemen hemen hiçbir şey olmamıştı. Oysa bu açlık grevi bambaşkaydı. Bir aylık bir açlık grevi ve başarı! Siyasetle ustaca birleştirmekle elde edilen sonuç. Zamanın ruhuna uygun bir çıkış. Sadece kendisi için değil, herkesin özgürlüğüyle iç içe geçirilmiş bir eylem" (Ahmet Kardam'ın tanıklığı. Hüseyin Çakır, *TKP-TİP "Bir"liği ve Türkiye Birleşik Komünist Partisi*, Belge Yayınları, s. 429).

Tahliyemden sonra Ahmet ile onun tahliye olduğu tarihe kadar hep mektuplaşmıştık, o mektuplar halen durur bende. Hem düşüncelerimizi birbirimize aktarmış hem de tartışmıştık. Onu ve Cihan'ı (Şenoğuz) ve ayrı cezaevinde yatan Ömer Ağın'ı o tarihlerde ziyarete gitmiştim.

Kamuoyunun nabzı yükselirken arada nazar boncuğu gibi duran bir yazıyı da vermek isterim, merkez medyada hemen hemen tek örnekti.

İlhami Soysal bayramı hesaba katmadan ölüm orucu kararı verdiğimizi söylüyor, bu kadar basit bir şeyi düşünmemiş olabileceğimizi düşünen bir köşe yazarı. Oysa düşünmüştük, kararlılığımızın görülmesi için açlık grevimizi özellikle bayram öncesine almıştık. Nitekim sonuç vermiş Özal konuşmuştu.

İlhami Soysal

Yanlış üstüne yanlış

(...)

Nihat Sargın ve Haydar Kutlu, 141 ve 142'nci maddeleri kaldırılacak zoka-sını yutup yurda döndüler. Anlaşılıyor ki dönüşleri bir yanlıştı. Hiç değilse za-manlaması yanlıştı. 25 aydır içerdeler.

Bu yanlışlarından ders almadılar, gene bir zamanlama hatası yaparak bu kez de paşa paşa yattıkları cezevinde ölüm orucu başlattılar. Ne bayramı he-sap ettiler, ne seyranı... Tam da o gün-lerde 413 sayılı kanun gücündeki ka-rarname şamatası, ardından da Han-de olayı patlak verdi. Sargın ve Kutlu'-nun sözüm ona seslerini duyurmak için giriştikleri ölüm orucu davulcu yollenmesi gibi göme gitti, gidecek. TBKP'nin dışında kimi solcular da Marksist bir parti kurmaya kalkıştılar. Onlar da bir yanlışın arifesindeler. Bir de SHP'den kopan Yeni Oluşumcu'lar vardı, onlar da parti kuruyoruz diye or-talığa düştüler, sonra sesleri soluklar-ı kesildi. Kursalar ne olur, kurmasa-lar ne olur? Hiç...

Milliyet, 25 Nisan1990

ÖZAL DAN YABANCI GAZETECİLERE TEMİNAT:

"Bayramdan sonra 141, 142 ve 163 ele alınacak"

CUMHURBAŞKANI Turgut Özal, Türk Ceza Yasası'nın fikir suçlarını kapsayan 141, 142 ve 163'üncü maddelerine bayramdan sonra hükümetin kesin şekilde ve-receğini bildirdi. Cumhurbaş-kanı Turgut Özal, dün 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı dolayısıyla yabancı gazetecileri kabul etti. Hürriyet'in, konuk basın mensuplarından edindiği bil-giye göre, Özal, Türkiye tari-

Nuriye AKMAN /ANKARA (Hürriyet)

ğer islam ülkelerinde olduğu gibi, demokratikleşme sü-recine giren doğu bloku ülke-rinde de görüldüğünü anlatt. İnsanları mensubu oldukları dinin gereklerini yerine getir-meleri için özgür bırakmak gerektiğini savunan Özal, "Bu, faaliyetlerini gizli gizli yapmalarından daha iyi bir şekli olur" dedi. Özal, şöyle devam etti.

ra 1995 olduğunu söyledi. Yakın-dan basın mensuplarıyla sohbetinde "Kürt" sorununa da değinen Özal, "Kürtler sanıldı değil. Türkiye'nin ayrılmaz bir parçası" dedi. Özal, kürtlerin yaşadıkları yerlerin Anadolu'nun diğer bölgelerindeki olanaklara ka-vuşturulduğunda, "Uyum" sorunlarının sağlanacağına olan inancını anlattı. Özal,

kişiler gitmiş ihracatçı oldu" dedi.

MORDİO: "ÖZAL İNANDIRICI"

İtalyan gazeteci Mario Mordio, Cumhurbaşkanı Özal'ın kabulu hakkında Hürriyet'in sorularını cevaplandırdı. Önceki gün DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel'le görüşen Mordio, DYP lideri için "Saf kan bir politikacı" [illegible]

Hürriyet, 24 Nisan 1990.

Dönüp zokayı yuttular diyor Soysal, bunu döndüğümüz gün söylese anlaşılabilirdi. Oysa kamuoyunu kazanmışız, artık hükümet sıkışmış o günlerde söylüyor. Kamuoyunun nabzını tutamayan ve tutmak da istemeyen bir köşe yazarı.

Ölüm orucu 11. gününde

Kutlu ve Sargın'a destek büyüyor

İstanbul'un çeşitli semtlerinde Kutlu ve Sargın'a destek amacıyla yapıştırılan afişler polis tarafından sökülerek toplandı.

İç Politika Servisi — TBKP yöneticileri Nihat Sargın ve Haydar Kutlu'nun başlattıkları "Ölüm orucu"nun 11. gününde, yurtiçi ve yurtdışı "destek" kampanyaları

...kesi olmadan çözmeyi becerememiz. Genel Başbakanımız Erbakan, Kutlu - Sargın ile ilgili olarak bir basın toplantısı yapıp bu eylemi dile getirdiğini" diye konu-

Cumhuriyet, 16 Nisan 1990.

Partiye İkinci Uyarı Mektubumuz

Dayanışma eylemlerinin tekrar yükseldiği koşullarda biz de parti örgütlerine uyarıcı bir mesaj gönderdik, partideki bunalımın farkında olduğumuzu söyledik. Bunalımın objektif nedenlerine değindikten sonra yasallığımızı kazanmayla solun daha geniş birliği arasındaki bağıntıyı vurguladık. Ortaya çıkan bunalımdan parti yönetiminin sorumluluğuna işaret ettik ve partimizin eski tür monolitik parti olmadığını vurguladık.

Bayram'ın arifesinde 20 gündür sürdürdüğümüz ölüm orucunu bitirdik daha doğrusu ara verdik. Bir bildiriyle durumu kamuoyuna açıklarken son günlerdeki değişikliklere, özellikle

Cumhurbaşkanı Özal'ın söz konusu maddeler üstünde hükümetin çalışmalarını sürdürdüğünü ve bayramdan sonra kesin şekline kavuşacağını söylemesine işaret ettik. Ayrıca bize gönderilen, sağlık tehlikesi nedeniyle artık orucu bırakmamızı isteyen sayısız mesaja ve cezaevine kadar gelip yine aynı dilekte bulunan dostlarımıza karşı sorumluluk duygusuyla da bu kararı almış olduğumuzu açıkladık. Eğer bir değişiklik olmazsa yeniden ölüm orucuna yatacağımızı ifade ettik.

20. gününe geldiğimizde artık hayati tehlike sınırını geçmiştik, aslında doktorlara göre bu tehlike 16. günde başlıyormuş ki biz bu sınırı geçmiştik, en azından kalıcı hasarlar doğması çok kuvvetle ihtimal dahilindeydi, ikimiz de yürüyemez durumdaydık. Belki de bizi kurtaran daha önce değindiğim iki açlık grevi deneyi idi. Vücudumuz aç kalmayı öğrenmişti. Fakat söyleyebilirim ki açlık grevinin şakaya gelir bir yanı yoktur, oyun değildir. Maalesef cezaevlerinde bazı durumlarda elinizde başka silah kalmıyor, canınızdan gayri. Ama bir yöntem olarak öneriyor değilim.

Öğrendiklerimiz

Açlık grevimizin sonunda kazandık, grevimiz boşa gitmedi ama bu sonuçta yoldaşlarımızın olağanüstü çabaları rol oynadı, değişik ve etkili eylem biçimleri ortaya koydular, böylece protesto ve dayanışma eylemlerine çok geniş bir çevreyi katabildiler.

Kendileri bu çalışmayla ilgili yorumlarını *Adımlar*'a yazdılar, iki özet vermekle yetiniyorum.

Yalçın Ergündoğan'ın yazısının başlığı "Eylemlilikte Yeni Boyut" "Haklılıklarından aldıkları güç ve liderlerinin kendilerine, yaratıcılıklarına, örgütlerine duydukları güven parti örgütlerini olağanüstü canlandırdı (...) Kutlu/Sargın'ın "ölüm orucu" eylemi ile Türkiye'de bugüne dek görülmemiş, yaygın, barışçıl dayanışma eylemi gerçekleşti."

Muhteşem Özdamar, "Vuslat Başka Bahara Kalmadan" başlıklı yazısından: "Dopdolu Günler Yaşadık", "Yirmi tam gün yaşadık. Yirmi tam gün direndik. Barışçı, katılıma açık bir zihniyetle hareket edildi. İnsana özgü değerlere, hoşgörüye ve saygıya çağrı yapıldı. Kadınların siyah eylemi, 141, 142 mağdurları toplantısı bu değerleri içeriyordu... çevre ve tarih dostu eylemler faaliyetin alanını genişletti, geniş düşünme ve davranma yönünde önemli etkilerde bulundu. Yumuşak, kıpır kıpır bir ortamın doğması sevindiriciydi. Bu ortam zekâsını yüreğiyle birleştirebilen yeni 'militan' profilinin unsurlarını keşfetmemizi sağladı... Kendimizi anlatırken başkalarından öğrendik... ünlü toplumsal meşruiyet sözcüğü ete kemiğe büründü. Meşruiyetin doğrudan taşıyıcıları olarak kendi kaderimizi elimize aldık, onu avuçladık. Yirmi tam gün yaşadık. Yirmi tam gün direndik. Yaygın ve etkili bir enformasyon ağı oluştu. Herkes parmak ısırdı. Haber bülteniyle olmazı olur yaptı yoldaşlar... Geçmişten farklı, kuruluktan uzak, canlı, cıvıl cıvıl afişler, kartpostallar, grafikler kapladı ortalığı... Militan düzeyi yüksek, politik etkisi güçlü bir ihbar eylemi örgütlendi. Ankara Cumhuriyeti"nin yaşadığı hukuk bunalımı derinleşti... Dopdolu günler yaşadık, umut yüklü, mücadele dolu günler."

Yoldaşlar hükümet üstünde baskılarını arttırmışlardı. Erdal Talu, Cumhurbaşkanı Özal ile görüşmek istemiş ama danışmanı ile görüşebilmişti. Danışmanın, DGM Başsavcısı için söylediği şu: "O adam hâlâ tahliye kararı vermedi mi?"

Açlık grevinden sonra arkadaşlarımız Adalet Bakanı Oltan Sungurlu ile görüşmüşler, Sungurlu "Siz üstünüze düşeni yaptınız, şimdi top bizde" demiş. Göreceğiz bakalım.

33. Celse ve Tahliye

4 Mayıs 1990 günü, yine polis barikatlarını aşabilenlerle duruşma salonu dolup dışarı taşmıştı, yine coşku vardı, biz salona girince yine alkışlarla bize destek vardı. O kadar ki mahkeme

başkanı izdiham nedeniyle duruşmaya bir saat ara vermek zorunda kalmıştı.

Bu celseye katılan müdafilerimizin listesini ve duruşmaya katılan konuklarımızın listesi Nihat Abi'nin kitabında var. Bu avukat arkadaşlarımız yalnız bizim davamızı değil 12 Eylül darbesinin tüm mağdurlarının savunmalarını da üstlenmişlerdi. Halit Çelenk zaten neredeyse ömrünü bu tür davalar için harcamıştı, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının da savunmasını üstlenmişti. Darbenin zulmünü anlamak için bu avukat dostlarımızın bazılarının yazdıklarını da okumak gerek.

Yalnız müdafiimiz değil aynı zamanda yakın dostumuz olan Avukat Hasan Ürel de anılarını yazmıştı. *Hapsedildik Netekim* kitabında bizim davamıza da yer vermiş.

Oturum açıldıktan sonra dosyaya gelişigüzel doldurulmuş, içinde suç olup olmadığı belirtilmemiş yazıların okunması ile celse sürdürüldü, bana ne diyeceğim soruldu, tek cümlelik yanıt verdim; "Bu belgelerin uzun uzun okunmasının amacı tutukluluğumuzun uzatılmasıdır, biz bu oyunun tarafı olmak niyetinde değiliz, dosyadaki belgelerden hangisinin delil hangisinin delil olmadığı bildirilmesi gerekir, usule ilişkin bu sorun çözülmeden artık hiç konuşmayacağım."

Benden sonra konuşan Avukat Turgut Kazan mahkemeyi eleştiren çok sert bir konuşma yaptı, besbelli ki tahliye beklemiyordu.

Mahkeme Başkanı Vehbi Benli savcıya mütalâasını sordu, savcı tutukluluk hâlinin devamını istedi. Başkan karara geçti ve kararını yazdırmaya başladı. Şu bölüme gelince tahliye geliyor galiba dedim Sargın'a, şöyle yazdırmıştı; "Düşüncenin suç olmaktan çıkarılması hususunun uzun süredir kamuoyunda tartışıldığı, konunun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu bulunan siyasi partilerce olumlu karşılandığı, bu hususla ilgili olarak Adalet Bakanlığınca hazırlanmış alternatifli yasa önerilerinin Bakanlar kurulu görüşüne sunulduğu, Bakanlar kurulunca konunun incelendiği, müteakip

toplantılarda inceleme işleminin devam edilmesi yolunda karar verildiği yetkililer tarafından ifade edilmiş bulunduğu; gerekçeleriyle birlikte basında yer alan değişikliğe ait tasarıların TCK'nın 141, 142 ve 163. Maddelerindeki suçların oluşması için yeni unsurlar ilave ve her halükârda cezalarda önemli ölçüde indirim yapılması hususları içerdiği anlaşılmasına; Bu suretle sanıkların yargılandıkları suçları itibariyle yasada lehlerine değişiklik yapılacağına dair ciddi çalışmalar bulunduğunun izlenmesine: Buna göre tutuklu sanıklar A. Nihat Sargın ve Nabi Yağcı'nın nezaret ve tutuklulukta geçen süreleri dikkate alındığında ve tutukluluk hâllerinin devamı takdirinde ileride telafisi imkânsız zararlar husule geleceği düşünce ve kanaatine varıldığından tutuklu bulunan bu iki sanığın bihakkın tahliyelerine..."

Karar duyulur duyulmaz daha başkan sözünü bitirmeden salonda büyük bir sevinç patlaması oldu, herkes birbirine sarılarak, 2,5 yıl sonra gelen tahliyeyi kutluyordu. Mahkeme başkanı bu "tezahürat karşısında duruşmaya devam edilemeyeceği için ara veriyorum" dedi. Aradan sonra devam etti.

Herhalde Mahkeme başkanının karar gerekçesinde söylediği sanırım dikkatinizi çekmiştir, "Düşüncenin suç olmaktan çıkarılması hususunun uzun süredir kamuoyunda tartışıldığı..." diyor, duruşmamızın ilk gününde söylediğimiz savunmayı yani "düşünce suçunu" mahkeme kabul etmiş oluyordu. Oysa döndüğümüz günlerde Cumhurbaşkanı, Başbakan bize "terörist bunlar" demişti.

Cezaevine gelince gardiyanlar bizi ilk kutlayanlar oldu. Ardından koğuşumuza girince yoldaşlarla sarılıp kucaklaşarak sevinci paylaştık. Hemen eşyalarımızı toplamaya başladık. Kedimi kalan yoldaşlara emanet ettim, siz çıkarken çıkarın sizden alırım dedim. Benim askerlik işim çıkışımızı geciktirdi, avukat arkadaşlar yine koşturup gerekli belgeyi bulup işlemi tamamladılar, koğuştaki yoldaşlarımız kapıya kadar gelip uğurladılar,

4. koğuşta kalan solcu gençlerle ve herkesle, cezaevi personeliyle de samimi olarak vedalaştık, önümüzdeki büyük demir kapıya doğru ilerledik, ardında özgürlük vardı, ardında bizi hep desteklemiş, bize güç veren yoldaşlar vardı, atılan sloganları duyuyorduk.

Geriye dönüp avluya doğru baktım, Çiçek beni uzaktan uğurluyordu. Buruktum. İçimdeki sevinç yarımdı, acılıydı sevdiğim hayat yoldaşımı, eşimi, Çiçek'i içeride bırakıyordum. Bir de tuhaf bir şey evimden ayrılıyormuş gibi bir duygu da vardı içimde, dile kolay 2,5 yıl yaşadığımız yerdi burası, hayat kitabımda önemli bir sayfanın yazıldığı yer.

Demir kapı açıldı, söyleşimin en başında zihnimde beliren o ilk fotoğraf karesine dönüyorum yine, aynı duygu ve heyecanla.

DIŞARIDAYIZ

Demir kapıların özgürlüğe açılmasıyla birlikte ilk ışığımızın arkasında gördüğüm şey, ışığın vurduğu sayısız elin kutsal bir ayindeymişcesine göğe uzanıp bize yöneldiğidir. Bizim ellerimiz de onlara. Ve bu ânı ölümsüzleştiren gerçek fotoğrafı bulduğumda mutluluktan uçtum.

Bu söyleşinin adı olan ELELE ÖZGÜRLÜĞE'nin gerçek fotoğrafıydı bu.

Ey Dîdâr-ı Hürriyet

Tahliye anı

Dışarıdayız, kucaklaşmalar, sarılıp öpüşmelerle birlikte. Büyük bir kalabalık, yoldaşlarımız ellerinde çiçeklerle bizi bekliyorlardı, biz de onları...

Herkes sarılıp öpmek istiyordu, bizde herkese sarılıp öpmek istiyorduk, bu hâl uzun süre bitmedi, sanki birbirimizden hiç ayrılmak istemiyorduk, ayrılırsak kapacaklardı sanki. Demir kapının önünde, elele, yürek yüreğeydik, o duvarlara inat, zulme inat hep birlikte, kazandığımızı oracıkta ilan ediyorduk. Yoldaşlarımız bize, biz yoldaşlarımıza güvenmiş ve kazanmıştık. Alnımızın teriyle kazanmıştık, kim tersini söyleyebilir ki? Bu kucaklaşmalar anamızın ak sütü gibi helaldi bize.

Biliyor musun bu fotoğraf, bu kare nasıl yakalanmış böyle diyorum, bakmaya doyamıyorum. Her şey anlamını çiçek açar gibi bir karede bu kadar mı güzel sergiler. O eller elimi tutan, birbirinin bileğine sarılmış eller, yüzü görünen görünmeyen ah o eller... İstiridye içindeki kumu inciye dönüştüren eller o eller işte...

Göz yaşartan tablo

ULUS diyor ki:

Mutlu sona doğru...

Bayramdan önce, bütün Türkiye, bir deyiş ile seviniyordu. Kutlu ve Sargın'ın ölüm oruçları.

Devamı 8. sayfada

Kutlu ve Sargın'ın tahliye edildiklerine ilişkin mahkeme kararının okunmasından sonra DGM'nin duruşma salonu bir anda ana baba gününe döndü. Avukatlar ve dinleyiciler Kutlu ve Sargın'a sarılıyor "Haydi geçmiş olsun" diyorlardı. Herkes için gözyaşlarını tutmanın güçolduğu bir tablo idi bu... Ersin BAL

Ulus, 5 Mayıs 1990.

Ve sonra oradan ayrılıp bir otelin salonunda hazırlanmış bası toplantısına yetiştik. Yerli ve yabancı pek çok gazeteci vardı.

Basın toplantısı

Ardından akşam yemeği için ayarlanmış büyük bir salona gittik, orası da tıklım tıklım doluydu.

Güneşin Sofrasındayız

HÇ- *İlk gün akşamı bir yemek olmuştu, sonra İstanbul'a dönüş yolculuğu...*

NY- Evet salona girerken bu müzikle karşıladı bizi yoldaşlar, dostlar. Öyleydi de gerçekten, dostların arasında güneşin sofrasındaydık. Sargın da kitabında aynen bu başlıkta vermişti.

Kara bulutların ardından güneş soframıza vurmuştu. Havada sevincin ve özgürlüğün kokusu vardı ve bir de önümdeki masada rakının kokusu, 2,5 yıl sonra ilk kez içecektik, tadını unutmuş muydum acaba, hayır unutmamışım.

Sarılıp öpüşmeler, konuşmalar, türkülerle zaman nasıl geçti hiç bilemedim. Ancak yatacağım yere götürdüklerinde yorgunluğumu anladım, kolumu kaldıracak gücüm kalmamıştı. Gece başımı yastığa koyarken uykudan önce aklımdan geçen son şeyi bugün gibi

anımsıyorum; mapushanede yalnız kalan eşim nasıldı ve bugün yaşadıklarım uyandığımda bozulacak bir rüya mı acaba sorusu.

Mahpusluğun volta atma dışında hareketsiz yaşamı demir kapılar açılır açılmaz hızlı bir koşuya bırakmıştı yerini. Kapıda birdenbire film hızlandırılmıştı sanki. İçerideyken bana bozuk atan kalbimin ritmi de düzelmişti. Artık hep koşacaktım.

Herkes memnundu...

Hükümet, siyasi partiler, dünya hepsi tahliyemiz nedeniyle memnundular. Hemen herkesin ortak manşeti, "Türkiye bir ayıptan kurtuldu" idi. Fakat işin gerçeği henüz kurtulunmuş değildi. O maddeler henüz duruyordu yerli yerinde.

■ **Mehmet Karaca yurda sokulmadı** *TBKP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Karaca, dün Frankfurt'tan İstanbul'a geldi, ancak vatandaşlıktan çıkarıldığı ve dönüş belgesi olmadığı gerekçesiyle aynı uçakla geri gönderildi. 10. Sayfada*

TBKP yöneticisi

Mehmet Karaca yurda sokulmadı

Haber Merkezi — TBKP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Karaca vatandaşlıktan çıkarıldığı ve dönüş belgesi bulunmadığı gerekçesiyle yurda sokulmadı.

DİSK Genel Sekreteri ve Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Mehmet Karaca 12 Eylül'den sonra yurtdışına çıkmış 1983 yılında da vatandaşlıktan çıkarılmıştı. Uzun süredir yurtdışında yaşayan Karaca dün Federal Alman havayollarına ait Lufthansa uçağı ile Frankfurt üzerinden İstanbul'a geldi. Saat 18.40 sıralarında Atatürk Havalimanı'na inen Karaca'yı uçağın kapısında karşılayan polisler kendisine vatandaşlıktan çıkarıldığını, bu nedenle giriş yapamayacağını bildirdiler. Yaklaşık bir saat kadar havalimanında kalan Karaca aynı uçakla yeniden Frankfurt'a döndü.

İki avukata gözaltı

■ **ANKARA (Cumhuriyet Bürosu)** — Ankara Barosu avukatlarından Hasan Şahin ve Gürbüz Özaltınlı, Ankara DGM Savcılığı'nın talimatı üzerine dün bürolarında gözaltına alındılar. Savcılık yetkilileri, gözaltı nedeni olarak her iki avukatın da "TKP ve TBKP üyesi olmaları"nı gösterdi. Cumhuriyet'in konuya ilişki sorularını yanıtlayan savcılık yetkilileri, Şahin ve Özaltınlı'nın da uzun bir

Cumhuriyet, 29 Mayıs 1990

Mevcut TBKP Yönetimi ile Toplantı

İlk iş, istifa edenler de dahil, TBKP'nin seçilmiş merkez yöneticilerini toplantıya çağırmak oldu. Hemen hepsi geldiler. Sargın ikimiz adına şunu söyledi:

"Eğer hepiniz Komünist Partisini yasal olarak kurma hedefini kabul ediyorsanız, TBKP'nin kuruluş dilekçesini vermeye hazırsanız, biz de sizi yönetici kurul olarak kabul edeceğiz. Eğer bu hedefi kabul etmiyorsanız, o zaman yönetim göreviniz bitmiştir. Çünkü biz partimizin kararıyla komünist partisini, TBKP'yi yasala çıkarmak kararıyla geldik ve biz bu kararla kendimizi bağlı görüyoruz." Görüşlerini sorduk, TİP'ten gelen arkadaşların bir kısmının bu görüşe muhalif olduklarını görünce kararımızı açıkladık.

"Yönetim yoktur, partiye bir yönetim kurulu kazandırabilmek için derhal TBKP'nin yasal kuruluşunu gerçekleştireceğiz. Ardından kongreye giderek seçilmiş bir yönetim çıkaracağız. O tarihe kadar TBKP yönetimi kalmamıştır."

Ver Elini İstanbul

İstanbul'a gideceğiz, yoldaşlar güvenlik sorunlarını düşünüyorlar, tartışıyorlar. Kalabalıkça bir grup olarak gideceğiz. Bakın dedim elbette asgari bir güvenlik önlemimiz olmalı ama güvenlik meselesine çok da fazla takılmayın, profesyonelce güvenlik önlemi almamız mümkün değil, kalabalık olduğumuza göre en uygunu trendir ancak orada hep beraber olabiliriz, ayrıca ben tren yolculuğunu de severim, Anadolu'muzun hiç değilse bir parçasını göre göre gideriz dedim.

Öyle de yaptık, Fatih Ekspresi'ne doluştuk, yine gazeteciler vardı, yine sorular, yanıtlar ama benim gözüm hep pencerenin dışındaydı. Eskişehir'e vardık, Eskişehirli yoldaşlar bizi karşılamaya tren garına gelmişler, biz geçerken uğurlamak istemişlerdi. Bir hatıra resmi çektirip tekrar yola koyulduk.

Haydar Kutlu ve Nihat Sargın ile eşi dün Fatih Ekspresi ile Ankara'dan İstanbul'a geldiler. Kutlu ve Sargın'ın yolculuk boyunca meraklıları gözden kaçmadı. *(Fotoğraf: Tolga ŞARDAN)*

Kutlu ve Sargın İstanbul'da

MİLLİYET HABER MERKEZİ

TÜRKİYE Birleşik Komünist Partisi (TBKP) liderleri Haydar Kutlu ve Nihat Sargın dün Fatih Ekspresi ile İstanbul'a

maddesi olabilir. O da demokrasidir. Bu da açık ve tamamıyla şu anlamı taşıyor: Demokrasilik dı yalogdan kaçacağımız hiç kimse yok."

Soru: "Diğer siyasi partileri de ziyaret edecek

Nihat Sargın ve Yıldız Hanım trendeyiz.

Eskişehir, yoldaşlarımın ...alarında bir Gar memurunu da görüyorum

Tren Maltepe'ye yaklaşırken pencereye iyice yapıştım çünkü bir süre Maltepe'de yaşamıştım, gençliğimde yazın denize girdiğim Süreyya Paşa plajını görmek istiyordum, plajda denizin içinde yıkık bir denizkızı heykeli vardı, onu aradı gözlerim, birden gördüm heykeli ama denizde değil asfalt yolun kenarındaydı, deniz doldurulmuş heykel böylece yola çıkmış. Hayal kırıklığına uğramıştım, kafamı çevirdim bakmadım artık.

Haydarpaşa Garına Vardık

Ne varıştı ama... muhteşemdi, coşku lafı hiçbir şeyi açıklamaz burası için, yetmez, kalabalıktı sözü şaka gibi kalır, kalabalık denemez burası için, hiçbir şey denemez, susulur, duyulur yalnızca ve iki damla gözyaşı.

Yoldaşlar boynumuza çiçek demetlerinden Haiti usulü bir çelenk geçirdiler, ellerimizde çiçekler ama yürüyemiyoruz, kalabalık açılacağına tersine bize doğru daha sıkışıyor çünkü herkes sarılmak istiyor, en azından elimizi sıkmak istiyor. Güvenlikçi arkadaşlar anons ediyor, açılın diyor ama nafile. Bir ara baktım bizi karşılamaya gelen güvenlikçiler işi bırakmış bize sarılıp öpüyor. Hoşuma gitti doğrusu, aklıma bir gün önce yoldaşlarla güvenlik üstüne konuştuklarımız geldi. Trenden Haydarpaşa garının, Nâzım'ın *Memleketimden İnsan Manzaraları*'ndaki dizelerine de yansıyan o muhteşem merdivenlerinin başına gelmemiz neredeyse bir saat sürdü. İşte benim hiç unutamadığım tablo vardı karşımda, içeridekinden de daha muhteşem bir tablo, merdivenler ve denize kadar uzanan alan bütünüyle dolmuştu, bunca insan bizi karşılamaya gelmişti, içime bir sevgi dalgası yayıldı. Dikkat ettim etrafta bir tane bile polis yoktu. İnsan seli nedeniyle zar zor arabalara ulaştık ve yola koyulduk.

GARDAKİ COŞKU- Cezaevinden tahliye edildikten sonra ilk kez İstanbul'a gelen Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) liderleri Haydar Kutlu ve Nihat Sargın, Haydarpaşa Garı'nda büyük bir topluluk tarafından coşkuyla karşılandı. İstanbul ve çevre illerden gelen, başlarında "Demokrasi hemen şimdi" yazılı şapkalar bulunan TBKP'liler liderlerini çiçek yağmuruna tuttular.

Kutlu ve Sargın hasret gideriyor

İSTANBUL/ANKARA (Güneş)- Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) liderleri Haydar Kutlu ve Nihat Sargın Ankara'dan trenle geldikleri İstanbul'da büyük bir gösteriyle karşılandılar.

Kutlu ve Sargın saat 18.00 dolaylarında geldikleri Haydarpaşa Garı'nda karşılayanların yoğunluğu nedeniyle dakikalarca beklemek zorunda kaldılar. İstanbul'dan ve çevre ilçelerden gelen başlarında "demokrasi, hemen şimdi" yazılı şapkalar olan TBKP'liler liderlerini bir yandan çiçek yağmuruna tutarlarken diğer yandan "Kutlu-Sargın aramızda", "Yaşasın partimiz TBKP" "Beşikçi'ye özgürlük", "Zindanlar boşalsın, genel af" gibi sloganlar attılar.

Kutlu ve Sargın, trenden otomobillerine yarım saati aşkın sürede

Devamı 12. sayfada

Güneş, 7 Mayıs 1990.

Ne yoldu ama... geriye baktım arabaların sonu görülmüyor, kaç araba var dedim bilmiyorlardı, karşılamaya gelenlerin çoğu organizasyon dışı gelmişler çünkü. Konvoy öylesine hızlı akıyordu ki ben koltuğa yapışıp kaldım, 2,5 sene yavaşlatılmış bir film gibi yaşadıktan sonra bu hız benim için çok fazlaydı. Üstelik biraz sonra başka bir şey olmaya başladı, arkadaki kuyruktan kopup bizi görmek için yanımızdan geçen arabalar peyda oldu, geçerken pencerelerini açıp el sallıyorlar, fotoğraf çekiyorlar sonra ileride yine kuyruğa girmeye uğraşıyorlardı. Son derece tehlikeli bir durumdu bu. Bir kaza olsa zincirleme kaza olacak. Biraz sonra güvenlikçi bir araba anons ederek yanımızdan geçti, arabaları kuyruktan ayrılmamaları konusunda uyarıyordu.

Neyse ki bir kaza olmadan Florya'da, adını şimdi unuttum, büyük bir restorana ulaştık. Kebapları çok meşhurmuş, muş diyorum çünkü ne yediğimi hiç anlamadım, sarılıp öpüşmekten dolayı.

Bir ara baktım bizim İsa yoldaş, Bozışık, bizim masanın önüne geçmiş, o sıtma görmemiş gür sesiyle elindeki bastonu sallayarak salona bağırıyor, "Yeter sarılıp öpüşmek yok, herkes yerine otursun."

Ne güzeldi her şey...

Artık koşu başlamıştı, durmak yoktu ve her gittiğimiz yerde sarılıp öpüşmek kaçınılmazdı. Ardından Sargın ile birlikte teşekkür ve dayanışma için Türkiye turuna başladık

KOCAELİ

27 MAYIS 1990 PAZAR FİYATI 700 LİRA (KDV DAHİL)

Kutlu ve Sargın, teşekkür gezilerine başladı

TBKP liderleri Kutlu ve Sargın, Adımlar Dergisi İzmit Temsilciliğinde partililerle birarada. (Ömer POLAT)

TBKP'nin ilk izinli toplantısı İzmit'teydi

Kocaeli, 27 Mayıs 1990.

İlk durağımız İzmit idi. Henüz TBKP'nin kuruluş dilekçesi-i vermemiştik ama ona rağmen TBKP'nin ilk izinli toplantısını İzmit'te bir sinema salonunda yaptık. Tahmin edilebileceği gibi coşku sinema salonunun duvarlarını patlatacak derecedeydi.

Yalnız salonlarda değil kırlarda da buluşuyorduk.

10. koğuştan bir yoldaşımızın çocuğuna kirvelik de yapmıştım.

Yoldaşlarımıza Tahliye

Nihayet İkinci TBKP davasının duruşması vardı, sonunda bizim 10. koğuştaki yoldaşlara tahliye kararı çıkabildi, Çiçek de tahliye oldu. Tarih 18 Mayıs 1990.

Çiçek'le, kavuşmalar güzeldir.

O yoldaşlarla birlikte kedim Çakır da tahliye oldu, onu da ben karşıladım, kucaklayıp öptüm. Henüz evim olmadığı için bir arkadaşıma emanet etmiştim ama sonra kaçıp kaybolduğunu öğrendim, çok üzüldüm.

Kedim Çakır da tahliye edildi, kucağımda, yanımda ablamız Nihal Tuncer (*Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1990).>

TBKP KURULUŞU İÇİN RESMÎ BAŞVURU

HÇ- Yarın resmî başvuru yapacaksınız, o büyük koşu sonuca varacak eğer başvurunuz kabul edilirse, edileceğine emin miydiniz? O günlerde kabul etmeyecekler diye düşünenler hiç de az değildi.

NY- Yüzde 80 evet emindim. Aksi hâlde tahliye edilmezdik. Ama yine de bize karşı duran derin devletin varlığını artık sezmiştik. Her şeye rağmen başvurumuz kabul edilmeye de bilirdi.

HÇ- Peki ya kabul edilmeseydi o zaman ne yapacaktınız bunu hiç konuşmuş muydunuz, yani bir B planınız var mıydı?

NY- Sana bir sır vereyim mi hiçbir zaman bir B planım olmadı. Sargın ile de hiç konuşmadığımıza göre onda da yoktu. Çünkü hareketimizin mantığı buydu. Zarlar atılmıştı ve geri dönüş yani yasal komünist partisinin kuruluşundan vazgeçmek ne aklımdan geçiyor ne de mümkündü. İntihar olurdu bu. Bana kalırsa başarımızın anahtarı da buradaydı. Bu kararlılığımı hükümet de kamuoyu da artık 2,5 yılın sonunda anlamıştı. Türkiye ve Türkiye dışında olağanüstü yüksek bir kamuoyu desteği yaratabilmiştik. Bunun karşısında hükümetin direnmesi zordu. Şu kesindi eğer reddedilseydik ölüm orucumuza devam ederdik, bu kez cezaevi dışında.

HÇ- Evet, sorumun yanıtını çok keskin biçimde aldım. Tarihin akışını izleyelim.

NY- Ankara *Adımlar* temsilciliğinde TBKP'nin yasal kuruluşu için gerekli formaliteleri hızla tamamlamaya uğraşıyoruz. Nihayet tamamlanıyor ve İçişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği'nden randev alıp ertesi gün dosyamızla ve tabii peşimizi hiç bırakmayan gazeteci arkadaşlarla birlikte gidiyoruz. Kaygımız da var, dosyamızı yani kuruluş başvurumuzu kabul etmeyebilirler çünkü yasal engeller hâlâ sürüyor. Üstelik TBKP Programı için dava açılmış durumda, biz o programı değiştirmeden aynen sunmuştuk.

Tüzel Kişilik Kazanıyoruz

Kuruluş dilekçesi İçişleri Bakanlığı'na verilen TBKP tüzel kişiliğe kavuştu

Soldan sağa: Rasih Nuri İleri, Mehmet Bozışık, Haydar Kutlu, Aynur Hayrullahoğlu, Alaittin Taş, Nihat Sargın ve Yüksel Selek (*Güneş*, 5 Haziran 1990).

Photo Anatolia

ANKARA- Turkish United Communist Party leaders Haydar Kutlu, Nihat Sargın and four other members applied to the Interior Ministry for the official foundation of the party on Monday. Interior Ministry Secretary General Mustafa Çetin received the party's application and started the necessary official work.

Kutlu and Sargın apply for official foundation

Daily News, 5 Haziran 1990.

Korkulan olmadı, dilekçemiz kabul edildi. 4 Haziran 1990 saat 11.00.

İlk yasal komünist partisi resmen kuruldu.

Tabelamızı asıyoruz. Tarih 4 Haziran 1990 saat 11.30.

Dilekçenin kabulü ile birlikte yasaya göre partimiz resmen kurulmuş ve tüzel kişilik kazanmış oluyordu. Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) artık yasal bir partiydi ve şimdi mücadelemiz yasal bir parti olarak sürecekti. Gelirken söylediğim şey gerçekleşmiş oluyordu, "bir gün bile yasal parti olarak kalmak kazanmak demektir." Kazanmıştık.

Geri döndük, aynı gün büyük bir bez üstüne TBKP Türkiye Komünist Partisi Genel Merkezi yazılı tabelayı asarken yine herkeste heyecan, yine kucaklaşmalar. Binanın altında biri sol tarafı biraz yukarı kaldır, ortayı ger diye sesleniyor, çevrede insanlar toplanmış seyrediyorlar. Bez tabela asılıyor ve bir alkış kopuyor.

TÜRKİYE BİRLEŞİK KOMÜNİST PARTİSİ
TBKP GENEL MERKEZİ

Komünist parti tabela astı

Kutlu ve Sargın TBKP'nin kuruluş dilekçesini İçişleri Bakanlığı'na verdiler

Cumhuriyet, 5 Haziran 1990.

argın ile birlikte pirinç levhamızı da kapı girişine çiviliyoruz.

2,5 yıl bunun için yatmıştık. Ama değdi doğrusu. Fakat daha gidilecek yolumuz vardı. Henüz 141, 142. maddeler ve Anayasa'daki engelleyici hükümler kalkmış değildi. Fakat artık çürük diş sökülüp atılmıştı.

İzmir'deyiz

Macit Bilge ile.

Koşu devam ediyor, 20 Mayıs 1990, İzmir'deyiz. Ben Çiçek'le birlikte kayınvalidemin evinde kalıyorum. Sabah zil çalıyor, açıyorlar sivil polisler. Gayet nazikler beni görmek istedikleri i söylüyorlar, pijamalarımla kapıya gittim. Bugün nereye gideceksiniz, güvenlik önlemi alacağız da diyorlar. Ben bilmem arkadaşlarımla temas edin diyorum. Şu dünyanın hâline bak, dün işkence ediyorlardı, bugün beni korumaya çalışıyorlar.

Büyük bir bahçe içinde yine yemek yiyoruz, tanışıyor, kucaklaşıyoruz. Masamıza 84 yaşında beli biraz bükülmüş elinde bastonu ile Cazım Aktemur geliyor; "18 yaşımda komünist olduğum için

İLK TBKP'nin İzmir'deki ilk il bürosunun açılışında Nihat Sargın, Cazım Akdemir ve Ahmet Bilge de bulunda. Sargın, açılış nedeniyle bir konuşma yaptı. (Fotoğraf: Yüksel ZEBİL—İZMİR/MİL-HA)

TBKP'nin ilk il bürosu İzmir'de

•Yüksel ZEBİL• İZMİR, MİL-HA

ÖRGÜTLENME çalışmalarını sürdüren Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) ilk il bürosunu İzmir'de açtı. TBKP İzmir bürosunun açılışına eski ve yeni kuşak partililerin yanı sıra TBKP Genel Başkanı Nihat Sargın da katıldı

Mutlu komünist

Cazım Bey TBKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu'yu eşinin tahliyesinden dolayı böyle kutladı

84 yaşındaki Cazım bey "Artık rahatça komünistim" diyor

■ 1925 yılında Türkiye Komünist Partisi'ne üye olan ve aynı yıl yakalanıp İstiklal Mahkemesince mahkum edilip 15 yıl hapis yatan 84 yaşındaki Cazım Akdemir "Siyasi ortamdaki rahatlamanın" tadını çıkarıyor ve siyasi inancını açıkçasöylüyor. ● (Haberi 11.sayfada)

Milliyet, 17 Temmuz 1990

tutuklanıp yargılandım, 3 yıl hapis yattım, sonra 1925'te TKP'ye üye oldum, aynı yıl yine tutuklandım ve İstiklal Mahkemesi'nde yargılandım, 1925-1952 yılları arasında 15 sene yattım; Çok memnunum çünkü artık rahatça ben komünistim diyebiliyorum" diyor, herkes pürdikkat dinliyordu onu. 1925 nire, 1990 nire? Cazım yoldaş yukarıda anlattığım 1951 tutuklamasında ceza yiyen parti yöneticilerindendi ve İstanbul'dan Adana Cezaevi'ne gönderilirken o meşakkatli yolculuğu yapan grubun da içinde. Şimdi korkusuzca ben komünistim diyebiliyordu. İşte, bizim kuşağın misyonu yasallık demem boşuna değil.

Ne yazık ki Cazım yoldaşı 1991 yılı Aralık ayında yitirdik.

Koşu sürüyor; İzmit, Eskişehir, Adana'da yoldaşlarımızla buluşuyoruz. Ama hiçbiri i kendi içimize dönük yapmıyoruz. Halka

açık hatta onların da katıldığı biçimleri kullanıyoruz, gelip tebrik ediyorlar, soru soruyorlar. Bir kez bile kötü söz duymadım. Kent içinde konvoy yapıp TBKP turu atıyoruz. Eskişehir'deydi sanırım bir semt karakolunun önünden geçiyorduk, bir kadın yoldaş burada bir dakika duralım dedi, durduk, karakolun önünde polisler merakla bize bakıyordu. Yoldaş önlerine kadar gitti, "Bana burada işkence yapmıştınız, yaptınız da ne oldu, siz işkence yaparken ben insanlık onuru işkenceyi yenecek demiştim, işte özgürüm ve sizi yendim" dedi başka da bir şey demeden dönüp geldi. Konvoyumuzdan alkış koptu. Polislerin yüzüne baktım "şaşkınlık" Yürüyüp gittik.

Adana'da yine bir çay bahçesinde toplanıp özgürlüğü kutluyoruz. Dip tarafta polisler var bizimle gelen. Biraz sonra bir yoldaş yanıma geldi, kulağıma eğilip polisler bomba ihbarı almışlar hemen burayı boşaltın diyorlar dedi. Ben polislerin olduğu masaya baktım, hiç telaşlı bir hâlleri yoktu, söyle onlara dedim, istiyorlarsa onlar gitsin biz devam edeceğiz. Bomba falan yoktu kuşkusuz.

Gittiğimiz her ilde güvenlik için trafik polisi önde, bizim konvoy arkadaydı, "devlet bizi koruyordu!" İl sınırını geçince bu kez o ilin trafik polisi devralıyordu. Oysa önceleri polis arkamızdan bizi kovalardı. Halkımız dünyanın türlü türlü hâlleri var diye boşuna dememiş.

Nihayet il ve ilçelerdeki örgütlenmelerimizi tamamladık sıra büyük kongreye geldi. Tüzük ve Program çalışmaları zaten daha biz çıkmadan sürdürülmüş, taslaklar hazırlanmıştı. İl ve ilçe kongrelerinde bunlar tartışıldı.

Burada fazlaca bir sorun yoktu. Yeni tezlerimiz vardı, doğal olarak tartışılacaktı. İl ve ilçe kongrelerinde tartışıldı ama vakit kısaydı, acelemiz vardı bu tartışmaları yeterli görmedik. Büyük kongrede de tartışacaktık ancak bunlar tezlerdi yani tez olarak karar altına alınacaktı ki bunun anlamı bundan böyle de tartışılacağı idi. Asıl mesele başkaydı; TBKP olarak mı kalacaktık yoksa solun

en geniş birliğinin oluşumu içinde de yer alacak mıydık? Oysa bu konu daha ülkeye dönmeden önce karar verilmiş bir konuydu. Komünist partinin yasallığı ve 141, 142. maddelerin kaldırılması konusunda ödünsüz olacak ama aynı zamanda solun en geniş birliği hedefi için çalışacaktık. Fakat bu geniş birliğin nasıl gerçekleşeceğine dair bir planımız ya da öngörümüz yoktu. Bu çok ince bir yoldu, Âşık Veysel'in dediği gibi "uzun ince bir yol"

Kâğıt üzerinde kolay ama uygulanması zordu. Böyle bir hedef programatik olarak yeni düşüncelerimizin, yeni örgüt ve parti anlayışımızın da gerektirdiği bir hedefti. Marksizm'i tekelimizde görmek yanlışını çoktan terk etmiştik bu bir, ikincisi artık Marksizm tartışılmaz bir dogma değildi bizim için, dolayısıyla farklı düşünenlerle de birlikte olmalıydık, üçüncüsü eski tür merkeziyetçi, çelik disiplinli parti anlayışını da bırakmıştık, geniş bir sol parti olması gerekendi, dördüncüsü Türkiye'de sol parça bölüktü, onu toparlamak demokrasi mücadelesi için zorunluydu, henüz 12 Eylül koşulları içindeydik.

Büyük Kongremizde bu konuda karar bizi bekliyordu. Bizim dışımızda birlik tartışmaları içindeki sol da bizim kararımızı bekliyordu. Biz ise yüreğimizle aklımızın kavgasını yaşıyorduk. Onca mücadele verdiğimiz komünist partisinin devamı mı yoksa demokrasi için, solu birleştirmek için kendimizden ödün vermek mi?

İşte deve işte hendek misali, oraya gelip dayanmıştık.

HÇ- *TBKP'nin kuruluş dilekçesi İçişleri Bakanlığı Kalemi'ne verildikten ve dilekçe kabul edildikten sonra yani resmen yasal parti olduktan sonra ne tür faaliyetlerde bulunuldu?*

TBKP İl Örgütlerinin Kuruluşu

NY- Olağanüstü yoğun ve olağanüstü hızlı bir faaliyet içine girdik, diyebilirim ki bir dakikamız boş geçmiyordu. Çünkü Anayasa Mahkemesi' in partiyi kapatma kararı vermesi güçlü bir

olasılıktı. Anayasadaki komünist adıyla parti kurma yasağı duruyordu. Muhtemel bir kapatma kararı karşısında Türkiye çapında önemli merkezlerde örgütlülüğümüzü tamamlayıp büyük kongremizi yapmayı başarmalıydık. Öte yandan da kapatma kararı çıkmaması için kamuoyu baskısı yaratmalıydık. Bunun için TBKP'yi her fırsatta kamuoyu önüne çıkardık, ulusal çapta barış ve demokrasi için mutabakat politikamız gereği diğer siyasi partilerle görüşmeler yaptık, hukuk mücadelemizi sürdürdük, AB hukukunu tanıtmak için çaba harcadık, Helsinki Kararları'nı, AGİK'i tanıtan broşürler hazırladık.

Bütün illerde parti örgütlerini kurduk, bu illerin ilçelerinin çoğunda da örgütler kuruldu, özellikle İstanbul'un bütün ilçelerinde ilçe örgütlerinin kuruluşlarını tamamladık.

Komünist Partisi'nin ilk yasal kongresini İstanbul Bakırköy ilçesinde yaptık, onu diğer ilçeler ve iller izledi.

TÜRKİYE BİRLEŞİK KOMÜNİST PARTİSİ

Haber Bülteni

Yıl: I Sayı :30 — 21 Aralık 1990

İSTANBUL İLİ 1.OLAĞAN KONGREMİZ YAPILDI

Kongrede Konuşan Genel Sekreterimiz Haydar Kutlu:

"DEVLET KÜLTÜNE DEVLET ANLAYIŞINA KARŞI ÇIKMAK"

İSTANBUL İL BAŞKANI ZAKARYA MİLDANOĞLU

"70 Yıllık Yasak Zincirini Kırdık!"

Sargın ve ben aramızda illeri paylaşarak yurt gezisine çıktık, her yerde halkla ilişki içinde olduk, açık toplantılar düzenledik.

Kurulan örgütlerin yöneticilerinin listesi i veriyorum.

TKP 70. Yıl Şenliği

TKP'nin kuruluşunun 70. yılında "***Elele ÖZGÜRLÜĞE***" sloganıyla Beykoz Çayırı'nda büyük bir şenlik hazırladık, müzik dinletileri, kitap sergileri, çocuklar için palyaço gösterileri gibi zengin bir programı vardı. Yurtiçinden ve dışından çok sayıda konuk çağrılıydı. Son anda İstanbul Valiliği yasakladı, bunun üzerine büyük bir vapur kiralayarak Boğaz gezisi yaptık.

Sargın ile birlikte muhalefet partilerini ziyaret ederek dayanışmalarından dolayı teşekkür ettik. Görüştüklerimiz içinde Süleyman Demirel de vardı, bu görüşme ilginç olmuştu çünkü Demirel tezlerimizi okuduğunu, beğendiğini söyledi, konuşmasından en azından göz gezdirmiş olduğunu anlamıştık. Ne de olsa kurt politikacıydı.

Kurulan il örgütlerimiz de illerindeki muhalefet partileriyle görüşmeler yapıp ortak etkinlikler yapmaya çalıştılar. Örneğin İzmit'te, SHP, DYP, RP ve bazı sivil toplum kuruluşlarının katıldığı laiklik paneli düzenlenmişti.

Körfez savaşına karşı Türkiye çapında sekiz muhalefet partisi, DYP, HEP, RP, SHP, SBP, TBKP, SP, YDP eylem kararı almak için Ankara'da bir araya geldiler ve bir barış mitingi yapmayı planladılar ama yine valilikçe yasaklandı.

TBKP'li Kadınlar parti yaşamını değiştirecek yeni kararlar almak için toplandılar.

Önemli ve örnek bir girişim olarak İnsan Hakları İhlallerine Karşı Tutuklu ve Hükümlülerle Dayanışma Grubu kuruldu ve cezaevleriyle çok etkili bir dayanışma gösterildi. Bu grubu TBKP'li arkadaşlar kurdular, başında Yüksel Selek vardı ama grup kurulur kurulmaz partiden bağımsızlaştı, tamamen kendi aldıkları kararlar doğrultusunda bağımsız çalıştılar.

TBKP'nin kuruluş yıldönümünde büyük bir kokteyl düzenledik.

Bu koşturmalar içinde, olumlu bir gelişme olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararı açıklandı ve Türkiye açtığımız birinci davadan yani işkence davasından mahkûm edildi. Bunun üzerine Adalet Bakanı Oltan Sungurlu savcılara uyarı talimatı gönderdi. Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulu da DGM Başsavcısı Nusret Demiral'ı uyardı.

Bu arada Anayasa Mahkemesi'nde kapatma davası sürdü, TBKP Genel Başkanı olarak Nihat Sargın savunma yaptı.

Muhataplık Atağımız

Kutlu-Sargın'dan propaganda atağı

• Kürşat YILMAZ

Milliyet gazetesini ziyaret (*Milliyet*, 17 Mayıs 1990).

Kutlu ve Sargın, DYP lideri Demirel ile SHP Genel Başkanı İnönü'yü ziyaret etti

TBKP'liler siyasete hemen ısındı

Türk-İş görüşmedi

Güneş, 5 Haziran 1990.

CEZAEVİNDE 900 GÜN

KUTLU-SARGIN anlattı

Cezaevindeki koğuşta bizi ilk ziyaret eden bir kiralık katil oldu. Üç-beş kitap getirip bunları okuyun dedi...'

Güneş, 9 Mayıs 1990.

Kutlu-Sargın-Erbakan

SCB'nin ulusal bayramı için verilen resepsiyona birçok siyasetçi, işadamı, öteki ülkelerin büyükelçileri katıldılar. Resepsiyonda, en ilgi çekeç tabloyu, Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan ile TBKP Başkanı Haydar Kutlu ve Genel Sekreter Nihat Sargın'ın bir arayı gelerek sohbet etmeleri oluşturdu. (Fotoğraf: Kenan MACİT/ANKARA)

Milliyet, 9 Kasım 1990.

Beşikçi mahkemeye yollanmadı

İstanbul Haber Servisi — İstanbul DGM'ye toplanan iki kişi hakkında bölücülük propagandası yaptığı savıyla yakalanan İki eyleri sanıklık bulunan Dr. İsmail Beşikçi'nin yargılanmasına devam edildi. TBKP liderleri Haydar Kutlu ve Nihat Sargın ile Uluslararası Af Örgütü temsilcisi Helmut Oberdiek, milli-sevkiliği, Hollanda İstanbul Başkonsolosu ve çok sayıda barolu mensubunun izlediği duruşmaları Beşikçi, cezaevinden getirilmediği için kaldırıldı. Bu durum kar-

(Arkası Sa. 15, Sü. 5'de.)

BÖLÜCÜLÜK DAVASI — Beşikçi'nin duruşmasını TBKP liderleri Haydar Kutlu ve Nihat Sargın, Uluslararası Af Örgütü temsilcisi Helmut Oberdiek, Hollanda Başkonsolosu ve Ism.Sü? milletvekilleri izledi. (Fotoğraf: Ali Tevfik Berber)

Yine DGM'deyiz ama bu kez İsmail Beşikçi ile dayanışma için (*Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1990).

Türkiye Komünist Birleşik Partî yöneticilerinin yasallık kazanması için iktidara ve tüm demokrasi güçlerine büyük görev düştüğünü ifade ettiler.

Sargın ve Kutlu Eskişehir'deydi

Eskişehir Millî İrade, 6 Ağustos 1990.

Sol ve Marksist Parti Tartışmaları ve SBP

HÇ- *TBKP'nin kuruluş çalışmaları Sosyalist Birlik Girişimi'nde açık veya örtük olarak eleştirenler oldu. Sosyalist Birliğe destek vermediğiniz konuşuluyordu.*

NY- Yaptıklarımız ortadaydı. TBKP'yi örgütlemeye çalışırken, öte yandan da sosyalistlerin en geniş birliği için koşturuyordum.

Yukarıda değindim, ölüm orucumuzla başlayan ve tahliyemizden sonra daha da netleşen sol içi yeni bir durum oluşmuştu; sosyal demokrat parti içinde birlik projesi bitmişti, şimdi "Marksist sol parti" tartışması kalmıştı geride. TBKP'yi dışlama eğilimleri ise artık cılız bir sesti. Bu tartışmaların yapıldığı toplantılara katılıyordum.

Mülkiyeliler Birliği'nde sol parti tartışmalarında Aziz Nesin'le.

Şunu fark etmiştim, bizim üstelik de tahliye olduktan sonra daha geniş sol parti için çalışacağımıza inanmıyorlardı, öyle ya böylesine popüler olmuş iki insan, böylesine örgütlü bir çevreye sahip, böylesine geniş destek görmüş bir parti kazandığı bu prestijli pozisyonu bırakır mıydı, solda bunun bir örneği var mıydı?

Bu mesele öyle geniş toplantılarla çözülecek bir mesele değildi. Sadun Bey bize daha yakındı, önce ona niyetimizi anlattım, biz iki parti için çalışacağız dedim yani hem TBKP'yi kuracaktık hem

sosyalist birlik partisi için çalışacaktık. Aren ikna olmuştu zaten kendisinin eğilimi de o zaman öyle idi. Sonra ona bir tepe toplantısı önerdim, Aziz Nesin ile bir araya gelelim dedim hatta şunu demiştim, "Hocam bilirsiniz halk der ki eşeğin kuyruğunu meydanda kesme, kimi uzun oldu der kimi kısa." Gülmüştü Aren, tamam dedi yapalım. Aziz Nesin, Sadun Aren, Kemal Anadol ve bizden Erdal Talu, Nihat Sargın ve ben toplandık. O görüşmemizde yeni kurulacak partinin yenilikçi bir parti olması koşuluyla kararımızda bir değişikliğin olmadığını belirttik. Sargın'ın da benim de yönetici görev almayacağımızı, kurulacak ve bizim de içinde olacağımız sol parti için çalışacağımızı ama komünist partisini yasal olarak kurma hedefinden vazgeçmeyeceğimizi açıkladık. Görev almayacağız açıklamamıza şaşırdıklarını gözlemlemiştim.

Sosyalist Birlik Partisi Kuruluş Kurultay'ında, 23 Haziran 1990.

Öyle de olmuştu. O beşli görüşmeyle sosyalistlerin geniş birlik partisinin fiili temeli atılmıştı. Çünkü artık kafalarda TBKP ne yapacak sorusunun yanıtı verilmiş, kuşku bulutları dağılmıştı. Dahası Sargın ve benim bir koltuk peşinde olmadığımız da anlaşılmıştı.

Ben gittiğim illerde hem TBKP'nin örgütlenmesi için hem kurulacak olan sosyalist birlik partisi için çalıştım.

Ama üzerimizdeki misyonu unutmadan. Komünist partisinin yasallığını yani. Artık kanuni engeller olsa da onun önünde fiili engel kalmamıştı. Çünkü kamuoyunda komünist partisi meşruiyetini çoktan kazanmıştı. Kendi iç yasallığını kazanarak başlayan mücadele nihayet dış yasallığını da kazanarak nihai hedefine varmıştı. Şimdi mesele bu kazanımı taçlandırmaktı.

UZUN KOŞUNUN FİNALİ: YASAL KONGREMİZ

TBKP Genel Başkanı Nihat Sargın Kongreyi açarken

1921'de başlayan uzun koşunun finaline geldik. Ankara'da Maltepe'de herkesin gelip geçtiği kalabalık bir cadde üstünde Şato Düğün Salonu'nda toplaştık, düğünümüz vardı çünkü.

İlk yasal Büyük Kongremiz ***12-13-14 Ocak 1991'de*** Ankara'da toplandı. Kongre salonundaki heyecanı, coşkuyu anlatmam olanaksız. Ankara devletinin göbeğinde yıllarca kan kusturulmuş, zincire vurulmuş, gün yüzü gösterilmemiş komünist partisi işte artık yasaldı, özgürdü ve ilk kongresini yapıyordu.

Kongre öncesinde 33 örgüt kongresi yapılmıştı. 302 seçilmiş ve 62 doğal delegeyle birlikte 364 delegeyle kongremiz toplandı.

Ütopyamız Kazandı

Türkiye'ye dönmek bir ütopyaydı bizim için, ütopya kavramını ben bilinmez uzak bir gelecek anlamında kullanmam, gerçekleşmesi şimdi için imkânsız gibi görünen ama mümkün bir hayal anlamında kullanırım. Hayallerini yitirmiş ne bir insan ne bir hareket değişimin yaratıcısı olamaz. Somut kazanımlardan öte bir ütopyanın gerekirliği fikri kazanmış oldu.

Konuklar Yelpazesinin Tarihselliği

TBKP büyük Kongresi'nin en dikkat çekici yanı kongremize konuk olarak davet ettiğimiz çevrelerdir. Bizim siyasi kültürümüzde bu bir ilk örnektir sonra da başka örneği olmamıştır. İktidar partisi ANAP dahi çağrılmıştı, temsilci olarak ANAP Genel Başkan Yardımcısı Metin Gürdere katılmış ve bir konuşma yapmıştı. Refah Partisi temsilcisi Şener Battal da kongremize katılmış ve konuşmuştu. Hak-İş adına Salim Uslu katılıp konuşmuştu ve bu çağrıyı yapan partinin komünist partisi olduğunu unutmayın. Çünkü demokrasi için toplumsal mutabakat politikası güdüyorduk ve politikamızı kâğıt üzerinde bırakmamıştık. Yurtdışından komünist ve sosyalist partilerden çok sayıda konuğumuz vardı ve konuşmuşlardı.

Kongremizi en genç MYK üyesi, çok sevdiğim ama çok genç yaşta yitirdiğimiz Hatice Ceylan açmıştı. Divan Başkanı sevgili İbrahim Aksın'ı oya sunmuştu. *Sen de* başkan yardımcısı seçilmiş ve ilk önergeyi sen okumuştun. Önerge *Savaşa Derhal Son Verilsin* önergesiydi. Alkışlarla oybirliğiyle kabul edilmişti. Sonra Genel Başkan Nihat Sargın'a söz verilmişti. Sargın uzun alkışlarla mikrofona gelmiş, sık sık alkışlarla kesilen uzun bir konuşma yapmıştı.

Devam etmeden önce ben sana sorayım divanda otururken ne düşünmüş ne hissetmiştin?

HÇ- Siz sorunca gözlerim doldu şimdi. O zaman da böyle olmuştu. Kavuşamayan âşıkların kavuşma ânı gibi. Kongre divanından salona bakıyordum herkesin gözleri çakmak çakmaktı dersem

abartı olmaz. Aynı zamanda tarihsel varoluş o salondaydı. Hayal gibiydi. Önergeyi okurken dizlerimin bağı çözüldü. Komünist Parti Kongresi'nde kürsüdeyim, tanıdık tanımadık bütün yoldaşlarla göz gözeyim. Herkesin gözleri pırıl pırıldı. Ara verilip tekrar divana oturunca kendime geldim.

Kongre başladı Nihat Sargın'ın açış konuşması sürpriz oldu. Salon buz kesti. Divandan baktığımda, herkes birbirine "bu da nereden çıktı" anlamında şaşkınlık içinde baktığını görmüştüm.

Genel Başkan Sorunu

NY- Kongreye dönersem. Büyük Kongre üstüne söylenmesi gerekenlerden biri Genel Başkan Nihat Sargın'ın açış konuşmasında tekrar aday olmayacağını söylemesidir. Bu beklenmiyordu ve dikkatler buraya kaydı. Delegeler ne oluyor diye sormaya başlamışlardı, bana gelip soruyorlardı. Baktım kongrenin havası bozuluyor, kongrenin anlamı, tarihselliği yitiyor. Divan'dan söz istedim oysa tüzük gereği ancak çalışma raporu okunup bittikten sonra söz alabilirdim. Ben ısrar ettim, divan tüzüğü bilmediğimi sanarak bana tüzüğü hatırlatan bir not gönderdi. Ben de not göndererek tüzüğü bildiğimi ama ona rağmen önemli olduğu için konuşmak istediğimi söyleyerek, formel davranmayın dedim. Ve divan ancak öğleden sonra söz verdi.

Usul dışı söz alarak yaptığım konuşmamda özet olarak toplantının 70 yıl zincire vurulan komünist partisinin ilk yasal büyük kongresi olduğunu hatırlatarak "bu tarih bu salonun masalarına, duvarlarına sinmeli ve bunu hissetmeliyiz" dedikten sonra , "sizler bu zincirleri kırarak, yeraltından çıkarak buraya geldiniz, duvarları yıkarak geldiniz ve komünist partisini ve kendinizi özgür kıldınız. Bu kongrenin ruhu ve esas gündemi budur, bundan başka hiçbir mesele daha önemli değildir. Fakat başkan sorununun kongremizin bu tarihsel anlamını örtmesinden kaygı duyduğum için konuşma hakkım olmadığı hâlde söz aldım" dedikten sonra ortada bir

sorun olmadığını anlattım, bulanık hava dağıldı. Ardından ortak imzalarla Sargın'ın aday olması için çiçeklerle birlikte divana önerge verildi, önerge alkışlarla kabul edildi. Sargın adaylığını açıkladı ve bu mesele kapandı, kongre tekrar tarihsel havasına dönerek çalışmalarını sürdürdü.

Büyük Kongre'de TBKP'nin Merkez Yürütme Kurulu dışında diğer üyelerimizin kurulacak birlik partisine gitmeleri yolunda karar aldık. TBKP Merkez Organları kalacak ve parti böylece tüzel kişiliğini koruyacak, Anayasa Mahkemesi karşısında tüzel kişi olarak var olacaktık. Üyelerimiz ise SBP'ye gidecek, gitmek istemeyenler TBKP'de üye olarak kalabileceklerdi.

Burada tezler ve Sosyalist Birlik Partisi'ne gitme konusundaki tartışmalara girmeyeceğim, onlar kitaplaştırılmıştı, yani belge olarak TÜSTAV arşivinde bulanabilir. Sadece yenilenme sürecimiz üstüne konuşurken bir miktar bu tartışmalar üstünde duracağım.

Kongre ile ilgili içimi acıtan bir olaya değinmeden geçemem. Sosyalist Birlik Partisi'ni birlikte oluşturma kararımıza karşı çıkan ve TBKP devam etsin diyen bizim eski tüfek yoldaşlardan üç yoldaş benim genel sekreterlikten istifam için bir önerge verdiler. İçimin acıması benim istifamı istemeleri değildi, onların acısını duyuyor olmamdı, onları anlıyor olmamdı ama o yolu doğru görmüyordum. Aramızda üstelik de sıcak yakınlık vardı. Benimle daha önce görüşmeye gelmişler ve bana "komünist partisi adı kalsın siz istediğiniz yeni düşünceleri söyleyin" demişlerdi. İsa yoldaşın (Bozışık) söylediğini hiç unutmadım, unutamam:

"Ben seni çok seviyorum, bizi Türkiye'ye sen taşıdın, cezaevinde beraber yattık, benim kirli çamaşırlarımı bile kendininkilerle birlikte yıkadın orada, bunu hiç unutmuyor hep anlatıyorum ama şimdi niye yollarımız ayrılıyor, ben bunu istemiyorum" demişti.

Ben de onlara benim yolum sizlerle ayrılmıyor, sırf bir adla yollar ayrılmaz ama dünya değişti deyip yıllar önce SBKP'den bizimle ilgilenen Ulyanovsky'nin sözünü anlatmıştım. "Kutlu yoldaş şimdi kızıl bayrakları dürüp yüreğimizde taşıyacağımız günlere

gidiyoruz" demişti. Bunu söyledim onlara. "Birincisi böylesi geniş bir sol parti bir gereksinimdir, ikincisi eğer biz ayrı davranırsak bu parti başarısız olur ve bunun tek sorumlusu biz olarak gösteririz. Ayrıca bölünürüz, birbirimize düşeriz, genel eğilimi görmüyor musunuz, başarmış olduğumuz şeyi de tüketip öldürerek bitiririz. Gönlüm sizin yanınızda ama aklım değil" demiştim özetle.

İşte o nedenle benim istifamı istemeleri karşısında en ufak tepki duymadım, yanıt vermeye de kalkmadım. Onlara tepki gösterenleri de elimle işaret ederek susturdum.

Öyle görünüyordu ki, bu konuda maalesef omuz omuza verdiğimiz yoldaşlar arasında az sayıda da olsa bir ayrışma yaşayacaktık, yalnız eski tüfeklerle değil örneğin sevdiğim kadim yoldaşım Sıtkı Coşkun ve Veysi Sarısözen ile olduğu gibi. Ama umudum ayrışmaya rağmen beraber kalabilmekti, bunun kolay olmayacağının da farkındaydım. Yüreğimizle aklımızın kavgasını yaşıyorduk. O günlerdeki iç sıkıntımı anlatamam.

Geçenlerde Ahmet'le (Kardam) geçmişe dair konuşurken benim unuttuğum bir olayı hatırlattı. Bir gün Kardam henüz Ankara'da bizim koğuştayken eşi Filiz Kardam'dan avukatlar eliyle bir mektup almıştı, Filiz o ara Berlin'deydi. Ahmet mektubu koğuşta yırtıp açtı, açar açmaz yere taş parçaları düştü, şaşırdık neydi bu, Ahmet mektubu okuyunca anladık, Filiz yıkılan Berlin Duvarı'ndan ufacık taş parçaları toplayıp göndermiş. O taş parçaları yere değil de sanki komünist partisinin özgürlüğü için mücadele eden bizlerin başına tonlarca ağırlıkla düşmüştü, o an öylesine sarsıcı olmuştu bizim için. Bizim kuşağın kaderiydi bu, başarı ile yenilgiyi, birlikle ayrılıkları aynı anda tadacak, geçmişle geleceği bir arada yaşayacaktık.

Önemli İki Karar Daha

Birincisi, TİP ve TKP belgelerini toplamak, koruma altına almak ve açmak için bir tarih vakfı kurma görevini seçilecek yeni yöneticilere veren karardı. Bu karar yerine getirildi, TÜSTAV kuruldu, yukarıda değinmiştim.

İkinci önemli karar ise parti yönetiminden bağımsız bir mali komisyon kurmak üstüneydi. Bu komisyon geçmişten kalma mali sorunlar varsa onu çözmek için kurulmuştu. Bu konuda bilgisi, şikâyeti olan varsa buraya başvurabilecekti. Hatırladığım kadarıyla tek bir başvuru olmuş ve komisyon incelemişti.

TKP'nin malvarlığı olarak Almanya'da *Türkiye Postası*'nın olduğu bina vardı bir tek. Fakat borçları da vardı. Bina satılıp, borçlar ödendikten sonra kalan cüzi miktar para TÜSTAV kurulurken mal varlığı olarak gösterildi.

Mali konuda can sıkıcı bir olayı da kaydetmeliyim. Cezaevinden çıktıktan sonra etrafta dolaşan bir altın bilezikler dedikodusu duydum, üstüne gittim. Geçmişte yurtdışında bizimle dayanışma için bir bağış kampanyası açılmış, kimileri altın bileziklerini, kolyelerini vermişler. Şimdi ne oldu, nereye gitti bunlar diye soruluyormuş. Berlin'e gittiğimde peşine düşüp araştırdım, kimse bir şey bilmiyordu. Bir tahminim vardı, doğru çıktı. Berlin'de bir yoldaşın evinde bulduk ama partiye verilmek üzere belgeler, zarflar içinde hiç açılmamış ufak bir paket olarak duruyordu. Hemen Almanya parti örgütüne haber yolladım sekreter gelsin diye. Gelince paketi açtık içindekileri tek tek zapta geçtik, her birinin kimden alındığının kayıtları vardı üzerlerinde. Almanya'ya haber gönderdik altınlar bulundu sahipleri toplansın iade edilecek diye. O toplantı yapıldı, herkese altınlarını verdik. Parti sekreteri yoldaş ağlıyordu çünkü onun üstüne çullanılmış, zan altında kalmış.

Kongremiz bitmişti artık rahat uyuyabilirdik. Karadeniz'in derinliklerinde yatan istiridye incisine kavuşmuştu nihayet. Mutluyduk. Başka ne diyeyim.

Tarihin Çöplüğüne Giden Yasa

Nihayet, faşist Mussolini İtalya'sından alınma TCK'nın 141, 142 ve 163. Maddeleri 12 Nisan 1991 tarihinde kalktı, tarihin çöplüğüne atıldı. *Bu maddeler duvardır, kalkmaz, kafanızı patlatırsınız* denen

bu uğursuz maddeler kalkmış ve hemen ardından cezaevleri boşalmıştı. Aralarında yoldaşlarımız Ahmet Kardam ve Cihan Şenoğuz da vardı.

Bu maddeler kalktı ama Terörle Mücadele Yasası getirildi.

Birazdan anlatacağım gibi şimdi Türkiye'nin nabzı Kürt sorununda atacaktır. Yani bir mevzi kazanıldı ama demokrasi mücadelesi bitmedi.

141, 142 ve 163 kaldırıldı

ANKARA, ÖZEL

CUMHURBAŞKANI Turgut Özal'ın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Türk Ceza Kanunu (TCK)'nun 141, 142 ve 163'üncü maddelerinin "cebir" unsuru saklı kalmak koşulu ile kaldırılmasına karar verdi. Toplantıda ayrıca, Kürtçenin sadece mahalli dil olarak kullanılmasına ve müzik yapabilmesi ile sınırlı kalmasına izin verdi.

kuruluşlarında, basılı eser ve yayınlarda, eğitim ve öğretimde, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde resmi dil Türkçenin zorunlu olması, Türkçeden başka mahalli dil ve lehçelerin konuşulabilmesi ve müzik yapabilmesi imkân dahilindedir.

1990 yılı içinde ele alınan ve çalışmaları hakkında kamuoyuna bilgi sunulan TCK'nın 141, 142 ve 163'üncü maddelerinin ele alınması ile ilgili çalışmalar değerlendirilmiş ve konuyla

Milliyet, 1 Şubat 1991.

TBKP GENEL SEKRETERİ HAYDAR KUTLU:

'Mücadele amacına ulaştı'

ALİ TEVFİK BERBER

Türkiye Birleşik Komünist Partisi Genel Sekreteri Haydar Kutlu, TCK'nın 141, 142 ve 163. maddelerinin kaldırılmasını, demokratikleşme yolunda önemli bir adım olduğunu belirterek "Dahası yoldaşlarımızın serbest bırakılmasının yolu açıldı" dedi. Bu maddelerle ilgili değişiklik ile Terörle Mücadele Yasası'nın ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çeken Haydar Kutlu, özellikle sosyalizmdeki yasaklı maddelerin kaldırılması için ikiliğe ve muhafazakârlığa meydan verildi. Haydar Kutlu, 141 ve 142. maddelerinin kaldırılmasının, kendileriyle ilgili genel Ankara DGM'deki görülmekte Anayasa Mahkemesi'ndeki davalarını düşmesi gerektiğini savundu.

TCK'nın 141 ve 142. maddelerinin kaldırılması konusunda bugün ilk kez Ankara DGM'deki duruşmanın Genel Sekreter Haydar Kutlu ifade beş ikinci birleşiminden ayrı tutulması gerektiğine inanıyorum. Yasal terör yasası için bir cins. 141, 142 ve 163. maddeler ortadan kalkmıştır. Belli bir kitlenin yasaya aktarılan bile bu maddeler halkın ve onlarca yıldır verilen mücadele ile boşa amacına vardı" dedi.

141 ve 142. maddelerin kaldırılmasına karşın amnistinin 14. maddesinden bu suçu alıtta bulundukların, bu durumun "hukuk garabeti" olduğunu anlatan Haydar Kutlu, amnistinin ortaya çıkmasına sınıf ele alınması gerektiği açıklamasından önemi taşıyor" diye konuştu.

Haydar Kutlu temel yaklaşımlarının arasından tümden değiştirilmesi olduğunu vurgularken ötenlik, yeni bir anayasanın nasıl olması gerektiği konusunda soğuyuk yerine yasaklı maddelerin kaldırılmasında anlaşılmasını istedi. Kutlu, bu konuda şu görüşleri savundu:

"Önemlik yasaklı maddelerin anayasadan kaldırılması gerekli. Siyasi Partiler

"TCK'nın 141, 142 ve 163. maddelerinin kaldırılmasının demokrasi yolunda atılmış önemli bir adım olduğunu belirten TBKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu, bu maddelerle, Terörle Mücadele Yasası'nın ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini söyledi.

Ankara DGM'deki davalarını düşmesi gerektiğini belirten Haydar Kutlu, hakimlerin 141 ve 142. maddeler dışındaki suçlamalarına da yorum geçti olduğunu söyledi. Kutlu, "Hepsi belli temel bir suç ya da suçu meydana getirmeyi amaçlıyor. Bunlar kalkınca bize göre değerlendirilmeleri gerekiyor" dedi.

Cumhuriyet, 25 Nisan 1991.

DİSK'e 11 yıl sonra beraat

DİSK'İN MALVARLIĞI

Cumhuriyet, 17 Temmuz 1991.

Anayasa Mahkemesi,'şartlı tahliye'yi genişletti

4 bin mahkûma özgürlük

● Anayasa Mahkemesi, Terörle Mücadele Yasası'nın "şartlı tahliye"de devletle karşı işlenen suçlarda oran sınırlaması getiren hükmünü oy çokluğuyla iptal etti. 12 Eylül'den sonra yargılanıp TCK nın 146. maddesiuyarınca cezalandırılan yaklaşık 4 bin hükümlü kararından yararlanacak. İptal kararı, askeri mahkemenin başvurusuyla sınırlı kaldığından PKK hükümlüleri kapsam dışı kaldı

HABERİ 11. SAYFADA

Anayasa Mahkemesi'nden karar

TBKP kapatıldı

HABERİ 18. SAYFADA

Şartlı tahliyenin kapsamı genişledi

Milliyet, 23 Temmuz 1991.

Cumhuriyet, 15 Nisan 1991.

"Asrın davası"nda Son Perde

"Asrın davası" lafı DGM Savcısı Nusret Demiral'ın lafıdır. İddianameyi kendinden emin hazırlamıştı, Marksizm'i, komünizmi çürütecek ve bizi mahkûm edecekti. Öyle ki istemleri arasında idam cezası dahi vardı. Ama sonra yargıçlardan, hukuktan kaçan o oldu. İddianamesi paçavraya döndü. Fakat o sözde direniyordu hâlâ, 141, 142 ve 163. maddeler kalktığı hâlde davayı düşürmüyordu, biz tutuksuz yargılanıyorduk.

İddia makamı bu kez de TCK'nın 312. maddesini ihlalden yargılanmamızı istedi. Bu madde suç sayılan bir fiili övmeyi cezalandıran maddeydi. Mahkeme savcının istemini kabul etti ve yazılı belgelerin okunmasına devam kararı verdi. Sargın da ben de avukatlarımız da itiraz ettik. Ancak itirazlar kabul görmedi ve ilkin bana ait belgeler okundu.

Nihayet 26 Ağustos 1991'de 49. oturumda sona gelebildik. Artık savunma safhasıydı bu, son sözlerimizi söyleyecektik.

Avukatımız Erşen Sansal diğer avukatlarla birlikte hazırlanan ortak savunmayı okudu, son derece başarılı ve etkili bir savunma yaptı. Bu uzun savunmayı Nihat Sargın'ın kitabında isteyen bulabilir. Erşen Sansal savunmasını şu sözlerle bitirmişti; "4 yıl sürmüş olan bu dava vereceğiniz kararla kapanacak. Bu kararla davada bir evre bitecek. Vereceğiniz karar geleceğe iz bırakacak. Davamız özünde demokrasi, insan hakları ve özgürlükler davasıdır. Müvekkillerimiz düşünceleri yüzünden suçlandı ve bu nedenle yargılandılar. İleride çok anılacak, çok yerde konu olacak, üzerinde ciddi çalışmalar yapılacak. Düşünce özgürlüğünün geleceğini inceleyenler, bu davaya özel bir önem verecekler. Bizler davada görevimizi yerine getirdik. Şimdi geleceğe, sonraki kuşaklara bırakacağınız izi, yani kararınızı bekliyoruz."

Erşen'in savunmasından sonra bana savunmam için söz verildi. Şöyle başlamıştım: "4 yıl süren bu davada söylenmedik ne

kaldı diye düşünüyorum. Sargın ve benim söylediklerim değil söz konusu olan, avukat arkadaşlarımızın her biri hukuk tarihine geçecek savunmaları, hukuk otoritelerinin davamızla ilgili görüşleri, basının yorumları, demokrat düşünürlerin düşünceleri... işte bu nedenle söylenmedik bir şey kaldı mı sorusunu soruyorum kendime... Öyleyse bu dava biterken söz düzeyinde kalsa bile yine de söylenecek bir şey olmalı.

Söylenecek tek şey şu: Düşünceye saygı gösterin.

Sık sık yasa uygulayıcılarından şunu duyuyoruz: Ne yapalım ki yasalar var. Yani demek istiyorlar ki yasalar elimizi bağlıyor. Hayır, bağlı olan elleriniz değil düşüncelerinizdir, beyinlerinizdir. Daha önce bu kürsüden başka bir nedenle Kant'ın bir sözünü dile getirmiştim. Kant 'El dışa uzanmış beyindir' diyordu. Eliniz bağlı ise bunun nedeni beyinlerinizdir... Kanun yapılır hukuk ise yaratılır... Mahkemeye ilk getirilişimizde elimizdeki kelepçeleri göstererek 'Ya demokrasi ya demagoji' demiştim (Kant'ın sözünü burada kullanmıştım), Özal Türkiye'ye yeniyi biz getiriyoruz derken.

Yineliyorum ki, demagojinin kaynağı 'kutsal devlet' fikridir ki, bu fikir totaliter devlet anlayışını yansıtır.

Her durumda insana olan inancımı korumak istiyorum... Bunun için bir Fransız hukukçunun şu sözleri i heyetinize ithaf ederek sözlerimi bitiriyorum: 'Hak ve hürriyetlerin tanınmadığı ya da tehlikede olduğu mekânlarda hukukçunun görevi onları korumaktır. Hukukçu o zaman bir partizan mı olur? Evet ama hukukun partizanı, insan cinsine aidiyetin onsuz olmaz şartı hürriyeti tanıyan hukukun partizanı.' Saygılarımla. 26 Ağustos 1991, Nabi Yağcı (Haydar Kutlu)"

Benden sonra Sargın konuştu, uzun bir savunma yaptı. Kısa bir parça aktaracağım:

"Sokrates'i hatırlayalım, Rosenberg'leri hatırlayalım, Reichstag yangını davasında Dimitrov'u hatırlayalım... Hepsinde de gerçekte sorgulanan, hesap veren, bocalayıp tökezleyen iddia ve ona

katıldığı ölçüde yargıdır... Tam bir politik dava olan, iddianın deyimiyle 'Asrın davası' denen olayımızda da durum farklı olmadı... Bir yandan sabık Cumhurbaşkanı'nın... sabık Başbakan'ın ve yeni Cumhurbaşkanı'nın konuşmalarını hatırlayınız, bir yandan da Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcısı'nın bir 'tanık' sıfatıyla çağrıldığı Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Heyetinden... bucak bucak kaçmak suretiyle sergilediği perişan tutumu hatırlayınız... kararınızı henüz bilmiyorum, bilemem de... kesinlikle bildiğim bir şey daha var. Kararınızın benden alacağı veya bana ekleyeceği hiçbir şey olmamakla birlikte Türkiye'nin adalet mekanizmasına ve bu mekanizmanın uygulayıcısı, birer temsilcisi olarak bizzat sizlere, sizlerin kişiliklerinize ekleyeceği veya adalet mekanizmasından ve sizlerin kişiliklerinden alacağı çok şey olacaktır.

Karar ânında bunun bilinciyle davranılacağını, her şeye karşın sizlerin adınıza ümit ve temenni etmek isterim. 26.08.1991, Dr. Nihat Sargın."

Böylece Sargın ve ben işimizi bitirmiştik ama dava daha bitmemişti. Mahkeme savunmalarımızdan sonra 141, 142'den ve 311 ve 312'den beraatımıza karar verdi ama 158 ve 159'dan dosyamızı Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'ne gönderdi. Mahkemenin bu kararını DGM savcısı temyiz etti, fakat temyiz mahkemenin kararını onayladı. Geriye Ankara Ağır Ceza kaldı, o da beraat kararı verdi ve davamız böylece 4,5 yıl sonra 50. oturumda son nokta konularak kapandı. Tarih 9 Temmuz 1992.

Sargın ve ben DGM'de beraat ettik sonuç olarak, fakat partimiz beraat etmedi. Çünkü AYM'de (Anayasa Mahkemesi) yargılanıyordu ve AYM 23.07.1991'de TBKP'yi kapatma kararı vermişti. İki nedenle, biri partimizin adının "Komünist Partisi" olması ve ikincisi Kürt sorununa programımızda yer vererek bölücülük yaptığımız nedeniyle. Artık kapatılan yasal komünist partisiydi yani yasallık kazanılmıştı. Nitekim bu kapatma kararının bir hükmü kalmamıştı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açtığımız dava

sonucu devlet mahkûm edilmiş ve bunun üzerine Anayasa'da yapılan bir değişiklikle adı komünist olan bir partinin yasaklanması hükmü kalkmıştı ama bu değişiklikten önce TBKP kapatılmıştı. Biz AHİM'in bu kararı üzerine AYM'de davamızın yeniden görülmesi için talep de bulunduysak da AYM bu talebimizi kabul etmedi. Fakat sonuç olarak artık komünist partiler bu ülkede kurulabilirdi ve hatta birden fazla komünist partisi kuruldu.

Medya Diliyle Tarih'ten Bir özet

Aşağıda döndüğümüz yıl olan '87 yılı ile TBKP'nin yasal olarak kurulduğu '91 yılları arasında kamuoyundaki düşünsel ve "hissiyat" değişimi gösteren bir seçki vermekle yetineceğim. İlkin daha çok kupür vermiştim ama kitabın hacmini artırdığı için iyice azalttım.

I. Geldiğimiz günlerdeki tepkileri en başta vermiştim tekrar etmeyeceğim ama hepsini özetleyen bir kupür koymakla yetineceğim:

Türk milletinin hissiyatını görmezlikten gelemezsiniz

ihanete hayır!

"Şok"a girdiler

Tercüman

Tercüman, 16 Kasım 1987.

II. Bakalım "Türk Milletinin hissiyatı" nasıl değişti

Yalnızca bir yıl sonra:

141, 142 ve 163'ün
8 yıllık faturası

70 bin sanık

1980 yılından bu yana *141, 142 ve 163. maddelerden açılan davalarda; sivil mahkemelerde 15 bin, askeri mahkemelerde ise 55 bine yakın sanık yargılandı.*

Yeni bir Türk Ceza Yasası hazırlıklarının yapıldığı bugünlerde siyasi parti liderleri 141, 142 ve 163. maddelerin kaldırılması yönünde görüş belirtirlerken zamanlama konusunda farklı düşünüyorlar.

Hukukçular, AT ülkelerinde bu tür yasakların bulunmadığını belirterek "AT'ye üye olmak istiyorsak ekonominin yanında yasalarımızı da AT ölçülerine uydurmalıyız" diyorlar.

YARGILANAN ÖRGÜTLER

- TİP
- TİKP
- TÖB—DER
- BARIŞ DERNEĞİ
- DİSK
- TABİPLER BİRLİĞİ
- MSP
- KÖY—KOOP

NE DİYORLAR?

Özal: *Komünist parti de kurulabilir, ama daha vakit var.*

İnönü: *Her türlü düşünce serbestçe örgütlenebilmeli.*

Demirel: *Bu maddeler kalkabilir. Herkes isterse biz karşı çıkmayız*

SÜLEYMAN SARILAR

'SUÇSUZ TERÖRİSTLER' İÇİN ARAŞTIRMA Orta Sayfada

Cumhuriyet, 15 Şubat 1988.

SHP Lideri İnönü'den, iktidar vaadi:

"Komünist Partisi'ne olanak sağlayacağız"

● Kutlu - Sargın Davası'nı izlemek üzere Ankara'da bulunan yabancı parlamenter ve hukukçulardan oluşan 15 gözlemci ile görüşen İnönü, 141 ve 142'nci Maddelerin, SHP iktidarında kaldırılacağını söyledi.

Hürriyet, 19 Haziran 1988.

(İnönü bu açıklamasında iktidara geldiklerinde bu olanağı sağlayacaklarını söylüyor, biz sayın İnönü'nün nüktedan birisi olduğunu biliyoruz zaten.)

III. İkinci yıl:

"Türkiye'de de komünist parti kurulmalı" dedi

Evren şaşırttı

- Uçakta gazetecilerle sohbet eden Cumhurbaşkanı, Komünistler kim değişir bilmiyor. Şimdi bilmiyor ne yapmış? Bir partinin çıkışı var" dedi
- Bonn kavaklarını nöbetçi polisiyle karşılanan Evren, Türk komünist Merkezi önünde kendisini protesto gösterisinde bulunan 10'dan Türk'e karşı konuştu
- Yüzlerden demokrasiye saygı parolalarını taşıyan Evren, şöyle konuştu: "Devlet adamının hatırası tarafından sevilmesi mümkün olmuyor. Beni sevmeme gösteri yapmaları da hoş görünüyorum"
- Evren'i karşılamaya gelen işçilerimize protesto etmek isteyenler arasında çatışma çıktı. 5 polis hafif yaralandı. 2 aşırı protestocu gözaltına alındı

DEVAMI 12 SAYFADA

Milliyet, 17 Ekim 1988.

Cumhurbaşkanı Evren, "Türkiye'de Komünist Partisi kurulabilir" derken, aynı istekte bulunan Haydar Kutlu ve Nihat Sargın'ın yüzlerce yıl hapisleri isteniyor...

Gırgır, 23 Ekim 1988.

Türkiye Birleşik Komünist Partisi tartışılıyor

Demirel: "Komünist Parti kurulabilir"

ANKARA, (Hürriyet)

TÜRKİYE Birleşik Komünist Partisi yöneticilerinin dün İstanbul'da düzenledikleri basın toplantısı, yankılara yol açtı. DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel, Komünist Parti'nin kurulmasıyla ilgili açıklamaları üzerine çıkmasına ANAP yönetimini hakiyor. ANAP Genel Başkan Yardımcılarından Halil Özay, "Türkiye'de şimdiye kadar Komünizm ve Komünist parti ile politika sorunu olmadı. Bundan sonra da olacağını sanmıyorum. Ulusal bir yapıda olmadıkları için hep yalnız kaldılar. Bundan sonra da yalnız kalacaklardır" dedi.

AKBULUT'UN SÖZLERİ

Türkiye Birleşik Komünist Partisi yöneticilerinin önceki gün adlarını açıklamaları ve bir basın toplantısı düzenlemeleri ile ilgili olarak Başbakan Akbulut da, "Suç teşkil eden bir durum varsa savcılarımız ilgilenir" dedi. Dün İzmir'de Çevre Yolu'nun temel atıp, akşam Ankara'ya dönen Akbulut, TBKP ile ilgili bir soruya, "Kanunlarımız neye müsaade ediyorsa herkes o çerçevede hareket eder." diye konuştu.

Hürriyet, 10 Aralık 1989.

Döneceğimiz günlerde bir yorum:

GÜNÜN YAZISI Oktay EKŞİ

Geldiniz de kovdular mı?

Bir vaveyladır gidiyor.
Neymiş?
Bir süre önce **"birleşmeye karar verdiklerini"** açıklayan Türkiye Komünist Partisi adlı yeraltı örgütü ile Türkiye İşçi Partisi isimli **"kapatılmış"** örgütün genel sekreterleri Avrupa'dan Türkiye'ye geleceklermiş.
Gazetelerde her gün bir haber.

(...)

Ve birbiri ardından sürüp giden mülakatlar, açıklamalar. Sonra onların bu kararlarını protesto edip **"ANAP'a satılmışlık"la** suçlayan öteki komünistlerin beyanları.
Ne oluyoruz Allah aşkına?
Kimdir ki bunlar, Türk kamuoyu bunların gelmesiyle veya gelmemesiyle bu kadar meşgul oluyor veya meşgul ediliyor?
Türkiye işte burada. Gelen gelir, gelmeyen gelemez.

Eğer **bir suç işlememişlerse** yahut Türkiye Cumhuriyeti'nin yasaları **bir eylemleri nedeniyle soruşturma açılmasını gerekli kılıyorsa,** o yapılır biter.
Yok eğer şimdiye kadar **"çiğ ot yememişlerse"**, endişe etmeleri icap etmez. Çünkü o zaman **"karınları ağrımaz."**

(...)

Kimdir bunlar? Türkiye'deki demokratik hareketin gelişmesi için kaç paralık hizmetleri olmuş ki, bu kadar **"mesele"** haline geliyorlar.
Ve akıllı uslu geçinen birtakım insanlar da **"habbe"yi** (kabarcığı) **"kubbe"** yapmaya çalışanların tezgâhladığı bu oyuna alet oluyor.
İşte, Türkiye beyler...**Geldiniz de, kovan mı oldu?**

2,5 yıl sonra aynı gazetecinin yorumu: ***Hürriyet*** gazetesi, 6 Mayıs 1990.

GÜNÜN YAZISI Oktay EKŞİ

Ayıptan kurtulmak...

(...)

Oysa olayın kendisi hüzün vericiydi. Daha doğrusu belirli bir noktadan itibaren hepimiz için 'ayıp' teşkil etmekteydi.
Tahmin ettiğiniz gibi Dr. Nihat Sargın ile Haydar Kutlu'nun davasından söz ediyoruz. Aslında Dr. Nihat Sargın ile Haydar Kutlu olayından önce hayıflanılması gereken bir başka gerçek var:

Türkiye, çağımızın fikir akımlarını izleme açısından o kadar gerilerde kalmış ki toplumumuz komünistleri şöyle 'yasal' çerçeve içinde görmeden, yaptıklarına tanık olup da sevmek veya nefret etmek şansını dahi kullanamadan, komünizmin sonu geldi.

(...)

Dr. Nihat Sargın ile Haydar Kutlu (Nabi Yağcı) eğer yurtdışında yaşamaya devam

etselerdi Türkiye Cumhuriyeti onları getirtme ve yargılama olanağına sahip değildi.

Bu gerçeği dikkate alınca her ikisinin kendi arzularıyla yurda dönüp 'yasalar karşısında vermemiz gereken bir hesap varsa hazırız' demeleri lehlerine sayılması gereken bir puan iken, iki buçuk yıl tutuldu kalmaları göstermektedir ki, kamu vicdanı ile uyumlu olması beklenecek olan 'yargı' mekanizmamız açısından da çağımız gerçeklerini yakından izleyemiyoruz. Keza yargıçların, Dr. Sargın ile Kutlu'nun tahliyeleri kararını, sanıkların eylemlerine değil de, Türk Ceza Yasası'nın 141 ve 142'nci maddelerinin değiştirilmesi amacıyla hükümetin bir çalışma yaptırdığı gerçeğine dayandırmaları, yasaların toplumsal gelişmenin gerisinde kaldığını gösteriyor. Aslında Dr. Sargın ile Kutlu olayı, bize 'dünyanın ne kadar küçük' olduğunu gösterebildiği ölçüde emniniz ki yarar da sağlamıştır. Çünkü 'ayıp' edip saklama olanağı artık kalmamıştır.

(...)

Ülkeyi yönetenler Dr. Sargın ve Kutlu davası sayesinde eğer bu gerçeği görebildilerse önümüzdeki dönemde yeni bir takım gelişmeler beklememiz mümkündür, örneğin 141 ve 142' nci maddelerden yüzlerce seneye -inanmayacaksınız ama örneğin Veli Yılmaz isimli bir yazıişleri müdürü, tam 748 sene hapse mahkûmdur- mahkûm olanların bulunduğu bir ülke olmaktan artık çıkmamız gerekir.

KİMLERDİ YERYÜZÜNE ÇIKAN BU İNSANLAR

Buraya dek öykümüzdeki uzun koşunun ilk çıkış, start noktası olan 1921'e işaret edip 1987 dönüşlerden alarak anlattım. 1921 uzak tarihti, şimdi yakın tarihe gelmiş oluyoruz. Ama 1987'nin de kendi içinde bir başlangıcı var. Bu tarih 1974'tür. '21'den sonra '87 ikinci dönüşü gerçekleştirenler, yeraltından yeryüzüne çıkanlar kimlerdi, bilmeyenler için şimdi buraya dönerek öykümüze devam edelim.

***HÇ**- Bu noktaya dönüş aynı zamanda tarihsel olarak 12 Eylül darbesinin bir adım öncesine dönmek olacak. Bu darbenin oluşumu nedenlerine de girecek miyiz?*

NY- Dolaylı olarak evet, darbeye giden politik süreçler kendi pratiğimize yansımasıyla ele alacağım. 12 Eylül darbesinin siyasi analizi üzerine çok şey yazıldı bunların tekrarına gerek yok. Fakat benim için önemli soru şudur: Bu darbeyi sol ve demokrasi güçleri olarak niye önleyemedik? İşte bu soru çerçevesinde 12 Eylül'ü doğuran nedenlerle ilgileneceğim.

Ama önce konuştuğumuz tarihin Osmanlı'ya kadar uzanan, son derece derine inen kökleri olduğunu hatırlamak gerek. Genellikle TKP tarihi dendiğinde 1920'den başlatılır, oysa TKP'nin oluşumu bir süreçtir, çok farklı kanallardan gelen birikimlerin sonucudur 1920. Buraya kadar uzanamayız bu söyleşide yalnızca hatırlatmak istiyorum.

Osmanlı'da Batı'dan gelen aydınlanmacı düşüncelerin taşıyıcılarının çoğu aynı zamanda sosyalist fikirlerin de taşıyıcısı ve

yayayanları oldu ki bunların başında Ermeni, Rum ve Musevi toplumlarının aydınları ve emekçileri gelir.

Bu toplumlarda siyasi örtgütlenmeler 18. Yüzyılın son çeyreğinde belirgin hale gelmişti. 1887'de Cenevre'de kurulan Sosyal Demokrat Hınçak Partisi, 1890'da Tiflis'te kurulan Taşnaksutyun (Ermeni Devrimci Federasyonu) partileri kendilerini sosyalist olarak adlandırıyordu. İki partide II. Enternasyonal üyesiydi. Birer yasal parti olarak Osmanlının önemli kentlerinin yanısıra Kafkasya, Rusya, Avrupa ve Amerika kıtasının pek çok şehrinde şubeleri vardı ve onlarca yayına sahipti. İstanbul, İzmir, Erzurum, Van gibi Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı merkezlerde Marx ve Engels'in eserlerini Ermeniceye tercüme ederek yayınlıyorlardı. İstanbul'da Rum ve Musevilerle birlikte sendikal örgütlenmenin kıvılcımlarını da ateşlediler. Anadolu'da gerçekleşen her Ermeni katliamı öncesi ve sonrasında idam sehpaları kuruldu, pek çok Ermeni sosyalisti bu sehpalara çıktı. 1915 Nisan ayında Hınçak Partisi öncülerinden bir grup Ermeni sosyalisti bir gecede yargılanıp idam cezasına çarptırıldı ve İstanbul Beyazıt meydanında idam sehpasına çıkarıldılar. Tarihte yirmiler olarak yer alan bu sosyalist gurubun lideri Madteos Sarkisyan (Paramaz) 1887'de Van'da bir grup partili arkadaşı ile yakalandı ve mahkemeye çıkarıldığında yaptığı savunmada "*Bizim isteğimiz eşitlik, biz katı milliyetçi değiliz, bizim talebimiz Ermeni, Türk, Kürt, Alevi, Laz, Yezidi, Süryani, Arap ve Kıprilerle birlikte eşit koşullarda yaşamaktır. Bir devrimci olarak bu hedefe ulaşacağımıza inanıyorum*" görüşünü dile getirmişti.

İşte bu kökleri akılda tutarak yakın tarihimeze gelelim şimdi.

Efsanenin Doğuşu: 1974 Atılım Süreci

Efsanelerle büyümüştük. Solun tarihi, bir parçası olduğu Türkiye tarihi gibi efsaneler tarihidir. Resmî tarih dışında alternatif bir sivil tarih bilgisine sahip olmayan bir toplumda sağcısını da solcusunu da efsanelerin kuşatması kaçınılmazdır. Efsaneler elle

tutulmaz, gözle görülmez oldukları için efsanedir ve aynı nedenle gizil güçlere sahiptir. Eleştirilemez, eleştirel düşünce böyle bir ortamda yeşeremez, farklılıklara hayat hakkı yoktur. Efsaneden yana olan kahraman, karşısında olan haindir.

İllegalite (gizlilik) ve TKP Efsanesi

Öncesini bir yana koyalım, 12 Mart askerî müdahalesinin ardından bir efsane doğmuştu. Dönemin eğilimi buydu. Solda illegal mücadele tarzı yüceltilerek fetişleştirildi. Zira 12 Mart solun elindeki legal mücadele araçlarını almıştı. Geçmişte Mehmet Ali Aybar'ın liderliğindeki yasal TİP'i (Mehmet Ali Aybar 12 Mart'tan önce parti içi sorunlar nedeniyle istifa etmişti ama milletvekilliği sürüyordu, o dönem, 4. Kongrre'de Behice Boran Genel Başkan olmuştu.) ve diğer demokratik örgütleri kapatmıştı. Öyleyse demokrasi ve sosyalizm için mücadelede legal mücadele araçlarına güvenilemezdi! Burjuvaziye karşı mücadele edecek siyasi örgütlenme legal olamazdı!

Bu düşünceyi besleyen ideolojik bir temel de vardı. Leninci parti öğretisi. Önümüzde tarihten gelen tek örnek buydu. Bizler için bir efsane olan, Lenin'in Ekim Devrimi'ni gerçekleştiren çelik disiplinli illegal proletarya partisi, Bolşevik Parti. Onun tarihini öğrenerek başlamıştık, kendi tarihimizi değil. Kendimizle ilgili böyle bir tarih yazımı da yoktu ortada. İdeolojik bir sonuç da vardı, Bolşevik parti tarzı dışındaki her sol örgütlenme oportünizmdi, Leninizm'den sapmaydı!

Birinci TİP'den geldiği için çok önemli bir legal mücadele deneyine sahip olması gereken ikinci TİP bile 12 Mart darbesi sonrasında bu "öncü parti", "öz örgüt" tartışması tuzağına düşmüştü ama ikinci TİP'in Leninci parti olma yarışında öyle olduklarını kanıtlamada hiç şansı yoktu zira legal kurulmuş bir partiydi.

12 Mart askerî müdahalesi koşullarında sol, öncü parti arayışı içine girmişti. Bu arayış içinde TKP'ye hızlı biçimde akışlar oldu:

Partizan Grubu yanı sıra aynı tarihlerde TİP içinden çıkan Emek Grubu / Genç Öncü (SGÖ) katıldı, daha sonra TİP içindeki muhalefetin katılımı, TSİP içinden GSB ve Oya Baydar gibi tekil katılımlar, Beykoz-Paşabahçe bölgesinde Yenileşme Gurubu (Tahir Kaymak), Eskişehir'de Seyficiler, Proleter ve ayrıca değişik sol örgütlerden bireysel katılımlar da vardı. THKP-C'den Ziya Yılmaz... gibi.

Başta 1974-75 arasında 50-60 civarında TKP üyesi vardı (Türkiye içi) bu rakam 12 Eylül darbesi öncesinde 4 bine yaklaşıyordu (Türkiye içinde ve dışında toplam olarak).

Birinci TİP içinde yönetimden hoşnutsuz bir grup genç olarak (Partizan grubu) henüz genel af çıkmadan önce Kafdağı'nın ardındaki uyuyan güzeli bulmak için kelimenin mecaz değil gerçek anlamıyla yollara düşmüştük, önce Şeref Yıldız'ın kayınpederi aracılığıyla Bulgaristan üzerinden bir denememiz olmuştu ama başarılı olmamıştık, ardından içimizden iki arkadaşımızı bu amaçla yurtdışına çıkarmıştık. Önce Cihan Şenoğuz çıktı, üstelik henüz yeni evliyken ve eşi Zehra hamile iken ve Belçika'da ağır koşullar altında çalıştı. Sonra da Veysi Sarısözen çıktı. Aradığımız güzel 1920'de kurulmuş olan efsane parti TKP'den başkası değildi.

Uzatmayalım. Sonuçta bulduk TKP'yi.

HÇ- *Kafdağı'nın ardındaki güzeli buldunuz yani.*

NY- Kafdağı'nı bulmuştuk ama ardında ne bulduğumuzu birazdan anlatacağım. Nasıl bulduğumuzun üstünde durmayacağım, bu konu çok anlatıldı, biliniyor. Senin kitabında ayrıntıları verilmiş.

TKP hakkında hemen hiçbir şey bilmiyorduk, efsane lideri İ. Bilen dışında hiçbir yöneticisini tanımıyorduk, tüzük ve programında ne yazdığı umurumuzda da değildi. Bizi çeken TKP'nin mücadele pratiği miydi, hayır. Tek açıklaması var, illegal oluşu, komünist partisi oluşu ve enternasyonalist/Sovyetçi oluşuydu. TKP'ye katılan diğer gruplar için de durum aynıydı. O tarihteki yönetimin

özel bir çabası olmadan, farklı kanallardan akıp gelen onu arayıp bulunlar tarafından hızlı biçimde büyüdü TKP.

Sübjektif bir faktör de vardı, Birinci TİP içindeki gençlik kesimlerini de saran kavgadan, sosyalist devrim, milli demokratik devrim kavgalarından bıkmıştık. Henüz yeniyetme gençler olarak bu gerilimlerin, kavgaların içine hiçbir şey bilmeden cahilce dalmış ve yorulmuştuk. Artık ideallerimiz uğruna, sosyalizm için vereceğimiz mücadelede sığınacağımız sakin bir liman arıyorduk, bu limanda gemi kaptanları değil tayfaları olmak istiyorduk. Ama...

Şok Üstüne Şok

TİP içinden gelen Aydın Meriç burun farkı ile TKP'yi bizden önce bulmuştu, kendisiyle ilişkiye geçtim ve Veysi Sarısözen'den bana gelen bilgi üzerine verdiğim liste temelinde TKP'ye tek tek alındık ve görevlendirildik. Daha sonra benden Leipzig'de Radyo ve *Atılım* redaksiyonu için yoldaş göndermemi istediler, Hüseyin Erdem ve İrvem Keskinoğlu'nu gönderdik. Epeyce sonra radyoda Kürçe yayın içinde de kadro istediler Şeref ile konuşarak genç bir yoldaşımızı Naci Sümeli'yi göndermiştik.

TKP'ye alınmamın hemen ardından A. Meriç, İstanbul İl Komitesi'ne alındığımı beni İstanbul İl Komitesi ile tanıştıracağını söyledi. İlk şok böyle geldi.

Henüz dün partiye alınmıştım, parti hakkında hiçbir şey bilmiyordum ama şimdi il komitesine alındığım söyleniyordu. TİP'e girdiğimde 20 yaşındaydım ve orada da aynı şey başıma gelmiş, üye olur olmaz TİP Fatih İlçe Yönetim Kurulu'na alınmıştım. Aydın'ın beni, "işte TKP İstanbul İl Komitesi" diye tanıştırdığı, hemen hepsini tanıdığım benim gibi genç insanların oluşturduğu komiteyi görünce ikinci şokumu yaşadım. Bense yaşlı başlı, deneyli partilileri bulacağımı sanıyordum oysa sen ben bizim oğlandık. Daha sonra Aydın'a bir ara sormuştum, "Acaba eski parti üyeleri parti içinde ayrı mı örgütlüler" diye de katıla katıla gülmüştü.

Az bir zaman sonra İstanbul İl Komitesi sekreteri olduğumu söyledi, bu da üçüncü şoktu.

Olmayan İl Komitesinin Sekreteriyim

HÇ- *Bilmeyenler için açıklayalım komünist partilerinde sekreter, yasal partilerdeki başkan karşılığıdır, en alt birimde örneğin fabrika komitesi sekreteri, ilde il komitesi sekreteri en tepede ise genel başkan yerine genel sekreter bulunur.*

NY- Evet öyledir. İl komitesi sekreteri olduğum söylenmişti ama tanıştırıldığım il komitesi üyeleri yoktu ortada, bu grup kaldırılmış, niye nasıl bilinmez, her birine başka görevler verilmişti. Anladım ki olmayan il komitesini kuracağım. Yine anladım ki İstanbul'da bizlerden başka TKP'nin temel örgüt birimleri yok ve örgütlemek bize düşüyor. Birçok semt komitesinin kuruluşuna üçüncü üye olarak katılıyordum, biri tamamlandığında başka bir semtte başka komite kuruluşuna koşuyordum. Artık koşu başlamıştı, bu neden böyle diye soracak vakit de yoktu. Artık hep koşarken düşünecektik.

Şoklar bitmedi, yine Aydın Meriç MK'ne (Merkez Komitesi) alındığım bilgisini verdi. Al sana bir şok daha. Taban yöneticisi olmayı anladım da, daha bu durumu sindiremeden hiç tanımadığım partinin tepe yönetimine alınıyordum, yetmedi ardından da PB üyesi oldum. Nihayet en büyük şoku genel sekreter adayı yapıldığım zaman yaşadım.

Aydın Meriç'in partiye girişi de aynıdır. Kendi anlattığına göre Bilen ile daha ikinci karşılaşmalarında Aydın PB'ye alınır, Bilen ona "sen Türkiye'deki 1 no'lu parti üyesisin" der. Aydın üzerinden partiye alındığımıza göre bizler de 2, 3, 4... nolu parti üyeleri oluyorduk herhalde (ülke içinde).

Ne parti merkezinden ne de Aydın'dan önümüze bir plan program ya da bir yönerge konmuş değildi. Sanki illegal değil de yasal partiydik. Bu plansız gidişin faturasını 12 Eylül darbesiyle ağır biçimde ödeyecektik.

Kolları sıvayıp işe koyulduk, şimdi dönüp bakıyorum da "bu nasıl parti, biz nereye geldik" sorusunu hiç sormamış olmamı garipsiyorum. Efsane parti bu muydu demedim hiç. Nedendir bilinmez? Aslında yanıtı da söylemiş oluyorum, efsane oluşu nedeniyle.

Bu plansız programsız çalışmanın çok ilgi çeken bir örneği var. Sevinç Öztaş (Tekeli) yoldaşın durumu; Sevinç iyi öğrenim görmüş, kolej mezunu ve yurtdışında Sofya'daki'parti okuluna ilk gidenler içinde olan bir yoldaştı.1975'te Türkiye'ye dönmüş, Aydın'a bağlanmış, ona Şişli bölgesinde çalışacaksın denmiş hepsi bu. Kendi imkânlarıyla bir tekstil fabrikasına girmiş, oradan sendikal alana kol atmış. Bölgede hem parti hem sendikal örgütlenme alanında çok başarılı çalışmalar yapmıştı. Fakat öte yandan 1975'lerde parti komiteleri yeni kuruluyor, ideolojik yönlendirme ve eğitim için elimizde hiçbir kadro yok, biz ne biliyorsak o kadarıyla çalışıyoruz, o tarihte henüz parti okuluna gitmiş kimsemiz de yoktu. Ama Sevinç'e git Beyoğlu bölgesinde çalış deniyor.

Duyduğumda çok şaşırdığım bir başka örnek ise Yusuf Işık'tır. Bilimci bir kafaya sahip çok yetenekli bir yoldaşımızdı, ben de yakından tanımış ve çok sevmiştim. Yusuf, Aydın Meriç tarafından çalıştığı DPT'den (Devlet Planlama Teşkilatı) alınıp Petrol-İş'e eğitimci olarak sokulmuş. Planlama gibi son derece stratejik alanda olan bir kişiyi oradan almak nasıl bir anlayıştır? Buna çok şaşmıştım. Bunlar benim bildiğim, aklıma gelivermiş olan örnekler.

HÇ- *Durumu özetlersek İstanbul'da siz parti üyesi sonra da İstanbul İl Komitesi sekreteri yani deyim yerindeyse il başkanı oluyorsunuz ama ortada yöneteceğiniz bir komite yani örgüt yok?*

NY- Aynen öyle. Yani denmiş oluyor ki becerebilirsen sekreterliğin sürer, beceremezsen biter. Ama ben böyle bir şeye talip olmamıştım ki.

HÇ- *Yani daha sonra TKP'nin en büyük örgütü olacak olan koskoca binanın ilk tuğlasını siz yerleştiriyorsunuz?*

NY- Hayır. Yalnız ben değil bir avuç komünist, başlangıçta üç beş kişi yani. Aslına bakılırsa bunda şaşacak bir şey yok her bina böyle kurulur. Şaşırılması gereken TKP efsanesi ile bu çıplak gerçek arasındaki büyük uçurum. Dedim ya, ilginçtir ki başta ben olmak üzere hiçbirimiz, biz nasıl bir partiye geldik diye sormadık. Belki de asıl şaşırılması gereken husus budur.

Ben ilk örgütlerin kuruluşunu ayrıntılara inerek vereceğim. Bu bölümler herkesi ilgilendirmeyebilir. Ama ben tarihe bu kaydı düşmeliyim. İlgili olmayanlar bu bölümleri atlayabilirler.

İlk Parti Komitelerinin Kuruluşu

Mustafa Hayrullahoğlu ile İstanbul'u üçe böldük. Ben Maltepe-Kartal ve Beykoz-Paşabahçe'yi, Şeref Yıldız Topkapı, Zeytinburnu, Küçükçekmece'yi, Mustafa Hayrullahoğlu Şişli, Bomonti, İstinye, Levent'i aldı. Her birimiz bu alanlardan birer parti üyesi çıkaracak sonra devam edecektik. Yani tam anlamıyla sıfırdan başladık. Avantajımız eskiden TİP ve Partizan dönemi çalışmalarıyla kurduğumuz kişisel ilişkilerdi. Ben Maltepe-Kartal bölgesi için önceden tanıdığım Halit Erdem ile çalışmaya başladım. Halit, Singer fabrikasında çalışan bir işçiydi, işçi temsilcisiydi, sonra Maden-İş sendikası yönetimine kadar yükselmişti. TKP'de de Merkez Komitesi üyesi oldu. İlkin Kartal-Maltepe parti komitesi sekreteri sonra da İstanbul İl komitesi üyesi oldu. Sendika yönetimine girince il komitesi üyeliğinin bizim kararımızla bırakmıştı.

Bu arada ben TKP üyesi olmazdan önce Turizm-İş Sendikası'na profesyonel kadro olarak girmiştim, sendikayı örgütleme çalışmalarıyla kurduğum ilişkileri de değerlendirdim.

Bu arada GSB'nin (Genç Sosyalistler Birliği) TKP'ye katılması çok önemli oldu, başka alanlarda örneğin gençlik, öğretmen örgütlenmesi alanlarında olduğu gibi fabrika ve işçi semtlerinde de ciddi çalışmaları vardı. Topkapı, Maltepe-Kartal bölgelerindeki çalışmalara aktif katıldılar. Mustafa Bal, Tuğrul Bal, Mehmet Yelkenci

hatırladıklarım. Topkapı bölgesinde Yusuf Kıtıki, Mehmet Ali Kılıç gibi yetenekli yoldaşlar harekete ilk ivmeyi verenler arasındaydı.

Şeref Yıldız, Topkapı bölgesinde Turgut Metin Öztürkoğlu ile çalışmalara başladı, ikisinin ilişkisini ben kurdum, Öztürkoğlu daha sonra Çukurova örgütlenmesi için İstanbul'dan ayrıldı. O ara Haluk Yurtsever bu bölgede çalışmak üzere yurtdışından geldi, Şeref ile ilişkisi kuruldu. Şeref, Haluk ve Orhan Yıldırım ile Topkapı Bölge Komitesi oluştu. Şeref *Fırtına'da Yürüyüş* kitabında bu bölgedeki çalışmaları ayrıntılarıyla anlatmış, ben tekrar etmeyeceğim. Şeref, Yöre Sekreteri olarak Diyarbakır'a yerleşmek üzere gidince onun ilişkilerini ben devraldım, sonra Orhan Yıldırım'a devrettim.

Şeref Yıldız bu kitabında Güneydoğu'daki TKP'nin ilk örgütlenmesini de anlatmıştı. Kitap çıktıktan sonra geçmişte bu bölgede faaliyet götüren yoldaşlardan eleştiriler gelmişti, kendileri de internet ortamında kendilerine göre kitaptaki eksikleri tamamlayan açıklamalar yapmışlardı. Aklıma Mustafa Dağcı'nın etraflı açıklaması geliyor, başka açıklamalar da olmuştu. Ömer Ağın da bölgedeki çalışmaları anlatan bir kitap yazmıştı. Bu yöre komitemizin örgütlenmesiyle ilgili bilgilenmek isteyenler bu açıklamalara da bakmalılar.

Adı geçtiği için sevgili Mustafa Dağcı ve eşi Müzeyyen yoldaşların tahliyemizden hayli zaman sonra Çiçek'le beni Diyarbakır'da ağırlamasını ve bütün bölgeyi Mardin, Midyat, Urfa'yı kapsayan uzun gezimizi ve bizi Kürt tarihi ve kültürüyle yüz yüze getirmelerini unutamam, unutamayız. Çok etkilenmiştik. Oradaki yoldaşlarımızla da sohbet toplantıları yapmış, geçmişi konuşmuştuk. Diyarbakır'da şimdi yalnızca intikam duygularıyla hapsedilen, çok değer verdiğim HDP Eşbaşkanı sevgili Selahattin Demirtaş ile birlikte baş başa yemek yemiş uzun bir sohbet yapmıştık, daha o zaman kendisini sevmiş ve lider özelliklerini fark etmiştim.

Biz yine dönelim ilk parti komitelerinin kuruluşunu anlatmaya.

Mustafa Hayrullahoğlu, Sevinç Öztaş ile Şişli-Bomonti-Levent bölgesindeki çalışmayı götürdü.

Ardından bir bölgeye daha uzandık: Eyüp Alibeyköy. Bu bölgeyi de önce Mustafa üstlendi, Ahmet Sağlıcak ve Fahrettin Ozan yoldaşlarla çalışmaları sürdürdü. Ben de destek için Eyüp bölgesi çalışmalarını üstlendim.

TKP'nin tabandan örgütlenmesi ve ilk komitelerin kuruluşu konusunda fikir vermek için iki örnek üstünde biraz duracağım.

İKD'den bir ilişki istemiştim, Santral Dikiş Sanayii'nde çalışan 1975'te partiye alınan Nurten Boz'u devrettiler. Henüz 19 yaşındaydı, ona rağmen sendika temsilcisi ve Tekstil-İş Sendikası Eyüp Şubesi'nde yönetim kuruluna girmeyi başarmıştı. Partimizin gençlik örgütü içinde (İGD) içinde aktif ve yönetici bir yoldaş olan Mehmet Boz ile evliydi. Bu söyleşi nedeniyle kendisiyle konuştuğumda uyarısı üzerine bir düzeltme yapmak gerekiyor. Şeref Yıldız *Fırtınada Yürüyüş* kitabından Nurten'in Günfer Demirci tarafından partilendiğini yazmış, doğrusu Bilge Gömüç olacak.

Nurten Boz'un çalışmaları sonucu İstanbul'da Sümerbank, Nelson, AltınYıldız, Dinarsu fabrikalarında yeni ilişkiler kurduk, buralarda bir yandan sendikal örgütlenme diğer yandan parti örgütlenmesi çalışmaları birlikte gitti. Yeni parti üyeleri kazanılıp, ilişki ağı genişleyince yaklaşık bir yıl sonra Nurten Boz'un parti bağını Bölge sekreteri olan Ahmet Sağlıcak'a devrettim. Beykoz ve Maltepe'ye yoğunlaşmıştım çünkü artık yetişemiyordum.

Nurten Boz 12 Eylül'de sendika temsilcisi olarak tutuklandıysa da, bir süre sonra serbest kaldı, TKP davalarına dahil olmadı. Mehmet Boz ise aranıyordu İsviçre'ye illegal yoldan çıkmış, politik mülteci olmuştu. Bir süre sonra Nurten de İsviçre'ye gitti. Burada da etkili çalışmalar yaptı. Mehmet Boz İsviçre'de TKP sorumlusuydu, birçok yoldaşı politik mülteci olarak oraya göndermiştik, Boz ailesinin evi neredeyse yolgeçen hanı olmuştu, para sıkıntıları varken birçok insanı günlerce evlerinde ağırladılar. Gelenlerin iltica sorunlarının çözümüyle uğraştılar, Mehmet Boz İsviçre ve dışında *Atılım* dağıtımının örgütlenmesini de yapıyordu. Yanı sıra İsviçre

gibi Türkiyeli göçmenlerin az olduğu bir yerde ciddi ses getiren dayanışma eylemlerini bir avuç parti üyesiyle gerçekleştirdiler.

Mustafa Hayrullahoğlu'nun işkencede öldürüldüğü bilgisini Nurten Boz İsviçre'ye iltica edince onun üzerinden almıştık.

Yurtdışından Türkiye'ye gelen Sevan Akyol (parti adı Arabacı), Güngören-Avcılar bölgesindeki çalışmalara katıldı, bölge sekreteri oldu böylece bir takviye almış olduk.

Beykoz-Paşabahçe bölgesinde partiyi örgütleme çalışmalarına ise farklı bir tarzda semt çalışması yaparak başladım. Partizan döneminde Adapazarı'ndan tanıdığımız Ali Eriş ve eşinin ilişkileri üzerinden yürüdük, eşi de partili olmuştu. Hedef Paşabahçe Cam Fabrikası'ydı. Ali vasıtasıyla bu fabrikadan üç genç işçi arkadaşla bağ kurduk ve düzenli eğitim çalışmaları yaptık, okumaya meraklı pırıl pırıl gençlerdi. O tarihlerde Üsküdar-Beykoz-Paşabahçe'de Ülkücüler çok etkindiler, ev ev bölgeyi kontrol altında tutuyorlar giren çıkanları gözlüyorlardı. O kadar ki, o günlerde yeni evliydik Üsküdar'da oturuyorduk, eve kadar gelip bizi soruşturduklarını öğrenmiştik. Bu kontrolü fark eder etmez evimizi taşımıştık oradan. Bu nedenle bu bölgede çalışırken kahvelerde görüşme yapamazdık, kış günü sokaklarda görüşmek de olmuyordu. Paşabahçe Fabrikası'na yakın, dağın yamacında bir yerde tek odadan ibaret bir gecekondu kiraladık. Görüşmelerimizi ve eğitim çalışmalarımızı orada yapmaya başladık. Bir süre sonra bu üç genci partiledik. Böylece hem fabrika hem semt komitesi kurulmuş oldu.

Cezaevindeyken bir gün bir posta kartı geldi, dayanışma mesajı içeriyordu ve altında "Ali Ampulcü" adı vardı, ilkin çıkaramadım, sonra hatırladım. O gecekonduda çay demlemiştik ama bir bardak eksikti, Ali orada duran yanmış bir elektrik ampulü bulmuş başını kırarak çayını onunla içmişti, bana bunu hatırlatıyordu.

Daha sonra Beykoz-Paşabahçe bölgesinde çalışan Yenileşme Grubu'nun partiye katılmasıyla buradaki çalışmalar hızlandı. Bu grubun yöneticisi olan Tahir Kaymak yoldaş çok iyi bir örgütçüydü, ne yazık ki bir hastalık nedeniyle onu çok sonra yitirecektik.

TKP İstanbul İl Komitesi'ni ancak bu çalışmalardan sonra 1975 yılının sonlarında kurduk. O tarihe kadar ben ikili ilişkilerle götürmüştüm.

Yanı sıra Trakya bölgesi de bana bağlandı, Edirne ile başladık. Trakya bölgesindeki çalışmaları Adil Çelebioğlu yoldaşla götürmeye başlamıştık, onun tutuklanması ndan sonra Mustafa Erdoğan yoldaşın sorumluluğunda götürdük, oradaki çalışmaları da Mustafa Hayrullahoğlu ile birlikte sürdürüyorduk.

Kurulan parti komitelerine, komite toplantıları için bir gündem veriyorduk; önce dünya ve Türkiye'deki siyasi gelişmeleri parti yayınlarından çıkarak değerlendirmek, sonra bölgelerinde fabrika ve semtlerdeki ilişkileri değerlendirmek (sendikal ve siyasi ilişkileri), *Atılım* dağıtım ağını yani sempatizan ilişkilerini belirlemek, eleştiri-özeleştiri, eğitim ve mali konular. Eğitim için önce kendimiz notlar hazırlarken daha sonra Maden-İş eğitim notlarından yararlandık.

***HÇ**- Partiye üye alırken nasıl bir kriter uygulanarak seçim yapılıyordu?*

NY- Üzerinde durduğumu sanıyorum ama belki de atlamışımdır. Belirgin bir kriter yoktu. Kuşkusuz nereden geldiği, ne yaptığı inceleniyordu ama bu bir kriter sayılmaz. Yeni girecek olanı bir partili önerirdi, başka türlüsü de olamazdı partinin kapısı yoktu ki çalıp da girsinler. Yeni kişiyi önerenin kriterleri geçerli oluyordu. Yani ister istemez herkes kendi anlayışına göre üye alıyordu. Bazı partililer kılı kırk yararken bazıları ise daha rahat üye kaydediyorlardı.

Partiye alınanlar ince pelür kâğıda özgeçmişlerini yazarlar, il komitesi de onlara bir parti adı verirdi. Örneğin bana verilen Haydar Kutlu adı gibi. Bu adı bana İ. Bilen vermişti, geçmişte partili olan bir arkadaşının gerçek adıymış.

Alınan bu özgeçmiş bilgileri Türkiye'de tutulmaz, gizlenmiş olarak yurtdışına gönderilirdi. Üye listelerinin tutulması da yasaktı. Ne var ki TKP tutuklamalarında bu yasağa bazı yörelerde uyulmadığını gördük, üye listeleri ortaya çıkmıştı.

Türkiye çapında ise TKP örgütlenmesi yedi bölgeye ayrılmıştı. İstanbul ve Trakya bana bağlıydı. Marmara, Ulvi Oğuz. Ankara-İç Anadolu, Güray Tekinöz. Çukurova, Turgut Metin Öztürkoğlu. Doğu ve Güneydoğu, Şeref Yıldız. Karadeniz, Cihan Şenoğuz. Ege, Cemal Kıral / Haluk Yurtsever.

PB üyesi olarak İstanbul, Trakya ve Doğu-Güneydoğu bana, Marmara, Ankara-İç Anadolu, Çukurova, Ege, Karadeniz diğer PB üyesi olan Aydan Bulutgil'e bağlanmıştı.

Gençlik sorumlusu Adil Demirci, Kadın hareketi sorumlusu Gönül Dinçer, Sendikal alan sorumlusu Sıtkı Coşkun, Yığın Örgütleri sorumlusu Erdal Talu idi. İki PB üyesi olarak Aydan ve ben bu yoldaşlarla görüşüyorduk. İGD Genel Başkanı Ahmet Muhtar Sökücü, Genel Sekreteri Alaiddin Taş da TKP üyesiydiler. Sökücü aynı zamanda MK üyesiydi. İKD Genel Başkanı Beria Onger, Genel Sekreteri Şeyda Talu da üyeydiler ve her iki örgütte çok sayıda parti üyesi vardı.

GENELKURMAYIN IŞIKLARI

Bizler daha fazla parti örgütü daha fazla üye diye koştururken, Türkiye'de ilk defa yığınsal biçimde 1 Mayısların kutlanmasının, bu ülkede ilk kez meydanda hep birlikte Enternasyonal marşının söylenmesinin yarattığı coşkuyla kendimize, gücümüze aşırı güven içindeyken Türkiye başka yere 12 Eylül darbesine doğru dörtnala koşuyordu.

Sevgili Ertan'la (Uyar) '76 1 Mayıs'ındayız.

Geriye baktığımda 1977 1 Mayıs'ının bizi nasıl bir geleceğin beklediği konusunda bir uyarı olduğunu düşünüyorum fakat fark edemedik. Çorum Maraş katliamları da öyle, onlar da çok ciddi uyarılardı.

***HÇ**- Nasıl bir uyarıydı 1 Mayıs 1977?*

NY- Bu katliam derin devletin çok soğukkanlı biçimde hazırlamış olduğu bir provokasyondu, kitlesel ölümler göze alınmıştı. Demek oluyor ki bir yerlerde DİSK'e ve TKP'ye karşı bir plan hazırlanmaktaydı, yalnız bu değil pek çok yerde bombalar patlatılıyor, adreslere bombalı mektuplar gönderiliyor, Ecevit'e Çiğli Havaalanı'nda suikast düzenleniyor vs. Belli ki Türkiye'de kanlı çatışmalar isteniyor, planlanıyordu. Bunlar doğrudan hükümet eliyle olmadığına göre arkasında bir askerî darbe hazırlığının olduğunu düşünmeliydik. 12 Eylül sonrasında açığa çıkmıştı, asker içinde 1965'den beri varolan Dev-Kurt örgütlenmesi hareketlenmiş. Dev-Kurt açık adıyla Devleti Kurtarma Örgütü.

Üstelik askerî darbe lafları da ediliyordu, "eğer Genelkurmay'da gece ışıklar yanıyorsa, ertesi gün darbe olacak demektir" esprileri yapılıyordu. Kısacası darbe geliyorum diyordu.

Peki, parti olarak bizim darbeye karşı ışıklarımız yanıyor muydu?

Hayır. Biz neyi tartışıyorduk: Devrimci durum var mı yok mu ve daha çok parti üyesi, daha çok parti örgütü, sol içi rekabette TKP'yi birinci yani öncü parti yapmak.

***HÇ**- Yani partinin bir politik öngörüye sahip olmadığını mı söylemek istiyorsunuz?*

NY- Tam olarak onu söylüyorum. TKP'yi örgütlemek tamam, tabii ki bunu yapacaktık ama politik hedefimiz yoktu, yani sanki politik gelişmeler bizi bekleyecek gibi. Sakin sularda seyreden bir gemiymişiz gibi, hiç fırtına olmayacakmış gibi.

***HÇ**- Diğer sol partiler de öyle miydi?*

NY- Öyleydi, sol içi şiddetli bir rekabetten başka kimsenin başka bir şey gördüğü yoktu.

TKP'de İdeolojik Kavga: *Zayıf Halka*

Türkiye çok uzun sürecek bir baskı dönemine dörtnala koşarken TKP içinde Yürükoğlu ve "Zayıf Halka" tartışması kopmuştu. Bu kavga bana göre ideolojik bir kavga değil ideolojik görünümlü bir iktidar kavgasıydı.

Yürükoğlu'nun (Nihat Akseymen) söyledikleri özetle şuydu: "Türkiye emperyalizmin zayıf halkasıdır, yığınlarda devrimci kabarma var, devrimci durum objektif olarak oluşmuştur, sübjektif olarak eksiktir, o nedenle TKP devrime hazırlanmalıdır."

İlk zamanlarda bu sözler bizim de hoşumuza gidiyordu, devrim beklentisi içinde büyümüştük ne de olsa, dilimizde hep devrim şarkıları vardı. Meselenin can damarı da buradadır.

Bir özetleme yapmalıyım. Daha önce de yazmıştım, aslında Yörükoğlu partinin içinde olduğu ideolojik atmosfere, İ. Bilen'in havasına aykırı bir tez ileri sürmüş değildi. Fakat partideki bu belirsiz ideolojik çizgiyi teorileştirmeye girişerek belirgin hâle getirmiş, mantıki sonuçlarına götürmüştü, yani partiye bir ayna tutmuştu. Sarsıcı olan bu olmuştu, herkes "biz bunu mu söylüyoruz" dedi. Aşağıda partiye egemen olan bu belirsiz ideolojik çizginin "sol sekter" bir çizgi olarak eleştirisini yapacağım. Yani *Emperyalizmin Zayıf Halkası* kitabındaki görüşler partinin bu genel çizgisi içinde bir ideolojik sapma değildi, o tarihlerde partinin ideolojik çizgisi neydi ki ondan sapma olsun? Sol içinde kötü gelenektir, başka nedenlerle ortaya çıkan ayrılıklara ideolojik kılıf bulunur, bu da sol ya da sağ sapmadır. Burada da öyle olmuştu.

Aslında meselenin gerisinde İ. Bilen'den sonrasına yönelik iktidar kavgası yatıyordu, bu adı konulmamış, parti tabanının da habersiz olduğu bir kavgaydı. Bunu esas olarak yurtdışına çıkınca fark etmiştim. Bu da anlaşılır bir durumdu, Bilen yaşlanmıştı kendinden sonra kimin geleceği bilinmeliydi.

Ortada iddiası olan iki grup vardı; biri Avrupa parti örgütleri ve diğeri İngiltere parti grubuydu. Peki, bu tabloda Türkiye

parti örgütleri neredeydi? İşte bu hikâyenin püf noktası buradadır. Türkiye'yi Aydın Meriç kendi arkasında görmüş ve Bilen'e de öyle empoze etmişti. Böylece üç aday ortaya çıkmıştı; Demir, Yörükoğlu ve A. Meriç. Fakat hiçbiri açıkça adaylığını ileri sürmüş değildi ama pozisyon savaşı veriyorlardı. Bunu hissetmek zor değildi.

Bu hesabı bozan ise Türkiye parti örgütlerinin bu hesapların hem farkında olmayışı hem de dışında oluşuydu. Yürükoğlu'nun MK'dan çıkarılışıyla sonuçlanan MK toplantısına geldiğimizde durumu anlamıştık.

1978'de TKP MK üyesi ve İngiltere parti örgütü sorumlusu Yürükoğlu'nun *Atılım* redaksiyonunda çalışmasını İ. Bilen istemiş, bunun için onu Leipzig'e çağırmış, fakat SED (Almanya Sosyalist Birlik Partisi) onun DDR'e (Demokratik Almanya Cumhuriyeti) girmesi için vize vermemişti. Bunda Almanya parti sorumlularının Durak ve Demir'in rolü vardı çünkü esas çatışma Yürükoğlu ile onlar arasında gidiyordu, yani iki örgüt arasında.

Bir gün Yelkenci'ye (M. Demir) Almanlar Yörükoğlu'nun Leipzig'de çalışmasına neden izin vermediler dediğimde bana şu yanıtı vermişti "İngiliz istihbaratı gibi çok güçlü bir istihbaratın olduğu bir ülkede böylesi açık siyasi faaliyet bizim ülkenin güvenliği için sakıncalıdır, sizin için sakınca olmayabilir ama bizim için devlet güvenliği sorunu vardır diyorlar" demişti.

Bu arada Yürükoğlu, *Emperyalizmin Zayıf Halkası* kitabını çıkardı. Başlangıçta Türkiye'de bir sorun yaratmamıştı bu kitap. Ayrıca *İşçinin Sesi* gazetesini çıkarıyorlardı. Gazete bize geliyor biz hem partinin merkez organı *Atılım*'ı hem *İşçinin Sesi*'ni birlikte dağıtıyorduk. *İşçinin Sesi* başarılı bir gazeteydi bana göre. *Atılım* resmî parti organı olarak donuktu, *İşçinin Sesi* ise daha çekiciydi. Yürükoğlu Sovyetler Birliği'nde uzun süre okumuştu, parti okuluna ilk gidendi, en uzun eğitimi o almıştı. Teorik konularda iddialıydı ve çok hırslı biriydi.

Fakat bir süre sonra İngiltere'den bizim sempatizan çevremize, demokratik yığın örgütlerinin adreslerine, *İşçinin Sesi* gazetesini

doğrudan postalandığını gördük. Bu durum bu kişilerde ve onların derneklerinde, sendika yönetimlerinde rahatsızlık yaratmaya başladı, tedirgin oluyorlardı. Bize şikâyetler gelmeye başlamıştı, zira bu yayın legal bir yayın değildi. Bu durumu PB'ye ilettik, biz zaten *Atılım* ile birlikte *İşçinin Sesi*'ni dağıtıyoruz ama böyle gelişigüzel postalanması yanlıştır dedik, bu postalamaların durdurulmasını istedik ama devam etti. Başlangıçta İngiltere grubu ile bizim aramızda sorun bundan ibaretti yani teknik bir sorundu.

Fakat yavaş yavaş sorular da doğmaya başlamıştı. Devrimci durum var, harika bize de hoş geliyor ama ne yapacaktık bunun için, kendi adıma giderek gördüm ki söyledikleri bir ajit-proptan ibaretti yani pratik karşılığı olmayan bir söylem. Fakat Türkiye'deki siyasi gelişmelere baktığımızda, artık gündelik basında bile bir askerî darbe ihtimali konuşulmaktaydı ve durum ciddiydi, giderek devrimci durum analizi kafamıza yatmamaya başlamıştı. Türkiye'deydik ve gelen tehlikeyi seziyorduk.

"(A) Ülkesinde Sağ Sapma"

Türkiye askerî darbeye doğru dörtnala giderken, TKP içinde devrimci durum tartışması uç vermişken bir başka mesele parti gündemine düşmüştü. *Ürün* dergisinin Kasım 1978 yılı 53. sayısında "Türkiye'de Kitle Hareketlerinin Bazı Sorunları" başlığı altında H. Erdal imzalı uzunca bir yazı çıkmıştı. Bu yazıda (A) ülkesi adı verilerek bir değerlendirme yapılıyordu. Bu ülkenin o zamanki Batı (Federal) Almanya olduğu anlaşılıyordu. "(A) ülkesindeki kitleleri kazanmak için geçerli eylem biçimlerini, (A) ülkesinde yaşayan ve Türkiye'ye dönmeyi planlayan Türkiyelilere uyguladığınızda..." dedikten sonra yazının daha sonraki bölümünde sağ oportünizm ve legalizm sapmasından söz ediyordu bu yazı. Almanya parti örgütü için yazılmış olduğunu anlıyordunuz, imzayı da bilen biliyordu, Aydın Meriç. Ne oluyor dedim okuyunca ama çok geçmeden meseleyi anlayacaktık.

Bir gün benim gibi PB üyesi olan Aydan Bulutgil ile buluşmamızda bana "Erdal yoldaştan (Aydın Meriç) mesaj var, Türkiye'deki MK üyeleri Batı Avrupa parti örgütlerindeki sağ sapmanın tasfiye edilmesi için Bilen yoldaşa mektup yazmalı diyor" dedi. Şaşırmıştım, parti içinde sağ sapma meselesiyle *Ürün*'deki o yazı dışında ilk kez karşılaşıyordum. Kendisi birkaç gün sonra yurtdışına çıkıyordu, Bilen yoldaşla bu mektup konusunu konuşmasını, bu konuda ne düşündüğünü öğrenmesini istedim, bilgilendikten sonra ancak bir değerlendirme yapabiliriz dedim.

Aydan ile ben, Aydın Meriç yurtdışına gittikten sonra Türkiye'den sorumlu iki PB üyesiydik. Sık olmasa da aralıklarla PB toplantılarına katılmak için yurtdışına giderdik. İlerde anlatmaya bırakmadan burada şunu söylemek istiyorum, Aydan, 12 Eylül'de çok ağır işkencelerden geçti, bana göre ondan alınmış gibi görünen birçok bilgiye polis sahipti zaten, bu durumda çözülmemek neredeyse imkânsızdır. O da bunu fark etmiş olmalı ki, pencereden atlamış çok ağır yaralanmıştı, o hâldeyken ağır işkenceler yapılmıştı kendisine. Görüş farklılıklarımız olsa bile konuşabildiğim ve kişi olarak da sevdiğim bir yoldaştı. Tahliyemizden sonra kendisini görmek istedim. Buluşup konuştuk. Yusuf Işık da vardı o görüşmemizde.

Mektup konusuyla ilgili devam edelim. Aydan, döndükten sonra sorduğumda "Bilen yoldaş durumun farkında" dedi daha fazla ayrıntı vermedi. Bunun üzerine "Kendi adıma sorunun ne olduğunu bilmeden böyle bir mektup yazmayı doğru bulmadığımı" söyledim ancak PB üyesi olarak ikimizin ülkedeki MK üyelerini toplayıp, bu mektup yazma talebi konusunda onları bilgilendirip kararı kendilerine bırakırız dedim. Öyle yaptık, fakat kimse mektup yazmayı doğru bulmadı ve yazmadı.

Kafalarımız iyice karışmıştı, devrimci durum, sağ sapma, askerî darbe. Seç beğen al.

Düzenli Geri Çekilme

Öte yandan, devrimci durum meselesinin tartışılması bir yönüyle yararlı da oldu. Gerçekten de söylendiği gibi yığınlarda devrimci bir kabarma var mı sorusu daha önce üzerinde düşünmediğimiz "yığınların durumu ne" sorusunu beraberinde getirdi. Bunu test etmeliydik, bu yönde veriler toplamalıydık.

İstanbul sosyal ve siyasal değişimin kalbiydi, İstanbul işçi hareketlerinin merkeziydi. Gençlik hareketleri açısından da öyle. Türkiye geneli için siyasetin nabzını tutmada İstanbul bir laboratuvar sayılırdı. TKP'nin de en büyük, en örgütlü gücü İstanbul'daydı. Yalnız İl Komitesi'ne bağlı temel parti örgütleri bakımından değil gençlik, kadın, sendika ve demokratik yığın örgütleri bakımından da İstanbul siyasetin nabzının attığı merkezdi.

İstanbul İl Komitesi'ne bağlı semt komitelerini uyardık, onlardan çevrelerindeki yığınların durumu konusunda rapor istedik. Bu konuda Mustafa Hayrullahoğlu'nun çabaları ve katkılarını anmalıyım. Onun kitle bağları, sezgileri güçlüydü, edindiği izlenimler üstüne çok konuşuyorduk. Bir konuşmamızda fabrikalarda, semtlerde "pasifleşme, gerileme var" demişti, benim izlenimlerim de aynıydı fakat "gerileme" sözü birden kafamda bir şimşeğin çakmasına neden oldu. 12 Mart'ta kaçarken Lenin'in *Ne yapmalı* ? kitabını defalarca okumuş, üzerinde ciddi çalışma yapmıştım, örgüt sorunu üstüne çalışıyorduk çünkü. Bolşevik partisi tarihinden öğrendiğim "Düzenli Geri Çekilme" Leninist taktiğini anımsadım Mustafa'nın sözü üstüne. O da biliyordu zaten, hatırladı. Ne yapmamız gerektiği konusunda kafamızda bir ışık belirmişti. Ardından meseleyi İl Komitemize götürdük, tartıştık, farklı düşünen yoktu.

Yeri gelmişken Mustafa için bir not daha düşmek istiyorum, Mustafa teoriyi o dönemde ne kadar biliyorsak o kadarını bilir ama iyi bilirdi fakat hiç teorik konuştuğunu hatırlamam, o nedenle kimilerinin "teoriyi bilmezdi" dediğini bir yerde okumuştum. Bizde en üstlerde yönetici olacaksın da "teori satmayacaksın" pek

görülmüş bir şey değildir. Sindirdiği bilgilerle konuşur ve karşısındakinin alabileceği kadarını verirdi, boşuna "komünist derviş" demedim onun için.

HÇ- Geri çekilme taktiğini biraz açalım mı?

NY- Karışık bir şey değil, askerî bir konsept; size saldırı gelmezden önce eğer zayıfsanız, saldırı geldiğinde en az zayiat için güçlerinizi bir adım geriye çekersiniz, geride mevzi koruması yaparsınız. Ama öyle değil de saldırı altında geri çekilmeye kalkarsanız bunun adı düzenli çekilme değil ricat olur, bozgun olur, panik yaratır ve çok zayiat verirsiniz. Yenemeyecekseniz yok edilmemeyi hedeflemelisiniz. Böyle bir geri çekilme ancak önceden ve planlı yapılabilir, ricat borusu çalarak olmaz, o nedenle düzenli geri çekilme deniyor. Taktik bir mesele olarak geliştirilen geri çekilme bizde bana göre stratejik bir meseleydi, partinin ülkede varlık yokluk meselesiyle bağlı olduğu için. Bunu kuşkusuz bugünden geriye bakarak söylüyorum. Fakat düzenli geri çekilme salt örgütsel önlemler demek de değildi, parti ideolojik-politik-psikolojik olarak buna hazırlanmalıydı.

Kendi gözlemlerimize, aldığımız raporlara göre görünen durum şuydu: Sivil faşist terör yığınlarda korku ve yılgınlık yaratmıştı, son bir yıl içinde kitlelerin ruh hâli 1976-77'ye göre ciddi olarak değişmişti. Özellikle işçi semtlerinde, mahallelerde, üniversitelerde, okullarda bu durum açıkça görülebiliyordu. DİSK'e özellikle Maden-İş'e bağlı işyerlerinde fabrika temsilcilikleri için sendikanın gösterdiği adayların seçiminde 1979'a gelindiğinde zorluklar başlamıştı, Maden-İş'in kalesi olan Demir Döküm fabrikasında dahi sendika temsilcilikleri kaybedilmişti. Uzun grev de bu öncü işçileri yormuş, onların ardındaki kitle desteğini de zayıflatmıştı.

Bu arada Çorum ve Kahramanmaraş katliamları yaşanıyordu. Aydınlara yönelik terör aydın kamuoyunu da sindiriyordu. Tuhaf biçimde etrafımızda birdenbire "silahlanalım" lafları duyulmaya başlamıştı. Bizim üyelerimiz içinde dahi can güvenliğimizi

korumak için parti silah bulmalı diyenlere rastlıyorduk. Bir provokasyonu tesadüf eseri önlemiştik. Maden-İş'in bir bölge temsilcilik binasına faşistlerin silahlı saldırı yapacakları ihbarı alınıyor, bunun üzerine o bölgedeki gençler binayı korumak için silah bulamadıklarından dinamit bulmak için ortalara düşüyorlar, bunu bölgedeki bir parti üyemiz haber alıyor ve o gün de onunla bir randevumuz var; bu haberi getirince hemen geri gönderip bu girişimi durduruyoruz. Ardından o gece binaya bir saldırı oluyor gerçekten ama silahlı değil, üç beş faşist bina önünde bağırıp çağırıyor, taş atıyor o kadar, fakat hemen ardından polisler geliyor ve binada arama yapıyorlar. Provokasyon bal gibi açık. Bu durum tek örnek değil. Darbeden sonra Kenan Evren, DİSK silahlanıyordu diye bir açıklama yapmıştı hatırlanırsa. Ama umduklarını bulamadılar.

Sonuç, faşist saldırılar gitgide keskinleşiyor, çatışmalar da öyle ama bu durum yığınlarda devrimci bir kabarmayı göstermiyordu, aksine önceki yıllara göre çok açık bir geri çekilme vardı. Kaldı ki bir devrimci durum var olsaydı bile ne yapılacaktı, ne yapılabilirdi bu hiç belli değildi.

Bu durumu MK üyeleri olarak kendi aramızda da görüşüyorduk, onlar da benzer düşüncedeydiler. Olmayan da vardı.

Bu sonuca vardığımızda durumu PB'ya rapor ettim. Devrimci kabarma değil geri çekilme var, ciddi darbe söylentileri var, acilen dikkate alınmalı, "düzenli geri çekilme" kararı gerekli demiştim.

Değil düzenli geri çekilme kararı 1979'da, darbe öncesinde bir PB açıklaması oldu, mealen söylüyorum, "askerî gerici bir darbe de olabilir, devrimci bir kabarma da" diyordu bu açıklama. Aslında bunun anlamı politikasızlıktı. Darbeye beş kala TKP yönetimi iki arada bir derede duruyordu. Oysa kuşkular olsa da artık birine karar vermeli ve parti ona göre hazırlanmalıydı. Bu aynı zamanda yurtdışı parti yönetimi ile yurtiçinin kopukluğu anlamına geliyordu. Yani partinin ülke içinde en büyük il komitesi bir eğilim, bir görüş belirtiyor ama önemli görülmüyor, tartışılmıyordu bile.

HÇ- Bir de Bilen'in "Barikatlara çıkacağız" söylemi vardı.

NY- Evet, kanımca hiçbir somut karşılığı olmayan romantik bir söylemdi bu, dediğim gibi önce kulağımıza hoş geliyordu.

Bunların ardından 1979 MK Toplantısı geldi. O zaman bu mektup olayının yani ülkedeki MK üyelerinden istenen mektupların o toplantıya dönük olduğunu anladım. Toplantı için DDR'e (Almanya Demokratik Cumhuriyeti) gittiğimizde Aydın beni havaalanından alıp kendi evine götürmüştü. Salonda oturuyordum, diğer odadan Bilen yoldaşa telefon ettiğini, geldiğimizi haber verdiğini duydum, şöyle demişti "askerler geldi" O zaman mektup meselesi kafamda aydınlandı, Aydın, PB'deki Türkiye parti sorumlusu olarak bizi kendi askeri gibi görüyordu. Ses etmedim. Yemek yerken bana PB içindeki iki Avrupa sorumlusunun parti çalışmalarını engellediğini bunun nedeninin ise sağ sapma içinde oluşları olarak anlattı. Anlattıkları içinde ideolojik bir tartışmayı gösteren herhangi bir fikir yoktu, esas olarak pratik çalışmalarla ilgili şeyler anlatmıştı. Kendisine bu konuyla ilk kez karşılaştığımızı, bilgimizin olmadığını söyledim, mademki MK toplantısı yapılacak orada tartışılsın bilgilenelim dedim. Yanıtımdan hoşlanmadığı mimiklerinden anlaşılıyordu.

MK toplantısından önce Bilen yoldaşa kendisiyle ikili görüşmek istediğimi söyledim. Mektup meselesinden haberi olup olmadığını sordum. Ama o yanıt yerine ilgisi olmayan başka bir mesele üstüne konuşmaya başladı. Duymadığını sandım sorumu tekrar ettim ama o yine yanıt vermeyince konuşmak istemediğini anladım. Kendisine Türkiye'deki durum konusunda İl Komitemiz olarak görüşlerimizi anlattım, bir devrimci kabarma falan yok dedim. Bu konuşmayı diğer MK üyelerine de aktardım. Bilen benim ardımdan ülkeden gelen başka MK üyeleriyle de konuştu.

Anlamıştık ki bu MK toplantısı Avrupa sorumlusu iki PB üyesinin bir biçimde tasfiyesi üstüne kurgulanmış. Fakat ülkeden gelen bizler bilmeden üçüncü taraf olmuş ve dengeleri değiştirmiştik.

Bizler partide herhangi bir tasfiyeden yana değildik.

Aklıma ilk gelen şey TİP içindeki tepede başlayan sonra partiyi bitiren kavgaydı, yine mi demiştim, burada da mı bizi buldu, moralim bozulmuştu. Parti tabanı olarak bu tartışmalardan habersizdik.

MK toplantısından önce PB toplantısı yapmıştık ama Yörükoğlu henüz gelmediği için ara verdik, Bilen'in Yörükoğlu ile görüşmesini istedik. Bilen görüştü, tekrar PB toplandığında ateş püskürüyordu, anlamıştık ki ipler kopmuş. Ne konuştuklarını anlatmadı, disiplinsizlik ediyor, parti kararı dışında kitap çıkardığını kabul etmiyor, partinin iradesini tanımıyor dedi. PB toplantısı arasında Yörükoğlu ile ben de konuşmuştum, TİP'de yaşanılanları, bölünmeyi hatırlatmıştım, onun da bildiği meseleydi. O nedenle parti içinde görüşlerinin tartışılmasına fırsat vermesini, bunun için *İşçinin Sesi*'nin yayınının durdurulması kararını kabul etmesinin doğru olacağını, aksi hâlde partide iki ayrı ideolojik merkez görünümü ortaya çıkacağını ve bunun kabul edilemez olduğunu söylemiştim. Ama tutumunu değiştirmedi.

Bilen, Yürükoğlu'nun kendisini dinlememesi nedeniyle öfkeliydi, daha sakin yaklaşmış olsaydı mesele tartışılır ama MK'dan çıkarma kararına dönüşmeyebilirdi. MK olarak biz de meseleye soğukkanlı bakamadık çünkü ortaya çıkan ihtilaf Bilen tarafından parti disiplini sorunu olarak ortaya konmuştu. Yürükoğlu, PB kararını kabul etmemiş ve hatta MK toplantısına da katılmadan ayrılmıştı.

Oysa mesele yalnız Yürükoğlu değildi. İngiltere'de parti üyelerimiz vardı, Türkiye'de kendi i *İşçinin Sesi*'ne yakın görenler vardı. Örneğin TKP Ege Yöre Komitesi sekreteri H. Yurtsever görüşlerimiz tam uymasa da aramızda güven ve diyalog olan bir yoldaşımdı. Oturup tartışabiliyorduk.

Bunlar aslında kayıptı. İllegal parti olarak yetişkin çok sayıda kadromuz yoktu, bu kayıplar lükstü. Eğer partiyi putlaştırma yanlışı, lider putlaştırması, çelik disiplinli parti anlayışı içinde

olmasaydık, sonraki geniş bakma anlayışımız o zaman olsaydı meseleyi disiplin suçu olarak görmez, Yürükoğlu'nun görüşlerini her şeye rağmen tartışmaya açardık. Bu açıdan PB ve MK'nın bu kararı yanlıştı ama o dönemin havasına da uygundu. Özellikle Bilen'in otoritesi her şeye hâkimdi. Aslına bakarsanız Yürükoğlu kendisinin sahip olduğu çok daha katı çelik disiplinli parti anlayışının tersini yapıyordu. *İşçinin Sesi*'nin iç örgütlenmeleri konusunda bilgilenmiştim, bizim disiplin anlayışımız onunkinin yanında çocuk oyuncağı kalırdı. Öylesine katı. Kanım o ki Bilen'in yerinde o olsaydı aynen Bilen'in yaptığını yapardı.

Fakat yukarıda söylemiştim bu kavganın gerisinde iktidar kavgası vardı bu bir, ikincisi Yürükoğlu'nun görüşleriyle partinin daha sonra adım adım geliştirmeye başladığı yeni ideolojik hattın uyuşması bana göre mümkün değildi. Burada benim kendimize yöneltiğim eleştiri, bu sorunun çözümünde izlenen yol açısındandır, yalnızca bu kadar. Yani daha esnek yaklaşılabilirdi. Yoksa görüşlerimizin uyuşabileceğini söylemek istiyor değilim. Hoşgörüsüzlük birçok yoldaşımızla yolların ayrılmasını getirdiği gibi vahim çatışmalara da yol açtı.

Sözünü ettiğim MK toplantısından sonra ülkeye döndüğümüzde *Zayıf Halka* kitabının parti içinde yasaklanması kararı geldi. Bu çok yanlıştı, bu karar partinin tepesinde çıkan kavgayı tabana yaydı. Bir süre sonra *İşçinin Sesi* esas TKP biziz diyerek partiden bütün bütüne koptu. Yürükoğlu daha önce putlaştırdığı Bilen'i bu kez yerin dibine batıran yazılar yazdı. Bilen de aynını yaptı. Yanlıştı bunlar. Nihat Akseymen'in (Yürükoğlu) TÜSTAV'dan çıkan *Irmak Gibi Mektuplar* kitabına bakılmasını salık veririm.

***HÇ**- Siz genel sekreter olunca oklar size yönelmişti.*

NY- Evet, Bilen'den sonra ben genel sekreter olunca "Partizan grubu" adı altında bu kez beni hedef aldılar. Sargın ile Türkiye'ye dönüşümüzde bizi "hain" ilan ettiler. *İşçinin Sesi*'nin manşeti tamı tamına böyleydi.

TKP İstanbul İl Komitesi olarak kitap yasaklanmasına karşı PB'ya yazarak "görüş yasaklamak yanlış, tartışmaları engellemek yerine parti görüşünü açıklayan bir broşür yazılmalı" demiştik. Ben, *İşçinin Sesi*'nden olan Barış Derneği Genel Sekreteri Bedir Aydemir'i çağırarak meseleyi kendisiyle görüştüm, Türkiye'nin durumunu tartışalım istedim. Üç görüşmeden sonra sakin konuşmanın yerini Bilen'e ağır saldırılar aldı, ben uyardım fikir alışverişi yapalım diye başladık, kötü bir yere geldik, böyle sürdürülemez dedim. Zaten daha sonra görüşmeye de gelmedi. Fakat İGD'nin Boğaziçi Üniversitesi'nde yaptığı toplantıda konuşmuş biraz sert tartışmalar, itişmeler olmuş, gerilim büyümeden İGD Beşiktaş yönetimi müdahale etmiş. Kanımca bu çıkışı kopmak için yapmıştı, sonra da Barış Derneği'nden istifa ederek İngiltere'ye gitti. Bu olay İstanbul'daki tek kötü örnektir, bunun dışında hiçbir kötü olay olmadığı gibi hiç kimse *İşçinin Sesi* yanlısı olmaktan dolayı ne uyarıldı, ne disiplin uygulaması yapıldı ne de partiden çıkarıldı. İstanbul'da tartışmaları kesmek, yasaklamak değil aksine konuyu tartışmaya açtık. Hiç unutmuyorum, bir gün İl Komitemizden bir yoldaşla görüşüyordum, Zayıf Halka görüşünü savunmaya başladım, birden kıpkırmızı oldu, benim *İşçinin Sesi* yanlısı olduğumu sandı ama benim savunularıma yanıt veremiyordu çünkü bu kitabı okumamıştı. Sonra merak etme ben *İşçinin Sesi* olmadım ama bak *İşçinin Sesi*'den biriyle karşılaşsan yanıt veremeyeceksin demiştim ve okumasını söylemiştim.

Fakat başka yerlerde bu durum parti içinde kavgalara kadar gitti, Ankara'da ev basmaları oldu, partiden atılanlar oldu. Bu çatışmalarda hem PB'nin hem yerel TKP yönetimlerinin dirayetsiz yönetimleri esas sorumludur, krizi yönetemediler. PB istediğimiz hâlde ideolojik bir tartışma açacak ve parti görüşlerini belirgin kılacak bir ideolojik çalışma ortaya koymadı. Başta *İşçinin Sesi* ile aynı çatı altındaydık, yoldaştık, tartışma olacaktı, sert de olacaktı ama kavga saçmaydı.

Çatışmalar İzmir'de vahim boyutlar kazandı, henüz Türkiye'de iken bu çatışmaları dolaylı biçimde duymuştum ama bunu kontrol dışı bir olaydan ibaret sanıyordum. Yıllar sonra yasala çıktıktan sonra ayrıntıları öğrendim. Bu durumun gençlik içinde lokal yöneticilerin tutumlarıyla ortaya çıkmış çatışmalar olduğunu anladım. Çünkü İzmir dışında hiçbir yerde bu ölçüde bir şiddet olmamıştı. Eğer partinin bu konuda merkezî bir kararı olmuş olsaydı her yerde aynı şiddette çatışmalar olurdu. Fakat bunu derken TKP İzmir Parti Komitesi'nin sorumlu olmadığını söylemek istemiyorum. Ya durumun vahametini biliyorlardı ama yukarıya yansıtmadılar veya bilmiyorlardı. Her ikisi de aynı ölçüde sorumluluk gerektirir.

"İnanç Seçic" yoldaşın kaybı için gerçekten üzgünüm, böylesi bir akıldışı düşmanlığın hiçbir mazereti olamaz, eğer bu olaylarla ilgili TKP yönetimi adına bir özür gerekiyorsa ki gerekiyor, makable şamil yani geriye dönük olarak bunu yapmak bana düşer, bunca zaman sonra bunları dile getiriyorsam bu nedenledir.

Devam edelim, düzenli geri çekilmekten söz ediyordum. Partiyi koruma, darbeden önce yaptığımız 1980 MK Toplantısında ancak gündeme alınabildi. Fakat çok yetersiz biçimde. MK'dan önce PB toplantısı yapmıştık, toplantıda ben kendi önerim olarak geri çekilme için bir örgütsel yapı değişikliği önerisi sunmuştum. Kabul edilmişti ama anladım ki salt teknik bir önlem olarak algılanıyor, yani yaklaşan darbe tehlikesi ciddiye alınmıyor. Bunu şuradan anlamıştım; MK'ya sunulacak rapor taslağında bir ibare geçiyordu, "Türkiye çapında örgütlü parti" diye, bu ibareye itiraz ettim, bu gücümüzü abartıyor, gerçek durumumuz bu değil o nedenle "Türkiye çapında etkinliği olan parti" diyelim dedim. Bilen reddetti, mimikleriyle de sinirlendiğini anlamıştım. Bu ibare üzerine daha sonra yeni bir tartışmamız olacaktı. Mayıs 1980 MK Toplantısında "geri çekilme" adı altında olmasa da teknik önlemler olarak "korunma" kararı alındı. Ama yanı sıra da TKP'nin kuruluşunun 60. yılında 10 Eylül 1980'de "TKP'ye gir, TKP'yi güçlendir" çağrısı da

kabul edildi. Yani bu ne perhiz bu ne lahana turşusu, birbiri i dışlayan iki farklı karar. Biz mevcut üyelerimizi nasıl koruyacağımızı düşünürken yeni üye için kampanya açıyoruz. Partiyi korumaktan değil güçlendirmekten söz ediyoruz. Fakat yine de elimizde teknik anlamda olsa da bir geri çekilme kararı vardı ve ülkeye dönünce bu kararı uygulamaya giriştim.

Önce kendimden başladım, yeni bir isimle kimsenin bilmediği yeni bir ev kiraladık, her zaman uğradığım yerlerden ayağımı kestim. Bir de doğrudan teknik işler için benim kullanabileceğim Göztepe'de bir fotoğraf stüdyosu kurdum. Gençlikten sorumlu yoldaş Adil Demirci'den öne çıkmamış, adı bilinmeyen, polise hiç düşmemiş partili bir genç istedim, İktisadi Ticari İlimler Akademisinde muhasebe okuyan Ermeni bir genç geldi, stüdyo onun üstüne olacak, işi o götürecekti. Ben bir parça fotoğrafçılık biliyordum, ona da öğrettim. Stüdyonun iç döşemelerini ise bizim sevgili Sarkis Ustamız yaptı. Bu stüdyo dar zamanda, partiye darbe geldiği günlerde imdadımıza yetişecekti.

Bu genç yoldaşımız bu stüdyoda profesyonel fotoğrafçılığı öğrendi ve meslek edindi, bu mesleği hep sürdürdü, hayatını onunla kazandı. Parti legale çıktığında da yıllar sonra tekrar karşılaşıp hasret gidermiştik.

Küçük bir anım var. Fotoğraf çekmeyi biliyordum ama profesyonel olarak değil. Stüdyoyu henüz yeni açmıştık ki orta yaşlı bir bayan vesikalık fotoğraf çektirmek için geldi. Çektik. O sıralarda film üstünde rötuş denen bir işlem yapılır yüzlerdeki kırışıklar falan düzeltilirdi ama biz henüz bunu yapamıyorduk. Fotoğrafı aldığında "bu ben miyim" dedi. Ben de güya durumu kurtarmak için "Hanımefendi, biz sanat fotoğrafçısıyız doğal fotoğraf çekiyoruz burada, biz farklıyız" dedim. Kadın fotoğrafları fırlattı para da vermeden çıktı gitti. Kaş yapayım derken göz çıkarmıştım. Bizim genç yoldaş daha sonra fotoğrafçılıkla ilgili her şeyi öğrenmişti.

Sarnıç'ta *Atılım* Matbaası

Sarkis Usta *Atılım*'ın daha güvenli illegal basımı için matbaa kuruluşunu da üstlendi, kendisi gibi partili olan oğlu Ohannes de katıldı. Sarkis Usta iyi bir marangoz ustasıydı, kendisi için ayarladığı bir marangoz atölyesinin tabanında eskiden kalma bir su sarnıcı vardı, sarnıca matbaa makinesi yerleştirildi ve burada *Atılım* basımı başladı. Bu basım işine Vahap Ünseven de katılmıştı.

> "Atılım basımını Sarkis ustayla Bektaş Engin (Bektaş Hoca) birlikte organize ettiler. Ustanın sadece el aletleri vardı, marangoz atölyesinin kurulması için planya makinesine ihtiyaç vardı. Partiden aldıkları parayla Bursadan planya makinasini getirdiler ve çemberlitaşta atölyeyi kurdular. Dükkânın bir buçuk metrekare bodrumu vardı bodrumda su sarnıçı vardı. Makineyi bu su sarnıcının içine yerleştirmek için bir ay inşaatla uğraştılar ve onu genişleterek makineyi yerleştirdiler. (Makara sistemiyle makineyi aşağı yukarı yerleştiriyorlardı) Usta yukarıda marangoz işleriyle uğraşırken biz aşağıda bodrumda atılım basıyorduk içeriye birisi geldiği zaman usta makineyi çalıştırır ve radyoyu açardı elektirik düğmesini kapatırdı ve birinin geldiği anlar baskıyı durdururduk. (Vahap Ünseven).

Atılım Yumurtlayan Tavuklar

12 Eylül darbesinden sonra henüz partiye doğrudan darbe gelmezden önce ıssız bir arazide yer kiralayarak, ilkel ufak bir tavuk çiftliği kurduk. Burası en zor durumda yoldaşları gizlemek ve gizli basım amacıyla kurulmuştu. Orada çalışan yoldaşların barınma koşulları çok kötüydü. Muhammed daha sonra Bektaş Satılmış burada büyük bir özveri ile çalıştılar. Orada yeri kazarak derin bir çukur açtık, çukurun duvarlarını suya karşı tecrit ettik ve içine baskı makinesini yerleştirdik. Yaklaşık 1,5 yıl burada *Atılım* bastık.

"1980 darbesinden sonra partinin oluşturduğu çiftliğe gittim. Çiftlikte üç büyük kümes ve bir de bizim barınmamız için bir barınak vardı. Barınakta cam yoktu, tavan bir karış aralıklı tahtalardan yapılmıştı. Pencereleri naylon ile kapladık. İki ranza iki sünger yatak vardı. Üste başta bir şey yoktu, ne banyo yapacak yer, ne de su vardı. İlk olarak çiftliğin dışına kuyu kazdık. Su çıkardık. Sonra su sarnıcı yaptık. Kümesleri temizleyip dezenfekte ettik. Sonra jeneratör alarak elektrik sorununu çözdük. Çiftlik konspratif amaçlı kullanılacaktı. Bu nedenle tavuk besleyeceğiz, civciv yetiştireceğiz. İlkin bin adet civciv aldık, yem, su, ısıtma tesislerini kurduk. Dışarı ile ilişkilerimiz kesik, ekmek su için köye gidiyoruz, yaşamımızın tüm bölümleri tavuklara adanmış , geceleri nöbetleşe uyuyoruz, üç yoldaş daha bize katıldı ve sayımız altıya çıktı. İlk partide başarılı olduk, bin civcivi yetiştirip satışa hazır ettik ve sattık. Hedefi büyütmek gerek. Civciv sayısını üç bine çıkardık, işimiz daha da zorlaştı. Kış bastırdı. Buz gibi bir hava. Kümesteki ısıyı tutturmak zorundayız, diğer yandan kendi sağlığımızı korumak zorundayız. Yattığımız yer buz gibi, giyecek sorunumuz var. Gece gündüz çalışıyoruz. Bu kez başarılı olamadık, üç bi civcivin neredeyse tamamı öldü. Baharla birlikte ikinci hamlemizi yaptık, yaklaşık on dönümlük tarlayı ektik, domates, biber, fasulye, salatalık v.s. Bu işi de bitirdik. Bazen yalnız kaldığım oluyordu.

Tutuklamalar partiye yöneldiğinde ormanda partizan mezarlığı adı verilen tek kişilik gizlenmeye yarayan yerler hazırlamamız talimatı geldi, uygun yerler bulup hazırladık... 1983 parti konferansından önce Nabi tarafından Proleter İstanbul'u çıkarmakla görevlendirildim. İlk sayı İstanbul'un İki Yüzü diye bir yazı ile bize gönderildi, derhal bu sayıyı bastık, yurt dışına da ilettik. 37 sayı çıkardık." (Bektaş Satılmış- sözlü tarih. Nisan 2009))

Atılım dağıtım ağı için de yeni bir düzenleme yapmış, bir Aygaz bayiliği kurmuştuk, partili bir torna ustasına özel, alttan vidalı Aygaz tüpleri yaptırmıştık. *Atılım*ları bu tüplerin içine koyarak dağıtımını yapıyorduk, çok güvenli bir yoldu. Çok sonra bir talihsizlik sonucu, aranan bir başka solcu nedeniyle bayiye gelen polisler tüplerin sırrını keşfetmişti. Burada yakalanan yoldaş işkence görmüş ama ilişkilerini korumuştu, başka tutuklama olmamıştı.

Yeni Örgütsel Yapılanma

HÇ- *Partinin örgüt yapısında düzenli geri çekilme için ne gibi yeni düzenlemeler yapılmıştı?*

NY- Aşağıya doğru desantralize (merkezî olmayan) yeni bir yapılanmaya girişmiştik. Basit anlatımıyla aşağıya doğru üzüm salkımı biçimindeki klasik illegal örgüt yapısı yerine yatay ve her birimin bağımsız olduğu bir yapılanma. Mantığı örgüt bilgilerinin parçalanması, tek elde toplanmaması ve böylece güvence altına alınmasıdır.

Çok bilinen yoldaşları geri çekmeye başladık, örgüt sekreterleri örgütleriyle doğrudan değil bağ elemanlarıyla bağlanacaklardı, randevu yerleri farklılaştırılacaktı, yedek randevular ayarlanacaktı vs. Böylece legalde adı bilinen partililer birinci kademe yapıyı oluşturacaklar, bu yapının dışında ondan bağımsız olarak bağ elemanlarıyla ikinci kademe bir yapı kurulacaktı. Daha sonra partiye darbe gelince üçüncü bir yapı oluşturduk, adı hiçbir biçimde bilinmeyen tek tek ve çok az sayıda yoldaşlardan oluşuyordu, bu yapıyı Mustafa ve ben biliyorduk yalnızca. Ayrılan bu yoldaşlar, bir araya gelmeyecekler, parti kendilerini bulana kadar hiçbir parti faaliyeti, siyasi faaliyet yapmayacaklar, kitle örgütlerine falan katılmayacaklardı, yalnızca radyolarımızı dinleyeceklerdi. Yani sıradan vatandaş olarak yaşayacaklardı. Bu yapıyla ilgili bilgiyi ve onlarla nasıl ilişki kurulacağını Bilen yoldaşa özel olarak, gizli kalması kaydıyla ilettim.

Hiç unutmadım, parti yasala çıktıktan sonra, yani 1990'lı yılların başlarında bir gün büromuza bir yoldaş geldi, kimse tanımıyordu, ille de beni görmek istemiş ne için olduğunu sormuşlar söylememiş, geldi, baktım çok tedirgin "yoldaş ben ortaya çıkacak mıyım?" dedi, çok şaşırdım ama anlatınca anladım ki bizim tümüyle kenara çektiğimiz üçüncü kademedeki bir yoldaşımız, uyarmayı, artık bitti demeyi unutmuşum, yalnızca kucakladım.

Fakat şunu da söylemeliyim; bu düzenli geri çekilme kararlı bir merkezî politikaya dayanmadığı, parti kadroları politik olarak aydınlatılmadığı için bizim bu yöndeki çalışmalarımız da zayıf kaldı, partinin tüm dikkatini üzerinde toplayacağı bir seferberlik niteliği kazanmadı. Örneğin askerî darbe tehlikesinden söz ediyorduk ama bunu kuvvetli bir olasılık olarak ifade etmiyorduk. Nitekim darbe geldiğinde bu zayıflıklarımız nedeniyle İstanbul örgütü olarak az da olsa kayıplarımız oldu, partiyle bağı kopanlar da oldu. Ne var ki sonrasında bu açığı kapatabildik. Geriye baktığımda kendime yaptığım eleştiri düzenli geri çekilme meselesini MK'de ve PB'da başlıbaşına bir mesele, köşeli bir tartışma konusu hâline getirmemiş olmamdır.

Genelkurmay'ın Gece Işıkları Yandı; Ya Bizim Işıklar?

Nihayet 12 Eylül askerî darbesi kendini göstere göstere geldi. TKP'ye saldırının Nisan ayında, Kırıkkale operasyonuyla başladığı söylenir hep, kanımca bu doğru değildir. Nisan ayında doğrudan saldırı başladı, bu doğru ama TKP'ye saldırı DİSK'e saldırıyla hemen darbe günü başlamıştı. Askerî yönetim her ne kadar tüm sendikaları hedef aldıysa da asıl hedef DİSK ve bağlı sendikalardı. Askerler sendika temsilcilerine, fabrika temsilcilerine sıkıyönetim komutanlıklarına teslim olmaları için çağrı yapmıştı ve komutanlıklar önünde uzun kuyruklar oluşmuştu. Bu bile darbe öncesi kitlelerin ruh hâllerini gösteren bir işarettir.

DİSK içinde özellikle Maden-İş'te TKP'nin örgütlü olduğunu dünya âlem biliyordu. DİSK'e vurduklarında TKP'ye de vurmuş olacaklarını MİT'in bilmemesi olanaksızdı. Bu alandaki tutuklamalar aynı zamanda İstanbul parti örgütüne saldırı demekti. Öyle de oldu. Zor durumda kaldık, sendika temsilcisi, bölge temsilcisi yoldaşları geriye çeksek arkalarındaki kitleleri başsız bırakmış olacaktık, çekmesek tutuklanacaklardı. Sonuçta kritik durumda olanları geri çekebildik.

Sendikal alan sorumlusu yoldaşlarla konuştuk, mümkün olan fabrikalarda grevleri cuntanın yasaklama kararına karşı üç gün sürdürerek direnelim dedik. Sembolik kalsa da 12 Eylül darbesine karşı bir direnme örneği vermeliydik. Bir iki yer dışında başarılı olamadık. Sendika yöneticisi olan ve teslim olması istenen parti üyesi sendika başkan ve yöneticilerini korumaya aldık. Bu konuda yığın örgütleri ve sendikal alan sorumlusu yoldaşlar olağanüstü çaba harcadılar. Aynı şekilde İGD ve İKD yöneticileri de geri çekildi.

12 Eylül askerî darbesine karşı, İstanbul İl Komitesi imzasıyla darbeyi protesto eden bir bildiri çıkararak, semtlerde ve fabrikalarda dağıttık. Bildiride "Faşist askerî darbe" diyorduk ama bu nitelemenin daha sonra darbenin niteliği üstüne çıkan tartışmalarla bir ilgisi yoktu.

Nedenleri ne olursa olsun darbeye karşı maalesef ciddi bir direniş ortaya koyamadık. Oysa düzenli geri çekilme stratejisi mevzi direnişlere engel değildi. Askerî darbeye karşı nasıl bir direniş ortaya koyabiliriz meselesi parti yönetiminin konusu hiç olmadı. Yapılabilir veya yapılamazdı ama en azından konu tartışılmalıydı. Devrimci durum var diyenlerde de bu konuda bir hareket yoktu. Bu sorunu yani neden 12 Eylül darbesine karşı bir direniş olmadığını yalnız TKP üstünden değil diğer sol örgütler ve genelde demokrasi güçleri açısından da sorgulamak gerekir. Ama konumuz şimdi bu değil.

TKP'ye Doğrudan Saldırı

PB toplantısı için Şubat 1981'de Almanya Demokratik Cumhuriyeti (DDR) gitmiştim, toplantıda yine partinin ülkede örgütlülük düzeyi tartışılıyordu. Nerede örgütlüyüz nerede değiliz vb, bunu çok anlamsız bulmuş ve açık dille ifade etmiştim. O kadar ki Bilen rahatsız olmuştu. Oysa zaafları, zayıflıkları konuşmalı ve düzenli geri çekilme kararı alınmalıydı. Bana TKP Türkiye Örgütlenme Sekreteri görevi henüz yeni verilmişti. Bu görev bana bağlı olmayan yöre ve il komiteleriyle de doğrudan görüşme yetkisi veriyordu. Bunu yapmış ve PB'ya bir rapor hazırlayıp göndermiştim. Özetle söyleyeyim, bu raporda eğer partiye bir darbe gelirse yüzde 80 fire veririz demiştim. Bu PB toplantısına aynı zamanda bu bilgilere sahip olarak gelmiştim. Durumu tekrar anlattım, örgütlü olmadığımız yerleri saydım ve olanlardaki zayıflıkları dile getirdim. 1980'deki MK'nın aldığı güvenlik önlemlerinin bile birçok ilde uygulanmadığını belirttim.

Daha önce 1980 MK Toplantısı öncesinde de PB da itiraz ettiğim bir cümle yine önüme çıkmıştı. Hazırlanacak PB açıklamasında "Türkiye çapında örgütlü TKP" deniyor, ben buna itiraz ediyor, nerelerde olmadığımızı sayıyor, sonra da bu ölçüde güçlü bir partinin 12 Eylül darbesine karşı bir direniş gösterememiş olmasını nasıl açıklarız diyordum. Görüleceği gibi biz hâlâ söylemle uğraşıyorduk. Bilen yoldaş, partinin zaafları yanlışları üstüne bir şey duymaktan hiç hazzetmiyordu, katıldığım PB toplantılarında partimizin zayıflıklarının, örgüt, kadro sorunlarının tartışıldığını hiç hatırlamıyorum. Bilen iyi şeyler duymak istiyordu, yine öyle tutum aldı.

Biz bunları konuşurken Bilen'e bir not geldi, toplantıya ara verdi. Daha sonra Moskova'dan bir mesaj geldiğini, önümüzdeki aylar içinde TKP'ye bir operasyon yapılacağını ve polisin elinde birçok il komitesi üyelerinin bilgisi olduğunun bu mesajda bildirildiğini söyledi. Bu enformasyonla toplantının gündemi değişti, düzenli

geri çekilme artık karar alınsın alınmasın gündemdeydi. Bir karara gerek de kalmamıştı, şimdi acilen alınacak önlemler kararlaştırılmalıydı. Aldığımız karara göre, İstanbul dışındaki yöre ve il sekreterleri ve komite üyeleri İstanbul'a gelecek ve korunma altına alınacaklardı vs. Bu karar aslında düzenli değil, düzensiz geri çekilme anlamına geliyordu artık zira zaman kalmamıştı. Sonuçta, ben bu kararı cebime koyarak hemen döndüm. İlkin dönmemem konuşulduysa da bunun mantığı yoktu, o nedenle fazla ısrarcı olmadılar. İstanbul'da yapılacak çok iş vardı ve zamanımız çok azdı.

O günlerde bir şansımız olmuştu, daha önce Erdal Talu, Sıtkı Coşkun ile birlikte bir imkânı değerlendirmiş ve bilgisayar kartları basan bir küçük matbaayı işler hâle getirip partiye kazandırmış, böylece para getirici bir olanak yaratmıştık. Partiye darbe geldiğinde bu olanak İstanbul dışından gelen yoldaşların korunması, barınması için ciddi destek sağlamıştı. Tutuklamalardan sonra polis buraya el koymuştu.

Bu aylardaki koşturmamı unutamam, eve geldiğimde ayaklarım şişmiş olurdu ve tuzlu suya sokardım. İstanbul parti örgütü olarak geri çekilme önlemlerimizi henüz tamamlamış değildik, bu yetmezmiş gibi başka yörelerden İstanbul'a gelecek yoldaşların barınmaları için ek önlemler almalıydık. Fakat daha büyük bir meselemiz vardı. Örgüt sekreteri olarak bana bağlı olan yöreler dışındaki yörelere düzenli geri çekilme kararını anlatıp benimsetmek gerekiyordu. Devrimci durum tartışmalarının yoğun olduğu yerlerde düzenli geri çekilme kararını kabul ettirmenin zor olacağını biliyordum. Örneğin Yöre Sekreteri ve İzmir il komitesi ile yüz yüze görüşmem gerekliydi, İzmir'e gittim. Beklediğim tepkiyi aldım, geri çekilme kararını pasifizm olarak nitelediler. Ama kararı kabul eden yoldaşlar da oldu, Cemal Kıral gibi, onlar İstanbul'a geldiler ve korundular, sonra da güvenli biçimde yurtdışına çıkarabildik.

Ankara İl Komite Sekreteri önlem aldığını, İstanbul'a değil Ankara dışında bir yere, sanırım Antalya'ya hemen taşınacağını

söylemişti. Fakat Ankara'da üstelik kendi işyerinde yakalandı. TKP'yi doğrudan hedef alan darbe Kırıkkale örgütüyle başlamış Ankara, Marmara, Çukurova örgütlerine yoğun biçimde vurmuştu.

***HÇ**- DİSK'e ve diğer radikal sol örgütlere hemen yapıldığı hâlde TKP'ye doğrudan saldırının 12 Eylül askerî darbesinden altı ay kadar sonra gelişinin nedeni ne sizce, neden beklediler?*

NY- Bu soru o zaman da, sonra da soruldu. Bu gecikmeyi polisle asker arasındaki koordinasyon kopukluğuna bağlayan yorumlar olduysa da ben öyle düşünmüyorum. Bu darbenin bir günde bir gecede hazırlanmadığını biliyoruz. Evren "daha önce yapacaktık ama ortamın olgunlaşmasını bekledik" dememiş miydi? Yani planlarını mükemmelleştirebilmek için zamanları fazlasıyla vardı. O nedenle TKP'ye saldırının geç gelmesini bu gerekçe bence açıklamaz, en azından ben böyle düşünmüyorum.

***HÇ**- O halde sizce nedeni ne?*

NY- Darbecilerin önce esas olarak DİSK ve bağlı sendikalardan korktuklarını, öncelikli hedeflerinin DİSK olduğunu en başa yazmak lazım. İkincisi, söylediğim gibi MİT'in, askerin TKP'nin DİSK ve bağlı sendikalarda önemli kadrolarıyla var olduğunu bildiklerini de eklemek gerek. Üçüncüsü, TKP operasyonunu hazırlayan MİT'in, askerlerin TKP'nin en büyük örgütlenmesinin İstanbul İl örgütü bünyesinde olduğunu bilmemeleri mümkün olmadığı gibi yaptıkları yakalama planında en önce burayı ele geçirmeyi en başa koymadıkları da düşünülemez. İşte bu üç bilinenden bir bilinmeyeni çıkarıyorum.

***HÇ**- Yani?*

NY- DİSK'e vurduklarında TKP'in üst düzey yönetici kadrolarını ve İstanbul İl komitesini de ele geçireceklerini düşünmüş olmalılar. Ama hesaplarını iki şey bozdu. Biz partili olan ve olmayan ama TKP'ye yakın olarak bilinen sendika başkanlarını ve bazı

yöneticilerini koruma altına almıştık, teslim ol çağrılarına uymadılar ve dolayısıyla yakalanmadılar. İkincisi ise, bizim İl Komitemizin yapılanışı darbe yiyen diğer il komitelerinkinden farklıydı. Komitemiz, diğerlerinin aksine, legalde adı bilinen partililerden oluşmuyordu. Bunu birazdan açacağım. Oysa MİT, diğer komitelerin yapılanışını model alarak bizim de aynı yapılanma içinde olduğumuzu sanıyordu. Polisteki sorgumda da bunu anlamıştım. İstanbul İl Komitesi olarak önüme koydukları isimler (aynı liste basında da çıkmıştı) komite üyesi değillerdi. Ama ben hiç bozuntuya vermedim, "tamam onlar" dedim. DİSK'e darbeye rağmen istedikleri sonucu alamamışlar, oradaki kadrolarımızı ele geçirememişler, İstanbul örgütünün yapısını, bileşenlerini ortaya çıkaramamışlardı. Gecikmenin nedeni budur kanımca. Bence polis ilk tutuklamalara aldatıcı görünüm verdi, sanki tesadüfen bir randevu sırasında alttaki bir partiliyi izlerken üst yöneticilere ulaşmış gibi. Oysa söyledim, bize Sovyetlerden gelen istihbarata göre birçok il komitelerinin yapısı ve üyeleri polis tarafından en azından aylarca önceden biliniyormuş yani bu illerdeki tutuklamalar tesadüf değildi. Fakat bu tutuklamalardan sonra polis elbette önceden bilmediklerini de öğrendi.

Tutuklamalar başladıktan sonra polis benim geri çekilmeden önce kullandığım bir büroya baskın yaptı. Bekârken aynı evde kaldığımız Tekin Türkyılmaz'ın ticari bürosuydu burası. O sıralar ben parti içinde "Yılmaz" takma adını kullanıyordum. Partide yoldaşlar saçlarımın rengi nedeniyle bana "Kızıl" derlerdi. Aramızda bizim "Kızıl" dediğimiz Ertuğrul Yeşilova vardı, polis onu ben sanmıştı. Dediğim gibi geri çekildikten sonra artık eski gittiğim yerlere ayak basmıyordum. Ama etrafımdaki çemberin giderek daraldığını da hissediyordum ve nihayet PB'den "çık" zılgıtını yedikten sonra Haziran ayında yurtdışına çıktım.

***HÇ**- Nasıl bir zılgıttı bu?*

NY- Tutuklamalar başlayınca hemen çıkmamı istediler. Ben, "Henüz asgari önlemleri almış olmadığımız için bu mümkün değil" yanıtını vermiştim. Bunun üzerine "Başka partilerin deneyi gösteriyor ki bu durumlarda kahramanlık eğilimleri doğar, bu küçük burjuvalıktır" diyen kesin ihtar geldi. Bu lafa kızmıştım ama yapacak bir şey yoktu, bana ikinci ihtardı bu. Ben de zaten etrafımda çemberin daraldığını hissediyordum ve çıktım. Otobüsle Bulgaristan'a oradan Berlin'e geçtim.

***HÇ**- Bu koşullarda partiye bir polis sızması olabileceği kuşkusu yaygındı, sanırım aynı kuşku sizde de vardı, bu konuda ne dersiniz?*

NY- Polis sızıntısı kuşkusu hepimizde vardı ve olayların gelişimine baktığınızda ciddi kuşkular duymak doğaldı. Fakat öte yandan polis fobisine kapılmak da tehlikeliydi ve o koşullarda varsa bir sızıntı ortaya çıkarabilmek için yapacağımız bir şey de yoktu. Sovyetler partiye darbe geleceğini bildirmişti ve bu bilgi doğru çıkmıştı, doğal olarak bu konuda onlara başvurmak gerekiyordu. Bilen yoldaş bu başvuruyu yaptı.

Şunu da eklemeliyim, darbe öncesi parti yapımızı konuştuk, neredeyse yarı legal bir partiydi TKP, böyle bir yapı polis sızması olmadan da polisin hakkımızda bilgi toplaması zor olmazdı. Bu masanın memurları sabah 9'da işbaşı yaptıklarında mesai bitene kadar bu işle uğraşırlar, herhalde pişpirik oynamazlar.

TİP içinde böyle bir polis kuşkusu yayıldığı dönemi hatırlıyorum. MDD tartışması çıktığında da polis fobisi yaygınlaşmıştı. Benim yönetim kurulunda olduğum Fatih ilçesinde üye adreslerine TİP'i eleştiren broşürler gelirdi, önce normal karşıladık ama sonra adres değişikliği yapan üyelerin yeni adreslerine, bu değişikliğin hemen ardından yine bu bildiri ve broşürler gelmeye başlayınca alarm zilleri çaldı. Polis ya da polis ajanı, muhbir her neyse içimizdeydi ve herkes birbirinden kuşku duyar olmuş, ilçede bundan başka bir şey konuşulmaz olmuştu. Bunun üzerine yönetim

olarak bu konuyu tartışmayı yasaklamıştık. 15-16 Haziran Büyük İşçi Direnişi'nden sonra sıkıyönetim ilan edilmişti ve sendikacılar yargılanıyordu. İşte o yargılamada bizim ilçeden hiç kimsenin kuşkulanmadığı, herkesin son derece sevdiği birisi ki ilçeyi açıp kapatan oydu, tanıklık yaptığında düğüm çözülmüştü. Başka bir ilçede, Eminönü ilçesinde ise, ilçe faaliyetlerini, toplantıları, eylemleri fotoğraflayan parti üyesi ajan çıkmıştı. Demem o ki, polis sızmalarını mutlak biçimde önlemek mümkün değildir.

Sadun Aren'in bunu anlatmak için söylediği zekice bir sözü vardır. TİP'de Merkez Yönetimine kadar polis sızdığı söylentileri olduğu bir sırada yapılan Merkez Yürütme Kurulu toplantısında Aren "Yeter ki çoğunluk olmasınlar" der.

HÇ- *Bir de Ulvi Oğuz ile ilgili partinin açıklaması vardı.*

NY- Daha önce açıklamıştım, Bilen'e Sovyetlerden gelen bilgiydi bu. Keşke bunu doğrulayacak ya da yalanlayacak kanıtım olmuş olsaydı.

Büyük Moral Çöküntü

Üç yörede parti örgütlerinin tepeden gelen darbeyle çöküşü, parti üye listelerinin ortaya çıkışı, teknik aparatın çöküşü, bir PB üyesinin ve dört MK üyesinin (Aydan Bulutgil ve Turgut Metin Öztürkoğlu, Ulvi Oğuz, Çağatay Günel) bir çırpıda yakalanışı bizler için şok üstüne şoktu.

Tercüman gazetesi büyük bir kampanya başlattı, günlerce sürdü.

Tutuklanan yoldaşların polis ifadelerini çarpıtarak, onları küçük düşüren, parti moralini yıkmaya dönük müthiş bir psikolojik saldırıydı bu. "2 bin üyesi tutuklandı" ibaresine baksanız dışarıda hiçbir parti üyesi kalmadığına hükmedeceksiniz. Maalesef aynı günlerde *İşçinin Sesi* de içeride ağır işkencelerden geçen yoldaşlar için biz henüz hiçbir değerlendirme yapmamışken, "çözüldüler,

TKP'yi bitirdiler ama parti yönetimi bunları gizliyor" türünden yayınlar yaptı. Bunlar moral çöküşü daha da hızlandırıyordu.

TKP DOSYASI 1920 1981

TKP'nin 2 bin üyesi belgelerle birlikte yakalandı

TKP'NİN 1926 YILI SEMASI

6-12 Kasım 1981 tarihleri arasında yedi gün boyunca Tercüman Gazetesi'nde yayınlanan "TKP Dosyası 1920-1981" başlıklı dizi yazının 6 Kasım 1981 tarihli ilk bölümü.

Son derece ağır bir moral sarsıntı içindeydik. Tutunacağımız kendimizden başka hiçbir dal yoktu.

Şoklar da soru üstüne soru getiriyordu, kafalardaki en karanlık soru yukarıda üstünde durduğumuz polis sızıntısı sorusuydu. Bugün baktığımız gibi soğukkanlı bakamazdık, kuşkuluyduk, tedirgindik. Tedirginlik had safhada idi. Polisin hakkımızda neyi ne kadar bildiğini bilemiyorduk.

Acil mesele aranan yoldaşları korumak ve MK üyelerini sağlam biçimde yurtdışına çıkarmaktı. Bu amaçla teknik birimden pasaport istedik, inanılmaz bir yanıt geldi. "Pasaportlar Sarıca'nın (Ulvi Oğuz) direktifi üzerine güvenlik nedeniyle yakıldı." Oysa pasaportlara tam da güvenlik nedeniyle bugünlerde ihtiyaç vardı. Şaşkındık.

Teknik işlerimizin teknik sorumlusu olan Doğan Azkan yoldaşı daha önceden tanımıştım, güvenmiştim. Sarkis Usta'nın marangozhanesine gittiğini de biliyordum. Sarkis Usta üstünden kendisiyle randevulaştım ve acilen pasaport basımı için faaliyete geçmesini söyledim.

Girişti ve başardı. Maalesef bu yoldaşımızı çok sonra Almanya'da kanserden kaybettik.

Dışarıya çıkış hazırlıklarını tamamladıktan sonra Bilen yoldaşa bir mesaj gönderdim, gelecek olan yoldaşların önceden bilgisini vermeden göndereceğiz diye. Oysa normal durumda DDR'e gelecek birisinin bilgisi önceden Alman yoldaşlara bildirilir onlar da havaalanı güvenliğini bilgilendirirlerdi, aksi durum onların kendi güvenliği açısından da sakıncalıydı. İşte bu uygulamanın geçici bir zaman için kaldırılmasıydı benim isteğim. Öyle oldu.

Nihayet çıkışları başlattık, stres yoğundu, MK üyeleri başlarına bir şey gelmeden illegal biçimde çıkabilecekler miydi? Çıkıldı. Ben Haziran ayında çıktım ve benden önce de sonra da çıkanlar salimen DDR'e vardılar.

Özetle; tepeden gelen beklenmedik tutuklama dalgası, onu izleyen sorular, pek çok yoldaşın partiyle bağının kopması, ülke içindeki parti örgütlerinde çok ciddi ruhsal sarsıntılar yarattı. Diktatörlük de yoğun bir propaganda yapıyor, "TKP'yi bitirdik" diyordu. Gazeteler özellikle *Tercüman* gazetesi bu kara propagandanın koçbaşıydı. Gerçekten bitmiş miydik, bunu biz bile ilk günlerin kaosu içinde bilmiyorduk.

Partiyi bırakanlar, mücadele enerjisini yitirip pasifleşenler, aranan lardan gidip teslim olanlar oldu. İşsiz, parasız kalanlar içinde

"parti nerede, niye bize parasal yardım yapmıyor" diyenler çıktı. Muhalefet grupları uç verdi. Parti yönetiminin otoritesi gözle görülür biçimde sarsıldı. Daha önce hiç sorulmayan "bizi kimler yönetiyor" sorularını soranlar hiç de az değildi. Tutuklamalarla parti yapılarının deşifre olması sonucu yöneticiler gerçek kimlikleriyle ortaya çıkınca bazı yerlerde "beni yöneten sekreter bu muymuş" denildi vs. Özellikle MK listesinin gerçeğe yakın biçimde ortaya çıkışı bizler için çok sarsıcı olmuştu.

EFSANENİN SONU: GERÇEĞE DÖNÜŞ

Efsanenin doğuşunu anlatmıştım, şimdi 12 Eylül darbesinin ardından çöküşünü yaşıyorduk. Farkına pek de varmaksızın.

Geriye dönüp bir özet verelim. 12 Mart 1970 askerî müdahalesi legal mücadeleye indirdiği darbe ile illegal mücadelenin yüceltilmesini, mitleştirilmesini, efsaneleştirilmesini doğurmuştu. 12 Eylül 1980 darbesi ise aşağıda anlatacağım gibi tam tersi bir sonuç doğurdu, illegalite efsanesini bitirdi ama bir çırpıda olmadı bu gelişme.

Devrimci romanlarla illegalite miti neredeyse kültür hâline gelmişti. İllegal mücadele kahramanları, gizli çalışmanın heyecanı, gizli buluşmalar, yaratıcı gizli bildiri dağıtımları vs. Bu yolları, yöntemleri ya da heyecanı küçümsüyor değilim asla, bunların hepsini biz de heyecanla kullandık. Fakat bir yaşam tarzı olarak illegalite, içine girildiğinde dışarıdan göründüğü gibi cazip bir şey değildir. Bunu 12 Mart tecrübesiyle biliyorduk ama TKP içinde bu deneyi yaşamış olanlar bir avuçtu, partiye çok sayıda genç ve politik bakımdan tecrübesiz kadrolar gelmişti ve onlar için illegal mücadele romantik bir şeydi yalnızca.

***HÇ-** Türkiye sosyalist hareketinde illegaliteye teori ve politikanın önünde bir anlam atfediliyordu. Gizemli bir kimliğe sahip olmak çekici geliyordu herhalde.*

NY- Her hareketi kapsayacak şekilde çok genellemeden söylersek öyle denebilir. Derin gizliliğe geçişten sonra illegalitenin hiç de

romantik bir yanının olmadığını parti üyelerimiz de görmeye başladılar. Aileleri, akrabaları, mahalle kahvesinde pişpirik oynadığı kafa arkadaşları, çalışma arkadaşlarıyla insanların bir dünyası vardır. Şimdi derin gizliliğe geçişle birlikte tanımadıkları yeni bir dünyaya giriyorlardı. Bunun verdiği gariplik duygusu kolay anlatılamaz.

Bir süre sonra onları aile, çoluk çocuk özlemi sarmaya başladı. Evine gidip çocuklarını görmek için bağlı olduğu komite sekreterinden izin isteyenler çoğalmaya başlamıştı. Oysa polis tutuklamasını önlemek için bunu kesin olarak yasaklamıştık, buna rağmen az da olsa evine gittiği için tutuklananlar oldu. Birçoğunun parti yasağına rağmen ara ara evlerine gitmiş olduklarını sanıyorum. Parasızlık baş sorundu, hasta olanların tedavileri de başlıbaşına bizi uğraştıran bir meseleydi, hastanelere götüremezdik, doktor getiremezdik vs. En önemlisi bu zor yaşamın ne kadar süreceği hiç belli değildi.

Darbe öncesi partililer, aileler başta olmak üzere kendi çevrelerinde, işyerlerinde gizliydiler, TKP'li oldukları bilinmezdi, en fazla sempatizan görülürlerdi. Ama darbeyle birlikte geri çekilmek, kaçmak zorunda olan insanların politik kimliği çevrelerinde artık bilinir hâle gelecekti. Bu hem o partili kişi hem de çevresi için zorlu bir meseleydi.

Ülkede derin gizlilikteki parti kadrolarının bu koşulların etkisiyle düşünce dünyaları da değişmeye başlamıştı. Hem illegalite efsanesi hem parti miti, yüceltmeleri bitiyordu, bunu parti üyeleriyle ilişkilerimizde açıkça görebiliyorduk. Gözlerde eski heyecan, parıltı yoktu, donuk ve ürkektiler. Gizli buluşmalarımızda hep gözleri etrafta oluyordu, tedirgindiler, bu durum görüşmeleri de tehlikeye atıyordu.

Kadirimutlak, eli her yere yeten parti romantizmi, idealizasyonu çökmüş, komünistler gerçeklerle yüz yüze kalmışlardı. Artık tek başımıza idik, arkamızda sırtımızı dayayacağımız yüce bir dağ yoktu. Darbe öncesindeki DİSK, TÖB-DER, Barış Derneği, İKD, İGD

gibi çok ciddi destek aldığımız legal örgütler de yoktu artık, ülkede ne yapacaksak kendi gücümüzle yapacaktık. Bir komünist olarak teslim olmamak, ayakta kalmak, mücadeleye devam etmek artık her birimizin kararına, yüreğine, aklına kalmıştı. Zor bir sınavdan geçiyordu komünistler, üstelik aileleriyle birlikte. Kimler ayakta kalacaktı önceden kimse bilemezdi bunu. Biz de bilemezdik. Yaşayıp görecektik.

İşte deve işte hendek misali...

Nerede Bir Komünist Varsa TKP Oradadır

İşte bu sınav ortamında radyolarımızdan bu sloganı dillendirdik. Nerede bir komünist varsa TKP oradadır. Bu sloganı Leipzig'de radyoda çalışan yoldaşlar, SED'in gazetesi *Neues Deutschland*'ın köşesinde sürekli yer alan slogandan esinlenerek kullanmışlardı. Radyomuzda bu programları hazırlama sorumlusu sevgili Bilge Dicleli ülkeden gelen mektupları da bu slogan altında değerlendiren yazıları örgütlemiş, değerlendirme yazılarının birçoğunu da kendisi yazmıştır.

Bu sloganla sesleniş hem gerçek duruma oturuyor hem de yol gösteriyordu. Gerçekten de artık komünist olarak kimler ayakta kalmaya, mücadele etmeye karar vermişlerse tek tek, örgütlü örgütsüz parti onlardı, ne yapılacaksa onlar yapacaklardı.

Yukarıda anılarını yazan, geçmişi anlatan yoldaşların kitaplarını vermiştim. Onlardan Fatih Binbay'ın *Renklerden Kızılı Seçmek* adlı kitabında sayfa 153'de bölüm 20'nin başlığı şöyle; "Nerede Bir Komünist Varsa TKP oradadır", yazı uzun, bir parça alacağım yalnızca. Binbay cezaevinden çıktıktan sonra örgütlerin dışında kalmayı seçtiğini anlattıktan sonra ama diyerek devam ediyor:

"Mücadelenin dışında kalmak istemiyordum. Üstelik cezaevinde yaşadığım tarifi imkânsız koşulların etkisiyle öfke doluydum. İşte o dönemde TKP'nin Sesi Radyosu'nda bir slogan sık sık tekrarlanmaya başladı. 'Nerede bir komünist varsa TKP oradadır' bu

slogan benim için çıkış yolu oldu. Örgüt aramama gerek yoktu. Ben TKP'liydim. Hâlâ komünisttim ve ben neredeysem parti de oradaydı. Bu doğrultuda kendime bir yol seçtim. Asıl olan partiyle bağ değildi, partinin izlediği yoldan gidebilmekti. Radyoyu dinleyip uygun ortamlarda bunları anlatmaya başladım. Okulda, çalıştığım yerlerde, mahallede, kahvede. Yalnız kaldığım için kaybettiğim politik güveni yeniden kazanmaya başladım."

Bence Binbay her şeyi gayet güzel özetlemiş üstüne söylenecek bir şey yok.

***HÇ-** Bu sloganı eleştirenler olmuştu, "Ülkede parti bitti üstünü örtmek için böyle deniyor" diye.*

NY- Doğrudur, öyle diyenler oldu. Fakat bir süre sonra onlar da durumun öyle olmadığını anlayacaklardı. Biz partinin tasvir ettiğim o günkü hâlini anlamlandırmayı sürdürelim.

Özetle illegalite efsanesi ve yenilmez parti miti çökerken içten içe yeni bir şey kıpırdıyordu, geçmişte dikkat vermediğimiz şimdi geriye dönüp baktığımda fark ettiğim yeni bir şey; parti tabanda yeniden doğumun sancılarını çekiyordu.

Dün fabrikalarla sendikal olanaklar yardımıyla nispeten kolay ilişkiler kuruyorduk ama 12 Eylül darbesi'nin ardından fabrika ve sendika temsilcilerinin geniş ölçüde tutuklanmaları, işten çıkarılmaları sonucu dünkü bu kolay ilişkiler de yoktu. Yani yalnızca varlığımızı korumak için değil o varlığı sürdürebilmek için de yeni yollar bulmak zorundaydık ki bunu yalnızca kendi öz gücümüze dayanarak yapabilirdik.

Bir gün Mustafa (Hayrullahoğlu) bir öneriyle bana geldi; "Tutuklanan, işten çıkarılan çok sayıda işçi, aileleriyle birlikte geçim sıkıntısı içinde, bir yardımlaşma sandığı kuralım, böylece hem onlarla dayanışma sağlarız hem de bu sandık aracılığıyla ilişkilerimizin koptuğu fabrikalarla yeniden ilişki kurabiliriz" dedi. Doğrusu yaratıcı bir düşünceydi bu. Tek kaygım toplanacak yardımların denetimiydi, bir suiistimal olmamasıydı. İkincisi bu

güven sağlanabilir miydi, zira bu sandık yasal olarak kurulmayacaktı, buna olanak yoktu. Büyük Grev sırasında semtlerdeki dayanışma çalışmalarıyla işçilerin güvenini kazanmış kişiler ortaya çıkmıştı, bunlar üstünden yapabiliriz dedik. Aklımda yanlış kalmadıysa Alibeyköy'de olacak, bir bakkal vardı mesela, Büyük Grev sırasında grevci işçilere veresiye yiyecek vermişti ama sonunda da batmıştı. Kendisine karşı sevgi ve güven vardı, böyle güvenilir kişilerle yapabiliriz dedik, çalışmalara başladık. Ben bir süre sonra Türkiye'den ayrılıp yurtdışına çıkmıştım. Mustafa da yurtdışına çıktığında ilk sorum bu yardımlaşma sandığı oldu. Maddi yardım toplamada başarılı olunamamıştı ama bu sandık adına sürdürülen ilişkilerle hem bizim yoldaşların sempatizan çevresi genişlemiş hem de ilişkilerimizin koptuğu fabrikalardan bazılarıyla yeniden ilişkiler kurulabilmişti.

Bu örnekte olduğu gibi parti örgütlerimiz kendi imkânlarıyla yeni yollar buluyorlardı artık, ilk şaşkınlık, korku ve panik havası dağılıyordu.

Parti kimliği ve Gerçek Kimlikler

Bir parti üyesi olmak, hele yasaklı bir partinin, TKP'nin üyesi olmak gerçek kimliklerimizden farklı kimlik edinmek anlamına geliyordu. Bir şeye ait olmak aynı zamanda o aidiyetin kimliğini kendi kimliğin hâline getirmek demektir. Bu kınanacak bir durum değildir. Öyledir. Ne var ki, her şeye muktedir parti illüzyonu dağılınca insanlar gerçek kimlikleriyle ortaya çıkmaya başlamıştı. Dün, parti darbe yemezden önce tanıdığınız insanın bugün artık aynı insan olmadığını görmeye başlamıştık, ben de belki başkalarına göre öyleydim. Dün sessiz sakin, parti ne derse onun dediği kadarını yapan insanların değiştiğini, birden inisiyatif sahibi insanlar olmaya başladıklarını gözlemledim. Kendine ihtiyaç olduğunu fark etmenin bir sonucuydu bu değişim bana göre. Buna karşın darbe öncesinde büyük dağları ben yarattım diyenlerin ise dağıldıklarını

gözlemledim. Çünkü kimliklerini ya da otoritelerini parti vekâletinden alıyorlardı ama parti idealizasyonu dağılınca birden kendilerini kimliksiz hissettiler, yani kendilerini işlevsiz, güçsüz görmeye başladılar. Pasifleşenler, bırakanlar oldu.

Yani parti sahici kimlikler eliyle kendini toparlamaya başlamıştı. Bunu, Türkiye'ye döndükten bir süre sonra parti içinde bunalım çıktığında da görmüştüm, bu yoldaşların inisiyatif kullanmaları partiyi kurtarmıştı. Parti yönetimi, komünistlerin açık kimlikleriyle ortaya çıkması kararını aldığı hâlde üst yönetim düzeyinde açığa çıkmaya karşı çıkanlar olmuştu, yönetim bir türlü ortaya çıkamıyordu. O durumda alttan parti üyeleri ortaya çıkmaya başladılar, bu çıkış durumu değiştirmişti. Fakat yönetim içinde kimilerine göre tabanın bu çıkışı yönetime bir dayatmaydı.

Cezaevindeyken tabanda böyle davranan yoldaşlar ve komitelerle ilgili tepeden eleştiriler geliyordu bana. Doğrusu bu eleştirileri duymazdan geldim, ne olduğunu biliyordum çünkü zaten içeriden dışarıyı yönetmeye kalkmıyorduk. Parti artık aşağıdan yukarıya doğru yeniden yapılanan bir parti olmaya başlamıştı ve bana göre bu çok sağlıklı bir değişimdi. Varsın taktik meselelerde yanlış yapsınlar, bizim mücadelemiz taktiklerle kazanılacak bir mesele değildi çünkü. Hedef netti. Komünist partisinin özgürlüğü, yasallık.

İlk Adım: Dört MK Üyesinin Türkiye'ye Gidişi

Dün önemi üstünde duramadığımız, gölgede kalmış noktalardan biri de daha tutuklamalar sürüyorken dört MK üyemizin ülkeye dönmeleri yolunda aldığımız karar ve atılan bu önemli adımdır. O nedenle isimlerini de sayacağım.

Önce söylediğim gibi TKP operasyonu başlamazdan önce derin illegaliteye çekilme yönünde yaptığımız düzenlemeler sonuç vermiş temel parti örgütleri korunabilmişti. Operasyondan sonra ise desantralize (merkezî olmayan) bir yapı kurmak için ilk

adımlar atılmış, yani tepeden aşağıya eski hiyerarşik parti yapılanması dağıtılmış, bağ elemanlarıyla yatay örgütlenmeye geçilmişti ama bu yapının tamamlanması gerekiyordu. Bunun için özellikle 12 Mart'ta illegal deneyimi olan yurtdışındaki MK üyelerinden bazılarının Türkiye'ye hemen dönmesi kararını aldık. Bu karar aynı zamanda ülke içinde bir MK oluşturmak amacını da güdüyordu. Yurtdışından ülkedeki parti örgütlerinin yönetilemeyeceği artık bir gerçek olarak ortadaydı.

Kendileriyle enine boyuna değerlendirerek Mustafa Hayrullahoğlu, Adil Demirci, Cihan Şenoğuz ve Ömer Ağın'ın ülkeye dönmeleri kararını aldık, kendileri de zaten dönmek istiyorlardı ve bunda ısrarlıydılar. Kimseden kahramanlık beklenmiyordu, kimse de kahramanlığa soyunuyor değildi, hepimiz bu adımın öneminin farkındaydık. Tutuklama furyası altında ülkeye dönmek ancak sorumluluk duygusuyla açıklanabilir. Dört yoldaşımızın dönüş kararı vermeleri PB içinde morallerimizi yükseltmişti.

Bu önemli ve değerli adım atıldı. Ne yazık ki uzun çalışma fırsatı bulamadan bu dört yoldaşımız tutuklandı. Buna rağmen kısa süren çalışmalarında desantralize yapının tamamlanabilmesi için kritik adımları atmayı başarmışlardı. Doğu ve Güneydoğu yöre komitesine gelen ciddi darbe hariç bu yakalanmaların sonucu olarak partiye yeni bir tutuklama dalgası gelmedi.

HÇ- *Tutuklamalar sürüyorken bu dört yoldaşın gönderilmelerini de eleştirenler olmuştu, sizi eleştirmişler aranıyorlarken onları göndermekle yanlış karar verdi demişlerdi. Ömer Ağın da kitabında kendisinin parasız ve desteksiz kaldığını yazıyor.*

NY- Ülkede parti örgütlerini ayakta tutmak gibi sırtında yumurta küfesi olmayanlar böyle düşündüler. Görünenden bakarsak böyle düşünmeyi doğal karşılıyorum, zira böyle düşünenler bu dönüşün amacını ve dönen bu yoldaşların kısa sürede neyi başardıklarını bilemezlerdi.

Ömer'in yazdıklarına gelince, dönen diğer yoldaşlarla parasal bakımdan bir farkı yoktu. İddia ettiği gibi kendisine herhangi bir parasal vaatte bulunmam mümkün değildi, olmayan şey nasıl vaat edilebilir? Ülke parti örgütleri olarak darbeden önce de parasal sıkıntı içinde olduk hep ve dışarıdan, parti merkezinden bir destek almadık, almak aklımıza bile gelmedi, kendi göbeğimizi kendimiz kesmiştik ve doğru olan da buydu. Dönecek bu yoldaşlarla parasal sorunlar üstüne de konuştuk kuşkusuz, ilk adım olarak kendi örgütsel ve sempatizan çevrelerinden destek sağlama imkânı daha fazla olan Adil ve Mustafa diğerlerine yardımcı olacaklardı. Ülkedeki örgütlerin parasal sorunlarının ileriye doğru daha ciddi ölçüde çözümü üstüne de bazı düşünceler ileri sürmüştük ama dediğim gibi bunlar ileride olacak işlerdi. Ömer bunu karıştırmış olabilir.

Ayrıca dört MK üyesinin yakalanması bir karşı propagandayı da çürütmüştü, "Parti yöneticileri ülkeden kaçtılar, örgütleri başsız bıraktılar" propagandasını.

Kendiliğinden Partiden Kendisi İçin Partiye

1974 sonrasındaki TKP'yi "kendiliğinden parti" olarak niteliyorum. Parti merkezinin özel bir örgütlenme çabası olmadan partiye insanlar kendiliğinden geliyorlardı, bizim geldiğimiz gibi. Bir modaydı sanki. Yukarıda da bu konuya değinmiştim. Programı, tüzüğü, öne koyduğu politik hedefler, varsa eğer eylemleri kimsenin umurunda değildi. İ. Bilen dışında yöneticileri dahi tanınmıyordu, Bilen ise ismen bilinmekteydi ancak. Çekici olan TKP'nin adıydı ve bir de Mustafa Suphi'ye, Nâzım Hikmet'e uzanan ama çok da bilinmeyen geçmişi, "şanlı tarih."

Partinin örgütlenmesi de kendiliğindendi, partiye gelmiş olanlar kendi bildik çevrelerini, güvendikleri kişileri partiye taşıyorlardı, belirli bir üye kriteri, kadro politikası yoktu. Bu konularda yukarıdan, parti merkezinden gelen uyarıcı, aydınlatıcı, yol gösterici

hiçbir şey yoktu. Pek de uygulanmayan bir staj süresi vardı. Kendi bildiğimizce çalışıyorduk. İşte tüm bu nedenlerle bu dönemi kendiliğinden parti olarak tanımlıyorum. Bu tanımlamayı şöyle de ifade edebilirim, bu dönemde "komünistler parti için vardı, parti onlar için değil" Efsanenin çöküşünden sonra derin illegaliteye geçişle birlikte "parti, komünistler için var olacaktı" Yani komünistler ayakta kalabilmek ve mücadele edebilmek için bir partiye gerçekten ihtiyaç duyuyorlardı ama idealize edilmiş bir partiye değil sorunlarını çözecek bir partiye ihtiyaç vardı ve parti buna yanıt verebildiği ölçüde gerçek parti olacaktı.

Felsefi bir terimle söylersem parti algısı Tanrı gibi "aşkın" yani bizim dışımızda varlığı olan bir şey olmaktan çıkıyor, "içkin" yani özümsenmiş, varlığı bizde olan, o nedenle ayakları yere basan hâle geliyordu.

İllegalite efsanesinin çöküşünün, bugün geriye bakıp düşündüğümde olumlu bir başka sonuç da doğurmuş olduğunu söyleyebiliyorum. *Özgürlük bir partinin özgürlüğü olmaktan çıkıyordu, komünistler kendi gündelik hayatlarının bir parçası olarak özgürlüğe gereksinim duyuyorlardı artık.* Çünkü ailelerine kavuşmak, aileleriyle, dostlarıyla eski yaşam tarzlarını sürdürebilmek, yurtdışından ülkelerine dönmek isteği ağır ağır kendini duyurmaya başlayan bir duyguydu. Dolayısıyla TKP'nin özgürlüğü aynı zamanda tek tek komünistlerin özgürlüğü demek olacaktı. Doğrusu bu duyguyu ben de içimde duyuyordum. Bu bahse geleceğim.

Devam edelim.

TKP operasyonlarının üzerinden henüz bir yıl kadar geçtikten sonra ülke içindeki temel parti örgütleri, gençlik kesimi içindeki parti birimleri etkinliklerini arttırmaya başlamışlardı. İllegal yayın, broşür basıp dağıtabilir hâle gelinmişti. Bu noktada tarihî bir tespit yapmak gerekiyor; ülkede parti örgütleri gelen ağır darbe sonucu elbette azalmıştı ama yok edilememişti. Yurtdışı ile ülkedeki parti örgütlerinin bağlantıları da koparılamamıştı, dahası yurtdışına

çıkması gerekli yoldaşları çıkarmayı teknik aparatımız başarıyordu, bu çıkışlarda kimse yakalanmamıştı. Fakat dışımızdaki kamuoyu bunları bilmiyordu, yayınlarımızda söylesek de ikna olmayanlar vardı. Türkiye'de TKP bitti propagandası sürüyordu.

Ama beklenilmedik bir şey oldu. Cuntanın başı Kenan Evren, Konya'da bir mitingde konuştu. "Hâlâ kapılarımızın altından bildiriler atıyor, bize saldırıyor bu komünistler" dedi ve bizim Mustafa Suphi broşürümüzü elinde sallayarak bu broşürden kendilerine saldıran birkaç cümle okudu. Bu lehimize inanılmaz bir propaganda oldu. Türkiye'de TKP'nin darbeye rağmen örgütlü varlığının sürdüğünün ilanıydı bu, dünya âlem duymuştu artık: Darbeye rağmen TKP ülkede hâlâ vardı, örgütlü varlığını korumuştu ve illegal bildiriler basıp dağıtabilecek kadar faaldi. Evren'in bu konuşmasını duyunca aramızda şakalaşmıştık, "Evren'i kim partilediyse ona madalya verelim" demiştik.

Evet, TKP tarihinden biliyoruz ki her tutuklamada TKP'nin örgütlü varlığı yok edilmişti (elbette yönetici kadrolar ve üyelerden kalanlar vardı ama örgütsel yapıdan söz ediyorum, bu yapılar dağılmıştı), şimdi ilk kez burjuvazi bunu başaramamıştı. Evren'in ağzından tarih doğrulamıştı bu gerçeği. Böylece bizim kuşak TKP'liler TKP'nin makus talihini yenmiş, başta açıkladığım gibi kendilerine düşen tarihsel görevin, yani yasallığı kazanmanın ilk ve temel adımını atmayı başarmışlardı.

Bu başarı en başta, Mustafa Hayrullahoğlu gibi ülke içinde farklı kademelerde, aşırı yük yüklenme pahasına üst yöneticilik sorumluluğunu kendi kararlarıyla üstlenen bir avuç yoldaşın ve onlarla birlikte var olma mücadelesi veren bütün partililerin kolektif eseridir. "Bir avuç üst yönetici" sözüne vurgu yapmak istiyorum çünkü bu da çok sonra eleştiri konusu olmuş, aşırı yük yüklemiş olduğumuz nedeniyle eleştirilmiştim. Oysa partiyi kurtaran bu kararımız olmuştu ki, bu kararın doğruluğunu en iyi aşırı yük yüklenenler biliyorlardı.

Ülkedeki komünistler böylece rüştlerini ispatlamışlardı, şimdi sıra en başta partinin merkez yönetiminin yani MK ve PB'nin ve bunun da ötesinde kurum olarak partinin rüştünü ispatlamasına gelmişti. Parti artık komünistler için var olmalıydı, kurumsal anlamda kendisi için parti olmalıydı, yani alt örgütlerden üst örgütlere kadar kurumları gerçekten işlevsel olan bir parti.

İLK STRATEJİK HAMLE: TKP 5. KONGRESİ

Kilit Taşları

Çocukluğumdan kalmadır belki bilmiyorum ama yapılardaki taş kemerleri, taş kemerli köprüleri seyretmeye bayılırım. Kemerin tam üstünde orta yerde duran "v" biçiminde oturan taşa kilit taşı denir, yandaki harçsız, çimentosuz duran taşları tutan bu kilit taşıdır. Kilit taşının işlevi stratejiktir bu nedenle. Bilmeyen uzaktan bakan bu taşı diğerlerinden ayırt edemez, taş kemerin ihtişamı bu küçük taşı gölgeler.

Komünistlerin yasallığa giden ve nihayet yasal bir partiyle taçlanan öyküsünde, varlığı ve işlevi gölgede kalmış böylesi kilit taşları vardır. Ben bu söyleşide ışığı onların üstüne tutmaya, onları gün ışığına çıkarmaya çalışacağım. Öykünün öğeleri değişmeyecek, aynı olayları anlatacağım ama anlamlar farklılaşacak.

Konumuz yasallık olduğuna göre 1987'de Nihat Sargın ile benim dönüşüm ve ardından başka komünistlerin dönüşü ve bu sürecin hem parti kamuoyunda hem dış kamuoyunda yarattığı olağanüstü yankılar kilit taşlarının görülmesini engelledi. Bütün bunların hızlı akan bir film şeridi gibi 3-4 yıl gibi çok kısa zaman aralığında yoğunlaşarak gerçekleşmiş oluşu nedeniyle geçmişte dikkatlerimizi bu noktalara veremedik. Sonrasında ise dönüşler ve yasallık üstüne kapsayıcı yorumlar yapılamadı ya da zayıf kaldı.

Yasallaşma başarısını hazırlayan stratejik adımlar nelerdi? Soru budur.

Açınımlarına girişmezden önce hemen en başta bu soruya yanıt vereceğim ki bunlar hemen önümüzde görünür hâle gelsin.

Kendi analizlerimden çıkarak geçmişe baktığımda üç kilit taşı, üç stratejik adım ve onlara tekabül eden üç stratejik kazanım ayırt ediyorum:

> Birinci kilit taşı, 12 Eylül darbesinin ağır saldırısına rağmen komünistlerin, *TKP'nin ülkede örgütlü varlığını koruyabilmeyi başarmasıdır.* Bu stratejik bir kazanımdır ve tarihsel bir anlam yüklüdür, zira TKP'nin tarihinde her tutuklamadan sonra partinin ülkede örgütlü varlığı yok ediliyordu, en son 1951 tevkifatından sonra ülkede parti örgütü kalmamıştı ama bu kez burjuvazi bunu başaramamıştır. Başarmış olsaydı sonraki diğer adımlar gerçekleşemezdi, işte bu nedenle diğer taşları tutarak kemerin inşasını sağlayan merkezdeki kilit taşı bu başarıdır. Geçmişte bu kazanımı çok doğal görerek önemi üzerinde yeterince durmadık.
>
> İkinci kilit taşı ya da stratejik adım *TKP 5. Kongresi'nin toplanmasıdır.* Bu kongrenin iki niteliği vardır; biri geniş katılımlı kongre oluşudur, ikincisi ise yüklenmiş olduğu tarihsel anlamdır; birinci kazanım gibi bu kongre de TKP'nin 51 yıl sonra yapılan ilk kongresidir. Bu adım başarılmasaydı kanımca yasallaşma süreci de başarılamazdı. Fakat birinci kazanım olmasaydı böyle bir kongre de toplanamazdı. Bu kongre ağır yaralı partiyi toparladı, yaralarını sardı ve ileriye yürüme dinamizmi kazandırdı. Aynı zamanda birinci kazanımı amacına vardırmış oldu. Birincisi gibi 5. Kongre'nin önemi i de geçmişte mercek altına almadık.
>
> Üçüncü kilit taşı, yenilenme ve *TİP-TKP Yenilikçi Ortak Programıdır.* İdeolojik-politik yenilenme süreci ve bu temelde TİP-TKP birliğinin gerçekleşmesine temel olan yenilikçi ortak programın başarılmasıdır. Bu program temelinde oluşan birlik ise ilk başarılı birlik örneği olduğu kadar

yasala çıkışta kamuoyunu kazanmada, antikomünizmin geriletilmesinde çok önemli olmuştur. Birlik süreci üstünde epeyce durulmuştur ama ortak program gerçekleştirmiş olmanın önemi gölgede kalmıştır.
İşte benim hem birbirlerini hem de kemerin diğer taşlarını tutan, tamamlayan üç kilit taşım bunlardır.

Anlatımım boyunca başta açıkladığım gibi yöntemim, ilkin apaçık değil kendini derinden derine hissettiren, o nedenle onları yaşarken fark etmediğimiz "değişimleri" görmek. Başka deyişle sosyal ve siyasal olayların gidiş eğilimini saptamak; ikinci olarak değişimlerde rol oynayan dinamikleri araştırmak ki bu somut olguları yakalamak demektir ve bu dinamik unsurları merkeze alarak, eğilimle olgular arasındaki gerçekçi bağları görüp öykümüzü yeniden yorumlamaktır. Yukarıdaki üçlemenin mantığı da budur.

***HÇ**- Partide örgütsel süreklilik sağlandı diyorsunuz. 5. Kongre kararı bu durum tespitinden sonra mı gündeme geldi?*

NY- Bu benim kafamda böyleydi ama bütün parti yönetiminde herkes aslında kongreye kadar ülkede parti örgütlerinin artık asgari toparlanmaya vardığına inanıyor değildi. Kongre yapmalıyız dediğimde aldığım tepkileri söyleyeceğim birazdan. Ama bana göre durum buydu. Ülkede örgütsel varlığını koruyabilen TKP stratejik bir kazanım elde etmişti. Bu sayede şimdi partiyi ileriye götürecek stratejik bir hamle yapılabilirdi. Bu hamle geniş katılımlı bir kongrenin toplanmasıydı. Kongre toplama gereğinden söz edilmişti hep ama hiçbir zaman somut hedef olarak öne konmamıştı.

TKP 5. Kongresi'nin toplanması, parti yönetiminin rüştünü ispat etmesi ve parti içi yasallığın kazanılarak dış yasallığın koşullarının da hazırlanması anlamına gelir. Bu kongrenin *geniş katılımlı* bir kongre oluşu onun ayırt edici özelliğidir. Eğer bu nitelikte bir kongreyi toplamayı başaramamış olsaydık kongre partinin geleceği açısından tünelin ucundaki ışık olmaz belki de üzerimize gelen bir tren de olabilirdi.

Ama hemen belirtmeliyim ki, kongrenin ileriyi aydınlatan bir ışık olabilmesi ilk stratejik kazanıma bağlıdır. Eğer ülkede TKP ağır darbeye, onun getirdiği çözülmelere rağmen örgütlü varlığını tarihte ilk kez koruyabilmiş olmasaydı TKP 5. Kongresi de başarılamazdı.

TKP 5. Kongresi bana göre TKP'nin dış/hukuksal yasallıktan önce iç yasallığını kazanması anlamına gelir.

***HÇ**- İç, dış yasallık ayırımını galiba ilk kez yapıyorsunuz, böyle bir ayırıma daha önce rastlamamıştım, dış yasallık anlaşılabilir, yasal parti olmak ama iç yasallık kavramı üstünde durmak gerek.*

NY- Evet, iç yasallık kavramını ilk kez burada kullanıyorum. İki anlamda kullanıyorum. Birincisi, yasallık parti üyelerinin parti içinde yasala çıkması demektir, parti yaşamını kendilerinin belirlemesi demektir. Yani komite üyeleri kendilerini kimin yönettiğini bilmeliydiler, bu nedenle Türkiye'de henüz yapamazdık ama yurtdışında artık atamayla değil de seçimle yöneticiler işbaşına gelsin dedik. İkincisi, yasallığı geniş anlamda meşruiyet olarak anlamak gerek, kamuoyunda meşruiyet sağlanamasaydı yasallık kazanılamazdı. Aynı şekilde parti içi kamuoyuna bakmak gerekiyor, parti yönetimi partiyi temsil yetkisini yani meşruiyetini parti kamuoyu nezdinde kazanmalıydı. Bu ise kendine düşen stratejik bir görevi başarmasıyla mümkün olabilirdi ki, bu da kongre toplamayı başarmak demekti. Bu girişim parti tabanından beklenemezdi kuşkusuz. Parti tabanı başta ülke içinde olmak üzere ve ülke dışında da kendine düşeni yapmış, ayakta kalmayı başarmıştı. Şimdi partinin merkez yönetimi böyle bir tabanı temsil etme yeteneğini kazanmalıydı, bu sorumluluk en önce bana düşüyordu. Darbe öncesinin kendiliğindenliği içinde oluşmuş olan MK ve PB, yönetme otoritesini dünden yani darbe öncesinden miras alarak değil onu yeniden tesis etmek, kazanmak zorundaydı.

Şimdi kongrenin neden o denli stratejik bir adım olduğunu açıklamaya çalışacağım. Böyle bir açıklamaya ihtiyaç var zira hızlı

koşumuz içinde anlamı üzerinde en az durduğumuz dinamik faktör kanımca 5. Kongre'dir. Partinin kendini savunmadan, toparlanmaya geçtiği, yani yasallaşma sürecini hazırlamaya yöneldiği dönüm noktasıdır. Bu kongre kişisel olarak benim açımdan da çok önemlidir, genel sekreter olarak benim için de bir sınavdı; neden öyle olduğunu kongreyi toplama sürecinde anlatacağım.

HÇ- *Komünist partilerde genel sekreterler genellikle partinin belirli karakteristik dönemini temsil ederler; Bilen için hep söylendiği gibi TKP'nin* ***Atılım****'ı karakteristik olandır, sizin genel sekreterliğinizin karakteristiğinin ise TKP'nin yeniden yapılanması olduğu söylenebilir mi?*

NY- Sanırım söylenebilir, arkasına yasala çıkmayı da eklemek koşuluyla. Esas olan yasallıktır.

Kongrenin anlatımına geçmeden önce yine bir adım geriye göz atmak gerek.

1981 MK Toplantısı (Plenumu): Kolektif Özeleştiri

Anlattığım gibi ülkedeki TKP merkez yönetiminin ezici çoğunluğu darbeden kurtulmuş olarak yurtdışına çıkabilmişti. Üst yönetim yani MK olarak her şeyden önce partimize gelen bu ağır darbenin hem bilançosunu çıkarmak hem de nedenini saptamak ve parti örgütlerine açıklayarak onların kafalarındaki sorulara yanıt vermek gerekliydi. Bu amaçla MK acilen toplanmalıydı.

Türkiye'den çıkıp Leipzig'e geldiğimde beni Bilen yoldaş karşıladı, kucaklaştık, hoşbeşten sonra MK toplantısının raporuna esas olmak üzere durum konusunda bir rapor yazmamı istedi. Üç tam gün çalışıp raporumu hazırladım. Raporda ülke parti örgütlerimizin halihazır durumunu anlatmakla yetinmeyip yanlışların dökümünü yaptım. Bu raporu hem PB üyesi hem Türkiye Örgüt İşleri Sekreteri olarak yazdım ama burada ifade ettiğim düşünceler

yalnız benim değil, düşünce paylaşımı yaptığım diğer MK üyelerinin de düşüncelerini yansıtıyordu. Zira ülke içinde kalmış tek PB üyesi olarak sıklıkla her konuda MK üyeleriyle görüşlerimi paylaşıyor, onlardan görüş alıyordum. Onca karmaşık sorunun içinden başka türlü çıkılamazdı, hem sorunların yükünü hem muhtemel çözümleri paylaşıyorduk. O nedenle raporumu yazarken eleştirilerimi rahatlıkla ifade etmiştim.

Fakat öte yandan bizler için de bilinmezler vardı, tutuklu yoldaşların polis ifadeleri henüz partiye ulaşmış değildi. O nedenle hüküm vermek yerine apaçık görünen yanlışlardan, hatalardan, zayıflıklardan söz ettim, kişisel sorumluluklar üstünde durmadım raporumda. Görünenler durumu anlamak için yeterliydi zaten. Tespit ve eleştirilerimin bir kısmını darbe öncesinde, önce İl komitesi sekreteriyken sonra PB üyesiyken ve nihayet Türkiye Örgüt İşleri Sekreteri'yken PB'ye yazmıştım.

Raporumun özeti şuydu: 12 Eylül askerî darbe tehlikesi varken bunu parti yönetimi ciddi bir tehlike olarak görmemiş ve tedbir üretmemiş, düzenli geri çekilme kararını zamanında alamamıştır. 12 Eylül öncesi TKP illegal değil yarı legal bir parti konumundaydı ve bu konumdaki partinin tutuklamalarda ağır kayıp vermesi kaçınılmazdı. Buna rağmen 1980 MK Toplantısı'nda parti güvenliği için alınan kararlar önemliydi fakat üç yörede bunlar hayata geçirilmemişti ve en ağır darbe yiyen, çöken yöreler de buralar olmuştu. Buralarda tutulmaması gerektiği hâlde parti üye listeleri çıkmıştı. Teknik aparat konspirasyona (gizliliğe) uygun yapılandırılmamıştı, en gizli bilgilerin kendinde toplandığı sorumlu MK üyeleri en çok bilinenlerdi. Pasaport işlerinden sorumlu kişi olduğunu tutuklamadan sonra öğrendiğimiz Sarıca, Bursa'daki yoldaşların daha partiye darbe gelmeden önce ilettiği bilgiye göre, polis tarafından bir buluşmada fotoğraflanmıştı. Bu bilgiler PB'ye iletilmiş ve ayrıca bu yoldaşın hemen ülke dışına çıkarılması istenmişti. Fakat çıkarılmadığı gibi teknik aparatın, pasaport işleri in ona bağlanmış

olduğu görüldü. Hele pasaportların yakılmasının açıklanabilir bir izahı yoktu vs.

Raporumda bütün hata ve zaafların gerisinde yatan temel etmenin "sol sekter ideolojik çizgi" olduğunu yazmıştım. Kritik değerlendirme buydu. Bundan kasıt yalnız *İşçinin Sesi*'nin etkileri değildi, o sonra çıkan bir durumdu, kastettiğim partide hâkim olan, yığın örgütleri içindeki çalışmadan, partinin yapılanmasına kadar etkili olan sekterizmdi (dar, ayrımcı anlayış ve pratik). Bu durum yalnız belirli yörelere has bir durum değil hepimizde, bütün partide hâkim olan bir tarzdı.

Bilen okuduktan sonra "bu tespitler doğrudur ama şu sıra partinin moralini bozar, bu eleştirilerini yumuşat" dedi.

1977'de Konya Konferansı olarak bilinen konferansta da böyle bir durum gelmişti başıma, orada da sendikalar ve diğer yığın örgütlerindeki sekter tutumlarımızı eleştiren bir rapor yazmıştım. Önce Aydın Meriç sonra Saydan yoldaş ve nihayet Bilen yoldaş gelmiş eleştirileri hafifletmemi istemişlerdi, hafifletmiştim ama eleştiriyi korumuştum. (Konya Konferansı raporları sonra Temel Yayınları tarafından kitap olarak basıldı, hatta Ahmet Kardam o nedenle 7,5 yıl ceza yemişti. Bu kitapta görülebilir, eleştirel olan tek rapordur yazdığım rapor.) Bu kez bunu yapmadım. Bilen rapordan rahatsız olmuştu fakat raporumda onu hedefleyen bir ifade yoktu. Bununla birlikte en tepedeki yönetici olarak elbette sorumluydu ve rahatsız olması doğaldı. Ne var ki bir gerçeği de biliyorduk, Bilen, Aydın Meriç'e güvenip ülkedeki örgütsel çalışmalarla yakından ilgilenmemişti, işler iyi gidiyor diye biliyordu. Yine biliyorduk ki partinin ağır darbe yediği, merkez otoritesinin sarsıldığı koşullarda her şeye rağmen Bilen'in imajı nedeniyle hâlâ süren bir saygınlığı vardı. Partinin geleceği için bu otorite korunmalıydı. O nedenle Bilen hedef olmamalıydı. Kaldı ki ağır hatalar yapıldığı dönemde hepimiz de parti yöneticisiydik, şu anda MK ve PB olarak aynı kadro işbaşındaydı. Önceden eleştiri ve uyarılar yapmış olsak bile, biz de objektif olarak sorumluyduk.

Ayrıca ben dahil eleştirileri olanlar parti içinde düşüncelerini bir bakıma kol kırılır yen içinde kalır yaklaşımı içinde ifade etmiş, kesin ve keskin ifadelerle dile getirmemişlerdi. Bunun nedeni olan korumacı parti anlayışı, ben de içinde hepimize hâkimdi. Oysa bu eleştirilerin konusu olan hatalar parti için hayatiydi, muhalefet olmayı dahi göze alarak parti tabanının da bunları duymasını sağlamalıydık, o nedenle bizler de partiye gelen darbeden sorumluyduk.

O hâlde kolektif bir özeleştiri doğru olanıydı.

MK Toplantısı'na böyle gittik. Kolektif özeleştiri gerekliliğine ve hata ve zaafların temel nedeninin sol sekter ideolojik çizgi olduğu saptamasına karşı çıkan olmadı.

1981 MK Toplantısı'nda iki dikkate değer karar daha alındı. Ben ülkede beş kişilik bir gizli MK üyesi saptayacağımı ve bunu Genel Sekreter ile paylaşacağımı, bu konuda MK'nın bana yetki vermesini istedim. Bu isteğim kabul gördü.

HÇ- *Bu MK'ya güvensizlik anlamına gelmiyor mu? Ya da öyle anlayıp karşı çıkan olmadı mı?*

NY- Hayır. Herkes ağır darbe yemiş ve henüz bu darbenin nedenlerine inilememiş olduğu o koşullarda, bu isteğimi olağan buldular.

HÇ- *Partinin kendisine dönük eleştisirisinde hataların faturasının sadece Aydın Meriç'e çıkarıldığını söyleyenler de olmuştu, bir haklılık payı var mı?*

NY- Evet, öyle söylendi. Bütün fatura değil ama bir fatura çıkarıldığı doğrudur. Yukarıda anlattığım somut hatalar dikkat edilirse ağırlıkla onun sorumluluk alanıyla ilgilidir. Aydın ile çalışmış birçok yoldaş onun tarzından duydukları rahatsızlıkları dile getirmişlerdi, benim de vardı. DİSK içindeki özellikle TİP ile kavgada, örneğin Kimya-İş kavgasında birinci derecede sorumluluğu vardır. Türkiye sorumlusu olarak Aydın ile birlikte olduğumuz zaman teorik, ideolojik hatta politik ciddi bir şey konuştuğumuzu hatırlamam, hep

bir yerleri ele geçirme konuşulurdu, konspiratif konular ise hiç gündeme gelmezdi.

İl komitelerinin oluşturulması meselesinde de açık bir görüş ayrılığımız vardı, ona göre partinin hızlı ve aktif çalışabilmesi için il komiteleri o ildeki İGD, İKD, TÖB-DER veya DİSK gibi örgütlerin yöneticisi durumundaki partililerden oluşmalıydı; bense aksini düşünüyordum, böyle bir yapılanma polis açısından zayıflık doğurur zira bu yoldaşlar legal alanda bilinen yoldaşlardır diyordum ve İstanbul İl Komitesi'ni bu anlayışım doğrultusunda oluşturmayı düşündüğümü söyledim, öyle de oldu. Çok sonraları bir yoldaştan, Aydın'ın İstanbul İl Komitesi için "hantal, pasif" dediğini duymuştum.

***HÇ-** İllegaliteye bakışınızdaki farklılık aynı zamanda çalışma anlayışı farklılığımıydı. Mesela A. Meriç yarı legal, görünür olmayı düşünüyor, siz derin illegaliteden mi yanaydınız?*

NY- Hayır, öyle değil. O tarihlerde öyle bir ayrım kimsenin kafasında yoktu. Zaten bunları Aydın konuşuyor da değildi. Söz konusu olan illegal partide konsprisyon denilen partiyi polis saldırılarından korumakla ilgili çalışma tarzıdır. Siz polisin zaten partili ya da parti sempatizanı olarak bildiği İGD, İKD yöneticilerini partinin temel örgütlerinin bağlı olduğu bir il komitesi içine alırsanız, objektif olarak o komiteye bağlı örgütleri tehlikeye atarsınız. Mesele bundan ibaretti. Bu minvalde başka noktalarda da anlaşmazlıklarımız vardı ama bunları açık bir çekişmenin konusu yapmamıştık, ne o yapmıştı ne ben. Örneğin Köy-Der'lerin kurulması. Parti merkezinden bir karar gelmişti, tek tip tüzük gönderilerek her yerde Köy-Der'ler kurmamız isteniyordu bizden. Bu fikrin kimden çıktığını bilmiyorum ama Aydın'ın bu projenin hararetli destekçisi olduğunu sonradan görmüştüm, tahminim onun projesi olduğudur. Geri planda Bulgaristan'ın devrim öncesi işçi köylü ittifakı modeli vardı, ona öykünülüyordu, Bulgaristan Komünist Partisi ile Bulgaristan

Çiftçi Partisi'nin birleşerek işçi-köylü ittifakını gerçekleştirmiş olduğu söylenen model. Bizde bir komünist partisi vardı ama köylü partisi yoktu. Köy-Der'ler oraya götürecek bir araç olacaktı.

Bu proje doğru gelmemişti bana, tepeden böyle bir köylü örgütlenmesi yapay olacaktı, bizim köylerde henüz ilişkilerimiz yoktu. Ayrıca tektip bu örgütlenmenin TKP ile bağı hemen anlaşılacaktı. Bunun yerine zaten varolan, doğal bir çiftçi örgütlenmesi olan Köy-Koop'larda çalışmayı önerdim. PB Köy-Der projesi ile ilgili itirazımı kabul etmedi. Tekrar ısrar ettim, hiç değilse bize bir pilot uygulama için izin verilmesini istedim, bu istek kabul edildi neyse ki. Trakya yöresi PB üyesi olarak bana bağlıydı, Edirne'deki yoldaşlarla buradaki Köy-Koop içinde bir çalışma başlatıldı ve kısa zamanda sonuç almayı başardılar. Bu sonuçtan sonraki MK Toplantısı'nda her iki alanda da çalışma izni çıktı. Yani bana bağlı alanlarda Köy-Koop çalışması sürecek, diğer yörelerde Köy-Der'ler kurulacaktı. Trakya Köy-Koop üzerinden Çukurova Köy-Koop'a uzanıldı. Burada sol kanat CHP'lilerle birlikte etkinlik sağlandı, o kadar ki Bulgaristan ile Köy-Koop arasında ucuz tarım makineleri alımı konusunda resmî bir sözleşme de yapılmıştı ancak ardından 12 Eylül darbesi geldi ve her şey bitti. Darbe olmasaydı İç Anadolu (Sivas) Köy-Koop da kazanılmak üzereydi ve böylece Köy-Koop'ların tümünde etkinlik sağlanmış olacaktı.

Yanlış anlaşılmamalı, sekter çalışma tarzının tek sorumlusu Aydın demiyorum, bu yanlış çalışma tarzı partinin tümünde etkiliydi. Bir de buna illegal çalışma tarzını bilmemek eklenmeli.

HÇ- *Moskova'daki Parti okulunda illegalite dersleri vardı, bu dersler yetersiz miydi?*

NY- Evet yetersizdi. Dahası Türkiye'den bu okula gidişler ancak son zamanlarda hızlanmıştı.

Yurtdışına çıktıktan sonra Moskova'da iki özel eğitim aldım. Birincisi esas olarak teorik bir eğitimdi, unutamadığım ve bana çok şey katan felsefe eğitimiydi bu. Bunu anlatmıştım. İkinci eğitimim

genel sekreter olarak (o zaman henüz yardımcı genel sekreterdim) illegalite yani gizli çalışma konusu üstüneydi ve bana özeldi, esası illegal bir partinin nasıl yapılanacağı ve polisten kendisini korumasının deneyleriydi.

Bu dersleri takip edince bizimkinin "illegalcilik" oyunu olduğunu anladım, kendi yanlışlarımı da gördüm. Bu bilgilere, tecrübelere göre, değil kitle örgütlerinde yöneticilik yapanların parti üyesi yapılmaları ya da parti üyelerinin bu kitle örgütlerinin yöneticileri olmaları, fabrika komitesi gibi temel parti birimlerinde fabrika temsilcisi veya sendika temsilcilerinin partili yapılması dahi yanlıştı, en çok sempatizan olmalıydılar, partili değil. Zira bir grev ya da bir direniş olduğunda ilk atılacaklar kitle öncüleriydi, dolayısıyla partililer olacaktı ve parti mevzi kaybedecekti. Yukarıda darbe sonrası DİSK'e bağlı sendikalarda temsilciler tutuklandığında nasıl zorlandığımızı anlatmıştım, okulda bu yeni bilgileri alınca yaptığımız yanlışı o zaman anladım, tam tersini yapmış işçi ve sendika temsilcilerini parti üyesi yapmıştık, temsilcilerin tutuklanmaları ve ardından işten çıkarılmaları sonucunda pek çok fabrikayla parti ilişkimiz kopmuştu, tekrar kurmak çok zor oldu, bazı yerlerde ise tekrar kuramadık.

Moskova'da Marksizm-Leninizm Enstitüsü vardı, bu okula illegal ve legal komünist partiler öğrenci gönderirlerdi, biz de göndermiştik. Ekonomi, tarih, felsefe konularının yanı sıra illegalite dersi vardı ama yukarıdaki bilgiler o derslerde yoktu. Neden olmadığını sorduğumda, legal partiler de katıldığı için çok genel şeyler anlatılıyor dendi. Benim gördüğüm dersin daha önce neden bize verilmediğini sorduğumda şaşırtıcı bir yanıt aldım, bu dersler hakkında partinizi bilgilendirdik ama sizden talep gelmedi dendi.

Bütün bunları gördükten sonra ülkede çalışan yoldaşları tüm bu konularda eğitmek, kadro yetiştirmek üzere acilen bizim kendi okulumuzu kurmamız fikrine vardık ve Prag'da bu okulu kurduk. Berdan Dere yoldaş okulun sorumlusu oldu. Ancak bu okulumuz

kadro yetiştirmek için uzun vadeli düşünülmüştü oysa kısa vadeli acil adım atmamız gerekliydi.

Parti bir bakıma tabandan yeniden örgütlenecekti, bu nedenle PB'ye bağlı bir örgüt ve kadro bürosu kurduk, ilk iş bu büronun kendisinin eğitilmesiydi. Bu bürodaki sorumlu yoldaşları Moskova'ya eğitime gönderdik, eğitimleri tamamlandıktan sonra dönüp partinin yeniden örgütlenmesini planlayacaklardı.

Bir başka nokta daha var; illegal çalışma konusunda bütün bu bilgilere sahip olmuş olsaydık bile partiye gelen darbeyi kuşkusuz hafifletebilirdik ama yine de temel bir zaaf vardı ki ne yapsak risk yine de büyük olacaktı.

Genel Sekreter olduktan sonra bir yaz Bulgaristan'da tatil yaparken aynı yerde tatil yapan komünist partiler içinde efsane isim olan ve uzun yıllar cezaevinde yatmış Alvaro Cunhal ile karşılaştım. Cunhal, Portekiz Komünist Partisi'nin efsanevi genel sekreteriydi. Fırsatı kaçırmadım, illegal mücadele deneylerini öğrenmek istedim. Güneşlenirken sohbet ettik. Duyduklarım beni çok şaşırtmıştı, Portekiz Komünist Partisi illegalken üye sayısı neredeyse bizimkinin üçte birinden daha az, bir avuç kadarmış, o denli az. Buna rağmen kaç kez ajan sızmaları nedeniyle ağır darbe aldıklarını, MK'nın neredeyse tamamını kaybettiklerini anlatmıştı. Görmüştüm ki, Portekiz KP küçük bir çekirdek ama geniş bir sempatizan ağı ile örülmüş bir parti. Kıyaslarsam biz bayağı irice bir legal parti oluyorduk, illegal oluşumuz sözde kalıyordu. Böyle bir partiyi korumanın neredeyse imkânsız olduğu gün gibi ortadaydı.

Bütün bunların ışığında bakılırsa darbe sonrasında kolektif özeleştiri yapmamız doğruydu. Mesele yalnızca Aydın Meriç'in hataları değildi. Kaldı ki Aydın ne partiden ne de MK ve PB'den çıkarıldı, görev alanı değiştirildi, Prag'da çıkan *Barış ve Sosyalizm Sorunları* dergisine TKP temsilcisi olarak gönderildi. Kuşkusuz bu bir tenzili rütbe idi, tersi düşünülemez.

HÇ- *Bir de onun Prag'dan Batı'ya geçişi var.*

NY- Evet, önce Fransa'ya oradan İngiltere'ye *İşçinin Sesi*'ne gitti.

HÇ- *Neden gitmişti?*

NY- Batı Berlin'de yalnız Aydın'a bağlı olduğunu öğrendiğimiz bir partilinin evinde üye listeleri çıkmıştı, yani parti merkezinden, Leipzig'den oraya kaçırılmış bilgilerdi bunlar. Bu bilgiye sahip olduğumuzu anlayınca Prag'dan kaçtı. Aydın İngiltere'ye gidince *İşçinin Sesi* "TKP'nin arşivini ele geçirdik" dedi, bazı belgeler yayımladı ama arşivin ele geçtiği doğru değildi, nitekim devamı gelmemişti. Anlaşılıyor ki bazı belgeleri film olarak yanında götürmüştü.

HÇ- *Sizce neden bu bilgileri Berlin'e taşımıştı?*

NY- Bence partide iktidar kavgası yapıyordu o nedenle. İktidar kavgası vermesini kınıyor değilim ama yöntemi yanlıştı. Biz de söyleşimizde bu noktaya geldik zaten.

Genel Sekreter Sorunu

HÇ- *Sanırım şimdi artık TKP'de Bilen sonrası genel sekreter kim olacak meselesine geldik.*

TKP Genel Sekreteri İsmail Bilen (Marat) ve ben (TÜSTAV arşivinden).

NY- Evet öyle. Partide genel sekreterlik sorunu darbeden sonra gündeme geldi. İ. Bilen 80 yaşını aşmıştı, yerine kim gelecekti. Ülkede bu konuyu hiç konuşmamıştık, bende sosyalist ülkelerin birinde yaşayan eski kuşaktan birinin olacağı düşüncesi vardı, buraları hiç bilmememe rağmen böyle düşünüyordum. Fakat PB içinde bu meselenin açık olmasa bile örtük bir kavganın konusu olduğunu sonradan öğrendim.

PB içinde iki üye Batı Avrupa sorumlusu idiler ve onlardan biri kendini aday görüyordu. Arkasında bir örgüt vardı, kanımca Aydın Meriç'te kendini aday görüyordu.

Leipzig'de iken bir gün Bilen yoldaş, Moskova'dan bir davet var, ülkede partinin durumu ile ilgili bilgi almak istiyorlar dedi, gittim. Bilen yoldaşa verdiğim rapordan herhalde bilgileri var, onun üstüne konuşmak istiyorlar diye düşündüm. Görüştüğümde bilgilerinin olduğunu anladım, Bilen'e verdiğim rapora atıfta bulunulmuştu ama davet konusunun bu olmadığı görüşmenin en sonunda ortaya çıktı. O diyalog bugün yapılmış gibi aklımda.

SBKP'den bizimle ilgilenen yoldaş, "Partinin toparlanması için genel sekreterlik sorununun çözülmesi gerektiği ortada. Bu konuda ne düşünüyorsun" dedi. "Bu sorunun farkındayım ama bir isim aklımda yok, sosyalist ülkelerde bir aday var diye düşünmüştüm" dedim. "Hayır" dedi "böyle birisi yok, neden kendini aday olarak düşünmüyorsun" Bende uzun süren bir sessizlik. Şaşırmıştım. Ülke dışında parti örgütlerini tanımadığımı ve ayrıca genel sekreterlik gibi en tepe yöneticiliği için deneyimim olmadığını vs söyledim. Benim söylediklerime hiç girmeden, birkaç değinme yaptıktan sonra "üzerinde düşünmelisin" dedi ve konuşma orada bitti.

Allak bullaktım, ben bir süre eğitime gidip sonra ülkeye dönmeyi düşünüyordum oysa böyle bir görev üstlenmek demek ne zaman biteceği belli olmayan politik sürgünlüğe mahkûm olmak anlamına geliyordu. Üstelik gerçekten yapabilir miydim? Samimi olarak söyleyeceğim, içimde hoşnutluk değil bir kasvet vardı, daha dönüş

yolunda uçaktayken şaşkınlık yerini kasvete bırakmıştı, içim sıkılıyordu, yeni yeni tanımaya başladığım dışarıdaki bu parti ortamında başıma gelecekleri seziyordum. Kurtlar sofrasına oturacaktım.

Leipzig'e vardığımda Moskova'daki görüşmenin içeriği üstüne kimseye bir şey söyleyemiyordum, ilginç olanı şuydu ki, Bilen yoldaş tek kelime sormamıştı bana ne görüştünüz diye, anladım ki biliyor. Sonrasında da hiç konuşmadım ama benim dışında PB üyeleri ve MK üyeleri içinde adımın konuşulduğunu fark ediyordum.

Önce PB'de sonra 1981 MK Toplantısı'nda Yardımcı Genel Sekreter olmuştum. Yardımcı Genel Sekreter sıfatının komünist partilerin geleneği içinde özel bir anlamı olduğunu öğrendim. Bu sıfat genel sekreter yardımcılığı anlamında değil, fiili genel sekreterlik demekti. Beni Yardımcı Genel Sekreter olarak Bilen PB'ye önermişti ama geride bir başka gerçek vardı ki bu bilinmiyor. Bilen bu yetkilendirmeye karşıydı aslında, onun önerisi genel sekreter yardımcılığıydı, böyle düşündüğünü PB üyesi bir yoldaştan öğrenmiştim. Ama kendisine bunun olamayacağı, yardımcı genel sekreter sıfatının özel anlamı olduğu anlatılmış. Bu yoldaş Kaya idi. Aslında Bilen'in iki sıfat arasındaki farkı bilmemesi mümkün değildi, Bilen genel sekreter değişikliğini istemiyordu. Ben ya da bir başkası fark etmezdi.

Komünist partiler içinde kötü bir gelenek vardı ki bunu en iyi Bilen bilirdi, yeni yönetim yanlışların faturasını eski genel sekretere çıkarır, eski genel sekreter tasfiye edilirdi. Bilen'in kaygısı buydu, benim eleştirel raporumu okuduğunda tepkisinin gerisinde bu kaygının yattığını anlamıştım.

PB toplantılarında böyle bir değişiklik olmamış gibi davrandı. Toplantıyı yönetiyor, gündemi o hazırlıyor, ben konuşmaya giriştiğimde araya girip başka konuları gündeme getiriyordu. Çok zordaydım, üzmek istemiyordum, kendisine hele biraz kenarda dur diyemedim. Aydın Meriç ve diğer iki PB üyesi bu durumdan hiç rahatsız değillerdi, durumu seyrediyorlardı. Zaten bir dizi sorunu

çözmekle uğraşırken bir de toplantının yönetimi gibi kıytırık bir mesele çıkmıştı karşıma. Bir süre böyle sürdü ancak hem ülke parti örgütleriyle doğrudan ilişkim, hem Batı Avrupa örgütleriyle temasa geçmiş olmam sonucu somut konular bende birikmeye başlamıştı. Bu konulara gelişigüzel müdahale edemiyordu, ederse de ben artık sözünü kesiyordum.

Unutamadığım bir anım var. Bilen yoldaş Genel Sekreter olarak belli aralıklarla Moskova'ya gider, SBKP'nin bizimle ilgilenen sorumlusu ile Türkiye'deki politik gelişmeler ve partinin durumu üstüne görüş alışverişinde bulunurdu. Yardımcı Genel Sekreter olduktan sonra birlikte gittik bu görüşmeye. Bizimle ilgilenen SBKP MK üyesinin hayli önemli biri ve tarihî şahsiyet olduğunu öğrenmiştim. Doğu toplumları komünist partilerine bakan, Ekim Devrimi'ni yaşamış, SBKP MK üyesi bir tarih profesörü, Ulyanovsky. Sanırım 80 yaşındaydı, babacan bir görünümü ama cin gibi bakışları vardı. Bilen yazdığı metin üzerinden konuşmasını yaptı, o notlar aldı. Bilen bitirince doğrudan bana döndü, "Kutlu yoldaş bu değerlendirmeleri onaylıyor musun" dedi. Buz kesmiştim, Bilen de çok şaşırmıştı. Ne söyleyeceğimi bilemedim, ne diyebilirdim, "onaylıyorum" diyemedim de "katılıyorum" dedim. Bilen'e döndü, "Bilen yoldaş biz yaşlılar çekilmeyi bilmeyiz" dedi, bu minvalde bir şeyler söyledikten sonra babacan bir tavırla, onun gönlünü almak istediğini belli eden bir jestle "Baksana ben de bilmiyorum, hâlâ buradayım" diye ekledi ve sonra kendi politik değerlendirmelerine geçti. Görüşme böylece bitmişti. Ulyanovsky ile bir anım daha var. Genel Sekreter olduktan sonra, bu sefer tek başıma gelmiştim. Konuşmasının bir yerinde "Kutlu yoldaş kızıl bayrakların dürülüp bükülüp yüreğimizde taşıyacağımız zamanlara gidiyoruz" demişti. Bu sözün anlamını o gün çözememiştim. Gorbaçov SBKP Genel Sekreteri olduktan sonra Ulyanovsky'nin bu sözünü hatırladım.

***HÇ**-Sovyetlerin sizi, SED'in PB üyesi M. Demir'i (Yelkenci) desteklediği söylenirdi hep, neden öyle bir ayrım vardı, Sovyetlerin sizi desteklemesinin nedenleri nelerdi?*

NY- M. Demir (Yelkenci) ve A. Durak (Şiko), Batı Avrupa örgütlenmesi nedeniyle Alman Komünist Partisi (DKP) ve Batı Berlin Sosyalist Birlik Partisi (SEW) ile yakın çalışıyorlardı ve bu partiler onları iyi tanıyordu. Demokratik Almanya'nın partisi Almanya Sosyalist Birlik Partisi (SED) hem bu iki partiden bilgi alıyor, hem kendileri de bu yoldaşları yakın tanıyordu. Yörükoğlu krizi çıkmıştı, bu kriz nedeniyle Bilen ile SED ilişkisi soğuklaşmıştı. Bilen, Yörükoğlu'nu İdeolojik Büro'da çalışmak üzere Londra'dan Leipzig'e çağırıyor, Yörükoğlu Berlin'e geliyor ama bir ay beklediği hâlde Leipzig için SED'den izin çıkmıyor, Yörükoğlu da Londra'ya geri dönüyor. Demir ve Durak, Yörükoğlu'na zaten karşıydılar, Aydın Meriç'i ve ülkedeki parti örgütlerini maceracı görüyorlardı. Yüz yüze konuştuğumda, bu üç partinin soğuk ve mesafeli tavrını anlamam zor olmadı. SEW sorumlusu ile (Feske) neredeyse kavgaya varan sert tartışmalar yapmıştım. Doğrusu bu üç partinin tavrını gördüğümde derin bir hayal kırıklığı yaşamıştım. Kafamda bu partiler ile ilgili algı tam tersiydi, kardeş partilerdi onlar ve dolayısıyla aramızdaki ilişkilerin sorunlu olacağı aklımın köşesinden geçmezdi.

SBKP'nin beni desteklemesinde sanırım yukarıda sözünü ettiğim, Bilen'e verdiğim rapor etkili oldu. Ayrıca bilgileri de vardı, Moskova'ya eğitime gittiğimde de tanımışlardı. Kaldı ki ülkedeki en büyük il komitesine sekreterlik yapmıştım, darbe sonrası en az zayiat veren, partiyi ayakta tutan yöre burasıydı. Bunlar somut verilerdi.

HÇ- *Bu noktada TKP dışından TKP'ye SBKP uydusu eleştirileri yapıldığını biliyorsunuz, örneğin bu genel sekreterlik meselesinde dolaylı bile olsa tutum almalarını nasıl değerlendiriyorsunuz, dışarıdan gelen bu eleştiriler açısından soruyorum, sizde bir rahatsızlık yaratmıyor muydu?*

NY- Dışarıdan gelen bu eleştiriler ayrı mevzu ama bu görünüm kuşkusuz rahatsız edici, beni de rahatsız etmişti ama içeriden

baktığınızda durum daha farklıdır. Size rağmen size bir şey dayatıyor değillerdi. Siz eğer örneğin genel sekreterlik gibi bir meselede bir dış destek ararsanız, iç sorunlarınızı onlara taşırsanız ortaya bu tablonun çıkması kaçınılmaz olur. Ben kendimi genel sekreter adayı olarak ne gördüm ne de ileri sürdüm dolayısıyla böyle bir destek arayışım hiç olmadı. Asıl beni rahatsız edici olan bir başka ülkede sığınmacı bir parti olmaktı, kendi ülkenizde var olmadıkça büyük abilerin olması da kaçınılmazdır. Rahatsız olduğum bir olay var onu da sırası geldiğinde anlatacağım.

Bize bu eleştirileri yapanlara gelince bunlar samimi eleştiriler değildi çünkü böyle diyenler bizim ülkemize dönmemize de, döndüğümüzde komünist partisinin yasal kuruluşuna da karşı çıkanlardı, o nedenle o eleştirileri hiç ciddiye almıyorum.

Devam edelim, bu gelişmelerin ardından önce PB'de sonra 1983 MK Toplantısı'nda Genel Sekreter oldum. Bilen beni önerdi, Batı Avrupa sorumlusu iki PB üyesi oy vermedi ama karşı bir konuşma da yapmadılar ancak 5. Kongre'ye kadar bana ve Bilen yoldaşa muhalefetlerini hep sürdürdüler. Buna rağmen bir araya geldiğimizde kişisel ilişkilerimiz kötü sayılmazdı, dostça sohbet edebiliyor, şakalaşabiliyorduk.

1983'de Partide Durum

HÇ- *Genel Sekreter olduğunuzda partinin durumunun bir resmini çizer misiniz?*

NY- Tek kelimeyle kaos. Fakat asıl ben ne hâldeydim onu sormalı önce. Kelimenin tam anlamıyla şaşkın tavuk. Türkiye'den yurtdışına çıkmış bir turist gibiydim. Yurtdışı parti örgütlerini bilmiyordum, kişileri tanımıyordum. En fazla PB içindeki yoldaşları tanıyordum. Tam köyden düşmüş şehre havasındaydım. Yurtdışı parti örgütleri içinde oluşmuş sorunlar nedeniyle bazı dengeler vardı ama ben o dengeleri bilmiyordum, kafam, tarzım da zaten dengelere göre davranmaya uygun değildi, ülkede böylesi durumlar yoktu.

Dilim bile farklıydı, herkes dengeleri bildiği için kiminle nasıl konuşulacağını da biliyordu bense dümdüz gidiyordum.

Batı Avrupa parti örgütlerinden bir yoldaş beni tanıyıp güven duyduktan sonra bir gün bana "Yoldaş sana samimi bir itirafta bulunacağım" dedi, söyle deyince "Seni ilk tanıdığımda bizim genel sekreter biraz saf mı acaba dedim" dedi, "neden öyle düşündün" dedim. " Sen dümdüz konuşuyordun, kızdığın, eleştirdiğin şeyleri açık söylüyordun, sonra aleyhime kullanılır diye bizde böyle konuşulmazdı" dedi. Peki, hangisi daha iyi dedim "Yok artık rahatladık, öyle olmasa böyle konuşamazdım, ben de şimdi sizin dilinizle konuşuyorum" dedi.

Bu durumu Avrupa'ya çıkıp örgütleri tanımaya başladığımda da görmüştüm, grup görüşmelerinde kimse eleştiri yapmıyordu, tek tek konuştuğumda ise hemen değil ancak aramızda samimiyet doğunca eleştirilerini söylüyorlardı ki bu kez de hep eleştiriyorlardı.

Genel sekreter olmuştum ama hâlâ dikkatim Türkiye örgütleri üstündeydi, o nedenle Avrupa örgütlerindeki sorunlar bana çok önemli görünmüyordu. Türkiye'de temel parti örgütleri korunmuştu, faaliyete de geçmişlerdi ama ülkede daha bir dizi sorun vardı. Partiyle bağı kopan tek tek üyelere güvenli kanallar yaratarak ulaşabilmek çok zaman, dikkat ve emek istiyordu. Hâlâ koruma altına alınması gerekenler vardı, parasal sorunlar çok ciddiydi. Ankara'da biraz büyük, İstanbul'da daha küçük muhalefet grupları vardı ve en önemlisi azalmış olsa da tutuklamalar sürüyordu vs.

Batı Avrupa Parti Örgütlerinin Muhalefeti

Asıl karışıklık ülke dışında idi, PB içinde Avrupa'dan sorumlu iki üyenin muhalefeti sürmekteydi. Onların yönlendirmesiyle Avrupa'da parti yönetimini ve doğrudan Bilen'i hedef alan muhalefet vardı, hatta SBKP'ye, SED'e ve Bulgaristan Komünist Partisi'ne mektup yazarak mevcut yönetimi suçlamışlardı.

Batı Avrupa'daki durumu anlamak açısından 1982'de örgüt sekreterleriyle yaptığımız toplantının bu konuda yeterince fikir verebileceği açısından onu örnek vermek istiyorum.

Batı Avrupa parti örgütlerinin önemi artmıştı, hem Türkiye ile dayanışma açısından, hem ülkeden çıkmak zorunda kalan yoldaşların sorunlarının çözümü açısından. Sorunlarımıza rağmen cuntanın anayasasına karşı "Demokratik bir anayasa" hedefiyle, diğer sol örgütlerle birlikte bir kampanya açmaya karar verdik. Oldukça başarılı da oldu. Bu da Avrupa'da önemli şeyler yapılabileceğini göstermişti.

Fakat dediğim gibi bu alanda tam bir kargaşa vardı. İki PB üyesi Durak ve Demir zaten muhalif konumdaydılar yani onlar üzerinden sağlıklı bilgiler almak ne mümkündü ne de örgütleri toparlamak. Bunun üzerine örgüt sekreterlerini çağırarak İ. Bilen ve benim de olduğum bir toplantı yapmaya karar verdik. Demir de vardı ama görüşmelere katılmak istemedi. En önemli örgütümüz Federal Almanya örgütü toplantıya katılmadı, Batı Berlin örgütü de öyle. Fransa, Belçika ve Hollanda parti örgütleriyle görüşebildik ama onlar da tedirgindiler. Muhalefetten yana mı olsunlar, bizden yana mı? Yine de toplantıya katılarak olumlu tutum koydular, toplantı sonrasında rahatladılar.

Türkiye'den gelen politik göçmen durumundaki parti üyeleriyle Avrupa'daki yerel parti örgütleri arasındaki sorunlar da önemliydi, uyum problemleri yaşanıyordu. Türkiye'den gelenler henüz Avrupa koşullarına adapte olmuş değillerdi. Meselelere Türkiye'deki gibi bakıyorlardı, Avrupalı komünistleri gevşek buluyorlardı, her şeyden şikâyetçiydiler. Yaşam koşulları da zordu, birçok ülkede göçmen kampları vardı ve orada bir süre kalmak zorundaydılar, oradan çıktıklarında ise ya çok kötü koşullardaki evlerde barınıyor veya yerel partililerin evlerinde ki oralarda da bir süre sonra sorunlar baş gösteriyordu. Avrupa örgütleri ise bu yoldaşların psikolojilerine karşı duyarsızlık gösteriyorlar, onları

keskin militan buluyorlardı. Fakat her şeye rağmen Avrupa örgütlerimiz gelenlere kucak açtı. Para sorunu Avrupa örgütlerimizde de yakıcıydı.

Federal Almanya'da Türkiyelilerin çok oluşu bir başka sorunu gündeme getiriyordu. Bu ülkede TKP'nin kendi başına örgütlenmesi DKP (Almanya Komünist Partisi) tarafından pek de hoş karşılanmıyor, bu yoldaşların DKP içinde ayrı bir seksiyon olarak örgütlenmelerinin daha doğru olacağı görüşü ağır basıyordu. TKP olarak biz bu görüşü ilkesel olarak doğru görsek de pratikte işlevli görmüyorduk. Mevcut durumda ise defacto olarak biz bağımsız örgütlenmemizi sürdürüyorduk.

Batı Berlin'de *Türkiye Postası*'nı çıkarmaya başlamıştık, fakat yerel parti örgütlerinden gereken parasal ve kadrosal desteği göremiyorduk, bir süre sonra Batı Almanya'ya taşımak zorunda kalacaktık.

Parti içinde başlayan yenilenme çizgisi de yeni tartışmalar yaratıyordu, benimsenmesi için çok iş yapmamız gerekliydi.

***HÇ**- Batı Avrupa sorumluluklarını Demir ve Durak'tan almak mümkün değil miydi?*

NY- MK bunu yapabilirdi ama doğru olmazdı. Bu yolla partinin yaraları sarılamazdı. Zaten bu yoldaşlar Batı Avrupa'da örgüt sekreterlerinin görevlerinden alınacağı, yerlerine Türkiye'den gelenlerin getirileceği propagandasını yapıyorlardı. Görevleri değiştirilmiş olsa bile örgütlerle fiili ilişkileri sürdüreceklerdi. Ek olarak Alman partileriyle zaten iyi olmayan ilişkiler daha da bozulacaktı.

Kısaca sorunlar çoktu, daha pek çok sorun sayılabilir fakat hepsinin gelip dayandığı temel mesele partinin merkezî otoritesinin yok denecek kadar azalmış olmasıydı. Bilen yoldaşın otoritesi yara almıştı, dünkü gibi merkezî otoriteyi temsil gücünü yitirmişti. İstanbul dışında beni parti tabanı tanımıyordu, dolayısıyla yalnızca ismimin bilinmesi otorite kurmaya yetemezdi. Ben de Avrupa'yı,

Avrupa örgütlerini tanımıyordum, kardeş partiler hakkında bilgim yoktu, genel sekreterlik deneyimi olmayan çok genç bir genel sekreterdim. O tarihte komünist partiler içinde en genç genel sekreter unvanına sahiptim. Komünist partilerin bir toplantısında genel sekreter sanarak yanımdaki yaşlı tercümanın elini sıkmışlardı. Hatta 40. doğum günümde Alman yoldaşlar bana ne hediye vereceklerini şaşırmışlar çünkü genel sekreterliğin en alt sınırını 50 yaş ve üzeri olabilir diye düşündükleri için 40 yaş için belirlenmiş hediyeleri yokmuş.

HÇ- Tam bu noktada bir soru sormak istiyorum. Şeref Yıldız ***Fırtınada Yürüyüş*** kitabının 406. sayfasında PB'deki Muhalefet ve Bir Tartışma başlığı altında size karşı Veysi Sarısözen ve Alp Otman'ın muhalefet ettiklerini yazıyor. "Böylesi bir dönemde parti yönetiminde muhalif bir tutum ortaya çıktı. Muhalifler Veysi Sarısözen ve Alp Otman'dı. (...) İki PB üyesi Genel Sekreteri değerlendirirken aynı noktada birleşiyorlar, yetersiz buluyorlardı" diyor. Böyle bir muhalefet var mıydı?

NY- Bu satırları ben de okumuştum. Şeref bu kitabı çıkardığında basılmadan önce görmemiştim, görmüş olsaydım ya da kitabını basmadan önce bana bu konuyu sormuş olsaydı kendisini aydınlatırdım. Her şeyden önce "parti yönetiminde muhalif bir tutum ortaya çıktı" sözü yerinde değildir zira kimse böyle bir muhalefeti duymuş değildir, kimsenin duymadığı şeye muhalefet denemez. Şu vardı, yönetimde artık herkes rahattı ve farklı düşüncelerini rahatça söyleyebiliyorlardı. Bana karşı da söylüyor ve özellikle Şeref'e ve Sıtkı'ya karşı da söylüyorlardı. İlk kez böylesi rahat bir ortama kavuşmuştuk. Bu havayı ise Şeref ve Sıtkı yanlış değerlendiriyorlardı ve o yüzden de benle değil ama onlarla Veysi ve Alp arasında gerginlik yaşanıyordu ve birçok kez Şeref ve Sıtkı ile bu durumu konuştum. Özellikle Sıtkı yeni düşünceler konusunda kendini rahat hissetmiyor, aşırı bir parti korumacılığı yapıyordu ve ben de bunun yanlışlığını anlatıyordum. Ve nitekim ben Türkiye'ye illegal

gittiğimde Sıtkı, eleştirel düşünceleri olan bir grup yoldaşla ilgili bir operasyon yapmıştı ki Türkiye'den döndüğümde öğrenmiş, beynimden vurulmuşa dönmüştüm. Şeref bu olayı da kitabında anlatıyor. Burada tekrarlamak beni sıkar.

Son bir şey daha söyleyeyim, Genel Sekreter olarak ilk dönem beni yetersiz bulmaları ise hiç de yanlış bir değerlendirme değildi, ben zaten kendimi yetersiz buluyordum. Bunu yukarda anlatmıştım. Fakat asla ne Veysi ne de Alp benim aleyhime hiçbir girişimde bulunmadılar. Ya da başka bir isim için çalışmadılar. Alp her zaman benim destekçim oldu. Genel Sekreterlik konusunda benim adım geçtiğinde karşı olduğunu biliyordum, sonra kendisi de bunu bana açıkça söylemişti ama benim adım kesinlik kazandığında beni desteklemekte hiç tereddüt etmedi, sonuna kadar benim en yakın destekçim oldu. Aramızda hiçbir sorun yaşanmadı. Yani dürüst davranmıştır.

Kısacası aramızda farklı görüşler, değerlendirmeler vardı ama bu durum partimizin artık monolitik bir parti olmaktan çıktığının işaretiydi ki beni hiçbir zaman rahatsız etmedi, aksine bu eleştirel havayı teşvik etmiştim. Kısaca farklılıklar vardı ama muhalefet yoktu.

HÇ- *Bu sorumun yeterli yanıtını aldığımı düşünüyorum. Şeref Yıldız aynı yorumun devamında "PB'deki muhalefetin açtığı diğer bir tartışma da PKK konusunda oldu" diyor. Bu konuyu biliyor musunuz?*

NY- Bir kez daha şu muhalefet lafına itiraz edeceğim. Bu tür ifadelerde hassas olmak gerek. Yok böyle bir muhalefet. Bu mesele PB'de konuşulmuştu bugün gibi hatırlıyorum. O tarihlerde PKK bizimle ilişki kurmak istemişti fakat aynı dönemde sola karşı şiddet uyguluyordu. PKK'den bu görüşme teklifi gelince Veysi ve Alp görüşmeden yana oldular, ben dinledim onları, Şeref ise görüşmeye karşı çıktı onu da dinledim ve Şeref'i haklı buldum ve görüşmeden yana olmadım, zira sola karşı terör uygulayan bir örgütle

görüşemezdik. Görüşmeme kararı aldık ve bitti. Bu mesele daha sonra ne PB içinde ne de parti içinde hiçbir biçimde tartışma konusu olmadı. Yanıtım yeterli mi?

HÇ- *Bence evet.*

NY- Denebilir ki, Yardımcı Genel Sekreter ve Genel Sekreter olduğum o yıllar politik yaşamımın en sıkıntılı, en stresli dönemiydi. MK'da, PB içinde bana destek olan yoldaşlarım elbette vardı, beni tanıyan, güvenen, üzerimdeki yükü paylaşmaya çalışan yoldaşlarım. Onların güvenini boşa çıkarmama dürtüsü üzerimde ayrıca manevi bir yük oluşturuyordu ki onların arasında Şeref ve Sıtkı'da vardı.

Gece uykularım artık kâbuslarla bölünüyordu, belli etmiyordum ama stres içindeydim. Kramplarla uyanıyordum.

Kafamda bu sorunların tek tek ele alınarak çözülemeyeceği fikri oluştu, partiyi toparlayıp ileri götürecek güçlü bir hamleye ihtiyaç vardı. Bu hamle ne olmalıydı?

Bir süre sonra artık biliyordum, bu hamle kongre yapmaktan başka şey olamazdı. Kongre fikri sisler içinden çıkıp zaman içinde kafamda kesinlik kazandı. Böyle bir kongreyi hayal etmekle başlayıp kafamda somuta dökmüştüm. Evet, haydi bu adımı atalım dedim kendi kendime.

TKP 51 yıldır toplanamayan kongresini toplamalıydı.

Geniş Katılımlı Kongre Planı

Kongre fikrini kafamda olgunlaştırdıktan sonra doğal olarak ilkin Bilen yoldaşa açtım, fakat hiç sıcak karşılamadı. Çok iyi hatırlıyorum, kaygılı bir yüzle "Nereden çıktı bu şimdi, bu ortamda nasıl toplayabiliriz" yollu şeyler söyledi. Kaygısını anlıyordum, toplanacak kongrenin kendisini tasfiye edeceğinden endişe ediyordu. Bizde öyle olmayacağını açık biçimde ifade etmiş, kolektif özeleştiri yapmış olduğumuz hâlde. Ben Batı Almanya'da, Batı Berlin'de

ortaya çıkan Bilen'i hedef alan muhaliflere, Bilen'i savunacağımızı, onunla birlikte yöneteceğimizi, böyle bir muhalefete izin vermeyeceğimi açık söylemiştim. SBKP ile görüşmelerimde de Bilen ile birlikte yürüyeceğimizi, ağır bir darbe yediğimiz koşullarda her şeye rağmen Bilen'in otoritesinin önemli olduğunu ifade etmiştim. Bütün bunları Bilen biliyordu ama yine de kaygılıydı, bunu hissedebiliyordum.

Sonra PB'den bazı yoldaşlara kongre fikrini açtım, heyecanla karşılayanlar olduğu gibi, aynı Bilen gibi "Bu da nereden çıktı, şimdi zamanı mı" diyen de olmuştu. Şeref Yıldız *Fırtınada Yürüyüş* kitabında anlatıyor "TKP 51 yıldır kongre toplayamamıştı. Partide kongre sorunu zaman zaman seslendirilse de her konuşmadan sonra konu ertelenmişti. Bir dizi sorunla boğuşan, yara almış bir partide ve zor koşullarda kongre cesaret isteyen bir işti. Genel Sekreter'den ilk duyduğumda, şaşkınlığımı 'kongre toplayabilir miyiz' diye sorarak ifade etmiştim. Konuşunca da ne kadar gerekli ve doğru bir iş olduğunu anladım" (s. 349). Şeref burada söylememiş ama heyecanla karşılayanlardandı o ve bu heyecan bana cesaret vermişti.

SBKP ile bu konuyu görüşmeyi planladım ve Moskova'ya gittim. Böyle bir görüşme gerekliydi zaten, eğer bir kongre toplanacaksa güvenlik açısından sosyalist bir ülkede olmak zorundaydı. Ayrıca teknik bir konuda yardım isteğim vardı.

Bizim koşullarımızda bir kongrenin gerekli değil hatta zorunlu olduğunu darbe yemiş başka illegal KP'lerin deneylerine sahip olarak onlar bizden daha iyi görüyorlardı. Prensip olarak olumlu buldular ancak benim kongre planıma ilkin sıcak bakmadılar. Zira ben ülkeden çok sayıda delegenin de katıldığı geniş katılımlı bir kongre planı sunmuştum onlara. Bu fikrimi güvenlik açısından riskli bulmuşlardı. Ülkede darbeden kurtarabildiğimiz parti örgütlerine zarar gelebilir miydi, ikincisi geniş katılımlı bir kongre toplamayı başarabilir miydik, üçüncüsü parti içi kaotik ortamda

toplanacak bir kongrede sorunları daha da ağırlaştıracak bir gerilim, çatışma içine düşülebilir miydi?

Sovyetler benim sunduğum plana alternatif olarak bir bakıma sembolik olan bir kongre öneriyorlardı bana, başka illegal partilerden örnekler vererek. Yurtdışı parti üyelerinden ibaret, az sayıda, yaklaşık 20-25 delegenin katıldığı bir kongre önerisiydi onlarınki. Bense tahmini 80 delegenin katılacağı bir plan önermiştim ki bu planda 25-30 civarında bir delege yalnızca ülke içinden gelecekti.

Sembolik kongre fikrine kesinlikle karşı oldum, bizim koşullarımızda böyle bir kongrenin faydadan çok zarar getireceğini, yeni tartışmalar yaratacağını anlattım. Geniş katılımlı bir kongreyi güvenli biçimde toplayabileceğimizi gösterebilmek için ülkedeki varolan üç kademeli parti örgütlenmemizi açıkladım. Ve darbeden bu yana 200'e yakın parti üyemizi illegal yollardan yurtdışına çıkardığımızı ve tek bir kez bile yakalanma olmadığını, ülke içiyle her zaman bağımızın sürdüğünü anlattım. Bu son söylediklerim ikna etti onları. Birkaç görüşmeden sonra geniş katılımlı kongre planımı benimsediler.

5. Kongre Toplanıyor

Buraya kadar 5. Kongre'nin toplanmasını hem önemli hem mümkün kılan nedenleri anlatmış oldum. 12 Eylül faşist saldırısı altında ağır yaralar almasına karşın TKP'nin ülkede örgütlü varlığını korumayı başararak TKP'nin tarihsel kaderini değiştirebilen insanlar, komünistler elbette geniş katılımlı bir kongreyi de başarabilirlerdi. Öyle de oldu.

PB'de kongre kararı aldıktan sonra benim için uykusuz gecelerim daha da uykusuz oldu. Ülkedeki örgütsel yapıya ne kadar güveniyor olsam da ortada bir riskin olduğu açıktı. Hem parti için hem kişisel olarak kendim için. Ama tarih boyunca komünistler için risksiz bir yol olmuş mudur ki? Önemli olan riskle macerayı ayırt edebilmektir. Başka deyişle hesaplı risk almak gerekir. Bir

adım zorunlu görünüyorsa ve hesabınızı da yapmışsanız geriye o riskli adımı atmaya cesaret etmek kalır. Sargın ile benim dönüşüm de onun deyimiyle hesaplı risk alıştı.

Kongreyi toplamada ülkeden gelecek delegelerle ilgili tutuklama olsaydı, şu veya bu nedenle kongreyi toplayamasaydık ya da kongre toplanmış ama şiddetli kavgaların olduğu bir kongre olarak başarısız kalsaydı tüm bu başarısızlıklar önce bana fatura edilecekti. Bu belki o denli önemli olmayabilirdi ama partinin merkezî yönetiminin kurumsal otoritesini yeniden kazanması hedefine varamazdık. Dolayısıyla daha sonra gelecek olan adımları, ülkede yasal bir parti olma imkânını hazırlayan adımları atamazdık.

Bütün bu nedenlerle kongre için ülkeden yoldaşların çıkışlarını iple çekmiştim. Onlar illegal biçimde ülkeden tek tek çıkıp Sofya'ya vardıklarında bayram çocukları gibi sevinmiş ve çok rahatlamıştım. Ülkeden gelenler üç ayrı grup hâlinde Çekoslovakya' ya geldiler. Kongre'nin toplanacağı yerde üç ayrı bungalova yerleştiler. Sevinçle kucaklaştım. Bilen yoldaşla da birlikte ziyaret edip sohbet ettik, kongre ile ilgili görüşlerini aldık. Kuşku yok onlar da çok sevinçliydiler, birçoğu Bilen yoldaşı ilk kez görüyordu, ayrıca bir kongre için geldiklerini ülkeden çıkarken bilmiyorlardı, Sofya'da öğrenmişler ve hazırlanmaya başlamışlardı. Kongre toplantısını duymak kuşku yok ki heyecan vericiydi ve kongreye katılan delege olmak tarihî bir olayın tanığı olmak demekti.

Ülke dışından gelenler büyük salonda yerleştiler, ülkeden gelen üç ayrı grup büyük salonla dahili TV ile bağlanmışlardı, yani onlar salonu görebiliyor, konuşulanları duyabiliyor, istedikleri anda konuşmalara dahil olabiliyorlardı. Salon ise onları göremiyor yalnızca seslerini duyuyordu. Kongre planımı SBKP'ye anlatırken onlardan istediğim teknik destek buydu, yani ülke delegasyonunun ayrı yerleştirilmesi.

***HÇ**- Kongrenin ilk günü atmosfer nasıldı, herhalde heyecan doruktaydı?*

NY- Kongrenin ilk günü, açılışı benim için unutulmazdır. Şimdi bile hatırlayınca heyecanlanıyorum. Heyecan hepimizi kuşatmıştı. Kucaklaşanlar, ağlayanlar vardı. Hele ülkeden gelen yoldaşların olduğu anlaşılınca heyecan daha da yükselmişti.

HÇ- *Heyecan dışında o an neler hissediyordunuz, büyük risk almıştım demiştiniz o açıdan soruyorum.*

NY- Başarmıştık. Büyük bir rahatlama duygusu sarmıştı beni. Hasta yatağından kalktığınızda, iyileşmeyi bütün bedeninizde hissettiğinizdeki canlanma duygusu gibi. Damarlarınızdaki kanın akışını, nefes alıp verişinizi, kalbinizin atışını hissetmeniz gibi. Yoğun stresten sonra ani gevşeme hâli. O kadar ki kongre raporunu okumakta zorlandım, satırları göremiyordum neredeyse, biraz okuduktan sonra okumayı kongre divanına bırakmıştım. Partimizin yaralarının artık kanamadığını hissettim, 5. Kongre yepyeni bir başlangıç vaat ediyordu, bu apaçıktı.

HÇ- *Bilen yoldaş nasıldı?*

NY- O hepimizden fazla heyecanlıydı. Kongreyi elele açmıştık. Bilen açılış konuşmasını yapacaktı, ben çalışma raporunu okuyacaktım. Çok rahatladığı her hâlinden belliydi, mutluydu; nasıl olmasın ki büyümesini dört gözle beklediği partisi kongre yapıyordu, kendisi hayatta iken kongreyi görmüştü. Bu kongrenin bir tasfiye kongresi olmayacağı ortadaydı. Nitekim kongre onu Parti Başkanı olarak seçti.

İlk arada yanıma geldi, omzumdan tuttu hiçbir şey söylemeden ama çok şey söylüyordu bu tutuş. İlk günün bitiminde yine yanıma geldi, "sana bir şey itiraf edeceğim, bu büyüklükte bir kongre toplayabileceğimize güvenmiyordum" dedi. Aslında "bunu başarabileceğine güvenmiyordum" demek istiyordu. Zira yaşım nedeniyle Genel Sekreter olarak tecrübesiz gördüğünü birkaç defa açıkça söylemese de hissettirmişti bana. Çok da haksız sayılmazdı, partinin

en tepesinde bulunmanın çok farklı bir deneyim gerektirdiğini zamanla anlayacaktım, başlangıçta il sekreteri gibi davranıyordum.

HÇ- Kongrede bir dizi karar alınmıştı, nelerdi bunlar?

NY- Bu kararların belgeleri var, o nedenle hepsini sıralamayacağım ama benim için en önemli olan ikisine dikkat çekeceğim, biri ve önde geleni kongrenin tarih tezidir.

Kongrenin Tarih Tezi

TKP tarihinde iç bölünmeler ve suçlamalar maalesef az olmamıştır. Yeni kuşaklar Yakub Demir ve Bilen, TKP merkezi ve Mihri Belli, Dr. Hikmet Kıvılcımlı arasındaki kavgalara tanık olmuş ya da duymuşlardır. Ama bizler bu kavgaların, çekişmelerin tarafı değildik, o hâlde bize düşen bir görev de TKP tarihini kucaklamaktı, birleştirici yaklaşmaktı. 51 yıl sonra toplanacak kongreyi önemli kılacak şey aynı zamanda kendi tarihine farklı ve yeni bir yaklaşım getirmesi olacaktı. Ne var ki bu yaklaşımı yeni kuşaklar olarak bizler değil İ. Bilen yapmalıydı, o zaman tarihî bir düzeltme, geçmişin rehabilite edilmesi anlamı taşırdı. PB içinde bazı yoldaşlarla bu konuyu İ. Bilen ile tek tek konuşmayı planladık. Bilen için böyle bir açıklama hiç de kolay değildi. Daha yakın zamanlara kadar geçmişte karşı karşıya geldiklerini yeri geldikçe ağır bir dille eleştiriyordu ama buna rağmen Bilen bu kongrenin önemini kavrayarak bu adımın gerekliliğini anladı, kongre açış konuşmasında geçmişi kucaklayıcı bir konuşma yaptı. Bu konuşmanın içeriği karar taslağı hâline getirilerek kongreye sunuldu ve alkışlarla kabul edildi.

Kongrenin tarih tezi özetle, TKP'ye emek vermiş herkesi bu partinin dışında değil içinde gördüğünü söylüyor ve böylece partinin dışına düşmüş, çıkarılmış veya içinde kabul edilmemiş komünistleri rehabilite ediyordu. Fakat yine de bazı isimleri saymamıştı. Mihri Belli, Dr. Hikmet Kıvılcımlı yoktu. Çok sonra TBKP yurtdışı

birleşme kongresinde Genel Başkan Yardımcısı olarak konuşan Mehmet Karaca bu eksiği tamamlamış, cezaevindeyken duymuş sevinmiştim.

Geçmişe böyle bakan kongre kuşkusuz bugüne ve geleceğe de kucaklayıcı bakacaktı.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın adı geçince çok can sıkıcı ve hatta utanç verici bir olayı hatırladım. Kıvılcımlı 12 Mart darbesi sonrasında yurt dışına kaçmış, kanserli ve ağır hasta durumda, DDR'e gelmiş ama kalmasına Bilen razı gelmemiş, Yugoslavya'ya gitmiş ve orada ölmüş. Bunu çok sonra öğrendim ama partim adına yüzüm kızardı.

TİP ile Birlik Kararı

Kongrenin kabul ettiği tarih tezinin bir parçası da TİP ile birlikti. Bu kararla TİP-TKP birliği için artık geri dönüşü mümkün olmayan bir süreç açılmış oluyordu. Bu anlamda bu karar önemli olmakla birlikte kararın formülasyonu çok iyi değildi, birliğin TKP çatısı altında olacağı anlamı çıkıyordu. Gerçekte de birlik anlayışımızda o tarihte netlik yoktu, henüz TİP-TKP birliği içimize sinecek biçimde tartışılmış, olgunlaşmış değildi. Diyebilirim ki genelde kafalarda bu birliğin TİP'in TKP'ye katılması ile olacağı ön varsayımı vardı. Aslında Bilen öyle düşünüyordu. TİP-TKP birliğini ayrı bir başlık altında daha sonra konuşacağım.

***HÇ**- Kongre sonrasında bir tartışma çıkmıştı bunu sormak istiyorum. Kongre raporunda Türkiye'deki politik süreçle ilgili bir saptama vardı. "Barışçı yol artık bütünüyle kapandı" ifadesi. Kongre sonrasında bu formülasyonu sizin hasıraltı ettiğiniz iddiası ortaya atılmıştı. Neydi bu mesele?*

NY- Doğrudur böyle bir formülasyon kongre raporunda geçiyordu. Bu formülasyon aslında şöyleydi, "Türkiye'de sosyalizme geçişte

barışçı yol büsbütün kapanmıştır." Burada sosyalizme geçişten söz ediliyor, demokrasiye geçişten değil. Fakat öyle de olsa anlamsız bir ifadeydi, bugünden sosyalizme nasıl geçileceğine dair kehanette bulunmak anlamsızdı. Ne var ki, bu ibare esas olarak 12 Eylül diktatörlüğünden çıkışın, demokrasiye geçişin barışçı yollarla olamayacağı anlamını içeriyordu

Böyle bir ifade partinin kongre öncesi politik çizgisini belirleyen belgelere, açıklamalara da tersti. Reel politika anlayışına açılmaya başladığımız sırada bu formülasyon gerçekten de hem anlamsız hem yanlıştı.

Raporda bir de 12 Eylül darbecilerine karşı "ulusal çapta direniş" formülasyonu da vardı. Bu iki formülasyon yan yana gelince bu direnişin silahlı direniş olacağı gibi bir anlam çarpılması doğuruyordu. Oysa ulusal çapta direniş formülasyonu cuntaya ve onun zulmüne karşı Türkiye çapında her tür aracı kullanarak yapılacak sivil protesto eylemlerini kastediyordu. Bildirilerden, duvar yazılarına, cezaevlerindeki eylemlere kadar. Cezaevlerinde zaten başlamıştı.

Bu nedenlerle barışçı yol kapanmıştır ifadesi nereden bakarsanız bakın yanlış ve talihsiz bir ifadeydi.

Aslında kongre sırasında konuşan delegeler içinde bu ibareyi yani "barışçı yol kapanmıştır" ibaresini eleştiren olmuştu, Gönül Dinçer eleştirmişti, ben de kongre divanından bu ibarenin tartışılması gerektiğine dikkat çekmiştim fakat demin açıkladığım kongre atmosferi içinde bu tartışma olmadı. Kongre sonrası ilk PB toplantısında bu konuyu ben gündeme getirdim. Bu ibarenin yanlış anlaşılmaya müsait olduğunu, tartışılamadığını ve o nedenle tartışılıncaya kadar parti basınında kullanılmaması gerektiğini önerdim. Kabul edildi, itiraz eden olmadı. Yani hasıraltı değil ama sümen altı yaptığım doğrudur.

***HÇ**- Bu formülasyonun raporda yer almış olması bir sorun iken kongrede yanlışlığına dikkat çekilmiş olmasına rağmen tartışılmamış oluşu*

da ayrı bir sorundur değil mi, ayrıca siz genel sekreter olarak önceden bu raporu görmemiş miydiniz?

NY- Evet öyle yenilenme çizgisinin özümsenmemiş olduğunu gösterir.

Mustafa Suphi 100. Yıl Tezleri'yle yeni görüşlere açılmıştık fakat bunlar geniş biçimde tartışılmış olsa da henüz yeterince olgunlaşabilmiş değildi. Fakat olduğu kadarıyla da rapora yeterince yansımamıştı. Bu konuda kendimde de bir sorumluluk duymuştum. Kongre öncesinde bütün dikkatim kongrenin pratik örgütlenmesi üstüneydi, başka hiçbir şey dikkat alanımda değildi. Raporu bile önceden okumaya vakit bulamamıştım. Ayrıca o tarihlerde pratisyen tarafım, örgütçü yanım hâlâ ağır basıyordu, ideolojik, teorik konularda henüz iddia sahibi değildim, bu konulara eğilmeye vaktim bile yoktu. Özellikle ülkede partinin örgütsel toparlanması başlıca meselemdi, ülkeden gelen, yeniden ülkeye dönen yoldaşlarla kendim de görüşüyordum. Neredeyse her gün Leipzig'den Berlin'e gidip geliyordum. Gelen raporları satır satır okuyor, örgüt sorumlusu yoldaşla birlikte yanıtlarının hazırlanmasına katılıyordum. Üstelik ülkeden çıkalı henüz 2 yıl ancak olmuştu. Fakat ne olursa olsun o formülasyonun sorumlusu bendim ama dediğim gibi ilk PB toplantısında sümen altı etmiştim.

HÇ- *Raporda yer alan barışçı yol kapandı ifadesini sola kayış olarak değerlendirenler de oldu, ne dersiniz, bu bir kayış mıydı?*

NY- Doğrusu bu sağa kayma sola kayma saptamalarını bizim geleneksel takıntımız olarak görüyorum, biraz kolaya kaçmak oluyor. Bir parti salt bir cümle yüzünden bir yere kaymaz. Bu cümle bence iyi düşünülmeden kurulmuş savruk bir cümleydi. Bu formülasyonu kaldırdık bu kez de partinin sağa kaydığı söylenmişti.

Kongreden üç ay sonra Bilen yoldaşı yitirdik. Sofya'da yapılan bir merasimle toprağa verdik.

Sofya'da Bilen için resmi tören, ön sırada Bulgaristan Komünist Partisi'nden kişiler, yan sırada Çiçek, ben, Bilen'in damadı, kızı, yüzü görünmeyen kişi oğlu ve oturan, karısı Mara (TÜSTAV arşivinden).

İ. Bilen Hakkında

HÇ- *Sanırım İ.Bilen hakkında bir şeyler söyleyeceksiniz. Nasıl biriydi İsmail Bilen ya da parti adıyla Marat yoldaş?*

NY- Her şeyden önce 5. Kongre'nin tarih tezinin ışığında konuşmak gerek. TKP'ye hatta daha geniş alarak komünist harekete emeği geçmiş herkes saygıyı hak eder. Bu ülkede değil komünist olmak demokrat olmak bile eza cefa çekmek anlamına gelir. O nedenle saygıyı laf olsun diye söylemiyorum. Saygı eleştiriye elbette mani değil ama bir çizginin altına düşmemektir saygı.

Çiçek ve ben 9 ay Bilen ile aynı evde kaldık, Almanlar bize ev bulana dek. Bulunan ev ise Bilen'in evinden iki adım ötede, aynı blok içindeydi. O nedenle onu herhalde bizden daha fazla tanıyan yoktur. Bir lideri, hele efsaneleştirilmiş bir lideri bu denli yakın tanımanın iyi bir şey olmadığını söylemeliyim. Bilen için tipik olan

Bolşevik devriminin o çok harlı günlerinde gözünü açmış olmasıdır ki hafızasında o günler en canlı kalmış izlerdi. O günlerde ve özellikle Stalin döneminde parti içinde sapmalar meselesi çok öne çıkmış bir meseleydi ve Bilen'in konuşmalarında ve yazılarında o dönemin izlerini bugünmüşcesine taşıdığı görülebilir. Sıklıkla "her soydan ve boydan oportünizm" deyişi tipiktir. Türkiye ile canlı bir bağı yoktu. Oysa ondan önceki Genel Sekreter olan Zeki Baştımar'ın aile bağları varmış ve annesine gelen gidenle haber hatta para göndermeye çalıştığını duymuştum. Ben Baştımar'ı şahsen tanımadım. Bilen'in Türkiye'deki parti örgütleriyle yakından ilgilenmemiş oluşunda, bunu Aydın Meriç'e bırakmasında sanıyorum bu özelliği rol oynadı. Bu durum hiç de iyi sonuçlar vermedi. Her şeyden önce partinin zaaflarını görmeyişi hatta duymak bile istemeyişi, yalnız başarıları duymak istemesi partideki zaafların büyümesine yol açtı.

HÇ- *Bilen için Nâzım Hikmet'i Stalin'e şikâyet ettiği, Nâzım'ın canını zor kurtardığı söylenir, bu konuda bir bilginiz var mı?*

NY- Bu iddiayı ben de duydum ama bunun herhangi bir kanıtına rastlamış değilim.

HÇ-Bir de Bilen ile Baştımar kavgasından söz edilir, karşılaştırmalar yapılır, hatta Bilen döneminde Almanya'da Baştımar yanlısı olanların Bilen'e muhalefet ettiği de söylenir. Doğru mudur bunlar?

NY- Evet, güçlü bir muhalefet değildi ama vardı, özellikle Batı Berlin parti örgütünde, ben de tanık olmuştum. Bilen'in Baştımar ile çekişmesi de bilinir, bir sır değil. Yurtdışında Türkiye'den kopuk bir avuç insan arasında böylesi kavgalar kaçınılmazdır. Eğer Türkiye'ye dönmüş olmasaydık bizde de olurdu. Her ikisinin karşılaştırılmasına gelince, Zeki Baştımar için ince, kibar, karşısındakini dinleyen, hoşgörülü biri olduğu değerlendirmelerini sıkça duymuştum. Bilen'in ise eleştiriye tahammülü olmayan, hırslı bir

karakteri vardı, hoşgörülü olduğu da söylenemez. Ne var ki ben tarihte oynadıkları rol açısından baktığımda başka şey görüyorum. Zeki Baştımar'ın aşırı ihtiyatlı bir karaktere de sahip olduğu anlaşılıyor. Bu özelliğiyle 1974 atılım hamlesini Baştımar yapamazdı kanımca. Bilen bir efsane lider değildir kuşkusuz ama '74'deki atılım hamlesiyle yapabileceğini yapmıştır derim.

HÇ- *Kongre sonrasına gelelim isterseniz.*

Kongrenin Etkileri

NY- Sonrası güzel. Gece kâbuslarına, yorgunluğa, strese değmişti. Parti yönetimi olarak bu zorlu işten alnımızın akıyla çıkmıştık. Kongre açıklandıktan sonra karaya oturmuş teknenin motorlarının çalıştığını, pervanelerinin döndüğünü, geminin yüzmeye başladığını hissediyordum.

5. Kongrenin toplanmış oluşunun ülke ve ülke dışı parti örgütleri üstünde olumlu etkilerini söylemeye gerek yok. Moraller yükselmişti, kendimize olan güven artmıştı. Ülkedeki muhalefet çıkışları etkisizleşmişti. Esasen onlardan da kongreye delege getirmiştik.

HÇ- *Örneğin hangi muhalefet?*

NY- Türkiye'de geçmişte öğretmen hareketi içinde olup sonradan genel bir muhalefet içine girenler örneğin. Onlardan bir yoldaşı çağırmış, kongre öncesinde Berlin'de kendim görüşmüştüm, ülkeye geri dönmüş, sonra da kongremize çağrılmıştı. Avrupa'daki muhalefet zaten kongredeydi.

Batı Avrupa'da ise kongrenin etkileri daha da elle tutulur oldu. Daha önce benimle görüşmeye gelmeyen parti örgütleri bu kez çağrıma icabet ettiler. Her biriyle ayrı ayrı uzun görüşmeler yapabildim. Hatta *İşçinin Sesi*'ne gidenlerden de geri dönenler oldu.

Werner, Karaca ile Meserret'te.

En ilginç sonuçlardan biri daha önce ilişkilerimizin limoni olduğu partilerde görüldü. Ev sahibi SED ile ilişkimiz hemen sıcaklaştı. Bizimle SED arasında ilişkiyi götüren ve hiç anlaşamadığımız Alman sorumluyu değiştirdiler, onun yerine şahane bir insanı Werner Umbreit'ı görevlendirdiler ki onunla hem benim kişisel dostluğumuz doğdu hem parti yönetiminin. Bizleri tek tek tanıdı, anladı, sıcak ilişkiler kurdu ve yasala çıkışımıza dek her konuda bize destek oldu. Maalesef üst üste ağır hastalıklar geçirdi, beyin embolisi, kanser ve nihayet felç ve 2 yıl önce yitirdik. Yasal olunca onu Türkiye'ye misafirimiz olarak davet etmiştik, hasta olduğu hâlde geldi, Fethiye'de olağanüstü güzel bir tatil yaptık. Bu tatilin de ayrı bir hikâyesi var, belki sonra konuşuruz, şimdi lafı uzatmayalım.

Aslında inançlı, temiz yürekli biriydi. Dönüşümüzde dayanışıiçin bizimle birlikte Türkiye'ye geldi. Militandı, polislerle kavga etti, daha sonra birkaç kez daha davamızı izlemek için Türkiye'ye geldi. Bir keresinde kaldığı otelden Türkçeye çevirtip cezaevine sıcacık bir mektup göndermişti.

Werner ve eşi Helga'yı tahliyemizden sonra Berlin'deki evinde ziyaretimiz.

Feske ile ilgili anlatmadan geçemeyeceğim bir olay var. Demokratik Almanya çöktükten sonra, DDR Devlet Başkanı E. Honecker yargılandı, hakkında büyük bir karalama kampanyası açıldı. Batı bankalarında paraları olduğu söylendi, evinin banyosunun altından yapıldığı falan. Ahlaksızca yalanlardı bunlar, yargılama sonunda hiçbiri doğru çıkmamıştı. Müthiş bir terör havası içinde bu yargılama sürüyordu, herkes sinmişti. Feske tek başına Honecker ile dayanışma kampanyası açtı, bana da ulaştı, metni hemen imzalayıp gönderdim fakat gördüm ki Batı Berlin'den bizden kimsenin adı yoktu.

Benzer bir olayı aynı tarihlerde TÜSTAV'ı bizim çevrelere anlatmak ve destek almak için Federal Almanya'ya gittiğimde de yaşamıştım. O günlerde DKP Genel Sekreteri Herbert Mies tutukluydu. DKP cezaevi önünde onun için bir dayanışma gösterisi düzenlemişti. Sevgili Hamdi Maskar ile gösteriye katıldık, görüntü içler acısıydı, bir avuç insan toplanmıştı. İçlerinde genç göremedim, hepsi de yaşlı eski komünistlerdi, bizden de kimse

görememiştim. Gösteriden beş dakika geç ayrılmış olsaydık tutuklanmış olacaktım. Polis saldırmış, göstericileri toplamış. Tutuklanmış olsaydım sınır dışı ederler ve bir daha da Almanya'ya giremezdim.

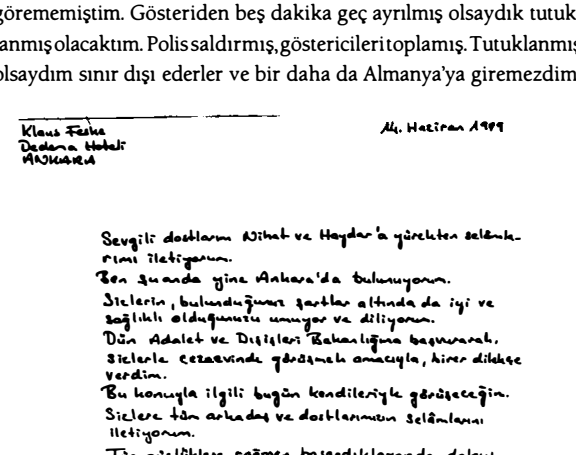

Klaus Feske
Dedana Hotel
ANKARA

Ank. Haziran 1989

Sevgili dostlarım Nihat ve Haydar'a yürekten selâmlarımı iletiyorum.
Ben şu anda yine Ankara'da bulunuyorum.
Sizlerin, bulunduğunuz şartlar altında da iyi ve sağlıklı olduğunuzu umuyor ve diliyorum.
Dün Adalet ve Dışişleri Bakanlığına başvurarak, sizlerle cezaevinde görüşmek amacıyla, birer dilekçe verdim.
Bu konuyla ilgili bugün kendileriyle görüşeceğim.
Sizlere tüm arkadaş ve dostlarımızın selâmlarını iletiyorum.
Tüm güçlüklere rağmen başarılarınızdan dolayı, sizlere büyük saygı duyuyoruz. ve düşüncelerimizde sizlerle beraberiz.
Haydar Ocak ayında yaptığı konuşmada, dünyanın artık değiştiğini söylemişti. Ben bunun altını kalın çizebilirim diye düşünüyorum. ve Türkiye'de de bizler için durumun ilerleye doğru gideceğinden eminim.
Bazı engeller çok güç aşılabilecek gibi görülebilir, ancak bu güçlükleri birlikte aşabileceğimize inanıyorum.
Size mektupla birlikte ilke resim gönderiyorum.
Birisi geçen yıl Avrupa'nın 29 Komünist ve İşçi Partisini temsilen Türkiye'ye gelen ve sizleri

Geriye dönelim, 5. Kongre'nin doğurduğu olumlu sonuçları anlatıyordum. Bütün bunlara rağmen Avrupa'da parti dikensiz gül bahçesinde değildi. Kongre üstüne ileri geri konuşanlar, hoşnutsuzlar da vardı. Batı Berlin parti örgütünden bir grup, daha önce bana muhalefet eden, Batı Berlin Sosyalist Birlik Partisi'ne (SEW) geçmek istediler, SEW bize sordu iyi olur dedik. PB içinden Ali Durak (Şiko) bir mektup göndererek partiden istifa etti. Mustafa Demir kaldı ama pasifleşti. *İşçinin Sesi* ise Avrupa'da bize rakip olmaktan çıktı. Böylece parti örgütleri ve parti yönetimi rüştünü ispat

etmiş oldu. Partinin merkezi yitirdiği otoritesini yeniden kazandı. Bir kongreden çıkmış, orada seçilmiş bir merkez yönetimi vardı artık. En başta kendim seçilmiş genel sekreter olmanın iç huzuruna kavuşmuştum. Artık ileriye bakabilirdim.

MK artık gerçekten partinin en yüksek organı olarak çalışmalı, partiyi yönetmeliydi. Bu amaçla daha sık toplanması kararını aldık. Daha sık toplanacağı için de artık başka bir yerde değil DDR'de toplantılarımızı yapmalıydık. Bu talebimizi kabul etti SED. Bu arada bir değişiklik daha yaptık, eskiden toplantılarımıza SBKP, SED ve Bulgaristan Komünist Partisi'nden konuk olarak birer temsilci katılırdı. Kararlarımıza karışmaz ama izlerlerdi. Daha sık toplanacağımız için kendilerinden gelmemelerini rica ettim, yalnızca ev sahibimiz olarak SED temsilcisi katılacaktı. Böyle de oldu.

***HÇ**- Konuk da olsalar katılmaları biraz tuhaf değil mi?*

NY- Evet ben de tuhaf buluyordum ama önceden öyle olagelmişti. Yukarıda TKP ile bu partiler arasındaki ilişkide beni rahatsız eden bir mesele var ona geleceğim demiştim ya işte o mesele bu meseleydi. MK toplantılarımızda konuk olarak konuşma da yaparlardı. Sovyetlerden katılan konuğumuz bizi rahatsız etmeyen bir üslupta konuşmaya özen gösterirdi. Dikkat etmiştim vurguları hep bizim sekter yanlarımızı törpülemek üzerineydi. Fakat bir keresinde Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesi'nden gelen bir yoldaş öyle özensiz bir konuşma yapmıştı ki, konuşması bitince "Konuşmanıza teşekkür ederim" demiştim, "Bizim sorunlarımıza bizden daha çok merak gösteriyorsunuz." Bizim yoldaşlar durumu kavrayıp hafif yollu gülümsemişlerdi, konuşan anlamış mıydı bilmiyorum, sanırım anlamıştı. Aslında MK toplantılarının DDR'de yapılma kararımızı fırsat bilerek bu operasyonu yapmıştım.

***HÇ**- Kongre sonrasında bazı tartışmalar oldu, bunlar üzerinde de biraz duralım isterseniz. Bir tanesi Partizan grubunun bu kongre ile parti yönetimini ele geçirdiği iddiasıydı.*

NY- Buna o tarihlerde de cevap vermiştim ama yine vereyim, uzatmadan. Partizan grubundan MK'ya ve PB'ye girenleri bizden önceki PB aldı. Bu bir. İkincisi o zamanki PB ve MK yapısı bir iki isim hariç değişmedi. Ki bizleri PB'ye MK'ya öneren Aydın Meriç idi. Aydın, *İşçinin Sesi*'ne geçince "Nabi ve Partizan grubu partiyi ele geçirdi" diye yazdı, Avrupa'daki muhalefet de bayrak açınca aynı argümana sarıldı. Hepsi bu.

HÇ- *Kongre sonrası söylediğiniz bir sözün sonradan tartışma yarattığını okumuştum. Cemal Kıral kongre sonrasında kendisiyle bir sohbette şöyle dediğini anlatmış "Partiye ideolojik büroyu değil, partinin kendisini hâkim kılacağım" (Naciye Babalık'ın* ***Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi*** *kitabından).*

NY- Kelimesi kelimesine hatırlamam mümkün değil ama muhtemelen böyle bir şey söylemişimdir, zira kongre sonrasında buna benzer sözler etmiştim. İşte tam bunu anlatmak istiyordum yani parti yönetiminin kişilere bağlı olmaktan çıkıp kurumsal bir işlerlik kazanması gerektiğini.

HÇ- *Biraz kişisel söylentilere gireceğim ama sormak gereğini hissediyorum çünkü bu sözünüz başka türlü yorumlanmıştı. İdeolojik Büro sorumlusu olarak Veysi Sarısözen ile aranızda sorun çıktığı ve hatta daha sonra onu kızağa çekmek için Moskova'ya eğitime gönderdiğiniz, yerine Zülfü Dicleli'nin getirildiği şeklinde.*

NY- Bütünüyle tevatür, aslı yok. Doğrudur onun eğitime gitmesi önerisini kendisine ben yaptım sanırım, şimdi iyi hatırlamıyorum, doğrudan kendisinden de gelmiş olabilir bu öneri ama her durumda kendisi istemeseydi gitmezdi, PB'da da bu karara itiraz ederdi. Aramızdaki ilişkiler ise genel sekreter de olsam tek taraflı dayatmayı kaldıran türden basit, yüzeysel ilişkiler değildi. Bu ilişkilerin anlamını, değerini dışarıdan bakanların kavramasını bekleyemem ama bu tür yorumların ortaya çıkmasının temel nedeni ise bu kavrayışsızlıktı.

TKP'ye girmezden önce Veysi ve diğer partizan hareketi içindeki arkadaşlarımla neredeyse kırk yıllık bir geçmişim vardı. Mahalle kahvesinde pişpirik oynayanların arkadaşlığı değildi bu, kavga arkadaşlığıydı. Bu süre içinde neredeyse içtiğimiz su ayrı gitmezdi, o denli yakındık. Ama birbirimizin kopyası da değildik, her birimizin farklı kişiliğinden gelen farklı yoğurt yiyişi vardı ve bu farkları da bilirdik. Bu nedenle birbirimizin düşüncelerini, adımlarını gözümüz kapalı onaylamazdık, açık tartışırdık. Bu dediğim hâli bilmeyenler TKP içindeyken bu tartışmalara tanık olduklarında durumu alışa geldikleri kavga moduyla yorumluyorlardı, öyle bir şey yoktu oysa.

Hatta başkalarını eleştirirken daha dikkatli olurdum yanlış anlamamaları için ama bu yoldaşlarımla böyle bir kaygı duymadan tartışırdım, onlar da öyle yaparlardı. Daha sonraları zaman içinde yoldaşlık ilişkilerimin yanı sıra aynı derecede yakın dostluk ilişkilerimin geliştiği yeni yoldaşlarım da olmuştu.

Bir mücadele örgütünde, illegal bir partide formel parti üyeliği ilişkilerinin yanı sıra mücadele pratiği içinde edinilmiş bu tür daha derin duygusal dostluklara dayalı ilişkiler güven temeli açısından son derece önemlidir.

Sorduğun soruya geri dönersem, Veysi ile hiç sorunum yok muydu? Vardı ama bu sorun başkalarının sandığı gibi bir iktidar kavgası sorunu değildi, böyle bir şey hiç olmadı aramızda. Sorun bir yanıyla bir üslubu, tarzı ilgilendiriyor olması nedeniyle kişisel bir meseleyken diğer yanıyla Veysi'yi de aşan kurumsal bir sorundu. Önce ikincisinden başlayayım, esas olan o çünkü.

Henüz daha Genel Sekreter olmazdan çok önce, TKP İstanbul İl Komitesi Sekreteri'yken partimizin ideolojik, politik merkez organı *Atılım* ve teorik organ olarak nitelenen *Yeni Çağ* dergisinin içeriğiyle ilgili hem benim hem de İl Komitemizin eleştirileri vardı. Özetleyerek söylersem bu yayınlar hem kitlenin hem parti tabanının nabzını tutmaktan uzak kalıyordu. En başta dili nedeniyle Bilen'den kaynaklanan aşırı bir öztürkçe dil kullanılıyordu.

O kadar ki riskleri göze alıp fabrikalara soktuğumuz yayınlarımızı işçilerin anlayabilmeleri için bir lügatçe bile çıkarmak zorunda kalmıştık. Akıl alır iş değildi bu.

Zaman zaman bu eleştirilerimi PB'ye gönderdiğim raporlarımda da yansıtmıştım. Genel Sekreter olduktan sonra artık yalnızca eleştirilerle yetinme lüksüm yoktu, gereğini yapmalıydım.

İkincisi, şu soru sorulmalı, kongre öncesinde partiyi partinin merkez organları yani PB ve MK yönetiyor muydu, yönetebiliyor muydu? Asıl mesele bu soruda yatar. Yönetemiyordu. Bu yönetemezliğin temelde yatan, objektif nedeni illegal parti oluşumuzdur ama ona rağmen parti merkez organlarının partiyi yönetebilmesi gerekirdi, değilse niye vardılar? Ne demek istediğimi biraz açayım.

Darbeden önce yurtdışına illegal yoldan çıkarak PB'nin bir iki toplantısına katılmıştım. Ciddi bir hayal kırıklığına uğramıştım, zira bu toplantılarda ele alınıp tartışılan konular bizim ülke içinde sıkıntısını çektiğimiz konular değildi. Örgüt, kadro sorunları, gizlilik (konspirasyon) konuları hiç konuşulmuyordu, bu sorunlar üstüne benim konuşmam ise havada kalıyordu, Fransız kalıyordum, itiraz eden olmasa da bir karşılık bulmuyordu. PB'de Batı Avrupa parti örgütlerinin temsilcisi olan iki yoldaşın şikâyetleri vardı, ülkedeki parti örgütleri hakkında bilgilerinin olmadığını bu durumda partiyi nasıl yöneteceklerini soruyorlardı. İ. Bilen bu sorular karşısında sinirli tepkiler veriyordu ama yanıt vermiyordu. Oysa bu yoldaşların sorusu haklıydı. Örgüt bilgileri genel sekreterde toplanırdı ama ikili görüşmelerimizde görüyordum ki Bilen ancak çok genel bilgilere sahipti, bu meseleyle ilgilenmeyi Aydın Meriç'e bırakmıştı ve ayrıca Bilen'in sorun duymaktan çok da hoşlanmadığını sezmiştim, başarılı sonuçlarla ilgiliydi yalnızca, üye ve örgüt sayısının artması gibi. Bu durum MK toplantılarında da farklı olmuyordu, orada da örgüt kadro sorunları görüşülmüyordu. Merkezî yönetim anlamında geriye ideolojik büro ve ajit-prop faaliyeti kalıyordu yani *Atılım* ve radyolar. TKP ülkede yokken, 74 öncesinde bu

anlaşılabilir bir durumdu ama artık değil. Merkez organımız *Atılım* ise kolektif örgütleyicilik görevini göremiyordu. Dolayısıyla parti yönetilmiyordu demek abartı sayılmaz. Ülkede ise her örgüt kendi bildiğince, bir bakıma merkezî yönetimden bağımsız çalışıyordu, Batı Avrupa örgütleri de öyle.

İşte artık ideolojik büro değil, partiyi partinin kendisi yönetecek dememin gerisindeki saikler bunlar.

Sorunun Veysi ile ilgili kişisel yönüne gelince. 5. Kongre öncesinden, özellikle 1981 MK Toplantılarıyla başlayan eleştirel bakış, açılım ve yenilenme çabamız vardı. Bu çaba o zamana dek yapılmamış olan yeni araştırmalara, incelemelere yönelmeyi gerektiriyordu. İdeolojik işler sorumlusu olarak Veysi'nin üslubu, tarzı araştırmacılıktan çok ajit-propa yatkındı. Zülfü'nün ise araştırmacı yanı ağır basıyordu, bunun için gerekli olan yabancı dil hâkimiyeti de vardı. Dolayısıyla ideolojik işler sorumlusu olarak Veysi'nin acilen bu eksiklerini gidermesi gerekliydi. Kaldı ki Zülfü gökten düşmüş birisi de değildi, Veysi'nin ideolojik çalışmalarda en yakın destekçisi idi ve hatta diyebilirim ki ağır yükü o kaldırıyordu. Ayrıca Zülfü ile ideolojik, politik, teorik meselelerde arayış ihtiyacı konusunda da iyi anlaşıyorduk, ortak bir dil geliştirebiliyorduk. Kısacası Veysi'nin Moskova'ya eğitime gitmesinde anlaşılmaz bir durum yoktu.

Kaldı ki parti yöneticileri olarak hepimizin bu konularda donanıma ihtiyacımız vardı, en başta benim ama partinin pratik işleri öylesine yoğundu ki neredeyse saniye boş vaktim olmuyordu. Ayrıca Kongre sonrasında vakit yitirmeden MK'den başlayarak pek çok yoldaşı sosyalist ülkelerde eğitime göndermiştik. Çok sonra sevgili Sıtkı Coşku'nun da uzun süreli bir eğitime gitmesini kendisine önerdiğimde yine benzer söylentiler çıkaranlar olmuştu, hatta bu söylentilerin bir ölçüde kendisini dahi etkilediğini hissetmiş ve çok üzülmüştüm.

Kızakla ilgili ol hikâye bundan ibarettir.

HÇ- *5. Kongre üstüne eleştirici baktığımızda yani bugünden bakarak ne söyleyebilirsiniz, neler yanlış veya eksikti?*

NY- Aslında eleştirimi yukarıda dile getirmiştim. Kongre raporu partinin ideolojik politik olarak geçirmekte olduğu değişimi tam olarak yansıtamamıştı, politik perspektif belirsizdi. Kongre biçim olarak güçlü içerik olarak zayıf kalmıştı. Yasallık vurgusu zayıftı, somut değildi.

HÇ- *Hazırlıksızlığın, ya da iyi hazırlanmış olmamanın getirdiği bir sonuç muydu bu durum?*

NY- Bu vardı elbette. Partimizin İdeolojik Bürosu ciddi çalışmalar yapmış, ürünler ortaya koymuş, tartışmaya açmıştı. Birincisi yeterince tartışılamamıştı, zaman azdı. İkincisi ve en önemlisi bu fikirler, tezler çok geneldi, somut değildi, bunu bugünden bakarak söylüyorum. Dünya analizleri ayrı ama kendi pratiğimizden çıkan somut sorunlar yoktu ve dolayısıyla parti tabanı kendileri de fikir üreterek bu tartışmalara katılamamıştı. Darbe öncesi partinin ideolojik politik hattı ve bu çizginin doğurduğu pratik-örgütsel zaaflar tartışmaların merkezinde yer almadı. Başka deyişle bu ağır darbeyi neden yedik, neden direnemedik soruları ile ideolojik politik çizgimiz arasında bağlar kuran açılımlar yapılabilmiş olsaydı canlı bir tartışma da ortaya çıkabilirdi.

En önemlisi ülkede demokrasiye dönüş ile TKP'nin yasallaşması arasında bağlantılar kurmadık. Bu bağıntı doğrultusunda kanımca ilk yaklaşım Kongre sonrasında 4. MK Toplantısı'nda oldu. "Demokratik Türkiye / Daha Güçlü TKP" sloganı bunu ifade eder. Dolayısıyla kongrede yasallaşmaya vurgu olsa da merkeze alınmış stratejik bir politik hedef olgunluğunda değildi.

Kongre ile ilgili o günden benim hâlâ canımı sıkan bir hatam var. Yeni MK oluşturulurken Gönül Dinçer'i yeni MK öneri listesi

içine koymamak. Üstelik MK'daki tek kadın yoldaşımız olduğu hâlde. Bunun doğrudan benimle bir ilgisi de yoktu üstelik yani onunla bir sorunum yoktu aksine o belki öyle düşünmez ama benim sevdiğim bir yoldaştı, İdeolojik Büro içindeki sorunlar nedeniyle böyle yapmıştım.

İdeolojik Büro içinde Leipzig kolektifinde Gönül'ün durumu da canımı sıkıyordu, bir bakıma tecrit edilmişti, bu sorunu nasıl çözeceğimi de bilmiyordum, bana da güvenmiyordu. Aydın Meriç geçmişten iyi arkadaşıydı, onun olayı nedeniyle yaralıydı, kendini yalnız hissediyordu, sonuç olarak Leipzig'de tecrit edilmiş olarak yaşanamazdı. Batı'ya gitmek istediğinde hiç tereddütsüz onayladım.

Ama nedeni ne olursa olsun yeni MK içine alınmamış olması yanlıştı. Üstelik Gönül içimizde farklı düşünmeye cesaret edebilen bir yoldaşımızdı, yenilenme çizgisine çok katkısı olmuştu. Örneğin NATO meselesine bakışımın değişmesinde onun rolü olmuştu. MK'da kadın yoldaşların eksikliği ayrıca yüz kızartıcıydı.

Böylece parti tarihimizde kilit taşı görevi gören 5. Kongremiz üstüne sanırım söylenmesi gerekenleri hemen hemen söylemiş olduk. Sonrasına geçebiliriz.

***HÇ**- Sonrasına geçmeden önce TKP'nin daha önceki kongreleri ile 5. Kongre arasında bir karşılaştırma yapmak gerekirse ne derdiniz?*

NY- Şunun altını çizerek söyleyeceğim, TKP tarihi hâlâ ele alınıp incelenmeyi bekliyor, Komintern arşivlerinin elimizde olması bu incelemeler için çok önemli bir kaynak. Bazı önemli çalışmalar yapılmışsa da kanımca yeterli değil. Önceki kongrelerle ilgili yaptığım taramalar bu konuda yazılanların çok yüzeysel kaldığını gösterdi o nedenle sorduğun bu soruyu yetkin biçimde açıklamam mümkün değil. Çok genel şeyler söylemek de istemem.

TKP tarihinde kongreler yanında konferanslar da yapılmıştır, bana göre içerik olarak bakılırsa konferanslar da kongre niteliği taşır.*

Sırf bir kronoloji vermek gerekirse; 1920 Birinci Kongre, 1922 İkinci Kongre, 1925 Üçüncü Kongre, 1926 Viyana Konferansı, 1932 Dördüncü Kongre, 1962 Leipzig Konferansı, 1977'de Konya Konferansı (Moskova Konferansı) ve 1983 5. Kongre. 1988 6. Kongre (TİP ile resmen birleşme kongresi, Çekoslovakya).

İlginç olan şu ki, her kongre ve konferans sonrası tutuklamalar geliyor: 1922, 1923, 1925, 1927,1928,1929, 1930, 1932, 1933, 1935, 1938, 1944,1945,1946, 1951, 1953, 1980 sonrası.

Bu kongre ve konferanslar içinde bana göre en ilgi çekici olanı 4. Kongre ve Viyana Konferansı'dır.

TKP 4. Kongresi (Pavli Adası Konferansı), Nâzım Hikmet'in de içinde olduğu TKP Genel Sekreteri Şefik Hüsnü'ye karşı bir muhalefet hareketinin çıktığı kongredir. İ. Bilen de bu hareketin içindedir. Bu muhalefet Kemalist rejimin desteklenmesinin artık yanlış olduğu çünkü milli kurtuluş mücadelesinin bittiği ve burjuvazinin kendi diktatörlüğünü kurduğu ve bu nedenle mücadelenin bu rejime karşı verilmesi gerektiği fikri üstüne oturur. Bu tartışma sonraya da uzanan bir tartışma olarak ilginçtir, buraya döneceğim.1926 Viyana Konferansı da içeriği açısından bana göre çok ilginçtir. Daha sonra üzerinde duracağım.

Bu tarihler arasında üzerinde durulması gereken bir olgu daha var. İki yasal sosyalist parti olgusu. Esat Müstecaplıoğlu'nun kurduğu Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) ve Dr. Şefik Hüsnü'nün kurduğu Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi (TSEKP). Her iki parti

---

Erden Akbulut (daha önce değindiğim notlarından); "TKP kongreleri: Eylül 1920 Bakü Kongresi (Komintern'de tescili tartışmalıdır); Ağustos 1922 THİF Kongresi (TKF 1. Kongresi olarak tutanağı düzenlenmiştir); Şubat 1925 Akaretler Kongresi; 1983 TKP Kongresi. Bir diğer deyişle TKP 4 kongre toplamıştır. 1926 Viyana ve 1932 Defterdar toplantıları, tutanaklarında da belirtildiği üzere, TKP Aktif Konferansı'dır."

de komünistlerin yasala çıkma çabalarıydı ama birlik hedefi yoktu maalesef ve her ikisi de kapatıldı.

Bu arada 1958'de Bizim Radyo kurulur, başında İ. Bilen vardır.

1962 Leipzig Konferansı ise 1951 tutuklaması sonrasında ilk kez bir yönetimin oluşması açısından önemlidir, TKP MK Dış Bürosu kurulur. Başında Zeki Baştımar vardır. Baştımar'ın ağır hastalığı sonrasında İ. Bilen başa geçer ve sonra Dış Büro TKP Polit Bürosu (PB) adını alır, İ. Bilen ise TKP MK Genel Sekreteri sıfatını kullanır. Bu olaylarla ilgili bir dizi tartışma vardır ama onlara girmeyeceğim.

Mustafa Suphi'nin 1920 TKP Birinci Kongresi'nde öne koymuş olduğu, parti merkezini Türkiye'ye taşıma ve Türkiye'deki komünistlerin birliğini sağlama hedefi, TKP 5. Kongresi'nin sağladığı ivme ile 70 yıl sonra TBKP'nin yasal kuruluşuyla gerçekleşmiş oldu.

DIŞA AÇILIYORUZ: GÖRÜNÜR PARTİ OLMAK

HÇ- Evet artık 5. Kongre sonrası TKP'ye geçebiliriz.

NY- 5. Kongre'ye kadar parti iç meseleleriyle boğuşmuştu ama kongreden sonra, merkezî yönetimin otoritesinin güçlenmesine paralel olarak dışa dönmeye, dış dünyaya sesini duyuran bir parti olmaya yöneldi. Bu noktada Avrupa örgütlerimiz stratejik bir önem kazandı. Cuntaya karşı Türkiye demokrasi güçleriyle, cezaevleriyle dayanışma faaliyeti etrafında diğer sol güçler ve hatta İslamcı çevrelerle beraber eylem birliklerine girdik. Dayanışma faaliyetleri Avrupa'daki komünist, sosyalist, sosyal demokrat partilerin, yeşillerin, aydınların, bazı sivil toplum kuruluşlarının desteğini kazandı ve hatta Avrupa Parlamentosu içine kadar girdi, destek buldu.

Batı Avrupa'da Türkiye ile dayanışma eylemleri son derece önemliydi. Bir bakıma Avrupa'da diğer politik göçmenlerle birlikte bir diyaspora oluşmuştu. O tarihlerde Avrupa'da gelişen barış hareketleri de demokrasi güçlerinin yakınlaşmasını hızlandırmıştı.

HÇ- Batı Avrupa'da İslamcı hareketlerin de katıldığı ilginç bir barış konferansı toplanmıştı sanıyorum

NY- Evet Barış ve Demokrasi Konferansı. Aslında o konferansla ilgili hazırlık görüşmelerine ilişkin ilginç bir anımız var. Yoldaşlar Milli Görüş hareketinin Avrupa'daki temsilcileriyle bu konferansa katılmaları için görüşürken onlar bir koşul ileri sürmüşler, "Biz açılışta *Kuran* okuyarak başlarız" demişler. O tarihte dayanışma

eylemlerinden sorumlu yoldaş Erdal Talu Leipzig'e geldi, ne yapabiliriz diye konuştuk. Doğrusu bizim açımızdan fazla sorun olmazdı ama bu dışımızdaki sol için sorun yaratırdı. Sonra onlara bir karşı teklif götürmeye karar verdik, "Biz de 'Komünist' Enternasyonali çalarak başlarız" diyelim dedik. Sonucu tahmin edebilirsiniz, *Kuran* da okunmadı, Enternasyonal de çalınmadı, konferans toplandı. Yani biz de dahil herkes yavaş yavaş diyalog politikasını, uzlaşmaları öğrenmeye başlıyordu.

Karl Marx'ın Ölümünün 100. Yılı Toplantısı

Devam edelim; dış kamuoyunda meşruiyet kazanmak ve ardından yasallığı elde etmek ancak partinin görünür bir parti olmasıyla mümkün olabilirdi. Görünür olacaksınız ki üzerinde konuşulan bir parti olasınız. Üzerinde konuşulan parti olacaksınız ki politikanız yığınlara ulaşsın. Ama önce partinin yüzü görülmeli değil mi? Biz de tam öyle yaptık.

Marx'ın ölüm yıldönümü toplantısında konuşurken.

DDR'de Marx'ın ölümünün 100. yılı anma toplantısı düzenlenecekti, bu toplantıya komünist partiler, sosyalist partiler davetliydi, TKP olarak biz de davetliydik. Bu toplantı basına açıktı, Batı TV'lerinde yayınlanacaktı. Yurtdışına çıkıp, komünist partilerin toplantılarına katıldığımdan beri illegal parti olmanın bir marifet olmadığı kafama dank etmişti. KP'lerin bu tür toplantılarına güvenliğimiz nedeniyle neredeyse merdiven altından katılırdık, bir avuç illegal parti içinde. Herkes gibi salona seslenen konuşmalar da yapamazdık. Bu durum artık onuruma dokunur hâle gelmişti. Aramızda konuştuk, bu kez artık bu duruma son verelim dedik. Alman yoldaşlara söz konusu toplantıya açık biçimde katılacağımı, TV'lerden kaçmayacağımı ilettik. Kabul edildi. Böylece bir ilk yaşadım, yüzüm Batı televizyonunda görüntülendi. Geçmişte MİT, Bilen yoldaşın resmini çekmek için Leipzig'e gelmiş ve resimlemişti de. *Tercüman*'da da yayımlanmıştı. Artık yorulmasına gerek yoktu MİT'in, kendi yüzümü kendim göstermiştim. Bu toplantının hemen ertesinde yukarıdaki fotoğrafımı *Tercüman* gazetesi basmıştı.

İlk Dışa Açık Toplantı: Duisburg Salon Mitingi!

TKP'nin kuruluşunun 65. yıldönümü geliyordu, bunu Batı'da, Almanya'da yığınsal açık toplantı biçiminde kutlayalım dedik. Hazırlıklara giriştik. Benim Batı'ya ilk çıkışım olacaktı ama ilk olan bu değildi yalnızca. TKP kendi parti üyelerinin ve herkesin katılacağı bir toplantı düzenliyordu ve parti genel sekreteri de ilk kez kalabalıkların önüne çıkıp konuşacaktı. Toplantıya ev sahipliğini DKP yapıyordu. Toplantının hazırlığında da çok destek verdiler.

Yapacağım konuşma önemliydi, konuşmam üstüne çalışmaya başladık. Net bir şey söyledim, kalabalığa konuşacak olmama rağmen konuşmam ajitatif olmayacaktı, ajitasyon zaten bana göre değildi, ayrıca yeni mesajlar vermek durumundaydık, dinleyenleri

bu mesajlar üstüne düşünmeye davet etmeliydik. Genel taslağı ben hazırladım, üzerinde parça parça çalıştık. Sonuçta hayli uzun bir konuşma metni çıktı. Niye bunu anlatıyorum, çok mu önemli bir konuşmanın nasıl hazırlandığı? Anlatacağım.

TKP'nin 65. Kuruluş yıldönümünü 21 Eylül 1985' de kutladık. Büyük bir spor salonundaydık, salon ağzına kadar dolmuştu ve hatta kapıda giremeyenler vardı. O nedenle salon mitingi diyorum. Heyecan yüksekti, sık sık sloganlar atılıyordu. Behice Boran, Ahmet Kaçmaz da davetliler arasındaydı.

Toplantının sunucusu Fevzi Karadeniz idi, açış konuşmasını ev sahibi olarak DKP Genel Sekreteri Herbert Mies yaptı. Benim için tam bir talihsizlikti onun konuşmacı olması. İriyarı bir adamdı, davudi bir sesi vardı ve ajitasyonu çok yüksek bir konuşma yapmıştı. Ardından ben çıktım. İzleyen yoldaşların sonradan bana anlatımları şöyleydi: Haydar Kutlu gelecek dediler, inanmadık, başka biri onun yerine konuşur dedik, hatta perde arkasından konuşur kendini yine göstermez dedik. Ama salona geldiğimizde Haydar Kutlu geldi dediler çok heyecanlandık, kafamda Haydar adı iriyarı, kara yağız bir kişiyi çağrıştırıyordu, anons ettiler sen çıktın, ufak tefek kumral biri, hayal kırıklığına uğradım. Sonra konuşmanı izlemeye başladım, heyecansız bir konuşma, ben yumruk gibi laflar bekliyordum, sense benimle baş başa sohbet eder tonda konuşuyordun, yine hayal kırıklığına uğramıştım ve bu nedenle ne söylediğini de anlamıyordum. Ancak bir süre sonra konuşman beni içine almaya başladı, yeni bir şeydi benim için...

Kalabalıklar önünde ve hele ilk kez yapılan böyle bir toplantı için aslına bakılırsa ben kötü bir konuşmacıydım, alışılmış kalıplar içine hiç uymayan, bu anlamda acemice bir konuşma yapıyordum. Yer yer ateşli cümleler serpiştirmiş olsam da esas olarak analizler yapan bir konuşmaydı benimkisi. Konuşmamla hiç alakası olmayan yerlerde salonda sloganlar atılıyordu, sonradan öğrendim ki yoldaşlarca önceden hazırlanmış ama benim farklı bir konuşma

yapacağımı bilmedikleri için konuşmamla sloganlar birbirini tutmuyordu, konuşmamla hiç ilgisi olmayan yerde sloganlar patlıyordu. Örneğin ben "dünya yuvarlaktır" diyordum salondan "Yaşasın TKP" sloganları atılıyordu. Aslında böyle bir durumla karşılaşacağımı az çok kestiriyordum, o nedenle konuşmamın hemen başlarında şöyle demiştim: "Sınıf düşmanlarımıza karşı içimizde sınıf öfkesi olmadan, yüreğimizde sınıf kavgasının sıcak ateşi yanmadan, coşku olmadan hiçbir başarı kazanılamaz... Biliyorum benden coşku dolu sözler bekliyorsunuz ama bugün ve bugünlerde öfke ve coşkunun yanı sıra bize gerekli olan aynı ölçüde bilincimizin çelik soğukluğu olmalıdır. Düşünmeliyiz daha çok düşünmeliyiz." Ama sessiz olun demekle olunmayacağını kestirememiştim. Ancak on beş, yirmi dakika sonra salona hâkim olmayı başarabilmiştim, heyecan dinmiş artık dinliyorlardı. Bitirip Herbert'in yanındaki koltuğa oturduğumda, Herbert "Yığınlar önünde bu ilk konuşmanız mı" dedi, konuşmayı tam çeviri olarak da izleyemediği için bir aceminin konuşması olarak gelmişti ona, izlenimi yanlış da değildi.

Konuşma içerik olarak önemliydi. İlk kez dile gelmiş fikirler vardı. *Yazılar ve Konuşmalar* kitabında bu konuşmam da yer aldığı için burada tekraren vermeyeceğim.

DKP'nin konuğuydum aynı zamanda, bir hafta Almanya'yı gezdirdiler. Gittiğimiz illerde hem DKP parti örgütlerini ziyaret edip görüş alışverişinde bulunuyorduk hem kendi partimizin örgütlerinde partililerle sohbet ediyordum. Damgasını vuran durum ilk kez bir genel sekreterin TKP tabanının önüne çıkmış oluşuydu.

Bu gezi birçok bakımdan benim için öğretici oldu. Bir kez daha anladım ki Leipzig'den bu parti yönetilemez, bu canlı ilişkilerin parti merkezine sekreterlerin verdiği kuru raporlarla yansıması, parti merkezinin parti tabanının nabzını tutması mümkün değil. Ayrıca kadrolar konusunda yanılmak da çok mümkün. Federal Almanya parti örgütü sekreteri kim olacak diye bir sorun vardı o sıra. Sekreter olmasın diye rapor verilen yoldaşla bu gezi boyunca

beraber oldum, yakından tanıdım. Parti örgütlerini, kişileri çok iyi tanıdığı gibi onlarla sıcak diyalogları olduğunu gördüm, yani bir halk adamıydı, o olmasın diyenler ise onun teorik yetersizliğini ileri sürmüşlerdi bana. Tanıdığım zaman bu değerlendirmenin yanlışlığını gördüm. Bu raporu veren PB'den yoldaşa kızdım, beni yanıltıyorsunuz diye. Yanlış anlaşılabilir diye tanıdığım, yetenekli bulduğum bu yoldaşımın adını vermeliyim, Feridun Gürgöz. Onunla bu gezide gölde balık tutma hikâyemiz var ama girmeyelim, uzar, ben sana anlatırım sonra.

Duisburg toplantımızın ülke içinde yankısını hep merak ederdim, 1986'da Türkiye'ye gittiğimde bir miktar öğrenmiştim, genellikle söylediklerimden çok genç oluşum dikkat çekmişti. Bir gün Çiçek ile birlikte Kuzey Kıbrıs'a konuk olarak gitmiştik Mustafa Paçal da vardı, orada bu konuşmayla ilgili anısını anlatmıştı. Geçenlerde bunu yaz demiştim. Kendisini de tanıttığı iletisini kısaltarak koydum:

"1976 yılında askerlik dönüşü fabrika işçiliğine başladım. Sendika üyesi oldum. Fabrika sendika temsilciliği yaptım. 1977 yılında tarihî TKP üyesi oldum. Partinin fabrika komitesinde görev aldım. 12 Eylül darbesi sonrası tutuklandım. Tahliye olduktan sonra Gebze fabrikadan Bakırköy'deki Vita fabrikasına gönderildim. Fabrikada ilk işimiz TKP parti komitesini kurmak oldu. Komiteyi kurduk. Hemen arkasından bir de fabrika sendika komitesi kurduk. Yıl 1984 olmuştu. Parti içinde kimi tartışmaların ve gelişmelerin olduğu çok uzaktan da olsa kulağımıza geliyordu ki bunun etkisi fabrika komitesine de yansıdı. Sekreter yoldaş *İşçinin Sesi* hareketine katıldı. Bizler TKP'li olarak kalmayı seçtik. Oysaki parti ile hiçbir ilişkimiz yoktu ve çabalarımıza rağmen de kuramadık. Nerede bir yoldaş varsa TKP oradadır diyerek çalışmamızı sürdürdük. Sonra parti ilişkimi kurdum.

Ahmet Sipahi ve Yusuf Kıtıki yoldaşlarla düzenli görüşmeye başladım. Bu arada iki yoldaşımı da saygı ile anıyorum.

Bu görüşmeler de Haydar Kutlu yoldaşın parti genel sekreteri olduğunu öğrenmiş olduk. Ben Kutlu yoldaşı tanımıyordum. Bir gün parti kanalında bana 'gizli' koduyla bir videokaset geldi. Bu beni çok heyecanlandırmıştı. Çünkü bu kasette Kutlu yoldaşın Duisburg'ta açık bir toplantıda yaptığı konuşma vardı ve bu konuşma TKP genel sekreterleri arasında açık olarak bir toplantıda yapılan ilk konuşmaydı diye biliyorum. Kaseti parti komitesinden yoldaşlarla birlikte bir ev ortamında toplanarak izleme kararı aldık. Kaset başlamadan önce yeni genel sekreter acaba nasıl bir diye tasavvur etmeye başladım. Şöyle kelli felli, yaşlı başlı biridir diye düşünürken karşımıza bize çok benzeyen ve çok genç bir genel sekreter çıktı. Çok şaşırmıştım ama sonra bize benzemesine sevinmiştim. Konuşması da bize benziyordu, sohbet eder gibiydi, yeni şeyler söylediğini hepimiz fark etmiştik. Bu yeni sözler doğrusu aykırı da gelmemişti bize. Sonra komitede bunları anlayabildiğimiz kadar tartışmıştık. Daha sonra dönüşler, işkenceler, hapisler derken 1991 yılında Kutlu yoldaşla tanıştık, uzun yıllar birlikte olduk yine birlikteyiz. Derken bir gün Başbakan Ferdi Sabit Soyer ve Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat'ın davetlisi olarak Haydar Kutlu (Nabi Yağcı) ve eşi Çiçek Yağcı ile Kuzey Kıbrıs'a gittik. Mağusa'da deniz kenarında birlikte yürürken bu anımı kendisine anlatmıştım.

Mustafa Paçal"

İlk Röportaj: *Güneş* Gazetesi

Bir gün Fransa parti örgütümüzden bir not geldi, *Güneş* gazetesinden Turhan Aytul'un benimle yüz yüze görüşerek bir röportaj yapmak isteğini bildiriyordu. Kabul ettim. Zamanı bildirdik, ben Paris'e gittim ve bir yoldaşımızın evinde buluştuk. Benim bir gazeteyle ilk röportajım olacaktı, kuşkusuz heyecanlıydım fakat baktım o benden çok daha fazla heyecanlı. Heyecandan elleri titriyordu. Önce biraz hoşbeş ettik, bana neden heyecanlandığını anlattı. Yıllar önce İ. Bilen ile görüşmek istediğini, kabul edildiğini

ve Sofya'da randevu verildiğini ama kendisinin gelmediğini yeri bir başkasını gönderdiğini, onun üzerine röportajdan vazgeçtiğini anlattı. Doğrusu yine böyle bir şey olacak diye endişeliydim dedi.

Konuşmamızdan önce bana uzun bir soru listesi verdi. "Sorularımın hepsi burada, bunlardan başka sorum olmayacak, içinde sormamı istemediğiniz soru varsa çıkarın" dedi. Ben sorulara bakmadan "istediğini sorabilirsin bakmama gerek yok, yanıtlamaktan kaçınacağım bir soru yok ama lütfen görüşlerimi olduğu gibi yansıtın" dedim ama o ısrar edince sorulara baktım. Bir gazetecinin aklına gelebilecek her şey vardı.

O sordu ben yanıtladım, saatlerce konuştuk. Siyasi konuların dışında benim kişisel özelliklerime inen soruları da vardı. Örneğin ne tür müzikten hoşlandığımı sorunca "Klasik Türk müziğinden de Klasik Batı müziğinden de hoşlanırım, kuşkusuz türküler de var, hoşuma giden pop parçaları da oluyor" demiştim. Klasik Türk müziğinden kim mesela diye sorunca Münir Nurettin Selçuk demiştim. Bu röportaj yayınlanınca bizim dışımızdaki soldan şöyle bir eleştiri aldım, "Bir komünist burjuva müziğinden nasıl hoşlanır?"

Konuşmamızın bir yerinde aniden "Sovyetlerden para alıyor mu partiniz?" diye soruverdi. Bak dedim, bu soru listende yok, liste dışı sorum olmayacak demiştin ama ben bunu da yanıtlayacağım ama karşılığında bu röportajın aslına uygun yayımlanmasını istiyorum dedim ve sorusunu yanıtladım.

Turhan Aytul'un bu röportajı *Güneş* gazetesinde yanılmıyorsam üç gün peş peşe yayımlandı. Oldukça objektif vermişti Aytul, özünde bir çarpıtma yoktu.

Evet, artık duvarın ötesinde sesimiz ilk kez duyulmaya başlamıştı.

Atina Basın Toplantısı ve Fır Hattı Meselesi

Yunanistan Komünist Partisi (YKP) ile ilişkilerimiz öteden beri gelenekleşmiş bir yakınlık gösterir. Buna karşın örneğin İtalyan

Komünist Partisi (İKP) ile ilişkilerimiz en kötü olandı. Nedeni İ. Bilen'in yaklaşımından kaynaklanıyordu, İKP'yi revizyonist görüyordu. Sovyetlerin bile yapmadığı ölçüde keskin eleştiriler yapmıştı. *Atılım*'da manşetten saldırmıştı. YKP'yi ise Stalinist bir parti olarak görüyordu, o nedenle de en yakın gördüğü parti oydu. Diğer yandan Yunan halkını kendimize yakın buluyorduk, bir sempati ilişkisi vardı aramızda.

Genel Sekreter olduktan sonra Yunan Komünist Partisi'nin daveti üstüne Atina'ya gittim. Programda bir de basın konferansı vardı. Konferans bütün gazetecilere açıktı, Yunan basınının yanı sıra Türkiye'den de gelmiş gazeteciler ve kalabalık bir dinleyici kitlesi vardı. TKP tarihinde bir genel sekreterin basın önüne çıkması vaki değildir, bu ilk kez oluyordu.

Konuşmam kuşkusuz 12 Eylül rejiminin eleştirisi üzerineydi. Yunan basını konuşmamı ilgiyle izlemişti, pek çok soru gelmişti. Türk basınından *Tercüman* gazetesi muhabiri bir soru sordu: "Siz Türkiye'yi eleştiriyorsunuz ama Yunanistan Ege'de FIR hattını, kıta sahanlığını 12 mile çıkarmak istiyor, bu konuda ne düşünüyorsunuz?" Amacı halisane değildi, beni köşeye sıkıştırmaktı niyeti. Fakat tersi oldu.

Atina gezisinden önce dersimi iyi hazırlamıştım. Daha doğrusu partimizin Uluslararası İlişkiler'den sorumlu yoldaşım daha yeni yitirdiğimiz, bizi acıya boğan Ayşe Bilge Dicleli'ye "Şu Ege sorunu üstüne çalışalım, sen bir ön çalışma yap" demiştim. Gerçekten iyi bir çalışma yapmıştı ve bu 12 mil meselesini masaya getirmişti. Bu çalışma yine onun kaleme aldığı Ulusal Demokrasi Konferansı'nın tezleri içinde Barış, Ulusal Güvenlik ve Ulusal Egemenlik Alternatif Programı'na da girmişti. Baktık ki Yunanistan bu konuda haksız, eğer 12 mil kabul edilecek olursa başka olumsuzlukların yanı sıra örneğin İstanbul'dan Antalya'ya gemiyle gitmeye kalkarsanız neredeyse Yunanistan'dan vize almanız gerekecekti. Bu kabul edilemez bir durumdu. Buna karşı çıkmak gerektiğine karar vermiştik.

Dolayısıyla bu sorunun yanıtına hazırlıklıydım. Yunanistan'ın bu kararı yanlış dedim ve gerekçelerimi açıkladım. Salonda büyük bir sessizlik patlaması oldu. Ardından Yunan gazetecilerinin tepkileri gelmeye başladı. Beni neredeyse Türkiye'deki askerî cuntayı savunmakla suçluyorlardı.

Ertesi gün, yanılmıyorsam *Hürriyet* gazetesiydi, manşeti şöyleydi "TKP Genel Sekreteri Kutlu Ege'de Türkiye'nin ulusal çıkarlarını savundu". Böylece TKP tarihi boyunca merkez medyanın duvarı ilk kez lehimize delinmişti.

Fakat öte yandan Yunanistan Komünist Partisi içindeki hava hiç hoş değildi. Bana yönelik sempati bir anda düşmüştü. Gezi programını sürdürüyorduk, nihayetinde misafirdim açık bir şey söylemiyorlardı ama tavırlarındaki değişmeyi hissediyordum. İçimden bu gezi bir an önce bitse de gitsem diyordum.

O arada Yunanistan'daki Türkiyeli politik göçmenlerin kampında olan yoldaşları ziyaret ettim, kampta olanlar olmayanlar hep birlikte toplanarak birkaç saat hoş zaman geçirdik, sorunları vardı dinledim, dönünce çözümü yolunda bazı adımlar attık. Buradaki parti örgütünün sekrerteri Alaittin Taş idi ve buradaki yoldaşlar 1987'deki dönüşümüzde biz cezaevindeyken Yunanistan'da aktif bir dayanışma faaliyeti götürmüşlerdi.

Atina gezim benim için çok değerliydi ancak hayal kırıklığına da uğramıştım. Yunan komünistlerin konuşmalarında örtük bir milliyetçiliğin varlığını görmüştüm. Kafamdaki Yunanistan Komünist Partisi böyle bir parti değildi oysa.

***HÇ**- Görüşmeler yaptığınız komünist partiler arasındaki ilişkiler nasıldı?*

Aslında komünist partiler arasındaki ilişkilerden de genel anlamda rahatsızdım. İkili görüşmeler olur, herkes yuvarlak laflarla dünya hakkında, kendi politikaları hakkında üç beş laf eder sonra ortak açıklama yapılır, "enternasyonalist dayanışma içinde deney

alışverişi" yapıldığı söylenirdi. Oysa deney aktarımı falan olmazdı. Yani donuklaşmış, formel hâle gelmiş ilişkilerdi. Her seferinde çok sıkıldığımı hatırlıyorum.

Her şeye rağmen YKP ile ilişkilerimiz bu açıdan daha samimiydi.

Üstü örtük milliyetçiliği Güney Kıbrıs ziyaretimde AKEL (Kıbrıs Komünist Partisi) ile karşılaşmamda da görmüştüm. Kıbrıs sorunu nedeniyle. Orada da tartışmam olmuştu. Kuzey Kıbrıs'ta CTP'yi bağımsız bir parti olarak görmüyorlardı. Şimdi artık kabul ediyorlar ama o tarihte iki ayrı toplum realitesini görmezden geliyorlardı. Kuzeydeki toplum için "kendi kaderini tayin hakkı" ilkesini kabul etmek istemiyorlardı. Tartışmamıza rağmen ilişkilerimiz yine de soğuk olmadı ama oradan da canım sıkılarak dönmüştüm. Oysa CTP bağımsız bir parti olarak kendi kimliğini bulduğunda çok başarılı olmuş, iktidara gelebilmişti ve dahası Türkiye'de öğrenci iken İGD üyesi olan Mehmet Ali Talat Cumhurbaşkanı olmuştu. Yıllar yılları kovaladıktan sonra sayın Cumhurbaşkanı'nın ve Başbakan'ın konuğu olarak Kuzey Kıbrıs'a gitmiş oradaki yoldaşlarla, dostlarla çok hoşsohbetlerimiz olmuş, Kuzey Kıbrıs'ın her yanını dolaşmıştık. Benden gazetelerinde yazmamı istemişler bir süre *Yeni Düzen*'de yazmıştım.

Bütün bunlara rağmen yine de YKP ve AKEL ile ilişkilerimiz her zaman sıcak oldu ve bizimle en yakın dayanışmayı onlar gösterdiler. İçimde bir uhde vardı, biz de legal parti olsak da ülkemizde onları ağırlasak diyordum. Bu hayalim de gerçekleşti. Yıllar sonra TBKP legal kurulur kurulmaz YKP'yi Türkiye'ye davet ettik. Dikili Belediye Başkanı sevgili Osman Özgüven 12 Eylül süreci boyunca demokrasi mücadelesi için çok iyi bir gelenek yerleştirmişti, her yıl festival yapıyordu. Bu festivallere katılan solcu, demokrat aydınlar, gençler konuşmak için bir platform bulmuş oluyorlardı. YKP Genel Sekreteri Florakis başkanlığında çoğu milletvekili olan bir heyet bu festivale bizim davetlimiz olarak geldiler, elimizden geldiğince ağırladık. Bir basın toplantısı da düzenledik. Çok ilginç

olmuştu. Florakis konuştu, konuşmasında "Kutlu yoldaş 12 mil meselesinde haklıydı, parti olarak daha sonra biz de bu konuyu tartıştık ve Yunan hükümetinin bu politikasının yanlış olduğuna karar verdik" dedi.

Dikili'de, Yunanistan Komünist Partisi (YKP) heyetiyle birlikte.

Bu festivalde son derecede ilginç bir olay yaşanmıştı. Bir grup YKP milletvekilini bizim yoldaşlar Dikili'de gezdirmişler, esnafla da tanıştırmışlar, bir mağazaya girmişler, şöyle bir diyalog yaşanmış: Mağaza sahibi "Ne iyi demiş, keşke bizde de bir komünist partisi olsa", bizimkiler "Bizde de var TBKP" demişler, mağaza sahibi "Yaa, kim kurdu bu partiyi?" demiş, bizimkiler "Nihat Sargın, Haydar Kutlu" diye yanıtlayınca mağaza sahibi "Hay Allah, ben o ikisini çok seviyordum, keşke başka bir parti kursalardı"

Çok hoş bir yanıt, çok da düşündürücü!

Sol Birlik

***HÇ**-TKP için bir ilk: Kürt sosyalist partilerin de içinde olduğu ilk geniş birlik deneyimi olan Sol Birlik deneyimi hakkında ne söyleyebilirisiniz? Hangi ihtiyaçla kurulmuştu, niye devam etmedi?*

NY- TİP, TKP ve TSİP ile başlayan birlik görüşmeleri ardından daha geniş bir birlik gereksinimi kendini gösterdi. İlk temaslardan sonra 1984'te Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi (TKSP);Türkiye Komünist Emek Partisi (TKEP), Kürdistan Öncü İşçi Partisi (PPKK), TİP, TSİP ve TKP "Türkiye ve Türkiye Kürdistan'ı Sol Birliği" adıyla bir birlik kuruldu. Bu birlik bir deklerasyon ile kendini duyurdu. Bir de eylem programını içeren bir başka metin vardı. Kısa adı "Sol Birlik" olan bu platform her yıl toplandı. Bir de gazete çıkarıldı. Bu birlik Kürt hareketiyle sosyalist hareketlerin yakınlaşması açısından önemli oldu ama pratikte sonuç alıcı adımlar atılamadı.

Birlik içinde en önemli konu PKK üstüne olanıydı. O yıllarda PKK Avrupa'da diğer Kürt örgütlerine karşı şiddet uyguluyordu, bu şiddet silah kullanmaya kadar varmıştı. Konuyu TKSP Genel Başkanı Kemal Burkay gündeme getirdi ve Sol Birlik'in tutum almasını istedi. Tartışma PKK'nin nasıl bir örgüt olduğu tanımlamasına dayandı. Burkay "Terör örgütü" olarak nitelenmesini öneriyordu. Biz ise bu toptancı yaklaşıma karşı çıkıp başka bir formül önerdik; "PKK yer yer bireysel terör eylemleri de yapan Kürtlerin silahlı mücadele örgütüdür fakat sola karşı uyguladığı bireysel terör reddedilmeli ve PKK bu eylemlerine derhal son vermelidir" dedik, bu kabul edildi ve bir bildiri ile bu tutumumuzu duyurduk.

Şeref Yıldız yoldaşın İsveç'te politik mülteci olması aynı yerde oturan Kemal Burkay ile ilişkilerin daha yakın olmasını getirmişti, Türkiye'den de zaten yakın ilişkileri vardı.

Kemal Burkay ve TKSP PB üyesi Ziya Acar ile Şeref Yıldız ve ben TKP heyeti olarak Sofya'da bir araya geldik. Dünya ve Türkiye ahvali üstüne konuştuktan sonra kuşkusuz sadede geldik yani Kürt

sorununu ele aldık. Ben kendisine birçok konuda olduğu gibi bu konuda da yeni yaklaşımımız olduğunu anlattım. Artık eskisi gibi "Kürt sorununu da biz çözeriz düşüncesinde değiliz, Kürt halkının kendisi kendi kaderini belirleyecek, biz ise destek olacağız. Siz de komünist partisiniz biz de, bugün Kürt burjuvazisi gelişiyor, onlar nerede örgütlenecek, bir boşluk var, demokratik bir parti gerekir, bunu ise ancak Kürt halkının kendisi çıkarabilir. Eğer doldurulamazsa bu boşluğu PKK doldurur" dedim, "bu konuda ne diyorsunuz" diye sordum. Sorumu yanıtsız bıraktı ama sonra Sol Birlik'e mektup yazarak TKP Kürt partisi kurmak istiyor dedi, ben de Sol Birlik'e mektup yazarak konuşmamızı aynen aktarmak zorunda kaldım. Çok sonra HADEP gibi demokratik/sol nitelikli partiler kuruldu. Burkay meseleye kendi dar çevresiyle sınırlı bakmış, dediğimi anlamamıştı.

HÇ- *O yıllarda TKP'nin hem içinde hem dışında 12 Eylül rejiminin karakterine ilişkin bir tartışma vardı. Diğer sol örgütler rejime faşist derken TKP demiyor "gerici askersel diktatörlük" diyordu, sonra o da faşist demişti, bu değişiklik nedendi?*

NY- Bu mesele bir süre bizi zorlamıştı, faşist lafı bizde çok kolay kullanılan bir nitelemedir, şiddet, zulüm varsa o rejime faşist denir, bu hâliyle popüler bir nitelemedir. Söylemiştim İstanbul İl komitesi olarak çıkardığımız bildiride bu anlamda rejimle ilgili faşist nitelemesi yapmıştık. Daha sonra yurtdışına çıktığımda askerî darbeler ülkesi olan Latin Amerika'da bu konunun çok tartışıldığını gördüm. Hatta gördük ki faşist deyip dememe nedeniyle bu partilerde bölünmeler dahi olmuş. Sovyet akademisyenleri içinde de bu konu bu açıdan irdeleniyordu. Yani Mussolini, Hitler rejimlerinde gördüğümüz faşizmden farklı bir durum olduğu tartışmasızdır. Bu teorik bir tartışmaydı. Fakat bizde cunta içinde farklı kanatlar olduğu, ılımlıların da olduğu türden yorumlar yapanlar da vardı. Almanya parti sorumlularının böylesi yorumlarını görmüştüm. *Atılım*'da da

vardı. Cuntaya ayrımlı yaklaşım deniyordu. Bana göre saçmaydı bu görüş, ortada cunta içinde farklı kanatların varlığını gösteren hiçbir emare yoktu.

Batı Almanya parti örgütünün çıkardığı *Kurtuluş* gazetesi Kenan Evren'i kapak yapmıştı, o sıra Bulgarlar aptalca bir şey yapmış, Evren'i davet etmiş bir de madalya vermişlerdi. *Kurtuluş* gazetesi bu madalya olayını destekler biçimde haber yapmıştı. Bütün bunların faturası parti yönetimine, bize çıkarılıyordu. Avrupa parti örgütlerinde de kafa karışıklığı yaratıyordu. Bu durum bana göre böyle sürdürülemezdi.

HÇ- TKP'nin rejimi faşist olarak nitelememesinde Sovyetlerin rolü olduğunu söyleyenler de olmuştu.

NY- Doğrudan empoze ettiklerine ben rastlamış değilim fakat Sovyetler Birliği askerî rejimlerle de devletler arası ilişki götürüyordu, faşist diyerek bu ilişkileri kuramazlardı. Ama biz devlet değil partiydik, bizi bağlamazdı.

Avrupa'da bizim dışımızdaki sol örgütler faşist demediğimiz için eylem birliklerinde sorun çıkarıyor, bizimle birlikte davranmak istemiyorlar, bizi dışlıyorlardı. Daha sonra diktatörlük Demirel ve Ecevit'e de vurunca rejimi artık faşist olarak nitelemenin yanlış olmayacağını düşündüm ve PB'ye bu siyasi niteleme değişikliğini önerdim, kabul edildi. Ben bunun yanlış olduğunu bugün de düşünmüyorum. Eğer bu niteleme yanlış ise sorumlusu benim. İsterse pragmatizm olarak görülsün. Hem reel politika diyeceksin hem de içinde pragmatik kaygılar hiç olmayacak, olur mu böyle bir şey?

İsim Değiştirme Sorunu (Bulgaristan'da)

HÇ- *Bulgaristan'da Türklerin isimlerinin değiştirilmesi sorunu olmuştu. Bu mesele de çok konuşulmuştu parti de. Bu konuyu da açalım.*

NY- Türkiye'ye dönmeden önce Bulgaristan Komünist Partisi Kongresi olmuştu, bu kongre Bulgaristan'daki Türklerin isimlerinin

değiştirilmesi sırasında yapıldığı için ilginçti. Bu isim değişikliği politikasından rahatsızdık, bu rahatsızlığımı dile getirmek için Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov ile görüşmüş ve bu politikaya neden gerek duyduklarını sormuştum. Yanıt olarak Türk istihbaratının onların arasında çalışma yaptığını bildiklerini, onlara bir tepki olması nedeniyle bu yola gittiklerini ama kaygı duymamamızı bu politikanın yakında kalkacağını söylemişti. Fakat bu konuşmanın üstünden çok zaman geçtiği hâlde kalkmamıştı. O nedenle bu kongre ve orada yapacağım konuşma benim açımdan önemliydi.

Sofya'ya gidişimi özellikle son âna bırakmıştım, konuşmamdan önce Bulgarlarla yüz yüze konuşacak vaktin kalmaması, konuşmamı önceden görmemeleri için. Çünkü çeviri için önceden istiyorlardı.

Konuşmamda bizdeki Kürt sorunu üstünde durdum ve özellikle uzatarak köy ve yerleşim yerlerinin, insanların isimlerinin nasıl değiştirildiğini anlattım ve sık sık Dimitrov'a atıfta bulunarak onun Türklerle birlik politikasına işaret ettim. Yabancı konuklar dahil herkes ne dediğimi anlamıştı. Bunu alkışlarıyla belli ettiler. Konuşmam bitince o zaman dikkat ettim ki salonda Dimitrov'un fotoğrafı en arkalarda bir yere konmuştu ve ufacık bir fotoğraftı. Yani bilmeden fena hâlde nasıra dokunmuştum. Behice Boran da kongreye katılmış ve konuşma yapmıştı, benim konuşmamdan sonra yanına gittiğimde "Nabi, neden daha erken gelmedin, bunlar konuşmama çok karıştılar" dedi. Konuşmasının metni yayımlanınca anladım ki gerçekten karışmışlar. Benim konuşmamı ise çok özet geçmişlerdi.

Kongre arasında Bulgaristan Devlet Başkanı ve Bulgar Komünist Partisi Genel Sekreteri Todor Jivkov kongreye katılan yabancı delegasyon başkanlarını yuvarlak bir masada toplayarak kahve ikram etti, getirilen kahve bizim bildik Türk kahvesiydi, bir ara bana döndü gülerek "Kutlu yoldaş" dedi "Bu kahvenin adı nedir?" Ben "Siz

ne ad verirseniz ona göre değişir ama benim bildiğim Türk kahvesidir" dedim, yabancı delegasyon güldü bu yanıtıma, Jivkov da güldü ama bozulduğu belliydi.

İşin aslına bakılırsa o kahvenin hem Türk, hem Ermeni hem Arap versiyonları vardır. Ermeni kahvesi bizimkine göre daha çok kavrulmuş kahveden yapılır, daha serttir, Arap kahvesi ise çok kaynatılır, hiç köpüğü olmaz. Kahve tiryakisi olarak bu kadarını biliyorum.

Kongre bitiminde âdet üzere konuklara yemek verilir. Ben beraber geldiğim Erdal Talu yoldaşa "Şöyle arkada kenar bir masada oturalım, pek ortalarda görülmeyelim" dedim, oturduk, biraz sonra teşrifatçı bir bayan geldi, "burası sizin yeriniz değil benimle gelin" dedi. Bizim yoldaşa dönüp "galiba bizi kapı dışarı edecekler" dedim ama hayır Sovyetler Birliği delegasyonunun başkanı olan Sovyetler Birliği Başbakanı'nın bulunduğu şeref masasına götürdüler. Biraz sonra Sovyetler Birliği Başbakanı bir konuşma yaptı, konuşmasında sık sık Dimitrov geçiyordu, o zaman rahatladım ve içimden "bu masaya niye getirildiğimizi şimdi anladım" dedim. Yıllar sonra cezaevinden çıkıp Moskova'ya TKP arşivi için gittiğimde Bulgarların benim değiştirilmem için nabız yoklamış olduklarını öğrendim, milliyetçi o demişler. Hay Allah kim milliyetçi acaba?

TKP Emektar Komünistler Toplantısı

Genel sekreter olduktan sonra sosyalist ülkelerde yaşayan partilileri tanımak istemiştim, Bulgaristan'da, Budapeşte'de, Romanya'da tek tek yoldaşların olduğunu biliyordum. Leipzig'de de Angel ve Hayk Açıkgöz ailesi vardı, üstelik komşumuzdu, evleri yakındı. Bir gün eşim Çiçek'le birlikte, bir demet çiçek alarak ziyaretlerine gittik. Çok şaşırdılar, tedirgindiler bu kez biz çok şaşırdık, ne oluyordu, bir yoldaş ziyareti yapmak istemiştik. Bir süre sonra hava biraz normalleşti. Hayk açıldı, Bilen eleştirisi yapmaya başladı, fakat eşi Anjel çok kibar biçimde onu susturmak istiyordu, boş

ver bu işler geçmişte kaldı diyerek. Birkaç ziyaretten sonra artık rahattılar, anlamıştık ki bizi Bilen'in kendilerini kontrol için gönderdiğini sanmışlar. Onların acıklı yaşam hikâyelerini dinledim, yazmalarını istedim, aradan bir yıl kadar geçince Hayk iki büyük klasörle geldi, yazmıştı. Okudukça bir avuç insanın tecrit koşullarında nasıl içe döndüklerini, birbirlerini hırpaladıklarını gördüm. Acaba diğerleri de öyle mi görüyordu geçmişi? Hayk'a bir araya gelsek dedim, heyecanla karşıladı. PB'de o yoldaşlarla Emektar Komünistler Toplantısı yapma kararı aldık.

Moskova'da yaptık. Her biri kendi hikâyesini anlattığı gibi parti yönetimlerini de eleştirdiler. Kendilerinin kenara atıldığını, ilgilenilmediğini ve hatta hâlâ partili olup olmadıklarını bilmediklerini söylediler. Herkes bıraktığı noktada kalmıştı, birbirlerine karşı da ilişkileri pek hoş değildi. Her birinin hikâyesini dinledikçe içim daha fazla kararırdı. Bu iş böyle gitmez dedim kendi kendime. Kafamda oluşan fikir bir an önce ülkeye dönmekti. Aksi hâlde onlar gibi olacak, içe kapanacaktık.

Batı Avrupa ve Türkiye Örgütleriyle PB Toplantısı

Artık parti gemisinin çarkları hızlı dönmeye başlamıştı, Batı Avrupa örgütlerimiz canlanmıştı, Türkiye de öyle. Türkiye'de özellikle gençlik kesimi içinde hareketlilik artmıştı, bu durum PB'nun daha aktif çalışmasını gerektiriyordu. Daha önce söylemiştim artık partiyi doğrudan PB ve MK yönetmeliydi. Bunun için de hem Batı Avrupa hem Türkiye örgütlerinin canlanışını somut görmeliydi. Bu amaçla iki ayrı toplantı yaptık. Biri Batı Avrupa parti örgütü sorumlularıyla, diğeri artık ülkeden gelen parti örgütü sorumlularıyla.

TKP ULUSAL KONFERANSI

HÇ- 5. Kongre sonrasında bir konferans toplanmasına neden gerek duyulmuştu, kongre daha yeni yapılmıştı?

NY- Dünyada esen yeni rüzgârları partiye taşımak ve partinin politik hattını güçlendirmek ve parti yaşamını iyileştirebilmek için MK'da ulusal konferans toplama kararı alındı. İdeolojik Büro'nun hazırladığı tezler tartışıldı, değişiklikler yapıldı ve onaylandı. Tezleri Zülfü Dicleli kaleme almıştı. Alp Otman da ciddi katkı yapmıştı. Bu tezler parti içinde ve kamuoyunda tartışılacaktı.

1986 Ulusal Konferans Tezleri

Tezler şu başlıklarda toplanmıştı: Barış ve Ulusal Güvenlik ve Ulusal Egemenlik Alternatifi, Ekonomi ve Sosyal Politika Alternatifi, Ulusal Demokrasi Alternatifi, TKP'nin Silahlı Kuvvetlere İlişkin Reform Programı.

Bunlar içinde demokrasi konsepti üstüne olan görüşler ve Ulusal Güvenlik ve Ulusal Egemenlik Alternatifi üstüne getirilen tezler önemliydi. Demokrasi konsepti 5. Kongre raporundaki belirsizlikleri, 12 Eylüle devrimle son verileceği gibi yanlış anlamaları düzeltti ve aynı zamanda parti içi demokrasiyi gündeme getirdi. Parti içi demokrasinin tartışmaya açılması önemli oldu. TİP-TKP birliği de bu konferansın merkezindeydi.

Barış, Ulusal Güvenlik ve Ulusal Egemenlik tezi de ilk kez dile getirilen fikirleri içeriyordu, bu açıdan önemliydi. Bu tezi Ayşe Bilge

Dicleli hazırlamıştı. Konferansı sonbaharda yapmayı planladık, bu süre içinde tezler örgütlerde tartışılacaktı. Ama ondan önce kafamda başka bir plan vardı. Benim büyük planım, Türkiye'ye gitmek. Ama önce beni bu fikre dürten nedenleri anlatmalıyım ki bu nedenler aynı zamanda 1987 dönüşünün de geri plandaki psikolojik nedenleridir.

Parti Merkezini Batı'ya Taşıma Projesi

***HÇ**- Parti merkezini Batı'ya taşımak o zaman için radikal bir karardı? Bu kararın arkasından nasıl bir gelecek düşünülüyordu, siz ne düşünüyordunuz?*

NY- Partiyi dışa açtıkça Avrupa'daki faaliyetleri ve Türkiye örgütleriyle ile sıklaşan ilişkileri Leipzig'den götürmek çalışmalarımızı yavaşlatıyordu, ikinci olarak legale çıkma perspektifi açısından da parti merkezini yavaş yavaş Batı'ya taşıma kararı aldık. TKP Merkez organı *Atılım*'ı Batı'da da basmaya başlamıştık.

Arkasının nasıl geleceği konusunda bir öngörümüz yoktu. Bu karar her şeyden önce pratik bir zaruretin sonucuydu. Devamında Türkiye parti örgütleriyle operatif bir haberleşme ağı kurduk. İsveç Parti Örgütümüzün çabasıyla İsveç'te bir Posta Kutusu elde ettik. Bu kutunun adresini radyomuzla duyurduk, böylece her örgüt her bir yoldaş bize haber ve görüş iletebilecekti. Bu yol son derece verimli oldu, Türkiye ile daha yakın bağlanmayı sağladı. Yayınlarımızın Türkiye açısından kalitesini yükseltti. Özellikle bağ kurmakta zorlandığımız Kürdistan örgütleriyle canlı bağlar kurulabildi.

Parti merkezini Doğu'dan Batı'ya taşıma fikrine vardığımızda, bu fikir kimden çıktı, benden mi başkasından mı bilmiyorum ama ben Almanya gezisinden elde ettiğim gözlemlerimle bu fikre hararetle sarılmıştım. DDR'den ne ülke ne de Avrupa örgütleri yönetilemezdi. Yalnızca teknik bir mesele de değildi bu.

Ülkeye Dönüş Ütopyası

TKP'nin legale çıkması politik bir hedefti ama ülkeye dönüş farklı bir şeydi, politik olmaktan çok insani bir boyuta sahipti. Bunu ancak Leipzig'de yaşayanlar derinden hissedebilirlerdi.

Yurtdışında göçmen olmak üzerinde başlıbaşına durulacak bir olgudur. İster politik nedenle ister başka, nihayetinde dilini, kültürünü bilmediğiniz yabancı bir ülkede göçmensiniz. Kendinizi yabancı hissediyorsunuz, o ülkenin insanları da sizi yabancı hissediyorlar. Politik göçmenlerden farklı olarak diğer göçmenler hiç değilse tatillerde Türkiye'ye gelme şansına sahiptiler ama bizler bu şansa sahip değildik. Yani memleket özlemi politik göçmenlerde katbekat fazlaydı. Öyle ki tatil yapma imkânı olanlar genellikle Yunanistan adalarını tercih ederlerdi, Türkiye'ye yakın olduğu için ve aynı zamanda Yunanları kendilerine yakın buldukları için. Ama Leipzig'de yaşayan bizlerin bu şansı da yoktu.

Leipzig kolektifinde ise psikoloji çok daha kötüydü, aileleriyle çok dolaylı yollardan ve sık olmayan biçimde mektuplaşıyorlardı. Gündelik yaşam çok monotondu, bu monotonluğu kırmak için elden gelen yapılıyordu, aramızda futbol maçı yapmak gibi, ev ziyaretleri falan. Fakat zaten bütün gün işyerimizde beraberiz ama aynı kişiler bir de akşam ziyaretleri yapıyorlar! Alman komşularla ilişki kurmak, onlarla ailevi ziyaretler yapmak güvenlik nedeniyle yasaktı. Zira resmen yoktuk biz, Kıbrıslı idik. Memur disiplini içinde süren, sabah sekizde başlayıp akşam dörde kadar (tabii normal süre buydu ama çoğu zaman daha da uzayabiliyordu) süren Radyo ve *Atılım* redaksiyonundaki çalışmalar bir ölçüde kurtarıcıydı, başka şey düşünmüyordu insanlar ama gece eve gidince herkes özlemleriyle baş başaydı.

Leipzig'deki bu sosyal soyutlanmışlık Batı'da yaşayan yoldaşlarla kıyaslandığında ülke özlemini çok daha keskinleştiriyordu. Batı'da olanlar hiç değilse Türk, Kürt geniş topluluklar içindeydiler. Türk bakkalından alışveriş yapıyorlardı mesela.

Çiçek, bir gün arkadaşları eve çağırıyor, markette kuru incir buldum gelin yiyelim diyor. Böyle şeyler Batı'da bulunur ama Leipzig'de ne gezer. Masayı hazırlıyor aldığı paketi koyuyor ortaya, paket jelatine sarılmış dikdörtgen kalıp gibi bir şey. Tam kesecek o sırada radyoda çalışan bir Bulgar yoldaş içeri giriyor. Yahu diyor, ne yapıyorsunuz bu incir paketi değil, bu yenmez ben bahçede kullanıyorum mangal kömürü yerine diyor. Eşim ekliyor sonra, bunları gördüğümde burnuma öyle bir incir kokusu çarpmıştı ki incelemek hiç aklıma gelmedi. Leipzig'de buna benzer pek çok hikâye dinlemiştim.

Biz gençler Leipzig'e gelmeden önceki Leipzig kolektifinin yaşamlarını biliyordum, Hayk ve Anjel'den dinlemiştim, onlarınki gibi zor yaşam korkulu rüyamdı, daha uzun kalacak olsak çürürdük.

Günlerden bir gün Moskova'dayım, hava kapalı insanın içine kasvet çöküyor, ülkeden yeni tutuklama haberi almışım, canım burnumda. Puşkin heykelinin yanında bir süre oturduktan sonra biraz yürümek istedim, bir sokağa saptım biraz yürüdükten sonra içimde inanılmaz bir mutluluk hissi doğdu, şaşırdım, ne oluyor bana dedim, biraz önce kasvet içindeyken şimdi mutluluk. Bir ara gözüm ayağıma kaydı, ayağım çamura batmıştı, DDR'de çamur bulamazsınız, çamuru özlemiş bedenim meğerse. Ülkenin taşını toprağını özlemenin edebiyat olmadığını o zaman anlıyorsun.

Yine günlerden bir gün Bratislava'ya MK toplantısı için gidiyoruz, Leipzig'den yoldaşlar bir otobüsle gidiyorlar, ben ve Bilen yoldaş ayrı gitmiştik. Çiçek anlatıyor, yolda birden karşımıza bir dağ çıktı, otobüste hep beraber bağırmışız "aaa dağ" diye.

Bu örnekler çoğaltılabilir.

Kendi çevremden de biliyorum, Leipzig kolektifinde ülkeye dönmek hayali gitgide içi yakan bir duygu hâlini almıştı, kimse bunu açığa vurmasa da. Kendim için ise tam anlamıyla bir ütopya idi. Ütopya kavramını ben erişilmez bir ideal anlamında kullanmam, benim için ütopya imkânsız görünenin içindeki mümkündür. Sıklıkla hayal ederdim Türkiye'nin sınırına bir ordu gibi

dayanmışız, ya da bir uçağa doluşup inmişiz Yeşilköy havaalanına. Bir devrim olacak da gideceğiz... buna hiç inanmadım. Bana göre bu züğürt tesellisiydi.

Yani, parti merkezini Batı'ya taşımak önemliydi ama bu içimizdeki ülkeye dönme özlemini yatıştıramazdı. Batı'yı da tanımıştım artık, orada ne yapacaktık, Batı'yı mı kurtaracaktık, demokrasi mi getirecektik Batı'ya? Sosyalizm mi kuracaktık Batı'da? Batı'da uzun süre politik göçmen olarak kalmış olan Şilili, Yunan, Portekizli, İranlı komünistlerin yaşamları konusunda da bilgi sahibiydik. Batı'da olmak kurtuluş değildi, bölünüp parçalanmalar neredeyse kaçınılmaz olacaktı bizim için de.

Parti merkezinin Batı'ya taşınması ancak ülkeye dönüş gibi "eylemli bir fikirle" ateşlenir ve politik göçmenliğin yurt özlemi yasala çıkışın yakıtı yapılabilirse bir işe yarardı.

Nihayet meselenin bir de politik boyutu vardı. Politik çizgimizi yenilemiş, reel politika konseptine varmıştık ama bu politik bir rota ayarıydı, politikanın kendisi değildi. Politik süreçlere aktif müdahale politikası diyorduk ama bu hedef de öyleydi, politikanın kendisi değildi, bu da nasıl bir politika izlenmesinin doğru olacağına yanıttı. Yani reel politikayı reel hâle getirmedikçe bu da politik ilkeden ibaret olacaktı, politikanın kendisi olmayacaktı. Yani devrimle yasallaşacağız demekle reel politika izleyerek yasallaşacağız demek arasında bir fark görmüyordum. Avrupa'da nasıl bir reel politika izleyecektik, ne yapacaktık, bizi Türkiye'de kim muhatap alacaktı, niye alsındı?

Kuşkusuz iki yaklaşımı aynı kefeye koymuyorum, eğer reel politika perspektifine gelmiş olmayıp da devrim bekliyor olsaydık ülkeye gitme fikri kafamda hiç uyanamazdı, güzel günlerin geleceğini bekler dururdum.

***HÇ**- Anlattıklarınızdan şunu çıkartıyorum: Durduğun yerden durum tarifi yapmakla daha önce söylediğiniz gibi yurtdışında çakılıp kalınacağını görerek dönme özlemi ağır bastı?*

NY- Özlemin dışında Türkiye'deki gelişmelere baktığımda reel politika izlemenin imkânlarını görüyordum. 12 Eylül diktasının hegemonik siyasetinde çatlama olmuş, seçimlerde generallerin istemediği bir siyasetçi Turgut Özal seçimleri kazanmış, hükümet kurmuştu. Özal devletçi olmayan yeni bir ekonomik politika ve dışa açık bir Türkiye hedefi koymuştu. Dışa açık Türkiye Avrupa ile yakınlaşmak, Avrupa Topluluğuna girmeyi hedeflemek demekti. Dünyada ise soğuk savaş bitmiş barış ve yumuşama, özgürlük rüzgârları esmeye başlamıştı.

Bütün bunlar müdahale edilecek çatlağı gösteriyordu. Nitekim Türkiye'ye dönüp yasala çıktıktan sonra Özal'ın politikasıyla ilgili Star televizyonundaki *Kırmızı Koltuk* programında söylediklerim tam bu müdahale mantığıyla söylenmişti ama bunu anlayanlar pek azdı. Oraya sonra gelelim.

Yani yukarıda değindiğim gibi Avrupa'da Özal'ı sıkıştırmaya başlamıştık, özellikle Türkiye ile dayanışma eylemlerimizle Avrupa'da bir bakıma bir Türkiyeli politik göçmenler diyasporası yaratmıştık. Avrupa Parlamentosu bizim Türkiye ile ilgili verdiğimiz bilgilere itibar ediyordu, komünist partilerin Avrupa Parlamentosunda belirli bir etkinliği vardı onu değerlendiriyorduk, daha geniş Avrupalı sol çevrelerle de ilişkilerimiz doğmaya başlamıştı. Bizim dışımızda politik göçmen konumunda olan sanatçıların etkinlikleri de Avrupa kamuoyunda dikkate alınıyordu.

Öte yandan aydınlar yavaştan seslerini duyurmaya başlamışlardı, Aziz Nesin'in başını çektiği Aydınlar Dilekçesi yankı uyandırmıştı. Cezaevlerinde direnişler yayılıyordu. Kürt hareketinde yeni şeyler oluyordu.

Kısacası politik süreçlere müdahale etmek gerekir diyorsanız, her şey size buyurun edin diyordu.

Bütün bunlar kafamda tek bir fikir doğuruyordu, yasala çıkmalıydık, nasıl henüz bilmiyorum ama bildiğim şey önce parti örgütlerimizin buna psikolojik olarak hazır olmalarıydı. Bu ise

lafla olmazdı eylem gerekliydi. Parti örgütlerimize ülkeye dönülebileceğini göstermek gerekiyordu. Bunu ancak ben yapabilirdim. Herhangi bir başkasının ülkeye gitmesi bu sonucu doğuramazdı.

Nihayet bir gece karar verdim, ben illegal olarak gitmeliyim, böylece parti kamuoyunda Türkiye'ye dönüşü bir hayal, bir özlem olmaktan çıkarmalı, üzerinde hepimizin düşüneceği reel bir hedef hâline getirmeliydim.

Öyle de yaptım.

Önce Alman yoldaşlara fikrimi açtım, zira onlar açısından ciddi bir güvenlik sorunu demekti bu, doğrusu bu projemi onaylayacakları konusunda umutlu değildim. Bir süre düşündüler sonra uygun bulduklarını bildirdiler. Kabul etmelerinde Werner'in özel gayreti olduğunu biliyorum. Kendisine bu düşüncemi uzun uzun anlatmıştım, sonuçta kafasına yatmıştı. Almanları gitmeme ikna edecek oydu, riskli bir projeydi, sonucu kötü çıkarsa fatura yalnız bana değil Werner'e de çıkardı. Onun tipik bir parti bürokratı olmayışı beni kurtardı, beni anladı, en önemlisi duygularımı anladı ve destekledi. Bir riski, sorumluluğu birlikte paylaşmış olmak döndükten sonra aramızdaki ilişkiyi çok daha güçlendirdi, arkadaş gibiydik artık, arkadaş da değil dost. Hatta Werner neredeyse artık TKP'li idi.

Gidecektim ama PB bu gidişi bir yoldaş hariç bilmeyecekti. Zira eğer başıma bir şey gelirse PB sorumlu tutulmamalıydı. Gerçekten de PB'de teknik işler sorumlusu Orhan yoldaş hariç, kimse ne bildi ne de sezdi, eşim de bilmiyordu. Werner'e Bulgarlara haber vermeyeceğimi söyledim, Sovyetler bileceklerdi. Orhan'a açıkladım, beklenileceği gibi önce itiraz etti riskler nedeniyle ama kardeş partilerin bu gidişi onayladığını öğrenince karşı çıkışta ısrarlı olmadı. Pasaportumu hazırladı.

PB'ye Moskova'ya uzunca sürecek bir eğitim için gideceğimi söyledim, daha önce de gitmiştim, bu nedenle izin istedim. Yerime vekâlet etmesi için Veysi Sarısözen'i önerdim. PB izin isteğimi ve bu önerimi kabul etti. Artık hazırdım.

Alman yoldaşlar çok değil saçımda bıyığımda ufak tefek değişiklikler yaptılar. Batı'dan Batılı kıyafetler ayarladılar, ilk kez kot pantolon giydim. Üzerime giymek için aldıkları yazlık montu hâlâ giyiyorum. Werner beni uzaktan uğurladı, zira artık Batı'dan gelen "Alamancı" bir göçmen işçiydim, beni tanımıyordu! İlkin Viyana'ya uçtum, uçak bulmak için bir gece Viyana'da kaldım, Viyana'yı gezdim oradan ver elini Türkiye.

Uçak içindeki heyecanımı, hissettiklerimi sorma istersen anlatamam zira.

1986 - İKİNCİ STRATEJİK HAMLE: GİZLİ GELİŞ

Hoşgelmiştim ülkeme.

Yazdı, hava çok sıcaktı, ben şaşkındım, gerçekten ülkemde miydim ve benim Topkapı'da bir randevum mu vardı? Topkapı Meydanı kazılmış delik deşik, trafik karmakarışık, ben karşıya geçmeliydim ama arabaların arasından geçip gidemiyordum, şehre inmiş bir köylü gibiydim, pisi pisine bir trafik kazası geçirip ortaya çıkma tehlikesi de vardı. Kendime eski reflekslerini hatırla, dal gitsin dedim, öyle yaptım.

Çay ve Simit... Ülkemdeyim

Türkiye'de TKP Ulusal Konferans'ının Türkiye ayağını gerçekleştirmek üzere ülkeme 1986 Haziran sonunda gizli giriş yapmıştım. Ülkemde geçirdiğim harika üç ayın öyküsüdür bu öykü.

HÇ- *Sona bırakmadan sormak istiyorum, illegal giriş yapıyordunuz, yakalansaydınız sonuçları ne olurdu?*

NY- Sonuçları elbette iyi olmazdı ama ülkede partinin örgütlü varlığı zarar görmezdi. Daha önce anlattığım desantralize yapı nedeniyle bağlantı noktaları ve elemanlarıyla ilgili hiçbir teknik bilgi yoktu bende. Öğrenecekleri üç beş isimle bir genel sekreteri yakalamış olmalarını açıklayamazlardı. Polisin hakkımda uyduracağı yalanlar, yapacağı spekülasyonlar belki de politik sonumu getirebilirdi ama tersi de olabilirdi, genel sekreteri hapiste de olsa ülkeye dönmüş

olan parti yasala çıkmaya fiilen hazırlanırdı. Ha, bir de yok edilmem ihtimali var ki onun üzerinde hesap yapamazdım, yapılamazdı. DDR'den ayrılırken Türkiye'ye gideceğimi bilen o tek yoldaşa Orhan'a, eğer bana bir şey olursa sevgili hayat ve mücadele arkadaşıma, eşim Çiçek'e vermesi için bir mektup bırakmıştım, dönersem bana iade edilmek üzere. O mektup adresine varmadan bana geri döndü neyse ki. Döndüğümde yazdıklarımı yeniden okumadan hemen yırtıp attım.

HÇ- *Sizin geleceğinizi ülkedeki parti örgütlerinde bilenler vardı herhalde?*

NY- Bunu anlatacağım şimdi. Söyleşimizde derin gizliliğe çekilişte üçlü bir yapı oluşturduğumuzu söylemiştim. Üçüncü yapı Mustafa ile benim bildiğim tek tek yoldaşlardan oluşuyordu ki onlar hiçbir politik faaliyet içinde olmayanlardı. Parti kendilerine ulaştığında devreye gireceklerdi. Bu yapıdan bir yoldaşı ülkeye gidişim kesinleştikten sonra dışarıya çağırmıştım. Koşullarını gözden geçirip bir sakınca olmadığını gördükten sonra, kendisine parti yönetiminden bir yoldaşın geleceğini söyleyip bir randevu bağladım. Bu randevuya aralıklarla gidecekti. İşte Topkapı'da beni bekleyen yoldaş oydu. Yusuf Şanlı yoldaş. Yusuf aynı zamanda benim seçmiş olduğum Gizli MK üyelerindendi. Beni görünce şaşkınlıktan ne yapacağını şaşırmıştı, beni beklemiyordu. Şaşkınlığı geçince hararetle kucaklaştık ve evlerine gittik. Ben yol boyunca hiç konuşmuyor yalnızca etrafımı, gelen geçeni büyük bir özlemle izliyordum. İçim kıpır kıpırdı, doğrusu Türkiye'ye, kendi topraklarıma ayak bastığıma inanamıyordum, bu hissi bugün bile anımsarım, sanki ayağım toprakta değil de bulutların üstündeydi, yere basıyor muydum basmıyor muydum, etrafı seyreden, koklayan bedenim miydi yoksa bir ruh muydum...

HÇ- *Neden Çay ve Simit? Aslında bunun cevabını biliyorum, internet ortamında Tarihe Tanıklık'ta sözünü etmiştiniz de çay ve simit esprisini*

hafife alanlar olmuştu, şimdi bunu bir kez daha dinleyelim.

NY- Doğru anlatmıştım da "aaa, Kutlu çay ve simit için Türkiye'ye gitmiş" diyerek sözde dalga geçen biri çıkmıştı. Bunu diyen politik göçmenliği tatmamış biriydi o yüzden anlayışla karşılamış yanıt vermemiştim, versem de anlamıyacaktı ki.

Eve gelince özlediğin yemek ne, söyle yapalım dediler. Ben çay ve simit dedim. Şaşırdılar, bu mu yani bütün özlediğin, hemen gidip simit alayım dedi Yusuf. Hayır dedim, burada değil Emirgân'da Boğaz'ın kıyısında büyük çınarın altındaki kahvede. Birkaç gün sonra tek başıma bunu yaptım, çay ve simit partisi, özel ısmarladığım tavşankanı buruk çayla sıcacık simidi yerken önce eşimi sonra aynı özlem içindeki yoldaşlarımı andım.

Elim cebimde, kafam havalarda özlediğim İstanbul'u şapşal bir turist gibi gezmeye başladım. Ulusal Konferansı toplamak için gelmiştim ama açık söyleyeyim şu an konferans falan umurumda değildi, birkaç günümü İstanbul'u gezmeye ayırdım.

Bu arada kanlı Sinagog katliamı olmuştu, İstanbul'da, her yer polis kaynıyordu, arama taramalar yapılıyordu. Evinde kaldığım yoldaşla durumu değerlendirdik, bu koşullarda konferansın toplanması için hazırlık çalışmalarını İstanbul'da yapmak hayli tehlikeliydi. Daha önce bildiği yer olduğu için Ayvalık-Sarımsaklı'da bir yazlık kiralamaya karar verdik, ailecek kalacaklar ben de eşinin ağabeyi olacaktım. O yazlığı ayarlarken, ben bir tatilci grubuna katılarak Alanya'ya gittim, bir hafta kaldıktan sonra Sarımsaklı'da tutulan yazlık eve geçtim. Sarımsaklı çok güzel bir yerdi, harika kumsalı ve denizi vardı, son derece sakin bir yerdi. Cezaevinden çıktıktan sonra orayı tekrar gördüm. Yusuflar Çiçek ile beni Marmaris'e evlerine misafir etmişlerdi, hep beraber güzel bir tatil yapmıştık, Yusuf'un eşine Gül adını takmıştım nedense, çok fekakâr bir insandı. Çocukları Çiğdem ve Deniz şimdi kimbilir kaç yaşlarına gelmişlerdir. O gezide Sarımsaklı'ya da uğramıştık benim gittiğim zaman ile hiç ilgisi kalmamıştı, her taraf beton olmuş, o

uzun ve ıssız kumsal yok olmuştu, yazlık sitelerden deniz görülmüyordu. İçim acıdı.

Türkiye Konferansı Toplanıyor

Konferans için çalışmalarımı buradan sürdürdüm. Evinde kaldığım yoldaş İstanbul'dan iyi tanıdığım bir yoldaşı, çok sevdiğim, güvendiğim, ne yazık ki yitirdiğimiz bir yoldaşımızı, Yusuf Kıtıki'yi getirdi. Yusuf, konferans için Berdan Dere ile ilişki içinde olacaktı, kendisiyle konferansa katılacaklar üzerinde konuştuk. Kimse konferans toplanacağını bilmeyecekti ama tezler üzerinde çalışacaklardı. Üzerinde fikir geliştirmeleri gereken ağırlıklı gündem maddesi, TKP'nin yasallığı ve TİP ile birlik olacaktı. Ülke parti yöneticisi sorumluluğunda olan diğer yoldaşlarla konferans için gerekli çalışmalar yapıldı. Yanında kaldığım yoldaş İstanbul'a giderek, Avcılar tarafında bir depo yeri kiraladı. Buraya önceden boş buzdolabı kutuları yerleştirerek depo görünümü verdi. İçeriye gizli bir bölme yaptı, gelen delegeler orada oturacaklardı.

Yanlış aklımda kalmadıysa gelecek delegelerin her birine konferans için kendisiyle görüşüleceği söylenip bir yerde randevu verilmiş sonra o randevu yerlerinden pencereleri perdeli bir minibüsle tek tek toplanmışlardı. Ancak minibüsün içinde konferansa gittikleri açıklanmıştı. Minibüse depoya yakın bir yerde en son ben bindim ve şoförün yanına oturdum, arabayı kullanan Türkiye'den beni tanıyordu, Selçuk, şaşkınlıktan neredeyse arabayı çalıştıramayacaktı, hiçbir şey söylemeden yüzüme bakıp durmuştu yalnızca. Ben sakin olmasını söyledim, aman bir kaza yapmayasın dedim, yine de depoya girerken arabanın aynasını girişin duvarına azıcık sürttü.

Herkes gelmişti, artık başlayabilirdik. Bir küçük masa ve delegelerin oturacağı kalaslardan sıralar vardı. İçerisi Kapalıçarşı'da turistler için yapılmış küçük bakır şamdanlık içinde yanan mumlarla aydınlatılmıştı (Dönerken bu şamdanlardan birini hatıra

olarak yanıma almıştım). Masaya geçip konferansı açtım. Beni tanıyanlar oldu ama çoğu yüzümü tanımıyordu, kendimi tanıttım. İnanmazcasına şaşkın bakışlar. Hepimizde heyecan. Tedirginiz de, ne olur ne olmaz. 15 delege vardı. Herkes tezler üstüne görüşlerini, eleştirilerini söyledi. Yasallık konusu çok işlenemedi, zira üstüne söylenecek somut bir şey yoktu ancak kimse yasallaşma hedefinin yanlış olduğunu söylemedi, TİP ile birlik meselesine ilkesel bir itiraz gelmedi.

Konferans sanıyorum iki saat kadar sürdü, hemen herkes konuştu. Sonra heyecanla kucaklaştık ve bitirdik. Yine minibüse doluşup ayrıldık o yerden. Konferansın bitiminde İstanbul'dan hemen ayrılmamı planlamıştık. Beni arabasıyla bir yoldaş bekliyordu, aldı ve Marmaris'e doğru yola koyulduk. Daha önceden ayarladığımız turistik bir gezi programı içinde küçük bir feribotla Rodos'a gittim. Gül, Rodos'a kadar refakat etti sonra döndü.

Geri Dönüş

Feribot Marmaris'ten hareket ediyor, yavaş yavaş benden uzaklaşan kıyıyı seyrediyorum, içime yine bir hüzün çöküyor.

Memleketimin ağır ağır, dalga dalga, köpük köpük uzaklaştığı o anları şimdi aynen yaşıyorum. Eğer o tarihte henüz söylenmemiş olan o şarkı söylenmiş olsaydı herhalde dudaklarıma o düşerdi. Şu anda içimde Edip Akbayram söylüyor, sevgili yoldaşım Vedat Türkali'nin o uzun güzel şiirinden bir parçayla.

Bekle beni İstanbul
Salkım salkım tan yelleri estiğinde
Mavi patiskaları yırtan gemilerinle
Uzaktan seni düşünürüm İstanbul
Binbir direkli Haliç'inde akşam
Adalarında bahar
Süleymaniye'nde güneş
Hey sen ne güzelsin kavgamızın şehri

Rodos'tayım. Uçakta yer bulamadığım için dört gün daha Rodos'ta kaldım, çok da iyi oldu, her yanını gezdim. Oradan uçakla Atina'ya geçip DDR (Demokratik Almanya) Elçiliği'ne gittim. Türkiye'ye gelmezden önce Werner ile bir şifre kararlaştırmıştık, onu verip TKP Genel Sekreteri olduğumu söyledim ve vize istedim. Benimle konuşan memur karşısındaki turist kılıklı adamın bir komünist partisi genel sekreteri olabileceğine hiç ihtimal vermemişti, inanmadığı her hâlinden belliydi ama yine de pasaport bilgilerimi aldı ve ertesi günü gelmemi söyledi. Ertesi gün aynı kılıktaydım ama bu kez beni VIP salonuna aldılar, bütün işlemler tamamdı, biletim de hazırdı.

Üç ay süren hem iş hem uzun tatilden sonra artık evimin yolundaydım, yolda bu kez heyecanın yerini huzur almıştı. İşimi bitirmiş dönüyordum ve de Türkiye'de daha önce hayatımda hiç yapmadığım kadar uzun ve çok güzel bir tatil de cabasıydı. Werner karşıladı, kucaklaştık, o da rahatlamıştı zira bana bir şey olsaydı, kişisel olarak üzülmesinin yanında herhalde böyle bir gidişe kefil olduğu için kariyerinden olabilirdi. Çiçek kapıyı açıp beni o hâlde görünce ilk sözü "Sen Türkiye'den mi geliyorsun" oldu. Onun için bıraktığım mektuba gerek kalmamıştı, iyi ki de kalmamıştı.

Sonra PB toplantısı. Toplantıda neden PB kararı olmaksızın gittiğimi açıkladım önce. Herkes hararetle karşılayınca gösterdikleri güven nedeniyle teşekkür ettim. Ardından MK toplantısında da Türkiye'ye gidişim onay buldu.

Böylece kişisel olarak da, genel sekreter olarak da politik hayatımın doğrudan bana bağlı çok önemli bir sayfası yazılmış oldu.

Emirgân'da "Çay ve Simit" keyfi yerini bulmuştu, yıl 1986, yani göçmen işçilerin tabiriyle "Türkiye'ye kesin dönüş" yapmamızdan, 1987'den bir yıl önce.

Özlemle tutuşan hayalim, komünistler olarak ülkemize özgürce dönme hayalim, adım adım hayalden gerçeğe dönüşüyordu, ben henüz bilmiyordum ama kesinleşmesine bir yıl kalmış meğerse.

Türkiye'ye bir yıl sonra tekrar yolculuğa çıkacaktım, bu kez sevgili Nihat Sargın ile ikimiz birlikte ve özgürce. Bu gidiş finale, ipi göğüslemeye son koşuydu ama onu anlatmadan önce söylenmesi gerekenler var.

Ülkeden döndükten sonra Batı Avrupa Ulusal Konferansı'nı Brüksel'de yaptık. Benim ülkeye gidişimin duyulması gözle görülür bir heyecan ve canlılık yaratmıştı, bunu bu konferansta açıkça görüyorduk. Artık önümüzde somut hedef vardı, birlik. Konferansın açılışında ben ve Behice Boran açış konuşması yaptık, bu da birlik konusunda iki taraflı kararlılık mesajıydı. Tezlerimiz ve birlik kararı konferansın ana gündemiydi, farklı görüşler de özgürce dile geldi, farklılıklar tezler üzerineydi, birlik konusunda hatırladığım kadarıyla farklı düşünen çıkmamıştı.

TİP-TKP BİRLİK SÜRECİ TAMAMLANIYOR

HÇ- *Behice Boran 7 Ekim 1987'de TİP-TKP Birliğinin açıklandığı Brüksel Basın Toplantısında "birlik fikrine çok eski zamanda gelindi, 70'li yıllarda TİP-TKP işçi sınıfının iki ayrı devrimci partisi olarak gelişme ve etkinlik gösterdikleri hâlde aralarındaki birlik sorununu çözemeyişleri demokrasi mücadelesini zayıflatan etken olmuştur. Nesnel olarak iki partinin arasında ideolojik ve politik açıdan yakın bir benzerlik hatta bir özdeşlik vardı. Ondan dolayı 'neden birleştiler, niçin birleşme gereği duydular' suali yerine 'niye birleşmediler' diye sormak icap eder" diyor. Bu noktaya nasıl gelindi?*

NY- Bizim sosyalist harekette "birlik" dilden düşmeyen bir sözdür. Buna karşın fiiliyatta gerçekleşen ise hep bölünme, parçalanma oldu. Birlik isteğiyle parçalanma gerçeği arasında bir neden-sonuç bağıntısı var. Her aklı başında solcu parçalanmanın getirdiği zayıflamayı görüyordu, o nedenle mantığı ona birlik ihtiyacını söyletiyordu fakat hareketin realitesi mantığının söylediğini pratikte gerçekleştirmeye onu zorlamıyordu.

Reel bir politik hedefin olmayışı elini taşın altına koymamak demektir. Yalnızca parçalanmışlığın yanlışlığını bilmek, gerçek bir birleşme çabasını getirmiyor. Birliği zorlayan reel bir ihtiyaç olması gerekir.

12 Mart askerî müdahalesi solun bütün kesimlerine vurmuş, sola zayıflığını tersi iddia edilemez biçimde göstermişti. O nedenle 12 Mart çıkışında birlikçi eğilimler ortaya çıkmıştı. Fakat

söylediğim nedenle yani hareketlerin reel bir politik perspektife sahip olmamaları yüzünden birlik bir zorunluluk olarak görülmedi. Oysa bu ülkede demokrasi askıya alınmış, bir polis rejimi kurulmuştu, somut hedef belliydi, demokrasi... Ama sol olarak önümüzde apaçık duran bu çıplak gerçeği göremiyorduk. Devrim nasıl olacak, kafalar buradaydı.

12 Mart çıkışında, TKP'yi aradığımız ama henüz bağ kuramadığımız günlerde, Partizan adına Behice Boran ile bir görüşmem olmuştu. Boran TİP'i yeniden kurmak istiyordu, uzun bir sohbet oldu, ben kendisine soldaki birlik ihtiyacını ve dün solu bölen nedenleri sıraladım ve sordum, "dünkü MDD - sosyalist devrim tartışması için ne diyorsunuz, bu konuda görüşlerinizde bir değişiklik var mı?" diye. "Bizim tezimiz doğruydu, bugün de aynı düşünüyorum" deyince farklı düşündüğümüzü söyleyerek ayrıldım, artık TKP yönelimi bizim için kesinleşmişti. Zaten Boran'ın hapisten çıkmasını beklemeden Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) kurulmuştu, böylece birleşme şansı yine yitirilmişti. Diğerlerini saymazsak en azından üç sol parti sahnedeydi TKP, TİP, TSİP.

Böylece 2. TİP de kuruldu, o da birliği kendi etrafında gerçekleşecek bir şey olarak gördü. Behice Boran TİP'in 1977 Kongresi'ni açış konuşmasında özetle şöyle diyordu; "Bu uzun bir süreçtir, kim yığınsallaşırsa süreci o tayin eder ama eşit güçler ortaya çıkarsa o zaman örgütsel birlik gündeme gelir." Bu görüş temelinde TİP, Tek Parti Tek Cephe programını açıklamıştı.

O tarihte TKP'nin yaklaşımı da farklı değildi. TKP'de kendini "tek parti" olarak görüyordu yani işçi sınıfının tek partisi, öz örgütü. Gerekçesini dünya komünist hareketinin bir ilkesine dayandırıyordu, "tek ülke tek parti" ilkesi, yani bir ülkede ancak bir tane komünist partisi olabileceği. Bir ülkede SBKP'nin bir partiyi tanıması o partinin varlık açısından meşruiyet nedeni oluyordu. Aslında bu ilke, birliği zorlayan bir ilkedir. Aynı ideolojik temellere sahip olan partileri birleşmeye zorlayan bir ilke. TİP ile TKP arasında böylesi

ortak bir zemin vardı. Behice Boran zaten eski TKP üyesiydi. O nedenle SBKP her iki partiye de birliği empoze ediyordu. TİP-TKP birlik sürecinde bu empozelerin rolü oldu. Henüz 12 Eylül darbesi olmadan önce her iki parti arasında birlik için bir görüşme olmuştu. Birleşik İşçi Partisi adı altında bir öneri de ortaya çıkmıştı. Fakat yine de birlik, her iki parti için de sıcak bir hedef değildi. Nedeni yukarıda söylediğim gibi politik bir gereklilik olarak görülmüyordu. Yani olursa iyi olur ama olmazsa da olmaz gibisinden.

Başka bir önemli nokta, İ. Bilen'in kafasındaki birlik fikri TİP'in TKP'ye katılması biçimindeydi. Nitekim Behice Boran'a "Sen eski TKP'lisin, gel partine gir" teklifi göndermişti. Bu yersiz bir teklifti ve kuşkusuz yanıt bulmamıştı.

Geriye dönüp baktığımda TİP-TKP birlik sürecinde TKP olarak yaptığımız ciddi yanlışlar olduğunu düşünüyorum. Birincisi Beria Onger'i bağımsız aday olarak çıkarmayı yanlış görüyorum şimdi. Hem birlikten söz edip hem Behice Boran'a karşı başka aday çıkarmak bizim sekter, dar bakışlı dünya görüşümüzün, rekabetçi yaklaşımımızın sonucuydu. Oysa Behice Boran daha önce parlamentoya girmiş bir de bu nedenle tanınan bir isimdi. Beria Onger değerli bir insandı ama kamuoyunca tanınan biri değildi, tanınıyor olsaydı bile yine yanlış olurdu. Biz TİP'e ortak kampanya yürütme önerisi götürdük, haklı olarak ret ettiler. İkinci ciddi hatamız ise sendikal alanda TİP ile yıkıcı bir rekabete girmekti. Burada sorumluluğun ağırlığı bizdedir ama TİP'in de yanlışları vardı, rekabetçilik onlarda da vardı. Boran'ın görüşünü yukarıda aktarmıştım, kim yığınsallaşırsa birlik sürecini o tayin eder demişti ki bu yaklaşım da rekabetçi yaklaşımdı. Güçler eşit olursa eğer, örgütsel birlik o zaman gündeme gelir diyordu. Bunu 12 Eylül darbesi sağladı, güçler yine eşit değildi ama iki tarafında yığınsallık süngüsü düşmüştü, orada eşitlik doğmuştu, zira ortada ne DİSK kalmıştı ne TÖB-DER. Ayrıca bu tür örgütler olmadığı için kavga konusu da kalmamıştı.

Ancak 12 Eylül askerî darbesinden sonra yurtdışında 12 Eylül'e direnebilmek için güçlü bir parti ihtiyacı kendini dayattığında birlik istekleri de sıcak bir istek hâlini almaya başladı. Ve 1982'de birlik görüşmeleri yurtdışında yeniden başladı. Önce üç parti arasında görüşmeler oldu yani TİP, TİSP (Türkiye Sosyalist İşçi Partisi) ve TKP. TSİP'in üçlü görüşmelerin dayanması gereken ilkeleri konusunda alınan kararlara uymaması sonucu ayrılmasıyla üçlü birlik görüşmeleri iki partiye indi.

Eşit Haklı Birlik

TİP-TKP birlik sürecinin ilerleyebilmesi için ilkin bu birlik üstüne 5. Kongre'deki muğlak birlik kararı açıklığa kavuşturulmalıydı. Bu nedenle birliği gündeme aldığımız MK toplantısında bu konuyu getirdim. Birliğin dayanacağı ilkenin net olması, hiçbir biçimde TİP'in TKP'ye katılması biçiminde anlaşılmaması gerektiğini söyledim, bu ilke ancak "eşitlik ilkesi" olabilir dedim. Kuşkusuz öncesinde bu fikri konuştuğum yoldaşlar olmuştu. Mustafa Demir ve Ali Durak'tan itirazlar geldi, bunun üstüne tekrar söz alarak böyle bir ilke kabul edilmezse eğer Genel Sekreter olarak birlik görüşmelerine ben katılmam dedim. Eşit haklı birlik kararı oylandı, bu iki yoldaş dışında karar kabul edildi.

TİP-TKP birlik görüşmeleri en tepede heyetlerin düzenli aralıklarla bir araya gelmeleri biçiminde 4 yıl kadar sürdü. Bu toplantılara en yaşlı üye sıfatıyla Behice Boran başkanlık ediyordu. Önce dünyadaki, Türkiye'deki gelişmeler üstüne her iki taraf kendi düşüncelerini açıklıyor sonra birlik meselesine giriliyordu. Birliğin nasıl olması gerektiği üstüne projeler ortaya konuyor, tartışılıyordu. Kanımca birlik sorunlarının konuşulmasından çok, bu toplantılarda bir araya gelmek önemli oldu. Birbirimizi anlamak, ortak bir bakış geliştirebilmek ve bir güven temeli yaratmak açısından bu toplantılarda konuştuklarımız değil, bizzat bir araya gelmenin

kendisi önemli olmuştu.

Aslında karşılıklı güven ortamı için uygun bir zemin de vardı. Görüşmelere katılan TKP heyetindeki arkadaşlar, ben dahil eski (Birinci) TİP üyesiydik, Boran ve Sargın ise eski TKP üyesi. Birbirlerine büsbütün yabancı iki grup değildik. Arada çay sohbetlerinde eskinin ortak anıları konuşulurdu.

Tartışma konusu olan temel bir mesele vardı: Biz TİP'in geçmişteki legal parti olma misyonunu önemsiyorduk, legale çıkış henüz belli olmadığı koşullarda bu meşruiyeti nedeniyle önce TİP'in kurulabileceği ardından TKP'nin legale çıkmasının mümkün olabileceği varsayımıyla TİP'in kazanılmış meşruiyetini korumayı önemsiyorduk, o nedenle de bu meşruiyete zarar verici adımların atılmaması gerektiğini düşünüyorduk. Siyasi ortam yumuşarsa mevcut yasalar çerçevesinde TİP kurulabilirdi. Oysa komünist partisini hem TCK'nın 141 ve 142. maddeleri hem anayasa engelliyordu. Bu kaygıyla birlik için TKP olarak bir model önerdik. Legalde ve illegalde birlik önerisiydi bu öneri. İki parti birleşecekti ama TİP'den bazı kadrolar TKP'de yer alacak, bazı TKP'liler de TİP'de. Komünist partisini engelleyen yasalar kalktığında ise bu iki yapılanma ortadan kaldırılacaktı. Bu önerimizin pratikte sorunlar yaratabileceğini düşünüyorduk ama gelecekle ilgili bir öngörü ürünüydü önerimiz. TİP ise doğrudan tek parti tek program öneriyordu. Bizim önerimizi ise kendilerini Marksist-Leninist parti olarak görmediğimizi düşündürüyor gerekçesiyle eleştiriyorlardı. Bu mesele epeyce tartışıldı.

Tartışmaların gerisinde daha önce değindiğim eski tartışmaların izleri vardı, yani legal bir parti olduğu için TİP'in "öz örgüt" , Leninci parti olamayacağı eleştirileri. Oysa TKP olarak biz artık çok farklı bir yere gelmiştik, "illegal parti olmak marifet değildir" diyorduk. Yani bir bakıma roller değişmişti. Biz uzun uzun illegal olmanın zorluklarını anlatıp durduk.

Kayıp Mektup

TKP-TİP birleşmesinin bence en ilginç sayfası bizim bu önerimizdi. Bir mektupla bu görüşümüzü TİP'e iletmiştik, onlar da yazılı olarak bir mektupla karşı görüşlerini vermişlerdi. Birlik gerçekleştikten sonra yasala çıkma sürecinde, Sargın ve ben daha cezaevindeyken bir tıkanma olmuştu, yasallık hedefine varma suya düşer gibi olduğu sıralarda TİP içinde "TKP ile birleşmek yanlış oldu, legalitemizi TKP yedi" diyenler oldu. O nedenle onlara yazdığımız mektubu çok önemsemiş, peşine düşmüştüm. Bizdeki kopyası ise Berlin'den Moskova'ya giden belgeler içinde olduğundan, onları alamadığımız için bu mektuba ulaşmam mümkün değildi ama kendilerine yazmış olduğumuz için TİP'de olması gerekirdi. Sargın'a sordum Osman Sakalsız'da dedi, sonra Sakalsız'a sordum Sargın'da dedi, bulamadım.

HÇ- *Bana bu meseleyi anlatmıştınız, ben de TÜSTAV arşivinde o mektubu bulmuştum.*

NY- Evet, bulduğunu öğrenince çok sevinmiştim, kitabına da koymuşsun o nedenle buraya tekrar koymayacağım, ilgilenenler senin kitaba bakabilirler.

TİP'in legalitesini koruma konusunda gösterdiğimiz bu hassasiyeti kimse bilmez, şimdi bu söyleşimizde gün ışığına çıkarmış oluyorum ve o kayıp mektup da tanıktır.

Boran söz konusu olduğunda hep aklıma bir anım gelir. Birlik görüşmelerinin birinde yukarıda söylediğim tartışmaları yaptığımız bir toplantıda çay arasında Boran ile baş başa kaldık. Kendisine illegal parti olarak zorluklarımızı anlattıktan sonra "Boran yoldaş Türkiye'ye dönemezsek buralarda çürüyeceğiz" dedim. Boran bir süre yüzüme baktıktan sonra bana "Nabi" diye hitap etti, halbuki her zaman "Kutlu yoldaş" derdi, "Nabi gerçekten dönebilecek

miyiz?" Nabi derken söyleyişinin tınısında sanki bir annenin çocuğuyla konuşması vardı, sorusunda ise acıyla karışık bir merak. Benimle o an resmî konuşmuyordu, sanki ana oğul iki politik göçmen dertleşiyordu. Dönebilmeyi merak etmekte haklıydı, ben gençtim ama onun önünde çok uzun bir zaman yoktu. Ben yalnızca "bize de bağlı" demekle yetindim, ne diyebilirdim ki? *Kim derdi ki Boran ölümüyle bizi ülkemize taşıyacak?*

TİP ile birlik politikamızı netleştirip tutumumuzu belirleyen safha 1987 MK Toplantısıdır. Burada artık partinin adının TBKP olacağı ve eşitlik (parite) sistemiyle birliğin örgütsel sorunları çözüleceği karara bağlandı. Bu safhadan sonra artık önümüzdeki hedef birlik için ortak program çalışması yapmak üzere kolları sıvamaktı.

Ortak Komisyon

Bu amaçla her iki tarafın eşit sayıda katıldığı bir program komisyonu kurduk. Bu komisyonun çalışma tarzı bugün için de esinlendirici bir örnek oluşturur kanımca. Birliğin başarıyla gerçekleşmesinde bu ortak komisyon kesinlikle belirleyici oldu. Ortak komisyonun üstünde bir parti denetiminin olmayışı böylece sağlanan özgür ortam yenilikçi düşünceler için uygun ortamı hazırladı.

***HÇ-** Komisyon kaç kişiden oluşuyordu?*

NY- Tam hatırlamıyorum ama sanırım 3 TİP'li 3 TKP'liden oluşuyordu. Komisyonun önemi şuradaydı: Komisyona katılanların bir bakıma geldikleri partiyle bağı kesiliyordu yani partilerinin programlarıyla bağlı olmayacakları gibi komisyon çalışmaları nedeniyle partilerinden herhangi bir yönerge de gelmeyecekti, yani tamamıyla bağımsız olacaklardı. Öyle de gerçekleşti. Komisyon olarak kardeş partilerin bilim insanlarıyla programatik konularda görüş alışverişinde bulundular. O sıralar Gorbaçov rüzgârı esiyordu ve teorik meseleler üstüne ilgi canlanmıştı. Bu komisyondan beklediğimiz

de buydu yani dünyadaki yeni gelişmeleri dikkate alan bir program taslağı ortaya koymaları. Büyük ölçüde beklenileni yerine getirdi komisyon. Program tamamlandığında birlik sorunu da zaten bitmiş demekti.

Örgüt ve kadro sorunu elbette çok önemliydi. Boran her konuşmasında adil bir bölüşümden söz ederdi. TİP'in üye sayısı bize göre azdı, o nedenle adaletli bir bölüşüm diyordu. Bu konuyu hiç tartışmadık, en sona bıraktık. Bu konu kolay demekle yetindik, hele bir program ortaya çıksın. Program bittikten sonraki ilk toplantı aslında birlik görüşmelerinin de son toplantısı oldu. Bu toplantıda örgüt sorunu gündeme geldi, Boran yine adil bölüşümden söz etti, biz ise eşit temsil prensibiyle gelmiştik. Ben bunu açıklayınca derin bir sessizlik oldu, bunu beklemiyorlardı. Hatta Boran "Kutlu yoldaş her düzeyde eşit sayıda kadro çıkaramayız" demişti, ben de "bu zorunlu değil" diye yanıtlamıştım. Legal partilerde olduğu gibi Behice Boran Genel Başkan, ben Genel Sekreter olacaktım. TİP-TKP birliği o toplantıda bitmişti.

Bir prensip de koyduk, iki partinin merkez yönetimleri hemen birleştirilecekti fakat aşağıya doğru kadroların birleştirilmesinde acele etmeyecektik, iki farklı deneyden gelen kadroların kaynaşması zaman alacaktı. Özellikle Türkiye'de güvenlik sorunları da olduğu için bir araya gelmede aceleci olmayacaktık.

Yeni partinin adı meselesi daha önce çözülmüştü; Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP).

Partinin adı meselesi bizim içimizde bir miktar tartışma konusu oldu. MK içinde bazı yoldaşlar "TKP adının tarihsel olduğunu, o nedenle vazgeçmememiz gerektiği" noktasında itirazlar yaptılar. Tartıştık, TİP bunu kabul etmiyordu, birlik olacaksa ödün verilecekti, kuvvetli olandan beklenirdi ödün, o da bizdik. Kaldı ki adını sonradan değiştiren partiler de vardı. Örneği de önümüzde duruyordu SED, Almanya Sosyalist Birlik Partisi. Bu parti in adı daha önce komünist partisiydi.

Brüksel Basın Toplantısı

Artık her şey tamamdı geriye bu birleşmenin kamuoyuna açıklanması kalmıştı. Brüksel'de bir basın toplantısı yaparak açıklamaya karar verdik. 7 Ekim 1987'de de bu toplantıyı gerçekleştirdik.

HÇ- Neden Brüksel?

NY- Behice Boran politik göçmen olarak Brüksel'de ikamet ediyordu da ondan. Yerli ve yabancı gazeteciler ve dinleyicilerin katıldığı kalabalık, ilgi çekici bir basın toplantısı oldu. Boran ve ben konuştuk. Boran hastaydı, bir gün önce evine ziyarete gitmiştim, aynı zamanda toplantının ayrıntılarını konuşmak için, kendisi isterse kendi yerine Sargın'ın katılmasını önerdim ama o katılmakta ısrarlıydı. Sonrasında Sargın'dan, doktoruyla görüştüğünü, doktorunun toplantıya katılmasının intihar olacağını söylediğini öğrenmiştim. Toplantıyı Boran açtı, rahatsızlığından söz ederek yarım bırakırsam kusura bakmayın dedi ama bırakmadı, sonuna kadar dayandı.

Akla gelen gelmeyen her konuda sorular geldi, ben ve Boran gelen her soruya açık yanıtlar verdik. Soruların ağırlık merkezi, birlik, legale çıkış üstüneydi. Gerçekten birleşme olmuş muydu, bu birleşme mi yoksa iki partinin yan yana duruşu muydu gibi, kim kime katıldı gibi provokatif sorular da geldi. Bu soruları yanıtlarken şu analojiyi yapmıştım: "Biz aynı temel üzerinde inşa edilmiş iki ev gibiydik aradaki duvarı kaldırdık" demiştim. Boran da aynı mealde konuşmuştu, baştan beri birleşelim mi birleşmeyelim mi gibi bir meselemiz olmadı diyerek, "En sağlam, en doğru biçimde birleşme nasıl olur? Bunun için uğraştık. Onun için en sağlam ideolojik politik temeli oluşturmaya çalıştık. Bu temel esasen baştan vardı. Zaten birliğin akla gelişi ve birliğin verimli sonuçla bitişi bundan dolayıdır. O nedenle, neden birleştiler diye sormak yerine niye baştan beri birleşmediler diye sormak icap eder" demişti.

Behice Boran'ı yitirdik

Osman Kapusuz albümünden.

Basın toplantısı tamamlandıktan birkaç gün sonra, ben Brüksel'den Hollanda'ya gitmek üzere yola çıkmıştım, acı haber ulaştı, Boran 10 Ekim'de kalp krizi sonucu ölmüştü. Hemen Brüksel'e geri döndüm. Kaldığı eve gittim, Osman Sakalsız karşıladı beni, Boran yatağında yatıyordu, üzerindeki örtüyü açtım, beyaz saçları alnına dökülmüştü, yüzünde bir huzur gördüm, sanki uyuyor gibiydi. Alnından öptüm. Bütün hayatı inandığı doğrular için, demokrasi için, sosyalizm için mücadeleyle geçmiş bir insan sanki ölemezmiş gibi bir duygu belirdi içimde, sanki ölmüş değildi de uyuyordu. Kendi toprakları dışında politik göçmenlikte hayatını kaybetmişti, içimden bizleri buralara mahkûm edenlere öfke kabarmıştı. Aklıma bana oğluna seslenir gibi "Nabi dönebilecek miyiz?" diye sorması geldi, boğazım düğümlendi, hüzünle doldu içim. Neyse ki görevini tamamlamıştı diye rahatlatmıştım kendimi. Böylesi karmaşık duygularla bir süre başında kaldım.

Boran, Amerika'da sosyoloji öğrenimi görmüş ve orada Marksizm ile tanışmıştı, Türkiye'ye döner dönmez bilgisini halkı için kullanmaya girişmişti.

Behice Boran, Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ne doçent olarak girmiş, hocalığının yanı sıra *Yurt ve Dünya* dergisinde, Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav, Adnan-Nazife Cemgil, Muzaffer Şerif ile beraber yazı hayatına da başlamıştır. 1942 yılında *Adımlar* dergisini çıkarmıştır. Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde doçentlik yaparken siyasi görüşleri nedeniyle Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes'le birlikte üniversiteden atılmıştı. Barışseverler Derneği'nin kurucularındandı ve ilk başkanı olmuştu. Bu derneğin Kore Savaşı'na karşı çıkardığı bildiri nedeniyle 15 ay hapis yatmıştı. Bu bildiriyi bizzat dağıtırken gözaltına alınmıştı. Oğlu Dursun'u cezaevinde doğurdu. TKP'ye üyesiydi, 51 tevkifatıyla yeniden tutuklanmış 5 ay hapis yatmıştı. 1964'te TİP kurulduğunda TİP'e katılmış ve TİP yöneticisi olmuştu. 1965 genel seçimlerinde Urfa milletvekili olarak parlamentoya girmiş, 4. Kongrede TİP Genel Başkanı seçilmişti. Ancak 12 Mart askerî müdahalesiyle TİP kapatılmış, tutuklanmış ve 15 yıl hapse mahkûm edilmişti. Genel af ile birlikte serbest kalınca 2. TİP'i kurarak genel başkanı olmuştu. 12 Eylül darbesiyle yurtdışına çıkmış ve politik göçmenlik hayatına başlamıştı. Cunta birçokları gibi onu da yurttaşlıktan çıkarmıştı.

Yaşamı politik göçmen olana dek sıkıntılı ama acılı değil demiştim, şimdi artık acılıydı da yaşamı. Şöyle demişti "Her şeyi düşünmüştüm bu işlere girerken, hapis yatmayı, baskıları şunu bunu. Ama 76 yaşında, bir yabancı ülkede sürgün yaşamak hiç aklıma gelmemişti"

TİP-TKP birliğinin başarısında onun reddedilemez rolü ve katkısı olmuştu.

Boran için inatçı derler, yakından tanıdığımda inandıklarında ısrarcı ama ikna edildiğinde görüşünü rahatlıkla değiştirebilen biri olduğunu görmüştüm. Bilim insanı olmaktan gelen duru ve sistematik bir kafası vardı.

Kısacası yüzünde gördüğüm huzuru fazlasıyla hak etmişti Boran yoldaş.

Boran'ın ölümü üzerine yapacaklarımızı ve cenaze törenini konuşmak için PB üyesi yoldaşları Brüksel'e çağırdım. Arabasıyla tekrar Brüksel'e doğru yola çıktığım PB üyesi Erdal Talu'ya, bu arada kafamda beliren düşüncemi açmıştım, "cenazeyle birlikte veya hemen ardından artık ülkeye dönmemiz gerek, ben kendi adıma dönmeyi düşünüyorum" dedim. Bu konu öyle heyecanlandırmıştı ki neredeyse yanlışlıkla Paris'e gidiyorduk.

Katılabilenlerle PB toplantısı yaptık. Türkiye'de TBMM'de bir tören yapılmasının imkânlarını zorlayacaktık. En tepeden yani genel sekreterler olarak dönmek gerekir dedim. Genel Sekreter düzeyinde dönülmesine riskleri nedeniyle itiraz edildi. Bense ancak o düzeyde dönülürse yurtdışında ve içinde dayanışma güçlü olabilir yanıtını verdim. Ancak itirazları dikkate alarak iki PB üyesi yoldaşın da hazırlık yapması kararını aldık, Şeref Yıldız ve Sıtkı Coşkun'un. Fakat benim kafamdaki fikir kesindi, ben ve eğer katılırsa Sargın ile birlikte dönmeliydik. En üst düzeyde dönülebilirse ancak o zaman etkili bir dayanışma örgütlenebilirdi. Sıtkı ve Şeref'i göndermek, onları uzun yıllar hapse teslim etmek anlamına gelirdi. Bunları söylemedim onlara. Moskova'ya gidip geldikten sonra karar veririz dedim. Moskova'ya gidişim aslında benim dönüşümü konuşmak içindi, başka isimlerin gitmesi alternatifini telaffuz dahi etmedim.

"Türkiye solunun acı gerçeği, sürgündeki komünistin sürgünde yaşamını noktalama geleneği artık son bulmalıdır. Politik göçmenler, yurtdışındaki komünistler ülkeye dönmelidirler. Yarın değil bugün dönmelidirler. (...) Biz insan olmanın en doğal hak ve özgürlüklerinden başka bir şey istemiyoruz. Bu hakkın verilmesini oturup beklemiyoruz da. Komünistler ülkeye döneceklerdir, dönüyorlar. Yarın değil bugün" demiştim, Boran için Brüksel'de yaptığımız cenaze törenindeki konuşmamda. Dönüşün böylece ilk sinyalini orada vermiştim.

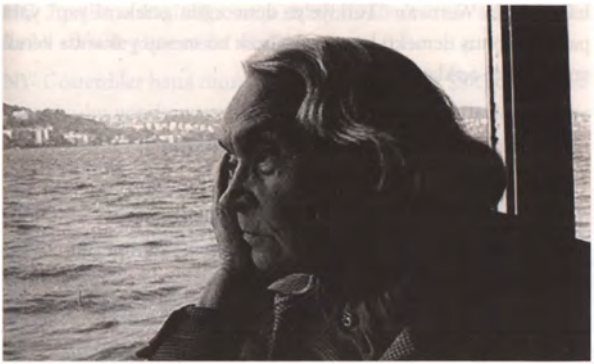

Osman Kapusuz albümünden.

Boran'ın cenazesini, Türkiye'ye gönderilmek üzere Sargın'la birlikte TİP ve TKP'li yoldaşlarının omuzlarında arabaya taşıdık.

TİP ve TKP olarak Behice Boran'ın TBMM'de cenaze töreni yapılabilmesi için çok çaba harcandı, yoğun temaslar kuruldu. TBMM önünde devlet töreni yapılması başarıldı, engellenmek istenmesine rağmen cenaze yığınsal bir yürüyüşle taşındı. Yurtdışından FİDEF başta olmak üzere demokratik kitle örgütlerinin temsilcileri, DKP'den bir heyet de tören için Türkiye'ye gelmişlerdi. Törenin gerçekleşmesinde Erdal İnönü'nün çabalarını hatırlamak gerekir.

Sevgili Boran yoldaş yaşarken mücadeleleriyle, fikirleriyle Türkiye'nin demokratik dönüşümüne, sosyalizm idealine katkı yapmıştı, ölümüyle de yaptı, gündem yarattı. Onun cenaze töreni için ülke içindeki TİP ve TKP kadroları hareketlenmişlerdi. Aydın çevrelerle, siyasi çevrelerle ilişkiler kurdular. Bütün bunlar daha sonra Sargın ve benim dönüşümle başlayan yeni süreçte imkânlarımızı genişletecekti. Boran yoldaşı bir kez daha saygı ve sevgiyle anıyorum.

Brüksel'den Çiçek'e acele bir mesaj yolladım ve Werner'e "mobilizasyon" dediğimi söylemesi i istedim. Bu Werner ile aramızda

bir şifre idi, Werner'e "Türkiye'ye döneceğim gerekeni yap" yani partinle konuş demekti bu mesaj. Çiçek bu mesajı yukarıda kendi anlatımında açıklamıştı.

V. Zagladin ile Görüşme

Hemen ardından Moskova'ya gittim. Moskova'da SBKP'nin ünlü teorisyenlerinden ve MK üyesi V. Zagladin ile görüştüm. Beni dinledikten sonra Zagladin; "TKP'nin ülkesine dönmesini öteden beri hep arzulamıştık. Kararınızı yerinde bir karar olarak görüyoruz, elbette riskleri var, o nedenle karar size ait olacak" dedikten sonra bana göre çok önemli bir ekleme yapmıştı, "Eğer demokrasi var diye dönüyorsanız bu yanlış olur, eğer demokrasi için dönüyorsanız bu doğrudur. Türkiye'ye demokrasi kolay gelmeyecek." Ben de tamamıyla böyle düşündüğümüzü söylemiş, Türkiye'nin demokrasiye dönmesi için müdahale etmek gerekir, o nedenle dönüyoruz demiştim. İçten bir tavırla başarı diledi ve bir kardeş parti olarak elimizden gelen dayanışmayı göstereceğiz dedi, beni kapıya kadar geçirdi.

Leipzig'e döndüm, artık belliydi dönecektim.

***HÇ-** TİP tarafı dönüşe hazır mıydı?*

NY- TİP'li yoldaşlar için bu kararımız sürpriz oldu, düşünmemişlerdi. Kendi aralarında görüşmeleri gerekiyordu, zaten biz de kendi aramızda daha görüşeceğiz dedik ve Berlin'de toplanıp nihai karar vermek üzere ayrıldık.

***HÇ-** Dönüş kararınızı Sovyetler dışında başka sosyalist ülke partileriyle de görüşmüş müydünüz?*

NY- Hayır, öyle bir gereksinim duymadım. Alman ve Sovyet yoldaşların dışında Bulgarlar da içinde başka hiçbir partiyle görüşmedik, bilgi de vermedik. Daha sonra yani ben ülkeye gidince sanıyorum Karaca bilgilendirmişti.

HÇ- *Siz ülkeye döndükten sonra sizinle dayanışma için sosyalist ülkeler bir etkinlik göstermişler miydi?*

NY- Gösterdiler hatta tutuklanmamızın ardından SBKP bir protesto mektubu göndermişti hükümete, Çekoslovakya Devlet Başkanı Husak da bir protesto mektubu göndermişti ve Türkiye bu protestolara diplomatik tepki vermişti ama Batılılar kadar aktif değildi sosyalist ülkeler. Fakat bunu gayet iyi anlıyorum, böyle bir dayanışma bizim lehimize sonuç doğurmazdı, aksine antikomünizmi kışkırtırdı. Bir de Sovyetler davamızın sonuna doğru bir avukat heyetini davayı izlemek için göndermişlerdi. Bir şey daha var, yurtdışında yapılan TBKP Kongresi'nden sonra DDR Devlet Başkanı Erich Honecker, Sargın ve bana seçildiğimiz için cezaevine bir kutlama telgrafı çekmişti, bizde yanıt vermeye çalışmıştık ve hakkımızda komünizm propagandası yapmaktan Nusret Demiral suç duyurusunda bulunmuştu.

Sovyet Komünist Partisi:

Kutlu ve Sargın serbest bırakılsın

TKP'nin 26. kongresine katılan 72 komünist partinin yöneticileri tutuklanmaları ve işkenceyi kınadı.

Cumhuriyet, 10 Aralık 1987.

Bir de Zülfü'nün (Dicleli) bir anlatımı vardı hatırladığım kadarıyla. Tutukluğumuz uzayınca dayanışma için Bulgar ve Macar KP'leri ile görüşmeye gitmiş, Bulgarlar "kesinlikle yanlış yaptınız" demiş. Macarlar ise o kesinlikte değil ama buna yakın konuşmuşlar.

Şimdi artık TKP tarihinde bizim kuşakça öne konan en somut, en net, en heyecan verici hedefe sıra gelmişti.

Cumhurbaşkanı Husak'ın, Evren'e mesajını reddettik

Çekoslovakya ile "KRİZ"

● Büyükelçi Alka, Cumhurbaşkanı Evren'e iletilmesi istenen mesaj sırasını, hemen reddederek, geri çevirdi... Dışişleri'nden dün yapılan açıklama ise Prag'a sert bir cevap şeklindeydi.

● Çekoslovak Dışişleri'ne davet edilen Prag Büyükelçisi Orhan Alka'ya, Cumhurbaşkanı Gustav Husak'ın "TİKP yöneticilerini kabul ve sarıldığı" hakkında sert bir cevap verildi.

Çekoslovakya ile "kriz"

ANKARA, (Hürriyet)- Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Gustav Husak'ın "Haydar

Hürriyet, 14 Ocak 1988.

Berlin Toplantısı ve Dönüş kararı

TİP ve TKP yöneticileri olarak Berlin'de dönüş sorununu konuşmak üzere ortak bir toplantı yaptık. O toplantıdan önce TKP olarak biz PB'de meseleyi konuşup Genel Sekreterler düzeyinde dönülmesine karar vermiştik. Ortak toplantıya TİP'li yoldaşlar kendi aralarında bir karar oluşturarak gelmemişlerdi. İlk konuşmalardaki hava, dönüşler konusunda TİP'li yoldaşların içinde kuşkuların olduğunu gösteriyordu, bu durum kaygı doğurdu bende. Bunun üzerine "ülkeye dönüşü kahramanlık hâline getirmeyelim, eğer kuşkularınız varsa isterseniz ben TİP ve TKP adına ülkeye gidebilirim, eğer istemezseniz TKP adına giderim. Ama her durumda Boran yoldaşın ölümüyle orta çıkan konjonktürün mutlaka değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum, yarın çok geç olabilir" dedim. Bir yıl önce böyle bir fırsat çıktığında ona hazırlık için Türkiye'ye gitmiştim, bu fırsat çıkmıştı şimdi, kimse gelmezse kendim gitmeye kesin kararlıydım, bunu açık dille ifade de ettim. PB kararımızın da böyle olduğunu söyledim, kardeş partilerle

yaptığım görüşmeleri de aktardım. Tartışmalardan sonra genel sekreterler düzeyinde dönülmesi kararı alındı.

***HÇ**- Farklı yaklaşımlar nelerdi?*

NY- En kayda değer olanı şuydu: Evet, iki parti birleşmişti, bu ilan da edilmişti ama bu birlik henüz bir kongreyle taçlanmış değildi. Kongre yapmadan genel sekreterler düzeyinde dönüşün birliğe zarar verebileceği fikri ileri sürüldü. Sargın da böyle düşünüyordu, önce kongre yapmalıydık sonra dönmeliydik. Ben o toplantıda bu fikre itiraz ettim gerekçelerim şunlardı: Birincisi dönüşlerimizin hedefi komünist partisini legale çıkarmaktı, bu konudaki kararlılığımıza asla gölge düşmemeliydi, o nedenle yurtdışında illegal kongre yapmak doğru olmazdı, birleşme kongremizi ülke içinde yapmalıydık. İkincisi dönüş gecikirse Boran'ın cenaze töreninin yaratmış olduğu kamuoyu duyarlılığını yitirebilirdik. Üçüncüsü rejime de dönüşümüzün önünü kesmek için provokasyonlar yapma fırsatı vermiş olurduk. Aslında formel açıdan Sargın'ın yaklaşımı hiç de yanlış sayılmazdı, eğer olağan koşullar altında olsaydık. Üstelik Sargın, Boran'ın ölümünden sonra onun sorumluluğunu henüz yeni üstlenmişti. Ayrıca Sargın karakter özelliği olarak da kılı kırk yardıktan sonra hareket etme eğilimindeydi. Ne var ki alacağımız karar öyleydi ki kılı kırk yaramazdık, riskli bir karardı, bütün mesele bu riski göze alıp almamaktı. Bu konudaki düşüncelerimi Sargın da önceden biliyordu, nitekim kendisi de yazmış, "TKP'li yoldaşlar dönüşü ciddi olarak düşünmeye başlamışlar. Çok uzun süre illegalde kalmanın da getirdiği büyük istekle Genel Sekreterleri Nabi Yağcı kurulacak yeni partinin, yani Türkiye Birleşik Komünist Partisi'nin (TBKP) daha baştan, ilk anda legal olarak kurulmasını öneriyor, bir gün bile legal kalsak buna değer diyordu" (*Dönüşten Özgürlüğe 900 Gün*, Nihat Sargın).

Bir başka itiraz ise Sargın ve benim dönüşümün riskleri üstüneydi. Risklerin olduğunu aklı başında kimse reddedemezdi,

döneceksek riskleri göze alarak dönecektik, bunun tartışılabilir bir yanı yoktu. Her şeyi tartıştık sonuçta ortak bir kararla o toplantıdan çıktık. Dönülecekti.

HÇ- *Veysi Sarısözen dönüşlere itiraz ettiğini söylüyor.*

NY- Evet ama ilkesel bir itiraz değildi, dönüşlerin riskleri nedeniyle bir itirazdı ki zaten kimse risklerin olmadığını söylüyor değildi. Alp ve Veysi hayır oyu verdiler ama çıkan karara uyacaklarını da söylediler.

Ardından her iki partinin merkez komiteleri ortak bir açıklama yaparak, genel sekreterler olarak bizim Türkiye'ye döneceğimizi açıkladı.

MK'da Genel Sekreter Yardımcısı olarak Mehmet Karaca'yı önerdim, ben yokken yönetimin ihtiyaç duyacağı otoriteyi o sağlayabilirdi, hem sağduyulu hem kendi görüşleri olan, yönetici özelliklere sahip sevilen bir yoldaşımızdı, oybirliğiyle kabul edildi.

Karaca ile ilgili bir not düşeceğim, daha önce MK Toplantısı'nda isim değişikliği tartışılırken Mehmet Bozışık'tan tepki geleceğini bekliyordum. Şeref'i severdi, Şeref konuşup ikna etmişti. Fakat hiç beklemediğimiz bir yerden geldi karşı tepki, Mehmet Karaca'dan. Kendi ifadesiyle duygusal bir karşı çıkıştı. Oylamadan sonra Karaca'ya gel bir kahve içelim dedim, biraz tedirgin olmuştu, eleştireceğimi sandı. Oysa aksine ben ona "aradığımı buldum, bu itirazınla sen farkına varmasan da MK içinde otorite kazanmış oldun, ben de Genel Sekreter Yardımcımı buldum, seni önereceğim üzerinde düşün" dedim. İşte şimdi zamanı gelmişti, yerimi ona bıraktım. Karaca içi dışı bir insandı, ayrıca kafasına yatmayan şeylere de bu örnekte olduğu gibi karşı çıkar, açıkça görüşünü dile getirirdi. Bu özelliğiyle doğal bir otorite sağlıyordu çevresinde. Şu sıralar kanserle boğuşuyor ve bu beni çok üzüyor, umarım yoldaşım siyasi hayatında zorlukları yendiği gibi bunu da yener.

MK toplantısında dönüşümüzle birlikte TKP'nin Sesi radyomuzu kapatmak gerekir, yasala çıkmakta kararlı olduğumuzu göstermek için bu önemli dedik, bu karar da oybirliğiyle geçti. Birleşik partinin yönetimine kimlerin katılacağını da karar altına aldık.

Artık dönüşe hazırdım, hazırdık. Ve dönmüş ve yasallığı kazanmıştık sonunda. Yasallık deyip durduk şimdi bu kavramın üzerinde duralım biraz.

BİZİM KUŞAĞIN MİSYONU: YASALLIK

HÇ- Tarih hissine vurgu yaptınız, bu hisle bakıp ya da duyup, 1920 TKP'sinin illegal son kuşağının pratiği üstüne genel bir yorum getirmek gerekse, bir değerlendirme yapsanız ne derdiniz?

NY- Başarı derdim. Tek sözle başarı.

HÇ- Bu yanıt birilerine abartı olarak gelebilir.

NY- Evet öyle gelecektir. Eğer bir gerçeğin ortaya çıkmasını istiyorsanız çubuğu tersine bükmelisiniz. Tarih yazımı ve yorumu arasındaki farkı sormuştun ya, işte bir tarihçi benim şimdi söylediğim tarzda bir söz söyleyemez ama eğer mesele yorumlamaksa söyleyebilirsiniz. Ayrıca olguları sıraladığımızda bu dediğimin bir abartı olmadığını göreceğiz.

Bilinen sözle, tarih ancak çözülebilir görevleri öne sürer, tarihsel misyon bu demektir. Her kuşağa tarih farklı misyonlar yüklemiştir.

Şimdi soruyorum kendime, TKP içinde bizim kuşağa yani 1960 sonrası kuşağına tarihin yüklediği misyon nedir, neydi?

Yanıtım tek bir sözcükten ibaret olacak. YASALLIK.

HÇ- Bir kuşağa çok misyon yüklemiyor musunuz?

NY- Aksine, bizim eski söylemlerimize bakarsak misyonumuz bu ülkede diğer sollar gibi devrim yapmaktı oysa burada bizlerin yapabileceği ve yerine getirmekle yükümlü olduğu bir sorumluluktan söz ediyorum.

Yani bizim kuşak TKP'liler, o tarih itibariyle söylersem 70 yıldır yeraltına itilmiş, yasaklanmış olan komünistleri ve komünist partisini özgürleştirmek, bunun için yasak zincirlerini kırmak ve yasala çıkmak yükümlülüğü altındaydılar. Zira dünyada demokrasinin gelişmesi artık buna imkân veriyordu ve ülkede de bunun sübjektif koşulları vardı. Şimdi tekrar soralım bizim kuşak bu misyonu yerine getirdi mi? Kim buna hayır diyebilir? Getirdik ve yasal komünist partisini şimdi 30. yılında andığımız dönüşlerin ardından kurduk. Bizi zincirleyen devletin tam merkezinde Ankara'da yapılan kongremizle dünyaya da bu başarıyı ilan ettik. Tümüyle kendi dişimiz ve tırnağımızla kazanılmış bir başarı değil mi bu?

Ne var ki ne biz ne de dışımızdaki sol bu deneyi hakkıyla değerlendirmiş değiller. Bu nedenle abartılı gelebilecek bu vurguyu, bu duyarsızlığı hatırlatmak için de yaptım. Aslında yaptığımız iş koskoca deryada bir damladır ama diyorum ki deryalar damlalardan oluşur. Kimse kendi damlasını unutmasın, unutturmasın yeter. Ayrıca demokrasi mücadelesinde ayrımsız tüm solun direnişlerinin birikimini unutuyor da değilim, herkes kendi damlasını unutturmamalı ama aynı zamanda ötekinin kazanımlarına da duyarlı olmalı. Geçmişte bu konuda bizim de hatalarımız oldu.

Kazanımlar Kültürü

Eğer kazanımları bir deney olarak öne koyarsanız o kazanımları daha ileri nasıl götürebiliriz, nasıl zenginleştirebiliriz diye düşünürsünüz ama bu kazanımların farkında değilseniz siyasi mücadeleniz bir birikim üstüne oturmaz, her seferinde yeniden başlanılır. Kazanım ille de başarı demek de değildir, bir tüccar iflas eder ama iflasının nedenlerini bilirse bu bilgi kazanımdır, denir ki başarılı tüccarların gerisinde mutlaka bir iflas deneyi vardır.

Burada solun yarattığı ortak kazanımlardan söz ediyorum, ona sahip çıkma kültüründen, ne yazık ki böyle bir kültür gelişmiş değil bizde.

Çok ilginç bir paradoks var. Her askerî darbede 12 Mart, 12 Eylül gibi solun istisnasız bütün kanatları hapishaneyi boylar. Hapishanede çekişmeler olsa da birlikte davranırlar, birlikte açlık grevleri yaparlar. Fakat ne hikmetse dışarı çıkınca birlikte davranmayı unuturlar. Hapiste düşman somuttur cezaevlerinin duvarlarıdır, peki ama dışarıda aynı duvarlar yok mu? Nâzım'ın dediği "O" duvar? Dışarıdaki duvara gelince, o duvarın tarifinde, yıkmak için strateji ve taktiklerde bölünürler. Ortak bir direnme hattında buluşmak diye bir gelenek yoktur. Birbirlerinin başarılı pratiklerini savunmak diye de bir gelenek yoktur.

Başta verdiğim örnekleri hatırlayalım, TİP'in parlamentoya girebilmesi bir kazanımdı ama diğer sol kesim öyle görmedi, buna oportünizm, parlamentarist sapma dedi. Dev-Yol'un Fatsa deneyi de bir kazanımdı, bu kez de öbür taraf, bizler, TİP tarafı bunu göremedi. TCK'nın 141, 142, 163. maddeleri kaldırıldığında dışımızdaki sollar "Ne değişti, yerine Terör yasası geldi" demişlerdi oysa bunu diyenler cezaevinden çıkmışlardı. O tarihte böyle diyenlere şu yanıtı vermiştim, "Kazanmış insanların ruhuyla konuşun, bir duvarı yıktık, Terörle Mücadele Yasası'nı da kaldıracağız deyin oysa siz yenilmiş, sinmiş insanların ruh hâli içindesiniz, bu yanlış."

Kazanımlar kültürünün olmayışını uzağa gitmeden kendimiz içinden de örnekleyebiliriz.

***HÇ**- Ama hem sol hem parti içinden "teslim olmak, TKP ve TİP'i likide etmekle" suçladılar?*

NY- Teslim olmak suçlamalarına dönüşlerimizi günü gününe yansıtan medyadan verdiğim örnekler bana göre yeterince açık yanıtlardır, fazla söze gerek yoktur. Solun en geniş birliğini sağlamak için çalışmak bunun için parti tekelciliğini bırakmanın adı likidasyon ise buna diyebileceğim bir şey olmaz. TİP ile birleştiğimizde de aynı şeyleri söyleyenler olmuştu. Burada ben başka bir şey söylüyorum; komünist partisinin yasallığı için mücadeleyi birlikte

verdiğimiz insanlardan bazılarının, parti kapatıldı deyip birlikte verilen ortak mücadeleye sahip çıkmamalarını anlaşılır bulmuyorum. Kendi eserine sahip çıkmayı bilmeyenlerin komünist partisine sahip çıkıyor görünmeleri inandırıcı olmuyor. Bunun anlamı kendisi için parti istemektir.

Bu yanlış bakışla bir sol gelenek oluşmaz, oluşmuyor. Onca pratik mücadeleye karşın maalesef bir sol gelenekten söz etmek çok zor. Bunun çok önemli bir nedeni daha var, pratiği deneye, deneyi teorik tezlere dönüştürememektir. Bu konu tezlerimden çok önemli birini oluşturur ama bu konuya da "yenilenme" başlığı altında değineceğim.

Eğer başarının kıstasını devrim yapmak olarak koyarsanız karşımızda duran tablo, solun tümü açısından elbette kesin bir başarısızlıktır. Fakat demokrasi açısından koyarsanız, burada hem başarılar hem de başarısızlıklar iç içedir.

Eğer demokrasi mücadelesini öne koymazsanız sol olarak demokrasi için neyi değiştirdik neleri değiştiremedik, neden değiştiremedik sorusunu hemen hiç sormazsınız. Sormuş olsanız da yanıtı yoktur. Fakat en önce demokrasi anlayışı üstünde durmak gerek. Bizim kuşağın misyonunu anlayabilmek için de bu demokrasi kavrayışımız önemli olacak. Her şeyden önce demokrasiyi uzak hedef için bir ara durak olarak görme yanlışından kurtulmak gerekli.

Vesayet İdeolojisi ve "Kanunsuz" Kavel Grevi

Bizim kuşağın misyonunun yasallık olduğunu söyledim. Yasallık dar anlamıyla bir siyasi örgütün yasal olarak var olma hakkını elde etmesidir ama söz konusu olan bizim ülke ve komünist partisi olunca yasallık geniş anlamıyla vesayet ideolojisini kırmak anlamına gelir. Bizim kuşağa düşen misyon bu idi. Vesayet ideolojisini kırarak yasallığı kazanmak. Bir komünist partisi masa başında anlaşarak da yasal olabilir, bu günah değildir ama bizim yolumuz

bu olsaydı, bu yola tarihsel bir misyon yüklemezdim. Bizim zamanımızın çok ünlü Kavel revi'ni örnekleyerek bu dediğimi açmaya çalışacağım.

HÇ- *Kavel Grevi ve vesayet ideolojisi... uzak bir bağlantı izlenimi veriyor ilk planda.*

NY- Haklısın o izlenimi veriyor ama en başta zaman anlayışımı söylemiştim, o açıdan zaman farkı yok benim için. Ayrıca geleceği geçmişin içinde aramak demiştim ya tam bu görüşüme uygun bir örnek o ünlü "Kanunsuz Kavel Grevi" O tarihte bu greve takılan ad buydu "Kanunsuz", öyleydi de. Ama önce "vesayet" kavramından başlayalım.

Vesayet kavramı henüz siyasi literatüre girmezden önce, ilk kez DGM'de yargılanırken kullanmıştım. Hatta ben bunu unutmuştum da Küyerel'deki bir sunumum sırasında sen hatırlatmıştın.

Savunmamın o bölümünde, konuşmama bizde kul ideolojisinin yani vesayet ideolojisinin hâkim olduğunu söyleyerek başlıyorum. Sonra 12 Eylül'den çıkış için ABD'nin yeni stratejisinden söz ediyorum. Dünyanın yumuşama sürecine girdiği bu yeni koşullarda Türkiye'nin ABD'nin stratejik planı içinde "kontrollü istikrarsızlaştırma" alanı içine alındığını ve bu stratejiye göre Türkiye demokrasiye geçmeli ama bu demokrasi kontrollü bir demokrasi olmalıymış.

Mahkeme önündeki bu konuşmamda ABD Dış ilişkiler Bakan Yardımcısı olan Elliot Abrams'ın bu konudaki sözlerine yer veriyorum; Abrams bu stratejinin temel unsurlarını açık açık söylüyor, "soldan da çekerek bir yöneticiler kadrosu yaratmak... bazı seçilmiş kitle haberleşme araçlarına mali destek vermek... polis örgütü ve yargı içinde bu projeyi etkili kılmak." Sanki ABD polis örgütünden söz eder gibi "Türk polis örgütünü çağın koşullarına uygun olarak daha geliştirip güçlendireceğiz" diyor ve devamla "Türkiye'de kim insan hakları ihlal ediliyor diyorsa kendi ülkesine baksın" diyerek demokrasi anlayışını da ifşa ediyor ve postasını da atıyor. Tarih 1984.

O konuşmamda "Kurucuları arasında Enka Holding, Kutlutaş Holding'in de olduğu, hükümet sözcüsü ve Cumhurbaşkanı dış ilişkiler baş danışmanının da bulunduğu ve 1986'da kurulan "Demokrasi Vakfı"na dikkat çekiyorum, "Bu vakıf amacını şöyle açıklıyor "Biz aslında bu vakfı kurmakla solun kozlarını ellerinden almak istiyoruz. İnsan hakları, demokrasi, uluslararası hukuk, hukuk düzeninin sağlanması gibi konular solun propaganda araçlarından biri olmuş yıllar yılı, bu vakfın aracılığıyla bu kavramları biz işlemeye çalışacağız" (9 Mart 1987, *Cumhuriyet*). "Demokrasi için kim adım atarsa iyidir, o nedenle bu açıklamaya dar görüşlü bakmıyoruz" ama diyorum, "bu eğer gerçek demokrasiye geçiş için bir tuzaksa o başka" nitekim aynı amaçlı bir vakfın 1983'te ABD'de kurulmuş olduğunu söylüyorum; "İşte bu, ABD kontrollü vesayet demokrasisidir" diyorum. Bize niye seçim öncesi geldiniz, bu provokasyondur diyenler oldu. Oysa göstermelik değil gerçekten demokrasiye geçebilmek için seçimlerin kritik bir önemi olduğunu ve bizim de bu sürece müdahale için geldiğimizi söyleyerek bitiriyorum (Kutlu-Sargın, *Sorgu*, Amaç Yayınevi, 1988, s. 54-55).

Vesayet ideolojisi, Osmanlı'nın çözülüşünü izleyen ulus devletin kuruluş sürecinde, İttihat Terakki'den başlayarak Cumhuriyet'e geçen devletin resmî ideolojisini oluşturur. Bu hem işçi sınıfının mücadelesi hem daha geniş demokrasi güçlerinin mücadelesi üstünde etkisini göstermiş bir ideolojidir. Önemli ölçüde 1990'larda çözülmüştür, bu çözülmeyi daha sonra apayrı inceleyeceğim.

"Kanunsuz Kavel Grevi" ile vesayet ideolojisi bağıntısına geleyim. 1962 yılı Türkiye'de demokrasiye geçişin o kritik anlarından biridir. Sosyal mücadelelerin yükseldiği yıllardır, işçi hareketleri yükselmektedir, sendikalar vardır ama grev ve toplu sözleşme hakları yoktur, buna rağmen grevler peş peşe patlar, işçi sınıfının mücadelesi daha geniş sosyal mücadelelerin de başında gelir. Ekonomik hakların ötesinde artık demokratik talepler de yükseliyordu ki, bunların en başında grev ve toplu sözleşme hakkı ve diğer sendikal

haklar için yasa çıkarılması talebi vardı. 1961'de meşhur Saraçhane mitingi olur, orada talep demokratik haklardır. Bu mitingin yapılabilmesi de uzun mücadelelerle elde edilir, bu demokratik hakkınız buyurun yapın denmiyor yani.

Nihayet 1963'de İstanbul'da, İstinye'de kurulu Maden-İş'e bağlı Kavel fabrikasında ikramiyelerin kesilmesi üstüne bir direniş başlar. Burada ayrıntılarına giremem, çok uzatır. Kavel Grevi üstüne Zafer Aydın'ın bir çalışmasını salık verebilirim (Zafer Aydın, *"Kanunsuz" Bir Grevin Öyküsü: Kavel 1963, Sosyal Tarih Yayınları*). İşçilerin bu eylemi önce oturma direnişi olarak başlar, sonra işgale, daha sonra da greve dönüşür. Aylarca sürer grev, giderek bütün sendikaların desteğini arkasına aldığı gibi işçi aileleri, çocuklar, kadınlar da grevcilere desteğe koşar, medya ilgisiz kalamaz, aydınların da desteği gelir. Grevci işçiler ekonomik haklarının verileceği taahhüdüne rağmen yasanın çıkmasına kadar grevi bırakmayacaklarını söylerler. Zamanın Çalışma Bakanı Bülent Ecevit dahi bu direnişi "nasıl olsa elde edilmesi mukadder haklar için beklemek yerine kuvvet gösterisi yapmak" olarak niteler çünkü "devlet bu hakları tanıyacaktır, işçiler beklemelidir" der. Oysa grev hakkı 1961'de Anayasa'ya girmiştir ama yıl 1963 olmuş ortada hâlâ Grev hakkını tanıyan bir kanun çıkarılmış değildir. Üstelik mesele bir kanunun çıkması da değil çıkarılacak kanunun grev hakkını kısıtlamayan biçimde hazırlanmasıdır. Nitekim Kavel Grevi'nin Meclis'te tartışılması sırasında niyet açığa çıkmış "önüne gelenin grev yapmasını önleyecek biçimde bu hakkın tanzimi gerektiği" görüşleri ortaya çıkmıştı.

Kavel'in direnişçi işçileri bu oyalama taktiğini kabul etmezler. Nihayet işçiler, Maden-İş bir tarafta, işveren ve bizzat Çalışma Bakanı Ecevit ve Turhan Feyzioğlu öbür tarafta olmak üzere masaya otururlar ve hükümet yazılı bir anlaşmayla işçilerin taleplerini kabul eder.

Dikkat edin ilk kez işçilerle devlet bir masaya otururlar. *Bu artık sendikal bir sözleşme değildir, siyasi sonuçları olan sosyal ve siyasi bir sözleşmedir, Magna Carta gibi yani.* Böylece "devlet baba" ideolojisinde yani vesayetçi devlet ideolojisinde koca bir delik açılmıştır.

Önce Anayasa Mahkemesi, grevi yasaklayan yasa maddesini iptal eder ve hemen ardından da Meclis'ten grev ve toplu sözleşme hakkını tanıyan yasa çıkar. Kısacası grev ve toplu sözleşmeli sendika yasasını Ecevit'in çıkardığı söylenir, bu doğru değildir, kuşkusuz Bülent Ecevit'in rolü olmuştur ama bu yasayı çıkaranlar Kavel'in direnişçi işçileri ve Maden-İş'tir.

Görüldüğü gibi bu grevin vesayet ideolojisiyle bağı çok açıktır. Devlet verecek bekleyin tavrına açıkça karşı çıkan bir sivil itaatsizlik örneğidir, kanunsuz ama meşru olan Kavel direnişi.

Kavel direnişi gençlik yıllarımızda bir destandı bizim için yani bu direniş sol ve demokrat düşüncelerin gelişimi üstünde de ciddi etkiler yaratmıştı.

Kavel Grevi sendikal alanda devlet güdümlü yani Türk-İş gibi devlet vesayeti altındaki sendikal hareketlere alternatif yeni bir sendikal anlayışın mümkün olduğunu göstermiştir, sınıf ve kitle sendikacılığı olarak ileride nitelenecek olan devrimci sendikacılığın gerekliliğini de ortaya koymuştur ve nitekim 1967'de Maden-İş'in öncülüğünde vesayetçi Türk-İş'e alternatif olarak DİSK kurulmuştu.

Ne var ki burada da bir büyük kırılma vardır. İşçi sınıfı hareketi demokrasi mücadelesinde bir bağlaşıklık kuramamış yalnız kalmıştır, hatta DİSK örneğinde açıkça görüleceği gibi sendikalar genel demokrasi mücadelesini de göğüslemek zorundaydılar.

HÇ- *Bunun sorumlusu ise sosyalist/komünist hareketlerdir. Eksik olan neydi?*

NY- İşçi sınıfı demokrasi mücadelesi verirken sol bu mücadeleyi halk desteğiyle güçlendirmek yerine işçi sınıfından devrim

bekliyordu, bu sınıfı salt devrimin öncüsü olarak görüyor işçi sınıfının *demokrasi mücadelesinde yaptığı öncülüğü* görmüyordu. Eksik olan demokrasiden söz etmekle birlikte solun demokratik halk muhalefeti gibi bir perspektife sahip olmayışıydı.

Demokratik Halk Muhalefeti

Kanunsuz Kavel Grevi aslında küçük bir halk muhalefeti özelliği gösterir. Çünkü önce işçi mahallelerinin desteğini kazanmış, sonra ilkin direnişe karşı çıkan basının da desteğini almış, geniş bir aydın kesim bu direnişe destek vermişti. O nedenle bir halk muhalefeti karakteri gösterir dedim ve Magna Carta anolojisi yaptım. Ne varki bu özelliği bugün görebiliyoruz, o gün bu muhalefet parladı ve söndü.

Sosyalist/komünist partilerinin istisnasız hepsinin programlarında işçi, köylü, emekçi ittifakından söz edilir, bu ittifaklar politikası üstüne ciltlerce yazı vardır ama ortada Kavel Grevi gibi kendiliğinden gerçekleşmiş bir örnek dışında hayata geçmiş bir ittfak örneği yoktur. Belki uzun Maden-İş Büyük Grevi bir ölçüde bu dediğime yaklaşmıştır. Burada meselem ittifaklar politikası değil, o nedenle konumuz olan vesayet ideolojisiyle sınırlı birkaç şey söylemekle yetineceğim.

Vesayet ideolojisi sola da sızmış bir ideolojidir ve kökleri TKP'nin ilk yıllarına kadar gider. Vesayet ideolojisi halka iki ana düşman gösterir, biri dış düşmandır, diğeri dinsel gericilik. Dış düşman emperyalizmdir, dış düşmanla mücadele ancak devlet ve orduyla yapılır. O hâlde antiemperyalist her strateji (emperyalist saldırılara karşı olmak ayrı bir şey, bu karşıtlık doğrudur kuşkusuz) sonuç olarak devlet milliyetçiliğine varacaktır. İkinci stratejik tehlike dinsel irtica olarak görülüyorsa onunla mücadele de yine sizi devlet ve ordu kanatları altına sokacaktır.

Bu çerçevede sol için geriye kalan "sınıfa karşı sınıf" anlayışı oluyor ki bu yanlışın kökleri Komintern'e kadar uzanır. Bu durumda

işçi sınıfının mücadelesini besleyecek sosyal güçler yaratmak yerine yalnız işçilerin mücadelesine bel bağlanılmıştır, üstelik bizim gibi kapitalizmin çarpık geliştiği, zayıf olduğu bir ülkede. Gerekçe işçi sınıfının öncülüğüdür ama salt öncüyle mücadele kazanıldığı nerede görülmüştür? Kaldı ki işçi sınıfının mücadelesi demokrasi temeline değil devrim hedefine oturtuluyor, böylece bu sınıfın verdiği demokrasi mücadelesi ve demokrasi mücadelesinde işçi sınıfının oynayacağı son derece önemli rol görülmüyor ve hatta üstü örtülüyordu. Kaldı ki seçimler geldiğinde işçiler ağırlıkla sola değil sağa oy veriyordu, bunu da hatırlatmış olayım. Kaldı ki bugünkü anlayışım içinde baktığımda Batı Avrupa'da da günümüzde "devrime öncülük" perspektifini doğrulayan bir işçi sınıfı pratiği görmüyorum. Günümüzde işçi sınıfının analizini ise dışarıda bırakıyorum, bu konu çok su kaldırıyor çünkü.

Devlete rağmen verilmesi gereken demokrasi mücadelesinin, yani özgürlükçü demokrasinin önünü kesen ve vesayetçi ideolojinin koruyucu kalkanı olan bir yasal duvar vardı. Türk Ceza Kanunu'nun, İtalya'nın faşist Mussolini rejiminden alınmış ünlü maddeleri 141, 142 ve 163. maddeleri işte o duvardı. Bu maddeler devletin meşru görmediği düşünceleri yasaklıyordu. Yalnız düşünceleri değil, o düşünceler doğrultusunda örgütlenmeyi de. Devlet-halk çelişkisinin başat olduğu durumda, bu maddeler halkın demokratik muhalefetinin önünde engeldi. O nedenle bu duvarın yıkılması yalnız komünist partisinin özgürlüğü demek değil halk demokrasinin, özgürlükçü bir demokrasinin yolunun açılması için ilk engelin temizlenmesi demekti. Bu duvarın sınırları içinde demokrasi mücadelesini kabul etmek vesayet ideolojisine teslim olmak demekti. İşte bizim kuşağın tarihsel misyonu, hem dar hem geniş anlamıyla yasallıktır demem bu demektir, yani devletin vesayetçi resmî ideolojisinin duvarını yıkmak.

***HÇ**- Yeni kuşaklar için bir tarihsel misyon tarif edecek olsak, ne denebilir?*

NY- Bunu yeni kuşaklar kendileri belirleyecektir, bana söz düşmez ama bizim verdiğimiz mücadelenin perspektifinden baktığımda bu sürecin devamı üstüne bir şey söyleyebilirim.

Görünen şu ki radikal demokratik bir muhalefetin örülmesi görevi yerine gelmiş değildir. Gezi gibi parlamalar olduysa da bu alan halen boştur. Savunmalarımda ısrarla şunu vurgulamıştım, iki stratejik hedefimiz var: Komünist partisinin özgürlüğü ve Kürt halkının özgürlüğü. İkisinden de vazgeçmeyiz demiştik. Komünist adını bırakmadığımız ve Kürt sorununu programımızdan çıkarmadığımız için de Anayasa Mahkemesi bizi kapatmıştı. Şimdi birincisi halloldu, dileyen herkes bir Komünist Partisi kurabilir ama ikinci stratejik sorun çözülmedi, önde duran tarihsel sorumluluk budur bence. Yani Kürt halkının özgürlüğünü getirecek radikal demokrasi için demokratik halk muhalefetini örmek.

HDP (Halkların Demokratik Partisi) ile radikal bir demokrasi için demokratik halk muhalefetinin örülmesine doğru bir süreç başlamıştı ama hepimizin bildiği nedenlerle maalesef bir tarihsel kırılma da orada yaşadık.

Buraya kadar şunu demiş oluyorum; *1) Solun başarı ve başarısızlıkları toplumsal değişim / kırılma noktalarında (momentlerinde) aranmalıdır. 2) Bu değişim momentlerinin deneyleri çıkarılmış olsaydı sol başarı için kendine bir yol haritası (teori) kazandırmış olurdu. Önüne yine bir tarihsel fırsat çıktığında ne yapacağını bilirdi. 3) Sol kendi kazanımlarının farkında olsaydı potansiyel gücünün de farkında olur, kritik değişim noktalarında bu gücün ortaya çıkacağını görür ve mücadele planını hazırlarken bu gücü hesaba katardı.*

TERSİNDEN BİR TARİH OKUMASI

Tarihe şaşkın ördek misali tersten gireceğim, yani solun somut başarılarından değil de kazanabilecekken kazanamadığı noktalardan başlayacağım. Bu noktalar, Türkiye'nin tarihsel seyrinde ülkemizin kaderini değiştiren değişimin kritik kırılma noktalarıdır. O noktalarda "Eğer öyle olmasaydı?" sorusunu soracağım. Eğer öyle olmasaydı tarihin seyri nasıl değişebilirdi? Kuşkusuz bu soru spekülatif bir sorudur. Genel olarak bu soru tercih edilmez ama ben alışılmışın tersini yapacağım.

Böyle yapmamın iki amacı var; birincisi "tarihin seyrine müdahale" anlayışını, konseptini daha en başta somut olaylar içinde gösterebilmek. Bizim bir başarımız var ise bu noktadadır. İkincisi solun potansiyel gücünü fark edebilmesini sağlamak. Çünkü başarı ve başarısızlık solun reel gücüne değil potansiyel gücüne bağlıdır, o potansiyel ise sosyal muhalefetin potansiyelidir, yoksa sol her zaman fiili gücü açısından zayıftı. Solun potansiyel gücü ise ancak tarihin seyrinde yukarıda değindiğim değişim noktalarındaki kırılmalar içinde kendini gösterir. Kırılma noktaları toplumsal değişim ihtiyacının kendini dayattığı noktalardır. Bana kalırsa komünistler/sosyalistler/sol fizikten alınan bir kavramla söylersek, o büyük karşılaşma, çarpışma anı için (momentum) vardırlar, o karşılaşma ânında biri kazanacak öbürü kaybedecektir. Eğer hazırlıklıysalar tabii. Hazırlık ise geçmişin deneyleri ve tarihi bilmekle mümkün. Yıllar önce daha Türkiye'de iken bir yazımda ileri sürdüğüm bir formül vardı, "bir politik sürece müdahalenin kapasitesi, o sürecin değişim kapasitesiyle doğru orantılıdır."

Tarihte Kırılmalar

- Mustafa Suphi'ler 1921'de dönebilselerdi...

Mustafa Suphi için ağıt yakmakla yetinmek veya efsaneleştirerek üstünü örtmek olmaz. Tanımak gerekir. Mustafa Suphi bir komünist militan ve lider olmanın çok ötesinde iyi bir entelektüeldi. Hukuk tahsili görmüş, Paris'te siyasal bilgiler okumuş, tarım ekonomisi üstüne yazdığı tez ile yabancı çevrelerin de dikkatini çekmiştir. Dolayısıyla Türkiye üstüne özgün analizleri olan bir liderdir. Önce Türkçü akımlar içindeydi, daha sonra düşünsel bir değişim geçirdi. Fakat Türk ve Müslüman Doğu Toplumlarına ve onların uyanışına ilgisini hiç yitirmedi. Bu ilgidir ki, daha sonra trajik sonunu hazırlayan nedenlerden en önemlisidir. İttihat Terakki'nin vesayetçi ideolojisine en baştan beri şiddetle karşıdır, bu yönüyle ilgimi çok çekiyor.

Burada uzun boylu anlatımına giremem ama şu bir cümle bana kalırsa düşüncelerinin dayandığı ana doğrultuyu veriyor, bu görüşler kendisinin çıkardığı *Yeni Dünya*'nın birinci sayısında yer alır ki oradaki makalesi hemen hemen meselelere bakışının programatik bir sunumudur. Memleketin perişan hâlini, Alman ekonomisinin kapitalist hegemonyasını, İttihat Terakki'nin "fikir ve vicdan hürriyeti" üstündeki baskılarını eleştirdikten sonra Suphi: "Bu korkunç vaziyetten Türkiye'yi ve Türk Milleti'ni kurtaracak yol, yine hürriyet, yine inkılâp. Fakat bu sefer bir nice zabit ve paşanın apoletlerinde parlayan bir inkılâp değil halkın ruhundan fırtınalarla kopan, gönüllerinde yangınlar çıkaran hakiki bir inkılâp, hakiki hürriyet. Küçük Asya Halkları, mazlum Türkler, fakir köylüler..." (1918).

Mustafa Suphi Rusya'ya gelir gelmez Vahitov, Şerif Manatov gibi Müslüman komünistlerinin liderlerini bulur ve onlarla birlikte çalışır. Müslüman halklarının problemlerini görür, bilir. Türk Sosyalistleri Konferansı'nı, sonra da Müslüman Komünistleri

Kurultayı'nı organize edenlerin içindedir. Sultan Galiyev'in yakın arkadaşı ve denebilir ki ülküdaşıdır. Sosyalist düşüncelerle tanışmazdan önce Türk ve Müslüman toplumunun milli ve kültürel bağımsızlığını ve kurtuluşunu savunan görüşlere sahiptir. Ekim Devrimi'ni tanıdıktan sonra bu görüşlerini sosyalist düşüncelerle hâl hamur eder.

Mustafa Suphi'nin Ekim Devrimi süreci içinde Rusya'daki Müslüman toplumları içinde çalıştığını da akılda tutarsak eğer, öldürülmeyip dönebilseydi, İttihat Terakki'nin askerî vesayetçi ideolojisini ve diktatörlüğünü kıracak etkili bir *halk muhalefeti* yaratabileceğine kesin gözüyle bakabiliriz. Ermeniler, Kürtler ve diğer halkların özerkliğine dayalı bir federasyon tezine sahiptir. Böyle bir programa dayalı muhalefet, gerçek bir demokratik halk muhalefeti olarak İttihat Terakki'den Cumhuriyet'e geçişteki tarihî rotayı halklardan yana değiştirebilirdi. Devlet hâkim olmaya çalışan egemen kliğin bunun farkında olduğu ve bundan korktuğu çok açıktır.

İkincisi o tarihteki TKP'nin bir kolu da Trakya ve Balkanlar'da gelişen demokratik devrimci bir uluslaşma süreci içinden gelenlerdi, Ethem Nejat gibi, o da Mustafa Suphi ile birlikte öldürülmüştü. Trakya'dan gelen sosyalistler, komünistler hem işçi sınıfı hareketi içinde hem sosyalist partilerin kuruluşunda çok etkili olmuşlardır. Bu yönden gelen fikrî akımlar içinde demokrasi fikri rüşeym olarak mevcut idi. O nedenle Doğu toplumlarındaki uyanış ile bu akımın farkını gösterebilmek için ikincilerine devrimci bir uluslaşma süreci diyorum.

Mustafa Suphi'ler katledilmeyip dönebilmiş olsalardı, Osmanlı'nın çözülüş sürecinin tarihini boydan boya kateden Batıcılık-Doğuculuk temel probleminde bir sentezlenme ortaya çıkabilirdi ve böylece *Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşu devlet milliyetçiliği temellerde değil de demokratik bir halk devrimi temelinde gelişebilirdi.* Mustafa Suphi'lerin öldürülmesi hem Türkiye tarihi hem solun tarihi için çok ciddi bir kırılma noktasıdır. Bu konuların

araştırılması ayrıca Bolşeviklerin Doğu halklarıyla ilişkilerindeki yanlışları, karanlık noktaları aydınlatabilmek için de önemlidir. Ki yeni bilgilerimiz bu yanlışların yalnızca Stalin'in politikasıyla açıklanamaycağını Lenin'e, Komintern'e kadar uzandığını gösteriyor. Doğu halklarıyla ilgili bu dramatik yanlış politika, Sovyetler Birliği'nin sonraki gelişme süreçleri üstünde ve daha önemli olarak Türkiye'nin geleceği üstünde olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Hatta Mustafa Suphi'nin öldürülmesinin iklimini de yaratmıştır. Bu gerçekleri ancak yeni bilgilerimizin ışığında görebiliyoruz. Fakat üzerinde daha fazla çalışmak gerekli.

Mustafa Suphi'lerin öldürülmesinin doğurduğu kırılma üstünde bir başka bahis nedeniyle yine duracak ve aynı zamanda bu cinayetin perde arkasına da değineceğim.

Bu arada TKP 1926 Viyana Konferansı üzerine belgeleri çevirerek bize yeni bilgiler kazandıran Sinan Dervişoğlu'na teşekkür ederim, kitapta şöyle diyor: "Viyana konferansı belgelerini tarihsel açıdan önemli kılan bir diğer faktör de TKP'nin ideolojik yaşamının canlılığı, ilgi alanlarının çeşitliliği konusunda ortaya çıkan şaşırtıcı resimdir. TKP'de o dönem varolan bu ideolojik canlılığın iki sebebinden biri Şefik Hüsnü, Vedat Nedim, Hasan Ali Ediz gibi kaliteli aydınların varlığı (Büyük şair Nâzım dahi bu isimlerin yanında henüz politik olarak toy kalmaktadır), diğeri de Komintern'de partilerin "seksiyonlaşma" sürecinin henüz başlamamış olmasıdır. Yukarıda değindiğimiz gibi "dünya devriminin genelkurmayı" olarak addedilen Komintern'e dahi pratik ve teorik eleştiri yapılabilmektedir. Öte yandan parti içi eleştiri de son derece pozitiftir. Yenilen darbeler ve yaşanan başarısızlıklar karşısında sonraları bir refleks olarak üretilecek "hainler, dönekler, bozguncular" edebiyatından o sıralar henüz eser yoktur" (s. 16).

Sinan Dervişoğlu'nun belgelerden yola çıkarak yaptığı bu tespit kanımca Suphilerin öldürülmesiyle büyük bir kayıp vermesine karşın o tarihlerde TKP'nin henüz fikirsel canlılığını yitirmemiş

olduğunu gösteriyor. TKP'nin1926 sonrasındaki zayıflamasını açıklaması açısından da çok önemlidir. Daha 1926'da TKP içinde çıkan ayrışma sonucu aydınların önemli bir kısmı TKP'yi terk edince bu fikri canlılık kaybolacaktır. Benzer bir kırılmayı daha sonra 1960 TİP'inde de yaşayacağız.

Ulus devlet modeliyle tarihe bakmak kanımca bugünün de yanlışlarından biridir. Bu yanlış, bugün ulus devlet modelinin yaratmış olduğu sorunların çözümünü bu modelin mantığına hapsediyor. Ulus devletler sanki tarihin sonu gibi algılanıyor. Ulus devlet sanki her zaman varmış ve de hep var olacakmış gibi.

Her yerde özellikle Ortadoğu coğrafyasında sınırlar devletlerarasındaki sınırlardır yapaydır ve sürekli gerilim üretmektedir. Kürt sorunu gibi. Buralarda sorunlara devletlerarası ilişkilerden değil halklar arası ilişkilerden bakmak ve halkların diyalog ve işbirliğini savunmak, sürekli çözümsüzlük üreten ulus devlet modeli içine bu sorunları hapsetmekten kurtarır. Bu fikrimi destekleyen esinlendirici örnekleri tarih içinden çıkarmak mümkündür.

TKP Genel Sekreteri Şefik Hüsnü'nün bana çok ilginç gelen bir fikriyle karşılaştım. Kafasında bir *Balkanlar Sosyalist Federasyonu* fikri varmış, bu pek bilinmez. Zira Balkanlarda son derece güçlü sol cereyanlar vardı ve devrimci bir ulusal kurtuluş fikriyle birleşip son derece orijinal ve kitlesel, etkili bir sosyal mücadele yaratıyordu. Bu konu halen üzerinde çalıştığım bir konudur. (İlgilenenler Mete Tunçay ve Erik Jan Zürcher'in derlemiş olduğu İletişim'den çıkan *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik* kitabına bakabilirler. Kuşkusuz başka kaynaklar da var ama bu kitap derli toplu bir fikir verir.)

Buraya bir şey daha ekleyeyim. Atatürk ile Venizelos arasında "Ege Konfederasyonu" kurma projesi konuşulmuştu, bu da pek bilinmez.

HÇ- *Bu konfederasyon projesi çok ilginç, yazılıp çizilen ve konuşulan bir mesele değil, neydi bu?*

NY- Stelyo Berberakis *Sabah* gazetesinde yazmıştı. Başkenti İstanbul olan bir Ege Konfederasyonu fikri bu.

SABAH SAYFA 4

GÜNÜN İÇİNDEN

ÇARŞAMBA 20 HAZİRAN 2007

Atatürk ile Venizelos'un konfederasyon hayali

Yunan Başbakanı Karamanlis, Türk-Yunan ilişkilerini ele aldığı doktorasında, Atatürk ile Venizelos'un, başkenti İstanbul olacak bir konfederasyon üzerinde çalıştığını belirtiyor

Yunanistan başbakanı Kostas Karamanlis ABD'nin Tufts Üniversitesi'nden mezun olurken 1960'da hazırladığı doktora tezinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ile Yunanistan'ın Başbakanlarından Eleftherios Venizelos'un, başkenti İstanbul olacak bir konfederasyon kurmak üzerinde çalıştıklarını belirtti.

Sabah, 20 Haziran 2007

Bu projenin gerçekleşmiş olduğunu düşünün işte o zaman "Ege Denizi Egelilerin" olacaktı. Bugün keçilerin otladığı Kardak kayalığı denilen bir adacık yüzünden neredeyse iki devlet savaşa tutuşuyordu. Ulus devlete geçişin, iki tarafın halklarına nasıl bir bedel ödettiği de çok açık. 1,5 milyon Rum Anadolu'dan Yunanistan'a, Yunanistan'dan 600 bin Müslüman Anadolu'ya zorunlu göçe tabi tutulmuşlardı. 1964'de yine bir gecede binlerce Rum Türkiye'den sürülmüştü. Etnik temizliğin tarihi gerilere gider. Ermeni tehciri ve soykırımı bu temizliğin başlangıcıdır ama şimdi konumuz o değil.

2. *Görüşler* dergisi çıkmaya devam edebilseydi...

Tarihteki kırılma noktalarından bir diğeri de, Sabiha ve Zekeriya Sertel'in çıkardığı *Görüşler* dergisi in kapatılması ve Tan matbaasının basılıp yakılması olayıdır.

Eğer iktidar eliyle gerçekleştirilen bu provokasyon olmasaydı ya da bu provokasyon başarısız kalmış olsaydı Müslümanlar,

liberaller, demokratlar ve solun demokrasi temelinde ittifakı yeniden gündeme gelebilir ve başarı mümkün olabilir ve yine etkili bir demokratik muhalefet doğabilirdi.

1945'te tek parti iktidarına karşı biriken sosyal ve siyasal muhalefet birleşik bir hareket yaratma eğilimindeydi. Aydınlar bu muhalefet hareketinin başını çekiyorlardı ve onlar içinde TKP'nin önemli ölçüde etkinliği vardı, TKP'nin ileri sürdüğü "İleri Demokratik Cephe" fikri benimseniyordu.

Görüşler dergisinin kapağında açıklanan yazar, yönetim kadrosu ve bu dergiye yazma vaadinde bulunan isimlere bakmak muhalefetin siyasi niteliği konusunda yeterli fikri verir. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Esat Adil Müstecaplıoğlu, Behice Boran, Yıldız Sertel, Zekeriya Sertel, Niyazi Berkes, Muvaffak Şeref.

Hedef, tek parti rejimine karşı Demokratik Cephe kurmaktı. Dergi ilk sayısında inanılmaz ilgi görmüştü, elde kalmamıştı. Bu durum CHP iktidarını telaşlandırır ve arkasında CHP İstanbul İl Başkanı Alaattin Tiritoğlu'nun olduğu büyük bir provokasyon hazırlanır.

CHP'ye yakın olduğu bilinen *Tanin* gazetesinde o zamanın ünlü yazarı Hüseyin Cahit Yalçın "Kalkın Ey Ehli Vatan" başlıklı son derece kışkırtıcı bir yazıyla *Görüşler* dergisini vatan haini ilan edip hedef gösterir. Güya bu yazı nedeniyle galeyana gelen vatansever gençler sokağa dökülmüş ve Tan matbaasını basıp yerle bir etmişler.

Böylece tek parti iktidarına karşı "radikal demokratik" bir muhalefetin doğması önlenmiş oldu.

Devamında 1946'da Demokrat Parti (DP) kuruluyor. "Yeter Söz Milletindir" sloganıyla iktidara geliyor. Böylece tek parti iktidarı rejiminden çok partili rejime geçilmiş oluyor. Ne var ki bu radikal demokratik bir geçiş değil, devlet icazetli bir geçiştir. Çünkü Celal Bayar DP'nin programını önce Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye sunuyor, İnönü inceleyip onay verdikten sonra bu programı DP kabul ediyor. Sonunda DP iktidar oluyor ama "Söz Milletin" (halkın)

olmuyor. Bir süre sonra DP mutlak çoğunluğu elde ediyor ve tıpkı AKP'nin ikinci döneminde olduğu gibi devlet partisi oluyor.

3- TİP bölünmeseydi...

27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında da benzer bir değişim dinamiği ortaya çıkmıştı. Entelektüel hayat canlanmıştı. Dergiler, gazeteler furyası vardı. DİSK kurulmuş, TİP kurulmuş, TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası) kurulmuş, 15-16 Haziran Direnişi gibi büyük işçi hareketleri patlamış, grev dalgaları yükselmişti; köylülükte toprak işgalleri görülmeye başlanmıştı, köyden kente akış sonucu varoşlarda direnme potansiyeli oluşmuş, gecekondu sorunu patlamıştı; boykot ve işgallerle son derece etkili bir gençlik hareketi doğmuştu; bir sosyalist parti ilk kez Meclise girmeyi başarmıştı, TİP (1965 seçimleriyle).

TİP ile ilk kez sol hareketin köylere uzanma şansı doğmuştu. Aleviler TİP içindeydiler, köylere ulaşmada onların çok önemli rolü olmuştu. Kürtler de TİP içinde dinamik bir güçtü.

Böylece parlamenter mücadele ile parlamento dışı mücadelenin birleşebilme şansı doğmuştu ilk kez. TİP dar olanaklara rağmen o denli etkili olmuştu ki, İsmet İnönü sosyalist hareketin önünü kesmek için ortanın soluna geçmiş, Ecevit'in CHP içinde yıldızı parlamıştı. *İlk kez siyasi mücadele ile sosyal mücadelelerin birleşip birbiriyle örülmesi imkânı belirmişti.* Bu başarılabilmiş olsaydı tarihin seyri kesinkes değişirdi. En azından 12 Mart müdahalesi önlenebilirdi.

Bu dediğimin hiçbiri olmadı. MDD (Milli Demokratik Devrim) hareketi parlamenter mücadeleyi ve dolayısıyla TİP'i oportünist ilan etti ve baş saldırıyı bu partiye yöneltti. "Parlamento dışı muhalefet" akımı doğdu. Bu akımın da gerisinde cunta hareketi vardı. TİP ise önce gençliği kaybetmiş sonra da bölünmüştü. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'a karşı ortaya çıkan Boran-Aren muhalefeti sonrasında TİP parçalanmış ve sonra eriyip etkisizleşmişti. Onca mücadeleye, emeğe yazık olmuştu.

HÇ- Niçin çıkmıştı bu muhalefet? Sovyetlerin Çekoslovakyayı işgali ötesinde başka nedenler var mıydı?

NY- Bu muhalefetin dayandığı nedenler kanımca bugün bile aydınlığa kavuşmuş değildir. Sovyetlerin Çekoslovakya işgalini neden gösterenler varsa da bana göre bu gerekçe geçerli değildir. Çünkü Boran da Aybar gibi bu işgale karşı çıkmıştı yazıları ortadadır. Hatta ilginç bir durum vardır, Boran yurtdışında Uğur Mumcu ile yaptığı röportajda eski görüşünü değiştirmiş, işgali haklı görüğünü söylemiş herkesi şaşırtmıştı.

Nihat Sargın'a bu muhalefetin gerçek nedenlerini sormuştum ama doğrusu o da bu muhalefetin nedeni olarak Aybar'ın baskıcı kişisel yönetim tarzı dışında bir neden söylemedi.

Aybar'ın "Güler yüzlü sosyalizm" görüşünü de sert olmayan biçimde eleştirmişlerdi, o nedenle tek başına bu da bu bölünmeyi açıklamaz.

Bu bölünmede DİSK yönetiminin rolünü de gözden kaçırmamak gerekiyor, maalesef olumlu değildi ve bölünmeyi hızlandırmıştı, yukarıda değindiğim için tekrar etmeyeceğim.

O tarihte TİP Eminönü İlçesi içinde bir grup olarak her iki tarafla da görüşüp ne dediklerini anlamaya çalışmış ama sonuç alamamıştık. Boran grubuna daha yakın hissediyorduk kendimizi. Doğrusu o tarihlerde güler yüzlü sosyalizm bizim kulağımıza da hoş gelmiyordu. Boran-Aren muhalefetinin ideolojik bir açılım getireceğini sanıyorduk ama böyle bir fark çıkmamıştı. Bu durumda partiyi bütün olarak savunmak, korumak gerektiği sonucuna varmıştık.

TİP'i savunmak gerekliliğini gören yalnız biz değildik. *ANT* dergisi etrafında *üçüncü yol* hareketi doğdu, içinde Doğan Özgüden, Prof. İdris Küçükömer, Nurkalp Devrim, Oya Sencer (Baydar), Can Yücel, Fethi Naci, Murat Belge gibi isimler vardı. Eminönü çevresi adına Veysi Sarısözen görüşmelere katılıyordu.

1969 seçimlerinde Aybar "başa güreşeceğiz" gibi iddialı bir hedef koymuştu, sonuç tam bir hüsran oldu. Artık Aybar ve çevresi tutunamadı. Biz, Boran-Aren ekibinin tasfiye edilmesine karşı çıktık ama Aybar'ın harcanmasını da istemiyorduk. Olağanüstü kongrede Aybar kazandı ise de artık iktidarını yitirmişti, "Zorunluluk Aybar'ı terk etmişti" TİP'i de öyle.

***HÇ**- TİP içindeki muhalefete sonra ne oldu?*

NY- Ankara'da Emek grubu olarak devam etti. Emek çevresindeki gençler Sosyalist Gençlik Örgütü'nü kurdular (SGÖ). Biz ise Çekirdek toplantıları adını alan "Ne yapmalı" toplantıları başlattık. Harun Karadeniz'in inisiyatifiyle bu toplantılar önce Osman Saffet Arolat'ın sonra Mustafa Hayrullahoğlu, Tekin Türkyılmaz, Necmi Demir ve benim birlikte tuttuğumuz evde yapılıyordu. 20, 25 kişilik toplantılardı, yani gizli bir şey değildi. Aramıza polis girmiş, bütün konuşmaları banda alıyormuş, 12 Mart darbesinde açığa çıktı bu durum. Askerî müdahale öncesinde meşhur İçişleri Bakanı Faruk Sükan "anarşistlerin nefeslerini dinliyoruz" diye Mecliste açıklama yapmıştı, biz de aramızda dalga geçmiştik bizi dinliyor olmasınlar diye, meğer gerçekten bizden bahsediyormuş adam. "Çekirdek davası" diye dava açılmıştı bize, bu davaya içimizde olmayan başka isimler de katılmıştı, biz kaçtık, illegale geçtik, pek çoğu yakalandı. Aslında içimizdeki bir kişiden şüphelenmiştik ama Harun'a anlatamamıştık.

Benim de içinde olduğum bir grup arkadaş için, içine hiç girmediğim AKM'yi (Taksim'deki Atatürk Kültür Merkezi) yakma, yerini bile bilmediğim İstinye Tersanesi'ndeki bir gemiyi batırma iddiasıyla dava açılmıştı. 12 Mart yargılamalarında bunların polisin uydurması olduğu ortaya çıkmıştı. Ne var ki, yakalanıp işkence görenler arasında çıldıranlar oldu.

***HÇ**- Partizan grubu için çok söz söylendi, neydi Partizan?*

NY- Fransız şarkıcı Yves Montand'ın "Partizan" şarkısı vardı, o sıralar pek severdik. Sanıyorum plak İrvem'indi (Keskinoğlu) Hitler faşistleriyle dağda savaşan partizanlar üzerineydi, içinde ıslıkla birbirleriyle haberleşmeleri falan vardır, bu şarkı romantik duygularımızı okşardı. Ama hayır, bizim partizan adını almamızın bununla bir ilgisi yok. Bizimki TİP'i savunan, partiden yana olan, partiyi koruyan anlamınaydı.

***HÇ-** Kim koymuştu bu ismi?*

NY- Hiç hatırlamıyorum ama sanıyorum Veysi (Sarısözen) koymuştur.

12 Mart ve Partizan Grubu

TİP içindeki grupların hiçbirinin görüşlerine kafamız yatmıyordu, kendi görüşlerimizi geliştirmek üzere ve aynı zamanda TİP'i savunmak için "Partizan" adıyla önce teksirle basılan sonra matbaa baskısına döndürdüğümüz bir dergi çıkardık ve etrafında toplaştık. İlk sayısında Vedat Demircioğlu'nu andık. Bu gazetenin bir süre sonra sorumlu müdürü ben olmuştum, 12 Mart'ta o nedenle de hakkımda dava açılmıştı.

Bu grubun bence asıl önemli yanı fabrika çalışmalarıdır. Hiçbir grevi kaçırmazdık. En önemlisi kafamızda etkili bir işçi gazetesi çıkarmak fikri vardı ama içinde işçilerin fiilen çalıştığı bir gazeteyi, önce tek tek fabrikalarda çıkaracak sonra onları tek bir gazetede birleştirecektik. Çıkardığımız fabrika gazetelerinin adı *Gerçek* idi. Kuşkusuz altbaşlığı "Bütün işçiler birleşin" Günterm Kazan fabrikasında *Günterm Gerçek, Derby Gerçek, Tekel Gerçek*, gazetelerini çıkardık, *Tekel Gerçek*'in sorumlu yazıişleri müdürü Mustafa Hayrullahoğlu idi. 12 Mart sonrasında devam edememiştik. Daha sonra 1974'de TKP'ye girdiğimizde o çalışmalarla kurduğumuz ilişkiler bize çok yardımcı olmuştu. Partizan grubunun hemen hemen tamamı TKP üyesi oldu.

Aile dayanışması: Bu grubun başka bir özelliği iç ilişkilerinde katı bir disiplinin olmayışıydı, katı ya da yumuşak değil bir disiplin ihtiyacı yoktu. İlişkilerimiz arkadaşlığı da aşmış, zaman içinde bir büyük aile ilişkisine dönüşmüştü, hatta ailelerimizi de içine alan. Örneğin Sıtkı Coşkun'un anne ve babası, bizleri çok severdi, biz de onları, evlerinde kalır yemeklerini yerdik. Siyasi ilişkilerin ötesinde Sıtkı ve kardeşi Günfer ile aile gibiydik. Hatta Çiçek'le benim nikâh törenimiz için Sıtkı'nın anne ve babası İzmir'e kadar kalkıp gelmişlerdi. Veysi'nin ailesi, Ertuğrul Yeşilova'nın aileleri de öyle. Hepsini sevgiyle anıyorum.

O zor günlerde Çiçek'in ağabeyi sonra da benim hem yoldaşım, hem çok candan dostum olacak olan Akın Tuncer'in desteğini unutamam. İllegal olarak tutuğumuz evin kirasını sürekli olarak o karşılamıştı, öyle zengin biri de değildi, mimardı, maaşıyla geçinen biriydi Akın. Daha önemlisi bize verdiği manevi destekti. İzmir'de oturuyordu, Çiçek benimle tanıştırmak için Akın'ı İstanbul'a çağırmıştı, her ikisi kardeş ilişkilerinin ötesinde arkadaş gibiydiler. Küçükyalı Çamlık plajının kahvesinde buluşmuştuk. Daha ilk görüşmemizde aramızda güven ve dostluk doğmuştu ve bu sevgi bağı hep sürdü ve sürüyor. İzmir'de demokrat ve sol çevrelerde sevilen bir kişiydi Akın. Sonra İzmir'de TKP üyesi oldu, sessizce ama önemli görevler üstlenmişti.

İllegal mücadele insan ilişkilerinin sıcaklığına dayanmadan sürdürülemez. Kendi arkadaşlarınızdan çok, sizi sarıp sarmalayan çevrenin varlığı önemlidir. 12 Mart darbesi gelip bizler aranıyorken bizim içimizden olmayan bir arkadaşımız Küçükyalı'da evini bize açmış, uzun süre orada barınmıştık. Basın-İş sendikasında çalışırken tanıdığım bir matbaada film teknisyeni olan bir arkadaşım fotoğraf stüdyosu açmıştı. Aranıyor olduğumu bildiği hâlde benimle ilişki kurmaktan kaçınmamıştı, illegal evimizden komşularımıza işe gidiyorum diye çıkar onun stüdyosuna giderdim, ilk fotoğrafçılık bilgisini ondan almıştım. Bu bilgiler sonra çok işime yaramıştı.

Yine Basın-İş'te sekreterlik yapan bir arkadaşım, ufacık maaşından kesip para yollamıştı bana. Bunları unutmak olmaz.

İllegal hayata girdiğimiz için ilişkilerimizi daha örgütlü hâle koymak amacıyla bir tüzüğü olan "Sosyalist Mücadele Birliği"ni kurmuştuk. Ama amacımız bir parti olmak değil TKP'yi bulmak ve üye olmaktı. Bu ne zaman ve nasıl olur bilmiyorduk, o zamana dek bu örgütlenmeyle gidecektik. O nedenle birlikte kaçtığımız herkes otomatikman bu birliğin üyesi sayılmıştı.

HÇ- *Daha önceki konuşmalarımızdan aklımda kalmıştı, yanılmıyorsam 12 Mart 1971'de siz Ankara'da imişsiniz ve arandığınızı orada duymuşsunuz?*

NY- Doğru, Basın-İş'in Ankara'da bir matbaada örgütlenme çalışmasına destek için gitmiştim. Ağabeyimin evinde kalıyordum, radyolardan ismim okundu, evde kalamazdım. Liseden sınıf arkadaşım olan bir avukat arkadaşımın bürosunda geceyi geçirdim, sonra onun tanıdığı bir öğretmen arkadaşın gecekondusunda bir gün kaldım, sonra İstanbul'a dönmeye karar verdim. Bizim Basın-İş sendika kartları gazetecilere verilen sarı basın kartlarına çok benzer biçimde yapılmıştı, ismimde oynama yaptım ve tren garına gittim ama ondan önce Gençlik Parkı'na giderek ıssız bir baraka içine gazeteler koydum, yakalanırsam orada kaldığımı söyleyecek, beni saklayanları koruyacaktım. Sonra Gara geldim, biletimi aldım. İçeri girdiğimde gördüğüm manzara şuydu:

Bir sürü genci bir köşede toplamışlar, çantalarını yerlere boşaltmışlar, uzun saçlı olanların saçlarını kesiyorlar ve herkesi didik didik arıyorlar. Geri dönsem kuşku yaratırım, cebimde param çok az, biletim de var, oradaki Gar Lokantası'na daldım hemen, kalan paramla kendime ziyafet çektim, ziyafet dediğim biraz yemek yanında bira. Hareket saatine kadar bekledim, tren hareket etmek üzereyken koşup yetiştim. Trende kondüktör kimlik kontrolü yaptı, ben "basın" dedim, uzaktan kartıma şöyle bir bakmakla yetindi.

İstanbul'da arkadaşları bulmalıydım, onun için Küçükyalı'ya gitmeliydim ama cebimde hiç para kalmamıştı, Kadıköy'den oraya kadar yürüdüm. Gençtik ne de olsa. Buluştuk sonunda. Hoş geldin illegal dünya.

HÇ- *Bir de 12 Mart'ta İsrail Başkonsolosu Elrom'un kaçırılması üstüne İstanbul'da sokağa çıkma yasağı ilan edilip, askerin İstanbul'a dağılarak neredeyse bütün evleri didik didik aradıkları "Fırtına 1 Harekâtı" adı verilen bir operasyon yapılmıştı, sizin dağda saklandığınız bilgisi var bende, doğru mu bu bilgi?*

NY- Evet bu da doğru. Partizan olarak nihayet dağa çıkmayı becermiştik ama ufacık bir farkla, sadece saklanmak için! Küçükyalı'da bir arkadaşın evinde kalıyorduk aynı evde üç erkeğin çıkmasını açıklamak da kolay olmayacaktı, gidecek bir başka yer de yoktu. Beykoz'lu bir arkadaş bizi Beykoz sırtlarında dağda sık çalılıkların olduğu bir çukurda sakladı ve gitti. Biz bütün bir gece ve bütün bir gün o çalılıkların içinde kıpırdamadan kalmıştık. Sokağa çıkma yasağı kalkınca arkadaş gelip oradan çıkarmıştı bizi ama yürüyemiyorduk, ayaklarımızın açılması hayli zaman almıştı. Orada yakalanmış olsaydık herhalde partiyi savunan partizanlar değil de dağa çıkmış partizanlar olarak şöhret olurduk!!! Şaka bir yana bunun tarihte örnekleri yok değil.

HÇ- *Madem Aybar'dan bahis açıldı, bir soru daha sorayım, Aybar partili miydi yani TKP üyesi miydi?*

NY- Klasik sorudur bu. Orada rivayet muhtelif. Bana göre parti üyesi değildi ama partiliydi. Ne demek şimdi bu? İ. Bilen bana Aybar'ın 1951 TKP Tutuklamaları sonucu içerideki TKP'liler hakkında yazdığı bir raporu göstermişti, altında kuşkusuz takma isim vardı. Bilen de Aybar'ın parti üyesi olmadığını söylemişti. Anlattıklarından ben şunu anlamıştım; 1951 tutuklamalarından sonra zaten parti çalışmaları yoktu, az sayıda tekil ilişkiler vardı, bunların partililiği bildik

anlamda parti üyeliği de değildi. İkincisi TKP çevresinde TKP'ye yakın bir aydın çevre vardı ki onlar partili bildikleri kişilerle yakın ilişki içinde oluyorlardı yani aktif sempatizanla parti üyeliği arasında keskin bir ayrım yoktu. Örneğin Zekeriya Sertel, Leipzig'de parti merkezinde TKP'nin radyosu Bizim Radyo'da çalışırdı, bilmeyenler onu partili sanır oysa değildi, "ben sosyal demokratım, komünist değilim" diyordu. Eşi Sabiha Sertel ise partiliydi. O nedenle Aybar için parti üyesi değil ama partili dedim. Görüşleri itibariyle de TKP üyesi olması hayli zordur. Stalinizm bir yana Leninizm'i de eleştiriyordu. Belki de Boran-Aren muhalefetinin gizli nedeni buydu, dile getirilmemiş nedeni.

HÇ- *Mehmet Ali Aybar ile ilgili son bir soru, Aybar siz yargılanırken dayanışma göstermişti, daha sonra görüşmeniz oldu mu?*

NY- Mehmet Ali Aybar avukat olarak davamızın savunmanlar ordusuna katılmış, bizimle dayanışma içine girmiş, o yaşında cezaevinde ziyaretimize gelmiş ve hatta Sargın ve ben ölüm orucunda iken bize destek için bazı aydınların yaptıkları bir günlük açlık grevine de katılmıştı.

Bu konuda canımı sıkan bir nokta var. Cezaevine kadar gelmişti, o nedenle bir mektup yazarak teşekkür edelim demiştim Sargın'a ama olmadı, istemedi, benim ayrı yazmam da olmazdı. Ancak tahliyemizden sonra Sargın ile birlikte ziyaretine gittik ama görüşmede Sargın ile Aybar arasındaki diyalog gayet resmiydi. O da canımı sıkmıştı. Oysa benim kafamda TÜSTAV'ı Aybar ile birlikte kurmak vardı, böylece 1. TİP, 2. TİP, TKP ve TBKP tarihi birleştirilmiş olacaktı. Başkan olarak da onu düşünüyordum, fakat anladım ki Aybar ile bu vakfı kurmak iki taraf açısından da mümkün değil.

TBKP'nin yasal kuruluşundan sonra İstanbul İl Kongresi'ne davet ettik, geldi ve kısa bir konuşma da yaptı. Daha sonra üzerinde duracağım, biz içerideyken solun birliği üstüne yapılan girişimlerde çok da olumlu değildi rolü, nihayet bu görüşmelerden kopup

kendi partisini kurmuştu. Sanırım eski defterleri o da kapatamamıştı. Öyle de olsa benim kanım Mehmet Ali Aybar'ın sosyalizm ve demokrasi mücadelesindeki rolünün hakkı verilmiş değildir. Hatta neredeyse TİP tarihinden silinmek isteniyor. Oysa siz silseniz de tarih kimseyi siz sildiniz diye silmez.

HÇ- *Yukarıda değindiğiniz siyasetin hesap işi oluşuyla sosyal mücadelenin mantığının ayrı oluşu bana ilginç gelmişti oraya dönelim mi, nasıl bir tartışmadan çıkarmıştınız bu sonucu?*

NY- Gençlik eylemlerinin yükseldiği o günlerde TİP tarafının dilinde "siyaset bir hesap işidir" sözü çok dolanıyordu, buna karşın Mihri Belli'nin başını çektiği Milli Demokratik Devrimciler ise karşı söylem olarak "harekette bereket vardır" derlerdi. Popüler tartışmalarda bu ayrım çok yapılırdı. Kuşkusuz ikisi de doğru değildi. TİP hesap yapmış, hesabı da siyaseten doğru çıkmış ama gençliği kaybetmişti. Harekette bereket ise tek başına bereket yani başarı getirmemişti hatta sonu acılarla bitti. Öğrenci gençlik hareketi, TİP içinde "bir sınıf değildir" yanıtıyla değerlendiriliyordu. Sınıf değildi ama son derece dinamik bir sosyal mücadele unsuruydu ve sosyal mücadelelerin kendi mantığı vardı, hesap yapmamak bu mantıkla ilgilidir. Orada heyecan unsuru, kendiliğindenlik ağır basar. TİP bu kendiliğindenlikten çekinirdi çünkü partiye saldırı gelmesinden çekinilirdi. Bu kaygı bütünüyle nedensiz bir kaygı değildi, her yerde TİP binalarına neredeyse gece gündüz saldırılar oluyordu. TİP parlamentoya kadar girmiş ilk sosyalist partiydi onun üstüne titizlenmek, koruma içgüdüsü doğaldı. Fakat bu tür kaygılarla sosyalist bir partiyi korumanın mümkün olamayacağı görülememişti. Devlet sizi ağzınızla kuş tutsanız yine vuracaktı, korunması gereken parti değil demokrasiydi.

HÇ- *Bir de sizin '68 olayına farklı bakışınız vardı yeri gelmişken bunun üstünde de biraz duralım mı?*

NY- Evet farklı bakıyorum, hatta '68'liler Vakfı'nın Başkanı Haşmet Atahan ile bir gazetede tartışmamız vardır. Sanıyorum 2002 yılındaydı. Kısaca şudur görüşüm: Paris '68'i her tür otorite karşıtı özgürlükçü bir gençlik eylemiydi, bizdeki ise tam tersi otorite üstüne kuruluydu, hatırlayın Deniz Gezmiş Samsun'dan "Atatürk geliyor" yürüyüşü başlatmıştı, "ordu gençlik elele milli cephede" sloganı bu yürüyüşün hâkim sloganıydı. Dolayısıyla her tür otoriteye karşı çıkan Paris '68'inin özgürlükçü ruhuyla alakası yoktu. Gençlik hareketinin üniversitelerde kitlesel hâl alması 1960 sonrasındadır, '68 değil, '68 bana göre hareketin sonudur. Gençlik hareketi '68 sonrasında hızla siyasallaşmış, geniş ve çoğulcu öğrenci gençliği, kitle tabanını yitirmiştir. Sonrasında bu siyasallaşmış gençlik hareketi kendi içinde parçalandı. Bunu derken 1968 olaylarını önemsiz gördüğümü söylemiyorum, ben de heyecanla hareketin içindeydim zaten. Paris '68'i otoriter olmayan düşünceler üreterek sanattan felsefeye kadar yeni akımlar yarattı ya da onları güçlendirdi. Hatta Komünist partilerini etkiledi, Stalinist katı çekirdeği çözdü. Bizde böyle olmadı, buna vurgu yapıyorum.

Tarihsel kopuşlardan söz ederek buraya gelmiştik. Aslında bir önemli kopuş daha vardır. TİP kurulmazdan önce hemen hemen aynı tarihlerde "Sosyalist Kültür Derneği" kurulmuştu. Bu dernek içinde o tarihte ilerici sayılan aydınların neredeyse hepsi vardı. O tarihteki YÖN hareketi önemliydi, *YÖN* dergisi çok yaygın okunuyordu, o dönemin kalburüstü solcu/ilerici yazarları vardı bu dergide. Ben de Isparta gibi bir yerde *YÖN* okuyarak sola gelmiştim. YÖN hareketi üstüne Gökhan Atılgan'ın *YÖN Devrim Hareketi* isimli TÜSTAV'dan çıkmış araştırmasına bakılmasını tavsiye edebilirim. YÖN ile TİP daha sonra bu dernekle karşı karşıya geldi ve bu hareket de bölündü ve sonra bu dernek silindi, gitti. *YÖN* dergisi de bitti. Artık *Devrim* dergisi vardı ki tek hedefi, ilerici bir askerî cuntanın işbaşına gelip asker-sivil millici güçlerin devrim yapmasıydı.

HÇ- *Bir soru aklıma geliyor, bir dizi farklı fikir, farklı çelişki, farklı akım varken bunların uyumlu bir birliktelik yaratmasının mümkün olduğunu mu düşünüyorsunuz, bu fazlaca ütopik bir yaklaşım değil mi?*

NY- Bu soru çok yerinde ve çok haklısın, evet ütopik bir yaklaşım ne var ki şimdi geriye baktığımda bu denli bölünüp parçalanma bana mantıkdışı görünüyor. Farklılıklar olabilirdi ama bir asgari müşterekte birlik olmaması için ikna edici hiçbir neden görmüyorum. Burada benim göstermeye çalıştığım şey şudur: Bütün kopuş noktalarında şunu görüyorum: *Demokrasi sorunu merkezde değil. Demokrasi ve radikal demokratik bir muhalefet yaratma hedefi yok. Tek hedef iktidarı almak.* Her sol hareket dünyaya kendi merkezinden bakıyor, geçmişte 12 Eylül öncesi bizim baktığımız gibi, politik perspektif yok. Öyle olunca da bölünmeler kaçınılmaz oluyor.

O zamanki koşullar öyleydi diye geçiştirilecek bir mevzu değil bu. Hepimiz örneğin II. Dünya Savaşı'nı izleyen ve dünyayı saran faşizmi biliyorduk ama oradan çıkan dersleri biliyor muyduk, bilsek böyle mi yapardık. Hadi biz gençtik bilmiyorduk fakat o günleri yaşamış olanlar Aybar, Boran, Mihri biliyorlardı çünkü yaşamışlardı.

Bu farklılaşmalarda bir araya gelmesi mümkün olmayan tek ciddi farklılık cuntacı hareketlerle, ona karşı olan bizlerin ayrımıdır. Ama orada bile şunu sordum; tamam cuntaya karşıyız ama ordu içinde artık varlığı aşikâr olan ilerici subaylar ne olacaktı? Bunu sormak çok mu yanlış? Öte yandan böyle bir gidişat varken TİP içindeki bölünme hangi akla hizmettir? Diyelim ki, bölünmenin nedeni Aybar'ın "güler yüzlü sosyalizm" tezidir, bu saçma bir argüman değil mi, sosyalizm bizi kapıda mı beklemekteydi?

İşte tarih hissi dediğim şey yaşanırken görülemeyen şeyleri, o yaşananlar üstüne yeniden düşünürken önce hissetmek ve sonra fark etmektir. Düşünmüyorduk. Yine düşünülmüyor, bu anlatıdaki amacım aynı zamanda bu zaafı somut örnekleriyle ortaya çıkarmak. Aksi hâlde tarih tekerrür ediyor.

HÇ- *Daha önce üstünde durmuştunuz ama solda tarih hissinin eksik olmasını neye bağlıyorsunuz?*

NY- Haklısın bu meseleyi atlamayalım, dönelim ona. Aslında yalnız solda değil bizim toplumumuzda bu *his* eksiktir. Bir adım daha ileriye gideyim, bugünün uygar dediğimiz modern toplumunda da eksik. Aslında şu anda içinde olduğumuz uygarlık krizini ben böyle anlıyorum.

İnsan topuğuna diken battığında acı hissi duyar, bu hissin nereden geldiğini bulur dikeni çıkarır. Günümüz insanı doğa varlığı olarak bir bedene sahip olduğu ve henüz robotlaşmamış olduğu için bu hisse hâlâ sahip ama sosyal varlık olma hissini yitirdi. Sosyal varlık olarak kendini evren içinde duymuyor. Modern insan için doğa demek, tatil zamanlarında gittiği yeşillik demek. Mevsim değişikliğini betonların içinde ancak takvime bakarak anlıyor. İçindeki doğal saati yitirdi. Aynı zamanda sosyal tarihini de yitirdi.

Son zamanlarda teknolojinin Tanrılaştırılmasına, kendi kendini programlayan yapay zekânın, robotların tehlikesine dikkat çeken bilim insanları arttı, uyarı üstüne uyarı yapıyorlar. Bir tarafta zeki robotlar her alana yayılıyorken öte tarafta robotlaşan insanlar var. Sosyal varlık oluşuna yabancılaşan insanlar için geçmiş, tarih anlamını yitiriyor.

Eskiden tarih türkülerle destanlarla, masallarla kuşaktan kuşağa aktarılırdı. Şimdi Sarı Gelin türküsünü türkü olarak dinlerler ama bu türkünün Ermeni Tehciri'nin acılarından doğduğunu bilmezler. Meyhanede yedikleri topiğin Ermeni mezesi olduğunu da bilmezler. Balık pazarında en güzel pilakiyi yapan Rum Yorgi'nin 1964'te nasıl ortadan kaybolduğunu da bilmezler. Meyhanede Rembetiko dinlerler ama o müziğin bir gecede kovulan İstanbul Rumlarının "ah" çekmesi olduğunu de bilmezler.

HÇ- *Yani resmî tarih mi sorumlu tarih hissinin olmayışından?*

NY- Hayır. Bu dediklerimi bir anlatan olsaydı, onlar da bu insanlara ne oldu diye sorar ve gerçek tarihi merak ederlerdi. Sivil tarihi

anlatanların olmayışıdır asıl neden. Devlet elbette gerçek tarihi anlatmaz. İşte o nedenle zaten türküler, destanlarla anlatılan tarih devlete rağmen anlatılan sivil tarihtir. Hiç kuşku yok ki devletin daha eğitim kurumlarından başlayarak yaptığı hafıza silme işlemi çok önemlidir ama ulus devlet bunu yapar zaten, peki sen ne yapıyorsun? Sen geçmişte kendi yaptıkların üstüne düşünmüyorsun bile, yorumlayarak aktarmıyorsun, o zaman resmî tarihi suçlamanın anlamı ne? Resmî tarihi eleştirmek başka bir şey, bunu yapıyoruz zaten ama bu kendi sorumluluğumuzdan kaçmaya gerekçe yapılmamalı, ben bunu diyorum.

4. 1974 sonrasında TKP yasallaşmış olsaydı...

HÇ- *"Türkiye'nin tarihî seyrinde kaderini değiştiren, değişimin kritik kırılma noktalarıdır. O noktalarda* ***'Eğer öyle olmasaydı?'*** *sorusunu soracağım" demiştiniz. Başka hangi kırılma noktaları var?*

NY- Ben TKP'nin o tarihlerde yasala çıkmamasıyla çok önemli bir tarihsel değişim momentini, fırsatını kaçırdığımızı iddia ediyorum. Eğer 1976-77 yıllarında TKP yasala çıkma hedefini önüne koymuş ve sonra bizim yaptığımız gibi ortaya çıkmış olsaydı tarihin seyri değişebilirdi.

Bana göre o tarihlerde legale çıkışı zorlamanın koşulları vardı. Etrafımızda geniş bir sempatizan çevre oluşmuştu, hatta militan bir sempatizan çevreydi bu. "Birlik Dayanışma" adıyla her yerde kendini göstermeye başlamıştı. DİSK'in etkililiği biliniyordu, etkili bir öğretmen hareketi doğmuştu (TÖB-DER), meslek odalarının etkinlikleri artmıştı, TMMOB, TÜSDER, TÜTED, TÜMDER, Barolar Birliği gibi, polis içinde bile demokratik örgütlenme ortaya çıkmıştı (POL-DER), Barış Derneği vardı. Hayli güçlü ve etkili gençlik örgütü vardı (İGD), kitle çalışmalarını çok iyi başaran bir kadın örgütü vardı (İKD), hatta liseli gençler bile örgütlüydü (İLD). Köy-Koop'lar ile tarım alanlarındaki çiftçiler de örgütlenmekteydi. Pek çok semtte Halk-Koop'lar kurulmuştu. Güneydoğu'da Kürt hareketi de içinde

demokratik ve sol örgütlülük yükseliyordu. Üstüne üstlük genel seçimlere bağımsız aday göstererek (Beria Onger) girmiştik. Daha ne olsun?

Bu yükselen sosyal muhalefet temelinde demokratik kabarma nereye akacaktı? Burjuvazi, egemenler elini kolunu bağlayıp bu yükselişi seyir mi edecektiler?

TKP olarak yükselen bu dalga içinde etkinliğimiz de ortadaydı. Burjuvazi buna da göz mü yumacaktı?

Atilla Tanılkan'ın *Gayrettepe Selimiye Metris* kitabına bir öndeyiş yazan Cavlı Culfaz'ın hem hoşuma giden hem önemli bulduğum anlatısını koymadan edemedim: "Ne güzel şey sana yoldaşım diyebilmek" diye başlıyor.

"(...) Yıllardır yasaklanmış bir partinin, Türkiye Komünist Partisi'nin yayınları yürürlükteki kısıtlayıcı mevzuatı sonuna kadar zorlayıp her türlü baskıya göğüs gererek kitlelere ulaşıyordu. *Savaş Yolu* 40 bin basıyordu, *Ürün* 20 bin, *Barış ve Sosyalizm Sorunları* dergisi 10 bin, *İlerici Yurtsever Gençlik* 40 bin, *Kadınların Sesi* 30 bin dağıtılıyordu (...) *Sanat Emeği* dergisi, Konuk Yayınları, Temel Yayınları... Günlük *Politika* gazetesinin sürümü 30 bin dolaylarındaydı. Türkiye'nin o sıralar altıncı büyük gazetesiydi. (...) Artık nerede bir okur varsa, parti oradadır. Ülke çapında bütün bu dağıtım ağının başında, büyük özveriyle işini sessizce yapan dürüst bir yoldaş vardı: Atilla Tanılkan ve onun yönetimindeki, deyim yerindeyse, bir avuç atom karınca..."

Atom karıncalarını ben de sevgiyle anıyorum. Culfaz'ın çizdiği bu tablo 1974 ve sonrasının fikrî, sosyal ve siyasi ortamını anlamak için çok önemlidir. *Evet, okurlarımız çoktu ama ortada onları kucaklayacak yasal bir siyasi parti yoktu.*

Siyasal koşullar açısından ise 12 Eylül koşullarına göre kıyas kabul etmez ölçüde çok daha müsait bir ortam vardı. Legale çıkmayı denemiş olsaydık başarısız kalınsa bile artık yasal parti kapatılmış olacaktı, tıpkı TBKP'de olduğu gibi. 12 Eylül tutuklamalarında

yargılanan TKP'li yoldaşlar açıkça yasal partinin üyeleri olarak kendilerini savunacaklardı. Yasal bir TKP'nin TİP ile de birleşebileceğini hesaplarsak, DİSK ve geniş demokratik örgütlerin desteğiyle 12 Eylül darbesini önlemek belki de mümkün olabilirdi. Yasal TKP ve diğer sol ve daha geniş demokrasi güçlerinin birlikteliği, demokratik muhalefetin örülmesi yoluyla radikal demokrasinin yolunu açabilirdi.

5. 1990 sonrasında Kürt sorunu çözülebilseydi...

Nihayet çok önemli gördüğüm tarihsel değişim ve kırılma noktası ya da momenti 1990 sonrası süreçtir ki bu konuya söyleşimizin sonunda gireceğim.

***HÇ**- 1974 sonrası ile ilgili söylediklerniz bana TKP yargılanmalarında partili kimliğiyle savunma yapma ya da yapmama üzerine çıkan tartışmayı hatırlattı.*

NY- Doğrudur. Biz açıkça parti kimliğiyle savunma yapılmayacak, demokrasi konumundan TKP savunulmalı dedik çünkü "Evet ben TKP üyesiyim" diyerek savunma yapanların tahliyesi mümkün olamazdı. Oysa onlar tahliye edildikleri durumda biz yasala çıkmış kadrolara sahip olmuş olacaktık, nitekim öyle de oldu. Bu ince noktayı o günlerde göremiyorlardı. TİP'li, TSİP'li tutuklular açıkça "biz bu partinin üyesiyiz" diyorlardı, üyesiyiz dedikleri partiler legal partilerdi, eğer birisi ben "TKP üyesiyim" deseydi açıktan en az 10 yıl ceza yiyecekti ve pek çok kadromuzu böyle yitirmiş olacaktık. Mesele bir kahramanlık meselesi değildi. Bu karar eğer yanlış ise sorumlusu benim. Ben önermiştim bunu. Neden?

Cezaevlerinde çok sayıda parti üyemiz vardı, onların içeride kalarak pasif kalmaları yerine tahliye olup legal alanda aktif olmalarını düşünmüştüm. Böylece hareket kabiliyeti kazanacak ve salt legal faaliyet götürecekler ve biz de böylece hazır bir legal kadro kazanmış olacaktık. Kuşkusuz o sıra bu gerekçeyi açıklayamazdık.

Örneğin MK ve PB üyemiz Adil Demirci tahliye oldu ve yasal alanda önemli bir işlev gördü. *Nokta* dergisi, bizim dönüşlerimiz üzerine biz daha dönmezden önce bir söyleşi dahi yapmıştı kendisiyle. Bunlar bugün ufak işler olarak görülebilir ama değildi, önemliydi.

Bir örnek daha vereyim, Petrol-İş Mersin Şube Başkanı Asım Özçelik 12 Eylül'de TKP operasyonu ile tutuklanmıştı, bir süre yattıktan sonra çıkmış tekrar şube başkanı olarak seçilmişti ama sonra maalesef aklımda yanlış kalmadıysa kanser hastalığı nedeniyle yitirmiştik onu. Eğer ben TKP'liyim deseydi en azından 141, 142 kalkana kadar içeride kalacaktı.

Bağcıyı dövmek merakımız yüzünden, sol olarak üzüm yemeyi bir türlü beceremiyoruz vesselam.

TARİHE DERKENAR: DEĞİŞİRKEN DEĞİŞTİRMEK

Cumhuriyet, 28 Kasım 1989.

Yasallaşma Mücadelemizin Mahiyeti

HÇ- *Yasallaşma mücadelesinin başarıya ulaşılmasını sağlayan bileşenler nelerdi? Pek çok etmenin sonucunda yasallık kazanıldı acaba onlar içinde en stratejik olanları gösterebilmek mümkün mü? Soruyu şöyle de sorabilirim: Acaba sonuç üzerinde esaslı etki yaratan konjonktür mü yoksa izlediğiniz mücadele çizgisi miydi?*

NY- Konjonktürel etkilerin rolü yadsınamaz. Bu etki dünyadaki değişim rüzgârlarının etkisidir. Ne var ki bu rüzgârlar 12 Eylül duvarı nedeniyle Türkiye'ye yansımıyor ya da pek az yansıyordu. Örneğin AB'ye girmiş bir Türkiye'de yasala çıkmış olsaydık o durumda konjonktürün belirleyici olduğunu söyleyebilirdik. Ama öyle değildi durum. Bizim illegalden legale çıkma deneyimimiz diktatörlük koşullarında olması nedeniyle yasala çıkan pek çok partiden farklıydı. Örneğin Portekiz Komünist Partisi, Yunanistan Komünist Partisi bir devrimci dalgayla yasal olmuşlardı. Bu açıdan bizim deneyimimiz son derece orijinal bir deneyimdir. İlkin bu notu düşmek gerek.

Bizi yasala çıkaracak demokratik değişim dalgasını yasallık mücadelesiyle kendimiz tetikledik ve böylece komünistlerin demokratik haklarını kazanmalarıyla ülkemizin demokrasiye açılma birbiriyle birleşti ve birbirlerini güçlendirdi.

Demek ki sayısal anlamda küçük bir güç eğer kaldıraç noktası doğru saptanabilir ve cesur davranılırsa değişim dalgası yaratabilir.

Mücadele Tarzımızın Karakteristikleri

Yasallaşma mücadelemiz yukarıdaki olgularda açık görülebileceği gibi beş ana aktivite üzerinden yürüdü.

1- Sosyal mücadele verdik; Kamuoyunu kazanma mücadelesiydi bu, dar anlamda siyasi mücadele değildi. Böylece bir vicdan hareketi doğdu. Bu bir zihniyet değiştirme mücadelesiydi.
2- Hukuk mücadelesi verdik; Bu mücadeleyi hukuk yoluyla demokrasi yaratmak diye özetleyebilirim. Savunmanlarımız, dışımızdaki hukukçular son derece başarılı bir hukuk mücadelesi verdiler. Davayı tahrik eden bizdik, iradi bir eylemdi bizimkisi, o nedenle inisiyatif bizde oldu. Yargılanmamız boyunca da bu üstünlüğü koruduk. Bütün hukuk otoriteleri bizden yanaydı, bizim iddialarımızı hukuken çürütecek tek bir hukuk otoritesi dahi karşımıza çıkmadı. Oysa geçmişte 141, 142. maddeler üstüne bilirkişilik yapan ve düşünceyi suçlayan anlı şanlı hukuk

otoriteleri vardı, Prof. Sulhi Dönmezer gibi. Ama bunların hiçbiri karşımıza çıkmamıştı. Kanun çürümüş hukuk ise kazanıyordu. Artık kamuoyunu kazandığımız bir momentte İstanbul DGM'nin verdiği karar bu dediğimin çok somut örneğidir. Kararı tekrar hatırlayalım.

3- Geniş bir Destek ve Dayanışma örgütledik; Daha ülkeye dönmezden önce yurtiçinde ve yurtdışında başlayan dayanışma çalışmaları kanımca deney çıkartmak açısından başlıbaşına incelenmeye değerdir. Bu çalışma medyada sesimizin duyulmasına çok yardımcı oldu. Ancak dayanışma deyince yalnız tepeden kurulan ilişkileri anlamamak gerek. Yerel parti örgütlerimizin bu konuda çok ciddi çalışmaları oldu. İstanbul'da TBKP MK Sekreterliği adı altında 20 kadar yöneticinin aktif çalıştığı organ ile İstabul İl Komitesi ülkedeki bütün dayanışmayı fiilen örgütlüyordu. Oluşturulan Heyetler Demirel'e kadar bütün parti liderlerini, gazete yöneticilerini, köşe yazarlarını ve kitle ögrgütlerinin yöneticilerini düzenli ziyaret ettiler. Yurtdışında da Mehmet Karaca'nın koordinasyonununda bütün ülkelerde ilişkiler kuruldu, Avrupa Parlamentosu'ndan hükümetlere, siyasi partilere kadar. Türkiye'de *Adımlar*'da günlük bülten çıkıyordu, yurtdışında da İngilizce ve Almanca bültenler Berlin ve Londra'dan dağılıyordu.

4- Medyayı verimli (proaktif) değerlendirdik. Medya Diliyle Tarih dosyam ortadır.

5- Açıklık politikası izledik; Yeni görüşlerimizi yalnız parti içinde değil hem içte hem kamuoyunda aynı anda tartışmaya açtık.

Bu beş kollu siyasetimizin genel bir adı var:

Sivil İtaatsizlik ve Vicdani Ret Eylemi

Sivil itaatsizlik eyleminin bizdeki ilk örneği TBKP'nin yasallaşma mücadelesidir. Akademik tezlere de böyle geçti ve bu konuda benim tanıklığıma da başvurulmuştu.

Sivil itaatsizlik, asgari bir topluluğun hak istemine dayanan, şiddeti dışlayan, kanuna aykırı ama hukuken meşru görülen bir hakkı kazanmayı hedefleyen bir eylem türüdür. Vicdan hareketidir. Vicdani ret eylemi yalnızca askere gitmeme şeklinde anlaşılmamalıdır, kendi vicdanını kamu vicdanı hâline getirme olarak anlaşılmalıdır.

Birincisi, düşünce suçunu kabul etmedik, vicdani reddi bu. Gelmeyin dediler geldik, sivil itaatsizlikti bu. Yoldaşlarımız kendilerini ihbar ederek yani mevcut yasalara göre suç işleyerek "biz komünistiz, TBKP üyesiyiz" diye ortayla çıktılar. Onlar bu çıkışı yaparken biz DGM'de halen yargılanmaktaydık. Yoldaşlarımızın yaptığı sivil itaatsizlikti. DGM'de TBKP Programı yargılanırken dışarıda yoldaşlarımız bu programı yasal biçimde bastılar, bu da sivil itaatsizlikti. Tahliyemiz uzayınca ölüm orucuna başladık, vicdani reddi bu. Tahliyemizden sonra TBKP'yi yasal kurmak için İçişleri Bakanlığı'na başvurduğumuzda aynı programı hiç değiştirmeden vermiştik. Bu da vicdani ret eylemiydi. Sonuçta Ankara'da büyük kongremizi yaptık bu da vicdani ret idi. Anayasa'ya aykırı ama "kamu yasasına" yani vicdanına uygundu. O kadar ki iktidar partisi dahil muhalefet partileri ve demokratik örgüt temsilcileri kongremize konuk olarak katıldılar. Eğer ortada bir suç varsa iktidar partisi dahil herkes o suça iştirak etti.

Bütün bu süreç boyunca politik üslubumuz hiçbir zaman üstenci olmadı. Tersine kendi koşullarımızı ileri sürmekten bir adım bile gerilemedik ama her zaman iktidar da dahil diyalog kapılarını açık tuttuk. Meydan okumadık ama dik durduk. Türkiye çapında "ulusal mutabakat" temel stratejisiyle hareket ettik. Çünkü 12 Eylül faşist diktatörlüğünden çıkış ancak yeni bir anayasa ile mümkündü ki bu anayasa ancak sivil güçlerin tarihsel mutabakatıyla gerçekleşebilirdi. Böyle bir mutabakatın merkezinde ise Kürt sorunu duruyordu. Hâlâ bu sorun çözülmemiş olarak önümüzde.

Demek oluyor ki dönmezden önce programımıza temel taşı yaptığımız "politik süreçlere aktif müdahale politikası" ve onun

yöntemi olarak "diyalog" ve "ulusal mutabakat" politikaları sınavdan geçerek gerçekçi politikalar olduklarını kanıtlamışlardı.

Yargılanma sürecinde kimi zaman açık, kimi zaman el altından uzlaşma teklifleri gelmişti. İki şey isteniyordu, komünist adını bırakmamız, ikincisi ise programımızdan Kürt sorununu çıkarmamızdı. İkisini de reddettik. Eğer komünist adını bırakırsak 141, 142 kalkmayacak ama bizim serbest kalmamızı sağlayacak kısmi değişiklikler yapacaklardı yani bizi müesses nizam içinde (kurulu düzen içinde) bir sol partiye razı etmek istiyorlardı. Kürt meselesi de öyle. Çok ilginçtir ki bizimle bağlaşıklık içinde olmak isteyen bir kısım sol çevreler de bizden müesses nizam içinde kalmamızı, komünist partisinin yasallığından, 141, 142'yi kaldırmaktan vazgeçmemizi istiyorlardı. Bize ya komünist partisinin yasallaşması hedefini seçin ya da solun birliği hedefini, ikisi birden olmaz diyorlardı. Oysa biz bu iki hedefin birbirinin karşısında olmadığını iki hedef için birlikte bir mücadele yolunun mümkün olduğunu sabırla anlatmaya çalıştık.

Kazanmamızda rol oynayan bir diyalektik bağıntı vardır: Pratik adımlarımızla, düşüncelerimizi ve söylemimizi ya da politikamızı zaman içinde senkronize etmeyi (eşzamanlı) başarabilmemizdir bu. Ki bunu sağlayan şey somut net bir hedefe sahip olmaktı yani yasallık. Başka deyişle yasallık hedefi orkestra şefiydi. Bu hedefle herkes her yerde yaratıcı eylemler yapabilirdi, bir eylem programına gerek yoktu. Parti içindeki bunalıma rağmen bizi sonuca götüren buydu.

Nihayet bu söyleşimin tezlerinden biri olduğunu yukarıda söylediğim "siyasetin mantığı ve sosyal mücadelelerin mantığının farklı oluşu" meselesine yeniden dönerek o tarihte dışımızdaki solun ve genel olarak bizim sol hareketin temeldeki yanlışını söyleyebilirim.

Bizim, 900 gün cezaevinde yatarak ve dışarıda yoldaşlarımızın olağanüstü çabalarıyla gerçekleştirdiğimiz şeyin siyasi bir mücadele olmasının yanı sıra daha da önemli olarak bir sosyal mücadele olmasıdır. Halkın vicdanını kazanmak demek, bir halk hareketi

yaratmış olmak demektir. Bunu yaratmıştık. Cezaevleri 141, 142 ve 163'ten mağdur insanlarla doluydu. İçeride açlık grevleri yapılıyordu, pek çok yazar ve sanatçının bu maddeler üzerinden açılmış davaları vardı ve yalnız bugün değil 1940'lardan bu yana bu maddeler demokrasi önündeki en önemli duvardı. Ama artık incelmişti, yüklensek yıkılacaktı.

Çünkü düşünce, inanç ve örgütlenme özgürlüğü önündeki engeller neredeyse yüzyıllık engellerdi, dolayısıyla arkasında adı konulmamış bir mücadele, onun yarattığı muhalif birikim vardı. Yalnız solda olanlar değil her görüşten pek çok aydın acı çekmişti. Dolayısıyla bu maddelerin kaldırılması yalnız bizim eserimiz değil, bu uzun yılları alan mücadele birikiminin sonucudur. Sonuçta bu maddelerin kaldırılması sosyal düşüncelerde değişimi de beraberinde getirdi. Yeni sorular yeni yanıtlar ortaya çıktı.

İşte bu değişim ortamında TBKP Kongre tezlerimizdeki yeni fikirler dikkatleri üstüne çekti. Eğer sosyal ve siyasal mücadele yükselmiş olmasaydı bu tezler kendiliğinden dikkat çekici olmazdı.

HÇ- *Tezler ilgi çekmişti, tartışılmıştı da fakat tezlerin hem TBKP tabanında hem de dışımızdaki solda düşünceleri değiştirmiş olduğunu söyleyebilir miyiz?*

NY- Hayır söyleyemem. Aslında bunun nedenlerine tarih hissi bölümünde ve başka yerlerde değinmiştim. Yine değinmiş ve şunu demiştim "kendimiz de tezler üzerinde bir değerlendirme yapmadık" Böyle bir değerlendirme düşünsel değişim serüvenimizi geriden alıp eleştirel bir değerlendirmeyle mümkün olabilirdi ancak. O hâlde şimdi bu süreç üzerine konuşmalıyız.

Yenilenme Sürecimiz Üzerine

Kanımca sol da içinde bizim entelektüel dünyamızın düşünce tarzının iki temel problemi var; biri soyut düşünme yetilerinin zayıflığı yani teorik düşünme yetersizliği, ikincisi ise bir paradoks gibi görünse de somut düşünememek. Somut düşünme ile güncel

gelişmelerle sınırlı düşünce karıştırılmamalı. Bu sonuncusu bizde yaygın düşünce tarzıdır. Hep söylerim bizler uzun bir bugünde yaşayanlarız. Oysa somut düşünce gerçeğin tüm yönleriyle kavranması demektir ki bu ancak soyut düşünme yetisinin gelişmesiyle mümkün. Bu dediğimi düşünce pratiğimiz içinde göstermeye çalışacağım.

Üç hedefle yola çıkmıştık: Birlik, yasallık, yenilenme. Söyleşimizde birlik ve yasallık üstünde durduk. Yenilenme sürecimiz üstünde de aslında parça parça durduk, özellikle politik çizgimizdeki yenilenmeler üstünde. Şimdi yeni politik çizgilerimizi ortaya çıkaran düşünce pratiğimizdeki değişim üzerinde duracağız.

Yenilenme süreci basitçe söylersem kafalarımızı nasıl değiştirdiğimizin hikâyesidir. Meselenin basit olmayan bağlantısı ise "Düşünce Tarihi" ile ilgisidir. Ne var ki burada büyük bir boşlukla karşı karşıya olduğumuza hemen en başta dikkat çekmiştim. Kendi düşünsel değişimimizi toplumun düşünce tarihi içindeki değişimlerle bağını kurarak görmek gerekir. Sol için ise düşünce tarihi diye bir mesele hemen hemen yok gibidir. Zira düşünce hep ikincil ekonomik temel ise birincil görülmüştür. Kaba materyalizmdir bu.

Düşünce Tarihi'nin eksikliği felsefenin olmayışıyla veya felsefi düşünceden kopuşla bağlı olduğu kadar siyasi nedenlere de bağlıdır. Felsefenin dumura uğraması Gazali'ye kadar geri gider. Fakat ilginçtir Gazali antik Yunan felsefesini (felasife) reddederken bile felsefe yapmıştır. Yani felsefi düşünce aslında hep var olmuştur. Tasavvuf Anadolu'nun hem bir düşünce tarzı, hem felsefesidir. Cumhuriyet'e geçişten sonra ise Osmanlı'yı hem siyaseten hem kültürel olarak silme politikası felsefeden kesin kopuş demekti. Kökleri olmayan düşünceler ve köksüz kavramlarla felsefe üretmek mümkün değildir. Düşünce dil ve kavramlarla çalışır, toplumdaki yerleşik dili ve kavramları bir gecede değiştirip çöpe atarsanız yalnız diliniz fakirleşmiş olmaz düşünceniz de fakirleşir. Yeni düşünceler üretemez ancak onları ithal edersiniz. Fıkıh'ı

modernleştirmek yerine kökten atıp yerine, Durkheim'i, Compte'u koyarsanız ithal bir sosyolojiniz, tercüme edilerek ithal edilmiş bir Medeni Hukukunuz, kısaca ithal edilmiş sosyal bilimleriniz olur. Böyle bir ortamda kuşkusuz felsefe de gelişemezdi.

Bu notu düştükten sonra konumuza girebiliriz artık.

Bu başlık altında yeni düşüncelerimizi yasallığı kazandıktan sonra çıkardığımız TKP Büyük Kongre Tezleri'ne kadar ele alacağım. Oraya kadar olan ortak çabamızı ve ortak düşünsel sürecimizi verir. Ne var ki düşünsel yenilenme çabamız, bu tezlerin ortaya konulmasından sonra artık ortak değil bireysel her birimizin çabası olarak sürmüştür. SBP içinde yeni düşünceleri tartışacağımızı umuyorduk, SBP oluşumunda da böyle bir amaç öne konmuştu ama gerçekleşmedi. O nedenle değişim sürecimiz üzerine eleştirilerimi bu bölümün sonunda kendi görüşlerim olarak vereceğim.

Sekterizmimizle Mücadele

Sekterizm sol içinde bir bakıma genetik bir hastalıktır, bundan kurtulmanın da kolay olmadığınıTKP olarak kendi içimizde verdiğimiz mücadele deneyimimizden biliyorum. Sekrezim içten başlayıp dışa yayılan bir hastalıktır. Hem demokratik örgütelerdeki çalıma tarzında ortaya çıkıyor, o örgütlere zarar veriyor hem sol içinde ortak bir eylem birliğinin oluşmasını önlüyor. Geçmişte TKP olarak diğer sol örgütlere karşı tutumuzda bu dediğim bu yanlış ilişki tarzı çok barizdir. "Maocu Boskurtlar", "Goşistler" v.s sloganlarıyla kendini göstermişti. Yanlıştı bunlar. Buna karşın "ama onlar da... diye bir cümle kurmamak gerek, sekterizm ile mücadelenin amentüsü budur bence.

Bizim sol sekter hastalığımızla mücadelemizle ilgili ilk söylenmesi gereken şey

düşünsel yenilenme yani değişim sürecimizin iddia edildiği gibi Sovyetler Birliği'ndeki değişimle yani Gorbaçov ile başlamadığıdır. Fakat hiç şüphesiz Gorbaçov rüzgârı bütün dünyayı etkilediği gibi

bizi de etkilemiş, cesaretlendirmiş ve perspektif kazandırmıştır.

Düşüncelerimizdeki değişim, TKP'de kendimize dönük eleştiri sürecimizin başlamasıyla ortaya çıktı, bu süreç 12 Eylül darbesinde aldığımız ağır yaranın nedenleri üstüne düşünme ile başladı. Yeter ki düşünmeye başlayın gerisi gelir.

Söylemiştim12 Eylül'de aldığımız darbenin temeldeki nedenini "sol sekter ideolojik çizgimiz" olarak görmüş ve böyle tanımlamıştık. "Sol sekter çizgi" derken yalnızca *İşçinin Sesi*'nin etkilerini söylemiyor, partinin bütününü kuşatan, dışımızdaki soldan çok da farklı olmayan baskın bir düşünsel ve davranışsal pratikten söz ediyorduk. Politikamızdan, örgüt anlayışımıza, parti yaşamımıza, söylemlerimize ve dışımızdaki güçlerle ilişkimize kadar belirleyici olan bir yanlıştı sözünü ettiğimiz.

Sol sekter çizginin dayandığı üç neden görüyorum. Birincisi *"aşırı muhalefet partisi" çizgisinde kalmak,* bu hastalığın da derine giden kökleri var, Komintern'e kadar gider. Bu temel "sınıfa karşı sınıf" anlayışına dayanır, bir tarafta burjuvazi öte tarafta proletarya.

Bu anlayış, Hitler faşizmi iktidara gelirken komünistleri sosyal demokrasiyi baş düşman, "sosyal faşist" ilan etme hatasına sürüklemişti. Komintern'in 7. Kongresi'nde G. Dimitrof bu nedenle özeleştiri yapmıştı. Proleter Cephe yerine Halk Cephesi önerilmişti.

Hele bizim gibi bir ülkede bu anlayış sorgulanmamıştı. Hangi burjuvazi hangi işçi sınıfı?

İkincisi uzun süre illegal parti olarak kalmanın getirdiği *içedönüklük,* dışa kapalılık. Cam fanus içinde devrimcilik yapmak. Oysa yasal bir parti çevresiyle, halkla az ya da çok bir ilişki içindedir ve hayattan canlı dürtüler alır ve bunlar üstüne düşünür.

Üçüncüsü, yanlış politika anlayışı; *politikanın ilkelerini ileri sürmeyi politika yapmanın kendisi sanmak.* Yüce ilkeler adına aslında ilkelerin katledilmesi demek bu. İlkelerinizi buzdolabına koyup donduruyorsunuz. Oysa ilke maya demektir, göle çalarsanız belki tutar. Bizde tutmuştu ama buzdolabına koyarsanız buz keser.

Ne kokar ne bulaşır. Bütün mesele somut, reel politika yaparken ilkelerinizi koruyabilmektir. Örneğin komünist partisinin yasallığı için herkesle muhatap olursunuz ama bu hedeften vazgeçmemek ilkesel davranmaktır. Komünist partisi değiştirmek için var. Değiştirmek için, daha büyük bir güç yaratmak için en geniş solun birliğini gözetmek de ilkesel davranmaktır.

Sekterizm, komünist partileri, solu genel sorunlar yani herkesi ilgilendiren ülkenin sorunları karşısında nihilizme sürüklemiştir. Ülkemizin genel çıkarlarını savunmakla ulusalcılık batağına sapma arasında ince bir ayrım vardır. Ege sorununda 12 mil meselesi gibi, buna askerî rejim karşı çıkıyor, aman onun yanında görünmeyeyim diye siz Yunanistan'ın bu yanlış politikasını doğrularsanız ulusal nihilizme sürüklenirsiniz, bu ise halktan kopmayı getirir. Buna karşı çıkar ama öte yandan Ege'de iki halkın ortak çıkarlarını savunur, örneğin Ege Konfederasyonu tezini ortaya atabilirsiniz. "Ege, Egelilerindir" diyebilirsiniz.

Benim Duisburg konuşmamın motiflerinden biri de bu "ulusal" nihilizmi kırmaktı.

Sekterizmi doğuran nedenlerden biri de yığınsal olamamak, dar kadro partisi olarak kalmaktır ki bu durum aynı zamanda sekterizmin bir sonucudur.

Muhataplık Politikamız

Nihayet bir de yöntem sorunu var. *Reel politika muhataplık ilişkisi kurmayı gerektirir, diyalog politikasıdır bu, değilse kendiniz çalıp kendiniz oynayarak* reel politika yapılamaz.

***HÇ-** Muhataplık kavramıyla ilk kez karşılaşıyorum, sol literatürde bu kavram var mı?*

NY- Sol literatürde olup olmadığını bilmiyorum ama ben de ilk kez kullanıyorum. Kendi pratiğimizden çıkarak yaptığım bir kavramlaştırma bu, yoksa sözcük olarak elbette bilinen bir sözcük.

Siz eğer bir siyasi yapıyı değiştirmek istiyorsanız, onun bütün unsurlarıyla diyalog içinde olmalısınız. Diyalog ille de karşılıklı konuşma değildir, sizin muhatap olarak kabul edilmenizdir. Hatta size karşı durularak da muhatap alınabilirsiniz. Ama siz karşı tarafı muhatap almazsanız sizi de kimse muhatap almaz. Biz Türkiye'ye dönüş yolunda bu muhataplığa önem verdik ve muhatap olarak da dikkate alındık. Kuşkusuz muhatabımız sivil iktidardı, generaller değil. Biz cezaevindeyken Adalet Bakanı ile yoldaşlarımız görüşme bile yapmışlardı. Yani artık muhataptık. Benim *Kırmızı Koltuk* programında ve yaptığım sayısız röportajda temel motivasyonum bu olmuştu.

***HÇ**- Siz, Neşe Düzel ve Ahmet Altan'ın **Kırmızı Koltuk** programında "Bize en yakın parti ANAP" dediğiniz ileri sürülerek eleştirilmiştiniz, özellikle TBKP İstanbul İl Komitesi Kongresi'nde. Öte yandan bu program çok ilgi çekmişti. Bu eleştiriler için ne dersiniz?*

NY- Burada açıklanması gereken iki nokta var; birincisi sözüm tam böyle değildi, eksik verilmişti, ben dışa açılma ve ekonomi politikaları açısından bize en yakın demiştim. Yeni parti programımızda içe kapalı, devletçi ekonomi anlayışını terk etmiştik, o tarihte bunu savunan ANAP'tan başka bir siyasi parti yoktu. Fakat öte yandan siyasi açıdan, demokrasi anlayışı açısından ise eleştiriyordum. Bu yayın canlıydı ve izleyen *Cumhuriyet* gazetesinden bir muhabir cümlemin bütününü almadan vermişti, "Bize en yakın parti ANAP" diye bu başlıkla haber yapmıştı. Daha sonra *Cumhuriyet*'e giderek o konuşmamın bant çözümünü verdim, özür dilediler ve benimle tam sayfa söyleşi yaparak görüşlerimi eksiksiz anlatmama imkân tanıdılar.

Demin söylediğim *teorik düzlemle somut gerçeklik arasındaki kopukluğun* doğurduğu bir eleştiriydi bana yöneltilen. Yani hem dışa açık ekonomik politikadan yana olacaksınız, bizim parti için söylüyorum, hem de bu politikayı izleyen ANAP olduğu için adını

anmaktan korkacaksınız. Daha sonra AKP döneminde de benzer şeyleri yaşadım.

Bu meselenin bir de ikinci yönü vardı. Şöyle bir eleştiri de dile gelmişti; "böyle bir görüş açıklanabilir ama bunu partinin genel sekreteri yapmamalıydı." Bu eleştiri ise yenilemeye çalıştığımız parti anlayışıyla tersti, bu konudaki tezlerimizin içselleşmemiş olduğunu gösteriyordu. Bunun farkındaydım, içeriden yeni çıkmıştık, hep uyarı geliyordu, parti içindeki sorunlar nedeniyle "aman uzakta durun, yıpranmayın" diyorlardı. Nihayet dayanamadım, "bizi bulutların üstüne çekmek istiyorsunuz, biz formel yönetici olmayacağız. Kendi adıma böyle bir yönetici hiç olmadım, ben sizden fonksiyonlarım açısından farklı olacağım ama onun ötesinde sizlerle eşit haklara sahip olacağım, sizin gibi tartışacağım, yıpranırsam yıpranacağım" demiştim. Yukarıdaki eleştiriye karşı bu sözlerimi hatırlatarak yanıt verdim. "Leninizm aşılmıştır" açıklamamı da hatırlattım. "Eğer formel bir yönetici olsaydım, böyle bir açıklamaya cesaret etmez, parti içi dengeleri gözetirdim. Oysa benim anlayışıma göre bunu söylemek tam da benim sorumluluğumdu" demiştim.

Fakat bütün bu açıklamalarıma rağmen "Kutlu bize en yakın ANAP dedi" yaftası hep boynumda asılı kaldı.

Burada çok ilginç bir paradoks var. Biz henüz içerideyken, TBKP yasal olarak kurulmuş değilken ama artık kamuoyunu kazanmış olduğumuz bir noktada ANAP Başkan Yardımcısı Bakan Metin Gürdere bir açıklama yapmıştı.

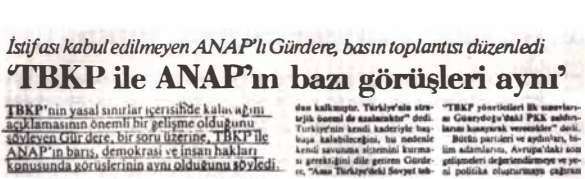

İstifası kabul edilmeyen ANAP'lı Gürdere, basın toplantısı düzenledi

'TBKP ile ANAP'ın bazı görüşleri aynı'

TBKP'nin yasal sınırlar içerisinde kalın ağını açıklamasının önemli bir gelişme olduğunu söyleyen Gürdere, bir soru üzerine, TBKP'le ANAP'in barış, demokrasi ve insan hakları konusunda görüşlerinin aynı olduğunu söyledi.

...dan kalkmıştır. Türkiye'nin stratejik önemi de azalmıştır" dedi. Türkiye'nin kendi kaderiyle başbaşa kalabileceğini, bu nedenle kendi savunma sistemini kurması gerektiğini dile getiren Gürdere, "Ama Türkiye'deki Sovyet teh-

"TBKP yöneticileri ilk temaslarını Güneydoğu'daki PKK saldırılarını kınayarak vermişlerdir" dedi.

Bütün partileri ve aydınları, bilim adamlarını, Avrupa'daki son gelişmeleri değerlendirmeye ve yeni politika oluşturmaya çağıran

Cumhuriyet, 11 Aralık 1989.

Bu görüşünü birkaç kez yinelemişti. Bu açıklamayı yapan bir siyasetçi komünist partisinin görüşlerine yakın olduklarını söylemekten, oy kaybetmekten korkmuyor da siz neden korkuyorsunuz, ben "bize en yakın ANAP demiş olsaydım bile, oy mu kaybedecektiniz yoksa solculuğunuza halel gelir diye mi korkuyordunuz?" İkincisiydi kuşkusuz.

TBKP'de beni eleştirenler bir yandan da reel politika diyorlardı. Düşünün şimdi, bir iktidar partisi sözcüsü size, komünist partisine, yıllardır halka öcü gibi gösterilmiş partiye elini uzatıyor korkmuyor ama siz o eli tutmaktan korkuyorsunuz çünkü kendinize güvenmiyorsunuz, bu bir, ikincisi tribünlere bakıyorsunuz dışımızdaki solcular ne der diye? Ama unutuyorsunuz biz dönerken dışımızdaki solcular ne demişti? Hepsi karşı değil miydi eğer onlara bakarak hareket etmiş olsaydık Türkiye'ye dönebilir miydik?

Bu örnekten devam edelim, beni TBKP İstanbul İl Kongresi'nde *Cumhuriyet*'in bu yayını üstüne eleştiren yoldaşlarım olmuştu, yukarıdaki açıklamalarımı orada da yapmıştım. Ardından TBKP Büyük Kongresi geldi ve kongremize davetimiz üstüne ANAP çekinmedi ve herhangi birini değil Genel Başkan Yardımcısı milletvekili Metin Gürdere'yi kongremize konuk olarak gönderdi. Gürdere konuşma da yaptı, selamlama faslından sonra:

"Değerli arkadaşlar siz de biliyorsunuz cümle âlem de biliyor ki, bizler farklı düşünüyoruz. Ama buna rağmen ben buradayım. Çünkü önemli olan farklı düşünmemiz değil birbirimizin fikrine saygı duyarak, birbirimizi dinlememiz, dinlemekten öte anlamaya çalışmamız. Onun için buradayım, aynı çabayı TBKP yönetiminde gördüğüm için buradayım... önemli olan görüş ayrılıklarımızı muhafaza ederek ülke meseleleri için hep beraber çözüm üretmektir. Sizleri bu mutabakat içinde görüyorum. Onun için buradayım... Fikir ve düşünce hürriyetine inandığım için buradayım. Ve sizlerin de din ve vicdan hürriyetine bizimle aynı kanaatte bulunarak katıldığınızı gördüğüm için buradayım. Çoğu arkadaşımız bunu

yadırgıyor. Esasında kendi partimde de bunu yadırgayanlar var." (Sözlerini bir de espri yaparak bitirmişti) "Sizleri saygılarla selamlıyorum ve sizlere başarılar diliyorum... (Alkışlar)... tabii bizi iktidardan düşürmeyecek kadar başarılar diliyorum. Allahaısmarladık... Gülüşmeler ve alkışlar (*TBKP Büyük Kongre* kitabından).

Peki, onun kongremize katılmasıyla kayıp mı ettik yoksa kazandık mı? Sormak bile gereksiz. İşte politikanın ilkelerini söyleyeceksiniz, mutabakat, diyalog gereklidir diyeceksiniz, işbirliği diyeceksiniz ama denize girmeye gelince sudan korkacaksınız. Üstelik de iktidardan talepleriniz varken. Ben bu iktidar döneminde işkence gördüğümü unutmuş muydum, unutanlar olabilir ama ben unutamazdım. Ama o işkencecilerden hesap sormak demokrasinin önünü açmakla olabilirdi, intikam duygularıyla değil, ben de bunu yapıyordum.

Kongrede Sargın'ın Genel Başkanlık sorununun çıkması üzerine yaptığım konuşmamda kongremize konuk olarak katılan sağ partileri kastederek şöyle demiştim:

Bu kongre nasıl bir kongredir? Hatırlayın yoldaşlar, ülkeye döndüğümüz sıralarda o tarihte Başbakan olan Özal bizim için 'terörist' demişti, şimdi nereye geldik, hangi durumdayız? Dünkü yani kongremizin ilk günündeki konuklarımızın oluşturduğu politik yelpazeyi düşünün, yani ANAP temsilcisinden yani iktidar temsilcisinden komünist partilere kadar uzanan geniş yelpazeyi... ülkemizin tarihinde bu ilktir. Üstelik hangi partinin kongresinde bu geniş yelpaze oluştu? 70 yıldır yasaklı bir partinin, komünist partisinin kongresinde... 12 Eylül, komünistleri yok ettik demişti, bitirdik demişti, soralım bittik mi, bittikse bu kongre neyin nesidir? Mustafa Suphileri Karadeniz'de boğduklarında o zaman da komünistleri yok ettiklerini sanmışlardı, (dünkü konuk yelpazesini hatırlatarak soruyorum) iğrenç şapka hikâyeleriyle komünistleri halkın gözünde karalamaya çalışanlara bu kongre yanıt değil midir? Geçmişte kimler karalamıştı komünistleri burada saymak

istemiyorum (kibar kaçmaz) hangi politik hareketler, hangi partiler? Şimdi tekrar sorarım size, dünkü bu geniş politik yelpaze komünistlerin tarihsel olarak aklanması değil midir? (Alkışlar)

Tarihin dilinden anlayabilmek gerekir yoldaşlar, onun dilinden anlamak gerekir, her zaman açık konuşmaz. Dün kongremizde komünistler tarihsel olarak aklanmıştır... (*TBKP Büyük Kongre* kitabından).

Tarih hissi diye anlatıp durduğum hikâye budur işte. Bu aklanmayı hissedebilmek.

ANAP ile ilgili sözlerim nasıl anlaşılmamışsa AKP ile ilgili yazdıklarımı da anlamayanlar çok oldu.

Yeri geldi, boynuma asılan bir yafta daha vardı onu da açıklayayım ama bu çirkindi ve sahtekârlığa dayanıyordu. Çıktıktan yıllar sonra AKP'nin Siyaset Akademisi'ne ders vermek üzere davet edilmiştim. Aslında ders dedikleri iki saatlik bir konuşmaydı, yalnız ben değil, soldan birçok yazar da katılmış, konuşmuştu. Kabul ettim, AKP çevresini tanımak da istiyordum. Adana'da yapılan Siyaset Akademisi toplantısına katılıp uzun bir konuşma yaptım. Konuşmaya başlamadan önce benim komünist kimliğimi, siyasi özgeçmişimi de vererek beni tanıtmışlardı.

Konuşmam resmî ideolojinin eleştirisi üzerineydi ve Kürt meselesini merkeze almıştım, tepkileri anlamak istiyordum. Tepki verenler de oldu ama çoğunluk dikkatle izledi, önyargısız sorular da sordular. Aradan 2 yıl kadar geçmişti sanırım, bir dostum beni aradı ve internet ortamında dolaştırılan bir haberi gönderdi ve uyardı. Bu haber bir fotomontajdı. Benim gazete köşemdeki resmim alınmış, Siyaset Akademisi'ne katılıp bu dersleri görüp bitiren AKP üyelerine verilen sertifika üstüne yapıştırılıp adım da yazılmış, altına Nabi Yağcı bu seminerleri tamamlayıp Tayyip Erdoğan'ın elinden sertifika aldı denilmişti. Ben gülüp geçtim, yanıt vermedim ama beni uyaran dostum tarihe öyle geçer, bence yanıt versen iyi olur deyince *Taraf*'ta "Dürüstlük" başlığı altında durumu açıklayan

bir yazı yazmıştım. Açıklamam üstüne bu tahrifatı yapanı yurtdışındaki yoldaşlarım arayıp bulmuşlar. Batı Berlin'den biriymiş, o da bu tahrifatı yaptığını itiraf etmiş. İşte bizim sol içinde bunlar da oluyor maalesef.

Deneyimlerimiz Üzerine

HÇ- *Sol sekter ideolojik hastalıktan kurtuluşun bize özgü bir deneyi olduğunu söylüyorsunuz, nedir bu deney, ikincisi gerçekten sol sekterlikten arınmış mıydık?*

NY- Geriye dönüp baktığımda sol sekter ideolojik hastalıktan kurtulmak için izlediğimiz bize özgü bir deney gerçekten var. *Biz sekterizmden kurtulabilmek için önceliği ideolojik-teorik tartışmalara vermedik, önümüzdeki pratiği ve pratik politikanın sorunlarını tartışarak bu sol sekter çizgiyi aşabildik.* Bu kendiliğinden öyle oldu çünkü karşımızda duran en yakıcı sorun ağır yaralı partiyi toparlamak ve 12 Eylül diktasından kurtulmaktı.

Bu konuda bizzat benim tahrik ettiğim bir tüzük tartışmasını örnekleyebilirim. Yeni parti anlayışı üstüne düşünürken, yeni bir tüzük yani yeni bir parti yaşamı kurarken önce bir ilkeyi, artık geçersiz gördüğümüz demokratik merkeziyetçiliği tartışalım sonra ona uygun bir tüzük yapalım demedik. Muhalefet hareketlerinin olduğu kongre öncesi ortamda tartışıyorduk, sorun bu hâldeki partiyi bir arada tutabilmekti. Eski tüzüğümüzdeki "fraksiyon" tanımına göre hareket etseydik bu muhalefet edenleri partiden çıkarmak gerekirdi. Yukarıda anlattım, tersine onları kazanmaya çalışmış ve kazanmıştık da. Eski tüzüğümüzdeki fraksiyon tanımını tüzükten çıkarmayı Örgüt Büromuza önerdim, karşı çıkan yoldaşlar oldu, tartıştık ve çıkardık. Bundan sonra artık eski demokratik merkeziyetçilik ilkesini tartışmaya bile gerek kalmamıştı. Tartışmadan çöpe attık.

Partiyi az çok toparladıktan sonra teorik bir organ olarak *Yol ve Amaç* dergisini çıkardık. Amacımız artık teorik sorunlara daha

yakın bakabilmek ve farklı düşünenlere de bir platform hazırlamaktı. Başka deyişle yürüdüğümüz yol üstüne düşünmek, neyi neden öyle yaptık ve ileriye doğru ne yapmalıyız vb. Doğrusu farklı düşünceler yansımadı.

Yansımadı çünkü yeni diyorduk ama parti içi yaşam son derece donuktu, canlı bir tartışma, eleştiri, yeni yeni öneriler yoktu. Bu durumu kırabilmek için parti içinde bir eleştiri kampanyası açmaya karar verdik. Bir miktar faydası olduysa da aslında çok fazla bir şey değişmemişti. Tepeden haydi eleştiri yapalım demek aslında gıdıklayarak güldürmek gibi bir şeydi. Fakat ülkeye dönüş gündemimize düşünce parti içi yaşam da birdenbire canlılık kazandı.

Sol sekter düşünce tarzımızın çözülmesinde Avrupa'yı tanımanın önemli bir payı oldu. Avrupa komünist partilerini, Avrupa kültür ortamını tanıdık. 12 Eylül darbesinin bir faydasından söz etmek gerekirse, bize tek faydası bu olmuştur. Türkiye'de olsaydık böylesi bir ufuk genişliğine kolay kolay varamazdık.

Bununla ilgili bir anım da var: Hollanda Komünist Partisin Kongresi'ne bizden bir heyet konuk olarak katılıyor, Türkiye'den yeni çıkmış yoldaşlarımızdı heyettekiler. İzliyorlar ve sonra soruyorlar "Neden kongreniz heyecansız, hiç slogan yok, ajitasyon yok?" Yanıtlayan Hollandalı bizleri tanıyormuş, yanıtı hem çok iğneleyici hem öğretici; "Delegelerimiz hayvan mı ki dürtelim."

Türkiye'den yeni gelmiş birçok yoldaştan, "bunlar nasıl komünist erkekler küpe takıyor, boyunlarında haç var, kot pantolon giyiyorlar" türünden sorularla da karşılaşmıştım.

O günlerde temel tartışma konularımızdan biri sınıf meselesiydi. Partimizin İdeolojik Bürosu olarak "dar sınıf açısı"nın eleştirisini yapıyorduk. Buna karşın legal yayın organımız olan *Türkiye Postası*'nda bu eleştirimize karşı eleştiriler de yer alıyordu. İncelenirse görülür.

Avrupa'nın bizim üzerimizdeki etkisi, barış sorunu başta olmak üzere kadın ve çevre sorunları gibi global sorunları kavrayarak dar

sınıf bakışımızı kırmak biçiminde oldu. Sovyetlerden gelen yeni rüzgâr bu değişimin önünü açmıştı.

Bir süre sonra demokrasi sorununa da geniş bakabilmeyi, içi doldurulmadan demokrasi lafları etmemeyi öğrenir olduk. Demokrasiyi de ilkesel temellerde tartışmak yerine karşımızda duran reel bir sorun olarak ele aldık. O konuda parti içinde pek tartışma olmadı. Esas olarak dışımızdaki sol ile tartıştık. Biz karşımızda bir askerî diktatörlük olduğundan çıkarak "Diktatörlük karşıtı güçlerin birliği" politikasını ileri sürüyorduk, Süleyman Demirel'i de bu birliğin içinde görüyorduk. Bize soruluyordu, "Demirel demokrat mı?" Bir yazımda şu yanıtı vermiştim; "Darbecilere karşı çıktığı durumda ve karşı çıktığı sürece ve karşı çıkış oranında demokrattır." Demirel bir yandan cuntaya karşı çıkıyor ama biz dönerken de gelişimize karşı çıkıyor, komünist parti kurulamaz diyordu. Ama bir yıl sonra fikrini değiştirdi. Biz tahliye olunca da bizimle görüşmekten kaçınmadı.

Nihayet, TKP'nin gücüyle demokrasinin gücü arasında diyalektik bir ilişki de kurabilmiştik.

Mustafa Suphi 100.Yıl Tezlerimizde yenilikçi görüşlerimizi yavaş yavaş biçimlendirmeye başladıysak da bunlar daha çok değişen dünyanın dinamikleri, bilimsel teknolojik devrimin doğurduğu sonuçlar üstüneydi yani özgün görüşlerimiz pek yoktu.

Sekterlikten arındık mı üstüne sorduğun soruya gelince. Soruş tarzın gerçekte arınamadığımızı ima ediyor ki doğrudur. Çünkü böylesi bir arınma bana göre illegal koşullar altında mümkün olamazdı. Biz yeryüzüne henüz burnumuzu çıkarabilmiştik. Kaldı ki yasallık da tek başına sekterlikten kurtulabilmek için yeterli olamaz öyle olsaydı yasal sol partilerde bu hastalığı görmezdik. Burada bütün mesele hayatla alışveriş içinde olabilmektir, hayatın içinde olmak onunla alışveriş içinde olduğumuzu göstermez. Başka şeyler gerekli. Şimdilik bu kadar söyleyip konumuza devam edeceğim.

TBKP Kongre Tezleri ve Yarattığı Şok

Nihayet yasala çıkınca Büyük Kongre hazırlık sürecinde yeni görüşlerimizi "Tezler" başlığı altında hazırladık ve parti örgütlerinde tartışmaya açtık. Tezlerimizi eleştiren yoldaşlarımızla da bir yuvarlak masa toplantısı yaptık. Yalnız kendi örgütlerimize değil bütün siyasi partilere de tezlerimizi gönderdik.

Buradaki görüşlerin tartışılmasını yalnızca parti içine de hapsetmedik, basıp yayımladığımız gibi, tartışılması için bir de panel düzenledik, Ocak 1991'de yaptığımız panelde Prof. Asaf Savaş Akat, Şahin Alpay, Hüseyin Ergün konuştular, değerlendirdiler, eksiklerine değindiler.

Tezleri burada uzun uzun anlatacak ya da alıntılayacak değilim, broşür hâlinde TÜSTAV'da bulanabileceği gibi senin *TKP-TİP "Bir"liği* kitabında oldukça geniş bir özet olarak verilmiş.

HÇ- *Yeni şeyler söyleniyordu tezlerde ama o yeni söylem çok daha önce başlamıştı partide, bu düşüncelerin yeterli ölçüde tartışılabildiği söylenebilir mi? Aceleye geldiği, bunların hazmedilmediğini söyleyenler de oldu. Hatta siz cezaevindeyken parti içinde doğan bunalımı bu hazmedilmeyişe bağlayan görüşler de olmuştu.*

NY- Tezler il ve ilçe parti örgütlerinde de tartışılmıştı. Yeterli tartışıldığını söyleyemem, zaman kısaydı ve yapılacak çok iş vardı. Tek meselemiz tezler değildi. Kaldı ki zaten adı üstünde tez idi, bunlar yani bir karar konusu değildi.

Buna rağmen kongremizde tartışmaların ağırlığı bu tezler üstüne oldu. Yenilenme genel doğrultusuna karşı çıkan yoktu ama yenilenme adına söylenenlerin "Marksizm'i ret anlamına geldiğini" söyleyen yoldaşlarımız da vardı. Kongre'de bu eleştirilere yanıt verirken şöyle diyordum; "Adı üstünde tez tartışıyoruz, bu kongrede bunlara karar verilecek değildir." "Yenilenme konusunda hemfikiriz, o zaman tartışmalarımızı da yeni tarzda yapmalıyız, birbirimize karşı değil ama aynı hedefe yürüyen insanlar olarak yapmalıyız.

Marksizm'i reddetmiyoruz, tartışalım diyoruz, eğer bir şeyi eleştireceksiniz, henüz daha işin başında onun önsel olarak geçerliliğini nasıl kabul edersiniz? Marksizm'i reddetmediğimiz gibi tersine Marksizm'in hiçbir tezinin ciddi bir eleştiri süzgecinden geçirilmeden bir kenara atılmasına karşı çıkıyor tezler."

Hazmetmek meselesine gelince, yalnız bu tezler için değil en başından beri yenilenme çizgimiz için bu eleştiri yapılabilir. Bu tespit doğrudur, hazmedilmemiştir ama bu eleştiri yine de anlamlı değildir. Yukarıda söyledim bu görüşlerimizin kendisi zaten derine inmiş değildi, yeni şekillenmekteydi. Yani yemek daha pişmemişti ki onun hazmedilmesinden söz edelim. Başkaları ne düşünüyordu bilmiyorum, benim açımdan parti üyelerimizin "yenilenme" hedefine karşı çıkmayışı başlangıç için yeterliydi. Bu konuda parti içinde bir konsensüs vardı. Bu sağlanmıştı. Gerisi için çok çalışılacaktı.

HÇ- *Bir de öncelik tartışması yapılmıştı, yani birlik mi yasallık mı yenilenme mi öncelikli diye.*

NY- Burada daha önce söylediğim bir şeyin altını bir kez daha çizmek isterim; dönerken önümüze koyduğumuz üç ana hedef yani "birlik, yasallık, yenilenme" hedefleri için pratik anlamda hiçbir zaman bir öncelik koymadık. Kuşkusuz yenilenme kendiliğinden dünyadaki gelişmelere bağlı olarak öne çıkmıştı ama kendi pratiğimiz içinde bu üç hedef de birbiriyle bağlı ve birbirini güçlendiren hedeflerdi. O nedenle yeni düşünceler hazmedilmeden yasallığı öne çıkardık diyenlere de, birlik tamamlanmadan yasallığa giriştik diyen görüşlere de doğrusu hak veremiyorum. Bizim ara istasyonlarda duracak lüksümüz yoktu.

Bu üç hedef arasında biz bir öncelik formüle etmiş değildik ama hayat bunu formüle etti ve önümüze koydu.

Henüz Türkiye'ye dönmezden önce yenilenme ve birlik öndeydi ama ülkeye döndüğümüzde ise artık yasallıktı öne çıkan. Başka türlü olabilir mi?

Biz cezaevindeyken çıkan parti içi bunalım çok öğreticidir. Biz böyle bir formül ileri sürmemiştik ama hayat şu formülü getirmişti: Yasallık merkezdedir, bunu görmeyen bir yenilikçilik zaten somut durumu analiz edemiyor demektir, bunu görmeyen bir birlikçilik de birliğin özümsenebilmesinde yasallığın önemini görmüyor demektir. Başka düşünceleri saygıyla karşılarım ama bizim verdiğimiz mücadelenin ruhu da, politik hattı da yasallığı merkeze almayanlarla bağdaşmazdı. Çünkü yasallık yukarıda anlattık tekrar etmeyelim, Türkiye'nin demokratikleşmesinde tutulacak halka anlamına geliyordu.

Geriye dönüp baktığımda, biz cezaevindeyken dışarıda sürüp giden tartışmaları hatırlıyorum. Kuruçeşme toplantılarında söylenenleri izliyorduk içeriden. Benim gördüğüm bizim çevremizde bir kafa karışıklığı olduğuydu. Marksizm'in yenilenmesi temelinde solun en geniş birliğini sağlamak ile Marksizm'i hesap dışı bırakarak solun belirsiz bir genişliğini savunmak çizgisi birbirine karışmıştı. Nitekim sosyal demokratlarla da beraber bir parti kurma yaklaşımları ortaya çıkmıştı. Onlar zaten kendi aralarında sosyal demokratların birliğini kuramazken nasıl Marksistlerle birlikte bir parti kurulabilirdi? Hatırlayalım, Aydın Güven Gürkan bir açıklama yapmıştı ve yeni kuracakları partinin yürütme komitesini bile açıklamıştı ki onlar içinde Marksist sol yoktu. Peki sonra ne oldu? Daha açıklamanın hemen arkasından bölündüler.

Burada iki şey birbirine karıştırılmamalı; içinde sosyal demokratların da olduğu, komünistlerin, sosyalistlerin de olduğu geniş çağdaş sol bir parti hedeflemekle, sosyal demokratlarla birlik hedefi gözetmek aynı şey değildir. İkincisi solda birliği getirmez yeni bir ayrışmayı getirirdi.

Oysa süregiden politik mücadele et ve kemik kadar somuttu. Biz iktidarı düşünce özgürlüğünün önündeki tüm engelleri, yalnız 141-142 de değil, Anayasa değişimi için de sıkıştırmışız, Kürt sorununda sıkıştırmışız, Avrupa da fena hâlde insan hakları,

demokrasi, özgürlükler için Özal'ın yakasına yapışmış ama bizim bu sollar ultra yenilikçilikleriyle, tıpkı dogmatik sollar gibi somut gerçekliği göremiyorlardı, Türkiye Avrupa mıydı?

Bu noktada bir yanlış anlama olmamalı; yeni düşüncelerle yeni pratiğimiz birleşmeseydi başarılı olamazdık. Yani dünkü dogmatik görüşlerimizle yasallığı kazanamazdık ama yasallık için mücadele ediyor olmasaydık, yeni görüşlerimizin de etkisi olmazdı. Çünkü o tezler bizim pratiğimizle dikkat çeker oldu, ete kemiğe büründü.

Bunun somut göstergelerinden biri olarak bir dergi kupürünü verelim ve üstüne konuşalım.

30 ARALIK 1990 YIL:8 SAYI:52 4000 TL

nokta

SİYASETTE KOMÜNİST ŞOKU

TBKP'nin yeni tezleri Türk siyasi hayatını alt üst ediyor

Nokta dergisi, 23 Aralık 1990

***HÇ**- Tezler üstüne genel bir değerlendirme yaparsanız ne diyebilirsiniz? Niye ortalığı altüst ediyordu?*

NY- Birincisi, hem ekonomide hem siyasette hem ideolojik olarak devletçiliği eleştirerek, geleneksel devlet politikası izleyenler üstünde, hem Marksist solda hem sosyal demokrat solda hatta Demirel çizgisindeki devletçi sağda farklılık yaratmıştık. Solda piyasa ekonomisi tezimiz bütünüyle şok yaratıcıydı, üstelik piyasa

ekonomisinin kendi adıma söylersem Marx'ın görüşleriyle uyum içinde olduğunu savunmuştum (Küyerel'de çıkan "Marx'ın tembel talebeleri" yazıma bakılabilir). Din konusunda söylediklerimiz soldaki dogmatik yaklaşımları sarsıyordu, militan laikçiliği eleştiriyorduk. En önemlisi ise Kürt sorunuydu, o çözülmeden demokrasi gelmez o nedenle bizi kapatacak olsanız dahi programımızdan çıkarmayız diyorduk. Bu da devleti çok kötü rahatsız ediyordu.

Sol açısından ise şoku şöyle özetleyeyim: Yine kendi adıma söyleyeceğim, kimseleri bağlamak istemem. Bir yandan Marksizm'i reddetmeden Marksizm'i eleştiriyoruz, bu eleştiri dogmatik Marksistlerin tepkisini çekiyordu. Öte yandan Marksizm'i reddetmediğimiz için ise bu kez ultra yenilikçileri kızdırıyorduk. İki taraftan da saldırı altındaydık.

***HÇ**- Ultra yenilikçi derken kimleri kastediyorsunuz?*

NY- Örneğin Halil Berktay aklıma geliyor. Hatta Halil, *Taraf* gazetesinde birlikte yazarken Marksizm'den söz ettiğim için beni eleştiren bir dizi yazı yazmıştı. TBKP'nin içinde de vardı, uç örneği kendilerine "Deklarasyoncular" diyenlerdi.

Tezlerimizle Ne Demiştik?

Birincisi *teorik yenilenme için bir metot ortaya koyduk. Yani yenilenmiş, olup bitmiş bir teori değil.* Bu yalnız bizim işimiz olamazdı ve zaten bu kolay bir iş değildi. *Bu metot kısaca "teorik çoğulculuktu"* Yani karşımıza çıkan her sorunu yalnız Marksist teori içinde kalarak anlamaya çalışmayı bir kenara koyduk, Marksizm de içinde başka teorilere de örneğin Max Weber'in sosyolojisine de başvurulmalıydı. Marx'ın ihmal ettiği ya da yeterince üzerinde durmadığı örneğin devlet meselesi gibi sorunlar veya Marx zamanında olmayıp yeni ortaya çıkmış sorunlar, bilimsel teknolojik devrimin sorunları, küresel çevre sorunları vb gibi sorunlar için başka teorilere ya da görüşlere başvurulmalıydı. Metot meselesi olarak iki

önemli husus teorik sorunlara yaklaşırken dünya ve ülkemizin somut durumunu ve onun ihtiyaçlarını dikkate almaktır. Parti anlayışını, parti yaşamını da çoğulcu-katılımcı bir konseptle yenilemek, eleştirici düşünceyi öne çıkarmak, kadınların parti yaşamına katılmasının yeni yollarını bulmak, tekelci parti anlayışının reddi gibi yeni yaklaşımlar tezlerimizin esasını oluşturuyordu.

Çok kısa olarak tezlerimizin genel çizgilerini böylece özetleyebilirim.

Söylediklerimiz adı üstünde tez idi, tartışılmak üzere ileri sürülen fikirler. SBP içinde program tartışması yapılacaktı, böyle bir mutabakatımız vardı fakat bu yapılmadı, dolayısıyla yenilenme çizgisi dondu.

HÇ- *SBP içinde de tartışmalar olmuştu, SBP olayına bütünüyle girmeyeceğiz ama orada da bir kırılma olmuştu. Yenilikçi çizgiden geri dönüş, sizin SBP Genel Başkanı Sadun Aren ile bir görüşmenizden söz edilir, bu kırılma nasıl olmuştu, Aren ile görüşmenizi anlatabilir misiniz?*

NY- Kısa olarak değineyim. TBKP ile Sosyalist Birlik Partisi oluşumu arasında sözlü bir mutabakat vardı, bu mutabakat SBP kuruluş deklerasyonunda yazılı olarak da ifade edilmişti. Buna göre, "SBP Marksist olanların ve olmayanların emekten ve özgürlükten yana yenilikçi sol partisi" olacaktı. Sovyetler Birliği çökünce bu mutabakat bozuldu. SBP başarılı olamıyordu, bunun nedeni olarak parti tüzüğü suçlu bulundu, SBP'nin kimliği Marksist parti olarak belirtilmediği için parti başarılı olamıyor dendi. Bu saçma idi ama bu görüş Sadun Aren'in desteğiyle hâkim görüş hâline gelmişti. Bunun üzerine Aren ile görüşmeye gittim. Aren bu görüşü tekrar etti ve parti tabanından tüzük değişikliği yapılması konusunda baskı olduğunu söyledi ve "bunu dikkate almak" zorundayım dedi. Ama dedim bir mutabakatımız vardı, siz bunu bozmuş oluyorsunuz, Aren buna yanıt vermedi, gerekçesini tekrarlamakla yetindi. Bunun üzeri "Hocam bu yaptığınız yanlış ama biz eski

yöntemleri kullanmayacak, il ve ilçelerde TBKP'den gelenler ya da yenilikçiler olarak muhalefet bayrağı açmayacağız, deneyin ve görün" dedim. Devamında bu tüzük değişikliği yapıldı ama bunu partinin güçlenmesi değil aksine partiden istifalar izledi. Sovyetler Birliği dağılınca eski bildik sopalara sarılmak kolay geldi.

Sadun Aren ile hoş bir atışmamız da olmuştu. Mülkiyeliler Birliği'nde sol üstüne miydi yoksa SBP'deki sorunlar üstüne miydi, şimdi hatırlamıyorum, ikimizin de olduğu bir panelde konuşuyoruz. Sadun hoca bizi kastederek "Onlar sosyalizmi seviyorlar biz ise âşığız, fark bu" demişti. Söz bana gelince ona dönerek "Hocam" demiştim "bilirsiniz halkımızın bir sözü vardır, 'aşkın gözü kördür' derler, 'sevdiğiniz kel mi, kör mü, topal mı görmezsiniz' biz âşıktık ama şimdi dediğiniz gibi aşktan uyandık, körlüğü, topallığı görüyoruz ama haklısınız biz sevdiğimizi reddetmedik, seviyoruz onu ama şimdi bizimkisi olgunlaşmış sevgidir". Salonun bu konuşmaya verdiği tepkiyi tahmin edebilirsiniz, epeyce uzun sürmüştü. Sadun Hoca da gülümseyişiyle yanıtımı beğendiğini göstermişti. Her şeye rağmen SBP'de oynadığı olumsuz rol bir yana, kişi olarak Sadun hocayı sevmişimdir. Ayrıca bizimle dayanışma ve 141, 142'nin kaldırılmasında aktif rol almıştır, hakkını yemek istemem.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü öteki uçta yani yenilikçi uçta da liberal savrulmalara yol açtı. Yenilenme denilince bunun Marksizm'in, solun yenilenmesi olduğu unutuldu. Marksizm'den, sosyalizmden söz edilmez oldu. Oysa hep söyledim bizim meselemiz öncelikli olarak solun yenilenmesidir. Kuşkusuz amaç, kendini yenilemiş, zamanın ruhunu yakalamış bir sol olarak Türkiye'nin yenilenebilmesi için etkili bir demokratik muhalefetin doğmasıydı.

Özet olarak anahtar demokrasi konseptimizdeydi.

HÇ- *Yenilenme sürecini şöyle bir toparlarsak özet olarak ne diyebiliriz?*

NY- Marksist soldaki strateji, taktik tartışmalarını adım adım geride bıraktık. Böylece somutu görme ve somut düşünme süreci içine girdik. Kökü 1960'lara ve hatta daha da gerilere giden

demokratik devrim sosyalist devrim ikilemini ya da iki aşamalı devrim stratejisini bir kenara koyduk. Karşımızda artık tek aşama vardı: Demokrasi, demokratik yoldan radikal değişim. Bu yolun sonunda sosyalizmin gelmesi bir zorunluluk değil olumsallıktı yani tarihin tekerleğinin bizi mutlaka sosyalizme götüreceği dogmasını, bu rahatlığı reddediyorduk, sosyalizmi istiyorduk ama. Oraya nasıl varılabileceği konusunda henüz bir öngörümüz de yoktu. Bu bana göre sağlıklı bir tutumdu. Marksizm'i reddetmiyor Marksist teorinin yenilenmesi gereğinden söz ediyorduk.

TKP olarak "düşünce tarihimiz" açısından bakarsak üç evreden geçerek bu noktaya ulaştık: Birinci evre 1981 MK Toplantısı'nda saptadığımız sol sekter çizginin eleştirisidir. Ama henüz alternatifini tanımlayamıyorduk, eski çerçeve içine yeni resim yerleştirmeye uğraşıyorduk. Benim TKP 65. yıldönümündeki konuşmam bunun iyi bir örneğidir, hem çok önemli yeni şeyler söylüyordum ama kalıp hâlâ eskiydi. İkinci evre sisler içinden demokrasi konseptinin önümüze geldiği 5. Kongre sonrası 1985 4. MK Toplantısı'dır; bu toplantıda demokrasi ile TKP'nin güçlenmesi ilişkisi kuruldu, "Demokratik Türkiye Daha güçlü TKP." Nihayet Ulusal Konferans'tan sonra Ocak 1987 MK Toplantısı'nda artık demokrasi konseptimiz tanımlanır hâle gelmişti. Bu toplantı gerçekten çok önemli olmuştu. Yalnız siyasi olarak değil parti içi demokrasi açısından da alınan kararlar önemliydi. Demokrasiyi sosyalizmle nasıl bağlayacağız sorununu kenara koymuştuk, demokrasiyi araç olarak görmekten çıkmıştık. Ayrıca demokrasiye yalnız işçi sınıfı açısından bakmak yerine demokrasiye ihtiyacı olan "herkes" açısından bakmaya başlamıştık. Yani dar sınıf açısıyla bakmayı bırakmıştık.

İnsanları önceden demokrattır değildir gibi tasnif eden demokrasinin tekelciliğini de artık bırakıyorduk. Bu yaklaşımımız demokrasi güçleriyle, aydınlarla ilişkilerimizin gelişmesinde ve özellikle dönüşler sonrası bizimle dayanışmada birinci derecede rol oynamıştı.

Parti içi demokrasi anlayışının gelişmesi farklı düşünceleri boğan monolitik, despotik ve statik parti anlayışını bırakmamızı, farklı düşüncelere hoşgörüyü getirdi.

HÇ- *Parti içi demokrasi açısından ne gibi somut değişiklikler getirilmişti?*

NY- Bütünüyle kendi düşüncem olduğu kaydını düşerek önce şunu söyleyeyim; bana göre illegal bir partide parti içi demokrasi olamaz. Her şeyden önce her yönetim kademesinin seçimle işbaşına gelmesi mümkün değildir, seçimin olmadığı yerde ise demokrasiden söz etmek demagoji olur. Ben bu düşüncemi o zamanlarda da ifade etmiştim.

Fakat buna rağmen parti içi demokrasi için yine de yapılabilir şeyler vardı. Bunların başında eleştiri özgürlüğü gelir. Bizim eski tüzüğümüzde bir fraksiyon tanımı vardı ki felaketti, eleştiri yapan herkes bu tanım içine girerdi, buna daha önce değinmiştim, tekrarlamayayım. Ve nihayet düşünce tarzımızdaki genişlik politik pratiğimize de yansıdı. Demokrasi ihtiyacı olan herkesle diyalog kurduk ve aynı zamanda parti içindeki rahat düşünme ortamı yoldaşlarımızı yasala çıkarken inisiyatiflerini genişlettiği için son derecede yaratıcı fikir ve eylem biçimlerini bulmaya yöneltti.

Bu düşünsel devrimci bir değişim süreciydi ve en son kendini 1991 TBKP Tezleri'nde somutladı. Burada artık yenilenme ve değişimin bize özgü metodolojisi ortaya çıkmıştı. Bu, hem Marksizm'in teorik problemlerine hem dünyamızın, ülkemizin, insanın problemlerine tek bir teorik çerçeveye saplanmadan *"çoğulcu teorik paradigma"* ile bakmaktı.

Şunu iddia ile söyleyebilirim; kendi düşünsel yenilenme çabamız ve yeni tür eylem pratiğimizin eşlik ettiği komünistlerin yasala çıkma mücadelesi etrafında yapılan tartışmalar, demokratik kamuoyunun yeni bir perspektif kazanmasında, çoğulculuk ve katılımcılık yönünde ciddi bir değişim geçirmesinde kayda değer

rol oynamıştır. Yukarıda verdiğimiz *Nokta* dergisinin kupürü bu dediğimi açık biçimde gösterir.

Ne yazık ki dışımızdaki sol bu değişim ve yenilenme sürecinden en az etkilenmiştir. Bunun birçok nedeni var ama bunlardan bir tanesi de bizi rakip görüp ne desek karşı çıkmalarıdır. İlginçtir, Halil Berktay SBP oluşum sürecinde bir karşılaşmamızda "Tezlerinizin altına ben de imza atardım ama niye tek başınıza yaptınız" dedi, bu mantığa şaşırmıştım, "Bu bizim partimizin tezleridir, başkalarının kabulüne sunmadık ama herkese de açtık görüş, eleştiri ve katkıları için. Eğer tezlerimizi önemli bulduysan üstüne yazsaydın bize de katkı yapmış olurdun ama bizim tezleri unutalım SBP içinde herkesin katkısıyla yeni tezler koyalım" demiştim. Böyle bir şey olmadı.

Ancak söylemeliyim ki dışımızdaki solun bize dönük eleştirilerinde bizim de yanlışlarımız oldu. Meselemizin Marksizm'i, solu yenilemek olduğunu gösteremedik, vurgu kaymaları oldu, söylediklerimiz "sosyalizm bitti" anlamına alındı.

***HÇ**- Yenilenme sürecine eleştirel baktığınızda ne diyebilirsiniz?*

NY- Başta Yenilenme Sürecini ikiye ayıracağımı, eleştirilerimi sona bırakacağımı söylemiştim, şimdi oraya geldik. Çünkü Tezlerimiz üstüne kongre sonrasında bir değerlendirme yapamadık, dediğim gibi SBP'de yapılacaktı ama yapılmadı. O noktadan sonra bu tezi kaleme alan bizler, onları tartışan yoldaşlarımız artık tek başlarınaydı, ortak bir değerlendirme söz konusu değildi, bu nedenle burada yapacağım değerlendirmeler bütünüyle beni bağlar.

Kendimizle Yüzleşemedik

Söyleşimizin en başında koşarken düşündük demiştim, bu durum hem siyasi hem düşünsel pratiğimizin karakteristiğini verir. Bu durum geriye dönüp yaptığımız ve söylediğimiz şeyleri değerlendirme, eleştirip düzeltme, yeniden formüle etme gibi zihinsel faaliyet fırsatını bize vermedi. Bunu artık herkes kendi yapacaktı. Beni bu söyleşiye iten nedenlerden biri de buydu.

Bu fırsatı yakalayabilmiş olsaydık öyle düşünüyorum ki burada benim yapacağım eleştirileri veya bu eleştirilerin birçoğunu birlikte de yapabilirdik.

Görüşlerimizi değiştirmeye çalışırken ortaya koyduğumuz fikirlerde birçok çelişki ve hata bulmak mümkündür. Hatta beni çok şaşırtan, kendi yazdıklarımda veya hep birlikte onayladığımız belgelerde "bunu nasıl söylemişim/söylemişiz dedirten şeyler gördüm" Örneğin: "Partimiz, 12 Eylül rejiminden kurtuluş için Özal hükümetine son verilmesini en acil politik hedef ilan ediyor... bunun için barış ve demokrasi yanlısı güçleri hükümete karşı birliğe çağırıyor... ulusal demokratik bir anayasa temelinde anlaşmayı mümkün görüyor...

Böyle demişiz hem de bu lafları eden benim. Bu raporu ben okuyorum, muhtemelen kaleme alan da benim ama PB'de görüşülmüş kabul edilmiş bir rapor bu. Bu konuşma Mustafa Suphi 100. yıl yenilenme tezlerimizi ortaya attığımız zamana aittir. Bir adım daha öncesine gidelim "cuntaya ayrımlı yaklaşmak" gibi saçma bir şeyden söz etmiştik de burada bir sivil hükümeti cuntadan ayırmayı akıl edemiyoruz. "Evren-Özal faşist diktası" lafı da belgelerimizde var, 12 Eylül diktasını faşist dikta olarak nitelemeyle bu nitelememizden sonra generallere rağmen Özal'ın seçimleri kazanıp hükümet olması arasında ayrım koymuyoruz.

İşte yenilenme süreci deri değiştirmek gibi sancılıdır derken bunu diyorum. Fakat bütün bu çelişkiler içinde yeniyi bulma çabası bana göre sağlık işaretidir, yeniyi bir kalıp gibi almadık.

Tarih Hissi başlığı altında söylediklerimde değinmiştim, her şeyden önce yalnız kongre tezlerinde değil baştan beri en önemli eksiğimiz hem Türkiye hem TKP tarihini iyi bilmemekten, hatta iyi bile değil bilmemekten gelen tarihsel boyutun kafamızdaki eksikliğidir.

Yenilenme sürecimizde başından beri temel eksik buydu ama bu eksiklik sonuçta ciddi hataların da nedenidir. Kongre

tezlerimizde üstelik de bunu saptamıştık. "Tarihi Bilmeden Bugünü Değiştirmeyi Olanaklı Görmüyoruz" demiştik. Şu önemli saptamayı dahi yapmıştık: Dünyadaki hızlı değişime işaret ettikten sonra, "Eğer kendimizi, geçmişi ciddi bir eleştiri süzgecinden geçirerek yenilenmemiz gerektiğini göremezsek (iki tehlike çıkacaktır), birincisi, geçmişten gelen değerler de bu selin önünde yok olacaktır. İkincisi, bu güçlü selin ardından sürüklenerek, geçmişi ciddi değerlendirme çabasına girmeksizin, geçmişin bir çırpıda reddine dayanan yüzeysel yenilenme tehlikesidir. (...) Komünist hareketin en azından bir bölümünün canlı tanığı olan bizler geçmişi ortaya çıkarma sorumluluğunu üstlenmek durumundayız. (...) Yukarıda değinmiş olduğumuz geleneğin bir geleceği olup olmadığı sorusuna yanıt verme görevi öncelikle bize düşüyor." Bunları dedik ama birincisi yukarıda söylediğim nedenle bu yüzleşmeyi yapamadık, ikincisi bu saptamayı yapmış olduğumuz hâlde tarihi önemseme ve kendi tarihimize sahip çıkma refleksi gösterilmemişti. TÜSTAV kuruluşunu anlatmıştım, yıllardır kendi tarihimize ilgi gösterilmemiş Vakıf üç kişinin çabalarına kalmıştı. Kuşkusuz mesele yalnızca vakıf meselesi değil.

Demirel tarzıyla söyleyeyim, "vardı da, biz mi görmedik." Olup da görmediklerimiz vardı kuşkusuz ama resmî tarihin peçesi ancak 1990'lı yıllarda yırtıldı. TKP tarihini ise Mete Tunçay'ın değerli çalışmalarını saymazsak Komüntern arşivlerini kazandıktan ve onun üzerine TÜSTAV'ın yaptığı yayınlarla ve daha önce değindiğim kişisel araştırmalarla yeni öğreniyoruz. Cezaevinden beri giriştiğim Türkiye tarihi ve özellikle İslam tarihi okumalarımla oluşmuş ve halen peşini kovaladığım çokça soru var, TKP tarihi için de öyle. Eğer dönüşlerimizin 30. yılı beni zorlamamış olsaydı bu söyleşimiz belki de hâlâ zamanın gelmesini bekliyor olacaktı.

Tezlerimizde vurgulandığı hâlde eksik kalan şey kendi verdiğimiz mücadelenin yani yasallaşma pratiğimizin teorileştirilemeyişidir ama bunu yapabilmek için Marksizm'in yenilenmesi hedefi öne

çıkarılmalıydı çünkü teorileştirmemiz gereken bu pratik Marksist gelenek içinden gelen bir hareketin pratiğiydi. Maalesef Marksist teoriyi yenilemeyi merkeze koymama hatasının, meseleyi koyuştaki bu metot hatasının daha sonra pratik sonuçları oldu. Yukarıda işaret ettiğimiz tehlike yani dünyayı saran rüzgârların etkisiyle savrulma hâli ortaya çıktı. Bu durum kendini Yeni Demokrasi Hareketi'nde gösterdi. Açıkça söylenmiş olmasa bile Marksizm'i sosyalizmi ağza almak çekinilir bir şey oldu, liberal savrulmalar oldu.

***HÇ**- Yeni Demokrasi Hareketi yanlış mıydı sizce?*

NY- Hayır öyle demiyorum aksine demokrasi açısından Kürt sorunu gibi önemli konuların tartışılmasında ciddi katkıları oldu. Fakat YDH sanki soldan kopuş gibi algılandı, bu yanlıştı diyorum. İkinci yanlış ise YDH'nın hareket olmayı bırakıp parti hâlini almasıydı. Üstelik de ilk seçimlerde yüzde 40 gibi bir hedef dillendiriliyordu. YDP'nin bir kokteyline davet edilmiştim, birisi bu hedefi dile getirdiğinde "ilk seçimlerde size yüzde 40 oy verecek bir halk varsa onlar zaten yenilenmiş demektir, size ihtiyaç yoktur" demiştim. Ne diyor bu diye yüzüme bakmıştı. Sonuçta sıfır virgül yüzde bilmem kaç bir oy alınmıştı. Bu sonuç görülür görülmez bu parti de bitti.

***HÇ**- Yeni Demokrasi Hareketi'ni sizin desteklediğiniz söyleniyordu o günlerde, TKP geleneğinden gelen pek çok isim vardı YDH içinde oysa görüyorum ki farklı düşünüyormuşsunuz?*

NY- O da bana yapıştırılan yaftalardan biri. O günlerde gazetelerde röportajlarım çıkardı hiçbirinde desteklediğime dair tek satır yoktur ama karşı da çıkmadım, karşı olsaydım yazardım. Ciddi kuşkularım vardı ama yeni bir hareketti sırf kuşkularım nedeniyle tutum almak doğru olmazdı. Zaten bu hareket kotarılırken bana soran da olmamıştı. Zira artık eski ilişkiler içinde değildik, herkes kendi bildiği doğrultuda yürüyordu. Fakat o dönem sola, Marksizm'e vurgu

yaparak kendi duruşumu koymaya çalışmıştım. Bunu bilinçli olarak yaptım. Neşe Düzel ile yaptığım röportajın başlığını birazdan vereceğim.

Sonuç olarak, Marksist gelenek içinden gelmiş bir hareketin kendisiyle yüzleşmesi, kendini yenilemesi ancak teorik bir çerçeve içinde olabilirdi, kendimizle yüzleşme Marksist teori göz ardı edilerek, onunla yüzleşmeden yapılamazdı. Fakat artık orada her birimiz kendi başımızaydık, her koyun kendi bacağından asılacaktı.

Geçmişin Teorisiz Pratiği

Bize tarihi yorumlamak düşüyor dedik, yorumlayacağımız şey somut koşullar içinde ortaya çıkmış olan hareketimizin pratiğidir. Pratiğin yorumlanması o pratiği deneye dönüştürmektir.

Deney birikiminin öneminden söz etmiştim, bunun teori ile ilişkisine dair de birkaç şey söylemek gerekiyor. Yalnız bizim değil Türkiye sol hareketinin bütününe, pratiğine baktığımda oradan genel bir tez çıkarıyorum: Sol hareket bizde *"teorisiz pratik"*tir.

***HÇ**- Küyerel'de, Türkiye'de Değişim Dinamikleri adı altında yaptığınız sunumda bu tezi dile getirmiştiniz yanılmıyorsam?*

NY- Evet, fazla derinleştirmeden dile getirmiştim, burada da derinleştirmeyeceğim ama değinmek zorundayım.

***HÇ**- Hemen bir soru akla getiriyor bu tez, geçmişte "Marksist teorimiz" yok muydu?*

NY- Çok güzel, ben de tam buradan hareketle "yoktu" diyorum zaten. Elbette, öteden beri Marksist teoriyi, bizim pratiğimizi de aydınlatan bir teori olarak ifade ettik. Fakat bu eleştirisiz ön kabul gerçekte bir teorimizin olmadığı gerçeğinin üstünü örttü. Marksist teoriyi sorguladığımız son dönemde bile bu gerçeği yani bir teorimizin gerçekte var olmadığını görebilmiş değildik.

Böyle bir tez ileri sürmeye beni götüren süreç daha genel bir

önermeden kaynaklanır. O da şudur: Batılı olmayan toplumların tarihsel gelişimi Batılı toplumların gelişim süreçlerinden farklıdır. Mademki Batılı olmayan toplumların tarihsel gelişme süreçleri farklıdır, o hâlde bu toplumların tarihini ve sosyolojisini anlayabilmek, çözümleyebilmek için Batı'nın tarih ve sosyoloji teorilerinden farklı teorilere ihtiyaç vardır. İster doğulu ister Batılı olsun sonuçta insan topluluklarından söz ettiğimize göre kuşkusuz sosyolojinin genel teorileri bizim için de geçerlidir, o nedenle örneğin bir Marx, bir Weber önemlidir ama bu yetmezdi. Kendi özgüllüklerimizi gösteren bir teoriye ihtiyaç vardı. İşte sorunun bütünsel bir sorunsal olarak ortaya konulması bu demektir. Bu sorunsalı şu veya bu ölçüde çözümlemeden uzak veya yakın tarihi aydınlatmaya, yorumlamaya kalkmak nasıl mümkün olabilirdi?

Tarihsel düşünmeyi Hegel göstermiş, felsefeleştirmiş, Genç Marx ise tarihi "bilim" kertesine taşımıştır. Tarihsel olgular arasında sistemli bir nedensellik ilişkisi kurarak bunu yapmıştır. Ne var ki bu sıkı nedensellik aynı zamanda bu teorinin handikapı olmuştur. Tarihsel materyalizm teorisi kapitalizmin Batı Avrupa'daki tarihsel koşullara bağlı olarak gelişmesinden ve bu koşulların pratiğinden çıkarılmıştı. Bu teori yalnız belirli bir toplumu açıklamakla sınırlı kalmamış, yüksek bir soyutlama ile insanlık tarihinin bütününü açıklama yöntemi olarak kullanılmıştır. Bu tarih anlayışı ya da tarih teorisi "üretim tarzı" paradigmasını temel almıştı. Bu kavram kapitalizmin yüksek bir soyutlamasının ürünüydü ve yanlış değildi. Toplumsal gelişmeleri bu paradigma temelinde kurulan bir teoriyle açıklama Batı Avrupa için açıklayıcı olsa bile bizim gibi toplumları açıklamada ne kadar kullanışlıydı? Bu soruyu hiç sormamıştık. Nitekim Marx'ın kendisi de bu teoriyi Asya toplumlarında uygulamayı denemiş ve pek de ne olduğu anlaşılamayan Asya Tipi Üretim Tarzı kavramlaştırmasını yapmıştı. Fakat biliyoruz ki bu kavramlaştırma bu toplumların özgüllüklerini anlamamıza yardımcı olmamıştı.

Batı toplumlarının tarihsel gelişimini anlamada örneğin Max Weber *çoklu nedensellik* tezini getirmiştir yani üretim tarzı paradigmasını tek model olmaktan çıkarmıştır. Zorunlu nedenselliğin yerine çoğul nedenselliği koymuş, böylece determinizm mantığı yerine "olumsallık" mantığı getirmiştir. Bu model içinde kapitalizmin gelişmesinde örneğin dinin dinamik rolünü, Protestan ahlakının rolünü görmek mümkün olabilmektedir.

Bir paradigmayı esas aldığınızda ana kavramdan bu paradigmaya özgü bir kavramlar sistemi çıkar. Üretim tarzı ana kavramından örneğin üretim güçleri, üretim ilişkileri, alt ve üstyapı kavramları çıkar, sınıf kavramı çıkar, sınıf mücadelesi çıkar vs.

O hâlde üretim tarzı paradigmasına dayalı modelleştirmenin en azından bizim gibi ülkelerde geçerliliğini reddetmek mi gerekir? Hayır. Kapitalizmin cihan şümul yani küresel karakteri nedeniyle böyle bir ret yanlış olur. Dahası Marx'ın kapitalizm ile ilgili temel tezlerinin, kapitalizmin küreselleşmesiyle birlikte bugün dünden çok daha fazla geçerli olduğunu daha 2000 yılında söylemiştim. Fakat bir başka paradigmaya, üretim tarzı gibi yüksek soyutlama düzeyinde olmayan somuta daha yakın bir paradigmaya ihtiyaç olduğunu ve bunun yokluğunu ileri sürüyorum. Bunu ben *"yaşam tarzı"* olarak ifade ediyorum. Bu kavramı ise İbn Haldun'dan esinlenerek öne sürüyorum.

Özeti şudur; Sanayi devrimini yaşamamış toplumlarda ekonomi ile "sivil toplum" arasındaki karşılıklı ilişki çok farklıdır. Sivil toplumun varlığı dahi tartışmalıdır. Belli bir üretim tarzından kaynaklanıyor olsa da ekonomik ilişkiler o toplumların değişiminde doğrudan etkilere sahip değildir, altyapı-üstyapı diye bir ayrım koymak bile çok zorlamadır. Bu tip toplumlarda değişim, yaşam tarzını belirleyen sayısız etmenin (nedensel çoğulculuk) bir sonucudur ki, bu etmenler coğrafi koşullardan, iklim koşullarından, demografik yapılardan, inanç ve değer sistemlerinden, geleneksel yapılardan, kültürden ticarete kadar sayısız etmenin etkileri altında

oluyor. İşte bir toplumun tarihsel gelişimine bu çeşitli etmenlerin somut analiziyle bakmak gerektiğini ilk bize söyleyen İbn Haldun olmuştu. O nedenle de bugün Medeniyetler Tarihi adıyla yeni bir tarih ekolünün kurucusu olarak İbn Haldun anılmaktadır. Bizler ise onu hiç tanımıyorduk.

Kısaca bir toplumun tarihsel gelişimini anlamak için yaşam tarzındaki değişimleri ortaya çıkaran ve bizzat yaşam tarzının yarattığı değişim dinamiklerini tarihi somut izleyerek tespit etmek gerekiyor. Ancak o zaman gelecek için doğru öngörülerde bulunmak mümkün olabilir.

Yanlış paradigmadan çıkarak yapılan yanlış öngörü için şu örneği verebilirim: 1960'lı yıllarda sol içinde hararetli bir tartışma vardı. Türkiye'de hâkim üretim tarzı nedir? Feodal mi, kapitalist mi yoksa Asyatik mi? Daha önce de bu konuya başka bir nedenle değinmiştim. Üretim tarzı kavramından/kategorisinden/ modelinden doğrudan bir çıkarsama yapılarak buradan güncel için politik sonuçlara, devrim stratejilerine varılıyordu. Hâkim olan feodal üretim tarzı ise "milli demokratik devrim", kapitalizm ise "sosyalist devrim" Bu yaklaşım tipik indirgemeci bir yaklaşımdı. Birinci tezi savunanlar milli burjuva arıyor, bula bula makarnacıları, makarna üreticilerini buluyordu; ikinci tezi savunanlar da işçi sınıfı arıyorlardı. 15-16 Haziran direnişi olduğunda "işte bulduk, sosyalist devrim tezi kazandı" demişlerdi ama ne öncesi vardı, ne sonrası geldi.

Daha da kötüsü işçi sınıfımız o tarihlerde devrimci demokratik bir kabarma içindeydi, grevler üst üste patlıyordu, 15-16 Haziran olayı da aslında büyük bir olaydı ama strateji tartışmaları işçi sınıfının demokratik mücadelesinin önemini örttü.

İşçi sınıfının demokrasi mücadelesindeki rolü ve önemi, işçi sınıfının öncülüğü tartışmasıyla örtüldü.

Bu tartışmalardan çıkan bir yanlış öngörü ise bizde burjuva devrimleri aramaktı. Üretim tarzı paradigması ve onun kavramsal sistematiği ile baktığımız için bizde de burjuva devrimleri arıyorduk. Kimilerine göre bu devrim 1908 devrimiydi, kimilerine göre

Kemalizm bir burjuva demokratik devrimiydi. Kimileri ise kapitalizmin gelişimine bağlı olarak gelecekte bir burjuva demokratik devrimi yaşayacağımızı söylüyordu. Kanımca ne dün ne de bugün için bu analizler doğrudur. Burjuva demokratik devrimi tarihin son derece orijinal bir döneminin ürünüdür ve bu tarihsel gelişimin dışında gelişen toplumlarda bu prototip tekrarlanamaz. Bizde gelecek için bir burjuva demokratik devrimi beklemek boş hayaldir. Üstelik artık kapitalizmin gelişiminde bilimsel teknolojik devrim yaşanıyor. Değinmiştim, bir burjuva demokratik devrim beklentisinin yanlışlığını ilk sezenler TKP içinde Nâzım Hikmet muhalefetiydi. Şimdi başa dönelim;

Doktrin ve Teori Arasındaki Dramatik Mesafe

Pratiğimizi aydınlatacak bir teorimiz yoktu demiştim, peki ne vardı? Bizim teori dediğimiz, bu adı verdiğimiz Marksist doktrin vardı. *Biz doktrine teori demiş, aradaki farka kafa yormamıştık.*

Daha doğrusu Marksist teoriyi doktrine indirgeyen bizdik, yoksa Marksizm hem bir teori hem bir doktrindir (öğreti). Bunlar kendi içinde birbirinden koparılamaz. Fakat eğer pratikle bağını umursamadan kullanırsanız o zaman Batı Avrupa pratiği içinden çıkmış teoriyi, kendi pratiğinizle bağlamadan kullanmaya kalkarsanız, tekkeci bir öğretiye dönüştürür, salt ideoloji hâline sokarsınız. Marksizm tarihsel materyalizm teorisidir ama tarih kısmını atarsan geriye yalnızca materyalizm kalır ki bu işin doktrin kısmıdır. Bizim yaptığımız bu olmuştur. Örneğin feodal toplum Avrupa'ya özgü (ki orası için de geçerliliğini tartışanlar var) bir tarihsel gelişim sürecinden çıkarılan bir tanımlamadır. Biz de olup olmadığı tartışılmıştır, Batı modeline uygun bir feodalite Doğu toplumlarında yoktur. Varmış gibi yapmak teoriyi doktrine indirgeyerek onu dogmalaştırmaktır.

Tarihsel materyalizmi üretim tarzı paradigmasıyla sınırlamaksızın maddi yaşamın bütün görüngülerinden çıkarak tarihsel süreci anlamak olarak tanımlarsanız o zaman Marksizm'i Leni 'in dediği

gibi kendi dilinize çevirmiş onu yaratıcı biçimde geliştirmiş olursunuz. O zaman Batılı olmayan bir toplum için bir teori kurmak mümkün olurdu.

Bu tanım, *yani tarihsel gelişimi ve değişimi anlamak için yalnız üretim tarzına değil maddi yaşamın bütün görüngülerine yani yaşam tarzına bakmak*, örneğin tüketime üretimin bir fonksiyonu olarak bakmaktan bizi kurtarır. Özellikle günümüz tüketim toplumunu anlamak için de bu tanım kanımca işlevli olacaktır. Tüketim toplumunun mantığı artık sanayi toplumunun mantığı değildir. Tüketim üretimin bir fonksiyonu olmaktan çıkmış başlıbaşına dinamik bir işlev kazanmıştır.

Her benzetme yanıltıcıdır ama yine de benzetmelerden kaçınamıyoruz. *Doktrin bir pusulaya benzer, pusulayla yön bulabilirsiniz ama yol bulamazsınız, yol bulmak için haritaya ihtiyaç vardır. O harita teoridir.* İşte bizim için Marksizm bir pusulaydı ve bu pusulaya hâlâ gereklilik var ama bir haritamız yoktu. Bir benzetme daha yapayım; doktrin teleskopa benzer onunla yıldızları görebilirsiniz ama yanınızda duran insanı göremezsiniz. Biz de insanı göremeyiştik. Şimdi üçüncü tezime geliyorum.

***HÇ**- Birinci teziniz "teorisiz pratik" idi ikincisi neydi?*

NY- İkincisi teorinin doktrinle karıştırılması aradaki mesafenin farkında olmayışımız, doktrine teori dememiz. Üçüncüsü ise teori ile pratik arasında bir ara bağlamın kurulmayışı. Bu bağlam yukarıda da sözünü edip geçmiş olduğum "deneyim"dir.

Deneyimleri Teorileştirmek

Doktrin↔teori↔deneyim↔pratik (praksis). Temel kalkış noktası sosyal pratikler olmakla birlikte bir teori ya da belirli bir paradigmaya dayanan bir teorik model, hatta teorik tez olmaksızın doğrudan pratikten teoriye malzeme olacak sonuçlar çıkarmak mümkün olamaz.

Buraya kadar olan görüşlerimi "Marx'ın tembel talebeleri" başlığı altında yazmıştım, birkaç nokta dışında o görüşlerim halen geçerli. Oradaki görüşlerimin popüler anlatımının bir örneği ise Neşe Düzel ile yaptığım röportajdır. Hatta benim Marksizm'i ret ettiğimi söyleyenlere kestirme bir gönderme olması için o röportajın manşetini buraya koyalım. O günlerde dünyada "Marksizm bitti" görüşü revaçta iken ben tersini söylemiştim. Fakat dogmatik Marksizm'i eleştirerek, piyasa mekanizmasının Marx'ın görüşleriyle uyumunu göstererek.

Radikal

PAZARTESİ KONUŞMALARI

6 Kasım 2000 Pazartesi

NEDEN?

Nabi Yağcı

Karl Marx bugün haklı çıktı

NEŞE DÜZEL

Kapitalizm, Lenin'in 'emperyalizm' dediği aşamadan bugün 'globalizm' denilen farklı bir aşamaya geçti. Emperyalizm çağı bitti

Bağımsızlık sloganının dün bir anlamı vardı; ama bugün ekonomik bağımsızlığın bir anlamı yok. Bağımsızlık tezi mühiş gerici bir şey

Eğer vergileri çalışanlar değil de egemen sınıf kontrol ediyorsa, o zaman devletçi ekonominin büyümesi niye işçinin lehine olsun ki

Radikal, 6 Kasım 2000.

Şimdi en başta açmadan işaret edip bıraktığım noktaya geliyoruz, yani tezlerimizde ki -buna geçmişteki Mustafa Suphi tezleri de ekleyebiliriz- tarihsel perspektif eksikliğine.

TKP tarihine baktığımızda bu eksikliğin sancıları çok açık görülüyor. Hatta yalnız TKP'de değil bu sancı Komintern'de de görülüyor. Kanımca meselenin düğümü de burada. Komintern esasında tek parti demekti, dünya partisi. Her ülkenin komünist partisi bu

tek partinin seksiyonuydu. Bu durum hem KEYK'in yani yürütme komitesinin her ülkenin somut gerçekliğini görememesini getirdi ve sonuçta bürokratik bir yönetim ya da yönlendirme ortaya çıktı. Bunu Kemalist rejime karşı çelişkili politikalarında görüyoruz. Bu çelişki aynen TKP yönetimine yansıyor. Şefik Hüsnü'yü bazen Kemalizm'i desteklediği bazen de ona karşı sekter politika izlediği için eleştirmişlerdi.

Sekterizmin tarihi köklerini ve Komintern-TKP ilişkilerini incelemek isteyenler Bilal Şen'in Küyerel Yayınları'ndan çıkan *Cumhuriyetin İlk Yıllarında TKP Komintern İlişkileri* kitabına bakabilirler.

Antiemperyalizm Altında Gizlenen Milliyetçilik

Ekim Devrimi'nden sonra Doğu sorunu, özellikle Müslüman halklarla devrimin ilişkileri halen yeterince araştırılmamış bir konu olarak önümüzde duruyor. Mustafa Suphi'yi anlamak için de bu meseleyi kurcalamak gerekiyor.

Komintern içinde hegemon olan SBKP olduğu ve SBKP'nin de 1930'lardan sonra kaçınılmaz olarak Sovyet Devletini korumayı esas alması sonucu ortaya devlet politikaları çıkıyordu. Devlet politikaları antiemperyalizm ile meşrulaştırılıyordu. Emperyalizme karşı Sovyet devletini koruma gerisinde örtük bir milliyetçiliği gizliyordu (İlk sosyalist devleti korumayı yanlış buluyor değilim ama bunun her koruma çabasında olduğu gibi doğurduğu sonuca dikkat çekiyorum).

Bu noktayı önemli buluyorum, bugün için de geçerli yanı var çünkü. Antiemperyalizm bugün de gerisinde devleti ve devlet milliyetçiliğini gizliyor, antiemperyalizm adına Kemalist devlet savunusu da öyleydi.

Antiemperyalist stratejiler dış dinamiği öne çıkarıyor, bu ise kaçınılmaz olarak ulus devleti öne çıkarmak demek oluyor, iç dinamikler ikinci plana itiliyor. Ulus devletin öne çıkması ise devlet milliyetçiliğini ve askerî vesayeti doğuruyor. Çünkü bir dış düşmana karşı iç çelişkiler geri plana itilerek tek millet, tek bayrak, tek devlet adı altında şovenizm çıkıyor.

Milliyetçiliğin iki türü var, biri aidiyet ihtiyacıdır, her sosyal topluluk böyle bir ihtiyaca sahiptir ve bu doğal bir ihtiyaçtır. Aileden başlar, soya, klana, cemiyete uzanır. Bu ihtiyacın sınıf aidiyeti ile karşılanabileceğini düşünmek büyük yanılgıydı. Osmanlının çöküşü döneminde Balkanlar ve Trakya'da gelişen milliyetçilik önce aidiyet ile açıklanabilecek bir devrimci cereyandı ve sosyalizm ile iç içeydi. O nedenle bu akımı "demokratik-devrimci" bir milli akım olarak görüyorum. Bugün Kürt hareketine de öyle bakıyorum. Doğudaki Müslüman toplumlar içinde de uyanışçı ilerici bir aidiyet cereyanı vardı. Fakat Balkanlarda gelişen bu akımdan da farklıydı, demokrasi fikri gelişmiş değildi. Daha sonra Osmanlıyı yani devleti kurtarma fikri baskın hâle gelince bu etnik-kültürel aidiyet devlet milliyetçiliği hâlini aldı. Kemalizm de bu ideolojinin devamıydı. *TKP'ye sinmiş olan da antiemperyalizm örtüsü altında bu Kemalist milliyetçilikti.* Oysa Komintern'in 7. Kongresi'nde hâkim tez milli demokratik devrim değil faşizme karşı demokratik halk devrimiydi, halk demokrasileriydi. Daha sonra bu kavramlar tedavülden kalktı. Bana göre eğer bir devrimden söz etmek gerekirse bugün de demokratik halk devrimi, kavram olarak bana doğru görünüyor. Devrimi bir tarafa koyalım, demokrasiden söz ediyorsak buna bizim TKP olarak yeni tezlerimizde de geçen "ulusal demokrasi" değil halk demokrasisi demek doğrudur, demokratik halk muhalefeti de bana göre bugün de geçerliliği olan bir kavramdır.

TKP içinde Nâzım Hikmet muhalefeti olarak bilinen ve yanlış olarak Troçkizm olarak damgalanan muhalefetin ortaya çıkış nedeni de bu meseledir. Ulusal kurtuluş mu sosyal kurtuluş mu

tartışmasıdır. Muhalefet sosyal kurtuluşun yani işçi sınıfının, emekçi sınıfların, köylülüğün kısaca ezilen halkın sorunlarının ulusal kurtuluş adına göz ardı edildiği, muhtemel bir burjuva devrimciliğine bel bağlandığı, böyle bir devrimciliğin olmadığı eleştirilerini yapıyordu.

Geriye dönüp baktığımda TKP içindeki bu muhalefetin eleştirilerini haklı görüyorum.

***HÇ**- Daha sonra ortaya çıkan Milli Demokratik Devrim / Sosyalist Devrim tartışmalarıyla bu tartışmalar arasında bir paralellik var mı?*

NY- Var tabii. Aslına bakılırsa TKP de Milli Demokratik Devrim diyordu. Milli devlet, milli demokrasi, Milli Demokratik Cephe kavramlarının TKP'nin belgelerinde sıkça kullanıldığı görülebilir. Milli Demokratik Cephe kavramının daha sonra "milli"si değiştirilip "ulusal" yapılmıştır. Ulusal demokrasi kavramı da bizim kullandığımız kavramdı. "Ulusal demokrasi" diyorduk, neden ulusal? Bunu hiç tartışmadık.

Mihri Belli'nin MDD'si ile TKP'nin MDD'si arasında fark vardı kuşkusuz, TKP işçi sınıfının öncülüğünde bir demokratik devrim derken, Mihri Belli asker-sivil millici güçlerin önderliğinden söz ediyordu. Fakat her ikisi ittifak yapacakları milli burjuva arayışındaydılar. Her ikisi de Kemalist devleti emperyalizme karşı korumayı temel alıyordu. Yani antiemperyalizm temel stratejik doğrultuydu. Böyle olunca TKP Ermeni Soykırımı'nı görmediği gibi Cumhuriyet kurulduktan sonra İslami ve Kürt muhalefet hareketlerini de "gericilik" olarak damgaladı. Kemalist devletin baskılarına gözlerini kapadı.

TKP MDD'yi eleştiriyordu, (Yakup Demir'in *MDD'nin İç Yüzü* broşürü) TİP'e sahip çıkıyordu ama aynı zamanda sosyalist devrim diyen TİP'i de eleştiriyordu, sosyalizm hedefini ileri sürmenin koşullarının olmaması nedeniyle. Bunda haklıydı. Doğan Avcıoğlu da bana göre TİP'e haklı bir soru soruyordu, "İşçi sınıfının öncülüğü

diyorsunuz, reddetmiyoruz ama bugün işçi sınıfı zayıf, öncülük yapacak gücü yok, peki güçlenene kadar bekleyecek miyiz, bugün ne yapacağız?" Bu soruya da TİP'in yanıtı yoktu. Avcıoğlu'nun bu soruyu sorduğu günlerde (*Türkiye'nin Düzeni*) ordu içinde ilerici subayların sesi duyuluyordu. Meşhur Madanoğlu cuntası hazırlıkları vardı. Gençlik hareketi içinde de destek arıyorlar "geniş cephe" kurmaya çalışıyorlardı, biz de onlarla "faraş cephe" diyerek dalga geçiyorduk. TİP ise cuntacılığa karşı çıkarken haklıydı ama ortada koçbaşı gibi bir soru duruyordu; ordu içinde ilerici subaylar vardı, Nasır sosyalizminden etkileniyorlardı, ne olacak, nereye yöneltilecekti onlar? TİP bu yakıcı sorunu görmezden geldi.

Bu sonuçsuz tartışmalar Leninci iki aşamalı devrim stratejisi şablonunun sonucuydu, "devrim" saplantısının ürünüydü. Bu şablona göre devrimin birinci aşamasında iktidardaki emperyalist işbirlikçisi burjuvaziye karşı milli burjuvazinin burjuva demokratik devrimi olacaktı, o hâlde Kemalist burjuva devrimini emperyalizme karşı korumak zorunluluktu. Bu gözlükle baktığınızda grevler hariç, bütün halk hareketleri feodal gericilik ve emperyalist kışkırtmaların ürünü oluyordu ve bu hareketlere karşı durmak gerekliydi. Bu gözle tarih okumaları üstten tarih okumalarıdır oysa alttakilerin tarihsel anlayışıyla baktığımızda aynı tarihsel dönem bambaşka bir tablo çıkarır karşımıza. Daha Kurtuluş Savaşı sırasında milli kurtuluşçu ve hatta devrimci ve hatta Bolşevik görünen, paşaların, bürokratların, ağa ve eşraf takımının yani yeni kurulmakta olan devletin elitlerinin ve onlarla ittifak kuranların Anadolu'da yoksul halk üzerinde uyguladıkları müthiş soygunu, talanı, rüşvetçiliği, devlet işletmeciliği altında uygulanan angaryayı ve zorunlu çalışmayı görecek ve bu durumun yaratmış olduğu çelişkinin yeni zenginler ve onlara dayanan devletle halk arasındaki çelişki olduğunu, patlayan isyanların gerisinde bu çelişkinin yattığını fark edeceğiz. İşte Nâzım Hikmet ve arkadaşlarının TKP içindeki muhalefetinin

dayanağı bunlardı, ulusal kurtuluş artık bitmiştir, şimdi sosyal kurtuluş sorunu vardır demeleri bu nedenledir.

İkili devrim stratejisi temelinde solda meşruiyet kazanan antiemperyalist ideolojinin, vesayetçi devlet ideolojisini gizleyen bir perde olduğu görülememiştir. TKP'nin ilk yıllarından günümüze dek hemen bütün solda "iyi Kemalizm kötü Kemalizm", "sağ Kemalizm - sol Kemalizm" ayırımı yapıla gelmiş ama hiçbir zaman da bu ayrım temellendirilememiştir.

Bu vesayet ideolojisinin izleri bizim yenilikçi tezlerimizde dahi görülebilir. 1986'da açıkladığımız benim de altında onayım olan Ulusal Demokrasi Alternatif programında şunları söylemişiz:

"Kemalizm'in olumlu mirasına sahip çıkan güçler, barış ve demokrasi mücadelesinde aktif rol alıyorlar (kimler bunlar?) Antiemperyalist mücadelelerin yükseldiği koşullarda Kemalist güçlerin genişliği daha açık görülecektir. Günümüzde Kemalistler işçi sınıfının ve öteki emekçilerin istemlerine kayıtsız kalmıyorlar (göstergesi ne?). Kürt halkı üzerindeki terörü onaylamıyorlar (öyle mi gerçekten?). Komünistlere ve ilerici güçlere düşmanca yaklaşmıyorlar (peki ne diyorlar?)" (Sorular bana ait -N.Y.).

Bu yanılgıların temelinde sol olarak kendi özgün koşullarımızı görmemizi sağlayacak bir sosyal mücadele teorisinin olmayışı yatıyor. Öyle olunca da sosyal mücadelelerden bir deney çıkarmak ve onu teorileştirmek de olamıyor.

Meselemiz devlet ve devrim değil, devlet ve demokrasiydi. Radikal demokratik değişimdi. Demokrasi sorunu ise Kemalist devlet ve genel olarak ceberut devlet eleştirisi radikal biçimde yapılmadan ortaya çıkamazdı ve çıkamadı. Bu çizgi, İttihat Terakki'den günümüze dek uzanan hegemon siyasi hattır. Oysa II. Meşrutiyet içinden daha farklı bir gelişme hattı da doğabilirdi.

HÇ- Osmanlı'daki fikir cereyanlarını, II. Meşrutiyeti biraz daha açabilir miyiz?

II. Meşrutiyet Döneminin Fikirsel Canlılığı

NY- Osmanlının çözülüp kimlik arayışlarına girdiği Tanzimat'tan bu yana düşüncede, siyasette arayışlar a) Batıcılık-Doğuculuk b) İslamcılık-Türkçülük c) Muhafazakârlık-Solculuk (İlericilik) eksenlerinde odaklanmıştır. Bu odaklar II. Meşrutiyet'te giderek ideolojik boyutlar kazandı; Yeni Osmanlıcılık, Türkçülük, Batıcılık, Sosyalizm/Komünizm gibi. II. Meşrutiyet'te görülen fikir canlılığı tarihimizin hiçbir döneminde o ölçüde görülmedi. Bizi burada sol fikirler ilgilendirecek.

O tarihlerde Ermeni solculuğu, Makedon ve Bulgar solculuğu, Rum halkı içindeki solculuk, Selanik'te gelişen Yahudi işçi hareketleri, Almanya'da Spartakist ayaklanması içinden gelen öğrencilerin taşıdığı Marksist solculuk, sosyalizm/komünizm düşünceleri canlı tartışmalar yaratıyordu. Doğudan gelen cereyanlar içinde ise Ekim Devrimi'nin etkileri altında gelişen Müslüman halkların uyanışı vardı, "İslam Bolşevizm'i", "müslüman komünistler" gibi akımlar vardı. Anadolu'da İştirakçi Hilmi'nin kurmuş olduğu Osmanlı Sosyalist Fırkası sesini duyuruyordu.

Canlı olan yalnız fikir hayatı değildi, sosyal mücadeleler de yükseliyordu. Grevler ardı ardına geliyordu. Ne var ki sendika kurma hakkı yoktu. İttihat Terakki başlangıçta işçi hareketini ve solu destekliyordu ama iktidar olunca tümüyle karşısında yer aldı. Meclis-i Mebusan'da 1909'da çıkarılan Ta'til-i Eşgâl Kanunu ile yasaklar kalıcılaştırıldı.

Önce İttihat Terakki, solu yasakladı. Ardından Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Mustafa Kemal bu akımları kendi kontrolü altına almaya girişti. TBMM'de *Halk Zümresi* adında bir grup vardı, *Yeşil Ordu*'ya dayanıyordu. Halk Zümresi Kemalizm'in Batıcı yönelimine karşı Doğu Müslüman toplumlarının uyanışını ve sosyal sorunları öne çıkaran ve kapitalizmi adını vererek eleştiren, halk şuralarına dayanan devlet yapılanmasını savunan bir siyasi perspektife

ve programa sahipti. Halk Zümresi homojen bir yapı göstermiyordu, içinde Muhafazakâr İslamcı unsurlar da vardı. Kanımca önemi de o nedenledir, zira o tarihlerde Bolşevizm yalnız komünistlerle sınırlı olmayan özellikle münevveran (aydınlar) kesim içinde ve Meclis'te yaygın bir sempatiye sahipti.

Bu grubun fikirlerini programlaştıran İttihat Terakki'nin sol kanadından gelen Kör Ali İhsan Bey olarak adlandırılan bir kişidir. Kendisine "Türk Karl Marx'ı" denmişti. Halk Zümresi kendi içinden Dahiliye Nazırı çıkaracak bir güce sahipti. Ancak Mustafa Kemal baskıyla onu istifa ettirmiş ve bu grubu asimile ederek onların görüşlerini "Halkçılık Programı" ile devletleştirmiş, onların içinden kendine yakın olan Hakkı Behiç'e resmî Türkiye Komünist Fırkası'nı kurdurmuş ama Halk Zümresi grubunu da dağıtmıştı. Böylece vesayet ideolojisi, Cumhuriyet'in resmî ideolojisi hâline gelip etkilerini günümüze dek sürdürecektir. "Komünizmi mi, onu da biz yaparız" anlayışı.

Bu grubun dağıtılmasından sonra artık antikomünizm ve anti-Bolşevizm devletin resmî ideolojisi olacak ve devlet bu demagojik argümanla terör estirecek, bütün muhalif akımları sindirecektir. Nitekim bu grubun tasfiyesinin ardından üst üste komünist avı başlamıştı.

II. Meşrutiyet'ten 1920'lere kadar süren böylesine fikrî/düşünsel bir zenginlik, 1990'lı yıllar hariç bir daha yaşanamadı. Bir ölçüde 27 Mayıs sonrasında görülür, eğer bu zengin mirasa dayanılmış olsaydı gerçekten bizim olan ve o nedenle de üretebileceğimiz fikirlere ve fikir dünyasına sahip olabilirdik.

***HÇ**- Bu zenginliğin yok olmasının izahı baskılar, yasaklamalar, solun ezilmesi midir?*

NY- Devletin terörü önemli bir nedendir, burada ceberut devlet geleneğinin rolüne üzerinden atlamadan işaret etmek gerek. Ama onun yanı sıra Sovyetler Birliği'nin "yumuşak karnı altında" ülke

olmanın, yani ülkemizin kapitalist Batı açısından jeostratejik konumunun getirdiği olağanüstü kırılganlığı unutmamak lazım. Bizdeki antikomünizmin şiddeti pek az ülkede görülebilir.

Bu fikri zenginliğin sürdürülememesinin sol içi nedenleri de çok önemli. Başta Marksist teoriden esinlenmek yerine onu bir şablon olarak kullanma yanlışı geliyor ki, bu yanlış somut gerçeklikten kopuşu doğurdu, kendi sosyolojimiz ortaya çıkamadı. Özgün fikirler yaratılamadı.

Sol içinde özgün düşüncelere Dr. Hikmet Kıvılcım'da rastlıyoruz. Devlet konusundaki analizleri önemlidir ancak gördüğüm kadarıyla eksiktir özellikle devlet-asker ilişkileri konusunda. Yer yer popülizme kaymalar da vardır, din meselesinde olduğu gibi. Şefik Hüsnü'nün de bize özgü olanı yakalama çabaları var fakat o noktalarda Komintern ile çelişkiye düşünce suskunluğu tercih ediyor. Kuşkusuz "bize özgü yol" arayışıyla Mehmet Ali Aybar'ı da anmak gerek.

Devlet-Halk Çelişkisi

Sonuç olarak tarihsel gelişme süreci Batı'dan farklı olan bizim gibi ülkelerde yukarıda açıkladığım nedenlerle belirleyici olan çelişki devlet-halk çelişkisidir. Bu çelişki kuşkusuz sınıf çelişkilerini de içerir, yani emek-sermaye çatışmasından doğan çelişkileri. *Ama toplumsal değişimi yaratan baskın çelişki emek-sermaye çelişki değildir. Üretim güçlerinin gelişmesinin önündeki engel Batı'da kapitalist özel mülkiyet iken bizde üretici olmayan "tefeci bezirgân" devlettir. Kaldı ki Batı'da bu engele karşın üretici güçler göreceli olarak gelişmiştir.*

Bu tanımın Batılı kapitalist ülkelerden farklı olarak doğrudan üretim düzeyinden çıkan bir çelişki tanımı olmadığı açıktır. *Devlet-halk çelişkisi yönetenler ve yönetilenler farklılaşmasından doğan bir çelişkidir. Doğu toplumlarında devletin varlık nedeni üretmek değil yönetmektir, üretmek ikincildir.*

Bizde bürokrasi hesaba katılmadan, bu dediğim mesele yani bizdeki devletin farkı anlaşılamaz. Bu noktada işte, Max Weber son derece açıklayıcı geliyor bana. Weber Batılı bürokrasiye, rasyonel bürokrasi der, doğu toplumlarının bürokrasisini ise paternalist bürokrasi olarak niteler. Batı bürokrasisinin rasyonelliği onun hukukla bağlı olmasından ileri gelir, kurumsal bir rasyonalitedir bu, o nedenle gayrişahsidir. Buna karşılık Doğu bürokrasisi devlete şahsi ilişkilerle doğrudan bağlıdır, kurumlaşması zayıftır. Osmanlı bürokrasisini düşünün, padişahın kapı kulları idiler. Batı'da devlet bürokrasisinin görece bağımsız oluşu nedeniyle -devletin de görece bağımsızlığı vardır- yani temelde kapitalizmin çıkarlarını koruyor olsa da kriz ortamlarının dışında toplumun, genelin çıkarlarını da gözetir. Osmanlı da bürokrasi bir sınıf karakteri gösterir, dolayısıyla devlet de bu sınıfın niteliğine bağlı olarak görece bağımsız bir karakter göstermez. O nedenle de ceberut yani kült devlet ya da otoriter/despotik devlet geleneği diyoruz buna.

Anadolu halk hareketlerine baktığımızda bunu görürüz, Babai İsyanı, Şeyh Bedrettin İsyanı gibi. *O nedenle Batı sosyolojisinde "halk" kavramı stratejik bir anlam ifade etmezken bizde eder. Demokratik halk muhalefeti o nedenle değişimin dinamiğidir.*

Kuşkusuz "halk" kavramı yekpare bir bütünü ifade etmez, eklemli bir bütündür. Sınıfsal farklılıkları içerdiği gibi etnik, dinsel ve kültürel farklılıkları da içerir. Devlet halkın içindeki bu çelişkileri kullanarak kendisiyle halk arasındaki ana çelişkiyi gizler ve bastırır.

Halk kavramını çoğunluk anlamında da kullanmıyorum. Kemiyetten değil belli bir kemiyete sahip keyfiyetten söz ediyorum. Yanlış da düşünse sorunları olan ve o sorunlar üzerinde düşünenleri kastediyorum. Bu "kamuoyu" demektir. Kamuoyu her zaman var olmaz ve kamuoyu yaratılabilir bir şeydir. Kamuoyu ancak vesayet ideolojisinin çözüldüğü noktada ortaya çıkabilir. Örneğin 1990'larda bir kamuoyu vardı oysa bugün yok. Demokrasiyi kazanmakla kamuoyunu kazanmak aynı şeydir. Bu söylediklerimi kendi yasallaşma pratiğimizden çıkarak söylüyorum. Geriye

dönüp baktığımda demokratik bir kamuoyu yaratmayı başardığımızı görüyorum.

Bu konuyu kapatmadan önce teorik tezimi özetlemeliyim: Tarihsel gelişme süreçi Batılı toplumların izlediği tarihsel süreçten farklı olan bizim gibi toplumların Marksist teorisinde stratejik temel poroleter devrimi olamazdı. "Batılı olmayan" tanımından kastım sanayi devrimini yaşamamış toplumlardır. Bizde stratejik yönelim "Ulusal demokratik devrim" değil "Demokratik halk devrimi" olabilirdi. Burada işçi sınıfı demokrasi mücadelesinin öncülüğünü üstlenebilirdi. Demokrasi tanımı da "ulusal demokrasi" değil "halk demokrasisi" olmalıydı. "Milli irade" bir demagojidir, "halk iradesi" tanımı doğru olanıdır. O hâlde bugün oluşması için çalışılması gereken muhalefet de radikal demokratik halk muhalefet olmalıdır.

Halkbilim Üzerine

Şimdi Nasrettin Hoca'dan söz edeceğim. Bu da nereden çıktı denilecektir. Ya da Hoca'dan bir fıkra anlatacağım sanılacaktır. Öyle değil.

Epeyce önce sevdiğim bir dostum internet üstünden bir kitap göndermişti, Pertev Naili Boratav'ın Nasrettin Hoca üstüne çalışmasıydı bu kitap. Boratav 46 yıl ince işçilik yaparak topladığı bilgilerle kitabı ortaya çıkarmış, bu bir halkbilim çalışması. Benim de ilgilendiğim Anadolu kültürü üstüne yetkin bir halkbilimcinin eseri. Enis Batur, "Boratav'ın 'Opus Magnumu': Bir Kültür Anıtı" başlığıyla bir sunuş yazmış, Batur'a kulak verelim:

"Yerkürenin hoşgörüsüzlük sisi içinde görünmez hâle geldiği, ülkenin farklı nedenlerle gergin bir atmosfere sürüklendiği bir dönemde Nasreddin Hoca'nın bildik bilmedik yönleriyle karşı kefeye olanca ağırlığıyla yerleşmesi, yumuşaklığa ve hoşgörüye yeniden çağrı anlamı taşıyan kimliğini, efsanesini, zekâsını bir kez daha devreye sokmasıdır.

Nasreddin Hoca'da billurlaşan anonim halk duyarlığı pek çok nedenle yol göstericidir: Sessiz Anadolu insanı, Tekvin ile Mahşer arası sürüp giden hayat yolculuğunu kalender, renkli, bilge bir yaklaşımla göğüslemiş, yüzyıllar boyu kendisini kuşatmaya çalışmış bütün baskıcı odakların karşısında Hoca'nın hikâyelerine yer eden panzehiri kullanmıştır. Bu yerel dokunun dikkat çekici bir boyutu da, insanoğlunun sert dünya önünde bulduğu çözümlerin evrensel içeriğin parçası olduğunu kanıtlamasıdır" Enis Batur / İstanbul / 1996.

"Bu topraklardan farklı inanışlara, dünya görüşlerine, kültür felsefelerine sahip ama konuya bağlılıkları açısından ortak duyarlık sancıları taşıyan saygın kişiler geçti. Abdülbaki Gölpınarlı, Sabahattin Eyüboğlu, Niyazi Berkes yan yana oturmayı bilirlerdi. Divan edebiyatı âşığı Tanpınar'ın en yakın dostu halk edebiyatına sevdalı Ahmet Kutsi Tecer'di. Bizim kuşağımız hem Ülgener'in, hem de İdris Küçükömer'in önemsenebileceğini, hem Azra Erhat'tan, hem de Samiha Ayverdi'den aynı anda beslenilebileceğini onlardan öğrendi."

(...) Anadolu yarımadası, karşıtlıkların sahnesidir. Truva'dan Hitit tabletlerine, Antakya'da müthiş Pagan metinleri kaleme alan Julianus'tan Tarsus ermişlerine, ikona kuruculardan ikona kırıcılara, *Digenis Akritas* destanını yazanlardan Divriği gibi bir anıteseri yaratanlara, Yunus Emre'den İbni Arabi'ye, Pir Sultan Abdal'dan Nedim'e, Matrakçı Nasuh'tan Mehmed Siyah Kalem'e, Akif'ten Fikret'e uçlar arasında örülmüş bir bütünlüktür karşımızdaki" Enis Batur / Eylül / 2006.

Herhalde dikkati çekmiştir, bu satırlar aynen ve hatta fazlasıyla bugün de geçerli. Bir nokta hariç, birbiriyle farklılıklarına rağmen yan yana durabilen insanlarımız gitgide azaldı bugün. İlginçtir, fikir özgürlüğü diye bağıranlar farklı bir fikir gördüğünde boğmaya kalkıyorlar. Devlet dışarıda zindanlar inşa ediyor, biz ise içeride birbirimize karşı, sonra da kendi kafamızın içinde.

Kitabın ilk baskısı 1995'de yapılmış ve 5. baskısı 2006'da. Bu tarihler arasını Türkiye'nin "yarım kalmış aydınlanması" olarak görüyorum, 2010/2011 den sonra tekrar içe kapanma ve gerileme dalgası geldi ve halen onun en koyulaşmış hâli içindeyiz. Buna birazdan yine değineceğim. İhtiyacımız yarım kalmış bu aydınlanmayı yeniden canlandırmak. Bu canlanma bir gelecek perspektifiyle köklere inerek yani Anadolu'nun antik aydınlanmasıyla bağlanarak yapılabilir. Pertev Naili Boratav'ın yaptığı gibi.

Okurken, halkbilim sözünün dilimizden düştüğünü fark ettim, kullanmıyoruz artık. Folklor deniyor, kök itibariyle aynı şey demek olsa da yüklendiği anlam nedeniyle kuşkusuz karşılamıyor. Halkbilimi, bir halka ve halklara ait her şey demektir; yaşam tarzıdır, gelenekleri, görenekleri, inançları, mutfağı, müziği, oyunları, dansları, edebiyatı, hicvi, evlenme merasimleri, ölü gömme törenleri ve bütün bunların kaynakları, gelişip değişmeleri, etkileşimleri gibi her şeyi inceleyen bilim. Bence halkbilimini yeniden bu adla gün ışığına çıkarmak gerek.

Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes, Sertel'ler, Behice Boran '40'lı yıllarda halkbilim çalışmaları yapan akademisyenlerdi ve hepsi de solcuydu, hatta Berkes ve Zekeriya Sertel hariç, diğerleri TKP üyesiydiler. Zekeriya Sertel parti üyesi değildi ama TKP'nin radyosu Bizim Radyo'da çalışıyordu. Hepsi de üniversiteden atılmışlardı. Ne yazık ki TKP'den de uzaklaşmışlardı. Abidin Dino da TKP'den uzaklaşan başka isimler arasındaydı, bunların yanında başkaları da vardı. Bu kopuşlarla TKP fikri canlılığını yitirmişti.

Çok ilginçtir ki TİP içinde de tüzük ile ilgili meşhur yüzde 51 tartışması çıkmış ve aydın-işçi ayrımının yarattığı bir kopuş yaşanmıştı. Bazı aydınlar TİP'ten çıkarılmış veya kendileri ayrılmıştı. Aynı sonuç TİP için de doğmuş, fikir bakımından TİP fakirleşmişti.

Halk ve aydın ilişkisi Tanzimat'tan bu yana popülizm ile elitizm arasında gitgelli bir ilişki olmuştur, iki uca savrulmaktan kurtulamamıştır.

Oysa hem 16. yüzyıl Batı Aydınlanması hem ondan iki yüzyıl önce doğan Anadolu Aydınlanması, o demek olan Tasavvuf aydınlarla halkın buluşmasının ürünüdür. Aydınlanma sanıldığı gibi aklın özgürleşmesi değil hissetmenin özgürleşmesidir. Yeni şeyler hisseden insanlar hissettikleri üstüne düşünerek özgürlükçü yeni bir akıl yaratmışlardır. O nedenledir ki Rönesans sanatla başlamıştır. Hem de halk içindeki doğal kültürden beslenerek. "Kurtlar ve Peynir" üstüne bundan söz etmiştim. Yeni hissetmeler yeni görüş açıları yarattı. Resim tuvallerine vuran ışık artık kilisenin loş ışığı değil doğadan gelen güneşin parlak ışığıydı. Özgürleşen ışıktı. O nedenle de Aydınlanmanın sembolu ışıktır.

Aydın halk kopuşunun nedeni üstüne birkaç şey söyleyerek bu bahsi kapatalım.

Şerif Mardin, Osmanlı toplumunda felsefenin dumura uğramasını geri kalışta en önemli neden olarak görür ki ben de katılıyorum bu görüşe. Felsefe geleneği olmayan bir toplumda Batı'dan alınan düşüncelerin de yüzeysellikten kurtulamayacağını söyleyerek; "Felsefesizlik aslında Osmanlı devlet yapısına ve işlevlerine, bürokratik dünya görüşüne... bir eldiven gibi uyan... ortaya çıkan sorunları 'devletin çıkarı' açısından değerlendirmekten kaynaklanmıştır. Bu Türk düşüncesinin belirgin özelliklerinden biri; kısa vadeli, pratik, 'devlet için geçerli' çözüm yolları aramasıdır. Bu özellik etkinliğini bugün de devam ettirmektedir. Halkımız arasındaki mantık da bundan farklı değildir. 'İşe yarayan adam pratik hâl çareleri öneren kişidir' 'Böylece Türkiye'de felsefesizlik çağdaş zamanlarda yalınkat bir pragmatizm şeklinde gelişmiştir.' Meşrutiyet'in bu fikir zenginliği zemini üzerinden Cumhuriyet aydınları yükselerek derinleşebilselerdi Hilmi Ziya Ülken'in çok haklı olarak üzerinde durduğu 'hakiki fikir çığırları' Türkiye'de kurulabilirdi" (*Felsefe Sözlüğü*, Sarp Cenk Ulaş).

TÜRKİYE DEĞİŞİME GEBE ÜLKE

Şimdi çok önemsediğim bir tezime geliyorum: Yasallaşma mücadelemizin sonlarına doğru, 1989 ve 1990'lı yılların Türkiye tarihi içinde özel bir yeri olduğunu söylüyorum. Bu yılları "aydınlanma" olarak görüyorum çünkü bana göre bu yıllar resmî ideolojinin çözülmeye başladığı yıllardı. Böylece komünist partisinin yasallığıyla bugün arasındaki siyasi bağı da kurmuş olacak ve söyleşimizi burada tamamlayacağız.

Vesayet İdeolojisinin Çözülüşü

***HÇ**- O yıllarda da farkında mıydınız bu çözülmenin?*

NY- Kesinlikle hayır. AKP'nin reformcu niteliğini yitirip devlet partisi oluşunu analiz ettiğimde ve bu analizi geriye doğru uzattığımda fark ettiğim bir durumdur bu. Bu analizimi daha da geriye II. Meşrutiyet'e kadar uzattığımda resmî ideolojinin nasıl yapılandığını görmek açısından çok aydınlatıcı oldu. Ama burada söyleşi formatında o derinliğe girmeyeceğim.

Resmî ideoloji denince genellikle çok kaba anlaşılıyor, devlet denilen bir aygıtın ideolojisi olarak ama bizde devletin ne olduğu üstünde derin durulmadığı için devlette hâkim olan elitin ideolojisine resmî ideoloji deniyor. O nedenle de devlet ideolojisini Kemalizm'le özdeşleştirdik.

***HÇ**- Kemalizm'in resmî devlet ideolojisi olduğu saptaması yanlış mıydı?*

NY- Hayır yanlış değildi. Ama benim demek istediğim resmî ideolojinin Kemalizm'den ibaret olmadığıdır. Kemalist olsun olmasın Batı'dan farklı olarak bizde devletin kendisinin ideolojik bir kült olduğunu söylüyorum. Yani bizde devlet yalnızca bir baskı aygıtı değildir, baskıya uğrayan aydınları dahi içine alan bir organizmadır, bir makine değil canlı bir organizmadır. Hegel'in "tini" tam da bizde geçerlidir. Zaten o da Prusya devletini mutlaklaştırmıyor muydu? Ceberut devlet dediğimiz şey böyle bir şeydir.

Doğu toplumlarında içselleşmiş bir devlete tapma vardır. Kuşkusuz bu durup dururken olan bir şey değil, tarihsel gelişmenin bir sonucudur. Örneğin Kemalizm'den önce İttihat Terakki rejimi vardı, o da resmî ideoloji üretmişti. Daha geride Abdülhamit rejimi de öyle. Hepsinde de devlete tapma hâkim ideolojidir. Bugün de öyle. "Saray'ın" merdivenlerindeki korkulukları hatırlayın.

Devlet ideolojisini yakalayabilmek için üç dinamik gücün izini sürmek gerek; aydınlar, bürokrasi ve asker. Osmanlı'dan alırsak ilmiye, kalemiye ve seyfiye. Bu üç gücün bileşkesinde devlet ideolojisi oluşur. Buna "mülkiye"yi de eklediğimizde Osmanlı'nın idari yapısının da esası ortaya çıkar. Bu şemada mülkiye saltanatın kurumlaşması demektir ki bu devletin görünen yüzünü söyler ve aynı zamanda bürokrasinin doğrudan devlete ait parçasıdır. Kalemiye bürokrasinin beynini oluşturur ama yine de mülkiye anlamındaki bürokrasiden farklı olarak devletle ilişki açısından örtülü bir role sahiptir, yer yer mülkiye kalemiye ile çatışır. Ama çatışırken bile alternatif devlet ideolojisi üretir. Seyfiye ise bürokrasinin kılıç gücüdür. Bu sistemin tepesinde Sultan, Padişah oturur. Resmî ideoloji bürokrasinin bu üçlü yapısı içinde oluşur ama merkezinde kalemiye vardır. Çünkü kalemiye resmî ideolojiyi topluma taşır. Toplumdan devlete yönelik tepkileri de resmî ideolojiyle uyumlaştırarak bu tepkileri nötralize eder.

Resmî ideolojinin üreticileri tarihçilerdir. Çünkü klasik tarihçileri yetiştiren bir önceki klasik tarih kuşağıdır. İlkokuldan başlayarak

üsttekilerin tarihini öğreniriz, ezberleriz. Ağa çocuğu da aynı tarihi okur paşa çocuğu da, işçi çocuğu da. Burada B. Brecht'in okumuş işçisinin sorduğu soru yoktur: "Yedi kapılı Thebai'yi kim inşa etti?"

Resmî ideolojiyi üreten ikinci önemli kaynak hukuk ve hukukçulardır. Onlar da bir önceki hukuk sistemi, mevzuat üzerinde çalışarak aynı hukuk mantığını sürdürür ve yeniden üretirler. Hukuk mevzuatı resmî ideolojiyi hem üretir hem de korur. Düşünün binlerce öğrenci Hukuk Fakültelerinden ve Siyasal Bilgiler'den mezun olur ve onlar orada aldıkları bilgiler temelinde devlet dairelerinde ve toplumun çeşitli kesimlerinde etkili olurlar. Devlet işte bütün bunların toplamıdır. Yani Batı'daki gibi burjuva devlet tanımına uyan saydam bir yapı bulamazsınız bizde. Bunu ilk fark eden Prof. İdris Küçükömer olmuştu. Bu mekanizmayı anlamadığımız için de örneğin Turgut Özal'a karşı olmuştuk. Oysa Özal devletle çatışıyordu. Orduyu şortla teftiş etmesinin anlamı neydi? Kürt sorununu dile getirmesi Kürt hayranlığından dolayı değildi. Bu sorunun yarattığı kamburla ekonomiyi dışa açamayacağını gördüğü içindi. Liberal özgürlüklere teşne olması da o nedenleydi, liberal olduğu için değil, pragmatist olduğu içindi. Ne var ki o çizgiyi destekleyecek bir muhalefet yoktu. O durumda da attığı adımlar hep yarım ve ürkekti.

Özal'ı liberal özgürlükler için adım atmaya zorlayan bir ölçüde biz olduk. Üstelik de bunun farkında olmayarak yaptık. Özal'a karşı çıkarak yaptık. Ne zamana kadar, dönüp gerçek politikanın içine girene dek. O zaman bile herkes bunu anlamış değildi.

Yaptığımız neydi?

Resmî ideolojinin ve dolayısıyla devletin koruyucu iki duvarı vardı. Biri resmî ideolojinin ilkelerini belirleyen Anayasa'nın giriş ve değiştirilemez denilen ilk üç maddesi diğeri ise TCK'nın 141, 142 ve 163. maddeleriydi. Bu maddeler anayasanın söylediğim hükümlerine bekçilik yapıyordu. Çünkü anayasanın belirlediği hükümler dışında düşünemez, örgütlenemez ve farklı bir inanca

sahip olamazsınız. Bu korunan şey meşru nizam yani kurulu düzen demektir. İşte biz o nizamı koruyan duvarlardan en önemlisini yıkmıştık.

Yıkınca ne oldu?

Bu sorunun yanıtı için bir adım geriye gidelim.

İlginçtir, tarihe bakın İslamcılar ve Türkçüler, tıpkı solcular ve Kürtler gibi, zaman zaman takibata uğramışlar, tutuklanmışlar, yargılanmışlardır. Öte yandan resmî ideoloji İslamcı, Türkçü, laikçi ideolojilerin konjonktüre göre harmanlanmasından oluşur. Resmî ideoloji dediğimiz şey bu üç hammaddeden konjonktüre göre doz ayarlamasıyla yapılan bir ilaçtır. Bazen İslamcı doz fazladır bazen laik ya da Türkçü. Bu acı ilacın kolay yutulması için bir de koruyucu kapsülü vardır ki bu antikomünizm ve militarizmdir. Her iki kapsül de dış düşmanı ima eder. Çocuğa acı ilacı yutturabilmek için "öcü" korkutmacısı gibidir bunlar. *Solcular için dış düşman emperyalizmdir, sağcılar için ise "Hıristiyan klübü", devlet için ise "Yedi düvel"*

Komünistler antikomünizm kapsülünü yırttılar. Herkes anladı ki "barbarlar diye bir düşman" yokmuş. "O duvar" işte o zaman yıkıldı ve "kaldırılmaz" denilen ceza yasası maddeleri kalktı. Çünkü TBKP davasıyla bu maddelerin "düşünce suçu yarattığı", düşünceyi cezalandırdığı çıplak biçimde ortaya çıkmıştı. Bize beraat kararı veren mahkemenin gerekçesini hatırlayalım.

Hatta ilginç bir durum ortaya çıkmıştı. Anayasa'da komünist adıyla parti kurulamaz hükmü o tarihte yerinde duruyordu, yani anayasaya göre bu suçtu, fakat 141, 142 kalktığı için bu suça uygulanacak ceza yoktu ortada. Hukukta cezasız suç olmaz oysa. Bu durum anayasa değişikliğini de zorladı. TBKP kapatıldı ama bu kapanma kararı aslında bir değişikliği de peşinden getirdi. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye'yi suçlu buldu. Türkiye bir dizi yasal değişiklik yapmak zorunda kaldı. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu da içinde.

Bu maddelerin kalkmasıyla birlikte yalnız cezaevleri boşalmadı, düşünce de zincirlerinden boşandı. "Aydınlanma" denilen de bundan ibarettir, düşüncenin zincirlerinden boşanması. Başka deyişle entelektüel düşünce üstündeki skolastisizm yıkıldı. Skolastisizm ezbere dayanan resmî öğretim ve öğrenim demektir. Bu yıkılınca "eleştirici düşünce" hayat buldu, aydınlanmanın kapısının açılması demekti bu.

O tarihlerde dün yasak olan her şey konuşulur oldu. İlkin resmî ideoloji üreten resmî tarih didik didik edilmeye başlandı.

Bu toprakların gerçek sakinleri yerin altından seslerini duyurur oldular. Ermeni sorunu, tehcir, soykırım itişe kakışa da olsa konuşulur oldu. Rembetiko müziğini dinleyip Yorgo'nun meyhanesinde kafa çekenler bu müziğin bir gecede apar topar kovulan İstanbullu Rumların " ah" çekmesi olduğunu, Sarı Gelin türküsünün Ermeni tehcirinin ağıtı olduğunu öğrenir oldular. Kemalizm, laiklik, askerî vesayet, kadın sorunu, cinsellik, LBGT her şey ama her şey tartışılır oldu. Marksizm, sol, liberalizm, modernizm her şey... Bütün bu konular TV'lerde, medyada tartışılan canlı mevzular hâlini aldı, yani kamuoyuna mal oldu. Teknolojik devrim ve getirdiklerini, yeni düşünce tarzlarını kamuoyu geniş ölçüde duyar oldu. Çevre sorunları, yeşil hareketleri gündeme daha kuvvetli biçimde girdi. Ekonomide devletçilik mi, piyasa mı konusu en canlı tartışmaların konusuydu. Bu durum işte II. Meşrutiyet döneminin canlı fikir ve siyaset tartışmalarını hatırlatıyor. Bu genişlikte olmasa da 27 Mayıs darbesi sonrasında da fikrî düzeyde böylesi özgürlükçü bir ortam yakalanmıştı.

Çok çarpıcıdır, biz yasallık mücadelesi verirken 1990'da birden Kürt sorunu gündeme düştü. Henüz mahut ceza yasası maddeleri kalkmamıştı. Mehmet Ali Birand, Abdullah Öcalan ile Kandil'de bir röportaj yapmış ve bunu *Milliyet* gazetesinde yayınlamaya başlamıştı. Bizim göz ağrımız (ya da biz onun göz ağrısıydık) o zamanın ünlü DGM Başsavcısı Nusret Demiral'ın direktifiyle *Milliyet*

gazetesi polisçe basıldı ve rotatifteki gazetelere bizim göz ağrımız olan 142/3'e göre operasyon yapıldı. Bu olay bomba etkisi yarattı. Yani 141, 142 yalnızca komünislere, demokratlara karşı değil, Kürt halkının özgürlüğüne de karşı hükümler içeriyordu. Biz komünistlerin özgürlüğünü koparıp almıştık şimdi gündeme bu maddelerin duvar çektiği bir başka ana sorun giriyordu.

Politik Gündeme Kürt Sorunu Girdi

PKK olgusunun ortaya çıkışı ve bizzat generallerden gelen "bu iş silah yolu ile çözülemez" açıklamaları bugüne dek tabu olan silahlı güçleri dokunulmaz olmaktan çıkardı. Böylece resmî ideolojinin diğer koruyucu kılıfı olan militarist ideolojiyi de çözdü. Ergenekon davaları bu çözülmenin imkânıyla ortaya çıktı.

Şu gerçeğin altını çizmeliyim; bizim yasallık mücadelemizde karşımıza çıkan hükümet değil devletti. Yukarıdaki olgular bunu apaçık ortaya koymuyor mu? Hükümet de artık 141, 142, 163 kalksın noktasına geliyor ama bu maddeler kalkmıyordu. Neden? Direnen kimdi ya da neydi? Sanırım bu sorunun yanıtı artık çok açıktır.

Devletin Derinine Doğru

Devleti görünmez kılan ideolojik örtü çözüldükçe dikkatler devlet denilen olguya yöneldi. Herkes şunu soruyordu: 141 ve 142'nin kalkmasını artık herkes istiyordu, hükümet de istiyordu, sermaye çevreleri de istiyordu ama kalkmıyordu bu maddeler. Hatırlayalım Alarko Holding'in patronu İshak Alaton'un özel konuşmalarında bu maddelerle ilgili sorusuna Özal "her şeyi yapabildiğimi mi sanıyorsun İshak" yanıtını vermişti. Peki, engel olanlar kimdi?

Kimdi bu Nusret Demiral?

Demiral'ın Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun görevlendirdiği yargıçlarla hükümete rağmen görüşmekten kaçması ardından *Milliyet* gazetesine operasyon düzenlemesi medyada "Kim bu

adam?" sorusunu doğurdu. Ardından dikkatler devlet içinde hükümetlerin de üstünde veya altında olan görünmez ele doğru uzandı.

kontrgerilla

Yerli "Gladio",

Milliyet, 16 Kasım 1990.

Medyada şu başlıklar yer aldı:

-MİT hukunun temsilcisi: Nusret Demiral (Haziran 1989, *2000'e Doğru*),

-"Türk Gladyosu Özel Harp Dairesidir" (Kurmay Yarbay Talat Turhan'ın açıklaması),

-Kontrgerilla / Yerli "Gladio" / Gladio çığ gibi (16 Kasım 1990, *Milliyet*).

Böylece Pandoranın kutusu açılmaya başlamıştı ki;

Bir gün Susurluk'ta sabaha karşı lüks bir Mercedes bir kamyona çarptı, bu öyle bir çarpışmaydı ki şiddeti Türkiye'yi sarstı. Tarih 3 Kasım 1996. Orta yere dökülenler, ne oluyor sorusuna yanıtın

ipuçlarını vermişti. Devletin derinliklerinde kirli bir çeteleşme ortaya çıkmıştı çünkü. Buna Susurluk Çetesi adı verildi. Mercedesin içindekiler bu çetenin elebaşlarıydı. İçlerinde daha önce yedi TİP'li genci hunharca katleden adı uluslararası uyuşturucu baronuna çıkan Abdullah Çatlı da vardı, yanında toprak ağası Sedat Bucak vardı, bir Emniyet mensubu, bir milletvekili falan. Bunlar derindeki çetenin yalnızca ipuçlarıydı. Çatlı'nın üstünden emniyetin verdiği "dokunulmazlık" belgesinin çıkması olayın nereye uzandığını gösteriyordu. Basın üstüne gitti bu olayın, Mehmet Ağar'a kadar uzandığını ortaya serdiler. Ama bu çete herhalde bu isimlerden ibaret değildi. JİTEM adı medyaya düştü, özel harpçiler, uyuşturucu ve silah kaçakçıları ve korucuların içinde olduğu bir çeteyi artık Türkiye biliyordu.

Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık

Ortaya çıkarılan çete derin devlet mevzusunu Türkiye'nin gündemine derin biçimde taşımıştı. Bu durum, devleti bu kirli çeteleşmenin sarmış olması yalnız solu, demokratları değil sağı da rahatsız etmişti. Böylece ilk kez sivil toplum eylemi diyebileceğimiz ne sağın ne solun damgasını taşımayan halkın demokratik tepkisi patladı. Halk gerçeklerin ortaya çıkarılmasını istiyordu, temiz toplum istiyordu. Bu isteğini çok yaratıcı bir eylem biçimiyle ortaya koydu.

Gece saat tam 21'de ışıkları bir dakika yakıp söndürmek fikri, bu yaratıcı fikir tuttu, ışıklar yanıp sönmeye başladı.

O süreçte demokrasi, insan hakları temelinde, özellikle Güneydoğu'daki adı konmamış savaşa karşı barışı savunan "Aydınlık İçin Yurttaş Girişimi" doğdu.

Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık eyleminin nasıl doğup geliştiğinin, Aydınlık İçin Yurttaş Girişimi'nin ayrıntılarını öğrenmek isteyenler sevgili Yüksel Selek'in *Özgürlüğün Peşinde / Yaşadım Diyebilmek İçin* adlı kitabına bakabilirler.

Bu olay bir şeyi gösteriyordu; Türkiye demokratik değişime gebeydi, onun sancıları yaşanıyordu. 12 Eylül faşist darbesine karşı verilen mücadelelerle, düşünce özgürlüğü için, komünist partisinin yasallığı için verilen mücadelelerle ortaya bir kamu duyarlılığı ve bir politik toplum çıkmıştı. Beklenmesi gereken, bu birikimden radikal demokratik bir muhalefetin çıkmasıydı ama bu ortamdan yararlanarak bu uyanışı tam tersi bir kanala akıtmak için çalışanlar çıktı.

Ardından postmodern 28 Şubat darbesi geldi. Bu darbe bir fay kırılması yaratarak bir devrimsi dalganın doğmasına yol açtı ve bu dalga 2011'e kadar gitgelli biçimde sürdü. O ara kadınların türban yasağına karşı eylemleri patladı. Bu eylem de bizden sonra ikinci sivil itaatsizlik olarak akademik literatüre geçti. Böylece laikçi sözde sol ideolojinin çözülmesi hızlandı.

Ardından Ergenekon meselesi gündeme oturdu.

Resmî ideolojinin unsurlarından biri olan Türkçülüğün dayandığı Turancılık ise Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Türkî Cumhuriyetleri fethe gidenlerin hayal kırıklığıyla dönmeleri sonucu çöktü.

İslamcı ideoloji ise bizzat AKP eliyle çözüldü, rüşvet ve yeni zenginlerin yaşam tarzı bu ideolojiyi gözden düşürürken buna bir de IŞİD terörünün İslam dünyasında yarattığı moral çöküntü eklendi. Bugün AKP iktidarına İslamcı demek yanlıştır. Yeni zenginler sadece İslam'ı, talanın örtüsü olarak kullanıyorlar. O nedenle İslami çevrelerden Erdoğan'a muhalif seslerin yükselmesi hiç de şaşırtıcı olmaz.

Anayasa değişikliği için yapılan referandum sonucunda, resmî ideolojisi çözülmüş, böylece devleti örten incir yaprağı düşmüş, çıplak bir devlet milliyetçiliğine dayanan geleneksel ceberut ya da despotik devlet bütün libaslarından soyunmuş olarak karşımıza çıkmıştı. 1930'ların parti devleti yani. Tıpkı o tarihlerde yapılan göstermelik seçimler gibi referandum da devlet "Evet" deyin diye

ortaya çıkmıştı. Bunu yazmıştım. İşte bu hâl artık devletin kendini bir örtü ile gizleyemediğini gösteriyordu. Getirilmek istenen başkanlık sisteminin dayandığı ideolojik temel ne İslamcı, ne Türkçü ne muhafazakâr ne de liberaldi. Doğrudan, çıplak biçimde otoriter ve totaliter devlet ideolojisidir bu.

Referandumdan sonra ilginç bir tablo ortaya çıktı, dün resmî ideolojiyi oluşturan unsurlar, İslamcılık, Türkçülük, Kemalizm bugün ağırlıklı olarak muhalefet tarafındadır.

1930'larda resmî ideoloji Kemalizm idi. İslamcılar, Kürtler, komünistler ve liberaller muhalefetteydi. Muhalefet için tarihsel ittifak imkânı vardı. Tan matbaasının basılması ve *Görüşler* dergisinin kapatılması olayını anlatmıştım, bir provokasyonla bu ittifakın önü kesilmişti.

1990'lara geldiğimizde resmî ideolojinin adım adım çözülmesiyle ortaya çıkan devrimsi dalga, tarihsel muhalefet kanadından İslamcı muhalefeti kendi içinde değişim geçirterek AKP olarak iktidara getirdi. AKP iktidar olmuştu ama devlet muhalefeti vardı karşısında. Bu süreci biliyoruz, tekrar etmeyelim. Bu süreci şöyle ifade etmiştim; *Tarihsel bir perspektiften bakınca AKP iktidardaki tarihsel muhalefet, CHP ise muhalefetteki tarihsel iktidardır. Bu durum ikili iktidar durumudur ama böyle süremez demiştim.*

HÇ- *Tarihsel perspektiften bakmak dediniz, gerçi söyleşimiz boyunca bunun üzerinde çokça durdunuz ama burada bir toparlama yapmak iyi olur, tarihsel perspektif derken neyi kastediyorsunuz?*

Bir Cinayetin Tarihsel Geri Planı

NY- Evet bir toparlama yapmak iyi olur, toparlarken de biraz açmak gerek. Önce bir alıntı vereceğim ve sonra 15'lerin katledilmesinin tarihsel geri planı üstünde duracağım.

"O günkü konjonktürde dünyanın en güçlü emperyalist devleti olan İngiltere'ye direnebilmek de ancak Sovyetler Birliği'nin

moral, maddi ve askerî desteği ile mümkün olmuştur. Her ne kadar Ankara'nın umduğu kadar hızlı ve büyük bir destek gelmese de Sovyet Rusya'dan gelen cephane, teçhizat ve maddi yardım inkâr edilemeyecek bir katkı sağlamıştır. Şu noktanın altını tekrar çizmekte yarar var: Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları Sovyet Rusya ile yaptığı ittifak sayesinde oluşmuştur.

Sadece bu kadar da değil. Rusya'da patlak veren 1917 Ekim Devrimi sadece sınıfsal değil ırk, ulus ve cins temelinde de sömürü ve ezilmeye karşı kurtuluş ateşini tutuşturmuştu. 1917 Şubat ve Ekim Devrimlerinin dünya çapında yarattığı sarsıntıyla geleneksel, içine kapalı cemaatler hâlinde yaşayan Rusya Müslüman-Türk topluluklarının yaşadığı değişim ve yenilenme Türkiye'ye esin kaynağı olmuştur. Rusya Müslümanlarının 1917-1921 yılları boyunca düzenlediği kongre, kurultay ve konferansların gündemi sosyalist ve komünistlerin siyasi-ideolojik görüş ve tutumlarından doğrudan etkilenmişti. Bir imparatorluk olan Çarlığın yıkılarak yerine 15 devletten oluşan Federatif bir Cumhuriyetin kurulması; Sovyet Rusya topraklarında yaşayan Türk ve Müslümanların da federatif cumhuriyetler kurması, Anadolu'da da Osmanlı İmparatorluğuna son verilerek bir 'Cumhuriyet' kurulabileceğini esinleyen etkenler arasındadır. Yine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde dünyada ilk kez Müslüman kadınların erkeklerle eşit siyasi ve sosyal haklar elde etmesi de Anadolu'ya esin kaynağı olmuştur" (Emel Akal, *Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirakiyuncular Komünistler ve Paşa Hazretleri*, İletişim Yayınları).

Emel kuşkusuz bir gerçeğe işaret ediyor. Gerçekten de Doğu toplumları ve Anadolu için Bolşevik devrimi uyanış için güçlü bir esin kaynağı olmuştu. Bu bir aydınlanma dalgasıydı. Yenilikçi ve değişimci rüzgârlar esmekteydi. Mustafa Suphi bu ortamı değerlendirebilmek için dönüyordu ne var ki bana göre geç kalmıştı. Çünkü onun dönmek için yola çıktığında rüzgârlar tersine dönmeye başlamıştı. Suphi belki de bunu gördüğü için "her şeye rağmen"

dönerek durumu değiştirebileceğini düşünmüştü. Bu olabilirdi de eğer provokatif bir komplaya kurban gidip öldürülmüş olmasaydı.

Ankara yüzünü İngiltere'ye dönünce artık tarihin seyri değişmişti, aynı durum Moskova için de geçerliydi. Suphiler için idam kararıydı bu değişme. Öte yandan Bolşevik Rusya kendi etrafında bir statüko yaratma ve kendini koruma altına alma siyasetine yönelmişti. Bu korunma çemberi İran ve Irak'a kadar uzanıyordu. Nitekim Mustafa Suphi'nin öldürülmesinden hemen sonra 16 Mart 1921'de her iki taraf için de statükonun korunmasını esas alan Ankara ile Moskova arasında bir anlaşma imzalanır. Savaştan çıkmış, aç, yorgun, perişan iki ülke için bu durum anlaşılır bir şey fakat bu statüko Türkiye'de komünistlerin ve demokrasinin lehine olmamıştır. Hepsi bu da değil ortaya çıkan yeni belgeler ve bilgiler daha Lenin sağken Müslüman Doğu toplumlarına yönelik politikalarında Bolşeviklerin örtük bir milliyetçi tutum içinde olduklarını gösteriyor. Yani şimdiye dek bildiklerimizin aksine bu yanlışın yalnızca Stalin'in eseri olmadığını Lenin'e kadar geriye uzandığını görebiliyoruz bugün. Mustafa Suphi ise Sultan Galiyev ile birlikte Doğu halklarının uyanışının peşindeydi. Daha önce Ethem Nejat'ın Almanya'da Spartakistleri tanıdığını söylemiştim, hatta o ayaklanmaya da katılmış biriydi. Dolayısıyla bu akımın etkileri altında Balkanlar'da gelişen demokratik-devrimci milli akımların düşünceleriyle henüz demokrasi fikriyle tanışmamış olan Doğu Müslüman toplumlarının yenilikçilik fikriyatının birleşmesi oralarda da devrimci demokratik düşüncelerin gelişmesini sağlayabilirdi. Özellikle Doğu Müslüman toplumları içinde tasavvuf akımlarının rolü son derece önemlidir. Bu akımlar Şamanizm ile etkileşmişler ve Zühdcü yani dünyadan el etek çeken akımlardan farklılaşmışlardı. Hinduizm ile de onları karıştırmamak gerek. Türkiye de zayıf da olsa bir işçi sınıfı vardı ve daha önce işaret ettiğim gibi II. Meşrutiyet döneminde gördüğümüz gibi demokratik değişime açık fikirler hayli canlıydı. Bu fikirlerin kökleri "Balkan

Rönesans'ına" kadar uzanır. Anadolu'da Batı'dan ve Doğu'dan gelen bu fikri akımların kaynaşması bu topraklarda antik Anadolu Aydınlanmasından da beslenen çağdaş bir Anadolu Rönesans'ı yaratabilirdi. Neden olmasın?

İşte böyle bir gelişme penspektifin o tarihte her iki taraf için de yani hem Ankara hem Moskova bakımından, kurulmak istenen statükoya bir tehdit olarak görülmüş olma ihtimali oldukça yüksek, hatta kesin görünüyor.

Artık şurası da açık ki Mustafa Kemal, Mustafa Suphi'yi davet etmiştir. İlk gönderdiği mektup zaten biliniyor. Bir de üzerinde sır perdesi olan ikinci davet mektubu meselesi var. Bu ikinci davetin halisane niyetlerle yapılmış olmadığı anlaşılıyor. Zira Mustafa Suphi'ler Türkiye sınırına girer girmez örgütlenmiş ve kışkırtılmış toplulukların şiddetli saldırılarına uğrarlar, Erzurum'dan Trabzon'a dek altı gün boyunca bu kışkırtma ve tacizler sürer. Mustafa Suphi, Kâzım Karabekir'e bu durumu bildirir, güzergâhın değiştirilmesini ister ama Karabekir "Ya bu yoldan gelirsiniz ya da dönersiniz" der. Bunları Ankara'nın bilmemesi mümkün değildir. Bu açık durum karşısında cinayet emrinin kimin tarafından verildiğinin önemi ikincil kalıyor. Katliam ortamı hazırlandıktan sonra gerisi önemli değildir. Sovyetler Birliği ve Komintern ise Mustafa Suphi'lerin öldürülmesine sessiz kaldılar. Bu da üstüne kafa yorulması gereken önemli bir soru işaretidir. Bu sessizlik Kemalist rejime komünistler üzerindeki baskıları artırma cesareti verdi. Bu konuda daha can sıkıcı başka yorumlar da var ama onların dayandığı kaynakları inceleyebilmiş olmadığım için girmiyorum.

Geçmişte, bu cinayetin Ankara'nın bilgisi dahilinde olduğu yorumunu yapanları yeni belgeler doğrular mahiyettedir. Bu konuda Komintern arşivlerinden Yücel Demirel'in Osmanlıcadan yaptığı çevirilerle derlediği TÜSTAV yayınlarından çıkan *Dönüş Belgeleri* 2 kitabına bakılmasını öneririm. Orada kuşkuya yer bırakmayacak çok sayıda belge var. Ben yalnız bir tanesine dikkat çekmekle

yetineceğim. Kitabın 157. sayfasında "Abdülkadir yoldaşın layihası kopyası" başlığını taşıyan belgedir bu. Uzun olduğu için buraya alamıyorum. Bu belgenin altındaki imza "Türkiye Komünist Gençler Birliği Azalarından Abdülkadir"

Bu genç komünist, Trabzon'daki komünist gençlerle ilişki kurmak için Mustafa Suphi'lerden önce Trabzon'a gelir. Suphi'ler gelince onlara katılma direktifi verilmiştir kendine. Dolayısıyla bu genç, heyetin Trabzon'a gelmelerinin öncesinden başlayarak gelişmeleri yerinde adım adım izleyen ve cinayeti de gören, cinayetten sonra da orada kalıp bilgi toplamaya çalışan bir görgü tanığıdır. İlk kez bu belgeyle bu hunharca işlenmiş cinayetin bir görgü tanığına ulaşmış oluyoruz. Anlatım özetle şöyle: "(...) Bu sırada merkez komite'nin Bayburt'a muvasalat ettikleri haberini aldım. İşte o sırada halk arasında müthiş bir propaganda zuhur etti. Bu propaganda Trabzon'da Müdafaa-i Milliye Cemiyeti tarafından karar verilmişti.

Ben ve yoldaşım Mehmet Salih ile bu propagandadan maksat ne olduğunu anlamak için derhal propagandacılara yanaştık" dedikten sonra bu tahrikleri uzun uzun anlatıyor. Özeti gelenlerin din değiştirip "Rus dinine geçtikleri", Rusya'daki esirleri kurşuna dizdiklerini, Türkiye'ye geldiklerinde ailelere, kadınlara, paralara, mülklere el koyacaklarını falan söyleyen bildik pis propaganda. Bir tellalın ortaya çıkıp halkı dükkânlarını kapatıp Değirmendere'de toplanmaya çağırdığını söylüyor .bu genç. Gencin anlatımından *hükümet propagandacılarının* da bulunduğunu anlıyoruz. Yine anlıyoruz ki, örgütlü topluluğun dışındaki halkın çoğunluğu bu provokasyona muhalif kalmış. Dağılmak isteyen halkı asker ve polis zorla önlemiş. "Saat (gece yarısı) yarımda kafile göründü. Değirmendere'de Müdafaa-i Milliye reisi ve azaları, *polis müdürü* bulunuyordu (...) O sırada Kâhya Yahya... on tane hamal, beş altı tane rençper, on beş tane .sepetli hamal çocukları dizerek geldi... Mustafa Suphi, Müdafaa-i Milliye reisi ve *valiye* hitaben 'Biz Ankara'ya gideceğiz, Mustafa Kemal Paşa'ya arz-ı ubudiyet için geldik. Lütfen müsaade

ediniz. Muhabere edelim' diyorken arkadan birisi bir tekme vurdu. Mustafa yoldaş çamurlar içine yuvarlandı. Hamallar derhal taarruz ederek döverek motora sevk ettiler. Arkadaşlarını birer birer döverek motora sevk ettiler. Motora on beşe karip *asker* bindirildi" diyor Abdülkadir. Anlatımı devam ediyor, sonrasında motor hareket edip açılır. Halk dağılır. Sahilde kimse kimseyle temas ettirilmez. Ancak birkaç gün sonra o motorun tayfalarından birinden malûmat aldığını anlatıyor bu genç komünist, o tayfa "Sürmene yakınlarında elleri ayakları bağlı denize attıklarını" söylüyor. Anlatımının gerisi de önemli ama daha fazlasını aktarmayı artık içim kaldırmıyor. Yukarıdaki anlatım her şeyi yeterince açıklıyor. Bir başka belgede ise Mustafa Suphi'nin motora götürülürken elinde tuttuğu bir kağıdı sallayarak "Mustafa Kemal Paşa'nın daveti bu, siz ne yapıyorsunuz" dediğini okudum. Bu mektup, Mustafa Suphi'nin üzerindeki eşyaların kayıtları arasında isim olarak geçtiği hâlde sonra yok olmuştur.

Bu cinayetin bir avuç çapulcunun işi olmadığı aşikâr. Polis müdürünün, valinin gözü önünde işlenmiş, polisin ve askerin de katıldığı apaçık örgütlü bir siyasi toplu cinayet bu. Daha fazla lafa gerek yok.

Mustafa Suphi'nin 14 yoldaşıyla birlikte boğulmasıyla, *Cumhuriyet'in demokratik halk devrimine evirilmesi fırsatı da böylece Karadeniz'in sularına gömülür. Asker sivil oligarşi yeni devletin egemenleri olur.*

Bu filmin devamı şöyledir: Yeşil Ordu ve Halk Zümre'si dağıtılıp devlet eliyle resmî komünist partisi kurulunca (Daha önce "II. Meşrutiyet'in fikirsel canlılığı" başlığı altında bu iki örgüt konusunda biraz bilgi vermiştim) Yeşil Ordu ve Halk Zümresi içinde olup da resmî TKP'ye katılmak istemeyenlerle gizli TKP (Türkiye Bolşevik Komünist Partisi) birlik görüşmeleri yapmışlar ve sonuçta adı komünist olmayan bir yasal partinin kurulmasında anlaşmışlardı. Böylece Türk Halk İştirakuyun Fırkası (TİHF) resmen

kurulmuştu. Bu hareketin içinde bir isim var ki dikkati üzerine çekiyor, bu kişi Halk Zümresi içinden gelen, Bolşevizm'e sempatisi olan ve büyük İslam âlimi olarak tanınan Şeyh Servet'tir. TBMM onun hazır bulunmadığı gizli bir oturum yapar ve Halk Zümresi'nin sağ kanadı Şeyh'i suçlar, onu Bolşeviklerin ve hatta İngiltere'nin ajanı ilan eder. Benzer bir saldırıya Tokat mebusu Nâzım Bey de uğrar, dokunulmazlığı kaldırılır. Mustafa Kemal bu oturumda bu sağ kanadı destekler bir konuşma yapar. Böylece artık antikomünist ve anti-Bolşevik siyaset devletin resmî siyaseti olarak ilan edilmiş olur. Ardından tutuklamalar gelir ve ardından TİHF kendini fiilen fesheder. Daha önce de değinmiştim.

TARİHSEL MUTABAKAT ÜZERİNE

Görüleceği gibi Cumhuriyet kurulurken devlet kontrolünde olmayan İslami kesimlerle sol yakınlaşma çabası içinde olmuş ama bunu başaramamıştır. Bu nedenle İslami muhalefeti, Kürt muhalefetini ve sosyalist komünist muhalefeti "tarihsel muhalefet" olarak niteliyorum. Tarihsel perspektif dediğim budur.

İşte buradan baktığımda 1990'larda, 1930'lar öncesinde mümkün iken gerçekleşemeyen *tarihsel mutabakat fırsatının 1990'larda yeniden doğmuş olduğunu* görüyorum. AKP birinci döneminde kimse itiraz edemez ki reformcuydu. Avrupa Birliği hedefi çok netti. Kıbrıs Sorunu'nun çözümü de içinde dünün çözümsüzlüğe itilmiş sorunlarını çözmek için politika geliştirmeye çalışıyordu. En önemlisi ise Kürt sorunuydu. Kürt sorununun barışçı çözümü, Türkiye'nin 1930'lar öncesinde kaçırdığı demokratik cumhuriyeti inşa fırsatını yeniden verecekti. Bu sivil, demokratik yeni bir anayasa ile taçlanacaktı. Bu hedef etrafında liberaller, solun bir kesimi ittifak hâlindeydi. Ne var ki AKP karşısında bu reformları savunan bir muhalefet partisi yoktu. CHP tam tersine AB'ye karşıydı, Kıbrıs'ı satıyorlar propagandası yapıyordu ve PKK ile görüşmelere de karşı çıkıyordu.

Buna rağmen eğer Kürt sorununda olumlu bir çözüme varılmış olsaydı demokratik değişim CHP muhalefetine rağmen yine de sürebilirdi. Çünkü o tarihlerde gerçek muhalefet konumunda Kürtler, liberaller ve bir kısım sol vardı. Ama bu kesim dağınıktı, daha çok medya üstünden bir rol oynuyorlardı. AKP'yi hem reformlar nedeniyle destekliyor hem de reformlardan uzaklaşan

adımlarını eleştiriyorlardı. "Yetmez ama evet" buydu. Gezi'nin ardından Haziran 2015 seçimlerinde HDP hareketiyle radikal demokratik muhalefeti ucundan yakalamıştık.

Ne var ki Kürt sorununda karşılıklı hatalar yapıldı ama çözüm sürecinde masayı deviren AKP olmuştu çünkü artık devletti ve Rojova'da bir Kürt statüsünün doğmasına devlet reflesiyle karşı çıkmıştı ve dolayısıyla içerde de artık Başbakan Erdoğan'a göre "Kürt sorunu diye bir sorun yoktu" Ve böylece bu tarihsel fırsat kaçırıldı. Bundan böyle Kürt sorununun çözümünü merkeze almayan, bu soruna anayasal eşit yurttaşlık, anadil serbestisi ve anadilde eğitim ve kendi kaderini tayin hakkı esasıyla bakmayan hiçbir politika demokratik değişimi gerçekleştiremez.

Kürt hareketi de, HDP'ye kadar, sollarla sınırlı, dar bir ittifak politikası izlemişti. Çatı partisi girişimi böyle bir şeydi. O zaman da eleştirmiş ama seçimde oyumu onların çıkardığı Emek Bloku'na vermiştim. Sonra da HDP'ye verdim.

HÇ- *Bu pek bilinmez.*

NY- 03.07. 2011 tarihli *Taraf* gazetesinde "Seçim ittifakı ve tarihsel ittifak" başlığını taşıyan yazım, çatı partisi projesinin eleştirisini yaptıktan sonra şöyle bitiyordu: "Bu görüşüme rağmen 12 Haziran seçimlerinde bağımsız adayları meclise taşıyabilmek için oluşturulan Emek Demokrasi ve Özgürlük Bloku'nu destekliyorum. Nedenim ise çok basit çünkü Kürt özgürlük hareketinin mecliste temsil edilmesini demokrasimizin geleceği açısından hayati derecede önemli buluyorum."

Ben kalemimi işte bu tarihsel perspektiften bakarak üç tarihsel muhalefetin yakınlaşması için kullandım hep. *İslami muhalefet, Kürt özgürlük hareketi ve "sol ve daha geniş demokrasi güçleri"*

Söylediğim gibi AKP 2011 seçimleriyle birlikte artık devlet partisi olmuştu. O tarihte yazmıştım, artık otoriterleşme beklenilmeli diye. Hatta beni eleştiren, bunu da nereden çıkardın diyen arkadaşlarım

olmuştu. Bu öngörüm maalesef hızla gerçekleşti. Bundan böyle artık devlet partisi olan AKP vardı karşımızda. O tarihten sonra ise yazılarımda yalnızca AKP eleştirisi vardır. Devamında AKP, Gülen hareketiyle ittifakını bozup, Ergenekon çevresiyle ittifaka girdi. Ergenekon davalarında hukuk dışına çıkıldığı dava sürecinde görüldü ama aynı zamanda Ergenekon'un varlığını gösteren kanıtları da görmüştük.

Nihayet AKP'nin elini güçlendiren en vahim hata Haziran seçimleri sonrasında bir koalisyon kurulamayışıyla yaşandı, CHP ayağına kadar gelen fırsatı beceriksizce harcadı. İkinci vahim hata yine CHP'nin bu kez de milletvekillerinin dokunulmazlığı meselesinde AKP'nin önünü açması oldu. Bitmedi, bunu Anayasa Referandumu'nu kabul etmesi izledi. Oysa bu referandum mevcut anayasaya da aykırıydı. OHAL koşullarında bir Anayasa değişikliği kabul edilemezdi.

Özetle demem o ki, tarihsel perspektife sahip radikal demokratik bir muhalefet ortaya çıkmadığı durumda iktidarlardan yakınmanın bir anlamı yoktur. Önce doğru dürüst muhalefet olmayı becermek gerekiyor.

***HÇ**- Gazete yazılarınız üzerine geriye dönüp baktığınızda eleştirileriniz var mı?*

NY- Olmaz mı tabii ki var, gündelik yazı yazıp da yanlış anlamalara müsait özensiz ifadelerin olmaması veya günlük nabız atışlarına göre veya polemikler nedeniyle aşırı vurgular yapmış olmamak mümkün değil. Aksi hâlde yazılarınız günlük gazete yazıları değil dergi yazıları olurdu. AKP ile ilgili ifadelerimde bu tür gereksiz vurgular var, bunun farkındayım. Bir süre sonra günlük yazı yazmak artık beni sıkar hâle gelmişti, yorulmuştum, bırakacaktım. Ahmet'le (Altan) konuştum, "Peki ben ne yapayım ben yorulmadım mı sanki, ben romancıyım ne işim var burada" demişti, utandım, haklıydı devam ettim. *Taraf*'taki Kürt sorunu ile ilgili bir

tartışma, arkasından bardağı taşıran 1 Mayıs '77 polemiği çıkınca artık bıraktım.

***HÇ- Taraf** gazetesiyle ilgili bir şey söylemek gerekse ne derdiniz?*

NY- *Taraf* gibi cesur bir gazeteye ve Ahmet Altan'a asıl bugün ihtiyaç var derim. Kesinlikle ne Ahmet Altan'ın ne Mehmet Altan'ın suçlu olduklarına inanmıyorum.

***HÇ-** Bugünkü politik durumun geleceğe dönük olarak gelişimiyle ilgili bir öngörüde bulunmak gerekirse ne diyebilirsiniz?*

NY- Tarihe bakmak gerek, bir ülkede cezaevlerinin patlayacak kadar dolu olduğu hiçbir iktidar ayakta kalamamıştır, ne Hitler faşizmi, ne Güney Afrika'daki apartheid rejimi ne de 12 Eylül faşist diktası.

Ülkemizdeki sorunlar dünyadan ayrı değil. ABD'de Trump, Rusya'da Putin ve bizde de Erdoğan var.

Bu tablo Soğuk Savaş sonrasında bir kırılmanın tablosudur. ABD'de askerî sanayi komplekslerinin yerini bilişim sektörünün alacağı hayali vardı. Oysa öyle olmadı, bilişim sektörünü askerî sanayi kompleksleri yuttu.

Daha da derinde uygarlık krizi içindeyiz. Basitçe söylersem daha doğrusu bu basitleştirilmiş ilişkiyi ben söylemeyeyim de ünlü bir fizikçi söylesin, Stephen Hawking, diyor ki "bugün Afrika'daki yoksulların cep telefonuna uzanma mesafesi, suya uzanma mesafelerinden daha kısadır" Bu söz bana kalırsa uygarlık krizinin en özlü anlatımıdır. İklim değişikliği her ülkeyi etkiliyor. Görüyoruz bunu bizi de etkiliyor ama 5 yıl içinde Afrika yoksulları tam anlamıyla susuz kalacaklar. Milyonların göçü başlayacak, şimdi de var zaten. Bunu Somali de olduğu gibi ama daha büyük iç savaşlar izleyecek. Zengin Kuzey etrafına duvar çevirerek kendini korumaya hazırlanıyor. Bizim gibi ülkeler o duvarı oluşturacaklar. Yani kıyamet bizde kopacak. Ortadoğu yeni dünya savaşının merkezinde. Bu ateş çemberi nasıl kırılır doğrusu reel politika açısından bilmiyorum.

Medeniyetler Buluşması

HÇ- *Yukarıda Türkiye'nin değişime gebe olduğunu söyleyip geçtiniz, bunun üzerinde biraz duralım, nasıl bir gebeliktir bu?*

NY- Türkiye bölgede dengeleri değiştirebilecek potansiyele sahip büyük bir ülkedir. Ama bölgenin bütün sorunları gerçekte bizim üstü örtük iç sorunlarımızı oluşturuyor, en başka Kürt sorunu geliyor, Alevi sorunu, Araplar, Türkmenler var. Batı'da Ege sorunu ve Kıbrıs sorunu var. Türkiye bu sorunlarla birlikte kendine sürdürülebilir bir gelecek kuramaz ve bu gerilimler içerde her zaman demokrasiyi boğacaktır. O hâlde tek çıkış yolu Türkiye'nin bölgede bir barış ülkesi olması ve barışı ihraç etmesidir.

AKP bölgede şahinliği denedi sonuçları ortada, daha da deneyecek ama daha fazla ileri gidebileceği bir mevzi yok. Giderse bu sonunu da getirebilir.

Türkiye yine dar iktidar siyasetine odaklanarak perspektifsiz politikalara, örneğin gelecek cumhurbaşkanlığı seçiminde kimi çıkaralım ile sınırlı bir dar görüşlülüğe hapsolursa yaklaşan felaketten yakasını kurtaramaz.

Türkiye iç barışını sağlayarak eşzamanlı olarak bölge barışını sağlayacak bir ülke pozisyonuna gelebilir. Bunun yolu Medeniyetler Buluşması'nı büyük proje hâline getirmekten geçiyor. Böyle bir proje bu topraklardaki medeniyetleri yaratanların torunlarınca kolay sahiplenilebilir bir projedir. Ermeniler, Kürtler, Süryaniler, Aleviler, Bektaşiler, İslamcılar, Sosyal demokratlar, Komünistler, Sosyalistler, Liberaller hepsi sahiplenebilir. Medeniyetler Buluşması projesi Batı'daki insan hakları savunucuları ve demokratlarca da göz ardı edilemeyecektir.

İç barış için Kürt halkının özgürlüğünü ikircikleşmeden savunmak böyle bir projenin kilit anahtarıdır.

Sözün özü, tarihle yüzleşme bugün insanlığın sorunudur. Küreselleşme çağında dünyamızın ve ülkemizin yeni bir

Aydınlanmaya ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Üstelik bu aydınlanmanın ülkemizde tarihsel kökleri var, Tasavvuf düşünceleri gibi. Bu kez ne Batı tek başına ne de Doğu tek başına bir aydınlanma yaratamaz. Eğer Medeniyetler Buluşması sağlanamazsa dünyamız korkarım içine girdiği yeni barbarlık çağından çıkamayacaktır. Ve bu durumun doğurabileceği sonuçları düşünmek bile istemiyorum.

***HÇ**- Zaman zaman Tasavvuf düşüncesine vurgu yapıyorsunuz, bunu açmak ister misiniz?*

NY- Hayır çünkü çok uzar söyleşimiz ve sıkışık bir anlatımla da Tasavvufu anlatamam. Söyleşimizin başında *Peynir ve Kurtlar* kitabından söz etmiştim. O köylünün görüşlerinin Tasavvufi görüşler olduğu yorumları vardır. Bu yorumları yapanlar Batılılardır ve bana göre de doğrudur bu yorumlar. Tasavvufi düşünceler sanıldığı gibi yalnız İslam dünyasına ait değildir, Batı'da da vardır. Bu nedenle iki düşünce örneği vererek bu sorunu yanıtlamış olayım. Birincisi tarih olarak da önce gelen Tasavvufi bir akım olan Mutezile akımının bir düsturudur; "Biz Tanrı'yı aramak için yola çıktık insanı bulduk." Diğeri ise Engizisyon tarafından yakılan Giordano Bruno'nun bir sözü "Tanrı, iradesini hâkim kılmak için yeryüzündeki iyi insanları kullanır; yeryüzündeki kötü insanlar ise kendi iradelerini hâkim kılmak için Tanrı'yı kullanırlar."

Bilmemek Suçtur

Bu uzun söyleşi boyunca önceki bilgilerimle yetinmeyip tekrar tekrar geriye gidip tarihi araştırdım. Her seferinde bilmediğim yepyeni şeyler gördüm orada. Gördüğüm her şey, edindiğim her yeni bilgi geçmişe bakışımı sürekli daha derinlere çekti. Öyle ki bir ara bu söyleşiye devam edemeyeceğim duygusuna kapıldım yine. Şurası kesin, aslında geçmişin kapısını daha yeni açıyoruz.

Yazdıklarıma ve söylediklerime baktığımda orada gördüğüm şey geçmişe ait bilgisizliğimdir, cehaletimdir. Ama buna rağmen ben dün TKP Genel Sekreteri olarak konuşuyordum. Geçmişi bilmemekten bir parti üyesi sorumlu tutulamaz ama ben bulunduğum konumda tek sorumluydum. Bunun mazereti, kaçışı yok.

TKP tarihini bilmiyordum ama üstüne gidebilirdim; TKP 4. Kongresi'nde Nâzım Hikmetlerin muhalefetini biliyordum ama bu neydi, ne diyorlardı diye sormadım. Sormuş olsaydım yukarıdan beri anlatmaya çabaladığım "bize özgü" yolu daha o zaman büyük bir olasılıkla görebilirdim. Sarkis Usta bana Ermeni Soykırımı'nı, soykırım demeden anlatmıştı ama bu konuda TKP ne demiş diye kendime sormadım. Peşine düşmedim. Daha TİP döneminde Kürtlerle beraberdik ama genel sekreter olduğumda Kürtlerin tarihini öğrenmek diye bir çabam olmadı. Böyle bir çaba düz parti üyesinden beklenemez ama ben genel sekreterdim onların bilgisizliğinden de ben sorumluydum.

Mustafa Suphi'lerin katledilmesi olayını her komünist gibi ben de biliyordum ama Sovyetlerin, Komintern'in bu konuda neden suskun kaldığını sormam gerekirdi kendime, sormadım. Şimdi gördüm ve şimdi açıkladım.

Bunları sormuş olsaydım içinden geldiğim partinin geçmişteki günahlarını görür her şeyden önce onu temizlemeye çalışırdım. Bizim gerçek yenilenmemiz ancak böyle olurdu. Bu temizlenme TKP'yi milliyetçilikten/ulusalcılıktan arındırmak demekti. Bugün TKP'nin Şeyh Said, Dersim İsyanlarındaki yanlışlarını görüyoruz artık, hatta buna yanlış da değil, günah demek gerek. *Taraf* gazetesinde bir yazımda geçmişe dönük olarak, bu konuda özeleştiri yapmıştım ama yetmez. Affedersiniz demek önemsiz değil ama yetmezdi. Milliyetçiliği doğuran köklere inmek gerekirdi. Bu köklerin derinliğini ancak yeni görebiliyorum. Yeni dediğim, öncesi de var ama yoğun olarak yaklaşık 15 yılı aşkın tarihi öğrenme çabamı kapsayan süredir.

Öğrendiklerimle dönüp dün partimin politikalarına, söylediklerine yeniden ve yeniden baktım. Oralarda milliyetçiliğin sinmiş izlerini, sinik milliyetçiliği gördüm.

Geçmişte o burnu büyük kurtarıcılık misyonumuzla Kürt halkını da kurtarmaya soyunmuştuk. Komintern'in "tek ülke, tek sınıf, tek parti" şablonu gerekçemizdi. O nedenle Güneydoğu'da TKP örgütlenmesinde çatışmalara neden olmuştuk.

Yenilenme sürecimizde bu yanlışı görmüştük. Yasal TBKP programımızda bunu düzeltmiştik. Kurtarıcılık misyonunu bırakıyor, kendimize Kürt halkının özgürlük mücadelesine destek olma sorumluluğu veriyorduk. Fakat geçmişi öğrenme çabamın bana kazandırdığı tarih hissiyle bugün geriye dönüp o programımıza baktığımda orada bile milliyetçiliğin tortusunu görebildim.

Şöyle demişiz: "Kürt sorunu adil, demokratik ve barışçı çözüme kavuşmalıdır. Bu çözüm Kürt halkının özgür iradesini temel almalı Türk ve Kürt uluslarının ortak çıkarlarına dayanmalı."

Bu önerme çok doğru ve çok masum görünüyor ama öyle değil. Her şeyden önce çözüme bir şart koşuyoruz, "ortak çıkarlara dayanmalı" şartını. Oysa Türk ulusu bir devletti, egemen ulustu, devlet olmuş bir ulusla, devleti olmayan bir ulusun ortak çıkarları ne olabilirdi? Türk ve Kürt halkının barış ve demokrasi gibi kuşkusuz ortak çıkarları vardır ama burada halklardan değil ulustan yani devletten söz ediyoruz. Devleti olanla devleti olmayan arasında nasıl ortak bir çıkar olabilirdi ki? Sormamışım, sormamışız.

Sormamışız çünkü geçmiş günahlarımızla yüzleşmemişiz. O günah ki, ta Osmanlıya uzanıyor, Osmanlının Kürt yurdunu ve Ermeni yurdunu fethetmesi yani sömürgeleştirmesiyle başlıyor. Cumhuriyet hazıra konuyor, bu sömürgeleştirmenin üstüne devlet inşa ediyor. Bunu görmeden ve söylemeden Şeyh Said ve Dersim için gözyaşı dökmek, özür dilemek timsah gözyaşı dökmek oluyor.

Devlet Türk kökenli komünistleri, solcuları da ezdi ama biz

yine de egemen ulusun ayrıcalıklarına sahiptik, örneğin en azından dilimiz özgürdü, yani egemen ulusun solcularıydık.

Tarihin gerçek dilini çözdüğümde görüyorum ki, biz dün farkına varmadan "Türkiye Komünist Partisi" değil "Türk Komünist Partisi" olmuşuz. Oysa komünist olmanın ayrıksı yanı en başta enternasyonalist olmasıdır. Hem enternasyonalist hem ulusalcı olunamaz, olunursa da komünist olunamaz.

Bu nedenle dünün TKP genel sekreteri olarak geriye dönüp Kürt halkından, Ermeni halkından, bu topraklarda soykırıma, tehcire, asimilasyona, baskıya ve tenkile (yok etmeye) uğramış bütün halklardan özür diliyorum. Türk halkından da özür diliyorum, zira diğer halklar özgür olmadan halkım da özgür olamazdı.

Ve ancak ve şimdi bu yüzleşmeyle kendimi gerçekten komünist olarak hissediyorum. Bir komünist dindar olabilir, başka şey de olabilir ama asla milliyetçi/ulusalcı olamaz.

İnanıyorum ki, gerçek solculuk, gerçek yurttaşlık, gerçek demokratlık, gerçek insanlık bundan böyle geçmiş günahlarımızla yüzleşme içinde doğacak. İşte o zaman "Bir ağaç gibi tek ve hür / Bir orman gibi kardeşçesine" diyebileceğiz ve "bu hasretlik" bitecek.

HÇ- *Hayli sarsıcı ve sanıyorum yankı yapacak, belki de yeni tartışmalar doğuracak bu son sözlerinizden sonra artık öykümüze dair bir sorum olamaz, olmamalı diye düşünüyorum. O nedenle sondeyişi tümüyle size bırakıyorum. Bana bu nehir söyleşi için yalnızca teşekkür etmek kalıyor.*

Söyleşiye başlarken "yalnızca hatırlamak değil, hatırladıklarımız üstüne düşünmek" demiştiniz. Nasıl olacak bu acaba diye düşünmüştüm, ayrıca merak etmiştim. Ama gerçekten birlikte yeniden düşünmüş olduk. Benim açımdan hem düşündürücü hem çok keyifli söyleşi oldu. Çok teşekkür ederim.

NY- Ben teşekkür ederim.

Sondeyiş: "Şiir Sokaktadır"

Yurda dönen politik göçmenlerden,
3'ü gözaltına alındı, 5'i geri gönderildi

YEŞİLKÖY GEÇİLMEZ

● Politik göçmenlerin geri dönmeleri nedeniyle, Atatürk Havalimanı ve Yeşilköy civarında, çok sıkı güvenlik önlemleri alındı. Geri gönderilenlerin vatandaşlıktan çıkarıldıkları için, yurda alınmadıkları bildirildi...

● Adapazarı, İzmit ve İstanbul'un çeşitli semtlerinden gelen binlerce karşılayıcı da havaalanına sokulmadı...

13. sayfada

Nafiz BOSTANCI
Yurda sokulmadı

"DAYIMI BEKLİYORUM" Çevik Kuvvet, Havalimanı'nda güvenlik önlemleri alındı. Yurda dönenleri karşılamak isteyenler, havalimanına sokulmadı. Haluk Tan İpekçi'nin 6 yaşındaki yeğeni Deniz Kaya, cündeki "karanfillerle" saatlerce dayısını bekledi.

Hürriyet, 11 Aralık 1988.

Söyleşimizin sonuna geldik. En başta bir sırdan söz etmiştim ve bir soru sormuştum, soruyu hatırlayalım. Demiştim ki: Dönüşlerimizde herkes bize karşıydı, kendimizden başka. Peki, hangi cesaretle, neye güvenerek 12 Eylül diktası koşullarında ülkemize dönmüştük?

Sanıyorum bu sırrı örten perde artık kalkmış olmalı, geriye o sırrı tarif etmek kaldı.

Dönüşümüzde yukarıdaki o güzelim fotoğrafta olduğu gibi yeğenlerimiz, kardeşlerimiz, ablalarımız, ağabeylerimiz, analarımız, babalarımız, akrabalarımız, yoldaşlarımız, dostlarımız ellerinde çiçeklerle bizi bekliyorlardı, bizim de ellerimizde çiçekten başka bir şey yoktu, ne top ne tüfek.

Bir insanın sevdiklerine, sevdiği ülkesine kavuşmak istemesinden daha doğal ne olabilirdi; Bir insanın fikirlerini özgürce söylemek istemesinden daha doğal ne olabilirdi; Hangi fikre sahip olursanız olun, hangi milletten olursanız olun, ister Türk, ister Kürt, ister Ermeni, Rum, Yahudi, Çerkez, Süryani bu ülkenin eşit haklı yurttaşı olmayı, her yurttaş gibi bu ülkenin geleceğinde söz sahibi olmayı istemek kadar doğal ne olabilirdi; En doğal haklarınızın elinizden alınması karşısında boyun eğmemekten, başkaldırmaktan, isyan etmekten daha doğal ne olabilirdi?

İşte sır buradaydı; Doğallıkta ve doğalın isyanında...

Doğal olmak halk olmaktır, halkın kurtarıcısı falan değil, halk olarak özgürlüğünüzü kullanmaktır. Biz halktık, onun farklı düşünen bir parçasıydık yalnızca.

O nedenle özgürlük bizim için soyut bir ide değil ekmek gibi, su gibi bir ihtiyaçtı, üstelik bireysel olarak her birimiz için ihtiyaç, elinden ekmeği alınmış bir çocuğun açgözlü isteğiyle özgürlüğümüzü istedik. Tutkuyla istedik.

Tutkunun bana göre çok iyi bir tanımını yine bizden biri TKP'li şair Arif Damar yapmıştı; "Var yok dinlemez / bir çocuk isteğidir..." O yüzden de hesap kitap yapmadan herkes bize karşıyken yola düşmüştük.

Ekmeği aslanın ağzından almayı başarabilmemiz o nedenledir.

Siyasi değil ama sosyal mücadelelerin, halk isyanlarının mantığı çocuk mantığıdır. İnsanlık tarihi, halkların var yok dinlemez özgürlük mücadelelerinin tarihinden ibarettir, içinde düşüncenin ve emeğin özgürlüğü de olan.

Paris '68'inde gençler Sorbon Üniversitesi'nin duvarına "Şiir sokaktadır" diye yazmışlardı. Biz de özgürlüğün şiirini masa başında değil sokakta yazdık.

Sözüm burada bitiyor, her zaman daha iyisi vardır kuşkusuz ama bizim kuşak, peynirdeki kurtçuklar ellerinden geleni yaptı. İstiridye derin maviliklerde onca zaman beklemesinin karşılığını aldı, incisine kavuştu.

Umarım gelecek kuşaklar da kendi sırlarını ve şiirlerini yaratırken orada bizim izimize de rastlar ve bizi hatırlarlar.

Bu söyleşimizin tek amacı da budur.

Bu öykünün anlatıcısı olarak ben bu koşuda eşitlerden biriydim, daha fazlası değil. Üstüme düşeni yaparken yoldaşlarıma hep güvendim çünkü tabandan gelmiştim, onlar gibi hissediyordum. Emindim ki farklı düşüncelerimiz olsa bile onlar da benim gibi hissedeceklerdi ve zamanla beni anlayacaklardı. O yüzden riskli kararlar almakta hiç tereddüt etmedim, farklı düşünmeye de cesaret edebildim.

Öykümüzün son sayfasının son satırlarına geldim. Mahpushanelerin içinde, mahpushanelerin dışında, ülke içinde ve ülke dışında, sokaklarda duvarlara tırnaklarımızla kazıyarak yazdığımız *Elele Özgürlüğe* öykümüz için, adı bilinen ve bilinmeyen tüm yoldaşlarımızı ve dostlarımızı dönüşlerimizin 30. yılında sevgiyle kucaklıyorum.

Bize muazzam destek vermiş olan yerli ve yabancı demokrat dostlarımıza, insan hakları savunucularına, bizi anlayan bağrına basan halkımıza, kadınlarımıza, erkeklerimize, gençlerimize ve çocuklarımıza ve bize en büyük desteği veren ailelerimize yürekten teşekkür ediyorum. Yitirdiklerimizi sevgi ve minnetle anıyorum.

Hem yol-daşım, hem yoldaşım, hem koğuşdaşım Nihat Abi'yi özlüyor ve muhabbetle yâd ediyorum.

Adını anmam gerektiği hâlde atlamış olduğumu düşünen yoldaşlarım olursa beni bağışlasınlar, isim vermek için özel çaba

harcamadım, hatta bundan kaçındım çünkü mutlaka atladıklarım olacaktı, ayrıca isim hafızam da zayıftır. Üstelik artık yaşlandım, önemli olup da unuttuğum olaylar olabilir, karıştırdıklarım da olabilir. Düzeltmeye her zaman hazırım.

Başlarken tek cümle ile "başardık" demiştim. Bitirirken neyi başardığımızı da tek cümleyle söylemek gerekirse şunu derim; Türkiye'ye dönmezden önce Almanya gezimde halkla sohbet ederken, başörtülü yaşlıca bir ana en önde oturuyordu, beni dikkatle dinlemiş, gözünü bana dikmiş, bakmış bakmış sonra şöyle demişti:

"Komünistler de bize benziyormuş."

EK:

MARX'IN TEMBEL TALEBELERİ

13 Eylül 2012 Perşembe

Bu yazımın üstünden üç yıl geçti. Üç yıl önce (Küyerel'de ilk yayınlanışı (5/12/2005 ikinci yayınlanışı 05/09/2008) "Küreselleşme ve AB konusu solu yeniden kendi üzerine düşünmeye itmiş gözüküyor. Bunu sevindirici buluyorum. Bu konularda ne düşündüğümüzden çok düşünme mekanizmalarımızın kendisi daha önemli kanımca, yani niye öyle düşündüğümüz. Zira kimin görüşünün doğru olduğu değildir önemli olanı, dünkü doğrularımızın orta yerde olduğu durumda bugün doğruluk yanlışlık, haklılık haksızlık tartışması çocukça olur" demiştim(...)

Sol dendiğinde neyi anladığımızı da netleştirmeliyiz ilkin. Geleceğe dönük tanımlamalar farklı olabilir ama geçmişiyle hesaplaşması gereken sol, Marksist soldur. Bu nedenle üç yıl önce kuramsal temellerde eleştiriye inebilmek için konuya giriş babında ilk aklıma gelenleri tezler halinde sıralamıştım. Bunların her biri açılmayı gerektirir. Zaten bu nedenle "tez" demiştim. İlk fırsatta tezlerimin devamını da getireceğim.

***

Marx'ın Tembel Talebeleri

Tez 1: Sol olarak geçmişimizle hâlâ yüzleşebilmiş olmadığımız gibi bunun nedenlerine de inebilmiş değiliz.

Bu sebeple "nerede kalmıştık?" diye soruyorum. Bu görev hem etik bir sorun olarak boynumuzun borcudur hem de nerede yanlış yaptığımızı görebilmek için.

Dünün yanlışlarını kuramsal temellere inerek analiz etmedikçe bu soruya doğru yanıtlar getiremeyiz kanısındayım. Ya da radikal kuramsal eleştiri gereğine işaret etmekteyim.

Tez 2: Bizde sol, Lenin'i utangaç biçimde yani eleştirmeden terk etmiştir. Marx'a, Engels'e de eleştirici yaklaşmamıştır.

Bugün genelde kimse Marksizm-Leninizm demiyor. Ama Leninizm aşılmıştır, emperyalizm çağı bitmiştir yeni bir çağa giriyoruz denince neredeyse bu analiz ihanetle eş görülüyor. Ya da en hafifi ile liberalizm olarak değerlendiriliyor. 90'lı yıllarda, içinden geldiğim siyasi harekette yani yasal TBKP'de (Türkiye Birleşik Komünist Partisi) eleştirici düşünceyi Marx'a kadar götürmek gerektiğinden yola çıktığımızda kimi arkadaşlarımız bunu Marx'ın, Marksizm'in reddi olarak almışlar, karşı çıkmışlardı. O tarihten bu yana bu eleştiri çabasını sürdürdüm kendi adıma ve karınca kararınca dağarcığıma ne biriktirebilmiş isem şimdi bunları ifade etmeye çalışıyorum. Belirtmeliyim ki bu düşüncelerin kendi keşfim olduğunu da söylemiyorum, katıldığım düşünceler anlamında alınmalıdır. Tartışmada bir öncelik öneriyor değilim yani ilkin mutlaka Marksizm tartışılmalı demiyorum, bunu her kes kendi kafasında da yapmış olabilir, olmalı diye düşünmekteyim. Fakat sonuçlarını görülebilmek, birbirimizi anlayabilmek için nereye geldiğimizi, nerede durduğumuzu bilmek için yararlı olurdu. Bir de bu nedenle "nerede kalmıştık?" diye soruyorum.

Tez 3: Kanımca, dünyayı anlamada "kuramsal" metodolojiye üstünlük tanımasıyla diğerlerinden ayrılan Marksizm ilkin bu yönüyle günümüzde de hâlâ esinlendirici önemini koruyor.

Bilindiği gibi bunun tersi yaklaşım ise pozitivist/determinist dünya görüşüydü. Yani felsefenin, değerlerin reddine varan, salt olguculukla gerçeğin anlaşılabileceği savı. Oysa bugün felsefe

yeniden tahtına oturuyor. Dünkü yanlışların temelinde ise Marx'ın da yakasını kurtaramadığı pozitivist bakış açısı vardır ki, daha sonra biz de Marksizm"i bütünüyle determinist/pozitivist bir dünya görüşü haline getirerek pozitivizm içine düştük boylu boyuna. Kuramsal metodoloji eleştirici düşünceyi bayramlık gibi kullanmak değil sürekli kılmak demekti. Marksist felsefenin bir Praxis felsefesi olduğunu unuttuk. Kuramsal yaklaşım determine edilince amaçlı sosyal pratikleri inceleme ve bu yolla kuramı sürekli yenileme, düzeltme gözardı edildi. Ve de tersi. Bunun yerine soyut, kaba bir sınıf analizi aldı. Böylece Marksizm'in yaşayan canlı özü denen şey yani "somut durumun somut analizi" yapılamaz oldu. Böylece politika yapmak da kapı dışarı edildi. Bugünkü temel sorun da somut durumun somut analizini yapabilmek başka deyişle politika yapabilme kapasitesini kazanabilmektir.

Tez 4: Komünist ve işçi hareketindeki büyük sapma Stalinizm'in kabalaştırıcı, dogmatik Marksizm yorumudur ki Marksizm'in pozitivist/determinist bir dünya görüşü halini almasında birinci derecede rol oynamıştır. Savım odur ki bugün hâlâ Marksizm adına baskın anlayış bu yorumun ağır izlerini taşımaktadır. Buradaki sorumluluk ise Stalin'in değil sonraki Marksist kuşaklarındır, bizimdir. Stalinizm denilince yalnızca baskıcı uygulamalar akla gelmektedir hâlâ, oysa ondan daha kötüsü Marksist kuramda yol açtığı deformasyonlardır. Marksizm'e getirdiği şematik, kaba-basit (vulger) yorumlar onu hap haline getirmiş ve bu nedenle de Marx'ın biz tembel talebelerince kolay yutulmuştur.

Bilindiği gibi SBKP XX. Kongresi Stalinizm'i tasfiye kongresiydi. Ne var ki eleştiriler daha çok uygulamayla sınırlı kalmış, Marx'a Lenin'e uzanan radikal bir kuramsal eleştiri yapılamamıştır (yapılabilir miydi o tarihte bu ayrı bir konu ama o yönlü eleştirici tezler vardı). Bu nedenle Marksizm'in Stalinist kabalaştırıcı, dogmatik yorumu M. Gorbaçov'a kadar sürmüştür. Gorbaçov ile başlayan yenilenme kuramsal sonuçlarına varamadan Sovyetler Birliği ve

Sosyalist Sistem çözülmüş ve yenilenme heyecanı sönmüş ve hatta gerileme, eski tezlere geri dönme eğilimi başlamıştır. Türkiye'de yenilenme sürecinde bu yükseliş ve inişi çok somut yaşadık.

Tez 5: Tek ülkede sosyalizmin kuruluşunun mümkün olduğu savı komünist ve işçi hareketinde birinci temel kırılma noktası ve Stalinist Marksizm'in temel paradigması, ana muhtevası olmuştur. Stalin'in bu kuramı Marksizm'in öznelci/determinist bir dünya görüşü haline getirilmesinde kuşatıcı bir rol oynamıştır. Felsefeden, ekonomi bilimine ve diğer bilimlere, sanattan kültüre dek yapılan deformasyon bu dürtünün, nesnel olmayan bu idealleştirmenin milliyetçi, devletçi eğilimlerin de neredeyse birebir bir sonucudur. Tek parti rejiminin kalıcılaştırılmasında, Leninizm'in korumacı bir devlet ideolojisi haline gelmesinde etkili olmuştur.

Tek ülkede sosyalizmin kuruluşunun mümkün olduğu öznelci savı sonuçta sosyalizmin duvarlarla çevrilmesine neden olmuştur. Tümüyle korumacı, içe kapalı, dünyadaki nesnel dinamiklere sırtını dönen bir ada sosyalizmi doğmuştur.

Tez 6: Bu öznelci/iradeci dünya algılayışı kapitalist dünyanın analizinde de yanlışlara ve vahim sonuçlara yol açmıştır. Stalin, Marx'ın, Engels'in ve Lenin'in ancak belirli ve istisnai durumlarda geçerli olduğunu söyledikleri ve kapitalizmin temel ekonomik kategorilerinden biri olan "mutlak yoksullaşma" kategorisini, nispi yoksullaşma gibi kapitalizmin mutlak temel yasası ilan etmiştir. Böylece kapitalizm kitleleri mutlak anlamda yoksullaştıran, hiçbir şey vermeyen gelişme potansiyellerini tüketmiş, çürüyen, asalak ve bu nedenle de her an içten çökecek bir ekonomik sistem, bir üretim biçimi olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu bakış Marx'da çok açık olan serbest piyasa ve demokrasi arasındaki çift yönlü, çelişkili bağın görülemeyişini getirmiştir. Böylece kapitalizmde üretici güçlerin olduğu gibi demokrasinin gelişme potansiyelleri de gözardı edilmiştir. Burjuva demokrasisi denilip geçilmiştir. O gün bugün anti-kapitalizm adına söylenenler "yoksulluk edebiyatını"

aşamamış, demokrasi adına söylenenler de burun kıvırma olarak kalmıştır. Bu bakış sendikaların ve sol partilerin nesnel süreçleri kavrayamamaları ve bunun sonucu olarak politika üretememeleri ve kitlelerden tecrit olmalarında çok önemli bir rol oynamıştır.

Bir diğer mutlaklaştırma ise kapitalist piyasanın "hacmi" konusunda yapılmıştır. Stalin, Lenin'in "kapitalizmin dünden daha hızla geliştiği" yolundaki tezini, II. Dünya savaşından sonra ve dünya sosyalist pazarı nedeniyle artık geçersiz ilan edip, "kapitalist pazarın coğrafi olarak daralacağı, üretim hacminin azalacağı" tezini ileri sürdü. Oysa hiç de öyle olmamıştır. Unutulan şey, bir yandan kapitalist üretim ilişkilerinin henüz yayılmadığı köy ekonomisi alanlarının varlığı ve yanı sıra kapitalist ilişkilerin henüz gelişmediği geri kalmış koca bir dünyanın varlığıydı. Ayrıca kapitalizmin temel işleyişi ile ilgili de yanlış bir yaklaşımdı bu. Diğer yandan çok daha önemli bir yan olarak bugün, serbest piyasa ekonomisinin kapitalist piyasa içinde de kendine dün olmayan yeni piyasa alanları yaratabildiğini görüyoruz. Bilişim sektörü gibi.

Sosyalist ekonomide de piyasa mekanizmalarının tümüyle gözardı edilmesi vahim sonuçlara yol açmıştır Stalin "piyasa mekanizmalarının" sosyalist ekonomide(!) de dinamik rolünün önemli ve hatta zorunlu olduğu yolundaki daha o tarihlerde bazı sosyalist ideologlarca ileri sürülen tezleri hasıraltı etmiştir.

Tez 7: İkinci ana kırılma noktası Emperyalist devletler arası savaşın kaçınılmaz olduğu yolundaki savdır.

Aslında bilindiği gibi bu tez Lenin'e aittir, ama kapitalizmdeki kimi karşı eğilimlerin varlığıyla Lenin bir ölçüde tezini yumuşatmışken Stalin bunu da mutlaklaştırmıştır. Bunun da bir sonucu olarak Soğuk Savaş döneminde içine düşülen savaş ekonomisi ve silahlanma yarışı milli geliri yutan bir kurt kapanı olmuştur. Batıda savaş ekonomisi kapitalizmin II. Dünya savaşıyla girdiği ekonomik krizden çıkışta önemli ivme sağlarken sosyalizmde tersine üretici güçlerin yıkımını getirmiştir. Batı ağır silah sanayileriyle kâr de

elde ederken Sovyetler durmaksızın bütçeden yiyen bir silahlanma yarışına yakayı kaptırmıştır. Sovyetler kime satacaktı bu silahları? Önemli olarak öte yandan, serbest rekabet piyasası kâr dürtüsüyle silah sanayinde geliştirilen ileri teknolojileri kapitalist üretime uygularken sosyalizm böyle bir ekonomik ajandan, dürtüden yoksun olduğu için kendi yarattığı teknolojiyi yere indirme ihtiyacını duymamıştır.

Tez 8: Marx'ın bir tarihsel/toplumsal formasyonunun potansiyellerini tüketmediği durumda yeni bir toplumsal formasyonun onun yerini alamayacağı tezi ve kapitalizmin eşitsiz ve sıçramalı gelişme tezi unutulmuş, kapitalizm eleştirici bir düşünceyle irdelenmemiştir. Bunun sonucu olarak kapitalist üretim biçiminin kendi içinde değişik evrelerine özenli bir yaklaşım, analiz yapılmamıştır; devletle bağlı tekelci kapitalizmi evresi tarihin sonu gibi görülmüştür. Üretim biçimlerinin yeni bir toplumsal formasyona geçilmezden önce de değişebileceği dikkate alınmamıştır. Bu yanlış ve statik bakışın sonucu kapitalist üretimin çok farklı nedenlerin toplam sonucu olarak emek yoğun üretimden teknoloji yoğun üretime geçtiği ve devrimci bir değişim süreci içine girdiği fark edilememiştir. Sosyalist ekonomi ise hâlâ emek yoğun biçimini sürdürmüştür.

Kapitalizmde üretici güçlerin gelişmişlik düzeyi ile yada onun sosyal karakteri ile devlet tekelci mülkiyet ilişkilerinin çelişkisi, bilimsel teknolojik devrimle kendini uyumlaştırabilen serbest piyasa mekanizmaları ile çözülmüş, devlet tekel mülkiyet biçimi aşılmış ve bugün küresel kapitalizm adını verdiğimiz yeni bir üretim biçimine geçilmiş ve bağlı olarak Bilişim çağı dediğimiz yeni bir çağa girilmiştir.

Tez 9: Bugün bize göre bu yeni kapitalizmi analizde de Marx'ın dünkü kapitalizm analizleri hâlâ esinlendiricidir. Zira Mark'ın incelediği kapitalist model serbest rekabetçi kapitalizm modelidir. Yani Marx daha kendi döneminde ipuçları ortaya çıkmış olsa da tekelleri, devlet tekel kapitalizmini incelemeyi seçmemiştir, değinmiş

ama derinleşmemiştir. Onun derdi kapitalizmin temel eğilimlerini (yasalarını) görebilmek, temel kategorilerini formüle etmekti. Bu açıdan tekelleri ve devlet tekel biçimlerini bu modelin arızı, saptırıcı unsurları olarak gördüğünü anlıyoruz. İşte bugün devleti ve tekelleri artık sırtında bir yük, hatta yayılması önünde engel olarak gören, onu aşan küresel sermaye, serbest rekabetçi küresel kapitalizm Marx'ın incelediği kapitalist modele temel kategoriler açısından devlet tekel kapitalizmine göre çok daha yakın bir modeldir diyorum. Bilindiği gibi kapitalizmin bu ilk dönemine "barışçı dönem" de denilmekteydi. Bugün de sermaye artık yayılabilmek için esas olarak devleti ve devletler eliyle paylaşım savaşlarını zorunlu görmemektedir, başka deyişle savaşa ihtiyacı kalmamıştır. Tersine Irak da olduğu gibi hala askersel militarist sanayi komplekslerine dayanan Bush yönetimi küresel kapitalizmin bu yeni eğilimine karşı durmaktadır. Savımız o ki, Irak savaşı özünde küresel kapitalizmin değil ona direnen eski ekonomik ve siyasi yapıların anti-küresel dirençlerinin ürünüdür.

Bütün bu söylediklerime karşın, günümüzün yeni olgu ve süreçlerini tek bir bütünsel kuram içinde açıklamayı olanaksız görüyorum. Bu nedenle dünkü gibi bir tek Marksist kuramla bugünün açıklanabileceği savında asla değilim. Kaldı ki şimdiki anlayışıma göre dün için de böyle bakmamak yanlış olmuştur. Çok önce doğru gördüğüm yaklaşımı burada yinelemek isterim. Doğru olanı kuramsal çoğulculuk yada çoğulcu kuramsal yaklaşımdır. Bir başka deyişle bütünlükçü kuramlar aramak artık doğru gelmemektedir bana. Kaldı ki, Marx'ın kimi tezleri yanlışlanmıştır (kapitalizmin devresel krizleri ile ilgili zamanlaması gibi, politik öngörüleri gibi) kimi tezlerinin yetersizliği hala tartışılmaktadır (artı-değer hesaplanışı gibi, emeğin tek değer yaratıcı unsur olarak görülmesi gibi), kimileri de aşılmıştır (proletarya diktatörlüğü gibi). Dahası Marx'tan sonra Marksist kuramsal düşünce yeni bilimsel gelişmelerle zenginleştirilememiştir. Örneğin fizik bilimindeki yeni gelişmeler,

parçacıklar fiziği, örneğin Freud ile ortaya çıkan derinlik ruhbilimi v.b. gibi. Özellikle bu sonuncusunun kuramsal bakışa dahil edilemeyişi Marksistleri, insanı tek boyutlu bir kavramaya hapsetmiştir. Alt yapı üst yapı olarak ifade edilen mekanikleştirilmiş ayrım, ideolojilerin, düşünce süreçlerinin dinamik rolü, devletin zor rolü yanında aynı zamanda ideolojik bir aygıt işlevi görmesi gibi pek çok konu vardı üstünde düşünülmesi gereken.

Tez 10: Evrensel bir öz taşımakla birlikte batı kültürünün kaçınılmaz damgasını taşıyan Marksist kuramın bizim gibi batı kültüründen farklı bir kültürde yeniden kurulması gerektiği yakıcı gerçeği ise bir ana problem olarak görüş ufkumuzda hemen hiç yer almamıştır.

Sonuç olarak, Marx'ın "sınavda çakıp çakmadığından" önce Marx'ın "tembellik hakkı" sınavından çakmış biz tembel talebelerin kendi derslerini öğrenmeleri gerekmektedir. Bunu yapabilmek için talebe olmak gerekmiyor, öğrenci olmak yeterlidir.

Nabi Yağcı, 2012

KAYNAKÇA

Açıkgöz, Dr. Hayk. 2006. *Anadolulu Bir Ermeni Komünistin Anıları*. İstanbul: Belge Yayınları.

Akal, Emel. *2002. Milli* Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat Terakki ve Bolşevizm. İstanbul: TÜSTAV.

Akbulut, Erden ve Mete Tunçay. *2007. Türkiye Halk* İştirakiyun Fırkası (1920 - 1923). İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları

Akbulut, Erden ve Mete Tunçay. 2009. *Beynelmilel İşçiler İttihadı (Mütareke İstanbul'unda Bir İşçi Örgütü ve TKP ile ilişkileri)*. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Akbulut, Erden, ed. 2006. *Milli Azadlık Savaşı Anıları*. İstanbul: TÜSTAV.

Aktay, Yasin, ed. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*: İslâmcılık, c 6. 2005. İstanbul: İletişim Yayınları.

Andonyan, Aram. 1999. *Balkan Savaşı*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aren, Sadun. 2006. *Puslu Camın Arkasından*. Ankara: İmge Yayınları.

Aslan, Yavuz. 1997. *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Atılgan, Gökhan. 2002. *Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar: Yön-Devrim Hareketi*. İstanbul: TÜSTAV.

Aybar, Mehmet Ali. 2014. *Türkiye İşçi Partisi Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydın, Zafer. 2010. Kavel 1963, "Kanunsuz" bir grevin öyküsü. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Binbay Fatih. 2007. Renklerden Kızılı Seçmek. İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

Bennigsen, Alexandre. 1988. *Sûfi ve Komiser. Rusya'da İslâm Tarikatları*. Akçağ Yayınları.

Berkes, Niyazi. 2006. *Türkiye'de Çağdaşlaşma.* İstanbul: YKY Yayınları.

Bookchin,Murray.2012. *Fransız Devriminden İkinci Enternasyonale.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Bookchin, Murray. 2013.*1905'ten 1917'ye Rus Devrimleri, Devrimci Halk Hareketleri Tarihi.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Braudel, Fernand, ed. 2007. *Akdeniz: Mekân, Tarih, İnsanlar ve Miras.* İstanbul: Metis Yayınları.

Braudel, Fernand. 2001. *Uygarlıkların Grameri.* Ankara: İmge Yayınları.

Çakır, Hüseyin. 2017. *TİP-TKP Birliği ve Türkiye Birleşik Komünist Partisi.* İstanbul: Belge Yayınları.

Cevizci, Ahmet. 2010. *Felsefe Tarihi:Thales'ten Baudrillard'a.* İstanbul: Say Yayınları.

Collingwood, R.G. 1990. *Tarih Tasarımı.* İstanbul: Ara Yayıncılık.

Copeaux, Etienne. 2006. *Türk Tarih Tezinden Türk- İslâm Sentezine.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Dündar, Fuat. 2002. İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913 - 1918). İstanbul: İletişim Yayınları.

Çelik, Aziz. 2010. *Sina Pamukçu ile Sendikalı Yıllar.* İstanbul; Sosyal Tarih Yayınları.

Erkman, Faris ve Suat Derviş. 2002. *Kırklı Yıllar-1: En Büyük Tehlike - Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum?* İstanbul: TÜSTAV.

Ginzburg, Carlo. 1996. *Peynir ve Kurtlar.* İstanbul: Metis Yayınları.

Hassan, Ümit. 1998. İbn *Haldun'un Metodu ve Siyaset Teorisi.* İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Haupt, Georges ve Paul Dumont. 2013. *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

İbn. Haldun. *2012. Mukaddime, 1-2* İstanbul: Dergâh Yayınları.

İleri, Rasih Nuri, ed. 2003. *1944 TKP Davası.* İstanbul: TÜSTAV.

Kardam, Ahmet. 2013. *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan, Sürgün Yılları.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Karpat, H. Kemal. 2013. İslâm'ın Siyasallaşması. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kieser, Hans-Lukas. 2005. *Iskalanmış Barış: Doğu Vilayetleri'nde Misyonerlik, Etnik Kimlik ve Devlet (1839-1930).* İstanbul: İletişim Yayınları.

Koçak, Cemil. 2009. *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kutlay, Naci. 2002. *21. Yüzyıla Girerken Kürtler*. Ankara: Pêrî Yayınları.

Lacoste, Yves. 2012. İbn *Haldun: Tarih Biliminin Doğuşu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Maden-İş Tarihi Çalışma Grubu. 2017. *Derinden Gelen Kökler. 1-2*. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Mınassıan, Ter Anahide. 2006. *Ermeni Kültürü ve Modernleşme*. İstanbul: Aras Yayıncılık.

Mildanoğlu, Zakarya. 2014. *Ermenice Süreli Yayınlar*. İstanbul: Aras Yayıncılık.

Oğuz, Burhan. 1997. *Türk Halk Düşüncesi ve Halk Hareketlerinin İdeolojik Kökenleri*, I-II-III. İstanbul: Simurg Yayınları.

Özlem, Doğan. 1999. *Max Weber'de Bilim ve Sosyoloji*. İstanbul: Küyerel Yayınları.

Poyraz, Cemal Azmi. 2017. Koş Cemal Koş. İstanbul: Belge Yayınları.

Ringer, Fritz. 2006. *Weber'in Metodolojisi*. Ankara: Doğubatı Yayınları.

Sargın, Nihat. 2001. *TİP'li* Yıllar: Anılar Belgeler (1961 - 1971), I-II. İstanbul: Felis Yayınevi.

Sargın, Nihat. 2006. *900 Gün, Dönüşten Özgürlüğe*. İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

Sertel, Zekeriya. 1993. *Olduğu gibi: Rus Biçimi Sosyalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Slater, Phil. 1977. *Frankfurt Okulu*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Spinoza, Benedictus De. 1984. *Etika*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Şen, Bilal. 1998. *Cumhuriyetin İlk Yıllarında TKP ve Komintern İlişkileri*. İstanbul: Küyerel Yayınları.

Şeriati, Ali. 2009. Öze Dönüş. Ankara: Fecr Yayınları.

Tanılkan, Atilla. 2010. *Gayrettepe Selimiye Metris, Anılar*. İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

Thomas, Peter D. 2010. *Gramsci Çağı: Felsefe Hegemonya Marksizm*. Ankara: Dipnot Yayınları.

TKP MK Dış Bürosu. 2004. *1965 Tartışmaları*. İstanbul: TÜSTAV

TKP MK. 2004. Dönüş Belgeleri-2. İstanbul: TÜSTAV.

Tunaya, Tarık Zafer. 1986. *Türkiye'de Siyasal Partiler: Mütareke Dönemi*, c. II. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Tunçay, Mete ve Erik Jan Zürcher. 2000. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876 - 1923)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tunçay, Mete. 1981. *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*. Ankara: Yurt Yayınları.

Tunçay, Mete. 1992. *Türkiye'de Sol Akımlar (1925-1936)*. İstanbul: BDS Yayınları.

Türkiye Komünist Partisi.2004. *1926 Viyana Konferansı*. İstanbul: TÜSTAV.

Ülken, Hilmi Ziya. 1995. *İslâm Düşüncesi: Türk Düşüncesi Tarihi Araştırmalarına Giriş*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, Hilmi Ziya. 1998. *Eski Yunan'dan Çağdaş Düşünceye Doğru: İslâm Felsefesi*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, Hilmi Ziya. 1999. *Türk Tefekkür Tarihi*. İstanbul: YKY Yayınları.

Ünlü, Barış ve Ozan Değer. 2011. İsmail Beşikçi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Varga, Evgueni. 1988. *Kapitalizmin Ekonomi Politiği Üstüne Denemeler*. Ankara: Başak Yayınevi.

Varuy, Nebil. 2010. *Türkiye İşçi Partisi: Olaylar-Belgeler-Yorumlar (1961-1971)*. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Yıldız, Şeref. 2008. *Fırtınada Yürüyüş, 1960'lardan 1990'a*. İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

Ürel, Hasan. 2014. *Mahkûm Olduk Netekim, Bir Avukatın 12 Eylül Anıları*. Ankara: Liberte Yayınları.

Zürcher, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. 2007. İstanbul: İletişim Yayınları.

AD DİZİNİ

Abdülhamit 600
Abrams, Elliot 515
Acar, Ziya 469
Açıkgöz, Anjel 44
Açıkgöz, Hayk 44, 129, 473, 637
Açıkgöz, Hikmet 253
Âdem 270
Agavni Yenge 170, 171
Ağaoğlu, Adalet 297
Ağaoğlu, Tektaş 244
Ağar, Mehmet 246, 606
Ağın, Filiz 296
Ağın, Ömer 129, 300, 361, 403
Ahmet Demir 253
Akal, Emel 130, 609, 637
Akan, Tarık 295
Akat, Ömer Lütfî 295
Akat, Prof. Asaf Savaş 565
Akbayram, Edip 249, 487
Akbulut, Erden 21, 43, 135, 282, 454, 637
Akkuş, Esmahan 249
Akpınar, Hüseyin 204
Akseymen, Nihat 130, 369, 378
Aksın, İbrahim 338
Aksoy, Muammer 255
Aksoy, Veli 240
Aksu, Abdullah 258
Akyol, Sevan 363
Aladağlı, Remzi 253
Alaton, İshak 189, 190, 295, 604
Alçınkaya, Erdoğan 135, 136, 253
Alçınkaya, Mehmet 204
Alçınkaya, Mehmet Ali 135, 136
Ali, Filiz 42
Ali, Sabahattin 42
Al, Kenan 246
Alkılıç, Şadi 17, 18, 19
Alleg, Henri 224
Almış, Sait 130
Alpay, Şahin 565
Alpdündar, Çetin 253
Alp, Hasan Basri 43
Alp, Murat 43
Alptekin 176
Al, Savaş 254
Altan, Ahmet 557, 618
Altan, Çetin 138, 161
Altan, Mehmet 617, 618
Anadol, Çağatay 239
Anadol, Kemal 240, 335
Anadol, Zihni 239
Anderson, Bibi 224
Anter, Musa 42
Apaydın, Rüştü 130
Aren, Sadun 239, 240, 335, 392, 570, 571
Argun, Cafer 254
Arıkan, Saadet 137, 296
Arıöz, Şener 253
Arif, Ahmet 82
Arman, Aytaç 295

Arolat, Osman Saffet 249, 532
Arpat, Müjgan 269
Artaç, Salih 231
Asaf, Özdemir 158, 189
Aslan, Tunca 249
Aslan, Yusuf 88, 168
Aşut, Atilla 255
Atabek, Erdal 295
Atabek, Selma 137
Atahan, Haşmet 539
Atalay, Abdurrahman 132
Ata, Turhan 223
Atatürk (Mustafa Kemal) 129, 240, 527, 532, 539, 590, 591, 611, 612, 613, 614, 637
Atılal, İbrahim 180
Atılgan, Gökhan 539
Atikoğul, Ayça 249
Atmaca, Gültekin 253
Avcıoğlu, Doğan 587
Aybar, Mehmet Ali 142, 173, 174, 176, 202, 210, 295, 297, 355, 530, 537, 538, 592
Aydar, Zübeyir 239
Aydemir, Bedir 379
Aydın, Ekrem 223
Aydın, Seyit 253
Aydın, Zafer 517
Ayhan, Kemal 243
Aytekin, Enver 249
Aytul, Turhan 463, 464
Ayverdi, Samiha 595
Aziz, Rutkay 295
Azkan, Doğan 394

Babalık, Naciye 130, 448
Baez, Joan 211
Bakırsan, Sahabettin 239, 249
Bal, Mustafa 360
Bal, Tuğrul 360
Bamyacı, Tamer 175
Baş, Hüseyin 204
Başoğlu, Mustafa 228
Baştımar, Zeki 442, 443, 455
Baştürk, Abdullah 149, 150, 228
Başyurt, Gazi 135, 136, 253
Battal, Şener 338
Batur, Enis 594, 595
Bayar, Celal 529
Baydar, Oya 356
Behiç, Hakkı 591
Behramoğlu, Ataol 49, 239
Belen, Bahri Bayram 210
Belfe, Richard 241
Belge, Murat 249, 531
Belli, Mihri 437, 538, 587
Benderli, Gün 129
Benjamin, Walter 42
Benli, Bekir 258
Benli, Vehbi 237, 305
Berberakis, Stelyo 528
Berkes, Niyazi 501, 529, 595, 596
Berktay, Halil 239, 569, 574
Bilen, İsmail (Marat) 356, 364, 369, 370, 404, 422, 428, 437, 441, 450, 454, 455, 463, 465, 493, 536
Bilge, Ahmet 239
Bilge, Macit 325
Bilginer, Recep 297
Binbay, Fatih 130, 399
Birand, Mehmet Ali 52, 603
Birdal, Akın 298
Birkiye, Atilla 249
Bolşoy, Batman 129
Boran, Behice 23, 50, 54, 133, 264, 276, 278, 280, 355, 460, 472, 489, 491, 492, 493, 494, 498, 499, 500, 501, 503, 529, 596

Boratav, Pertev Naili 501, 594, 596
Bostancı, Nafiz 223
Bowden, John 224
Bozışık, Mehmet 96, 239, 241, 242, 508
Boz, Mehmet 362
Boz, Nurten 362, 363
Bozok, Hüsamettin 297
Bölükbaşı, Osman 88
Brecht, B. 601
Bruno, G. 28
Bucak, Sedat 606
Bulut, Ali 130
Bulut, Cemal 228
Bulutgil, Aydan 365, 372, 392
Bulut, Talat 295
Burkay, Kemal 469
Büyükkaya, Necmettin 172

Camus 157
Canbolat, Müşür Kaya 145
Cansever, Edip 158
Cazım Aktemur 325
Cemal, Hasan 176
Cemgil, Adnan-Nazife 501
Cemgil, Sinan 168
Ceyhun, Demirtaş 198, 209, 240, 297
Ceylan, Hatice 231, 338
Ceylan, Sezai 136, 253
Ceylan, Yener 253
Che 165
Christie, Agatha 83, 84
Cingirt, Nevzat 136, 253
Cingirt, Selma 253
Cinmen, Ergin 198, 210, 240
Compte 554
Coşkun, Atilla 205
Coşkun, Nermin 252
Coşkun, Sıtkı 18, 145, 163, 176, 341, 365, 388, 502, 534
Coşkun, Umur 227, 249, 252
Coşkun, Ülkü 212, 271
Culfaz, Çavlı 543
Cunhal, Alvaro 420
Cücenoğlu, Tuncer 239

Çakar, Eşref 135, 136
Çakıcı, Alaattin 85
Çakıpçıkay, Hıfzullah 255
Çakırhan, Nail 135, 189
Çakır, Hüseyin 15, 17, 26, 27, 130, 300
Çakıroğlu, Ekrem 244
Çakır, Sümeyra 49
Çalışlar, Aziz 297
Çandar, Cengiz 52
Çapan, Cevat 65
Çarkçıoğlu, Semra 137
Çatlı, Abdullah 606
Çayan, Mahir 19, 168
Çebi, Hasan Hüseyin 244
Çelebioğlu, Adil 364
Çelenk, Halit 210, 234, 305
Çelik, Aziz 139, 204
Çelik, İsa 239
Çelik, Mehmet 130
Çelik, Şaban 258
Çerkezyan, Sarkis 169
Çetin, Hikmet 295
Çetinkaya, Yavuzer 295
Çorul, Ali 232
Çölok, Zekeriye 253
Çönge, Hayrettin 253

Dağcı, Mustafa 361
Dağcı, Tacettin 55
Daldakuş, Hamit 253
Damar, Arif 297, 625
Dedeoğlu, İbrahim 78, 246
Dede, Rahim 253

Demirağ, Kartal 84, 213
Demirağ, Melike 49
Demirbüker, Hasan 191
Demirci, Adil 205, 365, 381, 403, 545
Demirci, Günfer 362
Demircioğlu, Vedat 166, 178, 533
Demirdöven, Hasan 253
Demirel, Süleyman 228, 296, 330, 564
Demirel, Yücel 611
Demir, M. 370, 424, 425
Demir, Meliha 253
Demir, Mustafa 446, 494
Demir, Necmi 532
Demirtaş, Selahattin 361
Demir, Yakub 437
Demir, Yakup 587
Derçin, Münir 232
Dere, Berdan 17, 145, 287, 419, 486
Deringöl, Nevzat 258
Dervişoğlu, Sinan 134, 526
Devrim, Nurkalp 531
Dicleli, Ayşe Bilge 399, 465, 475
Dicleli, Zülfü 227, 239, 448, 475
Dikerdem, Mahmut 228
Dikmen, Ekin 240
Dilli, Hüsnü 145
Dimitrov, G. 346, 472, 473
Dinçer, Gönül 137, 163, 365, 439, 452
Dinç, Hüsamettin 141, 142
Dink, Hrant 42, 170
Dino, Abidin 176, 596
Doğan, Sedat 240
Doğru, Necati 249
Dönmezer, Prof. Sulhi 549
Dönmez, Kemal 246
Durak, A. 425
Durkheim 554
Düzel, Neşe 557, 578, 584
Düzgören, Koray 249
Ecevit, Bülent 150, 368, 471, 517, 518, 530
Ediz, Hasan Ali 526
Ekmekçi, Mustafa 99
Elçi, Tahir 42
Elisabeth 55
Emeç, Çetin 255
Emre, Yunus 595
Eranus, Bilgesu 296
Eraslan, Tezer 296
Eraslan, Toygun 175
Erbakan, Necmettin 228, 296
Erbay, Paşa 258
Erbulak, Füsun 296
Ercan, Nurhan 137
Erdem, Halit 360
Erdem, Hüseyin 357
Erdinç, İdris 239, 249
Erdoğan, Mustafa 364
Erdoğan, Ufuk 228
Ergüder, Üstün 250
Ergündoğan, Yalçın 227, 303
Ergün, Halil 295
Ergün, Hüseyin 565
Erhat, Azra 595
Erik, Şaban 239
Eriş, Ali 363
Erkal, Genco 295
Ertürk, Mehmet 146, 147
Eryılmaz, Hasan 245
Evren, Kenan 48, 241, 375, 406, 471
Eyüboğlu, Sabahattin 595

Fertan, Necla 238
Feske 425, 445
Feyzioğlu, Ahmet Hilmi 43
Feyzioğlu, Turhan 517
Fırat, Süleyman 253
Firuz, Nejat 145

Florakis 467, 468

Galiyev, Sultan 525, 610
Gazi Osman Paşa 99
Gencer, Hüseyin 253
Gençer, Hüseyin 135
Gezmiş, Deniz 19, 88, 166, 168, 174, 176, 305, 539
Ginzburg, Carlo 27, 28, 29, 638
Gorbaçov, Mihail 51, 109
Gorki 128
Gölcüklü, Prof. Feyyaz 246
Gölpınarlı, Abdülbaki 595
Gömüç, Bilge 362
Gören, Şerif 295
Görsev, Doğan 129
Gromiko, Andrey 51
Gülçimen, Muzaffer 258
Gümüş, Semih 227
Günay, Ertuğrul 161
Gündoğan, Özgür 136
Günel, Çağatay 392
Güner, Dr. Şükrü 185
Güneş, Hasan Fehmi 250
Güney, Celal 228
Güney, Namık Kemal 231
Güney, Yılmaz 88
Gürbüz, Sadık 249
Gürdere, Metin 338, 558, 559
Gürgöz, Feridun 129, 183, 462
Gürkan, Aydın Güven 567
Gür, Metin 129
Gürsoy, Gencay 239
Güven, Halil 130
Güzelce, İbrahim 145

Hayrullahoğlu, Aynur 155, 241, 296
Hayrullahoğlu, Mustafa 43, 77, 155, 218, 360, 361, 363, 364, 373, 403, 406, 532, 533
Hayyam, Ömer 191
Hazer, Gür 254
Hegel 37, 38, 579, 600
Heidegger 118
Helvacı, Nevzat 228
Helvacıoğlu, Ender 249
Hikmet, Nâzım 41, 88, 117, 118, 160, 404, 442, 454, 582, 586, 588
Hilmi, Hüseyin 42
Honecker, Erich 113, 236, 445, 505
Husak 505
Hür, Ayşe 130
Hüsnü, Dr. Şefik 141, 142, 454, 526, 527, 585, 592
Hz. Musa 222

Iğlı, Kenan 253
Işık, Yusuf 359, 372

İbn Haldun 127, 580, 581, 638, 639
İbni Arabi 595
İhmalyan, Vartan 129
İleri, Rasih Nuri 249
İlsever, Ferit 228
İnanç, Yıldız 137
İnan, Hüseyin 88, 168
İnanoğlu, İsmet 204
İnce, Özdemir 297
İnönü, Erdal 228, 503
İnönü, İsmet 529, 530
İpekçi, Haluk Tan 223, 224
İsa 222, 239, 317, 340
İsvan, Reha 296
İşyar, İbrahim 253

Jagnor, Albert 240
Jivkov, Todor 472

Kabacalı, Alpay 297
Kaçmaz, Ahmet 60, 222, 460
Kafka 157
Kafkas, Dr. Cüneyt 93
Kahveci, Adnan 78, 85
Kant 207, 346
Kaptan, Arif 204
Kapusuz, Osman 500, 503
Karabekir, Kâzım 611
Karaca, Cem 49
Karaca, Mehmet 56, 137, 199, 438, 508, 549
Karadeniz, Fevzi 129, 460
Karagöz, Ahmet 254
Karakaş, Süleyman 129
Kara, Süleyman 231
Karataş, Bülent 135, 136, 253
Kardam, Ahmet 15, 55, 96, 130, 132, 239, 241, 242, 282, 289, 299, 300, 343, 415
Kardam, Filiz 55, 341
Kasa, Musa 204, 205
Kavafis, Konstantin 65
Kaya, Ahmet 295
Kayakurt, Hasan 253
Kaygun, Şahin 295
Kaymak, Tahir 356, 363
Kaymaraz, Kemalettin 253
Kaynak, Mahir 172
Kaypakkaya, İbrahim 19, 168, 178
Kazan, Turgut 256, 305
Keçeciler, Mehmet 250
Kemal, Mehmet 249
Kemal, Orhan 163, 189
Kemal, Yaşar 24, 158, 189, 202, 211, 297
Keskeç, Özcan 255, 280, 281
Keskin, Alaaatin 253
Keskinoğlu, İrvem 181, 357
Ketenci, Şükran 249
Kılıç, Mehmet Ali 361
Kılıç, Zülal 137
Kıral, Cemal 365, 388, 448
Kıray, Mübeccel 165
Kıtıki, Yusuf 361, 462, 486
Kıvılcımlı, Dr. Hikmet 437, 438
Koçak, Tevfık 240
Koç, Sahip 253
Korakas 68
Kökten, Uğur 239
Köprülü, Fuat 529
Kör Ali İhsan Bey 591
Kreisky, Bruno 224
Kundakçı, Suat Şükrü 129
Kural, Aykut 253
Kural, Halil 170
Kuran, Üzeyir 141, 142
Kurçenli, Yusuf 239
Kurdakul, Şükran 297
Kur, Necati 136
Kurtçenli, Yusuf 295
Kurtuluş, Şükrü 253
Kutlar, Onat 295
Küçükömer, İdris 169, 172, 531, 595, 601
Küçük, Yalçın 148

Laçin, İdil 55
Lederman, Charles 240
Lemmon, Jack 113
Lenin 103, 107, 108, 127, 164, 170, 288, 355, 373, 526, 582, 610, 630, 631, 632, 633

Macit, Şener 296
Mahmutoğlu, Selim 239
Manatov, Şerif 524
Maniş, Rafet 232
Mardin, Şerif 597

Marx, K. 31, 38, 106, 107, 108, 111, 127, 164, 354, 458, 459, 569, 579, 580, 584, 591, 629, 630, 631, 632, 634, 635, 636
Maskar, Hamdi 134, 445
Matrakçı Nasuh 595
Menderes, Adnan 529
Mengi, Güngör 285
Mengüçoğlu, Takiyettin 173
Menocchio 27, 28
Meriç, A. 357, 370, 417
Meriç, Aydın 145, 147, 357, 358, 359, 370, 371, 372, 415, 416, 420, 422, 423, 425, 442, 448, 450, 453
Meriç, Nezihe 297
Merih 44
Meryem 41
Mies, Herbert 445, 460
Mildanoğlu, Jale 171
Mildanoğlu, Zakarya 130, 172, 185
Montand, Yves 533
Muhittin Korucu 253
Mussolini 24, 196, 342, 470, 520
Mutluay, Gündüz 227
Müstecaplıoğlu, Dr. Gökalp 33
Müstecaplıoğlu, Esat Adil 141, 529
Müstecaplıoğlu, Müştak 135

Naci, Fethi 297, 531
Nalbantoğlu, Enver 174, 175
Napolyon 37, 38
Nasrettin Hoca 594
Nâzım Bey 614
Nazır, Necla 295
Nedim, Vedat 526
Nejat, Ethem 525, 610
Nesimi, Abidin 239
Nesin, Aziz 198, 209, 228, 239, 240, 281, 282, 298, 334, 335, 480
Nietzche 118
Nursi, Saidi 159

Oğuz, Nuri 253
Oğuz, Ulvi 365, 392, 394
Okal, Nihat 254
Okçuoğlu, Hüsnü 239, 240
Okçuoğlu, Zeki 239
Onger, Beria 223, 365, 493, 543
Oral, Zeynep 297
Ortancaoğlu, Necmettin 253
Otman, Alp 430, 475
Oven, Robert 190
Ozan, Fahrettin 362

Öcalan, Abdullah 603
Ökten, Zeki 295
Öngören, Vasıf 49
Özal, Turgut 20, 48, 56, 84, 195, 204, 208, 212, 233, 234, 241, 295, 296, 297, 300, 303, 304, 346, 480, 560, 568, 575, 601, 604
Özbilgen, Füsun 249, 250
Özçelik, Asım 545
Özdamar, Muhteşem 304
Özdemir, Osman 253
Özdoğan, Selçuk 192
Özer, Cengiz 253
Öz, Erdal 297
Özer, Vehbi 228
Özgentürk, Ali 157, 295
Özgentürk, Işıl 296
Özgüden, Doğan 165, 531
Özgüven, Osman 240, 467
Özkan, Naran 137
Özkök, Ertuğrul 250
Özmenek, Varlık 280, 281
Öz, Rasim 204, 205
Özsoğuk, Reşat 175
Öztaş, Sevinç 359, 361

Öztürkçü, Gülenay 270, 272
Öztürk, Hasan 135, 258
Öztürkoğlu, Turgut Metin 361, 365, 392
Öztürk, Remzi 231
Özyalçıner, Adnan 198, 249

Paçal, Mustafa 462, 463
Pamukçu, Sina 139, 638
Paramaz 354
Pekel, Vedat 254
Pekşen, Özcan 253
Perwer, Şivan 249
Pinochet 77, 113
Pinter, Harold 224
Pirhasan, Barış 295
Pir Sultan Abdal 595
Polat, Mehmet Ali 258
Poyraz, Cemal 130
Poyrazoğlu, Ali 295
Puşkin 478
Putin 618

Ran, Nâzım Hikmet 41, 88, 117, 118, 160, 404, 442, 454, 582, 586, 588
Ritsos, Yannis 224
Riyke, Luc Beyer de 72
Rosenberg 346

Sabırlı, Selahattin 231
Sağlıcak, Ahmet 362
Sakalsız, Osman 496, 500
Salman, İlyas 295
Samancılar, Menderes 295
Sandalcı, Emin Galip 198
Sanguinetti, Anton 240
Sanlı, Sevgi 297
Sansal, Ersen 210, 241, 345
Saral, Ayhan 253
Sargın, Nihat 20, 23, 46, 51, 63, 70, 96, 128, 138, 154, 156, 175, 200, 201, 204, 205, 219, 256, 258, 275, 278, 280, 306, 314, 331, 335, 337, 338, 339, 345, 347, 409, 468, 489, 507, 531
Sargın, Yıldız 263, 265, 266, 267, 296
Sarısözen, Veysi 18, 20, 174, 175, 341, 356, 357, 430, 448, 481, 508, 531
Sarkis Usta 164, 169, 171, 382, 394, 621
Sarkisyan, Madteos 354
Sartre, J. P. 157
Satılmış, Bektaş 382, 383
Satış, Mustafa 130
Sautet, Claude 224
Savaş, Halil 253
Savaş, Perihan 295
Saydan 415
Seçic, İnanç 380
Sel, Bediz 296
Selçuk, Handan 296
Selçuk, İlhan 161
Selçuk, Münir Nurettin 464
Selek, Alp 239
Selek, Yüksel 130, 137, 223, 224, 330, 606
Sencer, Oya 531
Sertel, Sabiha 537
Sertel, Yıldız 529
Sertel, Zekeriya 528, 529, 537, 596
Sever, Özkan 253
Sezer, Sennur 249
Sezgin, Enver 129
Sinan 27, 134, 168, 526
Sipahi, Ahmet 462
Sirmen, Ali 297
Sokrates 346
Soydan, Murat 295
Soyer, Ferdi Sabit 463
Soygazi, Hale 295, 296
Soysal, İlhami 300

Sökücü, Ahmet Muhtar 365
Spinoza 85, 118, 183, 191, 192, 639
Stalin 108, 442, 526, 610, 631, 632, 633
Sunal, Kemal 157
Sunat, Dr. Halûk 192
Sunat, Semra 192
Sungurlu, Oltan 241,245, 246, 294, 304, 331
Suphi, Mustafa 41, 52, 130, 134, 135, 404, 406, 440, 455, 524, 525, 526, 564, 575, 584, 585, 609, 610, 611, 612, 613, 621, 637
Su, Ruhi 45, 158, 167, 179, 239
Su, Sıdıka 239, 296
Sükan,Faruk 532
Sümeli, Naci 357
Sürer, Nur 295
Süreya, Cemal 157, 158

Şahiner, Sabiha 87
Şahin, Osman 297
Şanlı, Yusuf 484
Şen, Bilal 132, 585
Şengil, Salim 297
Şengül,Hüseyin 130
Şen, Halil 253
Şenoğuz, Cihan 175, 204, 343, 356, 365, 403
Şenoğuz, Zehra 296
Şen, Osman 253
Şentürk, Erdal 258
Şeref, Muvaffak 529
Şerif, Muzaffer 501
Şeyh Bedreddin 117, 118
Şeyh Said 621, 622
Şeyh Servet 614
Şiko 425, 446
Şimşek, Kemal 253

Talas, Prof. Cahit 298
Talat, Mehmet Ali 463, 467
Talu, Erdal 221, 239, 241, 266, 281, 304, 335, 365, 388, 458, 473, 502
Talu, Şeyda 137, 365
Tanılkan, Atilla 129, 543
Tanju, Sadun 297
Tanrıyar, Emin 249
Taş, Alaiddin 240, 365
Taş, Mehmet 130
Taygun, Ali 225, 249
Tecer, Ahmet Kutsi 595
Tekand, Şahika 295
Tekinöz, Güray 365
Temel, Bünyamin 253
Temizer, Mehmet 258
Tercan, Cemal 228
Theodorakis, Mikis 198, 211
Tirali, Naim 297
Tiritoğlu, Alaattin 529
Toker, Metin 88
Tokmak, Murat 223
Toksarı, Tezer 137
Toprak, Hasan 231
Toptan, Koksal 250
Topuz, Hıfzı 297
Toyon, Celile 239
Trump 618
Tunaya, Tarık Zafer 297
Tuncer, Akın 534
Tuncer, Ehliiman 180
Tuncer, Gülsen 295
Tuncer, Kübra 87
Tuncer, Nihal 87
Tunçay, Mete 21, 33, 164, 527, 576, 637
Turan, Mehmet İnanç 130
Turhan, Talat 605
Türkali, Vedat 44, 198, 209, 249, 487
Türkler, Kemal 139, 141, 149, 180

Türkler, Sabahat 239, 296
Türkmen, Ahmet 228
Türkyılmaz, Tekin 390, 532

Uçar, Gencer 228
Ulaş, Sarp Cenk 597
Uluer, Bülent 249
Ulusoy, Semra 137
Ulusoy, Talat 130
Ulusoy, Talât 240
Ulyanovsky 340, 424
Urgan, Mina 296
Uslu, Salim 338
Uyar, Ertan 55, 183, 184
Uyurkulak, Selim 254
Uzun, Selçuk 130

Üçok, Bahriye 272
Ülken, Hilmi Ziya 31
Ülkü, Hakkı 240
Ünseven, Vahap 382
Ürel, Hasan 210, 241, 305
Üzülmez, Ali Haydar 129
Üzülmez, Müslüm 129

Vahitov 524
Va-nû, Müzehher 297
Vardar, Kemal 253
Varga 108, 640
Vatansever, Orhan 253
Veli, Orhan 159, 160
Venizelos 527
Veysel, Âşık 328
Vural, Orhan 253

Werner, Umbreit 114, 264, 444, 445, 481, 482, 488, 503, 504

Yağcı, Çiçek 259, 263, 265, 463
Yağcı, Nabi (Haydar Kutlu) 17, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 27, 256, 306, 346, 364, 460, 463, 468, 507, 561, 636
Yalçın, Hüseyin Cahit 529
Yalçın, Nurettin 223, 224
Yasa, Ercan 249
Yazıcı, Hayati Asıl 297
Yeğin, Mahir 253
Yelkenci, Mehmet 360
Yeşildağ, Süleyman 227
Yeşilova, Ertuğrul 175, 390, 534
Yıldırım, Hüseyin 253
Yıldırım, Orhan 361
Yıldırım, Veli 240
Yıldız, Bekir 198, 297
Yıldız, Şaban 239
Yıldız, Şeref 96, 129, 222, 239, 241, 242, 289, 356, 360, 361, 362, 365, 430, 431, 433, 469, 502
Yılmaz, Atıf 295
Yılmaz, Nihat 253
Yılmaz, Serap 232
Yılmaz, Ziya 239, 356
Yurdataban, Şanar 49
Yurtsever, Haluk 361, 365
Yurttaş, Savaş 157
Yücel, Can 189, 239, 531

Zagladin, V. 504
Zarakolu, Ragıp 15, 21, 43, 164
Zürcher, Erich 133, 527, 640

Elele Özgürlüğe

"Zarlar atıldı geri dönüş yok"

Nabi Yağcı

Söyleşi: Hüseyin Çakır

Nabi Yağcı'da; 'komünist ideal'ini ufka yerleştirirken partiyi, ideoloji-pratiği mutlaklaştırıp kutsamayan; tüm özgürleştirici (ve eşitlikçi) mücadeleleri ufka doğru yolculuğun kendiliğinden bileşenleri bilen; yenilgi ve kayıpların mateminde kendini kaybedip melankolilere duçar olmayan; değişme ve yenilenmeyi becerebilen bir komünist örneği görüyorum.

Halûk Sunat, *Birikim*, Mayıs 2018

Nabi Yağcı'nın bu söyleşide ortaya koyduğu tarihsel anlatının, TKP'nin varlığına yetişememiş olan kuşaklara neler söyleyebileceğine dair kafa yormak gerekiyor. TKP tarihini ortaya koymak kuşkusuz çok önemlidir. Fakat bu tarihi sol siyaset için bir bilgiye dönüştürmek için vakanüvisliği değil, vakaları yorumsayıp anlamlandırma çabasına ihtiyaç var. Hele ki, konspirasyon-illegal çalışma ile özdeşlemiş TKP efsanesi üzerindeki sır perdesini aralamış olması çok daha heyecan verici bir gelişmedir.

Sercan Çınar, *Gazete Duvar*, 17 Mayıs 2018

doruk